

**T.C.
KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ ANA BİLİM DALI**

**KENTSEL ÇEVRE SORUNLARININ
ÇÖZÜMÜNDE BÜYÜKŞEHİR
BELEDİYELERİNİN ETKİNLİĞİ: İZMİR,
ADANA, KAYSERİ, DİYARBAKIR VE
KAHRAMANMARAŞ BÜYÜKŞEHİR
BELEDİYELERİNİN ETKİNLİĞİ İLE İLGİLİ BİR
ARAŞTIRMA**

HÜSEYİN ÇİFTÇİOĞLU

DOKTORA TEZİ

**KAHRAMANMARAŞ
OCAK-2022**

**T.C.
KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ ANA BİLİM DALI**

**KENTSEL ÇEVRE SORUNLARININ
ÇÖZÜMÜNDE BÜYÜKŞEHİR
BELEDİYELERİNİN ETKİNLİĞİ: İZMİR,
ADANA, KAYSERİ, DİYARBAKIR VE
KAHRAMANMARAŞ BÜYÜKŞEHİR
BELEDİYELERİNİN ETKİNLİĞİ İLE
İLGİLİ BİR ARAŞTIRMA**

DANIŞMAN : Prof. Dr. İbrahim Ethem TAŞ
JÜRİ : Prof. Dr. Yakup BULUT
JÜRİ : Prof. Dr. Hakan EVİN
JÜRİ : Doç. Dr. Aziz BELLİ
JÜRİ : Dr. Öğr. Üyesi Mehmet YILMAZ

HÜSEYİN ÇİFTÇİOĞLU

DOKTORA TEZİ

**KAHRAMANMARAŞ
OCAK-2022**

KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ ANA BİLİM DALI

ÖZET

DOKTORA TEZİ

**KENTSEL ÇEVRE SORUNLARININ ÇÖZÜMÜNDE BÜYÜKŞEHİR
BELEDİYELERİNİN ETKİNLİĞİ: İZMİR, ADANA, KAYSERİ,
DİYARBAKIR VE KAHRAMANMARAŞ BÜYÜKŞEHİR
BELEDİYELERİNİN ETKİNLİĞİ İLE İLGİLİ BİR ARAŞTIRMA**

Hüseyin ÇİFTÇİOĞLU

Danışman : Prof. Dr. İbrahim Ethem TAŞ

Yıl : 2022, Sayfa: 273+XXVIII

Jüri : Prof. Dr. İbrahim Ethem TAŞ (Başkan)

: Prof. Dr. Yakup BULUT (Üye)

: Prof. Dr. Hakan EVİN (Üye)

: Doç. Dr. Aziz BELLİ (Üye)

: Dr. Öğr.Üyesi Mehmet YILMAZ (Üye)

Başta Avrupa Birliği ülkeleri olmak üzere, birçok ülkede, gerek merkezi ve gerekse de yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşları gibi diğer birimler, çevrenin korunması ile çevre sorunlarının önlenmesi ve çözülmesine yönelik önemli faaliyetler gerçekleştirmektedir. Türkiye’de de çevrenin korunması ve özellikle kentleşme ve sanayileşmenin beraberinde getirdiği çevre sorunlarının çözülebilmesi ve daha yaşanabilir kentlerin meydana getirilebilmesinde, merkezi idarenin yanı sıra yerel idarelerin de fevkalade önemli sorumlulukları ve rolleri vardır. Gerçekten de yürürlükteki mevzuat incelendiğinde, Çevre Kanunu ve ilgili yönetmelikler, Belediye Kanunu ve Büyükşehir Belediye Kanunu ile 6360 Sayılı Kanunda, belediyelere ve özellikle büyükşehir belediyelerine çevrenin korunması ve geliştirilmesine dönük esaslı sorumlulukların ve yetkilerin verildiği müşahade edilmektedir. Bununla beraber, Büyükşehir Belediyelerinin, kentsel çevre sorunları ile mücadelede etkin olmadıkları görülmektedir. Bu çalışmada, büyükşehir belediyelerinin çevre sorunlarının çözümünde niçin yetersiz kaldıkları irdelenmiş ve 5216 Sayılı Kanun ve özellikle 6360 Sayılı Kanun sonrası, çevre korumaya yönelik öngörülen görev ve sorumlulukları yerine getirip getiremedikleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu noktada, etkin olmalarının önündeki engellerin neler oldukları alan araştırmasına dayalı olarak, İzmir, Adana, Kayseri, Diyarbakır ve Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyeleri bağlamında irdelenmeye çalışılmıştır. Anket sorularının değerlendirilmesinde ortalama, frekans, faktör analizi, Pearson Korelasyon Analizi, Kruskall Wallis Testi, T testi, yüzde alma gibi metotlardan yararlanılmış ve anlamlılık $p<0.05$ ve $p<0,01$ düzeylerinde değerlendirilmiştir. Veri analiz sürecinde SPSS programından faydalanılmıştır. Çalışmanın sonunda büyükşehir belediyelerinin kentsel çevre sorunlarının çözülmesinde etkin olmalarının önünde, ilk olarak özellikle mali engellerin yani maddi yetersizliklerin bulunduğu tespit edilmiştir. Diğer taraftan, Türkiye’nin üniter yapısının bir sonucu olarak merkezîyetçi

yönetim anlayışının da büyükşehir belediyelerini ve genel anlamda yerel yönetimleri kısıtlayıcı bir etkiye sahip olduğu söylenebilir. Çalışma sonunda büyükşehir belediyelerinin önündeki engeller bilimsel verilerle ortaya koyularak, tespit edilen sorun alanlarına ilişkin çözüm önerileri sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Çevre, Kentsel Çevre Sorunları, Çevre Politikaları, Büyükşehir Belediyeleri, Çevre Yönetimi, Sürdürülebilir Kalkınma.

**DEPARTMENT OF PUBLIC ADMINISTRATION
INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES
KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM UNIVERSITY**

ABSTRACT

PhD THESIS

**THE EFFECTIVENESS OF METROPOLITAN MUNICIPALITIES IN
THE SOLUTION OF URBAN ENVIRONMENTAL PROBLEMS: A
RESEARCH ON THE EFFECTIVENESS OF İZMİR, ADANA,
KAYSERİ, DİYARBAKIR AND KAHRAMANMARAŞ
METROPOLITAN MUNICIPALITIES**

Hüseyin ÇİFTÇİOĞLU

Supervisor : Prof. Dr. İbrahim Ethem TAŞ

Year : 2022, Pages: 273+XXVIII

**Jury : Prof. Dr. İbrahim Ethem TAŞ (Chairperson)
: Prof. Dr. Yakup BULUT (Member)
: Prof. Dr. Hakan EVİN (Member)
: Doç. Dr. Üyesi Aziz BELLİ (Member)
: Dr. Öğr. Üyesi Mehmet YILMAZ (Member)**

In many countries, especially in the European Union, both central and local governments and other units such as non-governmental organizations carry out important activities for the protection of the environment and the prevention and solution of environmental problems. In Turkey, in addition to the central administration, local administrations also have extremely important responsibilities and roles in the protection of the environment, especially in solving the environmental problems brought about by urbanization and industrialization, and also creating more livable cities. When the legislation in force is examined, it is observed that the environmental law and related regulations, the municipal law and the metropolitan municipality law, and the law no. However, it is seen that Metropolitan Municipalities are not effective in combating urban environmental problems. In the study, it was examined why the metropolitan municipalities were insufficient in solving environmental problems and it was tried to determine whether they could fulfill the duties and responsibilities envisaged for environmental protection after the law numbered 5216 and especially the law numbered 6360. At this point, based on the field research, what are the obstacles to their effectiveness, it has been tried to be examined in the context of the metropolitan municipalities of İzmir, Adana, Kayseri, Diyarbakır and Kahramanmaraş. Methods such as mean, frequency, factor analysis, Pearson Correlation Analysis, Kruskal Wallis Test, T test, percentage were used in the evaluation of the questionnaire questions and the significance was evaluated at $p<0.05$ and $p<0.01$ levels. SPSS program was used in the data analysis process. At the end of the study, it has been determined that there are especially financial obstacles, namely financial inadequacies, in front of the metropolitan municipalities to be effective in solving urban environmental problems. On the

other hand, as a result of Turkey's unitary structure, it can be said that the centralized management approach has a restrictive effect on metropolitan municipalities and local governments in general. At the end of the study, the obstacles in front of the metropolitan municipalities were revealed with scientific data and solution suggestions were presented regarding the identified problem areas.

Key Words: Environment, Urban Environment Problems, Environmental Policies, Metropolitan Municipalities, Environmental Management, Sustainable Development.

ÖN SÖZ

Günümüzde Dünya nüfusunun yaklaşık %57'si kentlerde yaşamaktadır. Sanayi devrimiyle birlikte başlayan endüstrileşme süreci global ölçekte kentsel nüfus artışını da beraberinde getirmiştir. Birleşmiş Milletler örgütünün tahminlerine göre global kentsel nüfus oranının 2040'larda % 65'lere ve 2050'lerde % 70'lere yükselmesi beklenmektedir. Türkiye'de de 1950'lerde başlayan köyden kente göç olgusu, hızlı ve çarpık bir kentleşme sürecini ve buna bağlı yaşanan hava kirliliği başta olmak üzere önemli bazı kentsel çevre sorunlarını da beraberinde getirmiştir. 2021 yılı itibariyle Türkiye'de nüfusun yaklaşık % 77'si kentlerde yaşamaktadır ve bu nüfusun çok büyük bir kısmı büyükşehir belediyelerinin sınırları içerisindedir. Bu bağlamda bu çalışmanın amacı yaşanan kent merkezli çevre sorunları ve bu sorunların çözümünde büyükşehir belediyelerinin ne düzeyde etkin olabildiklerinin, İzmir, Adana, Kayseri, Diyarbakır ve Kahramanmaraş büyükşehir belediyeleri bağlamında bir analizini yapmak ve çözüm önerileri geliştirmektir.

Bu çalışmanın hazırlanmasında benden desteklerini esirgemeyen, başta danışmanlığımı yürüten sayın Prof. Dr. İbrahim Ethem TAŞ hocama, çalışmanın tamamlanmasında değerli fikirleri ve önerileri ile çok kıymetli katkılarda bulunan saygıdeğer hocalarım, Prof. Dr. Yakup BULUT ve Prof. Dr. Hakan EVİN'e, tez izleme komitesi öncesi ve sonrasında, kıymetli eleştirileri ve ufuk açıcı yönlendirmeleri ile bana destek olan sayın Doç. Dr. Aziz BELLİ ve sayın Dr. Öğr. Üyesi Mehmet YILMAZ hocalarıma, anket formunun hazırlanması sürecinde değerli görüşleri ile benden yardımlarını esirgemeyen Prof. Dr. Orhan ERCAN hocama şükranlarımı sunarım. Ayrıca kendisi ile birlikte bu çalışmaya başladığım ve desteklerini sürekli gördüğüm, vefatına kadar danışmanlığımı yürüten değerli hocam merhum Prof. Dr. Ahmet Hamdi AYDIN'ı saygıyla anmak isterim. Son olarak daima yanımda olan ve benden değerli katkılarını esirgemeyen kıymetli eşim ve çocuklarımda sonsuz şükranlarımı sunarım.

Hüseyin ÇİFTÇİOĞLU
2022- Ocak

İÇİNDEKİLER

ÖZET	I
ABSTRACT.....	III
ÖN SÖZ	V
İÇİNDEKİLER	VI
KISALTMALAR LİSTESİ	XVII
RESİMLER LİSTESİ	XVIII
ŞEKİLLER LİSTESİ	XIX
TABLolar LİSTESİ.....	XXIV
EKLER LİSTESİ	XXVIII
1. GİRİŞ	1
1.1. Konunun Amacı	2
1.2. Konunun Önemi ve Bilim Hayatına Getireceği Katkılar	2
1.3. Tez Konusunun Yöntemi	3
1.4. Konunun Kapsamı.....	4
1.5. Konunun Sınırlılıkları	4
2. KONUSU İLE İLGİLİ ÖNCEKİ ÇALIŞMALAR.....	5
3. TEMEL KAVRAMLAR	10
3.1. Kent, Kentleşme ve Kentlileşme.....	10
3.1.1. Kent	10
3.1.2. Kentleşme	12
3.1.3. Kentlileşme.....	14
3.2. Çevre	15
3.2.1. Çevrenin Anlamı ve Önemi.....	15
3.3. Ekoloji.....	19
3.4. Ekosistem	20
3.5. Çevre Sorunları	21
3.5.1. Çevre Sorunlarının Başlıca Nedenleri	24
3.5.2. Çevre Sorunlarının Önemi.....	24
3.5.3. Kentsel Çevre Sorunları	25
3.5.4.Çevre Kirliliği.....	29
3.5.4.1. Anlamı, Önemi ve Özelliği.....	29
3.5.4.2. Çevre Kirliliğinin Türleri.....	29
3.6. Çevre Hukuku	32
3.7. Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED) ve Sürdürülebilir Kalkınma.....	32
3.8. Çevre Politikası	37
3.8.1. Türleri	38
3.8.2.İlkeleri.....	38
3.8.3. Mali Araçları	39
3.9. Çevre Yönetimi	41
3.9.1. Büyükşehir Belediyesi.....	42
3.9.1.1. Etkinlik	44
4. TÜRKİYE’DE KENTSEL ÇEVRE SORUNLARI VE ÇEVRE POLİTİKALARI İLE ÇEVRE YÖNETİMİNİN KURUMSAL VE HUKUKSAL GELİŞİMİ	47
4.1. Türkiye’de Kentsel Çevre Sorunları	48
4.1.1. Bilinçsiz Sanayileşme.....	51
4.1.2. Çarpık Kentleşme	52
4.1.2.1. Türkiye’de Kentleşme Nedenleri.....	54

4.1.3. Hava Kirliliği.....	55
4.1.4. Su Kıtlığı ve Kirliliği.....	60
4.1.5. Gürültü Kirliliği.....	62
4.1.6. İklim Değişikliği.....	63
4.1.7. Biyolojik Çeşitliliği Azalması	66
4.1.8. Atık Yönetimi ve Çöp Sorunu	67
4.2. Türkiye’de Çevre Politikaları.....	69
4.2.1. Türkiye’de Çevre Politikalarının Tarihsel Süreçteki Gelişimi	70
4.2.1.1. Cumhuriyet Dönemi Öncesi Çevre Politikaları	71
4.2.1.2. Cumhuriyetin İlanından 1960’lara Kadar Çevre Politikaları	72
4.2.1.3. 1960’lardan 1980’lere Kadar Uygulanan Çevre Politikaları.....	72
4.2.1.4. 1980’lerden Günümüze Kadar Uygulanan Çevre Politikaları	73
4.2.1.5. Kalkınma Planları ve Çevre.....	73
4.2.2. Türkiye’de Çevre Politikalarının Kanuni Dayanakları.....	75
4.2.2.1. 1982 Anayasasında Çevre Kavramı	75
4.2.2.2. Türkiye’de Çevre İle İlgili Kanunlar.....	75
4.2.2.2.(1). Çevre Kanunu.....	76
4.2.2.2.(2). Boğaziçi Kanunu	76
4.2.2.2.(3). Orman Kanunu	77
4.2.2.2.(4). Kültür Ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu.....	77
4.2.2.2.(5). Kıyı Kanunu	77
4.2.2.2.(6). Milli Parklar Kanunu.....	78
4.2.2.2.(7). İmar Kanunu.....	78
4.2.2.3. Çevre ile İlgili Yönetmelikler	78
4.3. Türkiye’de Çevre Yönetiminin Kurumsal ve Hukuksal Gelişimi	80
4.4. Türkiye’de Çevre Yönetimi ve Çevre Politikasının Yürütülmesi İle İlgili Birimler	80
4.4.1. Merkezi Birimler	81
4.4.1.1. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı	81
4.4.1.2. Tarım ve Orman Bakanlığı	82
4.4.1.3. Sağlık Bakanlığı.....	82
4.4.1.4. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı.....	82
4.4.2. Yerel Yönetimler	82
4.4.2.1. Yerel Yönetim Kavramı.....	83
4.4.2.2. Merkezden Yönetim ve Yerinden Yönetim	84
4.4.2.3. İdari Vesayet.....	85
4.4.2.4. Özerklik İlkesi	85
4.4.2.5. Etkin Yerel İdare.....	85
4.4.2.6. Türkiye’de Yerel Yönetimler	87
4.4.2.6.(1). Türkiye’de Yerel Yönetimlerin Tarihsel Gelişimi	87
4.4.2.6.(2). Türkiye’de Yerel Yönetimlerin Hukuksal Gelişimi.....	89
4.4.2.6.(3). Türkiye’de Yerel Yönetimlerin Kurumsal Gelişimi	90
4.4.2.6.(3).(a). İl Özel İdareleri	90
4.4.2.6.(3).(b). Belediyeler.....	90
4.4.2.6.(3).(c). Büyükşehir Belediyeleri	91
4.4.2.6.(3).(d). Köyler.....	93
4.4.2.7. Avrupa Konseyi Yerel Yönetimler Özerklik Şartı ve Türkiye	94

4.4.2.8. Türkiye’de Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi’nde Yerel Yönetimler	95
4.4.2.8.(1).Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile Kurulan Yerel Yönetim Politikaları Kurulu	95
4.4.2.8.(2).Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine İle 5393 sayılı Belediye Kanununda Yapılan Bazı Değişiklikler	96
5. TÜRKİYE’DE KENTSEL ÇEVRE SORUNLARININ ÇÖZÜMLENMESİ BAĞLAMINDA YEREL ÇEVRE PLANLAMASI VE ÇEVRE POLİTİKALARININ YÜRÜTÜLMESİNDE YEREL YÖNETİMLERİN ETKİNLİĞİ, ROLÜ VE SORUMLULUĞU	98
5.1. Türkiye’de Yerel Planlama Dinamikleri ve Kentsel Çevre Alanına Yansımaları	98
5.1.1. Sürdürülebilirlik ve Kentsel Çevre Politikaları	101
5.1.2. Kentsel Sürdürülebilirlik ve Yerel Yönetimlerin Rolü	101
5.1.3. Türkiye’de Yerel Düzeyde Sürdürülebilir Kalkınma	103
5.2. Türkiye’de Yerel Yönetimlerin Kentsel Çevre Sorumlulukları.....	104
5.2.1. Belediyelerin Çevre Alanındaki Sorumlulukları	104
5.2.2. Büyükşehir Belediyelerinin Çevre Alanındaki Sorumlulukları	105
5.2.3. İl Özel İdarelerinin Çevre Alanındaki Sorumlulukları	106
5.2.4. Köy İdarelerinin Çevre Alanındaki Sorumlulukları	106
5.2.5. Kentsel Çevre Yönetiminde Yerel İdare Birliklerinin Rolü.....	107
5.3. 6360 Sayılı Kanunun Kentsel Çevre Sorunlarının Çözülmesinde Büyükşehir Belediyelerine Olan Etkileri.....	108
6. KENTSEL ÇEVRE SORUNLARININ ÇÖZÜLMESİNDE İZMİR, ADANA, KAYSERİ, DİYARBAKIR VE KAHRAMANMARAŞ BÜYÜKŞEHİR BELEDİYELERİ’NİN ETKİNLİĞİ İLE İLGİLİ BİR ARAŞTIRMA	111
6.1. Araştırma Alanını Oluşturan, Adana, Diyarbakır, İzmir, Kayseri, ve Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyelerinin Profil Analizi	111
6.1.1. Genel Bilgiler	111
6.1.1.1. Adana Büyükşehir Belediyesi	111
6.1.1.1.(1). Demografik Yapı	112
6.1.1.2. Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi.....	114
6.1.1.2.(1). Demografik Yapı	115
6.1.1.3. İzmir Büyükşehir Belediyesi	117
6.1.1.3. (1). Demografik Yapı	118
6.1.1.4. Kayseri Büyükşehir Belediyesi	119
6.1.1.4.(1). Demografik Yapı	120
6.1.1.5. Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi	122
6.1.1.5.(1). Demografik Yapı	123
6.1.2. Çevre İle İlgili Faaliyetleri ve Profil Analizi.....	125
6.1.2.1. Adana Büyükşehir Belediyesi	125
6.1.2.1.(1). Adana Büyükşehir Belediyesi ve İlçe Belediyelerinin Harcama Türüne Göre Çevresel Harcamaları	125
6.1.2.1.(2). Adana Büyükşehir Belediyesi ve İlçe Belediyelerinin Çevresel Faaliyetlere Göre Çevresel Harcamaları	126
6.1.2.1.(3). Adana Büyükşehir Belediyesi Hava Kirliliği Verileri	127
6.1.2.1.(4). İlde Belediyeler Tarafından İçme ve Kullanma Suyu Şebekesi için Çekilen Toplam Su Miktarı (Bin m3/yıl).....	127
6.1.2.1.(5). Belediyelerce İçme ve Kullanma Suyu Şebekesine Kişi Başına Çekilen Günlük Suyun Miktarı (Litre/Kişi-Gün)	128

6.1.2.1.(6). Adana Büyükşehir Belediyesi ve Merkez İlçe Belediyeleri Tarafından İçme ve Kullanma Suyu Şebekesiyle Dağıtılan Su Miktarı.....	128
6.1.2.1.(7). İçme Suyu ve Kullanma Suyu Şebekesiyle Hizmet Verilen Belediye Nüfusunun Toplam Belediye Nüfusuna Oranı	129
6.1.2.1.(8). İçme Suyu ve Kullanma Suyu Arıtma Tesisleriyle Hizmet Verilen Belediye Nüfusunun Toplam Belediye Nüfusuna Oranı (%)	130
6.1.2.1.(9). Arıtılma Durumuna Göre Şebekeden Deşarj Edilen Atık su Miktarı (Bin m ³ /yıl)	130
6.1.2.1.(10). Arıtma Tesis Tipine Göre Atık su Arıtma Tesislerinde Arıtılan Atık su Miktarı (Bin m ³ /yıl).....	131
6.1.2.1.(11). Belediyelerce Tahliye Edilen Kişi Başına Günlük Atık Suyun Miktarı (Litre/Kişi-Gün)	132
6.1.2.1.(12). Atıksu Arıtma Tesisleriyle Hizmet Sunulan Belediye Nüfusunun Toplam Belediye Nüfusuna Oranı (%)	133
6.1.2.1.(13). Katı Atık Yönetimi.....	133
6.1.2.1.(14). Kişi Başına Ortalama Belediye Atık Miktarı (Kg/Kişi-Gün)..	134
6.1.2.1.(15). Tehlikeli Atıkların Bertaraf Yöntemine Göre Dağılımı (Maden Atıkları Hariç) (Ton/Yıl).....	135
6.1.2.1.(16). Çevresel Gürültünün Değerlendirilmesi İle İlgili Çalışmalar..	136
6.1.2.1.(17). Adana Büyükşehir Belediyesi Diğer Çevresel Faaliyetler.....	136
6.1.2.1.(18). Adana İli Arazi Kullanımı	136
6.1.2.2. Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi.....	137
6.1.2.2.(1). Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi ve İlçe Belediyelerinin Harcama Türüne Göre Çevresel Harcamaları	137
6.1.2.2.(2). Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi ve İlçe Belediyelerinin Çevresel Faaliyetlere Göre Çevresel Harcamaları.....	137
6.1.2.2.(3). Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi Hava Kirliliği Verileri	138
6.1.2.2.(4). İldeki Belediyeler Tarafından İçme Suyu ve Kullanma Suyu Şebekesi İçin Çekilen Toplam Su Miktarı (Bin m ³ /yıl)	139
6.1.2.2.(5). Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi ve Diğer Belediyelerce İçme Suyu ve Kullanma Suyu Şebekesine Kişi Başına Çekilen Günlük Su Miktarı (Litre/Kişi-Gün)	140
6.1.2.2.(6). Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi ve Merkez İlçe Belediyelerince İçme Suyu ve Kullanma Suyu Şebekesiyle Dağıtılan Suyun Miktarı	140
6.1.2.2.(7). Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi İçme Suyu ve Kullanma Suyu Şebekesiyle Hizmet Verilen Belediye Nüfusunun Toplam Belediye Nüfusuna Oranı	141
6.1.2.2.(8). Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi İçme Suyu ve Kullanma Suyu Arıtma Tesisleriyle Hizmet Sunulan Belediye Nüfusunun Toplam Belediye Nüfusuna Oranı (%).....	142
6.1.2.2.(9). Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi Arıtılma Durumuna Göre Şebekeden Deşarj Edilen Atık su Miktarı (Bin m ³ /yıl).....	142
6.1.2.2.(10). Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi Arıtma Tesis Tipine Göre Atık su Arıtma Tesislerinde Arıtılan Atık su Miktarı (Bin m ³ /yıl)	143
6.1.2.2.(11). Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi ve Diğer Belediyeler Tarafından Deşarj Edilen Kişi Başına Günlük Atık Suyun Miktarı (Litre/Kişi-Gün)	144

6.1.2.2.(12). Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi Atık Su Arıtma Tesisiyle Hizmet Sunulan Belediye Nüfusunun Toplam Belediye Nüfusuna Oranı (%)	145
6.1.2.2.(13). Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi Katı Atık Yönetimi	146
6.1.2.2.(14).DiyarbakırBüyükşehirBelediyesiKişi Başı Ortalama Belediye Atı k Miktarı (Kg/Kişi-Gün)	147
6.1.2.2.(15). Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi Tehlikeli Atıkların Bertaraf Yöntemine Göre Dağılımı (Maden Atıkları Hariç) (Ton/Yıl)	148
6.1.2.2.(16). Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi Çevresel Gürültünün Değerlendirilmesi İle İlgili Çalışmalar.....	148
6.1.2.2.(17). Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi Diğer Çevresel Faaliyetler	148
6.1.2.2.(18). Diyarbakır İli Arazi Kullanımı	149
6.1.2.3. İzmir Büyükşehir Belediyesi	149
6.1.2.3.(1). İzmir Büyükşehir Belediyesi ve İlçe Belediyelerinin Harcama Türüne Göre Çevresel Harcamaları	149
6.1.2.3.(2). İzmir Büyükşehir Belediyesi ve İlçe Belediyelerinin Çevresel Faaliyetlere Göre Çevresel Harcamaları	150
6.1.2.3.(3). İzmir Büyükşehir Belediyesi Hava Kirliliği Verileri	151
6.1.2.3.(5). Belediyeler Tarafından İçme Suyu ve Kullanma Suyu Şebekesine Kişi Başı Çekilen Günlük Suyun Miktarı (Litre/Kişi-Gün)	152
6.1.2.3.(6). İlde Belediyelerce İçme Suyu ve Kullanma Suyu Şebekesiyle Dağıtılan Su Miktarı	152
6.1.2.3.(7). İzmir Büyükşehir Belediyesi İçme Suyu ve Kullanma Suyu Şebekesiyle Hizmet Sunulan Belediye Nüfusunun Toplam Belediye Nüfusuna Oranı	153
6.1.2.3.(8). İzmir Büyükşehir Belediyesi İçme ve Kullanma Suyu Arıtma Tesisi ile Hizmet Verilen Belediye Nüfusun Toplam Belediye Nüfusuna Oranı	154
6.1.2.3.(9). İzmir Büyükşehir Belediyesi Arıtılma Durumuna Göre Şebekeden Deşarj Edilen Atık su Miktarı (Bin m ³ /yıl).....	154
6.1.2.3.(10). İzmir Büyükşehir Belediyesi Arıtma Tesisi Tipine Göre Atık Su Arıtma Tesislerinde Arıtılan Atık su Miktarı (Bin m ³ /yıl)	155
6.1.2.3.(11). İzmir Büyükşehir Belediyesi Deşarj Edilen Kişi Başına Günlük Atık Su Miktarı (Litre/Kişi-Gün).....	156
6.1.2.3.(12). İzmir Büyükşehir Belediyesi Atık Su Arıtma Tesisiyle Hizmet Sunulan Belediye Nüfusunun Toplam Belediye Nüfusuna Oranı (%)	157
6.1.2.3.(13). İzmir Büyükşehir Belediyesi Katı Atık Yönetimi.....	158
6.1.2.3.(14). İzmir Büyükşehir Belediyesi Kişi Başına Ortalama Belediye Atık Miktarı (Kg/Kişi-Gün)	160
6.1.2.3.(15). İzmir Büyükşehir Belediyesi Tehlikeli Atıkların Bertaraf Yöntemine Göre Dağılımı (Maden Atıkları Hariç) (Ton/Yıl)	160
6.1.2.3.(16). İzmir Büyükşehir Belediyesi Çevresel Gürültünün Değerlendirilmesi İle İlgili Çalışmalar.....	161
6.1.2.3.(17). İzmir Büyükşehir Belediyesi Diğer Çevresel Faaliyetler.....	161
6.1.2.3.(18). İzmir İli Arazi Kullanımı.....	162
6.1.2.4. Kayseri Büyükşehir Belediyesi.....	162
6.1.2.4.(1). Kayseri Büyükşehir Belediyesi ve İlçe Belediyelerinin Harcama Türüne Göre Çevresel Harcamaları	162

6.1.2.4.(2). Kayseri Büyükşehir Belediyesi ve İlçe Belediyelerinin Çevresel Faaliyetlere Göre Çevresel Harcamaları	163
6.1.2.4.(3). Kayseri Büyükşehir Belediyesi Hava Kirliliği Verileri	164
6.1.2.4.(4). Kayseri Büyükşehir Belediyesi ve İlçe Belediyelerinin İçme Suyu ve Kullanma Suyu Şebekesi İçin Çekilen Toplam Su Miktarı (Bin m ³ /yıl)	165
6.1.2.4.(5). Kayseri Büyükşehir Belediyesi ve İlçe Belediyelerinin İçme Suyu ve Kullanma Suyu Şebekesine Kişi Başı Çekilen Günlük Su Miktarı (Litre/Kişi-Gün)	165
6.1.2.4.(6). Kayseri Büyükşehir Belediyesi ve İlçe Belediyeleri Tarafından İçme Suyu ve Kullanma Suyu Şebekesiyle Dağıtılan Su Miktarı	166
6.1.2.4.(7). Kayseri Büyükşehir Belediyesi İçme Suyu ve Kullanma Suyu Şebekesi ile Hizmet Verilen Belediye Nüfusunun Toplam Belediye Nüfusuna Oranı	167
6.1.2.4.(8). Kayseri Büyükşehir Belediyesi İçme Suyu ve Kullanma Suyu Arıtma Tesisi ile Hizmet Verilen Belediye Nüfusunun Toplam Belediye Nüfusuna Oranı (%).....	167
6.1.2.4.(9). Kayseri Büyükşehir Belediyesi Arıtılma Durumuna Göre Şebekeden Deşarj Edilen Atıksu Miktarı (Bin m ³ /yıl).....	168
6.1.2.4.(10). Kayseri Büyükşehir Belediyesi Arıtma Tesisi Tipine Göre Atıksu Arıtma Tesislerinde Arıtılan Atıksu Miktarı (Bin m ³ /yıl).....	169
6.1.2.4.(11). Kayseri Büyükşehir Belediyesi Deşarj Edilen Kişi Başına Günlük Atık su Miktarı (Litre/Kişi-Gün)	169
6.1.2.4.(12). Kayseri Büyükşehir Belediyesi Atıksu Arıtma Tesisi ile Hizmet Verilen Belediye Nüfusunun Toplam Belediye Nüfusuna Oranı (%)	170
6.1.2.4.(13). Kayseri Büyükşehir Belediyesi Katı Atık Yönetimi.....	171
6.1.2.4.(14). Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kişi Başına Ortalama Belediye Atık Miktarı (Kg/Kişi-Gün)	172
6.1.2.4.(15). Kayseri Büyükşehir Belediyesi Tehlikeli Atıkların Bertaraf Yöntemine Göre Dağılımı (Maden Atıkları Hariç) (Ton/Yıl)	172
6.1.2.4.(16). Kayseri Büyükşehir Belediyesi Çevresel Gürültünün Değerlendirilmesi İle İlgili Çalışmalar.....	173
6.1.2.4.(17). Kayseri Büyükşehir Belediyesi Diğer Çevresel Faaliyetler.....	173
6.1.2.4.(18). Kayseri İli Arazi Kullanımı.....	174
6.1.2.5. Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi	174
6.1.2.5.(1). Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi ve İlçe Belediyelerinin Harcama Türüne Göre Çevresel Harcamaları	174
6.1.2.5.(2). Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi ve İlçe Belediyelerinin Çevresel Faaliyetlere Göre Çevresel Harcamaları.....	175
6.1.2.5.(3). Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi Hava Kirliliği Verileri.....	175
6.1.2.5.(4). Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi ve İlçe Belediyeleri Tarafından İçme ve Kullanma Amaçlı Çekilen Toplam Su Miktarı (Bin m ³ /yıl)	176
6.1.2.5.(5). Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi ve İlçe Belediyeleri Tarafından İçme ve Kullanma Suyu Şebekesine Kişi Başı Çekilen Günlük Su Miktarı (Litre/Kişi-Gün)	177
6.1.2.5.(6). Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi ve İlçe Belediyelerince İçme ve Kullanma Suyu Şebekesiyle Dağıtılan Su Miktarı	178

6.1.2.5.(7). Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi İçme Suyu ve Kullanma Suyu Şebekesiyle Hizmet Sunulan Belediye Nüfusunun Toplam Belediye Nüfusuna Oranı	178
6.1.2.5.(8). Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi İçme Suyu ve Kullanma Suyu Arıtma Tesisleriyle Hizmet Verilen Belediye Nüfusunun Toplam Belediye Nüfusuna Oranı (%).....	179
6.1.2.5.(9). Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi Arıtılma Durumuna Göre Şebekeden Deşarj Edilen Atık su Miktarı (Bin m3/yıl).....	180
6.1.2.5.(10). Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi Arıtma Tesis Tipine Göre Atıksu Arıtma Tesislerinde Arıtılan Atıksu Miktarı (Bin m3/yıl).....	181
6.1.2.5.(11). Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi Tarafından Deşarj Edilen Kişi Başı Günlük Atıksu Miktarı (Litre/Kişi-Gün).....	182
6.1.2.5.(12). Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi Atıksu Arıtma Tesisleriyle Hizmet Verilen Belediye Nüfusunun Toplam Belediye Nüfusuna Oranı (%)	183
6.1.2.5.(13). Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi Katı Atık Yönetimi..	183
6.1.2.5.(14). Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi Kişi Başına Ortalama Belediye Atık Miktarı (Kg/Kişi-Gün).....	185
6.1.2.5.(15). Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi Tehlikeli Atıkların Bertaraf Yöntemine Göre Dağılımı (Maden Atıkları Hariç) (Ton/Yıl).....	185
6.1.2.5.(16). Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi Çevresel Gürültünün Değerlendirilmesi İle İlgili Çalışmalar.....	186
6.1.2.5.(17). Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi Diğer Çevresel Faaliyetler	186
6.1.2.5.(18). Kahramanmaraş İli Arazi Kullanımı.....	186
6.1.3. Çevre Politikaları.....	187
6.1.3.1. Adana Büyükşehir Belediyesi	187
6.1.3.2. Diyarbakır Büyükşehir	187
6.1.3.3. İzmir Büyükşehir Belediyesi	187
6.1.3.4. Kayseri Büyükşehir Belediyesi	187
6.1.3.5. Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi	188
6.1.3.6. Çevre Politikaları Çerçevesinde Faaliyetlerinin Değerlendirilmesi...	188
6.1.3.6.(1). Adana Büyükşehir Belediyesi	188
6.1.3.6.(2). Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi	189
6.1.3.6.(3). İzmir Büyükşehir Belediyesi	189
6.1.3.6.(4). Kayseri Büyükşehir Belediyesi.....	190
6.1.3.6.(5). Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi.....	190
6.2. Araştırmanın Amacı, Yöntemi ve Hipotezleri	191
6.2.1. Araştırmanın Amacı	191
6.2.2. Araştırmanın Yöntemi	191
6.2.2.1. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi.....	192
6.2.2.2. Veri Toplama Araçları ve Verilerin Analizi.....	192
6.2.3. Araştırmanın Hipotezleri	194
6.3. Araştırmanın Bulguları	194
6.3.1. Ölçekler İle İlgili Alt Boyutlarına İlişkin Bazı Bulgular.....	195
6.3.2. Araştırma Kapsamındaki Büyükşehir Belediye Görevlilerine Ait Temel Karakteristik ve Demografik Bulgular	196
6.3.2.1. Katılımcıların Cinsiyetlere Göre Dağılımı	196
6.3.2.2. Katılımcıların Yaşlara Göre Dağılımı.....	196

6.3.2.3. Katılımcıların Eğitim Durumlarına Göre Dağılımı	197
6.3.2.4. Katılımcıların Mesleklerine Göre Dağılımı.....	197
6.3.2.5. Katılımcıların Büyükşehir Belediyelerine Göre Dağılımı.....	197
6.3.2.6. Katılımcıların Görev Durumlarına Göre Dağılımı	198
6.3.3. Katılımcıların Dünyadaki, Türkiye’deki ve Kentlerindeki Çevre Sorunlarına İlişkin Bakış Açıları ve Öncelik Sıralamaları	198
6.3.3.1. Katılımcıların Dünyadaki En Önemli Çevre Sorunlarına Bakış Açılarını Belirleyen Betimsel İstatistikler	198
6.3.3.2. Katılımcıların Türkiye’deki En Önemli Çevre Sorunlarına Bakış Açılarını Belirleyen Betimsel İstatistikler	199
6.3.3.3. Katılımcıların Kentlerin’deki En Önemli Çevre Sorunlarına Bakış Açılarını Belirleyen Betimsel İstatistikler	200
6.3.4. Katılımcıların, Çevre Sorunları Tutum Ölçeğine İlişkin Bulgular	200
6.3.5. Katılımcıların, Çevreye Yönelik İnanç Ölçeğine İlişkin Bulgular	202
6.3.6. Katılımcıların, Kentsel Çevre Sorunları Ölçeğine İlişkin Bulgular	203
6.3.7. Katılımcıların, Kentsel Çevre Sorunları Etkinlik Ölçeğine İlişkin Bulgular	204
6.3.8. Belediyelere Göre Kentsel Çevre Sorunları Etkinlik Ölçeğine İlişkin Önermelere Ait Bulgular	206
6.3.8.1. Büyükşehir Belediyelerine Göre Kentsel Çevre Sorunlarının Çözülmesinde Yaşanan Mali Sorunlarla İlgili Önermelere Ait Bulgular.....	207
6.3.8.2. Çevre Sorunlarının Çözülmesinde Yaşanan İdari Yapı ve İlçe Belediyeleri İle İlişkilerden Kaynaklanan Sorunlarla İlgili Önermelere Ait Bulgular	211
6.3.8.3. Büyükşehir Belediyelerine Göre Kentsel Çevre Sorunlarının Çözülmesinde Yaşanan Hukuksal Sorunlarla İlgili Önermelere Ait Bulgular	214
6.3.8.4. Büyükşehir Belediyelerine Göre Kentsel Çevre Sorunlarının Çözülmesinde Yaşanan Katılıma İlişkin Sorunlarla İlgili Önermelere Ait Bulgular	217
6.3.9. Katılımcıların Çevre Sorunları Tutum Ölçeğinin Demografik Özelliklerine Göre Karşılaştırılmasına İlişkin Bulgular.....	218
6.3.9.1. Katılımcıların Çevre Sorunları Tutum Ölçeği İle Cinsiyet Değişkeninin Karşılaştırılması	218
6.3.9.2. Katılımcıların Çevre Sorunları Tutum Ölçeği İle Yaş Değişkeninin Karşılaştırılması	219
6.3.9.3. Katılımcıların Çevre Sorunları Tutum Ölçeği İle Meslek Değişkeninin Karşılaştırılması	219
6.3.9.4. Katılımcıların Çevre Sorunları Tutum Ölçeği İle Eğitim Durumu Değişkeninin Karşılaştırılması	219
6.3.9.5. Katılımcıların Çevre Sorunları Tutum Ölçeği İle Belediye Durumu Değişkeninin Karşılaştırılması	220
6.3.9.6. Katılımcıların Çevre Sorunları Tutum Ölçeği İle Görev Değişkeninin Karşılaştırılması	221
6.3.9.7. Katılımcıların Çevre Sorunları Tutum Ölçeği İle Bölgelere Karşılaştırılması	221
6.3.9.8. Katılımcıların Çevre Sorunları Tutum Ölçeği İle Dünyadaki En Önemli Çevre Sorunlarını Doğal Kaynakların Bilinçsiz Kullanımı Görenlerin Karşılaştırılması	221

6.3.9.9. Katılımcıların Çevre Sorunları Tutum Ölçeği İle Dünyadaki En Önemli Çevre Sorunlarını Küresel Isınma Görenlerin Karşılaştırılması	222
6.3.9.10. Katılımcıların Çevre Sorunları Tutum Ölçeği İle Türkiye En Önemli Çevre Sorunlarını Kentleşmeye Bağlı Çevresel Sorunlar Görenlerin Karşılaştırılması	222
6.3.9.11. Katılımcıların Çevre Sorunları Tutum Ölçeği İle Türkiye En Önemli Çevre Sorunlarını Doğal Kaynakların Bilinçsiz Kullanımını Görenlerin Karşılaştırılması	223
6.3.9.12. Katılımcıların Çevre Sorunları Tutum Ölçeği İle Kentinin En Önemli Çevre Sorunlarını Kentleşmeye Bağlı Çevresel Sorunlar Görenlerin Karşılaştırılması	223
6.3.9.13. Katılımcıların Çevre Sorunları Tutum Ölçeği İle Kentinin En Önemli Çevre Sorunlarını Hava Kirliliği Görenlerin Karşılaştırılması	223
6.3.10. Katılımcıların Çevreye Yönelik İnanç Ölçeğinin Demografik Özelliklerine Göre Karşılaştırılmasına İlişkin Bulgular	224
6.3.10.1. Katılımcıların Çevreye Yönelik İnanç Ölçeği İle Cinsiyet Değişkeninin Karşılaştırılması	224
6.3.10.2. Katılımcıların Çevreye Yönelik İnanç Ölçeği İle Yaş Değişkeninin Karşılaştırılması	224
6.3.10.3. Katılımcıların Çevreye Yönelik İnanç Ölçeği İle Meslek Değişkeninin Karşılaştırılması	225
6.3.10.4. Katılımcıların Çevreye Yönelik İnanç Ölçeği İle Eğitim Değişkeninin Karşılaştırılması	225
6.3.10.5. Katılımcıların Çevreye Yönelik İnanç Ölçeği İle Görev Değişkeninin Karşılaştırılması	225
6.3.10.6. Katılımcıların Çevreye Yönelik İnanç Ölçeği İle Belediye Değişkeninin Karşılaştırılması	226
6.3.10.7. Katılımcıların Çevreye Yönelik İnanç Ölçeği İle Bölge Değişkeninin Karşılaştırılması	226
6.3.10.8. Katılımcıların Çevreye Yönelik İnanç Ölçeği İle Dünyadaki En Önemli Çevre Sorunlarını Doğal Kaynakların Bilinçsiz Kullanımı Görenlerin Karşılaştırılması	226
6.3.10.9. Katılımcıların Çevreye Yönelik İnanç Ölçeği İle Dünyadaki En Önemli Çevre Sorunlarını Küresel Isınma Görenlerin Karşılaştırılması	227
6.3.10.10. Katılımcıların Çevreye Yönelik İnanç Ölçeği İle Türkiye En Önemli Çevre Sorunlarını Kentleşmeye Bağlı Çevresel Sorunlar Görenlerin Karşılaştırılması	227
6.3.10.11. Katılımcıların Çevreye Yönelik İnanç Ölçeği İle Türkiye En Önemli Çevre Sorunlarını Doğal Kaynakların Bilinçsiz Kullanımını Görenlerin Karşılaştırılması	228
6.3.10.12. Katılımcıların Çevreye Yönelik İnanç Ölçeği İle Kentinin En Önemli Çevre Sorunlarını Kentleşmeye Bağlı Çevresel Sorunlar Görenlerin Karşılaştırılması	228
6.3.10.13. Katılımcıların Çevreye Yönelik İnanç Ölçeği İle Kentinin En Önemli Çevre Sorunlarını Hava Kirliliği Görenlerin Karşılaştırılması	228
6.3.11. Katılımcıların Kentsel Çevre Sorunları Ölçeğinin Demografik Özelliklerine Göre Karşılaştırılmasına İlişkin Bulgular	229
6.3.11.1. Katılımcıların Kentsel Çevre Sorunları Ölçeği İle Cinsiyet Değişkeninin Karşılaştırılması	229

6.3.11.2. Katılımcıların Kentsel Çevre Sorunları Ölçeği İle Yaş Değişkeninin Karşılaştırılması	229
6.3.11.3. Katılımcıların Kentsel Çevre Sorunları Ölçeği İle Meslek Değişkeninin Karşılaştırılması	229
6.3.11.4. Katılımcıların Kentsel Çevre Sorunları Ölçeği İle Eğitim Durumu Değişkeninin Karşılaştırılması	230
6.3.11.5. Katılımcıların Kentsel Çevre Sorunları Ölçeği İle Görev Değişkeninin Karşılaştırılması	230
6.3.11.6. Katılımcıların Kentsel Çevre Sorunları Ölçeği İle Belediye Durumu Değişkeninin Karşılaştırılması	231
6.3.11.7. Katılımcıların Kentsel Çevre Sorunları Ölçeği İle Bölgelere Göre Karşılaştırılması	231
6.3.11.8. Kentsel Çevre Sorunları Ölçeği İle Dünyadaki En Önemli Çevre Sorunlarını Doğal Kaynakların Bilinçsiz Kullanımı Görenlerin Karşılaştırılması	231
6.3.11.9. Katılımcıların Kentsel Çevre Sorunları Ölçeği İle Dünyadaki En Önemli Çevre Sorunlarını Küresel Isınma Görenlerin Karşılaştırılması	232
6.3.11.10. Türkiye'deki En Önemli Çevre Sorunlarını Kentleşmeye Bağlı Çevresel Sorunlar Olarak Görenlerin Karşılaştırılması	232
6.3.11.11. Katılımcıların Kentsel Çevre Sorunları Ölçeği İle Türkiye En Önemli Çevre Sorunlarını Doğal Kaynakların Bilinçsiz Kullanımını Görenlerin Karşılaştırılması	232
6.3.11.12. Kentsel Çevre Sorunları Ölçeği İle Kentin En Önemli Çevre Sorunlarını Kentleşmeye Bağlı Çevresel Sorunlar Görenlerin Karşılaştırılması	233
6.3.11.13. Katılımcıların Kentsel Çevre Sorunları Ölçeği İle Kentin En Önemli Çevre Sorunlarını Hava Kirliliği Görenlerin Karşılaştırılması	233
6.3.12. Katılımcıların Kentsel Çevre Sorunları Etkinlik Ölçeğinin Demografik Özelliklerine Göre Karşılaştırılmasına İlişkin Bulgular	234
6.3.12.1. Katılımcıların Kentsel Çevre Sorunları Etkinlik Ölçeği İle Cinsiyet Durumu Değişkeninin Karşılaştırılması	234
6.3.12.2. Katılımcıların Kentsel Çevre Sorunları Etkinlik Ölçeği İle Yaş Durumu Değişkeninin Karşılaştırılması	234
6.3.12.3. Katılımcıların Kentsel Çevre Sorunları Etkinlik Ölçeği İle Meslek Durumu Değişkeninin Karşılaştırılması	235
6.3.12.4. Katılımcıların Kentsel Çevre Sorunları Etkinlik Ölçeği İle Eğitim Durumu Değişkeninin Karşılaştırılması	236
6.3.13. Katılımcıların Kentsel Çevre Sorunları Etkinlik Ölçeği İle Belediye Değişkeninin Karşılaştırılması	237
6.3.14. Katılımcıların Kentsel Çevre Sorunları Etkinlik Ölçeği İle Görev Değişkeninin Karşılaştırılması	238
6.3.15. Katılımcıların Kentsel Çevre Sorunları Etkinlik Ölçeği Bölgelere Göre Karşılaştırılması	239
6.3.16. Katılımcıların Kentsel Çevre Sorunları Etkinlik Ölçeği İle Dünyadaki En Önemli Çevre Sorunlarını Doğal Kaynakların Bilinçsiz Kullanımı Görenlerin Karşılaştırılması	239
6.3.17. Katılımcıların Kentsel Çevre Sorunları Etkinlik Ölçeği Dünyadaki En Önemli Çevre Sorunlarını Küresel Isınma Görenlerin Karşılaştırılması	241

6.3.18. Katılımcıların Kentsel Çevre Sorunları Etkinlik Ölçeği ile Türkiye'deki En Önemli Çevre Sorunlarını Kentleşmeye Bağlı Çevresel Sorunlar Görenlerin Karşılaştırılması	241
6.3.19. Katılımcıların Kentsel Çevre Sorunları Etkinlik Ölçeği ile Türkiye En Önemli Çevre Sorunlarını Doğal Kaynakların Bilinçsiz Kullanımını Görenlerin Karşılaştırılması.....	242
6.3.20. Katılımcıların Kentsel Çevre Sorunları Etkinlik Ölçeği ile Kentinin En Önemli Çevre Sorunlarını Kentleşmeye Bağlı Çevresel Sorunlar Görenlerin Karşılaştırılması.....	243
6.3.21. Katılımcıların Kentsel Çevre Sorunları Etkinlik Ölçeği ile Kentinin En Önemli Çevre Sorunlarını Hava Kirliliği Görenlerin Karşılaştırılması	244
6.3.22. Kentsel Çevre Sorunları Etkinlik Ölçeğinin Alt Boyutları Arasındaki İlişki.....	244
6.3.23. Belediyelere Göre Kentsel Çevre Sorunları Etkinlik Ölçeğinin Alt Boyutları Arasındaki İlişki	245
6.3.23.1. Adana Büyükşehir Belediyesi.....	246
6.3.23.2. Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi	246
6.3.23.3. İzmir Büyükşehir Belediyesi.....	246
6.3.23.4. Kayseri Büyükşehir Belediyesi.....	247
6.3.23.5. Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi.....	247
6.3.24. Hipotezlere İlişkin Bulgular	247
6.4. Anketlerin Uygulanması Esnasında Katılımcılara Yöneltilen Sorulara Verilen Cevaplar Neticesinde Elde Edilen Veriler	249
6.4.1. Adana Büyükşehir Belediyesi	249
6.4.2. Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi	249
6.4.3. İzmir Büyükşehir Belediyesi	250
6.4.4. Kayseri Büyükşehir Belediyesi	251
6.4.5. Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi.....	251
7. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME.....	254
KAYNAKLAR	260
ÖZ GEÇMİŞ	
EKLER	

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
AYYÖŞ	: Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı
BBC	: Britanya Yayın Kuruluşu
BÇS	: Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi
BM	: Birleşmiş Milletler
BMİDÇS	: Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi
BŞB	: Büyükşehir Belediyesi
CBK	: Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi
ÇED	: Çevresel Etki Değerlendirmesi
FAO	: Gıda ve Tarım Örgütü
IPCC	: Hükümetler arası İklim Değişikliği Paneli
KHK	: Kanun Hükmüne Kararname
MD	: Madde
OECD	: Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
RG	: Resmi Gazete
STK	: Sivil Toplum Kuruluşları
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TDK	: Türk Dil Kurumu
TMMOB	: Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği
UNEP	: Birleşmiş Milletler Çevre Programı
UNCED	: BM, Çevre ve Kalkınma Konferansı
UN-HABİTAT	: Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşimleri Programı
UNCED	: BM, Çevre ve Kalkınma Konferansı
UNDP	: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
WCED	: Dünya çevre ve gelişme komisyonu
WHO	: Dünya Sağlık Örgütü
WTO	: Dünya Ticaret Örgütü
YG 21	: Yerel Gündem 21

RESİMLER LİSTESİ

<u>Resim</u>	<u>Sayfa No</u>
Resim 4. 1. Afşin-Elbistan Termik Santrali.....	58
Resim 6.1. Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi Atık su Arıtma Tesisleri,.....	181

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekiller

Sayfa No

Şekil 4. 1. Türkiye'de 2017 Yılı İllerin Birinci Öncelikli Çevre Sorunları Haritası, ...	48
Şekil 4. 2. Türkiye'de 2017 Yılı İllerin Birinci Öncelikli Çevre Sorunlarına Göre Oransal Dağılımı, ...	49
Şekil 4. 3. Türkiye'de Yıllara Bazında Çevre Sorunlarının Önceliğine Göre İl Sayısı...	49
Şekil 4. 4. Türkiye'de, Dünya'da ve AB Ülkelerinde Yıllara Göre Kentsel Nüfusun Artış Oranları	52
Şekil 4. 6. Türkiye'de İller Bazında Hava Kirliliğinin Önlenmesinde Karşılaşılan En Önemli Engeller	59
Şekil 4. 7. Türkiye'de İl Sayısı ve Oranı Bazında Hava Kirliliğinin Önlenmesinde Karşılaşılan En Önemli Engeller, ...	60
Şekil 4. 8. Türkiye'de Yıllara Göre Emisyon Miktarı ve Kişi Başına Ton (CO2) Eşdeğeri	64
Şekil 4. 9. Yerel İklim Değişikliği Eylem Planını Tamamlayan Büyükşehir Belediyesi Sayısı	65
Şekil 4. 10. Türkiye'de İklim Değişikliğine Neden Olan Sera Gazlarının Kaynakları ...	65
Şekil 4.11. Türkiye'de İllere Göre 2017 Yılı Atık Kirliliği Öncelikler Haritası	67
Şekil 4. 12. Türkiye'de 2017 Yılı İtibariyle Pikanunya Sürülen Ambalajların Cinslerine Göre Oranları	68
Şekil 4. 13 Türkiye'de 2016 Yılı İtibariyle Ulusal Atık Yönetimi ve Eylem Planına Göre Belediye Atıklarının Bertaraf/Geri Kazanım Yöntemlerine Göre Dağılımı (	68
Şekil 4. 14. Türkiye'de 2016 Yılı İtibariyle İllere Göre Evsel Atık Geri Kazanım Oranları	69
Şekil 4. 15. Yeni Kamu Politikası Aktörleri (Kaynak: Akman, 2019b: 664).	96
Şekil 5. 1. Türkiye'de Mevcut ve 6360 Syılı Kanun İle Kurulan Büyükşehir Belediyelerinin Bulunduğu İller.	109
Şekil 6. 1. Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçlarına Göre Adana İlinin Köy/Şehir Nüfusları ve Türkiye Nüfusuna Oranı	112
Şekil 6. 2. Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçlarına Göre İlin Yıllık Nüfus Artış Hızı	113
Şekil 6. 3. Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçlarına Göre İlin Yıllık Nüfus Yoğunluğu	113
Şekil 6. 4. Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçlarına Göre İlin İç Göç Bilgileri .	114
Şekil 6. 5. Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçlarına Göre İlin Köy/Şehir Nüfusları	115
Şekil 6. 6. Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçlarına Göre İlin Yıllık Nüfus Artış Hızı	116
Şekil 6. 7. Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçlarına Göre İlin Yıllık Nüfus Yoğunluğu	116
Şekil 6. 8. Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçlarına Göre İlin İç Göç Bilgileri	117
Şekil 6. 9. Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçlarına Göre İlin Köy/Şehir Nüfusları, ...	118
Şekil 6. 10. Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçlarına Göre İlin Yıllık Nüfus Yoğunluğu, ...	119

Şekil 6. 11. Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçlarına Göre İlin İç Göç Bilgileri	119
Şekil 6. 12. Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçlarına Göre İlin Köy/Şehir Nüfusları,.....	120
Şekil 6.13. Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçlarına Göre İlin Yıllık Nüfus Artış Hızı	121
Şekil 6. 14. Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçlarına Göre İlin Yıllık Nüfus Yoğunluğu.....	121
Şekil 6. 15. Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçlarına Göre İlin Yıllık Aldığı ve Verdiği Göç Miktarı, ...	122
Şekil 6. 16. Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçlarına Göre İlin Köy/Şehir Nüfusları	123
Şekil 6. 17. Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçlarına Göre İlin Yıllık Nüfus Artış Hızı	124
Şekil 6. 18. Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçlarına Göre İlin Yıllık Nüfus Yoğunluğu.....	124
Şekil 6. 19. Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçlarına Göre İlin İç Göç Bilgileri	125
Şekil 6. 20. İl Belediyelerinin Harcama Türüne Göre Çevresel Harcamaları ₺	126
Şekil 6. 21. İl Belediyelerinin Çevresel Faaliyetlere Göre Çevresel Harcamaları TL..	126
Şekil 6. 22. Adana (Valilik) İstasyonunun Hava Kalitesi Parametreleri Yıllık Ortalama Ölçüm Rakamları	127
Şekil 6. 23. İlde Belediyeler Tarafından İçme Suyu ve Kullanma Suyu Şebekesi İçin Çekilen Toplam Suyun Miktarı (Bin m ³ /yıl)	128
Şekil 6. 24. Belediyelerce İçme Suyu ve Kullanım Suyu Şebekesine Kişi Başı Çekilen Günlük Suyun Miktarı (Litre/Kişi-Gün)	128
Şekil 6. 25. İlde Belediyelerce İçme Suyu ve Kullanım Suyu Şebekesiyle Dağıtılan Toplam Su Miktarı	129
Şekil 6. 26. İçme ve Kullanma Suyu Şebekesi ile Hizmet Verilen Belediye Nüfusunun Toplam Belediye Nüfusuna Oranı (%).....	129
Şekil 6. 27. İçme Suyu ve Kullanma Suyu Arıtma Tesisleriyle Hizmet Verilen Belediye Nüfusunun Toplam Belediye Nüfusuna Oranı (%).....	130
Şekil 6. 28. Arıtılma Durumuna Göre Şebekeden Deşarj Edilen Atık su Miktarı (Bin m ³ /yıl)	131
Şekil 6. 29. Arıtma Tesisleri Tipine Göre Atıksu Arıtma Tesislerinde Arıtılan Atıksu Miktarı (Bin m ³ /yıl).	132
Şekil 6. 30. Belediyelerce Tahliye Edilen Kişi Başına Günlük Atıksuyun Miktarı (Litre/Kişi-Gün)	132
Şekil 6. 31. Atık su Arıtma Tesisleri ile Hizmet Verilen Belediye Nüfusunun Toplam Belediye Nüfusuna Oranı (%)	133
Şekil 6. 32. Toplam Belediye Atığı Miktarının Bertaraf Yöntemine Göre Dağılımı (Ton/Yıl).....	134
Şekil 6. 33. Kişi Başına Ortalama Belediye Atık Miktarı (Kg/Kişi-Gün).....	134
Şekil 6. 34. Tehlikeli Atıkların Bertaraf Yöntemine Göre Dağılımı (Maden Atıkları Hariç) (Ton/Yıl)	135
Şekil 6. 35. Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi'nin ve İl Belediyelerinin Harcama Türüne Göre Çevresel Harcamaları.....	137
Şekil 6. 36. Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi'nin ve İl Belediyelerinin Çevresel Faaliyetlere Göre Çevresel Harcamaları.	138

Şekil 6. 37. Diyarbakır İstasyonunun Hava Kalitesi Parametreleri Yıllık Ortalama Ölçüm Rakamları ($\mu\text{g}/\text{m}^3$) (1 saatlik),.....	139
Şekil 6. 38. Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi ve Diğer Belediyeler Tarafından İçme Suyu ve Kullanma Suyu Şebekesi İçin Çekilen Toplam Su Miktarı (Bin $\text{m}^3/\text{yıl}$)	139
Şekil 6. 39. Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi ve Diğer Belediyelerce İçme Suyu ve Kullanma Suyu Şebekesine Kişi Başına Çekilen Günlük Su Miktarı (Litre/Kişi-Gün)	140
Şekil 6. 40. Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi ve Diğer Belediyelerce İçme Suyu ve Kullanım Suyu Şebekesiyle Dağıtılan Suyun Miktarı ($\text{m}^3/\text{yıl}$)	141
Şekil 6. 41. Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi ve Diğer Belediyelerce İçme Suyu ve Kullanma Suyu Şebekesiyle Hizmet Sunulan Belediye Nüfusunun Toplam Belediye Nüfusuna Oranı (%)	141
Şekil 6. 42. Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi ve Diğer Belediyeler Tarafından İçme Suyu ve Kullanma Suyu Arıtma Tesisine Hizmet Sunulan Belediye Nüfusunun Toplam Belediye Nüfusuna Oranı (%) ($\text{m}^3/\text{yıl}$).....	142
Şekil 6. 43. Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi ve Diğer Belediyeler Tarafından Arıtılma Durumuna Göre Şebekeden Deşarj Edilen Atıksu Miktarı (Bin $\text{m}^3/\text{yıl}$).	143
Şekil 6. 44. Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi ve Diğer Belediyeler Tarafından Arıtma Tesisine Tipine Göre Atıksu Arıtma Tesislerinde Arıtılan Atıksu Miktarı (Bin $\text{m}^3/\text{yıl}$)	144
Şekil 6. 45. Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi ve Diğer Belediyeler Tarafından Deşarj Edilen Kişi Başı Günlük Atıksu Miktarı (Litre/Kişi-Gün).....	144
Şekil 6. 46. Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi ve Diğer Belediyeler Tarafından Atık Su Arıtma Tesisine Hizmet Sunulan Belediye Nüfusunun Toplam Belediye Nüfusuna Oranı (%)	145
Şekil 6. 47. Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi ve Diğer Belediyeler Tarafından Kanalizasyon Şebekesiyle Hizmet Sunulan Belediye Nüfusunun Toplam Belediye Nüfusuna Oranı (%)	146
Şekil 6. 48. Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi ve Diğer Belediyeler Toplam Belediye Atığı Miktarının Bertaraf Yöntemine Göre Dağılımı (Ton/Yıl)	146
Şekil 6. 49. Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi Kişi Başına Ortalama Belediye Atık Miktarı (Kg/Kişi-Gün).	147
Şekil 6. 50. Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi Tehlikeli Atıkların Bertaraf Yöntemine Göre Dağılımı (Maden Atıkları Hariç) (Ton/Yıl),)	148
Şekil 6. 51. İzmir Büyükşehir Belediyesi ve İlçe Belediyelerinin Harcama Türüne Göre Çevresel Harcamaları,)	149
Şekil 6. 52. İzmir Büyükşehir Belediyesi ve İlçe Belediyelerinin Çevresel Faaliyetlere Göre Çevresel Harcamaları	150
Şekil 6. 53. İzmir Büyükşehir Belediyesi ve İlçe Belediyelerinin İçme Suyu ve Kullanma Suyu Şebekesi için Çektikleri Toplam Su Miktarı (Bin $\text{m}^3/\text{yıl}$). 151	
Şekil 6. 54. İzmir Büyükşehir Belediyesi Tarafından İçme Suyu ve Kullanma Suyu Şebekesine Kişi Başı Çekilen Günlük Su Miktarı (Litre/Kişi-Gün).	152
Şekil 6. 55. İzmir Büyükşehir Belediyesi Tarafından İçme Suyu ve Kullanma Suyu Şebekesiyle Dağıtılan Su Miktarı ($\text{m}^3/\text{yıl}$).....	153
Şekil 6. 56. İzmir Büyükşehir Belediyesi İçme Suyu ve Kullanma Suyu Şebekesiyle Hizmet Sunulan Belediye Nüfusunun Toplam Belediye Nüfusuna Oranı ($\text{m}^3/\text{yıl}$).....	153

Şekil 6. 57. İzmir Büyükşehir Belediyesi İçme ve Kullanma Suyu Arıtma Tesisi ile Hizmet Verilen Belediye Nüfusun Toplam Belediye Nüfusuna Oranı (%)	154
Şekil 6. 58. İzmir Büyükşehir Belediyesi Arıtılma Durumuna Göre Şebekeden Deşarj Edilen Atık su Miktarı (Bin m ³ /yıl)	155
Şekil 6. 59. İzmir Büyükşehir Belediyesi Arıtma Tesisi Tipine Göre Atıksu Arıtma Tesislerinde Arıtılan Atıksu Miktarı (Bin m ³ /yıl)	156
Şekil 6. 60. İzmir Büyükşehir Belediyesi Deşarj Edilen Kişi Başına Günlük Atıksu Miktarı (Litre/Kişi-Gün)	157
Şekil 6. 61. İzmir Büyükşehir Belediyesi Atık Su Arıtma Tesisiyle Hizmet Sunulan Belediye Nüfusunun Toplam Belediye Nüfusuna Oranı (%)	158
Şekil 6. 62. İzmir Büyükşehir Belediyesi Toplam Belediye Atığı Miktarının Bertaraf Yöntemine Göre Dağılımı (Ton/Yıl)	159
Şekil 6. 63. İzmir Büyükşehir Belediyesi Atık Hizmeti Sunulan Belediye Nüfusunun Toplam Belediye Nüfusuna Oranı (%)	159
Şekil 6. 64. İzmir Büyükşehir Belediyesi Kişi Başına Ortalama Belediye Atık Miktarı (Kg/Kişi-Gün)	160
Şekil 6. 65. İzmir Büyükşehir Belediyesi İzmir Büyükşehir Belediyesi Tehlikeli Atıkların Bertaraf Yöntemine Göre Dağılımı (Maden Atıkları Hariç) (Ton/Yıl)	161
Şekil 6. 66. Kayseri Büyükşehir Belediyesi ve İlçe Belediyelerinin Harcama Türüne Göre Çevresel Harcamaları	162
Şekil 6. 67. Kayseri Büyükşehir Belediyesi ve İlçe Belediyelerinin Çevresel Faaliyetlere Göre Çevresel Harcamaları	163
Şekil 6. 68. Kayseri (Hürriyet) İstasyonunun Hava Kalitesi Parametreleri Yıllık Ortalama Ölçüm Rakamları (µg/m ³) (1 saatlik)	164
Şekil 6. 69. Kayseri Büyükşehir Belediyesi ve İlçe Belediyelerinin İçme Suyu ve Kullanma Suyu Şebekesi İçin Çekilen Toplam Su Miktarı (Bin m ³ /yıl)	165
Şekil 6. 70. Kayseri Büyükşehir Belediyesi ve İlçe Belediyelerinin İçme Suyu ve Kullanma Suyu Şebekesine Kişi Başı Çekilen Günlük Su Miktarı (Litre/Kişi-Gün)	166
Şekil 6. 71 Kayseri Büyükşehir Belediyesi ve İlçe Belediyeleri Tarafından İçme Suyu ve Kullanma Suyu Şebekesiyle Dağıtılan Su Miktarı (m ³ /yıl)	166
Şekil 6. 72. Kayseri Büyükşehir Belediyesi İçme Suyu ve Kullanma Suyu Şebekesi ile Hizmet Verilen Belediye Nüfusunun Toplam Belediye Nüfusuna Oranı (%)	167
Şekil 6. 73. Kayseri Büyükşehir Belediyesi İçme Suyu ve Kullanma Suyu Arıtma Tesisi ile Hizmet Verilen Belediye Nüfusunun Toplam Belediye Nüfusuna Oranı (%)	168
Şekil 6. 74. Kayseri Büyükşehir Belediyesi Arıtılma Durumuna Göre Şebekeden Deşarj Edilen Atıksu Miktarı (Bin m ³ /yıl)	168
Şekil 6. 75. Kayseri Büyükşehir Belediyesi Arıtma Tesisi Tipine Göre Atıksu Arıtma Tesislerinde Arıtılan Atıksu Miktarı (Bin m ³ /yıl)	169
Şekil 6. 76. Kayseri Büyükşehir Belediyesi Deşarj Edilen Kişi Başına Günlük Atıksu Miktarı (Litre/Kişi-Gün)	170
Şekil 6. 77. Kayseri Büyükşehir Belediyesi Atıksu Arıtma Tesisi ile Hizmet Verilen Belediye Nüfusunun Toplam Belediye Nüfusuna Oranı (%)	170
Şekil 6. 78. Kayseri Büyükşehir Belediyesi Toplam Belediye Atığı Miktarının Bertaraf Yöntemine Göre Dağılımı (Ton/Yıl)	171

Şekil 6. 79. Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kişi Başı Ortalama Belediye Atık Miktarı (Kg/Kişi-Gün)	172
Şekil 6. 80. Kayseri Büyükşehir Belediyesi Tehlikeli Atıkların Bertaraf Yöntemine Göre Dağılımı (Maden Atıkları Hariç) (Ton/Yıl)	173
Şekil 6. 81. Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi ve İlçe Belediyelerinin Harcama Türüne Göre Çevresel Harcamaları.....	174
Şekil 6. 82. Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi ve İlçe Belediyelerinin Çevresel Faaliyetlere Göre Çevresel Harcamaları	175
Şekil 6. 83. Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi Hava Kirliliği Verileri.	176
Şekil 6. 84. Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi ve İlçe Belediyeleri Tarafından İçme ve Kullanma Suyu Şebekesi için Çekilen Toplam Su Miktarı (Bin m ³ /yıl)	177
Şekil 6. 85. Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi ve İlçe Belediyeleri Tarafından İçme ve Kullanma Suyu Şebekesine Kişi Başı Çekilen Günlük Su Miktarı (Litre/Kişi-Gün)	177
Şekil 6. 86. Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi ve İlçe Belediyelerince İçme ve Kullanma Suyu Şebekesiyle Dağıtılan Su Miktarı.....	178
Şekil 6. 87. Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi İçme Suyu ve Kullanma Suyu Şebekesiyle Hizmet Sunulan Belediye Nüfusunun Toplam Belediye Nüfusuna Oranı	179
Şekil 6. 88. Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi İçme Suyu ve Kullanma Suyu Arıtma Tesisleriyle Hizmet Sunulan Belediye Nüfusunun Toplam Belediye Nüfusuna Oranı	179
Şekil 6. 89. Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi Arıtılma Durumuna Göre Şebekeden Deşarj Edilen Atıksu Miktarı (Bin m ³ /yıl).	180
Şekil 6. 90. Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi Arıtma Tesisleri Tipine Göre Atıksu Arıtma Tesislerinde Arıtılan Atık su Miktarı (Bin m ³ /yıl)	182
Şekil 6. 91. Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi Tarafından Deşarj Edilen Kişi Başına Günlük Atıksu Miktarı (Litre/Kişi-Gün).....	182
Şekil 6. 92. Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi Atıksu Arıtma Tesisleriyle Hizmet Sunulan Belediye Nüfusunun Toplam Belediye Nüfusuna Oranı (%)	183
Şekil 6. 93. Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi Toplam Belediye Atığı Miktarının Bertaraf Yöntemine Göre Dağılımı (Ton/Yıl), ...	184
Şekil 6. 94. Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi Atık Hizmeti Verilen Belediye Nüfusunun Toplam Belediye Nüfusa Oranı (%).	184
Şekil 6. 95. Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi Kişi Başı Ortalama Belediye Atık Miktarı (Kg/Kişi-Gün).	185
Şekil 6. 96. Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi Tehlikeli Atıkların Bertaraf Yöntemine Göre Dağılımı (Maden Atıkları Hariç) (Ton/Yıl),.	185

TABLolar LİSTESİ

Tablolar

Sayfa No

Tablo 4. 1. Hava Kirliliğine Neden Olan ve İnsan Sağlığın Tehdit Eden Maddeler	56
Tablo 4. 2. Hava Kirleticileri Türkiye ve Dünya Sağlık Örgütü'nün Belirlediği Sınır Değerleri	56
Tablo 4. 3. Türkiye'de Hava Kirliliği Ortalaması En Yüksek Olan İlk On İl.....	57
Tablo 4. 4. Türkiye'de İllere Göre Hava Kirliliğinden Kaynaklı Ölüm Oranları.....	57
Tablo 4. 5. Türkiye'de Su Kirliliğinin 1. 2.ve 3. Öncelikli Sorun Olduğu İller	61
Tablo 6. 1. Adana İli Genel Bilgiler	111
Tablo 6.2. Diyarbakır İli Genel Bilgiler	114
Tablo 6. 3. İzmir İli Genel Bilgiler, ...	117
Tablo 6.5. Kahramanmaraş İli Genel Bilgiler.....	122
Tablo 6. 6. Örneklem Tablosu	192
Tablo 6. 7. Ölçekler İle İlgili Alt Boyutlarına İlişkin Bazı Tanıtıcı İstatistikler	195
Tablo 6. 8. Cinsiyetlere Göre Dağılım.....	196
Tablo 6. 9. Yaşlara Göre Dağılım.....	196
Tablo 6. 10. Katılımcıların Eğitim Durumlarına Göre Dağılım	197
Tablo 6. 11. Mesleklere Göre Dağılım	197
Tablo 6. 12. Büyükşehir Belediyelerine Göre Dağılım	197
Tablo 6.13. Katılımcıların Görev Durumlarına Göre Dağılım	198
Tablo 6. 14. Dünyadaki En Önemli Çevre Sorunlarına İlişkin Betimsel İstatistikler ..	198
Tablo 6. 15. Türkiye'deki En Önemli Çevre Sorunlarına İlişkin Betimsel İstatistikler	199
Tablo 6. 16. Kentin En Önemli Çevre Sorunlarına İlişkin Betimsel İstatistikler	200
Tablo 6.17. Katılımcıların, Çevre Sorunları Tutum Ölçeğine İlişkin Betimsel İstatistikler.....	201
Tablo 6.18. Katılımcıların, Çevreye Yönelik İnanç Ölçeğine İlişkin Betimsel İstatistikler.....	202
Tablo 6. 19. Katılımcıların, Kentsel Çevre Sorunları Ölçeğine İlişkin Betimsel İstatistikler.....	203
Tablo 6.20. Katılımcıların, Kentsel Çevre Sorunları Etkinlik Ölçeğine İlişkin Betimsel İstatistikler.....	204
Tablo 6. 21. Büyükşehir Belediyelerine Göre Kentsel Çevre Sorunlarının Çözülmesinde Yaşanan Mali Sorunlarla İlgili Önermelere İlişkin Betimsel İstatistikler .	207
Tablo 6. 22. Kentsel Çevre Sorunlarının Çözülmesinde Yaşanan İdari Yapı ve İlçe Belediyeleri ile İlişkilerden Kaynaklanan Sorunlarla İlgili Önermelere Ait Betimsel İstatistikler	211
Tablo 6. 23. Kentsel Çevre Sorunlarının Çözülmesinde Yaşanan Hukuksal Sorunlara İlişkin Önermelere Ait Betimsel İstatistikler	214
Tablo 6. 24. Kentsel Çevre Sorunlarının Çözülmesinde Yaşanan Katılıma İlişkin Sorunlara İlişkin Betimsel İstatistikler.....	217
Tablo 6. 25. Katılımcıların Çevre Sorunları Tutum Ölçeği İle Cinsiyet Değişkeninin Karşılaştırılmasına Yönelik T Testi	218
Tablo 6. 26. Katılımcıların Çevre Sorunları Tutum Ölçeği İle Yaş Değişkeninin Karşılaştırılmasına İlişkin Kruskal Wallis Testi	219
Tablo 6. 27. Katılımcıların Çevre Sorunları Tutum Ölçeği İle Meslek Değişkeninin Karşılaştırılmasına İlişkin Kruskal Wallis Testi	219

Tablo 6. 28. Katılımcıların Çevre Sorunları Tutum Ölçeği İle Eğitim Durumu Değişkeninin Karşılaştırılmasına İlişkin Kruskall Wallis Testi.....	220
Tablo 6. 29. Katılımcıların Çevre Sorunları Tutum Ölçeği İle Belediye Durumu Değişkeninin Karşılaştırılmasına İlişkin Kruskall Wallis Testi.....	220
Tablo 6. 30. Katılımcıların Çevre Sorunları Tutum Ölçeği İle Görev Değişkeninin Karşılaştırılmasına İlişkin Kruskall Wallis Testi.....	221
Tablo 6. 31. Katılımcıların Çevre Sorunları Tutum Ölçeği İle Bölgelere Karşılaştırılmasına İlişkin Kruskall Wallis Testi.....	221
Tablo 6. 32. Katılımcıların Çevre Sorunları Tutum Ölçeği İle Dünyadaki En Önemli Çevre Sorunlarını Doğal Kaynakların Bilinçsiz Kullanımı Görenlerin Karşılaştırılmasına İlişkin Kruskall Wallis Testi.....	222
Tablo 6. 33. Katılımcıların Çevre Sorunları Tutum Ölçeği İle Dünyadaki En Önemli Çevre Sorunlarını Küresel Isınma Görenlerin Karşılaştırılması İlişkin Kruskall Wallis Testi	222
Tablo 6. 34. Katılımcıların Çevre Sorunları Tutum Ölçeği İle Türkiye En Önemli Çevre Sorunlarını Kentleşmeye Bağlı Çevresel Sorunlar Görenlerin Karşılaştırılması İlişkin Kruskall Wallis Testi.....	222
Tablo 6. 35. Katılımcıların Çevre Sorunları Tutum Ölçeği İle Türkiye En Önemli Çevre Sorunlarını Doğal Kaynakların Bilinçsiz Kullanımını Görenlerin Karşılaştırılmasına İlişkin Kruskall Wallis Testi.....	223
Tablo 6. 36. Katılımcıların Çevre Sorunları Tutum Ölçeği İle Kentinin En Önemli Çevre Sorunlarını Kentleşmeye Bağlı Çevresel Sorunlar Görenlerin Karşılaştırılmasına İlişkin Kruskall Wallis Testi.....	223
Tablo 6. 37. Katılımcıların Çevre Sorunları Tutum Ölçeği İle Kentinin En Önemli Çevre Sorunlarını Hava Kirliliği Görenlerin Karşılaştırılmasına İlişkin Kruskall Wallis Testi	224
Tablo 6. 38. Katılımcıların Çevreye Yönelik İnanç Ölçeği İle Cinsiyet Değişkeninin Karşılaştırılmasına İlişkin Yönelik T Testi.....	224
Tablo 6. 39. Katılımcıların Çevreye Yönelik İnanç Ölçeği İle Yaş Değişkeninin Karşılaştırılmasına İlişkin Kruskall Wallis Testi.....	224
Tablo 6. 40. Katılımcıların Çevreye Yönelik İnanç Ölçeği İle Meslek Değişkeninin Karşılaştırılmasına İlişkin Kruskall Wallis Testi.....	225
Tablo 6. 41. Katılımcıların Çevreye Yönelik İnanç Ölçeği İle Eğitim Durumu Değişkeninin Karşılaştırılmasına İlişkin Kruskall Wallis Testi.....	225
Tablo 6. 42. Katılımcıların Çevreye Yönelik İnanç Ölçeği İle Görev Değişkeninin Karşılaştırılmasına İlişkin Kruskall Wallis Testi.....	225
Tablo 6. 43. Katılımcıların Çevreye Yönelik İnanç Ölçeği İle Belediye Durumu Değişkeninin Karşılaştırılmasına İlişkin Kruskall Wallis Testi.....	226
Tablo 6. 44. Katılımcıların Çevreye Yönelik İnanç Ölçeği İle Bölgelere Karşılaştırılmasına İlişkin Kruskall Wallis Testi.....	226
Tablo 6. 45. Katılımcıların Çevreye Yönelik İnanç Ölçeği İle Dünyadaki En Önemli Çevre Sorunlarını Doğal Kaynakların Bilinçsiz Kullanımı Görenlerin Karşılaştırılmasına İlişkin Kruskall Wallis Testi.....	227
Tablo 6. 46. Katılımcıların Çevreye Yönelik İnanç Ölçeği İle Dünyadaki En Önemli Çevre Sorunlarını Küresel Isınma Görenlerin Karşılaştırılmasına İlişkin Kruskall Wallis Testi	227
Tablo 6. 47. Katılımcıların Çevreye Yönelik İnanç Ölçeği İle Türkiye En Önemli Çevre Sorunlarını Kentleşmeye Bağlı Çevresel Sorunlar Görenlerin Karşılaştırılmasına İlişkin Kruskall Wallis Testi.....	227

Tablo 6.48. Katılımcıların Çevreye Yönelik İnanç Ölçeği İle Türkiye En Önemli Çevre Sorunlarını Doğal Kaynakların Bilinçsiz Kullanımını Görenlerin Karşılaştırılmasına İlişkin Kruskall Wallis Testi	228
Tablo 6. 49. Katılımcıların Çevreye Yönelik İnanç Ölçeği İle Kentinin En Önemli Çevre Sorunlarını Kentleşmeye Bağlı Çevresel Sorunlar Görenlerin Karşılaştırılmasına İlişkin Kruskall Wallis Testi	228
Tablo 6. 50. Katılımcıların Çevreye Yönelik İnanç Ölçeği İle Kentinin En Önemli Çevre Sorunlarını Hava Kirliliği Görenlerin Karşılaştırılmasına İlişkin Kruskall Wallis Testi	228
Tablo 6. 51. Katılımcıların Kentsel Çevre Sorunları Ölçeği İle Cinsiyet Değişkeninin Karşılaştırılmasına Yönelik T Testi	229
Tablo 6. 52. Katılımcıların Kentsel Çevre Sorunları Ölçeği İle Yaş Değişkeninin Karşılaştırılmasına İlişkin Kruskall Wallis Testi	229
Tablo 6. 53. Katılımcıların Kentsel Çevre Sorunları Ölçeği İle Meslek Değişkeninin Karşılaştırılmasına İlişkin Kruskall Wallis Testi	230
Tablo 6. 54. Katılımcıların Kentsel Çevre Sorunları Ölçeği İle Eğitim Durumu Değişkeninin Karşılaştırılmasına İlişkin Kruskall Wallis Testi.....	230
Tablo 6. 55. Katılımcıların Kentsel Çevre Sorunları Ölçeği İle Görev Değişkeninin Karşılaştırılmasına İlişkin Kruskall Wallis Testi	230
Tablo 6. 56. Katılımcıların Kentsel Çevre Sorunları Ölçeği İle Belediye Durumu Değişkeninin Karşılaştırılmasına İlişkin Kruskall Wallis Testi.....	231
Tablo 6. 57. Katılımcıların Kentsel Çevre Sorunları Ölçeği Bölgelere Göre Karşılaştırılmasına İlişkin Kruskall Wallis Testi	231
Tablo 6. 58. Katılımcıların Kentsel Çevre Sorunları Ölçeği İle Dünyadaki En Önemli Çevre Sorunlarını Doğal Kaynakların Bilinçsiz Kullanımı Görenlerin Karşılaştırılmasına İlişkin Kruskall Wallis Testi	231
Tablo 6. 59. Katılımcıların Kentsel Çevre Sorunları Ölçeği İle Dünyadaki En Önemli Çevre Sorunlarını Küresel Isınma Görenlerin Karşılaştırılmasına İlişkin Kruskall Wallis Testi	232
Tablo 6. 60. Katılımcıların Kentsel Çevre Sorunları Ölçeği İle Türkiye'deki En Önemli Çevre Sorunlarını Kentleşmeye Bağlı Çevresel Sorunlar Görenlerin Karşılaştırılmasına İlişkin Kruskall Wallis Testi	232
Tablo 6. 61. Katılımcıların Kentsel Çevre Sorunları Ölçeği İle Türkiye En Önemli Çevre Sorunlarını Doğal Kaynakların Bilinçsiz Kullanımını Görenlerin Karşılaştırılmasına İlişkin Kruskall Wallis Testi	233
Tablo 6. 62. Katılımcıların Kentsel Çevre Sorunları Ölçeği İle Kentinin En Önemli Çevre Sorunlarını Kentleşmeye Bağlı Çevresel Sorunlar Görenlerin Karşılaştırılmasına İlişkin Kruskall Wallis Testi	233
Tablo 6. 63. Katılımcıların Kentsel Çevre Sorunları Ölçeği İle Kentinin En Önemli Çevre Sorunlarını Hava Kirliliği Görenlerin Karşılaştırılmasına İlişkin Kruskall Wallis Testi	233
Tablo 6. 64. Katılımcıların Kentsel Çevre Sorunları Etkinlik Ölçeği İle Cinsiyet Durumu Değişkeninin Karşılaştırılmasına Yönelik T Testi	234
Tablo 6. 65. Katılımcıların Kentsel Çevre Sorunları Etkinlik Ölçeği İle Yaş Durumu Değişkeninin Karşılaştırılmasına Yönelik Kruskall Wallis Testi	235
Tablo 6. 66. Katılımcıların Kentsel Çevre Sorunları Etkinlik Ölçeği İle Meslek Durumu Değişkeninin Karşılaştırılmasına Yönelik Kruskall Wallis Testi	235
Tablo 6. 67. Katılımcıların Kentsel Çevre Sorunları Etkinlik Ölçeği İle Eğitim Durumu Değişkeninin Karşılaştırılmasına Yönelik Kruskall Wallis Testi	236

Tablo 6. 68. Katılımcıların Kentsel Çevre Sorunları Etkinlik Ölçeği İle Belediye Değişkeninin Karşılaştırılmasına Yönelik Kruskall Wallis Testi.....	237
Tablo 6. 69. Katılımcıların Kentsel Çevre Sorunları Etkinlik Ölçeği İle Görev Değişkeninin Karşılaştırılmasına İlişkin Kruskall Wallis Testi.....	238
Tablo 6. 70. Katılımcıların Kentsel Çevre Sorunları Etkinlik Ölçeği İle Bölgelere Göre Karşılaştırılmasına İlişkin Kruskall Wallis Testi.....	239
Tablo 6. 71. Katılımcıların Kentsel Çevre Sorunları Etkinlik Ölçeği İle Dünyadaki En Önemli Çevre Sorunlarını Doğal Kaynakların Bilinçsiz Kullanımı Görenlerin Karşılaştırılmasına İlişkin Kruskall Wallis Testi.....	240
Tablo 6. 72. Katılımcıların Kentsel Çevre Sorunları Etkinlik Ölçeği İle Dünyadaki En Önemli Çevre Sorunlarını Küresel Isınma Görenlerin Karşılaştırılmasına İlişkin Kruskall Wallis Testi	241
Tablo 6. 73. Katılımcıların Kentsel Çevre Sorunları Etkinlik Ölçeği İle Türkiye En Önemli Çevre Sorunlarını Kentleşmeye Bağlı Çevresel Sorunlar Görenlerin Karşılaştırılmasına İlişkin Kruskall Wallis Testi.....	241
Tablo 6. 74. Katılımcıların Kentsel Çevre Sorunları Etkinlik Ölçeği İle Türkiye En Önemli Çevre Sorunlarını Doğal Kaynakların Bilinçsiz Kullanımını Görenlerin Karşılaştırılmasına İlişkin Kruskall Wallis Testi.....	242
Tablo 6. 75. Katılımcıların Kentsel Çevre Sorunları Etkinlik Ölçeği İle Kentinin En Önemli Çevre Sorunlarını Kentleşmeye Bağlı Çevresel Sorunlar Görenlerin Karşılaştırılmasına İlişkin Kruskall Wallis Testi	243
Tablo 6. 76. Katılımcıların Kentsel Çevre Sorunları Etkinlik Ölçeği İle Kentinin En Önemli Çevre Sorunlarını Hava Kirliliği Görenlerin Karşılaştırılmasına İlişkin Kruskall Wallis Testi	244
Tablo 6. 77. Kentsel Çevre Sorunları Etkinlik Ölçeğinin Alt Boyutları Arasındaki İlişki	244
Tablo 6. 78. Belediyelere Göre Kentsel Çevre Sorunları Etkinlik Ölçeğinin Alt Boyutları Arasındaki İlişki.....	245
Tablo 6. 79. Hipotezlere İlişkin Bulgular	248

EKLER LİSTESİ

Ek. 1. Kentsel Çevre Sorunlarının Çözümünde Büyükşehir Belediyelerinin Etkinliği
Soru Kağıdı

1. GİRİŞ

Giderek artan dünya nüfusu ile birlikte, artan gıda ve endüstriyel mamul talepleri, sürdürülebilir bir kalkınma anlayışı çerçevesinde iktisadi gelişmenin yanı sıra, çevrenin korunması ve gelecek nesillere daha yaşanılabilir bir Dünya bırakma hedefini daha da önemli bir hale getirmiştir. Çevresel değerlerin korunması, bozulan çevrenin rehabilite edilmesi ve geliştirilmesine yönelik tüm çalışmalar insanların daha sağlıklı ve yaşanılabilir bir çevrede ve kentlerde yaşayabilmelerini temin etmeye yöneliktir. Günümüzde, başta Avrupa Birliği ülkeleri olmak üzere, Dünya'nın birçok ülkesinde, gerek merkezi yönetimler ve yerel yönetimler, gerekse sivil toplum örgütleri gibi diğer unsurlara, insanlığın ortak mirası olan çevresel zenginliklerin korunması ve gelecek nesillere aktarılmasında birçok önemli görev ve sorumluluklar düşmektedir.

Yoğun bir kentleşme sürecinin yaşandığı ve kentlerde yaşayan nüfusun giderek arttığı günümüz Dünyasında ve Türkiye'de, bu yoğun kentleşme sürecine bağlı olarak yaşanan sorunlar da giderek hem çeşitlenmekte ve hem de artmaktadır. Kırdan kente doğru yaşanan göç olgusu ve görece hızlı nüfus artışı gibi faktörler, hızlı kentleşme, hava kirliliği, su kirliliği, gürültü kirliliği, nitelikli konut sorunu, ulaşım, eğitim, sağlık, işsizlik gibi pek çok sosyo-ekonomik ve kentsel çevre sorununu da beraberinde getirmiştir. Yaşanan bu kentsel çevre sorunlarının çözümü noktasında etkili bir çevre yönetimi sisteminin kurulması hayati bir önem arz etmektedir.

Gerçekten de, Türkiye'de özellikle iki binli yıllarda yerel yönetimlerle ilgili çıkarılan bir dizi yasal düzenlemelerle yerel yönetimlerin merkezi yönetim karşısındaki konumları konsolide edilmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda 5216 Sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanununu, Büyükşehir Belediyelerinin görev, yetki ve sorumluluklarını belirleyen 7. Maddesinde, Büyükşehir Belediyelerine, sürdürülebilir kalkınma anlayışı çerçevesinde, çevrenin ve su kaynaklarının muhafazasını temin etmekten ağaçlandırmaya, büyükşehir katı atık yönetim plânını yapmaktan, çöplerin kaynağında toplanması, depolanması ve bertaraf edilmesine ve tıbbî atıkları bertaraf etmeye varıncaya kadar çok geniş bir alanda, çevre ile ilgili önemli görev, yetki ve sorumluluklar yüklemiştir.

Benzer bir yaklaşım 5393 Sayılı Belediye Kanununda da ortaya konulmuştur. Anılan kanunun ilgili maddelerinde belediyelere çevre ve çevre sağlığı, İmar, su ve kanalizasyon, ulaşım, temizlik, ağaçlandırma, park ve yeşil alanlar, çöplerin toplanması, sevkıyatı, ayrıştırılması, geri dönüşümü, depolanması ve imha edilmesi gibi konularda, çevreye ilişkin olarak çok geniş yetki, görev ve sorumluluklar getirilmektedir.

Günümüzde, çevre sorunlarının çözülmesi ve etkili bir çevre koruma sisteminin kurulması, kamu yönetimlerinin önemli sorumluluklarından birisidir. Çevre yönetiminin etkili ve verimli olabilmesi, doğru bir örgütlenmenin yanında, uygun bir çevre mevzuatı, yeterli mali kaynak, halkın ve tüm paydaşların etkin katılımı ve iyi bir denetim sisteminin varlığına bağlıdır. Türkiye'de çevre yönetiminin yapısına bakıldığında, üniter devlet yapısının bir sonucu olarak, merkeziyetçi bir yaklaşımla, merkezde bakanlıklar ve özellikle Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığının, yerelde ise; büyükşehir belediyeleri, belediyeler, ve il özel idarelerinin temel aktörler oldukları söylenebilir. Belirtmek gerekir ki, 24 Haziran 2018 seçimleri ile geçilen "Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi" ile getirilen yeni düzenlemelerle gerek ülke genelinde ve gerekse yerel düzeyde, her türlü yapı için ve her tür ve ölçekte plan yapma yetkisi " Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığına" verilerek bakanlığın konumu güçlendirilmiştir.

Çevre konusundaki temel aktörler içerisinde yer alan, yerel yönetimlerin kuruluş amacı; halkın yerel ve ortak ihtiyaçlarını belirleyebilmek ve isteklerine, etkin, hızlı ve verimli bir şekilde karşılık verebilmektir. Yerel yönetimlerin, özellikle belediyelerin ve büyükşehir belediyelerinin, sınırları içinde yaşayan halkın, trafik, çöp, hava kirliliği gibi temel sorunlarının bir çoğunun kaynağı çevre ile ilgilidir. Çevre sorunları, yerel yönetimlerin üstlendiği sorumlulukların önemli bir kaynağını meydana getirmektedir. Bu itibarla yerel yönetimlerin vazifelerinden biri de, hizmet ürettikleri bölgenin özellikleri ile uyumlu çevresel politikaları üretmek ve hayata geçirmektir. Günümüzde, çevre ile ilgili problemlerin eriştiği boyutlar, çok daha efektif ve köklü

yaklaşımlar icab ettirdiği için, yerel seviyede yerel yönetimlerin ve toplumun doğrudan katıldığı çevre koruma politikalarının geliştirilmesi ve uygulanması, bu sorunların çözülebilmesi için hayati bir önem arz etmektedir.

Avrupa Birliği tam üyelik sürecinde olan Türkiye’de, çevre ile ilgili sorumlulukların ve politikaların, Avrupa Birliği standartlarına uygun olarak hayata geçirilmesinde en önemli sorumluluklar kuşkusuz yerel yönetimlere düşmektedir. Türkiye’de, yürürlükteki mevzuat, çevre yönetiminde yerel yönetimlere çok önemli yetki ve sorumluluklar yüklemektedir. Ancak yerel yönetimler, bir yandan bütçe imkânlarının sınırlı olması (mali sorunlar) öte yandan yetersiz ve niteliksiz personel sorunu ve merkezîyetçi kamu yönetimi anlayışı gibi nedenlerle kentsel çevre sorunlarının çözülmesinde zorlanmaktadır. Bu çalışmada büyükşehir belediyelerinin kentsel çevre sorunlarının çözümü noktasında mevcut durumlarının İzmir, Adana, Kayseri, Diyarbakır ve Kahramanmaraş büyükşehirleri bağlamında bir fotoğrafları çekilmeye çalışılmıştır.

1.1. Konunun Amacı

Gerek 5216 sayılı kanun ve gerekse 6360 sayılı kanunlar ve bu kanunların uygulanmasına yönelik olarak çıkarılan tüzük ve yönetmelikler, büyükşehir belediyelerine kentsel çevre sorunlarının çözümlenmesinde çok geniş yetki ve sorumluluklar yüklemektedir. Ancak pratikte gerek büyükşehir belediyelerinin ve gerekse diğer kademe belediyelerinin çevreyle alakalı sorunların çözümünde yetersiz kaldıkları düşünülmektedir. Bu araştırmanın amacı, Türkiye’de büyükşehir belediyelerinin kentsel çevre sorunlarının çözülmesinde öncelikle etkin olup olmadıklarını tespit etmek ve sonrasında etkin değilse, neden etkin olamadıklarını bilimsel verilerle ortaya koymak ve tespit edilen sorun alanlarına ilişkin elde edilen bilimsel verilere dayalı çözüm önerileri geliştirmektir.

5216 Büyükşehir Belediye Kanununun yanı sıra 12 Kasım 2012 tarih ve 6360 Sayılı Kanun da, büyükşehir belediyelerine kentsel çevre sorunlarının çözümüne ilişkin önemli sorumluluklar getirmiştir. Kanunun genel gerekçesine bakıldığında, yerel yönetimlere dair bütüncül bir yaklaşımın ortaya konulmaya çalışıldığı söylenebilir. Kanun, belirli bir coğrafi alanda çok sayıda yerel idare biriminin bulunması halinde planlama ve koordinasyonun etkin olarak sağlanamayacağı, bu durumun da hizmetlerin kalitesinin düşmesine ve kaynak israfına sebebiyet vereceği genel gerekçesine dayanmaktadır. Büyük olmayan yerel yönetimlerin mali kaynaklarının sınırlı olması nedeniyle, kent kaynaklı sorunlara ve bu bağlamda kentsel çevre sorunlarına çözüm bulmada yetersiz kaldığı, sunulan hizmetlerin çeşitliliği ve kalitesinde de sorunlara neden olacağı kanunun genel gerekçesinde belirtilen bir diğer husustur. 6360 sayılı kanunun artı ve eksileri de çalışma konusunun perspektifinden irdelenilmeye çalışılmış, bu konuda da eleştiriler ve çözüm önerilerinin ortaya konulması amaçlanmıştır.

1.2. Konunun Önemi ve Bilim Hayatına Getireceği Katkılar

Günümüzde yerel yönetimlerin kuvvetlendirilmesi, hem vatandaşa kaliteli hizmet sunulması ve hem de ekonomik kalkınmanın gerçekleştirilmesi bakımından çok önemli bir unsur olarak görülmektedir. Çağımızda, Dünya’da hızlı bir değişim ve dönüşüm süreci yaşanmaktadır. Bu değişim arayışı insanların daima daha iyiyi elde etme düşüncesi olduğu sürece devam edecektir. Şüphesiz, yönetimler de karşılaştıkları problemleri çözmek, eksiklikleri tamamlamak ve değişime ayak uydurmak adına mevzuatlarını, sistemlerini iyileştirmek ve geliştirmek için reform çalışmalarına ihtiyaç duymaktadırlar (Taş vd., 2017: 429). Tüm dünyada yaşanan bu değişim sürecinin bir yansıması olarak güçlü ulus devlet ve merkezîyetçi idare anlayışı giderek yerini yerelin öneminin arttığı bir paradigma değişimine bırakmaktadır. Bu dönüşüm sırasında merkezi yönetim ve yerel yönetimlerin yeni rolleri, ülkelerin kendine özgü koşulları dikkate alınarak tartışılmakta ve yeniden şekillendirilmektedir. Dünyadaki gelişim trendlerine uygun olarak 2003’ten itibaren yapılan reformlar çerçevesinde Türkiye’de de

yerel yönetimlerin ve bu bağlamda büyükşehir belediyelerinin yetki ve görevleri artmıştır. Türkiye’de özellikle 2004 ve 2005 yıllarında yürürlüğe giren Belediye, Büyükşehir Belediyesi ve İl Özel İdaresi kanunları gibi kanuni düzenlemelerle merkezi yönetimin yetkilerinin sınırlandırılması, yerel yönetimlerin ise güçlendirilmesi gibi bir hedef ortaya konulmuştur. Büyükşehir belediyelerini hukukî olarak düzenlemek, hizmetlerin yerel seviyede, daha plânlı, programlı, etkin, uyumlu ve verimli bir biçimde yürütülmesini sağlamak amacıyla 2004 yılında yürürlüğe giren 5216 sayılı kanunun 7.maddesi Büyükşehir belediyelerinin görev, yetki ve sorumluluklarını düzenlemiş ve özellikle -i- bendinde Büyükşehir belediyelerine çevre ile ilgili önemli yetki, görev ve sorumluluklar yüklemiştir.

Literatürde genelde yerel yönetimler ve özelde belediyelerle ilgili çevre sorunlarına ilişkin akademik makale, sempozyum bildirisi vs. düzeyinde çok sayıda akademik çalışma bulunmasına rağmen, kentsel çevre sorunları bağlamında büyükşehir belediyeleri ile ilgili yapılan bir tez çalışmasının bulunmadığı saptanmıştır. Yapılan çalışmalar incelendiğinde, yerel yönetimlerin çevre ile ilgili yasal sorumlulukları, yaşanan çevre sorunlarına ilişkin durum tespiti, yerel yönetimlerin çevre korumaya ya da katı atık yönetimine ilişkin faaliyetleri gibi konuların ele alındığı görülmüştür. Yerel yönetimlerin, spesifik olarak büyükşehir belediyelerinin, kentsel çevre sorunları ile mücadelede etkin olup olmadıkları noktasında bir durum tespiti ve etkin değilse bunun önündeki engeller olarak mali (ekonomik), hukuki, bürokratik vs. engelleri belirelemeye yönelik olması hasebiyle çalışma literatüre önemli bir katkı sağlayacaktır. Bu açıdan araştırma bilim hayatına, büyükşehir belediyeleri özelinde yerel yönetimlerin yerindenlik ilkesinin de bir gereği olarak çevre sorunlarının çözümündeki rolleri ve önemi, bu sorunların çözümünde ki mevcut durumları ve karşılaşılan sorunlara ilişkin çözüm önerilerini ortaya koymak suretiyle önemli bir katkı sağlayacak ve büyükşehir belediyelerindeki politika belirleyici ve uygulayıcılarına da bir esin kaynağı olacaktır.

1.3. Tez Konusunun Yöntemi

Bu çalışmanın teorik bölümleri için derinlemesine bir literatür taraması yapılarak, kavramsal düzeyde Dünya’da ve Türkiye’de genel bir yaklaşımla çevre ve çevre sorunlarına değinilmiş daha sonra Türkiye’de kentsel çevre sorunları ve çevre politikaları ile çevre sorunlarının çözümünde yetkili ve görevli yönetim birimleri üzerinde durulmuştur.

Çalışmanın alan araştırması bölümünde, Türkiye’de kentsel çevre sorunları ve bu sorunların çözümünde Büyükşehir Belediyelerinin etkinliğini ve çözüm önerilerini ortaya koymaya yönelik olarak beş farklı ilde büyükşehir belediye başkanları, genel sekreter ve genel sekreter yardımcıları, çevre koruma daire başkanları ve ilgili şube müdürleri ile belediye meclisi çevre komisyonu üyelerine yönelik bir anket çalışması yapılmıştır. Belirlenen bu beş il Adana, Diyarbakır, İzmir, Kayseri, ve Kahramanmaraş illeridir. Bu illerin belirlenmesi noktasında evren Türkiye’deki otuz büyükşehir belediyesidir. Tüm büyükşehir belediyelerine ulaşmanın güçlüğünden dolayı tezde, amaçsal örnekleme yöntemlerinden, "aykırı durum örnekleme yöntemi" seçilerek evren içerisinde yer alan, farklı siyasi partiler, yüzölçüm, nüfus ve coğrafi bölge değişkenleri dikkate alınarak, İzmir, Adana, Kayseri, Diyarbakır ve Kahramanmaraş büyükşehir belediyeleri örneklem olarak seçilmiştir. Anket sorularının değerlendirilmesinde ortalama, frekans, faktör analizi, Kolmogorov Smirnov testi, tek faktörlü Varyans analizi, Pearson Korelasyon Analizi, yüzde alma gibi metotlardan yararlanılmış ve anlamlılık $p<0.05$ ve $p<0.01$ düzeylerinde değerlendirilmiştir. Veri analiz sürecinde SPSS istatistik programından istifade edilmiştir. Anket örneklemini belirlenirken öncelikle, Adana, Diyarbakır, İzmir, Kayseri, ve Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyelerindeki, büyükşehir belediye başkanı, genel sekreter ve genel sekreter yardımcıları ile çevre koruma daire başkanları, şube müdürleri ve büyükşehir belediye meclisi çevre komisyonu başkan ve üyelerinin toplam sayıları tespit edilmiştir. Bu konudaki verilere bakıldığında adı geçen büyükşehir belediyelerindeki belediye başkanı, genel sekreter ve genel sekreter yardımcılarının toplam sayısı 27, bu ana kütle için

örneklem sayısı 11, çevre koruma daire başkanları ve ilgili şube müdürleri için ana kütle 78 ve ana kütle için örneklem sayısı 36, belediye meclisi çevre komisyonu başkan ve üyeleri için ana kütle 45 örneklem sayısı ise 40'tır. Sonuç olarak araştırmanın toplam evreni 150 kişi, araştırmanın örnekleme ise 87 kişiden meydana gelmektedir. Evren örneklem oranı yaklaşık % 60'tır.

Araştırmada, anket tekniğinin yanı sıra katılımcılarla gerek yüz yüze ve gerekse telefonla görüşmeler yapılarak, mülakat tekniğiyle ilk ağızdan, yetkililerden önemli bilgiler elde edilmiştir.

1.4. Konunun Kapsamı

Araştırma yedi bölümden meydana gelmektedir. İlk bölüm olan giriş bölümünde araştırma konusunda genel bilgiler verilmiştir. İkinci bölümde konuyla alakalı daha önce yapılmış çalışmalara yer verilmiştir. Üçüncü bölümde araştırma konusunun kavramsal çerçevesine yer verilmiştir. Dördüncü bölümde Türkiye'de kentsel çevre sorunları ve çevre politikaları ile çevre yönetiminin kurumsal ve hukuksal gelişimi irdelenmiştir. Beşinci bölümde, Türkiye'de kentsel çevre sorunlarının çözülmesi bağlamında planlama hiyerarşisi, yerel çevre planlaması ve çevre politikalarının yürütülmesinde yerel yönetimlerin etkinliği, rolü ve sorumlulukları konuları ele alınmıştır. Altıncı bölümde, Adana, Diyarbakır, İzmir, Kayseri, ve Kahramanmaraş büyükşehir belediyelerinin kentsel çevre sorunlarının çözümünde ne düzeyde etkin olabildikleri katılımcıların görüşleri çerçevesinde incelenmiştir. Son olarak yedinci bölümde ise sonuç ve değerlendirme kısmına yer verilmiştir.

1.5. Konunun Sınırlılıkları

Araştırmada uygulanan anket, Adana, Diyarbakır, İzmir, Kayseri, ve Kahramanmaraş büyükşehir belediyelerindeki tüm büyükşehir belediye başkanı, genel sekreter ve genel sekreter yardımcıları ile çevre koruma daire başkanları, şube müdürleri ve büyükşehirbelediye meclisi çevre komisyonu başkan ve üyelerine uygulanmak istenmiştir. Türkiye'deki 30 büyükşehir belediyesi içerisinde bu şehirler seçilirken farklı coğrafi bölgeler seçilerek yapılan araştırmanın, geneli yansıması hedeflenmiştir. Ancak belirtilen kesimler içerisinde özellikle büyükşehir belediye başkanları ve genel sekreterlerine iş ve program yoğunluğu nedeni ile ulaşmakta güçlükler yaşanmıştır.

Araştırmada karşılaşılan bir diğer güçlükte araştırma konusu belirlenirken Güneydoğu Anadolu Bölgesini ve Halkların Demokratik Partisini (HDP) temsilen seçilen Diyarbakır Büyükşehir Belediyesinden katılımın düşük olmasıdır. Bunun nedeni 1 Kasım 2016 tarihinde belediye başkanlığına kayyum atanması ve buna bağlı olarak belediye meclisinin ve bağlı komisyonların fiilen işlevsiz bir hale gelmesidir.

2. KONU İLE İLGİLİ ÖNCEKİ ÇALIŞMALAR

Bu çalışmanın konusunu oluşturan, kentsel çevre sorunlarının çözümünde Büyükşehir Belediyelerinin etkinliği hususunda doğrudan yapılmış çalışmalar son derece sınırlıdır. Ancak, literatür taraması yapıldığında, dolaylı olarak ilgili olabilecek, yapılmış çalışmaların bazıları şunlardır:

Geray (1998), “Yerel Yönetimler ve Çevre” başlıklı eserinde, çevre sorunlarının temelinde insan unsurundan kaynaklı faktörlerin yer aldığını ifade etmiştir. Geray'a göre "yerel yönetimlerin varoluş gayeleri bulundukları yerdeki halkın temel ihtiyaçlarını ve bu bağlamda çöplerin toplanması, kanalizasyon sistemi kurulması gibi en temel çevresel hizmetleri de ifa etmektir. Bu itibarla yerel yönetimleri ve bilhassa belediyeleri göz ardı eden bir yaklaşımla çevre sorunlarının çözülebilmesi mümkün değildir." Bu yaklaşımı ile Geray, yerel yönetimlerin çevre konusundaki önemine dikkat çekmiş ve özellikle belediyelerin il özel idareleri ve köy idarelerine göre çevre sorunlarının çözümünde daha etkili olduklarını ve belediye Kanununda belediyelere verilen görevlerin çoğunun çevre ile doğrudan ya da dolaylı ilgili olduğunu belirterek çevre sorunlarının çözümünde belediyelerin yadsınamaz bir rolü olduğunu kayıt altına almıştır. Yazarın özellikle yerel yönetimlerin dışarıda bırakılarak çevrenin korunması ve iyileştirilmesinin olanaklı olamayacağı yönündeki tespiti bu çalışmanın gerek anket ve gerekse de mülakat faaliyetleri neticesinde, katılımcıların (Büyükşehir belediye başkanı, çevre koruma daire başkanı, Büyükşehir belediye meclis üyesi vb.) ortaya koydukları düşünceler ve tespitlerle de örtüşmektedir.

Şengül (1999), “Yerel Düzeyde Çevre Yönetimi ve Belediyeler” başlığını taşıyan çalışmasında, "insanlığın ortak mirası olan hava, su ve toprak gibi çevresel zenginliklerin muhafazası, merkezi idare ile yerel idarelerin teşriki mesailer ve koordinasyonu ile gerçekleştirilebilir. Salt merkeziyetçi bir yaklaşım ve örgütlenme ile çevre sorunlarının nihai olarak çözülebilmesi ve başarı elde edilebilmesi mümkün değildir ve bu ayrıca yönetimin verimliliği ilkesine de aykırıdır." tespitinde bulunmak suretiyle diğer sorunların yanı sıra çevre sorunlarının da yerelde ve yerel yönetimler tarafından daha etkin bir biçimde çözülebileceği hususunu dile getirmiştir. Bu ifadeler bu çalışma neticesinde elde edilen bulgularla da örtüşmektedir.

Keleş ve Hamamcı (2005), “Çevre Politikası” adlı çalışmalarında; “Çevre sorunsalı, çevre ve toplum ilişkileri üzerinde durduktan sonra, çevre kirliliği ve kirlilik türleri, çevreci düşünceler ve hareketler, çevre politikası ve yönetimi ve Türkiye’de çevre yönetimi ve politikası konuları” üzerinde durmuşlardır. Bu bağlamda eserde Türkiye’de çevre yönetimi ve politikası irdelenirken “Türkiye’de çevre için örgütlenme” başlığı altında bu konuda “merkezi yönetim ve yerel yönetimlerin görev, yetki ve sorumluluklarına” da temas edilmiş, bu yönüyle adı geçen eserden çalışmamızda faydalanılmıştır.

Yılmaz, Bozkurt ve Taşkın (2005), “Doğal Kaynakların Korunmasında Çevre Yönetiminin Etkinliği”, isimli çalışmalarında; “Asırlardır devam edegelen tabii zenginliklerin yok edilmesi neticesinde meydana gelen çevre sorunları çağımızda baş edilmesi güç bir hal almıştır. Bilhassa yirminci asırda yaşanan insan popülasyonundaki hızlı artış, çarpık kentleşme ve endüstrileşme gibi faktörler tabii kaynakların sınırsız bir biçimde tüketilmesine neden olmuş ve önemli çevre sorunlarını beraberinde getirmiştir” tespitinde bulunduktan sonra, doğal kaynakların korunmasında etkin bir çevre yönetiminin varlığına dikkat çekmiş ve etkin bir çevre yönetiminin kurulması açısından karşılaşılan sorunları; mevzuata ilişkin sorunlar, merkezi örgütlenmeden kaynaklanan sorunlar, yerel örgütlenmeden kaynaklanan sorunlar, çevre yönetimine halkın katılımına ilişkin sorunlar, çevre eğitiminin yetersizliğinden kaynaklanan sorunlar, çevresel maliyetler, çevresel planlama sorunları ve çevre denetiminden kaynaklanan sorunlar olarak belirlemişlerdir. Bu belirleme bu çalışmanın, temel ve alt hipotezleri ile de örtüşmektedir.

Özdemir ve Özekicioğlu (2006), “Kentleşme ve Çevre Sorunları” isimli çalışmalarında öncelikle genel anlamda kentleşme sorununa değindikten sonra, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde kentsel sorunları ele alırlar. Çalışmada kentleşmenin çevre üzerinde, “tarım arazilerinin betonlaşması, tabii kaynakların hızla tüketilmesi ve çöo

sorunu” olarak üç bakımdan etkilediği tespitine yer verilmekte ve “su ve kanalizasyon yönetimi, katı atık yönetimi, hava kirliliği yönetimi ve toprak kullanım yönetimi” kavramlarının önemine sürdürülebilirlik bağlamında dikkat çekilmektedir. Nitekim bu çalışmada da kentsel çevre sorunları olarak, hava, su ve toprak kirliliği gibi kavramlar üzerinde özellikle durulmuştur.

Talu (2007), “Avrupa Birliği Kentsel Çevre Tematik Stratejisinin Türkiye’de Yerel Çevre Politikalarıyla Uyum” başlıklı doktora çalışmasında “Türkiye’de çevre sorunlarının Avrupa Birliği standartlarında çözüme kavuşturulabilmesinde en büyük görevin yerel yönetimlere ve özellikle belediyelere düştüğü, çıkarılan kanunlarla çevre yönetiminde birçok sorumluluğun yerel yönetimlere yüklendiği, ancak bir taraftan parasal sıkıntılar diğer yandan yetersiz ve niteliksiz personel sorunu nedeniyle yerel yönetimlerin bu sorunların çözümünde yeterince etkili olmadıkları” tespitlerine yer verilmiştir. Aynı zamanda çalışmada bir başka önemli tespit olarak; “Türkiye’de çevre sorunlarının çözümüne yerel seviyede ayrılan kaynakların yetersiz olduğu ve çevrenin korunması ile ilgili projelerin ve yatırımların diğer alanlara ve özellikle ekonomik yatırımlara kıyasla geri planda kaldığı hususları dile getirilmiştir. Bu tespitler genel olarak, bu çalışmanın “Türkiye’de Büyükşehir belediyeleri kentsel çevre sorunlarının çözümünde yeterince etkin değildir. Türkiye’de Büyükşehir belediyelerinin kentsel çevre sorunlarının çözümünde yeterince etkin olmalarının önünde idari (merkeziyetçi yapıdan kaynaklanan), hukuksal (mevzuattan kaynaklanan), katılıma ilişkin ve mali (kaynak yetersizliği) engeller vardır” şeklindeki temel ve alt hipotezleri ile de örtüşmektedir.

Keskin Gürel (2008), “Çevre Sorunlarına Duyarlılık ve Çevre Bilinci : Afyonkarahisar İli Örneği” başlıklı yüksek lisans tez çalışmasında; çevre sorunlarının çözümünde etkili ve verimli olabilmek için, merkezi yönetim tarafından yapılan kanuni düzenlemelerin yanı sıra yerel yönetimlerin de gerekli sorumluluk ve duyarlılığı taşıması, belde halkının çevre sorunları konusunda eğitilerek sorumluluk duygusu kazandırılması büyük önem taşımaktadır tespitini yapmaktadır. Konuyu, Afyonkarahisar ili merkez ilçe sınırları içinde yaşayan halkın çevre sorunlarına karşı duyarlılık ve çevre bilinci düzeylerini belirlemek ve kentin çevre sorunlarının çözülmesi noktasında merkezi ve yerel yönetimlere yardımcı olabilmek adına, ilde yaşayan halka bir anket uygulamak suretiyle kentsel çevre sorunları konusunu vatandaş bağlamında ele almış ve irdelemiştir.

Zengin (2009), “Yerel Yönetimler ve Çevre” isimli çalışmasında; yerel yönetimlerin öncelikle ve özellikle belli bir yerde yaşayan halkın ortak ihtiyaçlarını temin eden hizmet birimleri olduklarını, bu itibarla yerelde yaşanan çevre sorunlarının çözümünden de sorumlu olduklarını bu bağlamda, “yerel halkın ve belediyelerin direkt katıldıkları çevresel proje ve stratejilerin süratle hayata geçirilmesi gerektiğini” belirttikten sonra; “yerel seviyede çevreyi en iyi o çevrede yaşayan ve çevresel nimetlerden istifade eden insanların ve yerel yönetimlerin koruyabileceği” tespitini dile getirmiştir.

Çoban ve Kılıç (2009), “Türkiye’de Yerel Yönetimlerin Çevreye Yönelik Politikaları: Konya Selçuklu Belediyesi Selkap Örneği”, başlığını taşıyan çalışmalarında, Konya-Selçuklu belediyesinin çevre korumaya dönük politikalarını ele almışlar ve bu bağlamda SELKAP projesini (Selçuklu Belediyesi Kaynağından Ayırma Projesi) inceleyerek, özellikle “katı atık yönetimiyle ambalaj atıklarının yönetimlerinin uygulama şekilleri ve uygulama sonuçlarını” analiz etmişlerdir. Bahsi geçen proje, çevre sorunlarına ve çevrenin muhafazasına dair yeni politikalar geliştirmeye çalışan yerel yönetimler ve bilhassa da belediyeler” bakımından örnek teşkil edecek bir proje olarak değerlendirilebilir.

Deniz (2009), “Sanayileşme Perspektifinden Kentleşme ve Çevre” başlığını taşıyan çalışmasında, çevre kirliliğinin en önemli nedeninin sanayileşme olgusu olduğunu ve kentleşmenin sanayileşmenin bir sonucu olarak beraberinde birçok çevresel sorunu da getirdiğini ifade etmektedir. Çalışmada en önemli çevre problemleri olarak; küresel ısınma, hava kirliliği, su kirliliği, kimkanuni atıklar ve ozon tabakasının tahrip olması gibi problemler sıralanmış ve ele alınmıştır.

Keleş (2010), “Kentleşme Politikası” başlıklı temel eserinde, Türkiye'nin ve gelişmekte olan dünya ülkelerinin karşı karşıya bulundukları kentleşme, arsa spekülasyonu, konut, gecekondular, imar ve çevre sorunları ile bunların nedenleri ve çözüm yolları gibi konuları birlikte ele almıştır. Kitapta ilk olarak, kentlerin tarihsel gelişimi ve çağdaş kentleşmenin özelliklerine değinildikten sonra genel olarak kentleşme nedenlerini ele alan yazar daha sonra Türkiye’de kentleşme konusunu irdelemiştir. Kent planlaması ve bölge planlaması kavramları da kitapta ele alınan konular arasındadır. Türkiye’de konut sorunları ve politikası ile gecekondulaşma olgusu ve bunun beraberinde getirdiği sosyal, ekonomik ve çevresel sorunlar da kitapta ele alınmış, dolayısıyla çalışmamızın teorik kısmında adı geçen eserden önemli ölçüde istifade edilmiştir.

Baykal (2010), “Türkiye’de Çevre Yönetim Sisteminin Yerel Örgütlenmesi” başlıklı çalışmada; “Etkili bir çevre yönetim sisteminin oluşturulması, çevre problemlerinin çözümünde önemli bir katkı yapacaktır. Özellikle yerel idarelere, çevre yönetim sisteminin kurulması ve geliştirilmesine bağlı olarak, çevre sorunlarının çözülmesinde fevkalade önemli vazife ve sorumluluklar düşmektedir.” tespitiyle bulunmakta ve bu konuda Büyükşehir Belediyelerinin önemine vurgu yaparak; 5216 Sayılı Kanunla Büyükşehir Belediyelerinin çevre ile ilgili görev, yetki ve sorumluluklarının artmış olmasına dikkat çekmektedir.

Dunla ve Jorgenson (2012), “Çevresel Problemler” başlıklı çalışmalarında; son yıllarda çevre sorunlarının, var oluşları ve etkileri ile bunları üreten sosyo-ekonomik güçler açısından küreselleştiğini belirttikten sonra, çevre sorunları ile ilgili uluslararası bilincin gelişim sürecini kısaca ortaya koyarlar.

Kızılboğa ve Batal (2012), “Türkiye’de Çevre Sorunlarının Çözümünde Yerel Yönetimlerin Rolü ve Önemi” başlığını taşıyan çalışmalarında, çevre ve çevre sorunlarıyla alakalı temel açıklamalardan sonra yerel idarelerin çevre konusundaki yetki, görev ve sorumluluklarını irdelemekte ve “Çevre idaresini merkezi ve yerel olarak tasnif ettiğimizde, kamu yararına yönelik çalışan yerel idarelerin çevre sorunları konusundaki önemleri fevkalade büyüktür. Çevre sorunlarının merkezinde bulunan yerel yönetimler bu sorunların önlenmesi ve çözülmesinde birincil düzeyde rol oynamaktadırlar.” tespitlerinde bulunmaktadırlar.

Kentsel çevre sorunlarının yeterince etkin çözümlenememesinin önemli nedenlerinden birisi de denetim konusunda yaşanan sorunlar ve eksikliklerdir. Ergün (2014), “Türkiye’de Çevre Denetimi ve Çevre Etiği Bağlamında Yeniden Yapılandırılması” başlıklı doktora çalışmada; Türk çevre denetiminin kurumsal yapılanması incelendiğinde, çevre denetiminde doğrudan veya dolaylı birçok kuruluşun yer aldığı görülmektedir. Bu kuruluşların bir kısmı bakanlık veya genel müdürlük şeklinde merkezi örgüt içinde yer alırken, bir kısmı da belediye, il özel idaresi ve köy gibi yerel yönetim kuruluşları şeklinde örgütlenmişlerdir, tespitinde bulunduktan sonra; gerek merkezi yönetim, gerekse yerel yönetim kuruluşlarının çevre denetimi uygulamaları günümüzde bir otorite tarafından kontrol edilmemekte ve birbirinden habersiz, belli standartlardan yoksun biçimde uygulanmaktadır. Bunun sonucunda çevre denetimi ile ilgili olarak ulusal bir veri tabanı tutulmamakta, çevre denetimi özellikle yerel boyutta denetime yetkili kurum ve kuruluşların başında bulunan idarecilerin konuya verdiği öneme bağlı olarak değer görmekte ya da göz ardı edilmektedir, demek suretiyle konunun denetim boyutuna ve yerelde yöneticilerin, örneğin büyükşehir belediye başkanlarının bu konuya bakış açılarının ne derece önemli olduğuna dikkat çekmektedir. Yazar; “belediyelerin çevre denetimi yetkisine temel oluşturan kanunlar 5393 ve 5216 Sayılı Kanunlar olsa da, Umumi Hıfzısıhha Kanunu, İmar Kanunu, Gecekondular Kanunu gibi kanunlarla da belediyeler çevre denetimi sayılabilecek görevler üstlenmişlerdir.” tespitine de yer vermektedir.

Erdem, (2015), “Çevre Sorunlarının Yerel Yönetimler Kapsamında incelenmesi” başlıklı çalışmada, çevre sorunlarının esas itibarıyla yerelde ortaya çıkması nedeniyle, bu sorunların yine özellikle yerel yönetimlerin de etkin müdahale ve mücadeleleriyle çözülebileceği gerçeğine işaret etmektedir. Yazar, Küresel düşün, yerel hareket et ilkesinden hareketle, çevre sorunlarının evrensel özelliklerinden yola çıkıp,

yerel seviyede, halka daha yakın birimlerce harekete geçilmesinin bu sorunların çözülebilmesi için fevkalade önemli bir husus olduğunu dile getirmektedir.

Kırılıoğlu ve Zeytin (2015), "Belediyelerde Çevre Muhasebesi ve Raporlama: Marmara Bölgesinde Bulunan Belediyeler Üzerine Bir Durum Analizi" başlığını taşıyan alan araştırmasına dayalı çalışmalarında; çevre sorunlarının esas kaynaklarının yerel olduğunu bu itibarla belediyelere çevre sorunlarının çözümünde ve çevrenin korunup geliştirilmesinde çok önemli görevler düştüğünü ifade etmişlerdir. Ayrıca çalışmada "Çevre sorunlarının global düzeyde öneminin artması neticesinde ortaya çıkan gelişmeler de yerel idareleri ve özellikle büyükşehir belediyelerini, çevre sorunlarının çözümünde en önemli figürlerden birisi haline getirmiştir" ifadelerine yer vermek suretiyle büyükşehir belediyelerinin çevre sorunlarının çözülmesindeki sorumluluk ve rollerinin önemine dikkat çekmişlerdir.

Keleş (2016), "Yerinden Yönetim ve Siyaset" adlı temel eser niteliğindeki yapıtında, öncelikle yerel yönetimler ile ilgili temel kavram ve tanımlamalara yer vermiş yerel yönetimlerin, siyasi, idari, toplumsal, kültürel ve ekonomik bakımdan taşıdıkları öneme vurgu yaptıktan sonra hem teorik, hem de uygulama yönünden dünyadan ve ülkemizden örnekler sunarak, karşılaştırmalı analizler yapmış daha sonra yerel yönetimlerin tarihsel gelişimlerine yer vermiştir. Ayrıca eserde, Türkiye'deki yerel idare örgütleri olarak il özel idareleri, köy idareleri ve belediyelerin yanı sıra, büyükşehir belediyeleri de tüm boyutlarıyla ele alınmıştır. Çalışmamızın özellikle yerel yönetimler ve büyükşehir belediyeleri ile ilgili kısımlarında yapılan kavramsal açıklamalarda bu eserden de istifade edilmiştir.

Belli ve Aydın (2016), "6360 Sayılı Kanun ile Kapatılan Belde Belediyelerinin Hizmette Etkinlik, Verimlilik ve Temsil Sorunsalı Üzerine Bir Alan Araştırması: Önsen Belediyesi Örneği" başlıklı alan araştırmasına dayalı çalışmalarında, 6360 sayılı kanun sonrası tüzel kişiliği sona eren, Kahramanmaraş'ın Onikişubat ilçesine bağlı Önsen Belde Belediyesinin durumunu kanun öncesi ve sonrası dönemler bağlamında ele almışlardır. Çalışmada, mahalleye dönüştürülerek tüzel kişilikleri sona eren beldelerin, hizmette etkinlik, verimlilik ve temsile dair ne gibi problemler yaşadıkları tespit edilerek kanun öncesi ve sonrası ortaya çıkan farklılıklar ortaya konulmaya çalışılmıştır. Anılan çalışmalarında Belli ve Aydın şu önemli tespitlere yer vermişlerdir, "Çalışma neticesinde ulaşılan bulgulara göre, Onikişubat ilçe belediyesi tarafından sunulan hizmetlerin kalite ve verimliliği belde belediyesi döneminden daha iyidir. Bu manada hizmette etkinlik ve verimlilik noktasında belde belediyesinin kapatılması isabetli olmuştur. Temsilde adalet açısından belde ve ilçe belediyesi arasında çok büyük değişiklikler söz konusu olmamıştır. Hatta gelişen teknolojik imkânlarla birlikte ortaya çıkan yeni iletişim imkânları, Önsen halkının belediyeye sıkıntılarını iletmelerini kolaylaştırmıştır."

Güven ve Alan (2018), "Kentsel ve Çevresel Sorunların Çözümünde Yerel Yönetimlerin Rolü" başlıklı çalışmalarında, kentsel çevre sorunlarının çözümünde yerel yönetimlerin rollerinin önemine dikkat çekmekte ve aynı zamanda özellikle mali ve hukuki sorunlar nedeniyle yerel yönetimlerin bu sorunların çözümünde yetersiz kaldıklarına vurgu yapmaktadırlar.

Gökalp Alica, (2018), "Yerel Yönetimler ve Çevre" başlığını taşıyan çalışmasında, şu tespitlere yer vermektedir; Günümüzde dünya nüfusunun yarısı, Avrupa nüfusunun yüzde 80'i ve Türkiye nüfusunun da yaklaşık olarak yüzde 70'i kentlerde yaşamaktadır. Bu itibarla, tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de kentler, çevre sorunları ile mücadelede, artan nüfus ve ekonomik ağırlıkları nedeniyle önemli roller üstlenmek durumundadırlar. Kentler, küresel iklim değişiminden de en çok zarar görecektir popülasyona sahip olmaları itibarıyla gerek iklim değişikliğine bağlı riskler ve gerekse de fırsatlar noktasında gün geçtikçe daha da önemli bir hale gelmektedirler. Bu sebeple yerel idareler ve özellikle de belediyeler, iklim değişikliği ile mücadelede çözümlerin büyük kısmını üstlenmek ve bilhassa fosil yakıt salınımını düşürme hususunda sorumluluklarını ifa etmek mecburiyetindedirler. Yazar anılan çalışmasında bu bağlamda, "sürdürülebilir kalkınma ve sürdürülebilir kentleşme politikalarının özellikle iklim değişikliği politikasıyla birlikte ele alınmasının" söz konusu sorunların çözümü açısından gerekliliğine de vurgu yapmaktadır.

Turan, (2018), "Türkiye'nin Yeni Yönetim Düzeni: Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi", başlığını taşıyan çalışmada, genel olarak "Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi" ile Türkiye'nin yönetim sisteminde meydana gelen köklü değişikliklere değindikten sonra, yerel yönetimlerle ilgili olarak, 2003 yılından itibaren zaten önemli değişiklikler yapıldığı için, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nde yerel yönetimlerle alakalı köklü değişikliklerin yapılmadığını ifade etmiştir.

Çalışkan, (2019), "Yerel Yönetimlerin Çevre Politikalarının Etkinliği: Ardahan Belediyesi Üzerinden Bir Değerlendirme" isimli makale çalışmada, çevre sorunlarının çözülmesinde, bireyler, devletler ve uluslararası kuruluşların yanı sıra, yerel yönetimlere de büyük görev ve sorumluluklar düştüğünü ifade etmektedir. Yazar anılan çalışmada, insanların yaşam kalitelerini iyileştirmek amacıyla kurulan yerel yönetimlerin çevre ile ilgili konularda da ciddi sorumluluklarının bulunduğunu belirtmiştir.

Akman, (2019), "Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde Yerel Yönetimler Yapbozu: Gelişmeler ve Öneriler", başlıklı çalışmada, önce, 2003 sonrası yapılan yerel yönetimler reformu gelişim sürecini ele almış, daha sonra 2017 referandumuyla geçilen "Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi" çerçevesinde getirilen yeni yönetim sisteminin yerel yönetimler üzerindeki etkilerini ele alarak bu konuda öneriler sunmaya çalışmıştır.

3. TEMEL KAVRAMLAR

Çalışmanın bu bölümünde, başlıktaki kavramsal dizine uygun olarak temel kavramlar irdelenmiştir. Bu bağlamda çalışmanın konusunu oluşturan mekânların birer kent olmaları nedeniyle, öncelikle kent ve kentleşme kavramları üzerinde durulmuş daha sonra, çevre kavramı, anlamı ve önemi, dünyada çevre bilincinin doğuşu ve gelişimi incelenmiştir. Bu çerçevede çevre kavramı ile bağlantılı olarak ekoloji, ekosistem, çevre sorunları ve özellikle kentsel çevre sorunları kavramlarına değinildikten sonra çevre hukukunun gerek ulusal gerekse uluslararası düzeyde önemi ve gelişim sürecine de kısaca temas edilmiştir.

Giderek artan dünya nüfusu ile birlikte büyüyen sanayi talepleri, çevrenin korunması ve bu bağlamda çevresel etki değerlendirmesini önemli kılmaktadır. Bu nedenle çevresel etki değerlendirmesi kavramı ve önemi üzerinde kısaca durulmaya çalışılmıştır.

Günümüzde üretim süreçlerinde yöntem, kalite ve karlılığın yanı sıra, halk sağlığı, çevresel değerler ve doğal kaynakların korunması da önem taşımaktadır. Bu itibarla, çevre politikası kavramı, türleri, ilkeleri ve mali araçları gibi kavramlar da çalışmanın bu bölümünde incelenmeye çalışılmıştır.

Son olarak, çevre yönetimi kavramı ve bu bağlamda çalışmanın temel kavramlarından biri olan büyükşehir belediyesi ve büyükşehir belediyelerinin özellikle çevre sorunları konusundaki etkinliği de bu bölümde incelenen konular arasında yer almıştır.

3.1. Kent, Kentleşme ve Kentlileşme

Kent, kentleşme ve kentlileşme kavramları, günümüzde popüler bilimsel kavramlar arasında yer almaktadır. Kentler, sosyal, kültürel ve ekonomik sorunları, ve gündelik işleyişleriyle disiplinler arası bir çalışma sahası konumundadırlar. Bu itibarla çok sayıda akademik çalışmaya da konu oluşturmaktadırlar (Coşkun ve Zaman, 2012: 1051).

Kentsel çevre sorunlarının çoğu kent, kentleşme ve sanayileşmeden kaynaklanmaktadır. Bu itibarla kent ve kentleşme kavramlarının tanımı, tarihsel süreci ve türleri bakımından incelenmesi araştırma konusunun iyi anlaşılması bakımından yararlı olacaktır.

3.1.1. Kent

Kent kavramı, tarihsel süreç içerisinde farklı şekillerde yorumlanmakla birlikte; genel olarak “kentsel yerleşim alanlarının genel adı” şeklinde kabul görmektedir. Kent kavramının tanımına ilişkin, bakış açılarına bağlı olarak farklı tanımlar yapılabilmektedir. İlk ve orta çağlarda, “cit ”, “polis”, “medine” ve “kent” kelimelerinin birbirine yakın anlamlarda kullanıldığı söylenebilir (Başaran, 2008: 17). Geçmiş dönemlerde “cite”, “polis”, “Medine” ve “kent” gibi birbirine benzer anlamlarda kullanılan sözcüklerin yerini bugün “bourg”, “ville”, “city” ve “urban” kelimeleri almıştır. Sosyal ve ekonomik değişim ve gelişmelere paralel olarak kent kavramının içeriğinde de önemli değişimler yaşanmış, eski dönemlerde “kale” veya “sur” kenti tanımlamada önemli bir kriter olarak kullanılırken; günümüzde kent kavramının tanımlanmasında, daha çok, “ekonomik faaliyetler”, “istihdam yapısı”, “nüfus yoğunluğu” gibi çok daha değişik kriterler kullanılmaktadır (Topal, 2004: 277). Kentler, medeniyetin ve kültürel gelişmenin meydana gelmesinde, çok önemli bir role sahip yerleşim alanları olarak, hem bir yaşam yeri hem de idari bir birim olarak asırlardır varlığını korumaktadır (Demir, 2019: 212). Aynı zamanda kentler, sermaye, mallar, insanlar ve bilgi gibi unsurları ve faaliyetleri bir araya getiren ve bir araya getirdiği bu parametreleri dönüştüren mekânlardır. Öte yandan kentler toplumsal ilişkilerde, çatışma, yüzleşme ve işbirliği gibi sosyal süreçlerin de yaşandığı yerlerdir (Merrifield, 2012: 916).

Kentleşme literatüründe, kente ilişkin çeşitli tanımlar yapılmaktadır. Bu tanımlar arasında önemli farklılıklar yoktur ve genellikle belirli bir tanım üzerinde uzlaşıldığı söylenebilir. Kentin tarım dışı üretim faaliyetlerinin yoğun olduğu, kontrol fonksiyonlarının bir araya geldiği, belirli bir ölçekte büyüklük, farklılık ve bütünleşme düzeylerine varmış bir mekân olması şeklindeki tanımlama ön plana çıkan bir tanımlamadır (Aslanoğlu, 2000: 13). Geniş anlamda kent, yoğun nüfusu barındıran, endüstri, ticaret ve konut ağırlıklı arazi kullanım biçimiyle karakterize edilen yerlerdir. Ülkelere göre kent tanımı ve kavramı değişmekle birlikte, nüfus ve aktivite biçimleri kenti belirleyen iki önemli etmendir (Gökmen, 2007: 354). Yani kentler, nüfus olarak belli bir büyüklüğe sahiptirler ve ekonomik aktiviteler bağlamında da, kırsal alanlara göre, endüstri, ticaret ve hizmet sektörünün yoğun olarak bulunduğu yerleşim birimleri olarak tanımlanabilmektedir (Öztürk ve Çalışkan, 2019: 679).

İnsanlık, 21. yüzyıla, küreselmeye bağlı olarak yoğun bir dönüşüm ve değişimle girmiştir. Sosyal, teknolojik, siyasi ve ekonomik alanlarda yaşanan değişimlere bağlı olarak, mekâna dair hususlar da önemli oranda değişmektedir. Sanayi Devrimine kadar oldukça yavaş hızda artan Dünya nüfusu, sanayileşme süreci ile birlikte artan refaha bağlı olarak daha hızlı artmış ve sanayi kentleri ortaya çıkmaya başlamıştır (Demir ve Çabuk, 2010:194). Günümüzde, Dünya nüfusunun neredeyse yarısı kentsel yerleşimlerde yaşamaktadır. Kentler daha iyi istihdam, eğitim, sağlık ve kültürel imkânlar sunar ve ulusal ekonomilere çok önemli katkılarda bulunurlar. Bununla birlikte, hızlı ve çoğu zaman plansız kentsel büyüme genellikle yoksulluk, çevresel bozulma ve hizmet kapasitesini aşan nüfus talepleriyle ilişkilidir. Bu koşullar insan sağlığını riske atar. Mevcut veriler bir dizi kentsel sağlık tehlikesini ve buna bağlı sağlık risklerini göstermektedir. Bunlar, standart dışı barınma, hava kirliliği, yetersiz veya kirli içme suyu, yetersiz temizlik ve katı atık imha hizmetleri, endüstriyel atıklar, artan motorlu taşıt trafiği, yoksulluk ve işsizlikle ilişkili stres şeklinde sıralanabilir. Günümüzde yerel ve ulusal otoriteler ve çok taraflı örgütler kentleşmenin zorluklarıyla boğuşmaktadır. Kentsel sağlık riskleri ve endişeleri sağlık, çevre, barınma, enerji, ulaşım, kentsel planlama ve diğerleri gibi birçok farklı sektörü kapsamaktadır. Yaşanabilir ve sürdürülebilir kentler kurmak için insani ve ekonomik zorunluluk, insanları zorlukların üstesinden gelmeye ve fırsatlardan yararlanmaya teşvik etmektedir (Moore, 269: 2003).

Kaypak, (2013: 343) Kent kavramını, "Toplumsal geçim kaynağını, tarım ve hayvancılıktan ziyade, sanayi ve hizmet sektörü gibi tarım harici faaliyet alanlarının oluşturduğu ve gerek sosyolojik ve kültürel gerekse de nüfus yoğunluğu gibi birçok yönlerden kırsal alanlardan farklı olan yerler" olarak tanımlamıştır. Kaypak'a göre literatürde kent kavramı, uygarlık kavramıyla çoğu kere aynı anlama gelecek şekilde kullanılmış; hatta uygarlığın kentleşmeyle beraber geldiği ifade edilmiştir. Bu bağlamda kent ve kent hayatı, kırsal alanlara göre daha üst bir hayat tarzını nitelendirmektedir. Kentler, rastgele yerleşilmiş mekânlar ve raslantısal bir yığılma değildir; hem kentlilerin hayatlarını sürdürdükleri sosyal bir mekân, hem de kendine özgü yapısı olan bir yerleşim birimidir.

Hiç bir uygarlıkta, kent hayatı, sanayi ve ticaretten ayrı ve bağımsız bir biçimde ortaya çıkmamıştır. Ne antik Yunan ve Roma medeniyetlerinde ne de modern zamanlarda bu kuralın bir istisnası söz konusu değildir. Gerçekten bir kent, ancak çevresiyle ticaret yaparak ve buna bağlı olarak ticaret ve sanayinin gelişmesiyle varlığını sürdürebilir (Pirenne, 1994: 103-104).

Keleş, (2010: 97-98) kent kavramının tanımlanmasında genellikle şu dört temel kıstasın kullanıldığını belirtir;

1. İdari sınır ölçütü: Belli bir idari örgüt biriminin sınırları içinde kalan alanların kent, bu sınırların dışında kalan alanlarınsa köy olarak nitelendirilmesi yaklaşımına dayanan tanımlamalardır. Bu yaklaşımda genellikle belediye Teşkilatı bulunan yerlerde yaşayan nüfus genellikle "kentli nüfus" olarak adlandırılır. Buna göre, 5393 sayılı Belediye Kanunu, nüfusu 5000'den fazla bulunan yerleşim birimlerinde belediye örgütü kurulacağını ifade ederek buraları kent kategorisine almıştır (5393 Sayılı Belediye Kanunu madde-4).

2. Demografik ölçüt: Son yirmi yıllık süre zarfında, ülkemizde DPT'nin hazırladığı beş yıllık kalkınma planlarında ve Teşkilatın diğer yayınlarında genel olarak nüfusu 10.000'in üzerinde bulunan yerleşim birimleri "kent" olarak ifade edilmektedir.

3. Ekonomik ölçüt: Bu yaklaşıma göre, bir yerleşim birimine "kent" denilebilmesi için genellikle, nüfusun kahir ekseriyetinin, tarım dışı sektörlerde çalışıyor olması gerekir. Köy nüfusu geçimini daha çok tarımdan sağlarken, kentli nüfus geçimini daha ziyade tarım dışı faaliyetlerden yani sanayi, ticaret ve hizmet alanlarından sağlamaktadır.

4. Toplum bilimsel ölçüt: Son kümede yer alan tanımlarda ise toplum bilimsel ölçütler kullanılmaktadır. Toplumbilimcilerce ortaya konulan kent tanımlamalarının müşterek özellikleri "belli miktarda bir nüfus, işbölümü, yoğunluk, uzmanlaşma ve türdeş olmamak" gibi hususlardır.

Yukarıdaki ifadelerden anlaşılacağı üzere kent kavramı tanımlanırken farklı ölçütler kullanılmaktadır. Ancak günümüzün kompleks kentleri tanımlanırken, esasında bu kriterlerin tamamını kullanmak gerekir. Belirtmek gerekir ki çağımızın modern kentleri için, özellikle yoğun göç olgusu dikkate alındığında, nüfus kriteri olarak minimum on bin kişinin baz alınması düşük bir rakamdır. Burada belli bir alt sınır koymaktan ziyade, "kırsal yerleşimlere kıyasla daha kalabalık, tarımın dışındaki üretim biçiminin daha yaygın olduğu ve kentlere has davranış kalıplarının baskın bir hal aldığı yerleşim birimleridir" biçimindeki bir tanımlama daha doğru olabilir (Yalçın, 2010: 227).

Günümüzde "kent" kavramı ile , yerel yönetimler, mesleki örgütler; sivil toplum örgütleri, üniversiteler, yerel medya gibi çok farklı paydaşları kapsayan bir mekân idaresinden söz edilmiş olmaktadır. Kent yönetimleri, hem gelişmiş ülkelerde ve hem de Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde de, kentlerin gelişimleri kimlikleri üzerinde önemli ölçüde belirleyici bir rol oynamaktadır (Kaypak, 2013: 352). Kentlerin ortaya çıkış süreci bir hayli karmaşık süreç olmakla birlikte , birden fazla temel değişkenin bir birleri ile etkileşimi bu süreci şekillendirmiştir. Kentler her şeyden önce, barındırdıkları toplumun temel yapısıyla ilintilidir ve kendisini oluşturan toplumun sosyo- ekonomik ve sosyo- kültürel özelliklerini yansıtır (Candan ve Kazak, 2019: 1050).

Kent kavramı ile ilgili yapılan bu açıklamalardan sonra, özellikle kentsel çevre sorunlarının yaşanmasının temel nedenlerinden birisi olan bilinçsiz ve çarpık kentleşme ve genel olarak kentleşme olgularına da değinmek ufuk açıcı bir yaklaşım olacaktır.

3.1.2. Kentleşme

Kent kavramı ile etimolojik olarak aynı kökenden gelen ve bu çalışmanın temel kavramlarından olan "kentleşme" kavramından da kısaca söz etmek gerekir.

Tarihsel sürecin çok büyük bir kısmında insan nüfusu kırsal bir yaşam tarzı benimsemiş ve kırsal ortamlarda yaşamıştır. Bununla birlikte, 20. yüzyılın ilk on yılında bu eğilim değişmeye başlamış ve binlerce insanın şehirlere göç etmesiyle kentleşme olgusu hızlanmıştır ve bu kentleşme süreci günümüzde de artarak devam etmektedir. Kentleşme günümüzde tüm dünyada, özellikle de gelişmekte olan ülkelerde endişe verici bir oranda görülen yükselen bir trend haline gelmiştir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde çoğu kez, nüfustaki yüzdelik artışa, bu artıştan daha yüksek, kentsel nüfus artış hızı eşlik eder. Bunun nedeni genellikle kırsal alanlardan kentlere yaşanan yoğun göç olgusudur. Her gün kentsel ekosistemde gerçekleşen farklı faaliyetler ve süreçler nedeniyle, kentleşme ve kentsel yayılma konusu, ekolojistlerin, şehir planlamacılarının, inşaat mühendislerinin, sosyologların, politika yapımcıları ve yöneticilerin dikkatlerini çekmekte ve çeşitli çalışmalara konu olmaktadır (Bekele, 2005: 1).

Genellikle uygarlığın, kentleşme süreciyle birlikte başladığı kabul edilir. Bu yaklaşıma göre kentleşmenin somut ve belirli bir tarihle tespit edilebilecek bir başlangıcı yoktur. Ancak genellikle konuyla ilgilenen araştırmacılar, kentleşmenin başlangıcı olarak, ilkel insanların avcılık ve toplayıcılıktan tarımın doğuşu ve gelişimi ile birlikte yerleşik yaşama geçilmesinin, hem medeniyetin ve hem de kentleşmenin miladı olduğunu kabul ederler. Anlaşılacağı gibi, kentleşme sürecinin başlamasında

temel ölçüt, ekonomik faaliyetlerin niteliğindeki değişimdir. Yani kentleşme ekonomik ve sosyal değişim sürecinin bir boyutudur. Avrupa da endüstri devrimi ile farklı bir boyut kazanan bu dönüşüm ve değişim süreci, çağımızın az gelişmiş ülkelerinde farklı bir biçimde tezahür etmiş ve en dinamik sosyal realitelerin başında yer almıştır. Günümüzde de ekonomi kriteri kentleşme süreçlerinin ele alınmasında ve incelenmesinde kullanılmaya devam edilmektedir (Es ve Ateş, 2004: 206-212).

Kentleşme kavramı ile kent kavramı kapsam ve içerik açısından genellikle karıştırılabilmektedir. Bu kavramlar farklı olsalar da, birlikte düşünölmeleri gerekir (Erkan, 2004: 23). Bir kavram olarak kentleşme, etimolojik olarak belirli çevresel, yapısal, ekonomik ve sosyal değişmeyi ifade etmek için kullanılan bir sözcüktür. "Kent" genellikle, merkezi bir yaşam alanının, hukuki, sosyal, ekonomik ve siyasi toplumsal özelliklerini anlatmak için kullanılırken, kentleşme, daha ziyade yaşanan bu değişim sürecini anlatmak için kullanılır (Gökulu, 2010: 213). Günümüzde Dünya nüfusu hızla kentleşmektedir. 1800'lerin başında, dünya nüfusunun yaklaşık yüzde üçü şehirlerde yaşamaktayken bugün bu oran yarıdan fazladır ve gelecek elli yıl içinde üçte ikiye çıkacaktır. 2011 yılında, nüfusu bir milyonu aşan 480 şehir varken 1950'de yalnızca 80 şehir vardı. Şu anda şehir merkezlerinde üç milyardan fazla insan yaşamaktadır ve bu rakamın 2050 yılına kadar beş milyara yükselmesi beklenmektedir. Belki de en çarpıcı olanı neredeyse önümüzdeki on yıllarda tüm nüfus artışının düşük ve orta gelirli ortamlarda gerçekleşecek olmasıdır. Küresel nüfus artışı ezici bir şekilde marjinal kentsel çevre çeperlerinde, özellikle gecekondu bölgelerinde yoğunlaşmaktadır (Muggah, 2012: 1). Bu bağlamda yaşanan bu süreci özetleyecek şekilde, Keleş'e göre ise (2014: 20) kentleşme kavramı dar manada, kentlerin sayısının ve buralarda yaşayan insan sayısının artmasını ifade eder ve demografik bir nitelik taşır.

Gelişmekte olan ölkelerde kentsel nüfusun artışı genellikle sanayileşmeye bağlı olarak yaşanan köyden kente göç olgusu ile birlikte olmaktadır (Başaran, 2008: 19). Bu anlamda kentleşme, gelişmekte olan ölkelerdeki yoksul insanlar için işlere, mallara ve hizmetlere gelişmiş erişim olanaklarını beraberinde getirmektedir; çünkü küreselleşme eğilimleri şehirleri dünya çapında birbirine bağlamaktadır. 2007'lerden itibaren dünya ağırlıklı olarak kentsel bir toplum haline gelmiştir ve ekonomik olarak ta Dünya genelinde, ekonomik üretimin dörtte üçü kentlerde gerçekleşmektedir (Muggah, 2012: 3). Ancak belirtmek gerekir ki "kentleşme" yi sadece bir "nüfus hareketi" olarak görmek eksik bir yaklaşımdır. Zira kentleşme olgusu bir toplumun sosyo-ekonomik yapısındaki gelişim ve değişimlerden kaynaklanır. Bu itibarla, kentleşme kavramını tanımlarken, nüfus hareketliliğine neden olan sosyo-ekonomik değişimleri de göz önünde bulundurmak gerekir. Kentleşme olgusunun sosyal, politik ve ekonomik yönlerini de göz önünde bulunduran "geniş anlamli" bir tanıımı şöylece yapılabilir: "Kentleşme, endüstrileşme ve ekonomik gelişmelere bağlı olarak kentlerin sayısının artması ve günümüzdeki kentlerin büyümesi neticesini doğuran, sosyolojik olarak giderek artan örgütlenme, uzmanlaşma ve işbölümünü meydana getiren, insani ilişkiler ve davranış kalıplarında kentlere özgü değişimlere neden olan bir nüfus birikimi sürecidir" (Keleş, 2010: 27).

Kentleşme, yalnızca kentlerin sayı ve nüfus itibarıyla artması değil, buna ilaveten bu artışa paralel olarak yaşanan toplumsal, kültürel, ekonomik ve politik değişim ve dönüşümler ve bütün bunların doğurduğu sonuçları da içeren bir kavramdır. Bu bağlamda kentleşme bir yandan bireyler için cazip hale gelirken bir yandan önemli boyutta toplumsal ve yapısal değişimleri de beraberinde getirmektedir (Öztürk ve Çalışkan, 2019: 677). Günümüzde sürdürülebilir bir kentsel gelişim için var olan zorluklar, kentlerde giderek daha önemli hale gelmektedir, çünkü kentleşme ve beraberinde ortaya çıkan sorunlar, çevre ve şehir sakinleri için güçlükler neden olmaktadır (Frantzeskaki ve Kabisch, 2016: 90).

Tarım devrimi ve sanayi devrimi insanlık tarihinde, kentleşmeyle alakalı yaşanan iki büyük devrim olarak karşımıza çıkmaktadır. Tarım devrimi sonunda köyler ortaya çıkarken sanayi devrimi neticesinde ise günümüzdeki modern kentler ortaya çıkmıştır (Erkan, 2004: 113). Sanayileşme süreci bakımından ölkelerin durumları farklılık arz etmesine ve her ölkenin ekonomik, politik, kültürel ve idari evrimleşme süreçleri birbirinden farklı olmasına rağmen genel olarak tüm dünyada nüfus

hareketinin kırdan kente doğru olduğu söylenebilir. Dünya'da, günümüzde birçok ülke kırsal kalkınmayı ve kırdan yaşamayı teşvik eden politikalar uygulasa da özellikle genç nüfus arasında kentlerde yaşama eğiliminin daha fazla olduğu görülmektedir. Kentleşme, nüfusun kentlerde toplanması ve kentlerde yaşayan insanların kentte sunulan hizmetlerin avantajlarından yararlanmasını sağlayan bir süreç olarak farklı etmenlere bağlı bir biçimde gerçekleşmektedir. Bu faktörler arasında, ekonomik, sosyal, kültürel, politik ve teknolojik unsurların ön plana çıktığı söylenebilir. Ancak şunu da belirtmek gerekir ki, son yıllarda kent hayatının yoruculuğundan, kalabalığından ve kaotik ortamından kaçarak kırsalda yaşama eğiliminde artış olsa da özellikle çalışan genç ve dinamik nüfusun kentlerde yaşamayı tercih ettiği söylenebilir (Çelebi Zengin, 2018: 99). Ülkemizde de eğilimin bu yönde olduğu, yani özellikle genç nüfusun, internet teknolojileri, medyanın ve özellikle televizyon dizilerinin en ücra köylere dahi ulaşarak, kent yaşamını ve alış veriş merkezlerinin pırıltılı dünyasını empoze etmesinin de etkisiyle kentlerde yaşama eğiliminde olduklarını belirtmek sanırız doğru bir tespit olacaktır.

3.1.3. Kentlileşme

Çok farklı kültürlerden gelen birçok insanın aynı ortamlarda yaşamak zorunda kalmasının getirdiği bir mecburiyet olarak ifade edilebilecek "Kentlileşme kavramı" kente özellikle göç yoluyla gelenlerin, kent hayatına uyum sağlama süreçleridir. Kentlileşmenin amacı, esasında farklı kültürlerden gelen insanlar arasında bir uyum ve düzenin tesis edilmesidir. İnsanların sadece kendilerini düşündükleri ve toplumun diğer fertlerini dikkate almadıkları bencilce ve kapitalist bir hayat biçimi özellikle metropollerde kentleri yaşanmaz mekânlar haline getirmektedir. Bu itibarla, "kentlileşme kavramı" bir taraftan toplumsal ve hukuksal kurallara uymayı, diğer taraftan ise yaşadığı kente bağlanmayı ve sevmeyi gerektirmektedir (Yalçın, 2010: 230). Kentli olmakla, kentte yaşıyor olmak birbirinden farklı kavramlardır. Kentli olmak yaşadığı kente uyum sağlamada yaşanan bir süreçtir. Bu itibarla sırf kentte yaşamak bireyleri kentli yapmayabilir. Kentlileşmek, yaşadığı kentle alakalı her türlü yapıyı içselleştirebilmeyi gerektirir. Toplamların kent ile münasebetleri farklı biçim ve usullerde gelişim gösterebilir. Bu seyir bazen hızlı ve etkili bazı durumlarda da karşılaşılan dirence bağlı olarak, yavaş gerçekleşebilmektedir (Batal, 2016: 30).

Köyden kentlere göçen köylü nüfusun kente uyumu ve "kentlileşme" süreci Türkiye benzeri kentsel nüfusu göçe dayalı olarak hızla şekilde artan ülkelerde, önemli bir sorun kaynağı oluşturmaktadır. Bu bağlamda gelişmekte olan birçok ülkede, kentte yaşamakla birlikte "kentlileşmemiş" bir nüfus ve bu nüfusun neden olduğu, sosyal, ekonomik, kültürel ve çevresel sorunlar yaşanmaktadır (Coşkun ve Zaman, 2012: 1049). Bir kent kimliğinin tesis edilmesi ve özellikle kente yeni gelenlerin ve kentte yaşayan bireylerin bu kent kimliğini benimsemeleri, "Kentlilik bilincinin" oluşumu için elzemdir. Öte yandan, kentlileşme bilincinin bir diğer göstergesinin aidiyet kavramı olduğu söylenebilir. Aidiyet kavramı kenti sahiplenme duygusudur. Bu bağlamda "kentsel aidiyet" bireylerin yaşadıkları kentle bütünleşmeleri, sevmeleri, benimsemeleri ve kendilerini yaşadıkları kente ait hissetmeleridir denilebilir. Kentlilik bilincinin oluşumunda, bireylere kente aidiyet duygusunun kazandırılması çok önemli bir katkı sağlayacaktır (Candan ve Kazak, 2019: 1051-1052). Kentlerde, özellikle yaşanan göç olgusuna bağlı olarak meydana gelen hızlı nüfus artışı, bireyleri daha dar mekânlarda ve iç içe yaşamaya mecbur kılmıştır. Yaşanan bu nüfus artışı kentlerin kültürel, sosyal, ve fiziksel dokularını da etkilemiştir. Kentleşme olarak ifade edilebilecek bu hızlı nüfus artışının meydana getirdiği sorunları çözmek için, kentlilik bilinci ve kent kültürünün gelişimi büyük önem arz etmektedir. Kentlilik bilincinin oluşumunda kent kültürünün doğrudan bir tesiri vardır. Bu bağlamda kent kültürünün geliştirilmesi ve kentte yaşayan bireylerce benimsenmesi aidiyet duygusunu pekiştiren hemşericilik bilincine ulaşmayı da kolaylaştıracaktır (Belli ve Aydın, 2017a: 423).

Bu bahiste son olarak belirtmek gerekir ki, kentlileşme sürecinde bireylere özellikle eğitim faaliyetleri ve çeşitli etkinliklerle kazandırılacak çevreye duyarlı davranış kalıpları, kentsel çevre sorunlarının kaynağında çözülerek doğabilecek birçok

potansiyel sorunun önlenmesini sağlayacaktır. Günümüzde özellikle kentle bütünleşememiş ve köyden kente göç sonrası uğradığı kültür şokunun ve cehaletinde etkisiyle, yere çöp atmak ve tükürmekten, parklardaki bitkilere zarar vermeye uzanan bir spektrumda kentsel çevre sorunlarına neden olan bir gruhun varlığı sorunun önemini ortaya koymaktadır.

3.2. Çevre

İlk bakışta açık ve sade gibi görünen çevre kavramı, esasında detaya inildiğinde karmaşık bir yapıya sahiptir. Zaman ilerledikçe daha da çeşitlenen ve karmaşık bir hal alan çevre sorunları, çevre kavramının değişik bilim dalları bağlamında farklı tanımlarını da beraberinde getirmiştir. Genelde biyoloji merkezli olan bu tanımlar aynı zamanda sosyoloji, eğitim bilimi ve yönetim bilimi gibi disiplin dallarında da karşımıza çıkabilmektedir (Aydoğdu ve Gezer, 2007: 3-4). Çevre biliminin disiplinler arası bir bilim dalı olma durumu, bu bilimin inceleme konusu olan çevre kavramı için net bir tanım getirememesi sonucunu doğurmuş, ekonomi, hukuk, toplumbilim gibi farklı disiplinler çevre kavramını kendi bakış açılarına göre ele aldıklarından, farklı çevre tanımları ortaya çıkmıştır (Ergün, 2014: 56).

Çalışmanın bu kısmında, çevre kavramının anlamı ve özellikle 1972 Stockholm konferansından sonra uluslararası platformda kazanmaya başladığı önem üzerinde durulacak, 1992 Rio zirvesi ve 2002 Johannesburg “sürdürülebilir kalkınma” zirveleri de bu bağlamda irdelenecektir.

3.2.1. Çevrenin Anlamı ve Önemi

Çevre kavramı, çevre ile alakalı sorunların önem kazandığı 1970’lerden bu tarafa en sıklıkla kullanılan kavramlardan birisi olmuştur. Yaklaşım farklılığına bağlı olarak çevre kavramının geniş ve dar sayılabilecek çeşitli manaları vardır. Dar anlamda çevreden, canlıların yaşamlarını devam ettirdikleri ortam anlaşılmaktadır (Keleş, 2013: 23). Çevre, insanının veya diğer canlıların yaşadığı ortam olarak da tanımlanabilir. (Özey, 2009: 4).

Çok daha geniş bir perspektiften konuya yaklaşan başka bir tanımlama ise çevreyi "evrensel değerler bütünü" olarak ifade eder. Bu anlayışa göre flora ve fauna çeşitliliği, cansız varlıklar, insan topluluklarının tarihsel süreç boyunca meydana getirdiği medeniyet ve bunun mahsulleri tüm insanlığın ortak zenginliğidir (Keleş ve Hamamcı, 1997: 22).

2872 sayılı Çevre Kanunu’nda çevre kavramı, “ Canlı varlıkların hayatları boyunca münasebetlerini devam ettirdikleri ve etkileşim halinde oldukları sosyal biyolojik, ekonomik, fiziksel ve kültürel vasat” şeklinde tanımlanmaktadır (2872 sayılı Çevre Kanunu Md.2).

Çevre sözcüğü günlük dilde yaygın olarak kullanılmaya başlanması çok uzun bir süre olmamasına rağmen gerek teorik olarak ve gerekse pratikte üzerinde en fazla durulan ve konuşulan ve giderek de popülerliği artan bir kavramdır. Kavramın boyutlarının günümüzde giderek derinleşmesi, global ölçekte çok geniş bir sahaya yayılması ve buna bağlı olarak konuyu bir bütün olarak ele almada yaşanan sıkıntılar çevre kavramının tanımlanmasını zor bir hale getirmiştir. Bu itibarla çevre kavramı, adeta bu ifadeyi kullananların görmek istedikleri bir anlama bürünmüştür (Keleş ve Hamamcı, 2005: 31).

Bu değerlendirmeler ışığında çevre kavramının genel bir tanımlaması şöylece yapılabilir, “insan topluluklarının etkinlikleri ve diğer canlı türleri üzerinde gerek kısa ve gerekse uzun vadede doğrudan veya dolaylı etkide bulunabilecek biyolojik, fiziksel, kimyevi ve ictimai faktörlerin belirli bir zamandaki toplamıdır.” Bu perspektiften değerlendirildiğinde çevre kavramının kapsamadığı herhangi bir saha ve süreç söz konusu olmamaktadır (Keleş ve Hamamcı, 2005: 32).

Bütün disiplin dallarının üzerinde fikir birliğine vardığı bir "çevre tanımı" yapmak oldukça güçtür (Yılmaz Turgut, 2012: 1). Bununla birlikte literatürde yapılan tanımlar umumiyetle birbirini tamamlar mahiyettedir. Görmez’e göre (2010: 4), çevre

kavramının en nitelikli tanımlarından birisi “Canlıların hayati olarak birbirine bağlı bulundukları, karşılıklı olarak birbirlerini etkiledikleri ve de etkilendikleri mekânlara o canlıların çevresi ya da yaşam ortamı denir” şeklindeki tanımdır.

Sınırları çok geniş ve hatta bazı durumlarda belirsiz olması çevre ile ilgili yapılan tanımlarda basitleştirmeleri beraberinde getirmiştir. Vurgu yapılacak özellik göz önüne alınarak yapılacak bu tarz bir basitleştirmede niteliksel bağlamda çevre "sosyal çevre" ve "fiziksel çevre" olarak iki kategoriye ayrılabilir (Keleş ve Hamamcı, 2005: 33). Bu birbirini tamamlayan iki "çevresel birimin" birbirini etkilememesi mümkün değildir. Fiziksel ve toplumsal çevre arasındaki dengenin bozulması çevre sorunlarını da beraberinde getirmektedir. Bu bağlamda günümüzde yaşanan çevre sorunlarının temel nedeni, insan faaliyetlerine bağlı olarak, toplumsal çevrenin fiziksel çevre üzerinde meydana getirdiği yıkıcı etkilerdir denilebilir (Ürey vd., 2011: 24).

Esasında biyoloji disiplini dalına ait bir kavram olan çevre kavramı, ekoloji menşelidir ve canlıların çevrelerine uyum davranışlarını ele alır. Ancak daha sonra buradan evrilerek insan çevresi olarak diğer sosyal bilimlere de yayılmıştır. Tüm canlıların hayatlarını devam ettirme adına belirli bir çevreye ihtiyaçları vardır. Çevre canlılar için en dar anlamda, bulundukları, yaşadıkları ortamdır. Bu bağlamda en geniş bir yaklaşımla, çevre, hayatın devamı için uygun şartların var olduğu "biyosfer-canlı küre" olarak tanımlanabilir (Kaypak, 2013: 19). Çevre bilimcilere göre çevre, temiz hava ve içilebilir temiz sudan gıda kaynaklarına varıncaya kadar, hayatın devamı için elzem olan temel ihtiyaçların yanı sıra, sanayideki hammadde ve enerji ihtiyacının da temel kaynağıdır (Dunlap ve Jorgenson, 2012:1).

Teknik bilimlerle sosyal bilimlerin çevreye yaklaşımı bazı farklar içermektedir ki bunlar birbiriyle örtüşmediği gibi net kategorilerde oluşturmaz (Yılmaz Turgut, 2012: 1).

Çevre kavramı mekân bağlamında değerlendirildiğinde, coğrafi sınırlar ön plana çıkmaktadır. Bu yaklaşıma göre ve yerel ölçekten global ölçeğe kadar uzanan değişik mekân boyutları karşımıza çıkmaktadır (Keleş ve Hamamcı, 2005: 36).

Çevre, son dönemlerde daha ziyade, fiziksel ve kültürel boyutlarıyla değerlendirilmekte ve tanımlanmaktadır. Antroposentrik çevrede insanların biyolojik ve kültürel ihtiyaçları giderilmektedir. Bu itibarla, çevreyle alakalı, “ canlılar, özellikle de insanı etkileyen ve ondan etkilenen dış şartların tamamı” şeklinde bir tanımlama yapmak daha anlamlı olabilir (Görmez, 1997: 10).

Konuya, Dünyada çevre bilincinin doğması ve gelişmesi açısından baktığımızda çevre sorunlarının özellikle 2. Dünya savaşından sonra yaşanan ekonomik gelişmeler neticesinde, global bir nitelik arz etmeye başladığını söyleyebiliriz. 1950'lerden itibaren yaşanan ekonomik değişim ve dönüşüm süreci, ulusal ölçekteki çabalar ile çözülemeyecek çevre sorunlarını da beraberinde getirmiş ve bu sorunların ancak ulusları işbirliği ile çözüme kavuşturulabileceği giderek daha fazla kabul gören bir gerçekliğe dönüşmüştür. Özellikle yirminci yüzyılın son çeyreğinde insanlar tarafından tahrip edilen ve bozulan tabiatın kıymeti daha çok kavranmaya başlamış, gelecek kuşaklara daha yaşanılabilir bir çevrenin bırakılabilmesi adına “sağlıklı bir çevrede yaşamın bir hak” olarak kabul edilmesi gerektiği anlayışı daha fazla kabul görmeye başlamıştır (Abdulkakimoğulları vd., 2011: 62).

Toplumsal talepler ve ihtiyaçlar global ölçekte nüfus artışına paralel olarak çeşitlenmekte ve artmaktadır. Özellikle teknolojik gelişmelere bağlı olarak insan faaliyetlerinin çevre üzerindeki yıkıcı etkileri de giderek artmakta ve insan-doğa arasındaki denge giderek doğa aleyhine bozulmakta ve doğanın kendini yenileme olanakları zorlaşmaktadır. Giderek daha küresel bir hal alan ve tüm ulusları ilgilendiren çevre problemlerinin çözülmesinde milletlerarası işbirliğinin gerekliliği ve önemine yapılan vurgularda artmaktadır (Kızılböğ ve Batal 2012: 192).

20. yüzyılın ikinci yarısında başlayan ekonomik kalkınma hareketleri Dünya genelinde birçok ülkenin ekonomik olarak gelişme ve ilerlemelerine neden olurken bu durum aynı zamanda global ölçekte bir tehdit oluşturabilecek birçok çevre sorununu da beraberinde getirmiştir. İlk başlarda ekonomik kaygılarla bu çevre sorunları ikinci plana atılırken, yerelden küresele doğru evrilen çevresel sorunlar global ölçekte bir problem

haline gelmiş bu durum iktisadi kalkınma ile çevresel değerler arasında bir denge arayışını da beraberinde getirmiştir (Kaypak, 2011: 19-20).

Global düzeyde "ekosistem" insanlar, insanlar haricindeki diğer canlılar ve cansız varlıklar olmak üzere üç unsurdan meydana gelmektedir. Birbirleri ile etkileşim içinde olan bu üç temel unsur içerisinde belirleyici olan temel faktör insan faktörüdür. Tarih öncesi dönemlerden sanayi devrimine doğru geline süreçte insanoğlu tabiata giderek hükmetmeye başlamış ve endüstri devrimi ile birlikte çevre tahribatı da giderek artan bir hal almıştır. Bu duruma rağmen, 20.yüzyılın ikinci yarısına kadar yeni nesillerin geleceğini de tehdit edecek boyutlara ulaşan çevre sorunlarının önemi doğru bir biçimde kavranamamıştır (Ergün ve Çobanoğlu, 2012: 97-98).

Ancak 1960'ların sonuna gelindiğinde çevre sorunlarının ulaştığı seviye, başta Avrupa ülkeleri olmak üzere "çevre" ve "çevre sorunlarına" yönelik ilgi artmaya başlamıştır. Bu bağlamda çevre sorunlarının artık lokal olmaktan çıkıp global düzeyde tüm dünyayı tehdit ediyor hale gelmesi bir uluslararası kamuoyu oluşturmuş ve bu durum çevre ile ilgili BM çatısı altında önemli uluslararası konferans ve etkinliklerin yapılmasına vesile olmuştur (Aksu, 2014: 10).

Kaynakların bilinçsiz ve aşırı tüketiminin ve yaşanan çevre kirliliklerinin insanlığın geleceği için nasıl risk oluşturduğu ve meydana gelen çevre felaketlerinin daha fazla görmezden gelinemeyeceğinin anlaşılmaya başlanması uluslararası seviyede birtakım çözüm arayışlarını da beraberinde getirmiştir. Bu bağlamda, 1972'de yayınlanan "Büyümenin Sınırları" isimli belge, ekonomik kalkınma ile tabiat bağımlılık ilişkisinin kalkınma politikalarında dikkate alınmasının önemine ve gerekliliğine dikkat çekmektedir. Bu rapor ile bilinçsiz iktisadi kalkınmanın tabiat üzerinde meydana getirdiği yıkıma dikkat çekilerek uluslararası seviyede bir uyarı yapılmıştır. Rapor, global düzeyde çevre sorunları ile mücadelede müşterek hareket edilmesi noktasında uluslararası bir konsensüs göstergesi olmuştur. Yine 1972 yılında "Dünya Sorunsalı" adıyla çevresel, sosyal, kültürel ve ekonomik problemleri uluslararası seviyede ele almak ve çözümler üretmeye yönelik olarak, Birleşmiş Milletler marifetiyle, İsveç'in başkenti Stockholm'de, Türkiye'nin de dâhil olduğu 113 ülkenin katılımıyla "İnsan ve Çevresi Konferansı" düzenlenmiş ve konferans neticesinde " Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP)" kurulmuştur (Kaypak, 2011: 23). Konferans sonucunda yayımlanan bildirge ile "insan ve çevre ilişkilerine, insan faaliyetlerinin tabiat üzerinde oluşturduğu olumsuz etkilere, ülkelerin iktisadi kalkınma ve refah sorunlarına, yaşam koşullarının iyileştirilmesine, uluslararası örgütlere ve hukuka" temas edilmiş ve bu bağlamda özellikle milletlerarası işbirliği ve dayanışmaya vurgu yapılmıştır (Keleş vd., 2012: 448). Gilding (2011: 21-22) "Büyük Bozulma" isimli yapıtında Stockholm Konferansı ile ilgili olarak şu ifadelerle yer verir: " önemli bir karar alınmamış olsa da, konferans uluslararası toplumda çevresel konuların giderek artan siyasi öneminin ciddi bir göstergesi oldu. Gelecek yıllar için zemin hazırladı, bir dizi uluslararası hükümet toplantılarına önayak oldu. Bu toplantılar, sürdürülebilirliğin ya da bu eksikliğin ölçülmesi için önemli mihenk taşlarına dönüştü. Bunun en yakın örneği ise Kopenhag'daki İklim Konferansıydı."

Konferans neticesinde üzerinde oydaşma sağlanan "İnsani Çevre Bildirgesinde", "Çevresel değerlerin taşıma kapasitesine vurgu yapan, tabii kaynakların tüketiminde nesiller arası adaleti gözetken, sosyal ve ekonomik ilerlemenin çevreyle alakasını kuran ve iktisadi kalkınmayla çevrenin birlikteliğine vurgu yapan ilkeler", sürdürülebilir kalkınma fikrinin temellerini oluşturmuştur. Konferanstan sonra, "tepki ve tedavi" yaklaşımı yerini, çevresel problemlerin meydana gelmeden tahmin edilerek önlenmesini esas alan "tahmin ve önleme" yaklaşımına bırakmıştır (Yıkılmaz, 2011: 12). 1972 Stockholm bildirgesi çevreye ilişkin uluslararası düzeydeki ilk önemli belge niteliğindedir (Yılmaz Turgut, 2012: 83). Konferanstan sonra çevre sorunlarının ehemmiyeti konusunda küresel düzeyde farkındalık artmıştır. Bu durumun bir neticesi olarak, bu konferans sonrası dünyada pek çok ülkede çevre konusunda yeni bürokratik birimler kurulmuştur. Daha önce birçok ülkede çevre sorunlarıyla muhtelif bakanlıklar ve kuruluşlar mücadele ederken, konferanstan sonra çevre sorunları müstakilen bir sorun alanı olarak kabul edilmiş ve öncekinden farklı olarak, çevre müsteşarlıkları ve çevre bakanlıkları gibi bağımsız birimler kurulmuştur (Orhan, 2013: 5).

1972 Stockholm Konferansından sonra gerçekleştirilen, 1992'deki Rio "Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı'nda" ise, insanların sürekli ve tabiatla denge içerisinde olacak bir kalkınmanın merkezinde olduğu belirtilerek "sürdürülebilir kalkınma" felsefesine vurgu yapılmış ve tüm insanların tabiatla uyum içerisinde, sağlıklı bir çevrede yaşama haklarının olduğu ifade edilmiştir (Abdulahkimoğulları vd., 2011: 71).

Avrupa Birliği'nde de, baştan beri üye devletlerin çevre politikalarında ve uygulamalarında eşgüdümün sağlanmasına yönelik önemli adımlar atılmıştır. Başlangıçta ekonomik bir entegrasyon hareketi olarak ortaya çıkan ve "Ortak Pazar", adını taşıyan birliğin ekonomiyi önceleyerek çevreyi ihmal edeceği sanılmış ancak bu böyle olmamıştır. Birliğin kurucu antlaşması olan 1957 Roma Antlaşması'ndan itibaren, önemli antlaşma ve hukuki belgeler incelendiğinde Avrupa Birliği'nin çevreye ne kadar önem verdiği anlaşılmaktadır. Öyle ki, Avrupa Birliği 1992 Rio antlaşmasını en başta imzalamış ve Kyoto Protokolü hususunda kesin tavır almış olan tek beynelmilel örgüttür (Keleş, 2013: 143).

Güney Afrika'nın Johannesburg kentinde 2002 yılında gerçekleştirilen "Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi" sürdürülebilir kalkınma anlayışını dünyanın en önemli önceliklerinden biris haline getirme çabalarının bir devamı olarak değerlendirilebilir. Bu konferans genel itibarıyla değerlendirildiğinde sadece devletler düzeyinde değil, uluslararası kuruluşlar ve sivil toplum örgütleri gibi paydaşların da katkı sağladıkları bir konferanstır. Johannesburg Zirvesindeki en önemli sorunsal, sanayileşmiş ülkelerle az gelişmiş ülkeler arasında ortaya çıkan çevre sorunlarının önlenmesi noktasındaki görüş farklılıklarıdır. Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin çevreyi korumayı tali bir unsur olarak gören kalkınma anlayışları, gelişmiş ülkelerin ekonomik sürdürülebilirliğine bir tehdit unsuru olarak görülmüştür (Abdulahkimoğulları vd. 2011: 72).

2002 Johannesburg "Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi" sonrasında uluslararası düzeyde çevrenin ve aslında dünyanın korunmasına yönelik çabalar devam etmiş ve 1992 Rio zirvesinden yirmi yıl sonra, 2012 yazında yine Rio'da BM Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı (Rio+20) düzenlenmiştir. 2012 Rio+20 zirvesi sonrası "Arzu ettiğimiz Gelecek" başlığıyla, tüm devletler için iktisadi kalkınma noktasında bir yol haritası mahiyetinde olan önemli bir sonuç bildirgesi kabul edilmiştir.

Yine önemli bir kilometre taşı olarak, 2012 Rio+20 zirvesini müteakiben, 2015 sonbaharında, ABD-New York'ta, "Gündem 2030: BM Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (SKH)" kabul edilmiştir. Bu hedefler, on yedi ana ve 169 alt hedeften müteşekkildir. 2030 yılı için belirlenen sürdürülebilir Kalkınma Hedefleriyle küresel düzeyde, sürdürülebilir kentler, susuzlukla mücadele, küresel iklim değişikliği, hayvan ve bitki türlerinin muhafazası gibi çevre konuları sürdürülebilir kalkınma gündemine alınmıştır. Bu arada Dünya'da yaşanan küresel ısınmaya bağlı iklim krizine daha hızlandırılmış bir biçimde çözüm üretmeye yönelik, Kyoto protokolünün 2020'de dolacak olması da göz önünde bulundurularak bu tarihten sonra geçerli olmak üzere 2015 yılında Paris'te yeni bir iklim anlaşması imzalanmıştır. Türkiye 2016'da 197 ülke ile birlikte imzaladığı Paris Anlaşması'nı, "Paris Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun Teklifi" ni, TBMM'de onaylamak ve 7 Ekim 2021'de resmi gazetede yayımlamak suretiyle yürürlüğe koymuştur. Yürürlüğe giren "Paris Anlaşması" Türkiye'ye iklim değişikliğiyle mücadele hususunda çok önemli bazı sorumluluk yüklemiştir.

Glasgow (İskoçya)'da 1-12 Kasım 2021 tarihleri arasında yapılan "26. Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Konferansı (COP26)" çok önemli bir başka kilometre taşı olmuştur. Konferansın mottosu "dünya için son şansımız" olarak belirlenmiştir. Konferansa 120 civarında dünya liderlerinin yanı sıra sivil toplum kuruluşları, çok uluslu şirketler ve çok sayıda kişi katılmıştır. Ağustos 2021'de "insanlık için kırmızı alarm" başlığıyla yayınlanan "Birleşmiş Milletler (BM) Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli'nin (IPCC)" raporu insanlığın bir dönüm noktasında olduğunu ve iklim üzerindeki zararlı etkisinin bir realite olduğunu ortaya koymuştur. Rapor, Paris İklim Anlaşması'nın küresel sıcaklık artışını bu yüzyılda iki derecenin çok altında tutma hedefinin dünyada fosil yakıt tüketiminde çok önemli kısıtlamalar yapılamadığı takdirde

hayal olacağı tespitinde bulunmaktadır. Bu bağlamda devletlerin 2030 yılına kadar vaatlerinin iki misli fosil yakıt tüketimi planladıkları ve gelişmiş ülkelerin karbon salımlarının 2021 yılında hızla arttığı hususu da raporda yer almıştır. 30 ve 31 Ekim 2021'de G20 Roma zirvesinde liderler, aşırı hava olaylarını önlemek için ön koşul olarak görülen, karbon emisyonlarını 2050'ye kadar durdurma taahhüdünde bulunmakta başarısız olmuştur. Roma'daki zirvesinde liderler, sadece salınımları "yüzyıl ortasına kadar veya o civarda" durdurmanın "önemi" gibi muğlak bir ibare üzerinde uzlaşmıştır. Türkiye, Glasgow zirvesine ilk kez olarak, Paris Anlaşması'nı onaylamış ve 2053 yılında sıfır karbon salınımı hedefleyen bir ülke olarak katılmıştır. COP26'nın hedefleri olarak; 1-Tüm ülkelerin 2050'ye fosil yakıt salınımını sonlandırması ve küresel ısınmayı 1,5 derecede tutmaya yönelik çalışmaların başlaması. 2-İnsanları ve doğal yaşam bölgelerini muhafazaya yönelik işbirliklerinin artırılması. 3- Küresel ölçekte iklim değişikliğiyle mücadele ve uyum adına varlıklı ülkelerin fakir ülkelere daha fazla maddi yardımda bulunması ve son olarak 4-Paris İklim Anlaşmasını uygulamaya dönük olarak hazırlanan "Paris Kurallar Kitabı'nın" tamamlanmasıdır (BBC, 13.11.2021, <https://www.bbc.com.>).

3.3. Ekoloji

Ekoloji çağımızın en popüler disiplin dallarındandır ve giderek daha önemli bir hale gelmektedir. Ekoloji en basit ve sade anlamıyla organizmalar ve onların çevreleriyle olan ilişkilerini inceleyen bilim dalıdır (Gökmen, 2007: 1). Özey (2009: 4) ise, benzer bir yaklaşımla ekoloji kavramını, "İnsanlar, bitkiler ve hayvanlar ile bunların yaşadıkları çevre ile olan ilişkilerini inceleyen bilim dalı" şeklinde tanımlar.

Ekoloji, köken olarak farklı insan toplumlarında asırlardır süregelen uygulama ve gözlemlere dayanmaktadır. Mezopotamya ve Anadolu coğrafyasında ilk çiftçilerin en elverişli iklim ve toprak şartlarında buğday yetiştirmeleri, evcil büyük ve küçük baş hayvan sürülerinin ve yabani atların, doğal göç yollarına uygun bir biçimde yaz aylarında daha serin olan Doğu Anadolu'ya, kışın ise Çukurova gibi Güney Anadolu ovalarında güdülmeleri, zararlı haşerelerle beslenen leylek ve hanım böceklerinin uğurlu kabul edilmeleri, geleneksel ekoloji bilgisinin örnekleri arasında değerlendirilebilir (Kılınç, 2005: 15).

Canlıların yaşam alanlarıyla olan münasebetlerini ele alan ekoloji sözcüğünü, ilk olarak 1869'da Alman biyolog Ernst Haeckel kullanmıştır. Haeckel "ekoloji" tabirini yunanca da "yaşamın sürdürüldüğü ortam-yurt" anlamına gelen "oikos" ile bilim manasına gelen "logos" sözcüklerinin birleşiminden türetmiştir (Keleş ve Hamamcı, 2005: 38). Haeckel'in tanımına göre ekoloji "canlıların birbirleriyle ve yaşadıkları ortamla olan ilişkileri dahil, doğal çevrenin çalışmasıdır" (Odum ve Barret, 2008: 3). Ancak bunun da öncesinde, 19. yüzyılın ilk yarısından itibaren, başta Humbolt ve Ratzel gibi coğrafyacılar olmak üzere çok sayıda bilim adamı tarafından, her biri birer doğal çevre unsuru olan bitki, hayvan toplulukları ile insanın çevresiyle etkileşiminin incelendiği çalışmalarda sıkça kullanılmış bir kavramdır (Akdağ, 2009: 33). Hatta 1700'lü yılların başlarında İngiliz bitki bilimci Richard Bradley' in yazdığı eserlerde "biyolojik verimlilik" konusu gibi günümüz ekoloji anlayışının önemli alanlarını oluşturan konulara yer verilmektedir (Odum ve Barret, 2008: 3).

Dilbilim açısından "yerleşim bilimi" anlamına gelen ekoloji (çevrebilimi), canlılar ile çevre arasındaki karşılıklı ilişkileri inceleyen bir biyoloji dalıdır (Simonnet, 1990: 8).

Ekoloji, bilim adamlarının inceleme ve araştırma konularına, yaklaşımlarındaki farklılıklara göre, farklı biçimlerde tanımlanmaktadır. Birinci gruba göre ekoloji canlıların yaşadığı fiziksel ortamı araştıran bir bilim dalıdır. İkinci gruba göre ise ekoloji, doğadaki karşılıklı ilişkileri araştıran bir bilim dalıdır. Üçüncü gruba göre de doğanın yapı ve fonksiyonu bilimidir. Nitekim bu son tanımlama çağdaş anlamıyla ekolojinin uğraş alanını oluşturmaktadır (Ertürk, 2009: 3). İlk başlarda genelde "hayvan ve bitki ekolojisi" olarak ortaya çıkan bu bilim dalı, günümüzde tabiatı ve insan unsurunu da kapsamaktadır (Görmez, 1997: 9).

1960'lara kadar biyolojinin bir alt dalı olarak değerlendirilen ekoloji, sanayileşmeyle beraber çevre sorunlarının da artmasıyla birlikte farklı bir bilim dalı olarak kabul edilmeye başlanmıştır. 1970'lerden itibaren çevre sorunlarının öneminin fark edilmeye başlanması ve bu sorunların aktörleri, sebepleri ve süreçleri bağlamında daha yakından irdelenmesiyle beraber, ekoloji de "sosyal bilimsel" bir içeriğe sahip olmaya başlamıştır. 1970'ler ile beraber ekoloji, Heackel'in kast ettiği manayı aşarak, "siyaset bilimi" jargonuna girmiş ve "ekolojist" olarak ifade edilen "yeşil siyaset" yanlısı bir zümre ortaya çıkmıştır (Mutlu, 2007: 2). Özellikle 1970'li yıllar ekolojinin insanı kavramaya başladığı dönemdir. UNESCO'nun insan ve biyosfer adlı program bu alanda anlamlı ilerlemelere yardımcı olmuştur (Keleş ve Hamamcı, 1997: 31).

Ekolojiyi yeni icat edilmiş bir konu gibi gören çoktur. Öte yandan, çevreye, yoksulları acımasızca etkileyerek ve onları sömürgeleştirecek şekilde zarar verdiği fikri 19.yüzyılda Karl Marks ve Frederick Engels'in çalışmalarında dile getirilmiştir. 1867'de, Marks "Kapital" de İngiltere'nin İrlanda'ya karşı ekolojik sömürgecilik yaptığından söz etmiştir (Foster, 2012: 23). Lamarck ve Darwin'in çalışmaları da bu noktada öncelikle zikredilmesi gerekli çalışmalardır. Lamarck'ın öncülük ettiği ve bilahare Darwin'in sistematik bir hale getirdiği canlıların evrimleşmesi ve tabii seleksiyonla alakalı elde edilen veriler bir manada "ekolojik düşünceyi" doğuran hadiseler olmuştur (Görmez, 1997: 8-9). Keleş ve Hamamcı'ya göre (1997: 30) "Ekolojinin ideal hedefi, Dünyadaki bütün bitki ve hayvanlar ile bunların yaşadıkları çevreler arasında meydana gelen karşılıklı etkileşimlerin tamamını incelemek ve tespit etmektir."

İnsana ve doğaya dair yeni bir anlayış olarak ekoloji, mevcut modern durumun yeni meşru yüzü haline gelebilir. Bütün felaket haberleri ile birlikte ekoloji, günümüzde, daha önceki sanayileşme sistemine çevresel sonuçların kavranmasını da dahil ettiği iddiasında olan modern düzenin ileriye yönelik hamlesini ilan etmek için kullanılabilir (Myerson, 2004: 4).

3.4. Ekosistem

İlk olarak 1935'te İngiliz ekoloji uzmanı Sir Arthur G. Tansley'ce kullanılan "ekosistem" kavramı, "Belirli bir ortamda yaşayan canlıların ve onların içinde bulunduğu cansız çevrenin, birbirlerinden ayrılmayacak derecede kaynaşması ve birbirleriyle etkileşim halinde bulunmaları" olarak tanımlanabilir. Söz konusu bu alandaki enerji akışı vesilesiyle, sistem içerisinde belirli bir canlı organizma meydana gelir ve sistemin canlı-cansız unsurları arasında düzenli bir etkileşim ve madde döngüsü ortaya çıkar. Bu tarz canlı ve cansız unsurları içeren birimlere "ekosistem" denir (Odum ve Barret, 2008: 18). Bataklık ekosistemi, orman ekosistemi ve hatta bakterilerin yaşadığı bağırsak ekosistemi buna örnektir. Bu ekosistemlerin her biri kendi dışındakilerle karşılıklı alış veriş içindedir (Simonet, 1990:14). Ekosistem terimi, doğal sistemlerin arazide canlı ve canlı olmayan bileşenleri arasındaki ilişkiyi açıklamak için, entegre bir şekilde farklı mekânsal ve zamansal ölçekler organize etmek ihtiyacından son yüzyılda ortaya çıkan bir terimdir (Strati vd., 2004: 35).

İçinde bulunduğumuz devirde doğal sistemi oluşturan öğelerin karakteristiklerini ve bunların fonksiyonlarını belirlemek için modern yöntemler uygulanmakta ve çok gelişmiş alet ve gereçler kullanılmaktadır. Böylece ekoloji bilim dalında, doğal sistemlerin ayrıntılı ve entegre bir şekilde incelenbilmesini sağlayan sistem analizleri yapılmaya başlanmıştır. Bunun sonucunda da klasik birey ekolojisinden çok farklı, yepyeni bir ekoloji doğmuştur. Bu yeni ekolojiyi niteleyecek bir deyim aranırken, 1935 yılında Tansley tarafından "ekosistem" kavramı ortaya atılmıştır (Çepel, 1984: 21).

Ekosistem, modern anlamda şu şekilde tanımlanmaktadır: Ekosistem, birbirinin özelliklerini etkileyen, aralarında karşılıklı ilişkiler bulunan ve sistemin gelişim ve varlığının sürekliliği için gerekli olan organizmalarla, cansız çevrelerinden oluşan fonksiyonel, temel bir doğal ünedir (Çepel, 1984: 25). Ekosistem kavramı ile beraber, tabiat, canlı ve cansız varlıkların birleşiminden oluşan bir bütün ve bir sistem olarak görülmeye başlanmıştır (Kışlalıoğlu ve Berkes, 2007: 37).

Ekosistemleri oluşturan başlıca dört unsur vardır. Bu unsurlar: cansız varlıklar, primer üreticiler (yeşil bitkiler), tüketiciler ve ayrıştırıcılarıdır. Ekosistemler zaman içinde değişime uğrarlar. Açık sistemler oldukları için etkilenme ve değişime uğramaları doğal karşılanmaktadır (Gürpınar, 1995: 34-35).

Günümüzde ekosistem kavramı ile ilintili olarak sıkça kullanılmaya başlanan bir kavramda "Ekosistem hizmetleri" kavramıdır. Bu kavram, tabiatın ve doğal kaynakların korunmasındaki "ekonomik faydalar" üzerine bina edilmiş bir yaklaşımdır. Ekosistem hizmetleri "bir ekosistemin kısa, orta ve uzun vadede sağladığı ekonomik getirileri ve faydaları" ifade etmekte; bu vesileyle kentlerin gelişmesinin çevreyle uyumlu, ekolojik bir planlamayla sağlanmasının gerekliliğinin önemini ortaya koymaktadır. Doğal kaynakların ve kentlerin sürdürülebilirliklerinin temin edilmesi, doğal zenginliklerin muhafaza edilmesi ve devamlılıklarının sağlanabilmesinde önemli bir yaklaşım olan "ekosistem hizmetlerinin" günümüzde "mekânsal planlama" süreçlerine entegre edilmesi elzemdir (Çoban ve Yücel, 2018: 452).

3.5. Çevre Sorunları

Çalışmamızın konusuyla bağlantılı olarak ele alınması gereken konulardan biri de çevre sorunlarıdır. Bu çerçevede burada, çevre sorunlarının başlıca nedenleri, çevre sorunlarının önemi ve tarihsel süreci ile kentsel çevre sorunları üzerinde durulmuştur.

Öncelikle ifade etmek gerekir ki çevre sorunları, her şeyden önce toplumsal bir olgudur. Çevre sorunlarının, gerek ortaya çıkması ve gerekse de küresel boyutlara ulaşmasının temelinde bir zihniyet değişimi olduğu söylenebilir. Yaşanan bu zihniyet dönüşümü ve değişimi, bilim ve teknolojiyle birlikte toplumu da şekillendirmektedir. Bu itibarla, çevre sorunlarının doğru anlaşılması ve anlamlandırılması için öncelikle sorunun toplumsal nitelikli olduğunu kabul etmek gerekir (Mutlu, 2009: 1).

Neredeyse, insanlık tarihi kadar eskilere dayanan çevre sorunlarının çağımızda insanlığın en temel sorunlarından birisini oluşturduğu söylenebilir. Dünya'da meydana gelen çevre sorunlarının, temel sorumlusu insanoğludur (Özey, 2009: 13). Çevresel problemler, insanların çeşitli faaliyetleri sebebiyle, çevresel zenginliklerin tahrip olması neticesinde meydana gelmişlerdir. Hava, su ve toprak gibi çevresel değerlerin, zamanla kirlenerek ve bozularak yaşanabilirliğini kaybetmesi, bitkilerin ve hayvan türlerinin aşırı ve bilinçsiz avlanma ve tüketim gibi insan faaliyetleri nedeniyle yok olmaya yüz tutmaları, çevre sorunlarının başlıcaları olarak ifade edilebilir (Kaypak, 2013: 19).

İnsanların özellikle sanayi devrimi ile birlikte çevreyi şekillendirme ve kullanma biçimleri zaman içinde çevreye önemli zararları da beraberinde getirmiştir. Endüstrileşmenin artması ve bu bağlamda enerji kaynağı olarak kömür ve petrol gibi yakıtların yoğun olarak kullanılması 20. Yüzyılda plansız kentleşme olgusunu ve buna bağlı olarak yaşanan bir dizi çevre sorunlarını da beraberinde getirmiştir. Bu problemler çağımızda temel olarak, kuraklık, ormanlık alanların azalması, küresel ısınma, asit yağmurları, bitki ve hayvan türlerinin yok olması gibi sorunlardır (Aydın ve Çamur, 2017: 22). Yaşanan bu çevre sorunlarına etkin ve başarılı çözümler üretilebilmesi için, farklı bilimsel disiplinlerin ortak çabaları ile politik aktörler ve sivil toplumdan oluşan paydaşlar arasında aktif bir diyalog ve işbirliğinin olması gerekir (Frantzeskaki ve Kabisch, 2016: 90).

Hızlı nüfus artışı, çevreyi tahrip eden bilinçsiz sanayileşme ve ülkelerin kaynaklarını yok eden çevre felaketleri, çevre problemlerini, milenyumun başlarında da toplumların en önemli tartışma konularından birisi haline getirmiştir (Karacan, 2007: 340-341). Çevre sorunlarının kaynağını teşkil eden pek çok sebep vardır. İnsanların gerek zorunlu ve gerekse lüks sayılabilecek tüketim mamullerini bilinçsizce kullanmaları, tabii afetler, plansız yapılaşma gibi çarpık kentleşme olgusunun neden olduğu olumsuzluklar, özellikle kırsaldaki küçük yerleşim birimlerinde halkın bilinçsizce ormanları tahrip etmeleri ve hayvanların bilinçsiz otlatılması gibi sorunların yanı sıra teknolojik gelişmelerin sebebiyet verdiği toprak, su, gürültü ve hava kirlilikleri, katı atıkların ve çöplerin bertarafı sorunu gibi daha birçok faktör çevre sorunlarının temel nedenlerini teşkil etmektedir (Erdem, 2015: 19).

Hızla büyüyen insan nüfusu ve kaynak tüketiminin yüksek oranlarda artması küresel çevre değişimini ve bir sistem olarak Dünya'nın yapısını ve fonksiyonunu değiştiren en önemli bileşenler olarak ortaya çıkmaktadır (Vitousek, 1994: 1862). İnsan-tabiat münasebetlerinde meydana gelen sorunların temel sebebi, insanların doğanın dengesini bozucu nitelikli faaliyetleridir (Görmez, 1997: 11). Örneğin tarım alanları açmak amacıyla ormanların yok edilmesi sonucu meydana gelen ağaçsızlaşma genellikle, erozyonun başlaması ve sonuçları çölleşmeye kadar varabilecek bir iklim değişikliği anlamına gelir (Mazoyer ve Roudart, 2009: 120). İklim değişikliği insanlığın geleceğini tehdit eden en önemli çevre sorunlarının başında gelir. İklim değişikliğine bağlı olarak, 20.yüz yılda küresel iklim, özellikle insan faaliyetlerinden kaynaklı hava kirliliği sebebiyle 0,5°C civarında ısınmıştır. Yapılan bazı araştırmalarda önlem alınmadığı takdirde, dünyanın gelecek yüzyıl içinde 1,4° ila 5,8°C daha ısınacağı tahmin edilmektedir. İklim değişikliği su döngüsünü bozarak bazı dönemlerde aşırı yağış ve sellere bazen de kuraklığa neden olmaktadır. İklim değişikliğinin sonucunda deniz seviyesinin yükselmesi ve kıyılardaki erozyon riskleri de artmakta, atmosferik doğal afetlerin şiddeti yükselmektedir. Değişen su seviyeleri, sıcaklığı ve debisi; tarımsal üretimi, insan ve diğer canlıların sağlıklarını, endüstri ve turizm gibi birçok sektörü olumsuz etkilemektedir. Günümüzde dünyanın birçok yerinde anormal iklim olayları, çok büyük ekonomik ve sosyal sorunlara neden olmaktadır. Kentlerin alt yapıları da iklim değişikliğinden etkilenmekte ve özellikle metropoller bundan nasibini almaktadır (Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 31.01.2020, <https://webdosya.csb.gov.tr/>).

Günümüzde yaşanan baş döndürücü teknolojik ve bilimsel gelişmeler bir yandan insanların refahını ve yaşam kalitesini arttırırken öte yandan tabiatın da dengesinin bozulmasına ve çok sayıda hayvan ve bitki çeşidinin yok olmasına sebep olmaktadır (Yılmaz vd., 2002: 156). Son yıllarda, çevresel riskler önemli ve toplumu ilgilendiren bir endişe konusu olarak ortaya çıkmıştır. Genellikle, çevresel riskler (sorunlar) türlerin ve ekosistemlerin sağlığını ve verimliliğini tehdit etmektedir (Nerb ve Spada, 2001: 522). Bu bağlamda çevre sorunlarının bir tanımı yapılacak olursa “insanların sonradan teşkil ettikleri çevrenin, tabii çevreye olan etkileriyle suni çevrede var olan negatiflikler ve her iki çevrede de oluşan sorunlardır” şeklinde tanımlanabilir (Görmez, 1997: 11). Ertürk, (2009: 95) çevre sorunlarını "kendi suni çevresini oluşturan insanın, tabii çevre üzerinde meydana getirdiği tüm menfi etkiler ile tabii kaynakların aşırı şekilde ve bilinçsizce kullanılması ve tabii çevrenin tahrip edilmesinin yanında, suni çevrenin sağlık şartlarına aykırı oluşu sebebiyle meydana gelen sorunlar" olarak tanımlar. Bu tanımlamaya göre insanlar çevreyle uyum sürecini çoktan aşmış, artık çevreyi kendine uydurmaya başlamıştır (Karacan, 2007: 3).

Çevrenin bir sorun olarak genel kabul görmesini 1970'li yıllara bağlayanlar vardır. Bu doğru olmakla birlikte, çevrenin türlü bileşenleri konusunda insanlığın büyük tehditlerle karşılaşmasını çok daha eski tarihlere götürmek gerekir. Susuzlukla ve yetersiz sağlık koşullarıyla doğrudan ilgili olan kolera hastalığı yüzünden 1832 yılında 100 bin kişinin öldüğü ve bunun hayat şartları ile ilgili kaygıların artmasına yol açtığı bilinmektedir. 1950'lerde İngiltere'de hava kirliliği 4000 insanın ölümüne yol açmıştır (Keleş, 2013: 24). 1960'lardan sonra çevre sorunlarının halk sağlığını tehdit ettiği anlaşılmış, gerek gönüllü kuruluşlar gerekse kamu kuruluşları tarafından çevre koşulları denetlenmeye ve iyileştirilmeye çalışılmıştır (Karacan, 2007: 6).

İklim değişikliği, flora ve fauna çeşitliliğinin fakirleşmesi, toprak, hava ve suyun bilinçsizce tüketilmesi ve kirletilmesi ve yaşanan bu sorunların global bir boyuta ulaşması, ekonomi ile çevrenin karşılıklı etkileşim içinde bulunduklarını, birlikte değerlendirilmeleri gerçekliğini net olarak ortaya koymuştur (Toprak, 2006: 148).

Bilim adamlarına göre fosil yakıt kullanımının atmosferde neden olduğu karbondioksit oranının kritik biçimde yükselişinin devam etmesi ve geri dönülemez noktaya ulaşmasından sonra büyük kuraklıklar, çölleşme, ormanların büyük yangınlarla yok olması, tarımsal verimin düşmesi, küresel ısınmaya bağlı olarak denizlerin seviyesinin yükselmesi ve salgın hastalıklar gibi sorunlar tırmanışa geçecektir (Özbudun vd., 2006: 117). Bağdiden ve Demir'e göre (2010: 175) "Küresel ısınma tüm dünyayı etkileyen ve ilgilendiren bir sorundur. Son dönemlerde yaşanan küresel iklim değişikliği

ve buna bağlı ortaya çıkan problemlerin boyutları, Dünyadaki tüm kamusal ve özel sektör paydaşlarının ve tüm dünya ülkelerinin de bu sorunla mücadele etmeleri gerçeğini ortaya koymaktadır. Küresel ısınma ile yapılacak mücadelede en büyük sorumluluk dünyayı geçmişte ve günümüzde en çok kirleten ABD, Çin, Hindistan ve AB ülkeleri gibi gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere düşmektedir”.

Teknolojik gelişmelere ve endüstrileşmeyle birlikte, üretimin ve tüketimin hızlı bir biçimde artması neticesinde; tabii kaynaklar azalmaya başlamış, tabiatın kendini yenileme kabiliyeti azalarak doğal çevrede büyük tahribatlar meydana gelmiştir. İklim değişikliği, ozon tabakasının zarar görmesi, flora ve fauna çeşitliliğinin giderek azalması, toprak, hava ve su kirliliğinin küresel boyut kazanmasının olumsuz neticelerinin gözlemlenmesi ve yaşanan bu çevresel problemlerin global bir nitelik kazanması tüm dünyada çözüm arayışlarını da hızlandırmıştır (Kırlioğlu ve Zeytin, 2015:754). İnsanların yaşanan çevre sorunlarına yönelik olarak gereken duyarlılığı göstermemeleri ve doğal zenginliklere yönelik duyarsız ve bilinçsiz tutumlarını devam ettirmelerinin, çevre sorunlarının günümüzdeki boyutlara ulaşmasında en önemli faktör olduğu ifade edilebilir (Karataş, 2014: 425).

Temelde, insan kaynaklı faaliyetler sebebiyle ortaya çıkan çevre sorunları, doğal zenginlik kaynaklarının zarar görmesi sonucunu doğurmuştur (Keleş ve Hamamcı, 1997: 77). Engels, (2010: 45) “Doğanın Diyalektiği” isimli yapıtında insanın doğa üzerindeki yıkıcı etkilerini irdelerken konuyla ilgili şu ifadeleri kullanır: “İnsanlar diğer canlıların sadece yerini değiştirmemekte, bunun yanı sıra yaşadıkları yerlerin görünümünü, iklimsel yapısını ve hatta bitki ve hayvanları, etkinliğinin sonuçlarını ancak Dünyanın tamamen yok olması ile ortadan silinebilecek boyutlarda değiştirerek tabiata damgasını vurmuştur.”

Marks ve Engels, küresel düzeyde insanlığın temel çevre sorunlarını; “aşırı nüfus artışı, toprağın bozulması, şehir ve köy ayrımı, çarpık kentleşme, endüstriyel kirlilik, yetersiz beslenme işçilerin sağlığının bozulması, zehirli atıklar, kırsal yoksulluk, ormanların yok edilmesi, insan kaynaklı çölleşme, seller, kuraklık, bölgesel ve küresel iklim değişiklikleri, doğal kaynakların tüketilmesi, sanayi atıklarının geri dönüştürülmesi ihtiyacı, kıtlık” olarak sıralamışlardır (Foster, 2012: 28).

Baykal ve Baykal ise (2008: 5-8), başlıca çevre sorunlarını "Küresel ısınma ve iklim değişikliği, orman tahribatı, nükleer kazalar, ozon tabakasının delinmesi, hayvan türlerinin ve bitki türlerinin hızla yok olması, yer üstü ve yeraltı sularının kirlenmesi, tehlikeli atıkların nakliyesi ve depolanması, çöplerin geri dönüşümü ve bertarafı, nükleer kirlilik, kentsel hava kirliliği, endüstriyel kazalar, denizlerin kirlenmesi, toprak kirliliği, gürültü kirliliği, canlı ekosistem zincirlerindeki kopmalar ve yıkılmalar, yeryüzü ve atmosfer arasındaki hidrodöngü değişiklikleri, kentsel atıklar, fosil yakıtların neden olduğu temiz enerji sorunu, toprak erozyonu, küresel ısınmaya bağlı iklim değişikliği ve buzullardaki erime, iklim değişikliğine bağlı olarak yaşanan kasırgalar seller ve kuraklıklar, insanlığın ortak kültürel mirasının kaybı," olarak sıraladıktan sonra, bu sorunlar arasında, küresel bir boyut arz eden sorunları: "Küresel ısınmaya bağlı İklim değişikliği ve başta yağmur ormanları olmak üzere yaşanan orman tahribatı" şeklinde tespit ederler.

Esasında çevre sorunlarının en temel nedeni, yukarıda da arz edildiği gibi insan faaliyetleri sonucunda ekolojik sistemlerin bozulmasıdır. Ekosistemlerde dış etkilerle olumsuzluklar ortaya çıkarmaktadır. Endüstriyel büyüme en çok tüketilebilir kaynakları etkilemektedir (Gürpınar, 1994: 186). Gerek ekonomi ve gerekse de ekoloji kavramları birbirlerini tamamlayan ve eşit derecede yaklaşımı gerektiren son derece önemli kavramlardır. Ancak üzülerek ifade etmek gerekir ki toplumlar refah seviyesini yükseltmek ve yaşam kalitesini arttırmak adına genellikle ekonomiye önem vermiş, çevreyi ise ihmal etmişlerdir. İnsanlığın geleceği adına, en az ekonomi kadar büyük öneme sahip olan ekosistemlerin ve çevrenin göz ardı edilmesi, önemli iklim değişikliklerini, tabii afetleri ve doğada yaşanan tahribatları da beraberinde getirmiştir. Netice olarak çevreye gereken ehemmiyetin gösterilmemesi esasında bundan ekonominin de zarar görmesini beraberinde getirmektedir (Gülersoy vd., 2014: 742-743). Kanaatimizce ivedilikle yapılması gereken hususlar; öncelikle çevre ve doğal kaynaklar konusunda yeni nesillerin bilinçli ve duyarlı yetiştirmelerini temin etmek ve

buna yönelik farkındalığı arttıracak bir eğitim sistemi dizayn etmek, çevre-ekonomi ikileminde çevreyi önceleyen politikaları tercih etmek, çevre politikalarının oluşturulması ve uygulanmasında tüm paydaşların katılımıyla, yönetim anlayışıyla hareket etmek, olarak sıralanabilir.

3.5.1. Çevre Sorunlarının Başlıca Nedenleri

Çevre sorunlarını oluşturan etmenlerin başında nüfusun aşırı artması, çarpık ve plansız kentleşme, bilinçsiz endüstrileşme ve teknolojik gelişmeler gibi faktörler sayılabilir (Bayazıt Hayta, 2006: 362-364). Çevre sorunlarına sebep olan çarpık ve plansız kentleşme, aşırı nüfus artışı, bilinçsiz sanayileşme gibi faktörler, tabii zenginliklerin gereği gibi ve yeteri kadar korunamamasına da sebebiyet vermektedir (Yılmaz vd., 2002: 2). Çevre sorunlarına neden olan tüm nedenlerin müsebbibi insan faktörüdür. İnsanlar tabiata, acımasızca ve bilinçsizce zarar vermektedirler. Bu durumun en temel sebeplerinden biri "çevre etiği" konusunda yaşanan zaafiyettir denilebilir (Kaplan, 1999: 49).

İnsan yeryüzünde var olduğundan bu yana, doğadan yararlanmış, bilimsel ve teknolojik gelişmelere paralel olarak tabiata hâkim olmaya çalışmıştır. Doğaya üstünlük kurma gayreti, çevreyle insan arasındaki uyumu ve dengeyi bozmuştur. Özellikle sanayi devriminden sonra insanlar, tabiatı fütursuzca ve sınırsızca kullanmaya hatta sömürmeye başlamışlar ve uzun bir süre boyunca dünyaya verdikleri zararlardan habersiz olarak yaşamışlardır (Keleş ve Hamamcı, 1997: 13). Sanayileşmeye bağlı olarak Fosil yakıt tüketimi ve ormanların yok edilmesi sonucunda atmosferde karbondioksit gibi sera gazlarının oranının çok yükselmesi küresel ısınmaya ve beraberinde pek çok çevre sorunlarına neden olmuştur (Maslın, 2004: 9). Çevresel kirlilik, hayvan ve bitki çeşitliliğinin azalması, doğal kaynakların tükenmesi, başta Afrika ülkeleri olmak üzere geri kalmış ülkelerde açlık, gelişmiş ülkelerde ise yaşamın zorlaşması, bütün bunlar çevrebilimcilere göre ekolojik bunalımın belirtileridir (Simonnet, 1990: 8). Sonuç olarak anlaşılmaktadır ki, çevre sorunlarının en temel nedeni insan faaliyetlerine bağlı olarak, ekolojik dengenin bozulması ve buna bağlı olarak ortaya çıkan sorunlardır (Görmez, 2010: 6).

Çevre sorunları, gelişmiş ülkelerde dâhil olmak üzere bütün ülkelerde insanlığı tehdit edecek bir seviyeye ulaşmıştır. En başta birçok flora ve fauna türlerinin yok olması olmak üzere, verimli arazilerin çoraklaşması, özellikle sanayileşmiş Avrupa ve Amerika ülkelerini tehdit eden asit yağmurları, hava kirliliğinin neden olduğu "sera etkisi", enerji sorunsalı, radyoaktif kirlilik ve bunun neden olduğu hastalıklar toplumları olumsuz bir biçimde etkilemektedir (Görmez, 2010: 25). Sonuç olarak belirtmek gerekir ki çevre sorunlarının üstesinden ancak çevre etiğinin gelişmesi ile gelinebilir. Bu konudaki bir başka sorun kaynağı da, insan-doğa ilişkisi konusundaki bilgi yetersizliğidir. Bu sorun, ancak devlet, sivil toplum kuruluşları ve yurttaşlar arasındaki işbirliğinin geliştirilmesi ile çözümlenebilir (Kaplan, 1999: 49).

3.5.2. Çevre Sorunlarının Önemi

Çevre sorunları, yayılma riski yüksek olan global problemlerdir. Günümüzde artık çevre sorunlarının yalnızca bir ülkenin kendi sorunu gibi algılanması doğru bir yaklaşım değildir. Bir ülkenin belli bir bölgesinde ortaya çıkan çevresel problemler sadece o bölgeyi değil ülkenin tamamını ve hatta çernobil nükleer santralinde yaşanan kazada olduğu gibi diğer ülkelerde de risk oluşturabilmektedir. Bu itibarla, günümüzde teknolojik gelişmeler ve küreselleşmenin bir neticesi olarak çevre sorunları gelişmiş ya da gelişmekte olan, büyük ya da küçük, tüm ülkelerin ortak bir sorunu haline gelmiştir. Çevre konusunda yaşanan sorunların en temel kaynağı insan unsurudur denilebilir. Sınırsız ihtiyaçlara sahip olan insanlar kapitalist bir yaklaşımla bu ihtiyaçları karşılama ve hayatını idame ettirebilme adına çevreyle sürekli bir etkileşim halindedir ve umumiyetle bu etkileşimin bir sonucu olarak çevreyi tahrip etmektedir (Erdem, 2015: 29).

Yirminci yüzyılda yaşanan büyük çevre felaketleri, çevrenin ve ekosistemin gerçek değeri konusunda bir bilinçlenmenin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Tahmini olarak yaklaşık kırk milyon insanın, yirminci yüzyılda hava kirliliğine bağlı hastalıklardan öldüğü tahmin edilmektedir. Bu sayı neredeyse ikinci Dünya savaşında ölen toplam insan sayısı kadardır (Gökmen, 2007: 4). Duyarlı bireyler, gönüllü kuruluşlar, uzağı görebilen kamu yönetimleri ve uluslararası kuruluşlar yaşanan büyük çevre felaketlerinin ardından, çevre sorunlarının önemine giderek artan ölçülerde dikkat çekmeye ve çevreye sahip çıkmaya başlamışlardır (Keleş, 2013: 26).

Yirminci yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkan ve tüm dünyada hızla yayılan ekonomik büyüme dalgasını müteakiben 1960'lardaki "Eğitim Öğretim Dalgası" 1970'lerde yerini "Çevre Koruma Dalgasına" terk etmiştir. Politik, sosyal ve iktisadi değişme ve gelişmelere koşut olarak farklı dönemlerde dünyada ön plana çıkan çeşitli fraksiyonlar arasında "Çevre Koruma" akımı, günümüzde de popülerliğini ve güncelliğini korumaktadır. Bu durumun sebebi, "çevre sorunlarının" giderek artan oranda insanlığın geleceğini tehdit etmeye devam etmesidir (Kaplan, 1999: 1). Çağımızda çevre sorunlarının artık sınır tanımaması ve örneğin amazon ormanlarının yok olmasının tüm dünyanın iklim dengesini bozması gibi nedenlere binaen, günümüzde devletlerin çevre sorunları konusunda daha duyarlı oldukları söylenebilir. 20. yüzyılın son çeyreğinden itibaren fosil yakıtlara bağlı olarak küresel ısınmanın artması ve buna bağlı olarak meydana gelen iklim değişiklikleri, kutuplardaki buzulların giderek erimesi, bitki ve hayvan çeşitliliğinin azalması gibi çevresel sorunlar uluslararası işbirliğini zorunlu kılmış ve çevresel sorunların global sorunlar olarak görülmesini de beraberinde getirmiştir (Baykal ve Baykal, 2008: 2).

Dünyanın yaşadığı bu çevresel problemlerin global bir niteliğe bürünmesi, insanlığın geleceği için en büyük bir tehdit ve ortak endişe kaynağıdır. 1900'lerin başından itibaren yaşanan ekonomik dönüşüme bağlı olarak ortaya çıkan ve günümüzde de küresel bir boyut kazanarak devam eden başlıca çevre sorunları, küresel ısınma ve buna bağlı olarak yaşanan global iklim değişikliği, sınır aşırı hava, su ve toprak kirliliği, nükleer ve kimkanuni kazalar, tehlikeli atıkların bertarafı gibi sorunlardır. Yaşanan bu önemli çevre sorunları birçok bilim insanı ve ilgili paydaşların dikkatlerini uluslararası çevre antlaşmalarına odaklamalarına neden olmuştur. Bu antlaşmaların bir kısmı, deniz biyolojisi ve ozon tabakasının muhafazası, giderek küresel bir hal alan hava kirliliği ve "iklim değişikliği" gibi sorunlara ilişkindir. Her anlaşma sınırlı ölçüde de olsa, ulusal ve küresel siyasette bağımsız bir çevre alanının ortaya çıkmasına fayda sağlamış ve uluslararası bir çevre hukuku ve politikası için önemli yapı taşlarını oluşturmuştur (Sonnenfeld ve Mol, 2002: 1323).

İnsanoğlu asırlar boyunca, doğal kaynakların sınırsız olduğu düşüncesiyle tabiattan istifade ederken fütursuzca davranmış, birçok bitki ve hayvan türünün yok olmasına neden olmuştur. 1950'lerden itibaren giderek yoğunlaşan ve küresel bir nitelik kazanmaya başlayan çevre sorunları bu düşünce ve yaklaşımın ne kadar yanlış olduğunu göstermiştir. Çevre sorunlarının çeşitliliğinin artması ve ulaştığı boyutlar günümüzde tabiatın dengesinin korunması adına ivedilikle tedbir alınmasının gerekliliğini net bir biçimde ortaya koymaktadır (Gökmen, 2007: 9).

Nüfus referans bürosu (Population Reference Bureau, 2016: 1) verilerine göre 2017 yılı itibarıyla dünya nüfusu 7,5 milyarı geçmiştir. Nüfustaki bu artışa paralel olarak eğer çevre sorunlarının önlenmesine yönelik daha etkin önlemler alınmazsa, küresel ısınma, buzulların erimesine bağlı olarak deniz seviyesinin yükselmesi, iklim değişikliğine bağlı olarak yaşanacak kuraklık ve buna bağlı gıda üretiminde azalma ve açlık sorunu gibi küresel çevre sorunlarının önemi giderek artacak ve dünya yaşanılmaz bir hale gelecektir.

3.5.3. Kentsel Çevre Sorunları

Çalışmamızın temel konusu kentsel çevre sorunlarıdır. Bu nedenle çevre sorunlarından söz ederken, kentsel çevre sorunlarından da ayrı bir başlık altında kısaca da olsa bahsetmek gerekir.

Kuşkusuz, çağımızda yaşanan çevre sorunları, teknolojik gelişmeler ve kentleşmeyle yakından alakalıdır. Hakikaten de, yaşanan hızlı nüfus artışına bağlı olarak, gerek gelişmekte olan ve gerekse de ekonomik açıdan gelişmiş ülkelerde, hava, su, toprak gibi çevresel değerler ciddi bir kirlenmeye maruz kalmıştır (Keleş, 2014: 103). Kentsel çevre sorunları çoğunlukla jeolojik, iklimsel ve kültürel faktörlerden kaynaklı ülkeden ülkeye farklılıklar göstermektedir. Bununla birlikte, kültürel faktörlerin özellikle gelişmekte olan ülkeler bağlamında daha belirgin olduğu görülmektedir, çünkü ifade edilen kentsel çevre sorunlarının birçoğu ile insanların yaşam tarzına bağlı olarak kentleşmeye ya da coğrafi miraslarına karşı olan tavırları arasında ilişki vardır (Esan ve Babatola, 2015: 33). Kentleşme, sanayileşme ve ekonomik kalkınma nedeniyle şehirlerin büyümesine ve uzmanlaşma, işbölümü ve insan davranışlarında kentlere özgü değişikliklere yol açan bir süreçtir. Örneğin Hindistan'da nüfus yılda yaklaşık 17 milyon civarında artmaktadır, bu da günde 45.000 doğum ve dakikada 31 doğum anlamına gelmektedir. Mevcut eğilimin devam etmesi durumunda, 2050 yılına kadar Hindistan'ın nüfusunun 1.620 milyon olması beklenmektedir. Hindistan'da kontrolsüz kentleşme nedeniyle, çevresel bozulma çok hızlı bir şekilde gerçekleşmekte ve konut sıkıntısı, kötüleşen su kalitesi, aşırı hava kirliliği, gürültü, toz ve ısı ve katı atıkların ve tehlikeli atıkların bertaraf edilmesi gibi birçok kentsel çevre sorununa neden olmaktadır (Uttara vd. 2012: 1638). Önemli çevre sorunlarını beraberinde getiren "kentleşme", olgusu dar manada, gerek kentlerin ve gerekse de buralarda yaşayan nüfusun miktarının artması anlamında kullanılır. Fakat ifade etmek gerekir ki, kentleşme yalnızca nüfus ile ilgili bir durum değildir. Kentleşme, aynı zamanda kültürel, ekonomik, siyasi ve sosyal yönleri ve etkileri de olan bir süreçtir. Yani kentleşme yalnızca kırsal alanlardan kent merkezlerine yaşanan bir insan göçü değil aynı zamanda sosyo-kültürel açıdan kentsel mekâna uyum sağlamayı da içeren bir kavramdır. Kentleşme, politik, sosyal, iktisadi ve kültürel olarak bir dönüşümü ve değişimi anlatan; kentsel alanların ve toplumsal alışkanlıkların evrimleşmesi sürecidir (Tuncer, 2015: 276).

Sanayi devrimiyle beraber özellikle göç olgusuna bağlı olarak hızlanan kentleşme süreci beraberinde pek çok sorunları da getirmiş ve bu bağlamda, yeni sorun türleri ortaya çıkmıştır. Kentlere kümelenen bu nüfusun ihtiyaçlarının karşılanmasının yanı sıra neden oldukları çöp sorunu gibi kentsel çevresel sorunlara çözüm bulma sorumluluğu da büyük ölçüde yerel yönetimlere bırakılmıştır (Güleç Solak ve Pekküçükşen 2018: 681). Dünya nüfusunun hızlı büyümesinden kaynaklanan, sera gazı kaynaklı küresel ısınma, ormansızlaşma, çölleşme veya biyolojik çeşitlilik kaybı küresel ölçekte önemli çevre sorunlarını meydana getirmektedir. Dünya'da kentsel nüfusun giderek artmaması bu kentsel sakinler tarafından, özellikle küresel ölçekte kullanılan kaynakların orantısız paylaşımının da etkisiyle, kentler ve onların sakinlerini küresel çevresel değişimin ve çevre sorunlarının temel itici güçleri haline getirmiştir. Bu yoğun kentleşme süreci özellikle kentlerin iklim üzerindeki olumsuz etkisini de arttırmaktadır (Grimmond, 2007: 83). Günümüzde, Avrupa'daki büyük şehirler, artan belediye katı atık akışlarını yönetmek, genişleyen araç filosundan kaynaklanan hava kirliliği ile mücadele etmek ve artan miktarlarda enerji sağlama ihtiyacı nedeniyle benzer sorunlar yaşamaktadır. Bu kentsel çevre sorunlarına tarihsel olarak bulunan çözümler, toplu taşıma sistemlerinin geliştirilmesi, atıkların geri dönüşümü, enerji sistemlerinin akıllı tasarımı ve yenilenebilir enerji kullanımının artması gibi büyük Avrupa şehirlerinde, bazıları bu konuda lider olmak üzere farklı ölçülerde uygulanmaktadır (Shmelev ve Shmeleva, 2009: 18).

Kentleşme süreci toplumlar için önemli avantajlar sağladığı gibi beraberinde iyi planlanmadığı takdirde bir takım olumsuzlukları da getirmektedir. Kırsaldan kente göç olgusu iyi yönetilemediği takdirde, plansız bir kentleşme olgusu ile birleştiğinde hızlı sosyal değişimler ve buna bağlı olarak yaşanan kültürel çatışmalar, süratli ekonomik değişimler, toprak, su, hava ve gürültü kirlilikleri, alt yapıyla ilgili sorunlar, ve gecekondulaşma olgusu gibi problemlere ve bunlara bağlı, sağlıklı bir kentleşme sürecine neden olmaktadır. Özellikle plansız ve çarpık kentleşme olgusu, ulaşım problemlerine de neden olmakta, yine kanalizasyon sorunu gibi altyapı yetersizlikleri de hızlı ve plansız kentleşmenin bir neticesi olarak meydana gelmektedir. Alt yapı

yetersizlikleri ani ve yoğun yağışlarda sellere ve su ve elektrik kesintilerine neden olmaktadır. Öte yandan, hızlı kentleşme ve buna bağlı olarak yaşanan nüfus artışı işsizliğe de neden olmaktadır. Bilinçsiz ve çarpık kentleşmenin önemli bir diğer sonucu da çevre kirliliğine neden olmasıdır (Öztürk ve Çalışkan, 2019: 692). Şüphesiz ki çağımızda birçok metropol, ulaşım altyapısı, kaynakların, malların ve hizmetlerin dağıtımını konusundaki eksiklikler nedeniyle ciddi kentsel çevre sorunları ile karşı karşıya gelmektedirler. Bu sorunlar: trafik sıkışıklığı; gürültü ve hava kirliliğinden kaynaklanan koşullar; doğal afetlere ve sellere karşı güvenlik, emniyet ve koruma eksikliği, iş ve eğlence için yer eksikliği; kentsel çevrenin estetik niteliklerini ve (kültürel) miraslarını korumada yaşanan sorunlar; kaynakların dağıtımını, kanalizasyon ve atık su arıtımı sorunu ve tüm bunların toplam etkileri olarak sıralanabilir (Broere, 2016: 246).

Dünya, çok hızlı bir şekilde kentleşmektedir. Hızla artan kent nüfusu mevcut kentlerin yakın çevrelerini, kırsal alanları, açık alanları içine almakta ve kent sınırları doğal çevre üzerinde genişlemektedir (Gökmen, 2007: 354). Doğal çevrenin kalitesinde meydana gelen bozulmalar günümüzde çağdaş büyük şehirler için büyük bir zorluk oluşturmaktadır. Bu noktada Önemli bir sorun da, doğal çevre üzerinde güçlü bir baskı uygulayan hızlı ve kontrolsüz kentsel büyümedir. Gelişmekte olan ülkelerdeki büyük şehirler sadece yoğun kentleşme sorunu ile değil, aynı zamanda kent sakinlerinin yaşam kalitesini iyileştirmek için kullanılabilecek finansal kaynakların eksikliği ile de karşı karşıya kalmaktadır. İnsanların yaşam kalitesini belirleyen en önemli unsurlardan biri de yaşadıkları kentin çevresel şartlarıdır. Sürdürülebilir kalkınma varsayımlarına paralel olarak uygulanan kentsel çözümler, sadece mevcut kentsel çevre sorunları ile mücadelede anlamlı bir araç olmakla kalmaz, aynı zamanda kent sakinlerinin çevre eğitiminin uygulanmasında önemli bir unsur ve bu noktada mevcut yaşam tarzlarındaki değişimin itici gücü olabilir (Arsovski vd., 2018: 18).

Kentleşme, doğayı, arazilerin beton yığınlarına dönüştürülmesi, tabii kaynakların hızla tüketilmesi ve atık sorunu oluşması şeklinde temel olarak üç yönden etkilemektedir. Gelişmekte olan ülkelerde her yıl binlerce hektar tarım arazisi yerleşim alanına dönüştürülmektedir. Diğer yandan, kentleşmenin hızının artmasının, çimento, kum, çakıl, kereste vb. malzemelere olan talebi arttıracığı ve bu kaynakların bilinçsiz bir şekilde tüketilmesi halinde de çevresel dengelerin bozulacağı bilinmektedir. Kentleşmenin beraberinde getireceği yüksek tüketim aynı zamanda çok büyük atıkların oluşmasına da yol açar. Söz konusu bu atıklar hem yerel çevreyi hem de kentsel alanları kirletir (Özdemir ve Özekçioğlu, 2006: 21-23).

İnsanlar tarih boyunca kötü çevre koşulları karşı karşıya kalmışlardır ama çevre sorunları daha ziyade, sanayileşme ve kentleşme ile belirgin hale gelmiştir (Dunlap ve Jorgenson, 2012: 1). Batıdaki sanayileşme ve kentleşme bitki örtüsünü ve hayvan türlerini verimsizleştirmiş, orman kıyımı ve açık alanların çoğalması erozyonu hızlandırmış ve su rejimini değiştirmiştir. Sanayileşme ve kentleşme doğal çeşitliliği bozarken, tarım yapılabilen alanlar azalmış ve çölleşme hızlanmıştır (Simonnet, 1990: 20).

Yukarıdaki ifadelerden de anlaşılacağı üzere; çevre sorunları temel olarak insan faaliyetlerinin tabiatın dengesini bozmasından kaynaklanmaktadır. Hızlı nüfus artışı, çarpık kentleşme ve bilinçsiz sanayileşme, Dünyadaki hayvan ve bitki türlerinin hızla yok olmasına, toprak, hava ve suyun kirlenmesine yani bir denge üzerine kurulu doğal ekosistemlerin zarar görmesine, toprak, hava, su gibi çevresel değerlerin kalitesinin düşmesine, hülâsa ekosistemlerde menfi etkilere neden olmaktadır. Yaşanan bu değişim süreci, siyasi, demografik, iktisadi ve teknolojik faktörler bağlamında, ülkeden ülkeye farklılıklar farklılıklar arz etmektedir (Kaplan, 1999: 40-41). Örneğin, Amerika Birleşik Devletleri'nde, son yüzyıl boyunca fabrikalar ve yoğun kentsel yaşam koşullarından kaynaklanan su ve hava kirliliği olgusu önemli bir problem halini almış ve bu ancak 1960'larda önemli görülmeye başlanmıştır (Dunlap ve Jorgenson, 2012: 1). Anlaşılacağı üzere, Dünya çapında artan kentleşme eğilimi, hem gelişmiş hem de yeni gelişen şehirler için sorunlar oluşturmaktadır. Nüfus artışı, günümüzde artan enerji verimliliği ihtiyacı ve halkın çevre bilincinin artmasıyla birlikte, güvenilir altyapı talebinin artmasına yol açmaktadır. Yeraltı alanının kullanımı, şehirlerin kompakt kalırken bu

artan talepleri karşılamasına yardımcı olabilir veya mevcut bir şehir alanına yeşil alanlar kazandırmak gibi yeni işlevler dâhil etmek için gereken imkanı sunabilir. Birçok durumda, kentsel sorunlara yeraltı çözümleri ancak diğer (yer üstü) seçeneklerin tamamı tükendiyse dikkate alınır. Şüphesiz yeraltı çözümleri en başta planlamada ve projede dikkate alındığında ve değerlendirildiğinde daha uygun çözümler mümkün olacaktır (Broere, 2016: 245).

Özellikle köyden kente göç ve yaşanan hızlı nüfus artışı, sanayileşme gibi faktörlere bağlı olarak meydana gelen kentleşme süreci, beraberinde çok sayıda soruna da neden olmuştur. Kentleşme olgusu, insanlar üzerinde oluşturduğu stres ve konut kira ve fiyatlarının artması gibi sosyo-ekonomik sorunların yanı sıra; toprak, hava ve su kirliliği gibi çevresel sorunlara da yol açmaktadır (Ulusoy ve Vural, 2001: 8). Gupta, (1993: 88-89), kentlerin çevrenin en büyük değişikliğe uğrayan alanlar olduğunu, buraların gelişiminin sonucu olan ekolojik değişimin hemen bütün etkilerinin bir araya geldiği alanlar olduğunu belirterek; “Dünyamız gitgide kentleşiyor, kasabalarda ve kentlerde yaşayan insanların sayısı, dünya nüfusunun artış hızından çok daha büyük bir hızla artıyor; oluşturulan insan yapısı çevre gitgide doğal çevrenin yerini alıyor, kentsel gelişimin bir sonucu olarak, iklimsel değişiklikler, hidrolojik değişiklikler, jeomorfolojik değişiklikler, bitki örtüsü değişiklikleri, farklı kirlilik tiplerinde artışlar ortaya çıkarak genel anlamda çevrenin niteliği bozuluyor” ifadelerini kullanır.

Görüldüğü üzere, kentleşmenin çevre üzerinde birçok olumsuz etkileri bulunmaktadır. Bunlar, çarpık yapılaşma, hızlı nüfus artışı, gecekondu sorunu, altyapı sorunları, yoğun fosil yakıt kullanımına bağlı olarak yaşanan, su, hava, toprak ve gürültü kirlilikleri, yeşil alanların azalması, kamu sağlığında bozulmalar ve salgın hastalıklar olarak sıralanabilir. Özellikle de su ve hava kirlilikleri bugün toplum hayatını önemli ölçüde menfi surette tehdit eden olguların başında gelmektedir (Gürpınar, 1996: 129-130). Kentleşme ifade edilen bu zararlarının yanı sıra özellikle, içme ve kullanma suyunun kirlenmesi ve kanalizasyon sorunu gibi spesifik problemlere de neden olmaktadır (Demirer, 1992: 50-51). Sanayi Devriminden bu yana kentler genellikle çevre sorunlarına yol açmakla suçlanmaktadır. Ancak farklı bir bakış açısıyla belirtmek gerekir ki, şehirlerdeki insanların, işletmelerin, motorlu taşıtların ve atıkların konsantrasyonu genellikle bir “sorun” olarak görülmekle birlikte, yüksek yoğunluklar ve büyük nüfus konsantrasyonları insan ihtiyaçlarını karşılamak ve çevre yönetimi için çeşitli avantajlar da sağlayabilir. Bu bağlamda, ölçek, (ya da yakınlık ve yığılma) “ekonomileri”, ihtiyaç duyulan altyapı ve hizmetleri sağlamanın daha ucuza mal olmasını, işletmelerin yoğunlaşması çevre mevzuatının uygulanmasının daha az maliyetli olmasını sağlayabilir. Bunun yanında evlerin ve işletmelerin görece yakınlığı, özel motorlu taşıtların yerine yürümeyi, bisiklete binmeyi ve toplu taşıma kullanımını teşvik edebilir (Dodman, 2009: 185).

Kentleşme süreci ve özellikle büyük kentlerde yaşana muazzam nüfus yoğunluğu, sadece çevresel sorunlara değil bir takım sosyolojik ve politik bunalımlara da zemin hazırlamıştır. Kentli nüfusun, iş ve konut ihtiyacı, tüketim ihtiyaçlarının karşılanması, kültür, sağlık, eğitim, temiz su, ulaşım, enerji gibi temel ihtiyaçlarının karşılanması sorunlara neden olmakta, kıt kaynaklar nedeniyle sorunlar yeterince çözülememektedir. Kentlerde yaşana çarpık kentleşme olgusu da, hem çevre kirliliğine neden olmakta ve hem de hayat kalitesini düşürmektedir (Keleş ve Hamamcı, 1997: 57).

Arazi, hava, su ve enerji kaynaklarının değişimindeki en büyük ekolojik güç kentleşmedir. Günümüz kentlerinde, arazilerin değer artışları nedeniyle çok katlı yapılaşma kent merkezlerinde artarak devam ederken, kent gelişimi bir yandan da kırsal alanlara doğru ilerlemekte ve verimli tarım arazileri konut ve endüstri alanlarına dönüşmektedir (Gökmen, 2007: 361-362). Kentleşmenin beraberinde getirdiği bir başka önemli etki de, dünya çapında ortaya çıkan endüstriyel ve kentsel katı atık miktarının hem toplamda hem de kişi başına düşen miktar bazında önemli ölçüde artmış olmasıdır. Etkin ve verimli olarak yapılamayan bir katı atık yönetimi ve bertarafı, toprağın ve su kaynaklarının kirlenmesine neden olmaktadır. Günümüzde özellikle büyük kentlerde daha belirgin bir sorun olarak ortaya çıkan “şehir çöpleri ve kanalizasyon kaynaklı fekal atıklar” gerek çevreyi ve gerekse de halk sağlığını ciddi boyutta tehdit etmektedir. Yapılan ilmi çalışmalar, tabiatta artan pestisitlerin, kimkanuni ve madeni atıkların insan

organizmasında genetik mutasyonlara neden olduğunu göstermektedir (Deniz, 2009: 103).

3.5.4.Çevre Kirliliği

Çağımızda, özellikle gelişmekte olan ülkeler kaynaklı olarak yaşanan hızlı global nüfus artışı, bilinçsiz endüstrileşme ve çarpık kentleşme, devletler arası rekabete bağlı olarak yapılan fütursuz nükleer denemeler, tarımsal üretimde kullanılan suni gübreler ve kimkanuni ilaçlar, temizlik ürünleri gibi kimkanunlar, çevreyi giderek daha da fazla kirliletmektedir. Bu durum, hava, su, toprak gibi çevresel kaynakları kirlilerek canlıların yaşam kalitelerinin düşmesine ve zarar görmelerine sebep olmaktadır. Çevrenin kirlenmesi canlıların habitatlarını daraltarak üreme imkânlarını sınırlandırmakta, çok sayıda hayvan ve bitki çeşidinin yok olmasına sebep olmakta ve bu vesileyle ekosistemin dengesi bozulmaktadır (Aydoğdu ve Gezer, 2007: 86). Çalışmanın bu kısmında, ülke sınırlarını da aşarak günümüzde insanlığın ortak sorunlarından birisi haline gelmiş olan çevre kirliliği, önemi ve türleri üzerinde kısaca durulmuştur.

3.5.4.1. Anlamı, Önemi ve Özelliği

Kaypak, (2013: 19) günümüzde çevre sorunları denildiğinde bunun daha çok çevre kirliliği olarak algılandığını ifade eder ve çevre kirliliği kavramını, çevrede ortaya çıkan ve tüm canlıların yaşamını, çevresel zenginlikleri ve ekosistemlerin dengelerini bozabilecek her çeşit olumsuzluklardır, şeklinde tanımlayarak, çevre sorunlarına doğal afetler gibi hadiselerin de yol açabileceğini ancak çevre sorunlarının asıl nedeninin insan faaliyetleri olduğunu belirtir. Gökmen'inde ifadeleri bu tespitleri doğrulayacak biçimde, (2007: 403) "çevre kirliliğine neden olan en önemli faktörler, sanayileşmeden, kentleşmeden ve tarımsal faaliyetlerden kaynaklanmaktadır" şeklindedir.

Günümüzde, yaşanan teknolojik gelişmeler, endüstrileşme, hızlı nüfus artışı ve çarpık kentleşme gibi olguların, yaşam için elzem olan hava, toprak ve suyun kirlenmesine neden olarak insan hayatını ve diğer canlıları olumsuz etkilediği bilinen bir gerçektir (Bayazıt Hayta, 2006: 364).

2872 numaralı çevre Kanunu çevre kirliliğini: “ hava, su, toprak gibi çevresel değerlerde ortaya çıkan ve canlıların yaşamını, sağlığını ve ekolojik dengeyi menfi surette etkileyebilecek her türlü olumsuz etki” şeklinde tanımlamıştır (2872 numaralı çevre Kanunu Md.-2).

Yukarıdaki ifadelerden de anlaşılacağı üzere, çevre sorunlarının iki temel nedeni, doğal kaynakların insan etkinlikleri çerçevesinde aşırı kullanımı ve tabiatın baş edemeyeceği boyutta bir atık miktarının doğaya bırakılmasıdır. Bu bağlamda toprak hava ve su kirliliği, ormanların yok edilmesi, çöp sorunu, sulak alanların yok olması ve çevreye zararlı enerji kaynaklarının kullanımı gibi problemler çevre kirliliği kapsamında değerlendirilmektedir (Çondur ve Cömertler, 2010: 67).

3.5.4.2. Çevre Kirliliğinin Türleri

Teknolojik gelişmelerin hızla ilerlemesine ve tüketim toplumuna bağlı olarak günümüzde önemli bir çevre kirliliği sorunundan söz edilebilir. Bu bölümde özellikle insanların yaşamı ve geleceği bakımından elzem olan çevre değerlerini tehdit eden, hava, su, toprak kirliliği ve gürültü (ses) kirliliği kavramları ele alınmıştır.

Yeryüzünde yaşamın ön koşullarından başta geleni havadır. Yeryuvarlağını 150 kilometre kalınlığında bir hava tabakası kuşatır. İnsanın yaşamını sürdürebilmek için her gün yaklaşık 10.000-20.000 litre hava soluduğu, bu miktarın su için ancak 2,5 litre dolaylarında olduğu bilinmektedir. Bu sayılar bile havanın ve dolayısıyla hava kirlenmesinin insan yaşamındaki rolünü açıkça göstermeye yeter (Keleş, 2013: 27).

Hava kirliliğinin insan sağlığına olan menfi etkileri göz önüne alındığında kirlilik türleri içerisinde en önemli çevre sorunlarından birisi olduğu söylenebilir.

(Deniz, 2009: 98). Kirli hava, salgın hastalıklara karşı vücut direncini düşürerek hastalıkların iyileşmesini geciktirmekte, astım ve bronşit gibi üst solunum yolları hastalıklarına yol açmakta ve hatta insanların psikolojilerini bile bozabilmektedir. Hava kirliliğinin doğaya olan etkileri ise iklim değişikliğinden, hayvan ve bitkilerin zarar görmesine, toprağın verimliliğinin azalmasından tarımsal üretimin düşmesine kadar çeşitli şekillerde görülmektedir (Keleş ve Hamamcı, 2005: 107-108).

Hava kirliliği kavramı farklı şekillerde tanımlanabilir. Keleş ve Hamamcı, (1997: 78) hava kirliliğini, belirli bir kaynaktan gökyüzüne tahliye edilen tüm kirleticilerin, havanın tabii terkiibini bozmak suretiyle, atmosferdeki havayı canlı ve cansız varlıklara zararlı bir hale dönüştürmesi, şeklinde tanımlamaktadırlar.

Bileşimine baktığımızda, havanın atmosferi oluşturan gazların bir karışımı olduğunu ve içerik olarak %78 azot, %21 oksijen ve %1 oranda diğer gazlardan oluştuğu görülmektedir. Gürpınar, (1996: 142) hava kirliliğini, havanın tabii yapısı dışında, gökyüzüne, toz, gaz, duman gibi yabancı partiküllerin karışması ve miktar olarak bu partiküllerin canlı ve cansızlara zararlı olabilecek verecek boyutlara varması, olarak tanımlar.

Belirtmek gerekir ki "hava kirliliği" özellikle sanayi devrimiyle gözlenmeye başlanan ve insanoğlunun yerel olarak atmosfere gönderdiği kirleticilerin sadece kendi bulunduğu bölgede değil, küresel olarak tüm dünyayı etkileyebildiği bir sorundur (Çınar, 2008: 114). Yani sanayileşme ve kentleşme hava kirliliğinin en önemli iki nedeni olarak sayılabilir. Sanayileşmeye ve kentleşmeye paralel olarak artan hava kirliliği, günümüzde insanları ve ekosistemleri tehdit etmektedir (Gökmen, 2007: 433). Yenilenemeyen enerji kaynaklarının kullanılmasından kaynaklanan ve konutlardan, sanayi kuruluşlarının bacalarından havaya salınan karbondioksit ve kükürt dioksit gibi zararlı gazların artışı doğal dengenin bozulmasına ve insan yaşamının tehlikeye atılmasına yol açmaktadır. Hava kirliliği insan sağlığının yanı sıra, doğanın dengesini de olumsuz etkilemekte, yeryüzünün aşırı derecede ısınması ve "ozon tabakasının incilmesi" gibi küresel sorunların doğmasına da neden olmaktadır (Keleş, 2013: 27).

Bir başka önemli kirlilik türü de toprak kirliliğidir. Hava kirliliği gibi toprak kirliliği de giderek daha da ciddi boyutlara ulaşan önemli çevre sorunlarında birisini teşkil etmektedir (Karacan, 2007: 441). Toprak, canlıların yaşamlarını sürdürülebilmeleri için, su ve havayla beraber, hayati öneme sahip tabii bir kaynaktır (Keleş ve Hamamcı, 1997: 99).

Özey, (2009: 183) toprak kirliliğini, "Toprağın verimliliğini azaltacak, ideal toprak yapısını tahrip edecek her çeşit ekolojik ve de teknik olaylar" şeklinde tanımlamaktadır. Bir başka tanımlamaya göre ise toprak kirliliği, "toprağın fiziki, kimevil ve biyolojik olarak yapısının tahrip olmasıdır" (Üçışık ve Üçışık, 2013: 151). Tarımsal faaliyetlerde kullanılan pestisitler, bilinçsizce ve bol miktarda kullanılan suni gübreler, zararlı tarımsal ve endüstriyel atıkları toprağa bırakma gibi yanlışlıklar toprak kirliliğinin temel nedenlerini oluşturmaktadır (Keleş ve Hamamcı, 2005: 127). Sayılan bu nedenler irdelendiğinde, toprak kirliliğine neden olan bu maddelerin "organik ve inorganik kirleticiler" olarak iki temel gruba ayrıldığı söylenebilir. Yukarıda sözü edilen pestisitler ve petrol atıkları "organik kirleticileri" oluştururken; radyoaktif atıklar, fosfor, azot ve civa gibi ağır metaller ise "inorganik kirleticiler" grubunu teşkil etmektedir (Çınar, 2008: 87). Öte yandan hava kirliliğinin neden olduğu "asit yağmurları" da toprak kirliliğine neden olmaktadır. Hava kirliliğine neden olan zehirli gazlarda bulunan partiküllerin taşıdığı elementler ve ağır metallerde asit yağmurlarıyla toprakta birikerek kirliliğe sebep olmaktadır (Keleş ve Hamamcı, 2005: 128).

Toprak kirliliğine neden olan zararlı maddeler, özellikle yağmur suları ve erozyonla yer altına sızarak, yer altı su kaynaklarını, dolayısıyla içme sularını da kirletmektedir (Karacan, 2007: 442).

Yapılan bu açıklamalar muvacehesinde önemi ortaya konulan toprak kirliliğini önlemek için; bir yandan sanayi tesislerinde gerekli arıtma sistemleri kurularak endüstriyel atıklar arıtılmadan toprağa bırakılmamalı ve kentsel atıklar için modern ve geri dönüşüm içeren katı atık tesisleri kurularak bu atıklar uygun şartlarda bertaraf edilmelidir. Diğer yandan, fabrikalar ve konutlar verimli tarım arazilerine kurulmamalı, tarımda daha çok doğal gübreler tercih edilmeli, bilinçli gübreleme yapılmalı,

ambalajlamada geri dönüşümden faydalanarak ormanlık alanlar korunmalı, tarımda toprağı doğru işleme ve sulama yöntemleri kullanılmalı ve toprağın korunması için gerekli kanuni düzenlemeler yapılarak çiftçiler bilinçlendirilmelidir (Gökmen, 2007: 445).

Hava ve toprak kirliliğı gibi su kirliliğı de önemli bir çevre kirliliğı türüdür. Günümüzün en stratejik doğal kaynaklarından olan su, hayatın devamı için en önemli temel unsurlardandır. Dünya yüzölçümünün yaklaşık yüzde yetmiş beşi sudan meydana gelmektedir (Keleş ve Hamamcı, 2005: 116). Bu büyük su kütlesinin %97'sini denizler ve yer altındaki tuzlu sular oluşturmaktadır. Tüm dünyada kullanılabilecek tatlı su kaynaklarının % 77'si de kutuplarda bulunmaktadır. Kirlenme ve yeraltı sularının tükenmesi gibi etkenler de çıkınca insanlığın kullanımı için çok küçük bir miktar kalmaktadır (Özbudun vd., 2006: 29-30). Böylesine stratejik ve kıt olan kullanılabilir tatlı su kaynaklarının kirlenmesi insanlık için çok önemli bir sorundur.

Çınar, (2008: 2) su kirliliğı kavramını, "İnsan faaliyetleri nedeniyle suda, menfi surette meydana gelen fiziki, kimyevi ya da biyolojik değışiklikler" biçiminde tanımlar. Keleş ve Hamamcı' ya göre ise su kirliliğı, (2005: 116), "Su havzalarının kullanımını bozacak şekilde, inorganik, organik, radyoaktif ve biyolojik partiküllerin suya karışması" sürecidir. Gürpınar ise, (1994: 207) su kirliliğini, "İnsan faaliyetleri neticesinde meydana gelen, kullanımı sınırlayan ya da engelleyen ve ekolojik dengeye zarar veren kalite değışimleri" olarak tanımlar.

Günümüzün en önemli çevre sorunları arasında yer alan su kirliliğinin nedenleri irdelendiğinde, kentlerde kanalizasyon sularının ve fabrika atıklarının, kırsalda ise içerisine suni gübre ve pestisit karışmış olan suların başta yer altı suları olmak üzere temiz su havzalarına bırakılmasıdır (Çondur ve Cömertler, 2010: 67). Özellikle nüfus yoğunluğu yüksek olan yerleşim birimlerinde, kanalizasyon suları ve katı atıklar, endüstriyel ve ticari faaliyetler neticesinde ortaya çıkan sıvı veya katı atıklar, tarımsal suni gübre ve kimkanunlarla toksik maddeler, su kirliliğinin başlıca nedenlerini teşkil etmektedir (Gökmen, 2007: 404). Gökmen'e (2007: 405) göre sayılan tüm bu nedenlere bağlı olarak ortaya çıkan, su kirliliğı, "evsel ve endüstriyel atıkların" olabildiğince azaltılması ve filtrelmesi ile minimize edilebilir.

Son olarak, bir başka temel kirlilik türü ise gürültü kirliliğidir. Yerli ve Demir, (2015: 2) gürültü kirliliğinin kaynağını oluşturan gürültü kavramını, "aralarında uyumsuzluk bulunan birtakım kaba saba sesler veya istenmeyen sesler" şeklinde tanımlarlar. Buna göre "uyumsuz titreşimler bir araya gelmek suretiyle gürültüyü" meydana getirmektedir.

Çağımızda, gürültü kirliliğı en önemli çevre sorunları arasında değerlendirilmektedir (Keleş ve Hamamcı, 2005: 110). 20. asrın sonlarına kadar yol kenarlarındaki evlerin değerinin daha yüksek olduğu düşünülürken, günümüzde ise özellikle metropollerde, başta trafikten kaynaklı gürültüden ve diğer gürültü kaynaklarından duyulan rahatsızlığın bir sonucu olarak, daha sesiz sakin yerlerdeki konutlar daha fazla tercih edilmekte ve değerleri daha fazla artmaktadır (Özer, 2014: 7). Şüphesiz karayollarında araçlardan kaynaklanan yüksek gürültü ve egsoz emisyonları kentsel alanlarda önemli bir problem teşkil etmektedir. Gürültünün etkisini azaltmak için ses bariyerleri kurulabilir, ancak bu tür önlemler de görsel kirliliğe yol açmaktadır. Yukarıda da belirtildiğı gibi, otoyollara yakın yerlerdeki yerleşim alanlarında bulunan konutların değerleri gürültü ve hava kirliliğı nedeniyle azalmaktadır. Ayrıca, otoyollara yakında yerlerde yaşamak sağlık ve güvenlik içinde tehlike arz etmektedir. Yine toplu taşıma sistemlerinin yaygınlaştırılması da hem yerel olarak çevre kirliliğini azaltmada hem de küresel anlamda enerji verimliliğinin ve tasarrufunun sağlanmasına katkıda bulunacaktır (Broere, 2016: 246).

Günümüzde başta kentleşme ve sanayileşme olmak üzere, yaşanan teknolojik gelişmeler giderek daha gürültülü bir hayatı mecburi kılmaktadır. Gürültü çağımızın önemli bir çevre ve sağlık sorunu karşımıza çıkmaktadır (Keleş ve Hamamcı, 2005: 110-111).

Gürültü kaynaklarının çokluğu ve gürültünün şiddeti toplumların kültür düzeylerine bağlı olarak, kentten kente, bölgeden bölgeye ve ülkeden ülkeye değışiklik göstermesine karşılık, nüfus artışı ve hızlı kentleşme, plansız ve düzensiz yapılaşma,

sanayileşme ve ulaşım araçlarının hızla çoğalması, gürültü kirlenmesinde genel bir artışa yol açmaktadır (Keleş, 2013: 53).

Tüm bu yapılan açıklamalar bize göstermektedir ki, yaşanan çevre kirliliklerinin temel aktörü insan unsurudur. Bilinçsiz ve çarpık kentleşme olgusu ve bunun beraberinde getirdiği, hava kirliliği, çöp sorunu, su kirliliği, başta trafik olmak üzere endüstriyel faaliyetlerden kaynaklanan gürültü kirliliği gibi faktörler, insanların sağlığını ve geleceğini ciddi bir biçimde tehdit etmektedir ve tüm bu sorunların çözümü için devlete, bireylere, sivil toplum örgütlerine ve üniversiteler gibi bilimsel kuruluşlara önemli görevler düşmektedir.

3.6. Çevre Hukuku

Hukuk dalları içerisinde çevre hukuku oldukça yeni bir alandır. Bununla birlikte çevre hukuku kendisinden daha yeni olan hukuk dalları bulunmasına rağmen günümüzde en hızlı gelişen hukuk dallarından biridir denilebilir. Özellikle sanayileşme ve çarpık kentleşme ile birlikte günümüzde artan çevresel sorunların çözümünde geleneksel hukukun yetersiz kalması, çevre hukukunun doğmasını zorunlu kılmıştır (Keleş, 2013: 194-195).

Çevre hukukunun gelişiminde, genel olarak "insan merkezli" bir yaklaşımın etkili olduğu söylenebilir. Bu hukuk dalı, insanın unsuru dikkate alınarak, doğal kaynakların muhafazası ve kirlenenlerin de rehabilite edilme ilkesi üzerine kurulmuştur. Bu yaklaşım tarzı gerek uluslararası alanda ve gerekse de iç hukukta kendini göstermektedir (Kılıç, 2001: 133-134). Çevre hukukunun alanını üzerinde uzlaşma sağlanan görüşe göre çevre kirliliği ve yabancı hayatla, peyzaj da dâhil olmak üzere tabii kaynaklarla ilgili konular oluşturur (Yılmaz Turgut, 2012: 55). Bu hukuk dalı bir taraftan tabii zenginlikleri hukuksal teminat altına alarak koruma, diğer taraftansa problemlerin çözülmesinde hukuksal dayanaklar oluşturma yönünde gelişmektedir (Ertürk, 2009: 387).

1972'de İsveç'te düzenlenen "Stockholm Konferansı" çevre hukukunun gerek uluslararası düzeyde ve gerekse de ulusal boyutta gelişmesinde en önemli kırılma noktasıdır. Stockholm Konferansı, çevrenin hukuki bir zemine oturması açısından bir milattır. Bu konferansın çevre sorunları ve çevre hukuku bakımından ehemmiyeti, "çevre sorunlarının" ilk defa olarak, beynelmilel bir etkinliğe konu olmasıdır (Kılıç, 2001: 136).

Çevre hukukunun amacı kısaca çevrenin korunmasıdır. Bu koruma anlayışı hem önleyici ve hem de rehabilite edici faaliyetleri kapsayan geniş bir anlam taşır. Günümüzde çoğu ülkedeki çevre korumaya ilişkin temel kanunların adlarının çevre koruma Kanunu şeklinde olması bunun göstergesidir (Yılmaz Turgut, 2012: 56).

Günümüzde temel bir insan hakkı kabul edilen "sağlıklı bir çevrede yaşama hakkı, Türkiye'de çoğu ülkeden oldukça sonra ilgi görmeye başlamıştır. 1970'lerden itibaren çevre sorunlarını daha sık yaşamaya başlayan Türkiye'de Anayasal düzeyde çevreyle alakalı ilk düzenlemeye 1982 Anayasası'nın "Sosyal ve Ekonomik Haklar ve Ödevler" kısmında, "çevre hakkı" başlığını taşıyan 56. maddeyle yer verilmiştir (Gürseler, 2008: 200). Bu madde çevrenin korunması, geliştirilmesi ve çevre kirliliğinin önlenmesinde gerek merkezi idare ve gerekse de yerel idarelere ve yurttaşlara önemli vazifeler yüklemektedir.

3.7. Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED) ve Sürdürülebilir Kalkınma

İnsan faaliyetlerinin çevre değerleriyle barışık ve uyumlu olması şüphesiz sürdürülebilir bir hayat için önemli şartlardandır. Kentleşme ve buna bağlı sanayileşme ile ortaya çıkan çevre sorunlarının çözülmesi veya en aza indirgenmesi, kentleşme ve sanayileşme süreçlerinin çevresel değerlerle barışık olmasını zorunlu kılmaktadır. Çalışmamızın bu bölümünde sağlıklı ve sürdürülebilir bir kentleşme için önemli koşullardan olan çevresel etki değerlendirilmesi ve bununla ilintili olarak sürdürülebilir kalkınma kavramları irdelenmiştir.

Amerika Birleşik Devletleri'nde ortaya çıkan çevresel etki değerlendirmesi yaklaşımı, çevre politikalarının ve sürdürülebilir kalkınmanın uygulama vasıtalarından birisidir. Beynelmilel örgütler seviyesinde çok sayıda uluslararası etkinliklerde "sürdürülebilir kalkınma" anlayışı çerçevesinde çevre politikaları tespit edilmiş ve bu politikaların uygulama vasıtalarından birisinin de "Çevresel etki değerlendirmesi" olduğu ifade edilmiştir. Dünya'nın en büyük ekonomisi olan Amerika Birleşik Devletleri (ABD), çevresel problemleri aza indirmeye adına çok sayıda uluslararası etkinliğe ve hamleye liderlik etmiştir. Bu hamlelerden biri de 1969 yılında çıkan "Ulusal Çevre Politikası Kanunu (NEPA)" ile "çevre literatürüne" dâhil olan çevresel etki değerlendirmesidir (ÇED). Çevresel etki değerlendirmesi (ÇED), sürdürülebilir kalkınma anlayışının en önemli uygulama vasıtalarından biridir. Avrupa Birliği tarafından geliştirilen ve çok daha yeni bir kavram olan "stratejik çevresel değerlendirme" (SÇD) ise politika, program ve plan gibi kavram ve kararların sağlık ve çevrevüzerindeki etkilerinin irdelendiği çok daha geniş kapsamlı ve genel bir süreçtir (Yaş, 2018: 29-30).

Üçışık ve Üçışık, (2013: 245) "Çevresel etki değerlendirmesi (ÇED)" kavramını, "planlanan faaliyetlerin çevre üzerinde meydana getirebileceği olumlu ya da olumsuz etkilerinin saptanması, olumsuz etkilerinin önlenmesi ya da çevreye en az zararı verecek seviyeye indirgenmesi adına alınacak tedbirlerin, yer ve teknoloji alternatiflerinin tespit edilerek değerlendirilmesi ve faaliyetlerin uygulanmasının takibi ve denetlenmesi sürecidir" şeklinde ifade etmektedirler. Çevre Kanununun 2.maddesi ise ÇED'İ "Hayata geçirilmesi düşünülen projelerin çevrede meydana getirebileceği müspet ve menfi tesirlerinin belirlenmesinde, doğabilecek menfi etkilerin önlenmesi veya çevreye zararı olmayacak bir seviyeye indirilebilmesi için alınabilecek tedbirlerin, tespit edilen yer ile teknolojik seçeneklerin tespit edilerek değerlendirilmesinde ve projelerin tatbikinin takibi ve murakabesinde sürdürülecek faaliyetler" şeklinde tanımlar (Keleş, 2013: 104-105). Çevresel etki değerlendirmesi, bir "projelendirme ve planlama" kararının kesinleştirildiği son aşama değildir. Bir çevresel etki değerlendirmesi faaliyeti, karar makamlarına, kararlarını sağlıklı ve çevre ile barışık bir biçimde alabilmeleri için alternatifler üreten ve bu alternatiflerin müspet ve menfi taraflarını ortaya koyan bir yaklaşımdır (Karacan, 2007: 599).

Çevre - ekonomi münasebetlerine, değişik disiplin dalları farklı olarak yaklaşmışlardır. Bu konuda ekonomik yaklaşım ve ekolojik yaklaşım olmak üzere iki farklı yaklaşım vardır. Ekonomik yaklaşım benimsendiğinde, ekonomik kalkınma ön planda tutulurken, ekolojik yaklaşımda çevre ile barışık bir kalkınma anlayışı esastır (Tutulmaz, 2012: 613-616). Aydemir (2017: 297), Türkiye'de 1993 yılından bu tarafa uygulanmakta olduğunu belirttiği çevresel etki değerlendirmesini, "gerçekleştirilmek istenen projelerin çevresel etkilerinin değerlendirilmesinde ve seçilen yerle teknolojik opsiyonlarının belirlenmesinde kullanılan önemli bir araç olarak niteler ve ÇED'in amaçlarının, tabii kaynakların etkin ve verimli kullanımını sağlamak, atık bertaraf yönetiminin geliştirilmesi, atık oluşumunu kaynağında en aza indirmek ve insanların daha sağlıklı bir çevrede yaşamalarına imkân sağlamak" olarak ifade eder.

Giderek artan dünya nüfusu ile birlikte artan tüketim ve sanayi talepleri, çevrenin korunması ve sürdürülebilir kalkınma ihtiyaçlarını karşılamak zorunda kalacak endüstriyel süreçler geliştirmeyi, önemli hale getirmiştir (Jüttner vd., 2000: 2575).

Her ne kadar sürdürülebilirlik kavramı, 1987 yılında "Dünya Çevre Kalkınma Komisyonu" tarafından hazırlanan ve "Brundtland Raporu" diye de bilinen "Ortak Geleceğimiz" adlı raporla popüler olsa da, sürdürülebilirlik kavramı ile ilgili çalışmalar 1950'lerden itibaren, endüstrileşmiş ülkelerin çevre sorunlarına çözüm bulma arayışları sonucunda ortaya çıkan bir kavramdır. Dünya'da çevre sorunları konusundaki farkındalığın artırılması ve bu sorunların çözümüne yönelik girişimlere gelişmiş ülkeler öncülük etmiştir (Yaş, 2018: 30).

Ekonomik kaygılarla, özellikle gelişmekte olan ülkelerde, iktisadi faaliyetlerin çevreye olan olumsuz etkilerini önlemeye yönelik tedbirler ihmal edilmekte ve çevre sorunları ortaya çıktıktan sonra çözülmeye çalışılmakta bu ise umumiyetle yetersiz kalmaktadır. Bu itibarla, gelecekte çevresel değerlere yönelik oluşabilecek menfi etkileri bertaraf etmek ya da azaltmak için bazı araçlara ihtiyaç duyulmaktadır. Bu

bağlamda "çevresel etki değerlendirmesi" (ÇED), 1970'lerde Avrupa'da önem kazanmaya başlayan "önleme ilkesine" dayanmaktadır. Çevre sorunlarını doğmadan önleme felsefesine dayanan bu yaklaşım, Türkiye'de de 1983'te çıkarılan "Çevre Kanunu" ile birlikte uygulamaya konulmuş ve bu çerçevede 1993'te "ÇED Yönetmeliği" yürürlüğe girmiştir (Gökçe ve Barış, 2015: 784). Çevre Kanununun 2'inci maddesi "stratejik çevresel değerlendirme" (SÇD)'yi açıklamış; ancak, SÇD'ye tâbi program ve planlar ve SÇD'ye dair yöntem ve usullerin belirleneceği yönetmelik 2017'de yürürlüğe girmiştir. Çevre Kanununun 10. maddesine istinaden toplamda altı defa yeni yönetmelik yayımlanmış, çok sayıda da bu yönetmeliklerde değişiklikler olmuştur. 07.02.1993, 23.06. 1997, 06.06.2002, 16.12.2003, 3.10. 2013 ve 25.11. 2014 tarihlerinde yeni "Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği" çıkarılmıştır. Son olarak 08.04.2017'de ise "Stratejik Çevresel Değerlendirme Yönetmeliği" mevzuata eklenmiştir (Yaş, 2018: 37).

Baykal ve Baykal'a göre (2008: 5-8), çevre de, kalkınma da İnsan merkezli kavramlardır. İnsan, doğal kaynakları, hayat kalitesini arttırmak; iktisadi gelişmeyi sağlamak amacıyla kullanmaktadır. Çağımızda, iktisadi kalkınmayı temin için özellikle bir kısmı yenilenemez nitelikteki çevresel kaynakların bilinçsizce kullanılması insan-tabiata dengesini bozmakta ve başta çevre kirliliği olmak üzere önemli çevresel sorunlara neden olmaktadır.

Çevre, ekonomi ve insanoğlu parametreleri arasında yaşanan sorunlar "sürdürülebilir kalkınma" kavramını 1950'lerden itibaren dünyanın önemli bir gündem maddesi haline getirmiştir ve hala da bu önemini korumaktadır. Bu kavram ilk olarak 1972'de Stokholm'de gerçekleştirilen BM "İnsan ve Çevresi" zirvesinde ortaya atılmıştır (Engin ve Akgöz, 2013: 86). Takip eden süreçte, sürdürülebilir kalkınma kavramına, Dünya Doğa Şartı'na da (BM, 1982) çıkan çevresel kaygılarla güçlü bir vurgu yapılmıştır. Bu kaygılar "Ortak Geleceğimiz (WCED, 1987)" raporu ile de ele alınmış ve 1992 Rio Dünya Zirvesinde "Gündem 21'in 40 Bölümünde (BM 1992)" daha ayrıntılı olarak dile getirilmiştir (Hák ve Janousková, 2016: 565).

"Brundtland Raporu" olarak ta bilinen bu raporda, sürdürülebilir kalkınma kavramı "Bugünün ihtiyaçlarını gelecek nesillerinde kendi ihtiyaçlarını karşılama olanağını riske atmadan karşılamak" şeklinde tanımlanmıştır (Elliott, 2006: 7). Tanımdan da anlaşılacağı üzere bu kavram; iktisadi kalkınma ile doğal kaynaklar arasında bir denge sağlayacak iktisat politikalarına dayanmaktadır ve gelecek kuşakların da hakkını gözetten bir kalkınma anlayışını ifade etmektedir (Tıraş 2012: 60). Hák ve Janousková (2016: 565) (Meadows, 1972)'den aktarımla, "sürdürülebilir kalkınma anlayışının görünüşte zıt olan iki paradigmayı uzlaştırmaya yönelik başarılı bir girişim olarak görülebileceği" tespitini yaparak; böylece bir yandan kalıcı ekonomik büyümenin öte yandan da doğal kaynakların etkili bir şekilde korunmasının temin edilebileceğini ifade ederler.

Daha basitçe tanımlamak gerekirse, sürdürülebilir kalkınma "ekonomik faaliyetlerin çevreyi etkilemesi ve çevrenin de ekonomiyi kısıtlamasıdır" denilebilir. Meseleyi zor hale getiren faktörlerden başında sorunun çok boyutlu olması ve konuya dair farklı bakış açılarının varlığıdır. Bu farklı boyutlar içerisinde; ekonomi, ekoloji, sosyal boyut ve etik, teknoloji ve politika gibi parametreler yer alır (Tutulmaz, 2012: 610-613). Bu çok boyutluluk nedeni ile sürdürülebilirlik dünyanın sorunlarının sistemik, birbirine bağlı ve bağımlı olarak anlaşılmasını gerektirir (Gladwin vd., 1995: 879).

Carvalho, (2001: 62) 1980'lerle birlikte çevreye dair uluslararası tartışmalarda, önemli bir kavram haline gelen sürdürülebilir kalkınma kavramının, "kalkınma stratejileri üzerindeki etkileri konusunda çok az fikir birliği sağlanmış bir kavram" olduğu tespitini yapar. Kavram, yönetimlerin geleceğe yönelik program ve planlama süreçlerinde ekonomi ve çevreyi bir araya getiren ve insan merkezliliği öne çıkaran bir içerik taşımaktadır. Merkezi yönetim yapılarının ötesinde, sürdürülebilirlik kavramı bugün yerel düzeyde planlama ve politika geliştirme üzerinde de önemli bir etken olmaya başlamıştır (Öktem, 2003: 14).

Brundtland Raporu'nda gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerin bulundukları ekonomik durumdan mümkün olduğunca hızlı kurtulmaları ve bu bağlamda gelişmiş ülkelerin de gereken desteği sağlamaları gerektiği vurgulanmakla birlikte, az

gelişmişliği aşmaya yönelik, iktisadi gelişme önerilerinin belirsiz olması bu raporun en fazla eleştirilen yönünü teşkil etmektedir (Kaplan, 1999: 163). Bu bağlamda sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması, sosyal refah ve ekolojik yaşam yerine ekonomik büyümenin tercih edilmesi ile sekteye uğramıştır denilebilir. Bu aynı zamanda Birleşmiş Milletler üyesi ülkeler tarafından da benimsenen sürdürülebilir kalkınma hedeflerini de etkilemektedir. Buna karşılık toplam kalkınma kavramı, kalkınmanın sosyal, ekolojik ve politik boyutlarını da vurgulayan daha geniş bir kavramdır (Gupta ve Vegelin, 2016: 433).

Çevreye yönelik uluslararası bilincin artmasının bir göstergesi olarak, 1992'de "Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı" Rio de Janeiro' (Brezilya) da gerçekleşmiştir (Elliott, 2006: 8). Brundtland raporunun sürdürülebilirlik yaklaşımı, Rio zirvesinde şekillenen, sürdürülebilir kalkınma ile ilgili uluslararası kavramsal çerçeveye de temel oluşturmuştur. Konferansta, "sürdürülebilirlik ve sürdürülebilir kalkınma kavramlarına" ilişkin olarak uluslararası mutabakatla beş önemli belge kabul edilmiştir nedeniyle. Bu belgeler, "Rio Çevre ve Kalkınma Deklarasyonu", "Gündem 21", "Ormanlar Üzerine İlkeler Beyanatı", "İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi" ve "Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi" olarak sıralanabilir (Akgül, 2010: 137). Bu belgeler arasında, "Gündem 21", çevresel değerler ile iktisadi kalkınma arasında bir denge kurulmasını amaçlayan "sürdürülebilir kalkınma" kavramının uygulanmasına dair, küresel uzlaş ve siyasi taahhütlerin tepe noktası olan bir eylem planıdır (Görmez ve Ökmen, 2009: 2). "Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı"nda, 1976 "Vancouver Konferansı"ndan farklı bir biçimde, sadece devlet odaklı değil ve fakat aynı zamanda "sivil toplum merkezli ve çok aktörlü bir katılımcı yönetim anlayışı benimsenmiştir. 1996 "İstanbul Habitat II Kent Zirvesi" ile benimsenen, "yapabilir kılma", "ortaklık", "katılımcılık", "kentlilik bilinci ve bağlılığı" gibi prensipler, sürdürülebilir kentlerin sağlanması konusunda ve "Yerel Gündem 21"lerin geliştirilmesine hız kazandırmıştır (Yavaş, 2001: 133). "Yerel Gündem 21" yaklaşımı, öncelikli olarak "yerel düzeyde sürdürülebilir kalkınmaya dair sorunların çözümü hususunda uzun süreli bir stratejik planın hazırlanması ve uygulanması suretiyle yerel seviyede Gündem 21'in amaçlarına ulaşmasını hedefleyen, yerel yönetim felsefesini benimseyen çok sektörlü" bir süreçtir. Dünyada ve Türkiye'de ki örnek uygulamalarla yerel seviyede "sürdürülebilir kalkınma" ya yönelik "katılımcı eylem planlaması" süreci niteliğindeki "Yerel Gündem 21", çağımızın, katılımcı "yerel yönetim" anlayışını ifade etmektedir (Deniz, 2013: 395).

1992 "Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı" nı takip eden süreçte, 2002 de Johannesburg'da gerçekleştirilen, "Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi" Rio'da belirlenen temel hedeflerin takibi için yapılmış küresel bir zirvedir. Johannesburg'da, Rio zirvesinden daha katılımcı bir zirve gerçekleştirilmiştir. Sadece resmi kurumlar değil, çok sayıda sivil toplum örgütleri, iş âlemi, farklı sosyal kesimler, zirvede aktif olarak yer almışlardır. Fakat maalesef, zirvede, konular çok geniş bir yelpazede ele alındığı için sorunların temeline inilememiştir. Bu bağlamda, ekolojik ekonomik, sosyal, siyasi, kültürel vb. tüm sorunlara temas edilmeye çalışılmıştır ve bu itibarla getirilen çözüm teklifleri yüzeysel kalmıştır (Sezer, 2007: 773).

1992'deki ilk Rio zirvesinden yirmi yıl sonra, çevre sorunlarının çözilememesi, bilakis global olarak artmaya devam etmesi, yüzün üzerinde devletin katılımıyla yine Rio da " Rio+20 Sürdürülebilir Kalkınma Yeryüzü Zirvesi"nin yapılmasına vesile olmuştur. Zirveye Dünya'nın farklı ülkelerinden, devlet ve hükümet başkanları, Birleşmiş Milletler, Avrupa Birliği ve G-7 ülkelerinin yetkilileri, parlamenterler, belediye başkanları ve sivil toplum kuruluşlarını temsilen çok sayıda katılım sağlanmıştır. Türkiye'den de, başbakan, bakanlar, ilgili kamu kurumları, özel sektör ve üniversitelerden kalabalık bir heyet zirveye iştirak etmiştir. Zirvenin amaçları, " dünya çapında sürdürülebilir kalkınma için yeni taahhütler sağlayarak üzerinde anlaşma sağlamak, taahhütlerdeki boşlukları bulmak ve kapatmak ve ortaya çıkan yeni çevre sorunlarını tartışmak" şeklinde sıralanabilir. Belirtmek gerekir ki "Rio+20 Sürdürülebilir Kalkınma Yeryüzü Zirvesi", genel olarak beklentilere kıyasla bir hayal kırıklığı oluştursa da, "iklim değişikliğinin beynelmilel seviyede kabulü ve biyo-çeşitlilik anlaşması" gibi çok önemli neticeleri de olmuştur (Özcüre, 2014: 49-50).

1992'deki ilk Rio zirvesinde kabul edilen Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (BMİDÇS), iklim değişikliği ile mücadelede ana zemini oluşturmakla beraber, hava kirliliğinin artmaya devam etmesi ve dünya genelinde yaşanan küresel felaketler nedeniyle, sanayileşmiş ülkelere bağlayıcı yükümlülükler getirme adına 1997'de Kyoto Protokolü imzalanmış ve 2005 yılında yürürlüğe girmiştir. 191 ülkenin ve Avrupa Birliği'nin taraf olduğu protokolü, Türkiye 2009 yılında imzalamıştır. Protokole göre, ülkelerin sera gazı emisyonlarını, 1990 yılındaki seviyenin % 5 altına düşürülmesini hedefleyen birinci taahhüt dönemi 2008-2012 yılları arasında kapsamaktadır. "İklim politikalarının belirlenmesinde", 2007'de benimsenen "Bali Yol Haritası", önemli bir kilometre taşı olmuştur. Bilahare, 2009'da Kopenhag Konferansı'nda ikinci taahhüt dönemi için anlaşamayan taraflar, 2012 Doha Konferansı'nda uzlaşarak, Protokol'ün 2020'ye kadar sürdürülmesi kararı almışlardır. Böylece, ikinci taahhüt dönemi 2013-2020 yılları olarak belirlenmiştir. "Doha Değişikliği" ile tarafların emisyonlarını 2020'de 1990'a göre en az %18 azaltması kararına varılmıştır. Yürürlük kazanabilmesi için, taraf olan 144 ülkenin kabul etmesi gereken "Kyoto Protokolü'ne getirilen Doha Değişikliği" 2019 itibariyle, 126 ülke imzalanmıştır ancak henüz yürürlüğe girmemiştir. Rusya, ABD, Türkiye, Japonya ve Yeni Zelanda ikinci taahhüt döneminde yer almayan ülkeler arasındadır. Bu çerçevede, iklim değişikliği ile mücadele, Avrupa Birliği ile bazı küçük gelişmiş ülkelerin salınım azaltımı hususundaki taahhütlerine kalmıştır (20.01.2020, <http://www.mfa.gov.tr/>). 2012'de süresi dolan ve Doha değişikliği ile 2020'ye kadar uzatılan ancak henüz yürürlüğe girmeyen Kyoto Protokolü'nün uygulanması noktasında iki temel sıkıntı vardır. İlk olarak gelişmekte olan ülkeler, sanayileşmiş ülkelerin endüstriyel karbondioksit ve diğer sera gazı emisyonlarını azaltma konusundaki taahhütlerini yerine getirmediğini iddia etmekte ve eleştirmektedir. İkinci bir husus ise, gelişmekte olan ülkelerin, zengin ülkelere daha temiz bir enerji kaynağı için ilerlemek ve sera gazlarını azaltmak ve böylece Kyoto Protokolü kapsamında taahhütlerini yerine getirmek için yoksul ülkelere mali yardım yapmalarını istemeleridir (Shahbaz vd. 2014: 622).

Yaşanan çevre felaketleri ve hızlı nüfus artışına bağlı yaşanan sorunların gelecek kuşakları tehdit eder boyutlara ulaşması, toplumların gelecek nesilleri de düşünen bir kalkınma anlayışını benimsemelerini de beraberinde getirmiştir. "Sürdürülebilir kalkınma yaklaşımı" denilen bu anlayış günümüzde giderek dünya toplumları için ortak bir payda halini almaktadır (Ergülen ve Büyükkelik, 2008: 20). 1970'lerde egemen olan çevreye-ekonomi paradoksu, sürdürülebilir kalkınma anlayışı ile uzlaştırılmaya çalışılmıştır. Yapılan birçok bilimsel çalışmada "sürdürülebilir kalkınmanın iktisadi kalkınmada bir vasıta olabileceği ve çevreyle barışık olarak iktisaden kalkınmanın mümkün olduğu ve çevre ile ekonominin birbirini tamamlaması gerektiği" vurgulanmaktadır (Toprak, 2006: 147).

"Çevresel Sürdürülebilirlik Kavramı'nın, Robert Goodland, Mill, Malthus, Meadows'tan, Brundtland ve diğerlerine kadar uzanan tarihsel bir geçmişi vardır. "Sürdürülebilir" veya "sürdürülebilirlik" kelimesinin anlaşılması ve kullanılması, 1987 yılında yayınlanan ve Brundtland Raporu diye de bilinen "Ortak Geleceğimiz" belgesinin yayınlanmasıyla başlayan hızlandırılmış bir evrim sürecine girmiştir. Belirtmek gerekir ki bir kaynak temini sağlamak için sürdürülebilir şekilde üretken bir ortam olmadan, sürdürülebilir bir topluma sahip olmayı hayal etmek zor ya da imkânsızdır. Benzer şekilde, sürdürülebilir bir ekonominin varlığı, sürdürülebilir bir malzeme, enerji ve çevresel kaynak akışına bağlıdır. Tabii kaynaklar olmadan, ekonomik sistemler başarısız olur. Bununla birlikte, sürdürülebilir bir doğal ekosistemin, toplumun ya da ekonominin varlığına ihtiyacı yoktur. Vahşi doğada kanıtlandığı gibi sürdürülebilir bir ekosistem, tek başına varlığını devam ettirebilir (Morelli, 2011: 1-4).

Çevre ile ilgili tüm bu uluslararası etkinliklere ve gelişmelere rağmen üzülererek belirtmek gerekir ki 2020 yılı itibariyle Dünya'da çevre felaketleri artarak devam etmektedir. Avustralya'da 2019 Eylülünde başlayan ve 2020 yılının başlarında da hala devam eden ve bir türlü kontrol altına alınamayan yangınlar bir kere daha çevre felaketlerinin sınır tanımadığını, sadece ilgili ülkenin değil tüm dünyanın geleceğini

tehdit edebileceğini acı bir biçimde göstermiştir. Küresel ısınmanın bir sonucu olarak "yükse sıcak hava ve aylardır süren kuraklık" sebebiyle başlayan yangınlarda 20 Ocak 2020 itibarıyla, 28 insanın öldüğü, 8 milyon hektar ormanlık alan yok olduğu, başta endemik bir tür olan koalalar olmak üzere 1,25 milyar hayvanın öldüğü tahmin edilmektedir. Kısaca, sürdürülebilir bir çevre ve sürdürülebilir bir kalkınma için bugüne kadar atılan adımlardan daha radikal ve samimi adımların atılması, gelecek nesillere yaşanılabilir bir dünya bırakabilme adına ivedilikle hayata geçirilmesi gereken bir durumdur.

3.8. Çevre Politikası

Şüphesiz ki çevre sorunlarının önlenmesi bu konuda gerek merkezi yönetim ve gerekse yerel yönetimlerin çevre konusunda etkin politikalar geliştirebilmelerine bağlıdır. Çevre sorunları ile etkin bir mücadele merkezi ve yerel otoritelerin bu konuda birlikte, işbirliği içerisinde hareket etmelerini gerekli kılmaktadır. Çalışmanın bu bölümünde kısaca çevre politikası kavramı, türleri, ilkeleri ve mali araçları bağlamında ele alınmaya çalışılacaktır.

Politika, lügat anlamıyla, "Devlet faaliyetlerini amaç, yöntem ve muhteva olarak tanzim etme ve realize etme esaslarının tamamını, siyasa, davranış biçimi, düşünce yapısı" ve "Tespit edilen hedeflere ulaşmaya dönük eylem ve kararlar bütünü" olarak tanımlanmaktadır (Türk Dil Kurumu, 08.12.2016, www.tdk.gov.tr). Yunanca bir sözcük olan politika kavramı, etimolojik olarak, antik Yunan'daki "Kent devleti" anlamında kullanılan "police" (polis) sözcüğünden gelmektedir. Antik Yunan'daki site devletlerinde politika, "Polise veya siteye ait etkinlikler" manasına gelmektedir. Roma imparatorluğunda da "politica ve civitas" kavramlarıyla devlet işlerine ait etkinlikler kastedilmiştir. Dar anlamda ele alındığında politika, kentin (devletin) yönetimini ifade ederken, geniş manada ise, "Toplumun halka dair yaptığı tüm etkinlikler" şeklinde tanımlanabilir (Kaypak, 2013: 21).

Keleş ve Hamamcı, (2005: 327), politika kavramını, "En kapsamlı manasıyla belirli bir problem çözülmesi için, geleceğe dair alınması gerekli tedbirlerin ve kabul edilen ilkelerin tamamıdır." şeklinde tanımlarlar.

Yalçın, (2009: 301) "Çevre politikası" kavramını, "Üretimde yöntem ve kalite kadar, kamu sağlığı ve çevresel zenginliklerin muhafazası manasını taşıyan çevre kalitesiyle de alakalı olmak üzere, siyasi ve idari kararların tamamı" olarak tanımlarken, Budak, ise (2000: 22) bu kavramı, "İnsanların kendi sağlıklarını ve nitelikli bir hayat için ihtiyaç duydukları bir çevreyi korumak, toprak, hava ve suyu, flora ve fauna türlerini insanların zararlı tesirlerinden korumak ve insan faaliyetlerinin yol açtığı hasarları tamir etmek için alınması gereken tüm tedbirler olarak" tanımlamaktadır.

Kaypak (2013: 18)' a göre ise çevre politikası, "Ülkelerin çevreye dair sorunların çözümü hususundaki hedef ve tercihlerinin tespit edilmesi" anlamına gelmektedir. Keleş ve Hamamcı (2005: 328) çevre politikalarının her ülkede farklı amaçları bulunmakla beraber üzerinde mutabakata varılan ortak amaçlarının da olduğunu ifade ederler. Bu amaçlar, "İnsanların ve diğer canlıların, yaşanabilir ve daha sağlıklı bir çevrede yaşamalarının temini, toplumların sahip oldukları çevresel zenginliklerin muhafazası ve geliştirilmesi, çevre siyasetinin uygulanmasının getirdiği yükün paylaşımında toplumsal adaletin gözetilmesinin teminidir."

Gerçekten de çevre politikaları, global manada çevresel değerleri koruma altına almak, çevresel zenginlikleri ve kaynakları sürdürebilir kılmak, insan etkinliklerinden doğan zararları bertaraf etmek için hedefler tespit etmek ve bunlara ulaşmak adına alınması lüzumlu tedbirler ve bu tedbirlerin maliyetinin nasıl bölüşüleceğiyle ilgilidir. Bu bağlamda "Çevre politikaları" kentleşme, endüstri, maliye ve hukuk politikalarıyla da doğrudan ve yakından alakalıdır. Bu itibarla, bu sahalarda düzenleme yapılırken çevre politikaları ile uyumda mutlaka dikkate alınmalıdır (Mutlu, 2006: 63).

Çevre politikalarının uluslararası boyut kazanmaya başlaması, 1972 "Stockholm Konferansı" ile olmuştur. Konferans, global ölçekte çevre bilinci ve kamu oyunun oluşumunda fevkalade önemli bir rol oynamıştır. "Stockholm Konferansı, kentlerin

planlanması ve yönetimi, çevre kirliliğinin tespiti ve kontrolü, devletlerin global ölçekte kirlilikle mücadeledeki zayıflıkları, iktisadi bakımdan gelişmiş ülkelerle henüz gelişmekte olan ülkelerin sanayileşme ilişkileri" gibi hususlar ele alınmıştır (Yalçın, 2009: 301).

Günümüzde hızlı nüfus artışına bağlı olarak yaşanan kentleşme olgusu, sanayileşme ve teknoloji yoğun üretim biçimleri, çevresel değerler üzerinde önemli ölçüde kirlilik ve sorunlar oluşturmaktadır. Bu sorunların çözülebilmesi amacıyla çeşitli çevre politikaları geliştirilmektedir. Bu çevre politikalarını, "Düzenleyici ve ekonomik çevre politikaları" olmak üzere iki temel bölüme ayırmak mümkündür. Düzenleyici çevre politikaları devletin, ülke istikrarını devam ettirmeye yönelik olarak, serbest pikanun şartlarının etkisiz kaldığı hallerde yaptığı düzenleyici işlemlerdir. Düzenleyici çevre politikaları, merkezi yönetime önemli maliyetler getirmekte ve yönetimde esnekliğe engel olmaktadır. Bu itibarla, "Ekonomik çevre politikaları" düzenleyici politikalarla kıyasla, daha etkili görülmekte tercih edilmektedir (Erdem, 2015: 26).

Çağımızda, küresel seviyede çevre koruma faaliyetlerinde etkin olan iki temel küresel örgüt vardır. Bu örgütler; "Birleşmiş Milletler" ve "Avrupa Birliğidir." Bu örgütlerin yanı sıra, Ekonomik İşbirliği ve Gelişme Teşkilatı (OECD), "Dünya Bankası", "Karadeniz Ekonomik İşbirliği Teşkilatı" ve diğer birçok uluslararası ve bölgesel örgüt çevre koruma ile ilgili faaliyetler yürütmektedirler. Birleşmiş Milletler global ölçekte, çevre politikalarına yön veren esas örgüttür. "Birleşmiş Milletler" Teşkilatında bulunan "Birleşmiş Milletler Çevre Programı" (UNEP) doğrudan çevreyle alakalı olan ve global çevre politikalarının tespitinde çok önemli bir yere sahip bulunan önemli bir birimdir. Ayrıca, çevre ile ilgili olarak dolaylı etkiye sahip, "Gıda ve Tarım Örgütü (FAO)", "Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP)", "Dünya Sağlık Örgütü (WHO)", "Dünya Ticaret Örgütü (WTO)" gibi birimlerde küresel çevre politikalarının belirlenmesinde etkili olmaktadır (Yalçın, 2009: 303).

3.8.1. Türleri

Keleş ve Hamamcı çevre politikalarını "İçerik (Öz) Yönünden Çevre Politikaları" ve "Yöntem Açısından Çevre Politikaları" olarak iki ana gruba ayırarak incelemiştir. İçerik bakımından "Çevre politikaları", "reform yanlısı olanlar ve reforma karşı olanlar" olmak üzere iki kategoriye ayrılabilir. Reform taraftarı politikalarda çevre sorunlarına aktif olarak çözüm aranmaktadır. Bu yaklaşımda siyasi ideolojiden çok pragmatik bir yaklaşım ön plana çıkmaktadır ve iyimser bir yaklaşım esastır (Keleş ve Hamamcı, 2005: 330-333). Reform karşıtı olanlara göre ise "Çevre politikalarına yönelik reform noktasında yapılan çalışmalar zaman kaybından" başka bir şey değildir. Bu yaklaşıma göre çevre sorunları, "Ancak üretim süreçlerinde yapılacak çevreye duyarlı devrim niteliğindeki değişim ve dönüşümlerle" çözüme kavuşturulabilir (Hobikoğlu, 2007: 79).

Yöntem açısından bakıldığında ise çevre politikalarını, "tedavi edici ve önleyici çevre politikaları" olarak ikiye ayırmak mümkündür (Hobikoğlu, 2007: 79). Tedavi edici politikalar, çevreye zararlı neticeler doğduktan, verilebilecek zararlar umumiyetle dönülemeyecek sınırlara varıldıktan sonra bu zararların giderilmesini hedefleyen politikalar, önleyici politikalar, çevreye verilebilecek zararların önceden tahmin edilerek insan faaliyetlerinin çevre ile barışık bir biçimde sürdürülmesi esasına dayanır (Keleş ve Hamamcı, 2005: 333). Nitekim çağımızın genel kabul gören çevre politikası yaklaşımı da budur denilebilir.

3.8.2. İlkeleri

Çevre politikaları ilkeleri incelendiğinde, bunların genel olarak dört kategoride ele alındığı görülmektedir. Bu ilkeler; "Kirliten öder ilkesi", "İhtiyat ilkesi", "Önleyici müdahale ilkesi" ve "İşbirliği" ilkeleridir (Toprak, 2006: 151).

Bu ilkeler arasında, "Kirliten öder" ilkesi, ilk olarak 1970'lerin başında, çevre sorunlarının global olarak popüler olmaya başladığı bir dönemde, "Ekonomik İşbirliği

ve Kalkınma Teşkilatı (OECD)" tarafından gündeme getirilmiş, bilahare muhtelif uluslararası etkinliklerde alınan kararlarla somutlaştırılmıştır. "Kirlenen öder" ilkesi, çevreye zarar verenlerin bunun maliyetine katlanması prensibine dayanır (Mutlu, 2006: 63). Bu bağlamda "Kirlenen öder ilkesi", ilk ortaya çıkan en temel ilkedir. Toprak, (2006: 152) bu ilkenin amacını, "Kirlenenin, çevrenin rehabilite edilebilmesi için lüzumlu koruma ve kontrol maliyetlerinin tümünü ödemesini sağlamak; bir diğer ifadeyle kontrol ve koruma maliyetlerinin tümünün üretilecek olan malların ve hizmetlerin fiyatlarına yansıtılmasını temin etmektir" şeklinde ortaya koyar. Bu ilke esasında, negatif dışsallıkların kısmen giderilmesi için geliştirilmesine rağmen zamanla tüm dışsallıkların içselleştirilmesi hedeflenmiştir.

Kirlenen öder ilkesinin "Çevre hukukunun" ilk ilkesi olmasının nedeni çevre kirliliklerinin yaygınlaşması nedeniyle, ilgililerin mali açıdan caydırılabilmesini sağlamaktır. Başlangıçta ekonomik bir nitelik arz ederken, zamanla hukuki bir nitelik kazanmıştır. Ancak ifade etmek gerekir ki, ilkenin adalet düşüncesi yüzeysel bir biçimde, masrafların dağılımı çerçevesinde ele alınmıştır (Yılmaz Turgut, 2012: 117). "Kirlenen öder ilkesinin" mantığı, kirliliğe neden olanın bunun maliyetine vergiler ya da para cezaları yoluyla katlanması esasına dayanmaktadır. Sürdürülebilir kalkınma ilkesine uygun olarak, AB ülkelerinde ve Türkiye'de bir çevre politikası aracı olarak "ekonomik ve mali" enstrümanların kullanımı giderek önem kazanmıştır (Sezer ve Dökmen, 2018: 178).

İhtiyat ilkesi, çevreye etki edebilecek herhangi bir kararın verilmesinden önce, bu kararın çevreye olası etkilerini araştırarak, çevreye somut olarak zarar vermeden gereken önlemlerin alınmasıdır (Çokgezen, 2007: 102). Turgut (1996: 84) "Çevre politikası ilkeleri" içerisinde en son ortaya çıkan ve net bir tanımı bulunmayan "İhtiyat ilkesini", "çevreye ve halk sağlığına tehdit oluşturan risklerin söz konusu olması durumunda, sıklıkla çevre ile ekonomi arasında bir tercihin de yapılarak, gereken önlemlerin alınması olarak" ifade eder. Turgut'a göre (1996: 84) "İlkenin, anlamının genişliği ve yoruma açıklığı, onun pratiğe aktarılması ve çevre ile ilgili önlemlere hukuksal düzenlemelerde yer verilmesini güçleştirmektedir."

Yukarıdaki açıklamalardan anlaşılabileceği üzere, kirlenen öder ilkesi daha çok çevre vergileri ve para cezaları gibi ekonomik bir nitelik arz ederken, "İhtiyat ilkesi" ise daha ziyade hukuki bir yaklaşıma dayanır. Bu ilke, çevre sorunlarının nedenlerini önceden tahmin edip gereken tedbirleri alma esasına dayanır. "Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED)" faaliyetleri bu hedefe yöneliktir (Mutlu, 2006: 64).

Diğer taraftan "Önleme ilkesi" ise, "Zararın tam olarak etkilerinin meydana gelmesinden evvel, lüzumlu tedbirlerin alınmasıdır (Çokgezen, 2007: 102). Avrupa Birliği'nin çevre eylem planlarında önemli bir yere sahip olan bu ilke, çevre sorunlarına ortaya çıkış safhasında önlem almayı gerektirmektedir (Mutlu, 2006: 64).

Son olarak "İşbirliği ilkesi" ise, global bir hale bürünen çevre sorunlarının çözülmesinde başarılı olunabilmesi için hem uluslararası ve hem de ulusal ölçekte devletlerin ve ilgili kurumların birlikte ve koordinasyon içinde hareket ederek işbirliği yapmaları esasına dayanmaktadır. Bu bağlamda, merkezi ve yerel yönetim birimlerinin, özel sektör temsilcilerinin ve sivil toplum örgütlerinin işbirliği yapmaları elzemdir. Bu çerçevede, bölgesel seviyede "Avrupa Birliği", milletlerarası seviyede ise, "Birleşmiş Milletler, Dünya Bankası" gibi kurumlar ile kısmen bazı sivil toplum kuruluşları uluslararası işbirliğini tesis edecek kuruluşlardır (Toprak, 2006: 153).

3.8.3. Mali Araçları

Çağımızda, çevre sorunlarının giderek insanlığın geleceğini daha fazla tehdit etmesi ve önem kazanmaya başlamasıyla birlikte bu sorunların çözümüne dönük olarak çeşitli politikalar geliştirilmeye başlanmıştır. Bu bağlamda, gerek merkezi ve gerekse yerel seviyede başlatılan çalışmalarla sürdürülebilir kalkınma anlayışına uygun yani doğa ile barışık bir kalkınmanın sağlanması amaçlanmıştır. Sürdürülebilir kalkınmanın sağlanabilmesi için bazı ekonomik ve mali politikalar önerilmiştir. Bu politikaların başında da bir maliye politikası aracı olarak, çeşitli çevre vergilerinin alınması

uygulaması gelmektedir. Bunun yanında bazı teşvikler, kanunklar, izinler ve kotalar da çevre korumaya yönelik olarak uygulanmaktadır (Toprak, 2017: 174).

Dünyanın birçok ülkesinde tüketici ve üretici tercihlerini etkileyebilecek, negatif dışsallıkların etkilerini azaltacak, havacılık ve deniz taşımacılığı, enerji, karbon ve yol vergileri, küresel ısınma başta olmak üzere çevre sorunlarıyla mücadelede bir mali enstrüman olarak kullanılmaktadır. Bu vergilerden sağlanan gelirler yine global ısınmayla mücadele ve emeğin üzerindeki vergi yükünün azaltılmasında kullanılmaktadır. Uygulanan bu çevreci vergiler, çevre temizliğine, kaynak israfını önlemeye, sürdürülebilir kalkınmaya ve refah artışına dönük olduğundan, toplumda hızlı kabul görecektir vergi türleridir. Küresel ısınma ve iklim değişikliği ile mücadelede başvuru vergilerin teorik gelişimlerinin temelinde " kirleten öder ilkesi" yer almaktadır. Karbon emisyonuna neden olanların, bunun sonucunda sebep oldukları negatif dışsallıkları, katlanmaları gereken bir maliyet olarak değerlendirmeleri gerekir. Ancak üretici veya tüketiciler genellikle çevreye verdikleri zararı, maliyet unsuru olarak yüklenmekte pek istekli davranmazlar. Bu itibarla kamu otoritelerinin devreye girerek, dışsallıkların içselleştirilmesi adına, gerekli vergisel düzenlemeleri yapmaları gerekir. Böylece üretim ve tüketim miktarları ihtiyaca göre sınırlanacak, yani hem israf ve hem de çevre kirliliği azaltılmış olacaktır (Bağdiden ve Demir, 2010: 155).

Pikanun fiyatlarıyla ölçülmeyen fayda ya da maliyetler olarak ifade edilebilecek dışsallıklar özellikle çevre konusunda önemli bir sorun kaynağını teşkil etmekte ve bireysel ve toplumsal ekonomik yararlar arasında bir farklılaşmaya neden olarak topluma önemli çevresel maliyetler getirebilmektedir. Özellikle vergi yükünün artışı şeklindeki bu maliyetlerin topluma yüklenmesi, vergi mükelleflerince genellikle hoş karşılanan bir durum değildir. Bu durumu önlemenin en etkili yollarından biri, meydana gelen bu maliyet ve faydaların, neden olanlara yüklenerek, dışsallıkların içselleştirilmesidir (Toprak, 2006: 153-154).

Çevreyi ve doğal kaynakları korumaya ve fosil yakıtların kullanımını önlemeye dönük olarak, bazı kanunklayıcı tedbirler uygulanabileceği gibi, vergilerde çevre politikasının mali bir aracı olarak kullanılabilir. Bu bağlamda Kyoto Protokolü uluslararası düzeyde küresel ısınma ve iklim değişikliğinin temel sebebi olan karbondioksit salınımını azaltmaya dönük bazı sorumluluklar getirmiştir. Çevre kirliliği ile mücadelede henüz ortak kullanılabilir bir vergi türü geliştirilememiştir. Fakat günümüzde birçok ülke ulusal bazda çevre kirliliği ile mücadelede çevre vergilerini bir enstrüman olarak kullanmaktadır. Değişik yönlerden farklılıklar arz eden bu vergilerin başlıcaları, "çevre, enerji ve karbon vergileridir" (Erdoğan, 2006: 280). Mali çevre politikası araçlarından en sık kullanılanı çevre vergileridir. Bu tarz vergilerde temel amaç, çevreye zararlı maddelerin kullanılması ve faaliyetlerin gerçekleştirilmesi halinde, bu tip faaliyetler üzerine bir maliyet unsuru olarak vergi konularak negatif dışsallık meydana getirilmesidir (Erdem, 2015: 26).

Çevre kirliliğine neden olan atıkların azaltılması ve geri kazanılması, çevreyle barışık üretim yapılması ve enerjiden tasarruf yapılması, daha da önemli olarak tüketim ve üretim faaliyetlerinin ve bu noktada yapılan tercihlerin çevreyle barışık bir hale evrilmesinde, çevre politikasının mali bir aracı olarak çevre temizlik vergisi gibi çevre vergileri etkin bir enstrüman olarak kullanılabilenekte, bu yolla hem çevreye verilebilecek zararlı davranışların caydırılması amaçlanırken öte yandan çevre kirliliğiyle oluşacak zararın giderilmesi için mali bir kaynak ta elde edilebilmektedir (Kete vd., 2017: 167).

Sonuç olarak yapılan açıklamalardan da anlaşılacağı üzere, çevreyi korumaya yönelik olarak kullanılan mali araçlar, çevreyi tahrip edenlere, verdikleri zararı tazmin etmeye yönelik olarak ve kirliliğe neden olan etkinlikleri vergi, harç gibi caydırıcı bir takım önlemlerle birlikte, çevreyle barışık tüketim ve üretim faaliyetlerini teşvik edici uygulamaları da kapsayan vasıtalar (Budak, 2000: 58).

3.9. Çevre Yönetimi

Yerel yönetimlerin çevre sorunları konusunda etkinliklerini sağlayacak ve çevre politikalarını biçimlendirecek en iyi yöntemlerden biri çevre yönetimidir. Çevre yönetimi, çevre için mikro seviyede yaklaşımlar içermesi nedeniyle, özellikle belediyeler bakımından önemlidir. Çalışmanın bu kısmında çevre yönetimi kavramına ve önemine kısaca değinilmiştir.

Keleş ve Ertan, (2002: 253) çevre yönetimi kavramı ile ilgili şu tanımlama ve tespitlerde bulunurlar, "Çevre yönetimi, çevreye zararlı olabilecek insan faaliyetlerini tanzim etmeye ve yönlendirmeye matuf karar verme ve tatbik etme sürecidir. Bu yönüyle çevre yönetimi, çevreyle iktisadi yapı arasında dengeli ve daimi bir münasebet kurmaya yönelik plan yapma, karar verme, politika belirleme ve tatbik etme süreçlerini sosyal gelişimle bütünleştirmeyi hedefleyen bir araçtır."

Bu çerçevede çevre yönetimini, "Bütün canlıların daha dengeli ve sağlıklı bir çevresel ortamda hayatlarını sürdürmeleri, tabii kaynakların muhafazası ve geliştirilebilmesi amacı ile devlet ile özel sektör arasında etkili bir iletişim, koordinasyon, planlama ve kontrol sürecinin meydana getirilmesi ve bu sistemi aktive edecek bir Teşkilatın ihdas edilmesi" şeklinde tanımlamak mümkündür (Keleş ve Hamamcı, 2005: 307).

Çevre yönetimi, hava, su ve toprak gibi tabi zenginliklerin, çevresel açıdan makul ve kabul edilebilir uygulamalarla kullanımıdır. Bir diğer ifadeyle, tabi kaynakların, insan ihtiyaçlarının karşılanmasına dönük sürecinin yönetimidir denilebilir. Çevre yönetimi, çevreyi etkileyen her çeşit insan faaliyetlerini, çevre sorunlarını çözmek ve önlemek amacıyla kullanılan yöntem ve araçları kapsar. Aynı zamanda insanların yaşam alanlarıyla insan faaliyetlerinin etkilediği, hayvan ve bitkiler, hava, su, toprak gibi tabii kaynaklar, insan yapımı sanat eserleri ve doğal yapılar, sosyo-ekonomik ilişki ağları ve hatta uzay, ısı ve ışınımını dahi içermekte, yani çok geniş bir alanı kapsamaktadır (Baykal, 2010: 479).

Çevre yönetimi sürdürülebilir kalkınma hedefleri açısından çok önemli bir role sahiptir. Bu bağlamda, çevre yönetimi, doğal kaynakların etkin ve verimli kullanımı, çevreye verilen zararların en aza indirgenmesi, insan ihtiyaçlarıyla tabii zenginlikler arasında bir dengenin kurulması ve sürdürülmesi fonksiyonlarını yerine getirir. Bu açıdan sürdürülebilir bir kalkınmanın temininde yerel idarelerin, çevreyle alakalı vazifelerini ifa etmeleri ve çevre sorunlarının iyi yönetilmesi bakımından önemi çok büyüktür (Gökalp Alica, 2018: 10).

"2872 sayılı Çevre Kanunu'nda (Md. 2)" ise çevre yönetimi: "Yönetmel, hukuksal, teknik, iktisadi, siyasi, kültürel ve sosyal vasıtaları kullanarak tabii ve suni çevresel faktörlerin sürdürülebilir anlayışla kullanımını ve geliştirilmesini temin etmek üzere yerel, bölgesel, milli ve global seviyede tespit edilen siyasa ve stratejilerin uygulanması" şeklinde tanımlanmıştır.

Geray (1998: 59)'a göre ise çevre yönetimi; gerek insanların ve gerekse bitki ve hayvanların sağlıklı ve dengeli yaşayabilmeleri adına ihtiyaç duyulan lüzumlu tabii kaynakların değerlendirilmesi, üretimi, tüketimi ve ulaşımı esnasında meydana gelebilecek menfi hususları tespit etmek, çözüm aramak, bulunan çözümleri uygulama adına yapılan planlama, koordinasyon, iletişim, kontrol ve yürütme fonksiyonlarının tamamıdır.

Belirtilen tüm bu hususlara uygun olarak, çevre yönetiminin en temel hedefi, esasında tabiatın dengesini muhafaza ederek sürdürülebilir ve kaliteli bir fiziki çevreyi temin etmektir. Bu bağlamda sürdürülebilir çevre, gelecek kuşakların ihtiyaçlarını da düşünen, hem günümüzün hem de gelecek nesillerin çevresini meydana getiren tüm çevresel zenginliklerin her alanda korunması, ıslahı ve geliştirilmesi anlamına gelmektedir (Baykal, 2010: 479).

Geray'da (1998: 59) yerel yönetimlerin çevreyle alakalı konularda ve diğer yerel hususlarda tam yetki ile donatılmaları gerektiğini belirterek çevre sorunlarının çözümünde yerel yönetimlerin önemine vurgu yapar.

Verilen bilgiler ışığında, özetle, sürdürülebilir bir kalkınma için sürdürülebilir bir çevrenin şart olduğu ve bununda ancak etkili bir çevre yönetimi ile temin edilebileceği söylenebilir.

3.9.1. Büyükşehir Belediyesi

Türkiye’de yerel yönetimlere ilişkin temel düzenlemeye, 1982 Anayasasının 127. Maddesinde yer verilmektedir. Anılan maddeye göre, yerel yönetimler, tüm ülkeyi ilgilendirmeyen, sadece il, belediye ya da köy halkının yerel müşterek ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik olarak ihdas edilen yönetim birimleridir. Yerel yönetimlerin kuruluş ilkeleri kanunlarla belirlenir ve karar alma organları kanunda belirlenen seçmenlerce seçilerek oluşturulur. Kamu tüzel kişiliğine sahip bulunan yerel yönetimlerin kuruluş ve görevleri ile yetkileri, yerinden yönetim ilkesine uygun olarak kanunlarla düzenlenir (Aydın, 2011: 168). Çevreyle ilgili sorunlar en başta "kent in ve kentin in" sorunları olarak, yerel yönetimleri ve özellikle belediyeleri yakından ilgilendirir. Belediyelerin çevrenin korumasındaki temel yetki ve vazifeleri idari kolluk hizmeti niteliğindedir. Bunun yanında, yerel ve müşterek ihtiyaçları karşılamakla vazifeli olan belediyelerin, çevreye dair, ihtiyaç duyulan tüm hizmetleri ifa etmesine de hukuken imkân vardır (Keleş ve Hamamcı, 2005: 322). Çevre sorunlarının yerel kaynaklı oluşları ve zamanla yayılarak küresel bir hale gelmeleri, çevre yönetiminin en küçük ölçekten başlayarak, giderek büyüyen seviyelerde yapılmasını zorunlu kılmaktadır. Bu bağlamda, çevre sorunlarının yerel kaynaklı olmaları sebebiyle, yerel seviyede çevre yönetimi, bu sorunların henüz doğmadan önlenmesi veya doğmuşsa en kısa sürede kaynağında çözülmesi bakımından büyük önem arz etmektedir. Yerel seviyede çevre yönetimindeyse belediyeler ve özellikle büyükşehir belediyeleri diğer yerel yönetim birimlerinden daha önemlidirler (Şengül, 1999: 91).

Ülkemizde, büyük kentlerin yönetimi sorunu, 1960’arda başlayıp özellikle 1970’lerden itibaren yoğun bir biçimde tartışıl原因 bir sorun alanı olmuştur. Buna ilişkin tartışmalar 1984’te büyükşehir belediye Kanununun çıkarılması ve ilk büyükşehir belediyelerinin kurulması ile birlikte farklı bir mecraya taşınmıştır (Çınar vd., 2009: 1). Bu bağlamda 1984’te çıkarılan 3030 sayılı kanunla büyükşehir belediyeleri kurulmuş, 6360 sayılı kanunla, 2012’de yapılan değişikliklerle sistemde çok önemli değişiklikler yapılmıştır. 6360 sayılı kanunla, büyükşehir belediyelerinin sınırları il mülki sınırlarına genişletilmiş, ildeki tüm ilçelerin de büyükşehirin alt kademesini oluşturmaya karar verilmiştir. Böylelikle büyükşehir belediyelerinin bulunduğu illerin coğrafi sınırları içindeki en ücra köyler de dâhil olmak üzere (mahalleye dönüştürülmek suretiyle) tüm yerleşim birimleri BŞB’lerin sorumluluk alanına verilmiştir (Arikboğa, 2014: 36).

Kentleşme ve sanayileşmenin ortaya çıkardığı sorunlar daha çok yerleşim yerlerini ilgilendirdiği için, bu yönüyle yerel yönetimlerin görev alanlarına girdi sağlamaktadır. Yerel yönetimlerin varlık nedeni, halkın yerel ve ortak ihtiyaçlarını karşılamaktır. Bu ilkedan hareketle, günün ihtiyacına uygun talepleri karşılamak amacını taşımaktadırlar. Günümüzde sağlıklı bir çevrede yaşamak, toplumun en önemli ihtiyaçları arasında yer almaktadır. Yerel yönetimlerin görevleri arasında genel anlamda temizlik ve sağlık hizmetleri de vardır (Öktem, 2003: 39).

Belediyeler önemli bir yerel yönetim birimi olarak çevre sorunları ile mücadelenin de önemli bir parçası haline gelmişlerdir. Günümüzde yerelde ortaya çıkan çevre sorunları, etkileşim nedeni ile diğer bölgeleri ve hatta tüm dünyayı etkileyebilmektedir. Bu bağlamda, belediyelerin çevre sorunlarının kaynağında yer almaları onlara bu sorunların çözülmesi ve önlenmesinde önemli görev ve sorumluluk yüklemektedir (Yılmaz vd., 2005: 7).

Yerel yönetimlerin ve özellikle belediyelerin, çevre yönetiminde ve çevrenin korunmasında, mevzuattan aldıkları çok önemli yetki ve görevler vardır. Belediyelere çevre yönetimi hususunda yetki tanıyan mevzuatın bir bölümü belediyelere doğrudan yetki verirken, diğer bir kısmı ise dolaylı yetkiler vermektedir. Belediyelere çevre konusunda yetki veren bu mevzuatın kapsamında, Belediye Kanunu, BŞB Kanunu, Belediye İşyeri Açma ve Çalıştırma Ruhsatları Hakkında Kanun Çevre Kanunu, Umumi

Hıfzıssıhha Kanunu, İmar Kanunu ile Kıyı Kanunu gibi kanunlar yer almaktadır. Sayılan bu kanunlar ve bunların uygulanmasına yönelik çıkarılan yönetmelikler, belediyelere, kentlerin sağlıklı ve düzenli gelişimini temin etmek, yapılaşmayı denetleyerek planlı kentleşmeyi sağlamak, kanalizasyon hizmetlerini, su ve atık yönetimi hizmetlerini, toplu taşıma hizmetlerini sunmak ve trafiği denetlemek ve düzenlemek gibi çok önemli görev ve sorumluluklar yüklemektedir. Bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere, belediyeler çevre yönetimi ve çevre problemlerinin çözümü hususunda çok önemli yetki ve sorumluluklar taşıyan kamu tüzel kişilikleridir (Zengin ve Esedov, 2010: 153-154). Ülkemizde, belediyelerin çevre hususunda il özel idareleri ve köy idarelerinden daha fazla sorumluluk taşımalarının nedeni bu idarelere göre çok daha fazla ekonomik olanaklara ve kanuni yetkilere sahip olmalarıdır. Belediyelerin, yerel düzeyde halka en yakın demokratik örgütler olmaları sorunları yerinde tespit ederek çevre yönetimi konusunda da daha etkin olma imkânı sağlamaktadır. Yukarıda da ifade edildiği gibi, özellikle kentsel planlamaya yönelik yetkileri, Kentsel atıkların bertarafı, kentsel hizmetler ve altyapı yatırımları gibi etkinlikleriyle belediyeler çevreye doğrudan etki edebilmektedirler. Bu çerçevede belediyeler, çevreyi koruyucu yönetmelikler çıkarıp, yapacakları denetimlerle sınırları içerisindeki her tür insan faaliyetinin çevreyle barışık olmasını sağlayabilirler. Belediyelere, çevre yönetimi ve çevrenin korunması hususunda emir ve kanun koyma ve bunlara riayet etmeyenlere müeyyide uygulama yetkisi verilmiştir (Yaman ve Özçelik, 2011: 3).

Büyükşehir Belediyelerinin yetki, görev ve sorumlulukları, daha önce "3030 Sayılı Kanun" ile düzenlenmişken bilahare, 2004 yılında "5216 sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu" yürürlüğe girmiştir. Anılan kanunla, daha önce "3030 sayılı Kanunda" düzenlenen görev ve yetkilere ek olarak Büyükşehir Belediyelerine; "Coğrafi ve şehir bilgi sistemini kurmak; eğitim, sağlık ve kültür hizmetlerine yönelik tesisler yapmak ve bu hizmetler ile alakalı kamu binalarını tamir etmek ve malzeme desteği sağlamak; kültür ve tabiat varlıklarını koruyarak gerekli bakım ve onarımlarını yapmak; tamiri mümkün olmayanların aslına sadık kalarak yenisini yapmak" gibi çevreyle ilgili yetkiler de verilmiştir. Bu kanunla, il mülki sınırı esasına geçilerek, Büyükşehir Belediyeleri, ilçe ve ilk kademe belediyelerine karşı görev ve yetki bağlamında oldukça güçlendirilmiştir. Başta planlama konusundaki yetkileri olmak üzere, ilçe ve ilk kademe belediyelerinin sahip oldukları birçok görev ve yetki, Büyükşehir Belediyelerine devredilmiştir (Baykal, 2010: 486-487).

Anayasal düzlemde bakıldığında, 1982 Anayasasının 127. maddesinde, "Yerel yönetimler; il, belediye veya köy halkının yerel müşterek ihtiyaçlarını karşılamak üzere kanunla kurulan ve karar organları seçmenler tarafından seçilerek oluşturulan kamu tüzel kişileridir" biçiminde tanımlanmıştır. Bu yerel ve ortak ihtiyaçlar arasında kuşkusuz çöplerin zamanında ve düzenli olarak toplanması ve bertaraf edilmesi, hava kirliliğini önleyici tedbirlerin alınması, kişi başına yeterli yeşil alan imkânlarının temin edilmesi, yeterli ve temiz içme suyu ihtiyacının karşılanması gibi çok önemli yaşamsal insani ihtiyaçlarda yer almaktadır. Yerel yönetimlerin ve özellikle belediyelerin çevre hususundaki bu ihtiyaçların karşılanması noktasında, yetki, görev ve sorumluluklarının, büyüklüklerine ve hukuki statülerine göre de ele alınması gerekmektedir. Bu açıdan bakıldığında özellikle Büyükşehir Belediyelerinin, barındırdıkları nüfus ve mevzuatın yüklediği yetki ve sorumluluklar bakımından kentsel çevre sorunlarının çözülmesinde çok önemli bir yere sahip oldukları söylenebilir.

Konumuzla bağlantılı olarak ilgili mevzuata baktığımızda; "5216 Sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanununun", Büyükşehir belediyesinin görev, yetki ve sorumluluklarını belirleyen 7. Maddesinin -i- bendi büyükşehir belediyelerine, "Sürdürülebilir kalkınma anlayışına uygun biçimde çevrenin, su havzalarının ve tarım alanlarının muhafazasını temin etmek ve ağaç dikmekten, odun ve kömür satış ve depolama sahalarını, hafriyat toprağı, moloz, kum ve çakıl depolama alanlarını, belirlemeye ve büyükşehir katı atık yönetim plânını yapmak ve katı atıkların kaynağında toplanması, depolanması ve bertaraf edilmesinden, tıbbî atıklara dair faaliyetleri yürütmeye varıncaya kadar" çok geniş bir alanda, çevre ile ilgili önemli görev ve sorumluluklar yüklemiştir. Görüldüğü üzere mevzuat bağlamında BŞB'ler çevre sorunlarına dair oldukça önemli yetkilere ve sorumluluklara sahiptirler.

Benzer bir düzenleme "Belediyenin görev ve sorumlulukları ile yetki ve imtiyazları" başlıkları altında, "5393 sayılı belediye Kanununun" 14.maddesi a ve b bentleri ile 15.maddenin e, f ve g bentlerinde de yer almaktadır. Söz konusu maddelerde belediyelere, "İmar, su ve kanalizasyon, ulaşım gibi kentsel alt yapı; coğrafi ve kent bilgi sistemleri; çevre ve çevre sağlığı, temizlik ve katı atık, ağaçlandırma, park ve yeşil alanlar, kültür ve tabiat varlıkları ile tarihî dokunun ve kent tarihi bakımından önem taşıyan mekânların ve işlevlerinin korunması, içme, kullanma ve endüstri suyu sağlamak, atık su ve yağmur suyunun uzaklaştırılmasını sağlamak, katı atıkların toplanması, taşınması, ayrıştırılması, geri kazanımı, ortadan kaldırılması ve depolanması gibi konularda", çevreye ilişkin olarak büyükşehir belediyelerinin yanı sıra diğer belediyelere de çok geniş yetki, görev ve sorumluluklar getirilmektedir.

Çevrenin muhafazası, rehabilitasyonu ve çevre kirliliğinin önlenmesine dair temel prensipler 2872 sayılı Çevre Kanununun "İlkeler" başlıklı 3. maddesinde düzenlenmiştir. Anılan maddede çevre sorunlarının çözümünde yerel yönetimlerin rolüne vurgu yapan şu hususlar ifade edilmiştir: "Çevrenin muhafazası ve bozulmasının önlenmesi, çevre kirliliğinin bertarafı hususundaki her çeşit faaliyette; Bakanlık ve yerel idareler, lüzumu halinde sivil toplum kuruluşları, meslek odaları ve birlikler ile işbirliği yapar. Çevre politikalarının belirlenmesinde tüm paydaşların katılım hakları temel esastır. Bakanlık ve yerel idareler; sivil toplum kuruluşlarının, meslek odalarının, birliklerin ve yurttaşların çevresel haklarını kullanacakları katılım mekanizmalarını kurmakla mükelleftir (2872 sayılı Çevre Kanunu Md.3)".

Belediyeler, yukarıdaki genel ilkelerden hareketle, etkili bir çevre yönetimi kurmada şu yöntemleri kullanabilirler: önleme ilkesi uyarınca çevre sorunlarını doğmadan önlemeye yönelik stratejiler üretmek, ortaya çıkan çevre kirliliğini bertaraf etmek, her türlü insan faaliyetinin çevreye olabilecek etkilerini belirlemek, çevre yönetimiyle ilgili birimler kurmak ve desteklemek, çevreyi kirlitebilecek kirleticili risk unsurlarını tespit ederek bunlarla ilgili vatandaşları uyarmak, riskleri önlemek için yeni yöntemler geliştirmek, tabii kaynakları iyileştirmek ve geliştirmek, toplumun hayat standardını geliştirmek, çevre kirliliğinin önlenmesi noktasında faydalı yeni teknoloji ve politikalar geliştirmek ve bunları kullanmak (Keleş ve Ertan, 2002: 256).

Buraya kadar yapılan açıklamalardan anlaşılabacağı üzere gerek 5393 ve 5216 sayılı kanunlarda yer alan ve yukarıda ifade edilen düzenlemeler ve gerekse ilgili yönetmeliklerde büyükşehir belediyelerine ve diğer belediyelere kentsel çevre sorunlarının çözümü noktasında önemli vazife ve sorumluluklar yüklenmiştir. Fakat belirtmek gerekir ki, uygulamada gerek büyükşehir belediyelerinin, gerekse ilk kademe belediyeleri ve diğer belediyelerin çevre ile ilgili sorunların çözümü hususunda ne düzeyde başarılı oldukları tartışmaya değer bir konudur.

3.9.1.1. Etkinlik

Çağımızda, çevresel problemlerin global seviyede gösterdiği artış ve buna paralel olarak çevre sorunlarının artan önemine binaen yaşanan gelişmeler yerel idareleri ve özellikle belediyeleri, çevre sorunlarının çözümü hususunda en etkili ve önemli aktörlerden biri haline getirmiştir. Çevre yönetimi bağlamında uygulanan politikaların başarısı ve etkinliği, yerel idarelerin çevre yönetiminde doğrudan yetki, görev ve sorumluluk almalarına bağlıdır (Toprak, 2017: 174). Bunun nedeni günümüzde, insanların sorunlarını çözmek ve ihtiyaçlarını karşılama noktasında ilk akla gelen birimlerin, yerel seviyede hizmet eden yerel yönetimler olmalarıdır. Ülkemizde yerel yönetim birimleri "1982 Anayasasının" 127.maddesinde, "il özel idareleri, belediyeler ve köyler" olarak belirlenmişlerdir. Bu yerel idare birimleri, mali ve idari açıdan özerk kılınmış "kamu tüzel kişiliğine" sahip ve sınırları içinde yaşayan halkın yerel ve müşterek ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik olarak oluşturulmuşlardır. Bu bağlamda yerel yönetimlerin çevreye ilişkin olarak ta üslendikleri önemli sorumlulukları ve görevleri vardır. Yerel yönetim birimleri içerisinde özellikle belediyeler çok daha etkindirler. Çünkü belediyeler ve özellikle "büyükşehir belediyeleri" sahip oldukları geniş imkânlar ve kaynaklarla, "yerellik ilkesi" bağlamında

çevrenin korunması adına diğer yerel yönetim birimlerine kıyasla daha fazla öneme sahiptirler (Erdem, 2015: 30).

Çevre yönetiminin amaçlarına ulaşabilmesi, idarenin etkinliğiyle doğru orantılıdır. Çevre yönetiminin etkinliğini temin etmek için, yerel, bölgesel, ulusal ve global olmak üzere, muhtelif ölçekler tespit edilmiştir. Çevre yönetimin başarısı belirlenen ölçeklerin uygunluğuyla doğru orantılıdır (Yaman ve Özçelik, 2011: 1).

Ülkemizde gerek yerel yönetimler ve özellikle belediyeler, gerekse merkezi yönetimin yerel unsurları, faaliyet sahalarına giren yerlerde çevre kalitesinin ve tabii zenginliklerin geliştirilmesi ve muhafazasına dönük önlemler almak ve lüzumlu faaliyetleri icra etmek zorundadırlar (Yılmaz vd., 2005: 12). Özellikle yerel yönetimler, yerellik ilkesi gereği, sorunların çözümü noktasında insan ihtiyaçlarına en yakın birimlerdir. Bu bağlamda yerel birimler çevre sorunlarının sadece neler olduklarıyla değil, ortaya çıkış süreçleri bağlamında da yakından bilgi sahibi olma imkânına sahip birimlerdir. Çevre sorunları, yerelden başlayıp tüm ülke ve hatta dünyayı etkileme potansiyeli barındıran sorunlar oldukları için merkezin de desteği ile evvel emirde yerelde çözülmesi gereken sorunlardır (Erdem, 2015: 21-22).

Göç ve nüfus artışı ve bunlara bağlı olarak yaşanan hızlı kentleşme sonucu kentlerin nüfuslarının artması, bireylerin hizmet taleplerinin de artmasına yol açmış ve bu durum yerel yönetimlerin özellikle belediyelerin önemini daha da arttırmıştır. Günümüzde belediyeler ve bilhassa büyükşehir belediyeleri, hem yerel toplumun, ulaşım, temizlik, kanalizasyon, çöp toplama gibi gündelik ihtiyaçlarını karşılamakta ve hem de ülke kalkınması için büyük önem taşıyan sağlık, eğitim ve altyapı gibi önemli görevleri de yerine getirmektedirler (Ulusoy ve Akdemir, 2009: 260).

Çevre sorunlarının çözümünde yerel yönetimleri daha etkin kılmayı gerektiren pek çok neden vardır. Çağımızda, çevre sorunları büyüyerek global bir hale gelse dahi neticede bu sorunlar yerelde ortaya çıkmaktadır. Çernobil nükleer santralinde meydana gelen kaza tüm dünyayı etkilese bile neticede Çernobil'de yani belirli bir bölgede meydana gelmiştir. Anlaşılabileceği üzere, çevre sorunları öncelikle yerelde yani belirli bir bölgede ortaya çıkmaktadır. Çevreyi başta hava, toprak ve su kirliliği olmak üzere önemli ölçüde tahrip eden ve kirleten Çernobil nükleer kazasından sonra hem klasik yerinden yönetim anlayışı bakımından ve hem de Avrupa Birliği tarafından benimsenen yerindenlik (Subsidiarity) ilkesinin bir gereği olarak önleyici politikalar bağlamında çevre sorunlarının çıkmadan kaynağında çözülmesinin gerekliliği bir kere daha acı bir biçimde tecrübe edilmiştir. Bu itibarla çevre sorunlarının çözümünde, yerel düzeyde tedbirlerin alınması elzemdir (Geray, 1998: 47).

Günümüzde “yerellik” veya “hizmeti yerinden görme (subsidiarity)” olarak belirtilen yaklaşımı gereğince, sorunların yereldeki kamu birimince çözülmesi anlayışına uygun olarak yerel idarelerin kuvvetlendirilmesi hem vatandaşa nitelikli kamu hizmeti sunulmasının hem de iktisadi kalkınmanın sağlanmasının olmazsa olmaz öğelerinden birisi olarak telakki edilmektedir. Tüm dünyada yaşanan dönüşüm ve değişimle beraber güçlü ulus devlet ve merkezîyetçi idare yaklaşımı yerini giderek yerelin önem kazandığı bir yapıya bırakmaktadır. Bu dönüşüm sırasında merkezi yönetim ve yerel yönetimlerin yeni rolleri ülkelerin kendine özgü koşulları dikkate alınarak tartışılmakta ve yeniden şekillendirilmektedir. Dünyadaki gelişim süreçlerine uygun olarak 2003'ten itibaren yapılan reformlar çerçevesinde Türkiye'de yerel yönetimlerin ve bu bağlamda belediyelerin yetki ve görevleri artmıştır. Ülkemizde bilhassa 2004 ve 2005'te çıkarılan belediye, büyükşehir belediyesi ve il özel idaresi kanunları gibi kanunlarla merkezi idarenin yetkileri sınırlandırılarak, yerel yönetimler güçlendirilmiş, görev ve yetkileri arttırılmıştır.

Bu bölümde, çalışmanın konusuyla ilgili temel kavramlara yer verilmiştir. Bu bağlamda çalışmanın temel sorunsalını oluşturan kentsel çevre sorunları ile ilintili olarak, öncelikle kent, kentleşme, kentlileşme ve çevre kavramları irdelenmiş daha sonra genel olarak çevre sorunlarına temas edilmiştir. Ayrıca, çevrenin hukuki boyutu ve günümüzde sürdürülebilir bir çevreyi temin etme adına çok önemli olan, çevresel etki değerlendirmesi ve sürdürülebilir kalkınma kavramları da bu bölümde ele alınan

konular arasındadır. Diğer taraftan, çevre politikası kavramı da türleri, ilkeleri ve mali araçları bağlamında yine bu bölümde ele alınmıştır.

Son olarak kentsel çevre sorunlarının çözümü noktasında etkin bir çevre yönetim sisteminin önemi göz ardı edilemeyeceğinden, çevre yönetimi kavramı ve özellikle bu çalışmanın öznesini teşkil eden büyükşehir belediyeleri çevre yönetimi bağlamında yine bu bölümde irdelenmiştir.

4. TÜRKİYE'DE KENTSEL ÇEVRE SORUNLARI VE ÇEVRE POLİTİKALARI İLE ÇEVRE YÖNETİMİNİN KURUMSAL VE HUKUKSAL GELİŞİMİ

Çalışmanın bu bölümünde, başlıktaki kavramsal dizine uygun olacak biçimde öncelikle Türkiye'deki temel kentsel çevre sorunları irdelenmeye çalışılmış ve daha sonra bu sorunların çözümüne yönelik olarak geliştirilen çevre politikaları tarihsel süreçteki seyrine uygun olarak ele alınmıştır. Bu bağlamda Türkiye'deki başlıca kentsel çevre sorunları olarak; endüstrileşme, bilinçsiz ve çarpık kentleşme, aslında sadece Türkiye'nin değil Dünya'nın temel çevresel sorunlarından birisi olarak denizlerin ve tatlı su havzalarının korunması, enerji, iklim değişikliği, biyolojik çeşitliliğin korunması ve günümüzde kentsel mekânların en önemli sorunlarından birisi olarak, atık yönetimi konuları üzerinde durulmuştur.

Türkiye'de çevre yönetiminin kurumsal ve hukuksal gelişimi ve Türkiye'de çevre yönetimi ve çevre politikasının yürütülmesi ile ilgili kuruluşlar da ayrıca bu bölümde ele alınan konular arasındadır.

Türkiye'de; yakın geçmişe kadar çevre sorunlarını genel bir yaklaşımla ele alan bir yönetim örgütlenmesinin olmadığı görülmektedir. Günümüzde ise çevre ile ilgili var olan kurumların meydana getirdiği kapsamlı bir çevre yönetiminden söz etmek mümkündür.

Türkiye'de, gerek merkezi yönetim ve gerekse yerel yönetimler, yetki, görev ve sorumlulukları çerçevesinde, çevrenin muhafazası ve geliştirilmesine yönelik olarak planlama, denetleme, yürütme, gibi fonksiyonları, birbirlerinden belli oranda bağımsız olarak sürdürmektedirler. Ancak merkeziyetçi anlayışın bir yansıması olarak kontrolün genel anlamda merkezi yönetimde olduğu söylenebilir.

Türkiye'de 1960 yılında Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) kurulmuştur. DPT tarafından hazırlanan Kalkınma Planlarının ilk ikisinde çevreyle alakalı özel bir bölüme yer verilmezken, Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda çevre konusuna ayrı bir bölüm ayrılmıştır. 1970'lerde dünyada çevreyle ilgili yaşanan gelişmeler, anılan dönemde Türkiye'de de çevre sorunlarının daha yoğun bir biçimde tartışılmasını ve çevre sorunlarına verilen önemin artmasını beraberinde getirmiştir. Çevre sorunlarının sanayileşmenin bir neticesi olarak insanlığın geleceğini tehdit etmeye başlaması ile birlikte 1970'lerden itibaren dünyada çevre sorunları konusundaki farkındalık ve ortak politikalar geliştirme eğilimi artmış ve yaşanan bu paradigma değişimi 1972 "Stockholm İnsan ve Çevre Konferansı" nı beraberinde getirmiştir. Bu konferans sonrası yayımlanan deklarasyonun Birleşmiş Milletlerce kabul edilmesi, Türkiye'de de yankı bulmuş ve "Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda" çevre konusuna ilk defa olarak "Çevre Sorunları" başlığı altında doğrudan yer verilmiştir (Aksu, 2014: 3).

Takip eden dönemde 1978 yılında, çevre politikalarının oluşturulmasına yönelik olarak ülkemizde ilk defa müstakil bir örgütlenme olan, "Çevre Müsteşarlığı" ihdas edilmiştir. Kamu yönetimi Teşkilatında 1984'te, yapılan düzenlemeler çerçevesinde "Çevre Müsteşarlığı", müsteşarlık düzeyinden, başbakanlığa bağlı bir genel müdürlüğe dönüştürülmüştür. 1989 yılına gelindiğinde tekrar çevre müsteşarlığı kurularak eski hale dönülmüştür. Çevre Bakanlığı ancak 1991 yılında kurulmuş, ve "Yüksek Çevre Kurulu, Özel Çevre Koruma Kurumu, Çevre İl Müdürlüğü, Yerel Çevre Kurulu" gibi birimlerde Çevre Bakanlığı'na bağlı olarak düzenlenmişlerdir (Şengün, 2015:113).

2003 yılında ise "Kamu Yönetiminde Yeniden Yapılanma" çalışmaları çerçevesinde, "Birleşik Bakanlık" sistemine geçilmiş ve "Çevre ve Orman Bakanlığı" ihdas edilmiştir. Bilahare; 2011'de ise "Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı" adıyla yeni bir bakanlık kurularak çevre ve kentleşme ile ilgili bürokratik birimler bu Bakanlığa bağlanmıştır. Eski Çevre ve Orman Bakanlığı yerine ise Orman ve Su İşleri Bakanlığı kurularak çevre yönetimi ile ilgili birçok yetki ve sorumluluklar bu bakanlığa yüklenmiştir (Şengün, 2015: 114).

4 Temmuz 2011 tarih ve 27984 (Mükerrer) sayılı Resmî Gazetede, 644 Sayılı "Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığının Örgüt ve Görevleri Hakkında Kanun

Hükmünde Kararname ” ile 645 Sayılı “Orman ve Su İşleri Bakanlığının Örgüt ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname” yayımlanmış, bu vesileyle Türkiye’nin çevre yönetimi örgütlenmesinde çok karmaşık bir yapılanmanın önü açılmıştır (R.G.,04.07.2011, Sayı 27984), (RG, 10.03.2017, www.resmigazete.gov.tr).

4.1. Türkiye’de Kentsel Çevre Sorunları

Çevresel ve kentsel problemler ülkelerin ve şehirlerin sosyo-ekonomik seviyeleri bakımından farklılıklar göstermelerine rağmen, alışkanlıkların, geleneklerin, yaşam biçimlerinin, kent kültürünün, politik etkilerin, rant ve çıkar münasebetlerinin bu problemlerin azalması ya da artması hususunda önemli etkilere sahip olduğu bilinmektedir (Bulut ve Karaca, 2016: 7).

Kentlerimiz günümüzde çok sayıda çevre sorununa maruz kalmakla beraber kentsel çevre sorunlarımız arasında, yoğun ve çarpık kentleşme, özellikle göçe dayalı hızlı nüfus artışı ve plansız sanayileşme, topoğrafik ve meteorolojik olarak şehirlerin yanlış yerleşmesi, kalitesiz yakıtların kullanılması neticesinde meydana gele hava kirliliği, trafikten kaynaklı kirlilik gibi nedenler en başlarda gelmektedir. Ayrıca, birçok şehrimizde, hava, su ve gürültü kirliliği ile atık yönetiminden kaynaklı çevresel sorunlar da yoğun bir biçimde yaşanmaktadır (Gökalp Alica, 2018: 10).

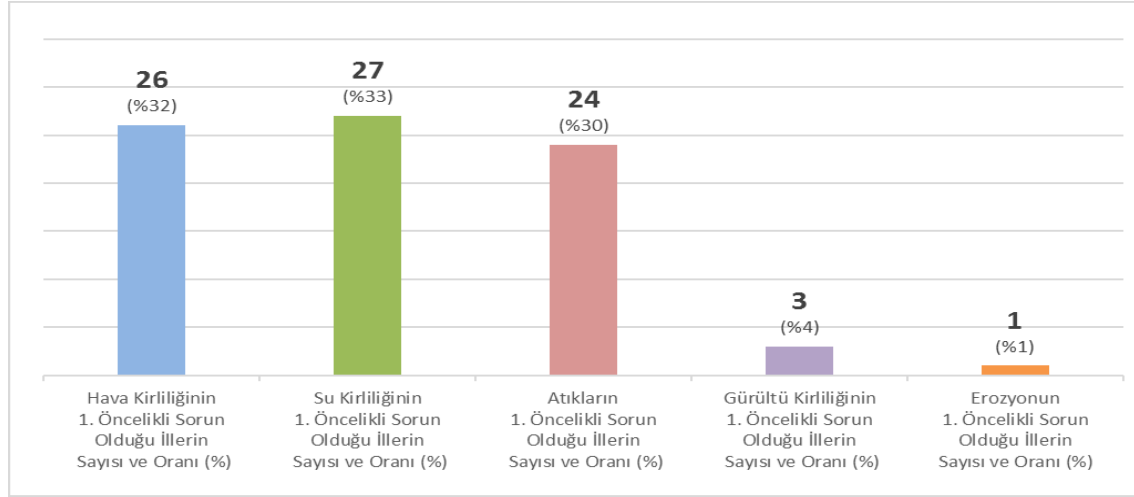
Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığının Aralık 2019'da, İl Çevre ve Şehircilik Müdürlüklerinin 2017 yılı verileriyle hazırladıkları, İl Çevre Durum Raporlarının İl Çevre Sorunları ve Öncelikleri Araştırma Formlarını kaynak olarak hazırladığı, "Türkiye Çevre Sorunları ve Öncelikleri Değerlendirme Raporu"nda yer alan veriler aşağıda yer almaktadır.

Şekil 4. 1. Türkiye'de 2017 Yılı İllerin Birinci Öncelikli Çevre Sorunları Haritası, (30.01.2020, <https://webdosya.csb.gov.tr/>).

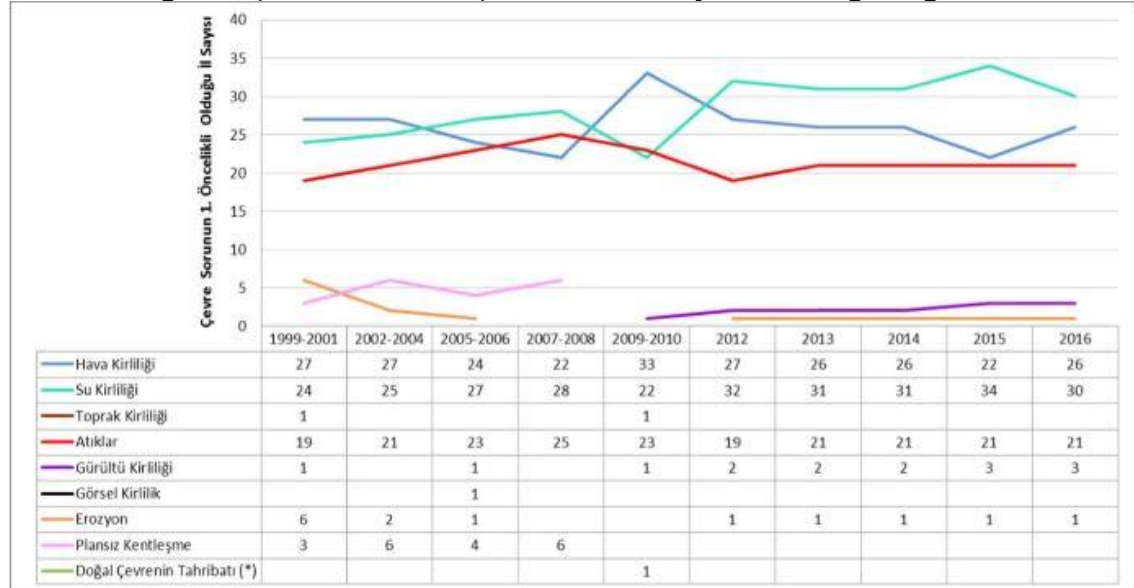
Şekil 4.1.'deki verilere göre, bu çalışmanın kapsamına giren illerden, İzmir ve Diyarbakır'da birinci öncelikli çevre sorunu, atıklar (çöp sorunu) olarak belirtilirken. Kahramanmaraş ve Kayseri'de, hava kirliliği 1. öncelikli çevre sorunu olarak ifade edilmiştir. Diğer yandan Adana'da 1. öncelikli çevre sorunu ise gürültü kirliliğidir. Bu iller arasında Kahramanmaraş'ta hava kirliliğinin 1.öncelikli sorun olmasının nedeni şöyle izah edilmiştir: "Son dönemlerde kirlilik artışında, şehirdeki endüstriyel faaliyetlerin artışı kadar, şehrin yerleşim konumu da önemli bir faktördür. Bakıldığında İl merkezinin Ahir Dağının eteklerle kurulduğu görülür. Bu durum olup hava akımı yönünden de kuzey bölümünün kapalı olması, kentin rüzgara açık bölümlerinde de plansız binaların yapılmış olması, bu binaların aralarında hava akımını sağlayacak yeterli aralıkların bulunmaması hava kirliliğini artırıcı faktörlerdir. Kahramanmaraş'ta

doğal gaz kente gelmiş olmasına rağmen hava kirliliğine neden olan bir başka faktörde, konutların ısıtılmasında ve motorlu araçlarda kullanılan fosil yakıtlardır." (30.01.2020, <https://webdosya.csb.gov.tr/>). Çalışmanın kapsamına giren bir diğer il Kayseri'de ise, hava kirliliğinin 1. öncelikli çevre sorunu olmasının sebepleri; "Bilhassa, Hürriyet hava ölçüm merkezinin etrafındaki yerleşim bölgelerinde umumiyetle düşük katlı binaların bulunması, bina bacalarının düşük seviyede olması, yoksulluğa bağlı olarak doğalgaz kullanım verilerinden de anlaşılacağı üzere bu bölgede daha çok fosil yakıt kullanılması ve kentin topoğrafik yapısıdır." şeklinde sıralanmaktadır.

Şekil 4. 2. Türkiye'de 2017 Yılı İllerin Birinci Öncelikli Çevre Sorunlarına Göre Oransal Dağılımı, (30.01.2020, <https://webdosya.csb.gov.tr/>).

Şekil 4.2.'deki, Türkiye'de 2017 yılı verilerine göre, illerin birinci öncelikli çevre sorunlarına göre oransal dağılımına bakıldığında, Türkiye'de 27 kentte su kirliliğinin, 26 kentte hava kirliliğinin ve 24 kentte ise atık ya da çöp sorununun birinci öncelikli çevre sorunu olduğu anlaşılmaktadır. Bu üç sorun birbirine yakın bir dağılım göstermektedir.

Şekil 4. 3. Türkiye'de Yıllara Bazında Çevre Sorunlarının Önceliğine Göre İl Sayısı (31.01.2020, <https://webdosya.csb.gov.tr/>).

Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığında alınan yukarıdaki veriler incelendiğinde, su kirliliğinin 1. öncelikli çevre sorunu olduğu il sayısının, 2015'ten sonra kısmen azalsa da, daha sonra giderek artan bir eğilim gösterdiği, doğal gaz kullanılan il sayısındaki artışa bağlı olarak, hava kirliliğinin öncelikli olduğu il sayısının 2009'lardan sonra bir miktar düşmesine rağmen hala önemini koruduğu söylenebilir. Öte yandan atık sorunu alanında da atık yönetimi alanında atılan adımların etkisiyle kısmi bir istikrar gözlenirken, gürültü kirliliğinin 2009' dan itibaren giderek artan bir ivmelenme gösterdiği yine yukarıdaki verilerden anlaşılmaktadır. Bakanlığın 2017 verileri incelendiğinde ise, çevre sorunlarının iller bazında öncelikli olarak hangileri olduğu noktasında, 27 ilde su kirliliği, 26 ilde hava kirliliği, 24 ilde çöpler, 3 ilde gürültü kirliliği ve bir 1 ilde ise erozyon ön plana çıkmaktadır. Bu verilerden de anlaşılacağı üzere, Türkiye'nin en önemli üç, öncelik arz eden çevre sorunu, hava kirliliği, su kirliliği ve atık sorunudur. Bu sorunların öncelikli olduğu il sayısı ilginç bir şekilde birbirine çok yakındır. 2016 ve 2017 yılları mukayeseli olarak incelendiğinde; 2017'de bir önceki yıla göre; hava kirliliğinin birinci önceliğe sahip olduğu il sayısı aynı kalmış, su kirliliğinin birinci öncelikli sorun olduğu il sayısı azalmış, atıkların birinci öncelikli sorun olduğu il sayısında ise artış yaşanmıştır. Gürültü kirliliği ve erozyonun birinci öncelikli sorun olduğu il sayısı ise aynı kalmıştır. Burada ilk sırada yer alan, su kirliliği sorununun çözümündeki en önemli engel; 46 ilde mali imkânsızlıklar sebebiyle arıtma tesislerinin kurulamamış olmasıdır (31.01.2020, <https://webdosya.csb.gov.tr/>). Bakanlığın bu verileri, bu tez çalışmasının ulaştığı bulguları da doğrular niteliktedir.

Kentleşmenin çevre üzerinde birçok olumsuz etkileri bulunmaktadır. Bunların başlıcaları; yanlış arazi kullanımı, çarpık yapılaşmalar ve gecekondulaşma, altyapı sorunları, özellikle fosil yakıt kaynaklı hava kirliliği, yeşil alanların betonlaşması, gürültü kirliliği, şehir hijyeninin zayıflaması, kamu sağlığında sıkışık yaşamadan kaynaklı salgınlarda artışlar olarak ifade edilebilir. Ülkemizde, günümüz koşullarında tarım arazilerinin kullanıma açılmasıyla, tabii kaynaklar, ekolojik denge ve tüm canlı yaşamı bu durumdan önemli ölçüde zarar görmüştür. Özellikle metropoliten alanlarda kent çevrelerinde, insan-çevre arasında yaşanan ekolojik dengesizlikler göze çarpmaktadır. Bu bağlamda, bilhassa, hava ve su kirlilikleri çağımızda kent hayatını ciddi olarak tehdit etmektedir (Gürpınar, 1996: 129-130). Türkiye'de, 1970'lerde önceleri, İstanbul, Ankara gibi birkaç büyük kentte görülen hava kirliliği günümüzde hemen hemen çoğu büyük kentimizi tehdit eder hale gelmiştir. Yaşanan çarpık kentleşme süreçlerinin bir sonucu olarak, hava kirliliğine ilaveten, ulaşım, gürültü, çöp sorunu, gecekondulaşma, tarzı daha pek çok sorun yaşanmaktadır. Bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere, esasında Türkiye'de kentsel çevre sorunlarının oluşumunda ve artmasında çarpık kentleşmenin çok önemli etkisi bulunmaktadır (Görmez, 2010: 35).

Aydoğdu'da, (2014: 134), Türkiye'de, özellikle göç olgusuna bağlı olarak ortaya çıkan nüfus artışı bağlamında, hava kirliliği, su kirliliği, çöp sorunu gibi problemlerin yanı sıra, doğal kaynakların azalması ve arazi kullanımında verim düşüşü gibi sorunların yaşandığına dikkat çekmektedir.

Güleç Solak ve Pekküçükşen (2018: 659-661), alan araştırmasına dayalı olarak gerçekleştirdikleri "Türkiye'de Kentsel Katı Atık Yönetimi: Karşılaştırmalı Bir Analiz" başlıkla çalışmalarında, aralarında Ankara, İzmir, Hatay, Konya, Çorum, İstanbul, Balıkesir, Iğdır ve Trabzon'unda bulunduğu 23'ü il ve ilçe belediyesi olmak üzere toplam 47 belediyede anket uygulamışlardır. Araştırmada muhataplardan, belediyelerin karşılaştıkları çevre sorunlarını önem derecesine göre belirtmeleri istenmiştir. Buna göre belediyelerin sınırları içerisinde yaşanan en önemli sorunlar olarak, katı atıklardan kaynaklanan sorunlar, içme suyu sorunları ile kanalizasyon ve arıtma tesislerinin eksikliği sorunları sıralanmıştır. Bu bulgular şekil 4.1.'deki Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığının verilerini doğrular niteliktedir.

Yukarıdaki açıklamalardan da anlaşılacağı üzere, Türkiye'de, şüphesiz " Çevre kirliliğinin" önemli negatif etkileri mevcuttur. Bu konuda özellikle çevreci kuruluşlara önemli görevler düşmektedir. Ayrıca ülkemiz ekonomik birimlerinin uluslararası rekabette söz sahibi olabilmesi için modern üretim yöntem ve tekniklerinin yanı sıra çevreyle uyumlu ve yaşam kalitesini artıracak önlemlerin de alınması gerekir (Karabıçak ve Armağan, 2004: 206). Belli, (2019: 1954), kentleşmenin neden olduğu

sorunların çözümünde "sağlıklı kent" olgusunun bir çözüm olabileceğini belirterek, sağlıklı kent kavramının ve sağlıklı kent prensip ve değerlerinin kentleşmenin beraberinde getirdiği çevre ve sağlık problemlerinin çözülmesinde çok önemli bir aşama olduğunu belirterek, "Sağlıklı bir kent olabilmenin prensipleri incelendiğinde bunların evvela çevre sorunlarının çözümüne yönelik ilkeler olduğu" tespitlerini ortaya koymaktadır.

Anlaşılabacağı üzere, Türkiye'de, bilinçsiz sanayileşme, özellikle göçe dayalı hızlı nüfus artışı ve çarpık kentleşme sonucu ortaya çıkan kentsel çevre sorunlarının başında hava, su, toprak, gürültü kirliliği ve bunlara bağlı olarak bitki ve hayvan türleri ve miktarında meydana gelen azalmalar gelmektedir. Bu bölümde, ülkemizde görülen başlıca kentsel çevre sorunları olarak, bilinçsiz sanayileşme, çarpık kentleşme, iklim değişikliği ve bunun yol açtığı sorunlar, su kıtlığı ve kirliliği, gürültü kirliliği, iklim değişikliği, biyolojik çeşitliliğin azalması ile atık yönetimi ve çöp sorunu gibi konular üzerinde durulmuştur.

4.1.1. Bilinçsiz Sanayileşme

1750'lerde İngiltere'de başlayan ve bilahare tüm Avrupa'ya yayılan sanayi devrimi ile dünyada çok önemli ve hızlı gelişmeler yaşanmıştır. Sanayi devrimin temelinde, önce buhar gücüyle çalışan makinelerin ve fabrikaların kurulması ve bunu takiben ulaşımında buharlı lokomotiflerin icadıyla beraber demir yolları ağıının kurulması ve demir-çelik endüstrisinin gelişmesi gibi hadiseler yer almaktadır. Sayılan tüm bu gelişmeler sanayileşmenin önemli kriterleri olarak kabul edilmiştir. Bu olumlu yönlerine ek olarak, sanayileşme süreci, endüstriyel üretimde kullanılan kimkanunu maddeler, fosil yakıtlara dayalı üretim gibi faktörlerin neden olduğu ciddi çevre tahribatını da beraberinde getirmiştir. Atmosfere yoğun miktarlarda bırakılan partiküller, karbon monoksit, karbondioksit gibi zehirli gazlar sera etkisi meydana getirerek küresel ısınmaya neden olmuşlardır. Çarpıcı bir biçimde, bilimsel tahminlere göre, geçtiğimiz on bin yılda atmosferdeki sıcaklık değişimleri bir-iki derece aralığında olurken, yalnızca 20. asırdaki artış 0.7 derece olarak gerçekleşmiştir. Anlaşılabacağı üzere bunun en önemli nedeni, sanayileşmedeki artışa paralel olarak, kömür, petrol, vb. fosil yakıtların ve türevlerinin tüketimindeki aşırı artış ve buna bağlı olarak ortaya çıkan sera etkisi ve küresel ısınmadır (Yücel, 2003: 100-102).

Endüstrileşmeye bağlı olarak, sanayi toplumuna doğru geçişle birlikte bütün dünyada kent ve çevre konusunda da oldukça önemli ve ciddi paradigma değişimleri meydana gelmiştir. Özellikle İkinci dünya Savaşından sonra meydana gelen hızlı kentleşme beraberinde çok sayıda kent ve kentsel çevre sorunlarını da getirmiştir. Bilhassa çevre duyarlılığı noktasında toplumsal bilincin yeteri kadar gelişmemesi ve çarpık kentleşme sorunları hem çeşitlendirmiş ve arttırmış hem de çözümünü daha da güç bir hale getirmiştir (Bulut ve Karaca, 2016: 2).

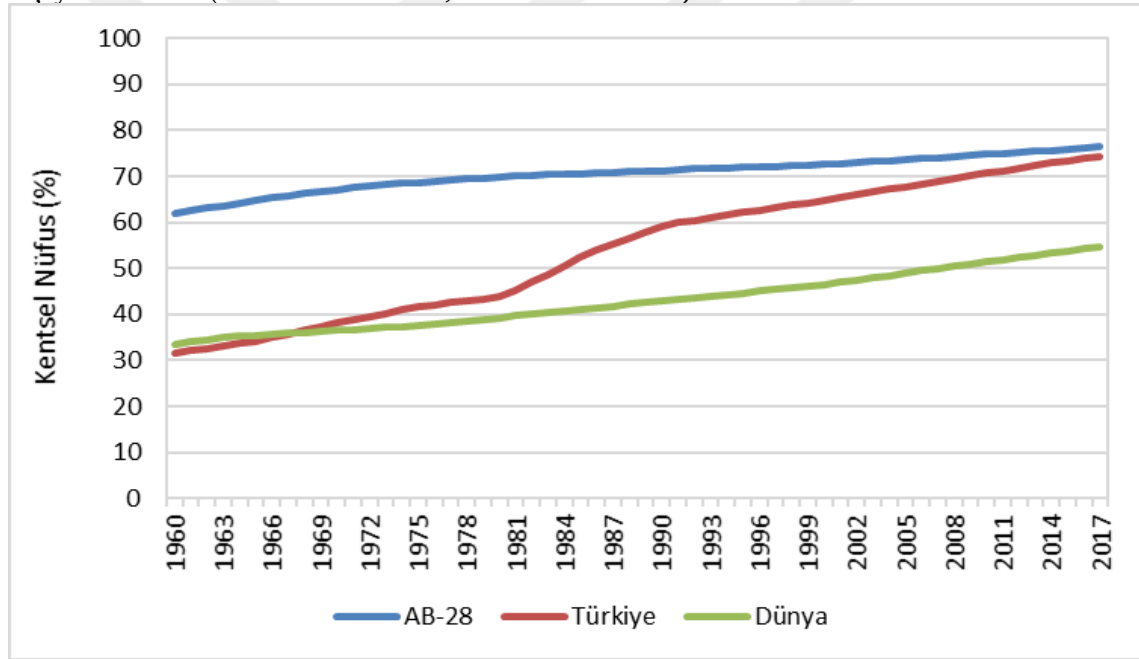
Türkiye'nin ise, sanayileşme ve buna bağlı çevre sorunlarıyla geç tanıştığı söylenebilir. Fakat kırsal kesimden kaynaklı çevre sorunlarının, genellikle tarımsal faaliyetlere dayandığı ve ülke ekonomisi 1950'lere kadar tarıma dayalı olduğu için kökenlerinin daha eski olduğu ifade edilebilir (Görmez, 2010: 35). Türkiye'de sanayileşmeyle birlikte özellikle sanayide kalitesiz yakıt kullanımı, ulaşımın fosil yakıtlara bağıllığı gibi nedenlerle bilhassa büyük kentlerimizde hava kirliliği önemli bir sorun haline gelmiştir. Sanayinin ihtiyaç duyduğu enerjiyi karşılayan, Soma, Yatağan, Afşin-Elbistan, Orhaneli gibi termik santraller önemli çevre sorunlarına yol açmaktadır (Keleş, 2013: 266-267).

Sanayileşme, yaşam standartlarının yükseltilebilmesi için gerekli olan sosyo-ekonomik gelişmenin önemli bir ön koşuludur. Buradaki temel sorun, sanayileşmenin plansız ve düzensiz gelişmesinin çevre sorunlarını da beraberinde getirmesidir (Ertürk, 2009: 82). Nitekim ülkemizde 2017 verileri incelendiğinde, sanayileşmenin en yoğun olduğu Marmara bölgesinde buna bağlı çevre sorunları ve özellikle hava kirliliği olgusu yaşanmaktadır. İstanbul, Kocaeli, Bilecik, Bursa gibi illerde hava kirliliğinin birincil kaynağını sanayi tesisleri oluşturmaktadır. Özellikle Kocaeli-Dilovası bu konuda çarpıcı

bir örnektir. Bunun temel nedeni çed raporları ve çevresel şartlar dikkate alınmadan gerçekleştirilen bilinçsiz sanayileşmedir. Öte yandan, Uşak, Mersin ve Gaziantep gibi illerde de sanayi tesisleri hava kirliliğinin birincil kaynağı durumundadır. Batı Karadeniz illerinden Karabük'te ise demir çelik sanayisi ön plana çıkmaktadır (31.01.2020, <https://webdosya.csb.gov.tr/>).

4.1.2. Çarpık Kentleşme

Batıda sanayi devrimiyle birlikte başlayan kentleşme süreci, Türkiye'de 1950'lerden sonra ivme kazanmış ve günümüzde artık ülkemiz kentleşme oranı noktasında ileri bir seviyeye gelmiştir. Ancak bu kentleşme olgusu beraberinde ciddi bazı problemleri de getirmiş ve kentlerde sosyal, ekonomik, çevresel vb. ciddi sorunlara sebep olmuştur (Belli ve Aydın, 2017: 432). Kırdan kente göç sorununun devam etmesi ve özellikle bundan kaynaklı olarak yaşanan nüfus artışına bağlı ortaya çıkan kentleşme olgusu, beraberindeki sorunlar bağlamında, hem akademik platformlarda ve hem de siyasi alanda bu sorunların çözülmesine dönük olarak tartışılmaya devam edilmektedir. Bu tartışmaların ve çalışmaların temel amacı, bireylerin hürriyetlerini sınırlamadan, kentleri daha yaşanabilir estetik mekânlar haline getirerek bireylerin yaşadıkları mekânlarını, evlerini yalnızca bireysel ihtiyaçlarını karşılamak için kullanmanın ötesine taşıyabilmektir (Candan ve Kazak, 2019: 1062-1063).

Şekil 4. 4. Türkiye'de, Dünya'da ve AB Ülkelerinde Yıllara Göre Kentsel Nüfusun Artış Oranları (08.02.2020, <https://cevreselgostergeler.csb.gov.tr/>).

Türkiye'de, çarpık kentleşme olgusu 1950'lerden itibaren yaşanmaya başlanan kırdan kente göçle beraber, göç eden nüfusun başta İstanbul ve Ankara gibi büyük kentlerin çeperlerinde, izinsiz ve düşük maliyetli konutlar yaparak barınma ihtiyaçlarının karşılanması sonucu ortaya çıkmıştır. Zamanla özellikle politik kaygılarla yaşanan sorunu önleyici ve ıslah edici tedbirler alınmaması nedeniyle, 1980'lere uzanan süreçte problem daha da büyümüştür. Genellikle devlete ait arazilere ve imar mevzuatına aykırı olarak inşa edilen bu konutlar, kentlerin gelişigüzel büyümesine ve önemli kentsel sorunlara neden olmuşlardır. Ülkemizde, 1948'den beri yirminin üzerinde imar affının çıkarılmış olması sorunun çözümünü zorlaştırmaktadır (Yıldız ve Karalar, 2019: 226). Yukarıda Şekil 4.4.'teki veriler incelendiğinde, Türkiye'de kentsel nüfusun artış hızı köyden kente göç olgusunun etkisiyle, 1960'lardan itibaren ciddi bir artış göstermiş ve bu artışın hızı, Dünya ve AB ortalamalarının üzerinde olmuştur.

Kentsel nüfusun artış hızında 1980'lerin başında önemli bir kırılma yaşanmış ve yaşanan göçe bağlı bu yoğun nüfus artışı başta İstanbul olmak üzere büyük kentlerimizde önemli kentsel çevre sorunlarını da beraberinde getirmiştir. Geline nokta 2019 itibariyle kentsel nüfusun oranı yaklaşık olarak % 75'ler civarındadır.

Kentleşme olgusunun beraberinde getirdiği sorunlar, kentte yaşayan bireylerin sağlığını tehdit eden en önemli nedenlerden biridir. Kentleşmeye bağlı sorunlardaki artış, kentsel alanlarda ciddi çevre ve sağlık problemlerine sebep olmaktadır. Kentleşmeyle birlikte ortaya çıkan aşırı ve çarpık yapı diğer uluslararası örgütlerin yanında, Dünya Sağlık Örgütü'nün de ilgisini çekmektedir. Kentleşmenin sağlıksız ortamları yaygın hale getirmesi nedeniyle DSÖ "Sağlıklı Kentler Projesini" geliştirmiştir. Proje birçok ülkede olduğu gibi Türkiye'de de kabul görmüş ve kentlerin daha yaşanabilir, daha sağlıklı alanlar olabilmeleri adına projeden ülkemiz belediyelerinin de istifade etmeleri istenmiştir. Belediyelerin projenin odağında olmalarının nedeni, belediyelerin hizmet sunumunda halka en yakın birimler olmaları ve kentsel alanların belediyelerin yetki sınırları içerisinde olmasıdır. Belediyeler içerisinde de ekonomik ve demografik büyüklük ve hizmet sunulan alan büyüklüğü bakımından en geniş alana sahip bulunanlar büyükşehir belediyeleridir (Belli, 2019: 1932).

Türkiye'nin kentleşme özellikleri ve yerleşme sorunlarının niteliği ile yaşanan çevre sorunları arasında doğrudan doğruya bir ilişki olduğu açıktır. Köylerden kente göç olgusu, biçimi ve coğrafi dağılımı, çarpık, düzensiz ve sağlıksız bir kentleşmeye neden olmuş ve bu durum önemli kentsel çevre sorunlarını da beraberinde getirmiştir (Keleş, 2013: 259-263). Türkiye'de geçmişten günümüze, kırsal kalkınmayı sağlayarak insanları doğdukları yerde doyurmaya ve kırsal alanları cazip hale getirmeye yönelik "köykent" tarzı farklı projeler uygulanarak köyden kente olan göçün önüne geçilmeye çalışılmıştır. Ancak yine de başta iş bulma ve daha iyi yaşam koşulları ya da terörden kaçma gibi saiklerle bu göç olgusunun önü alınamamış ve bu durum önemli kentsel sorunlarını da beraberinde getirmiştir. Bu sorunların, istihdamdan, nitelikli konuta, asayişten, çevreye kadar geniş bir spektruma yayıldığı görülmektedir. Her ne kadar çözüm olarak uygulanan projeler, kent dokusunun ve doğasının bozulması, betonlaşma gibi başkaca birçok önemli sorunu beraberinde getirir de, işsizlik problemi yeni yatırımlar ile çevresel sorunlar merkezi ve yerel idarelerin işbirliği ile nitelikli konut problemi ise TOKİ aracılığıyla devlet destekli olarak çözülmeye çalışılmaktadır (Çelebi Zengin, 2018: 100).

Toplumdaki sosyo-ekonomik ve kültürel dönüşüm ve değişimlerden kaynaklanan kentleşme olgusunu, sadece bir nüfus hareketliliği olarak görmek, sığ ve eksik bir yaklaşım olacaktır. Bu itibarla, kentleşme olgusu tanımlanırken, göçe neden olan, sosyal, siyasi, ekonomik ve kültürel saikleride göz önünde bulunduran geniş anlamda bir tanım yapılmak gerekir. Bu kapsamda kentleşme; endüstrileşme ve iktisadi gelişmelere paralel olarak hem kent sayısının artması ve hem de kentlerdeki sosyal yapıda artan miktarda örgütlenme, iş bölümü ve uzmanlaşmayı da beraberinde getiren bir süreç olarak, bireylerin davranış ve münasebetlerinde kentlere özgü değişikliklere neden olan bir nüfus birikimidir denilebilir (Keleş, 2015: 35).

Sanayi devrimine kadar çok yavaş artan Dünya nüfusu, Sanayi devrimiyle birlikte artan refaha bağlı olarak oldukça hızlı artmış ve bu durum kentlerin büyümesine neden olmuştur. Kentleşme olgusu, 18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren, başta İngiltere olmak üzere gelişmiş ülkelerin, sanayileşme süreçlerine koşut olarak hızlı bir biçimde yaşanmaya başlanmıştır. II. Dünya Savaşından sonra ise kentlerin sayısında ve nüfuslarında yaşanmaya başlanan artış trendi sonucunda, kentleşme oranı 1950'de % 29,0, 1975'te % 37,3 ve 2000 yılındaysa %47,2' ye yükselirken artış hızı artarak devam etmektedir (Demir ve Çabuk, 2010: 194).

Avrupa ülkeleri gibi gelişmiş ülkelerde, endüstriyel gelişim ve kentleşme olgusu birbirine paralel gerçekleşirken, gelişmekte olan ülkelerde, bundan farklı olarak kentlerin çekiciliğinden ziyade kırsal alanların iş imkânlarının azlığı gibi iticiliğinden kaynaklanan ve endüstriye dayanmayan bir kentleşme süreci yaşanmıştır. Her ne şekilde ortaya çıkarsa çıksın kentleşme olgusu, hava kirliliği, trafik ve yetersiz altyapı sorunları gibi çevresel sorunlara da neden olmaktadır (Ertürk, 2009: 85-87).

Türkiye'de son kırk yılda artan kentsel nüfusun büyük bir kesiminin, İstanbul, Adana, Ankara, İzmir ve Bursa'da yaşadığı görülmektedir. Bunlardan her birinin nüfusu, bu dönem içinde hemen hemen iki katına yükselmiştir. Nüfus sayımı sonuçları, büyükçe kentler içinde Kahramanmaraş, Gaziantep, Elazığ, İzmit, Şanlıurfa ve Diyarbakır'ın, ülkenin son beş yıllık ortalama kentleşme hızından daha hızlı kentleştiklerini göstermiştir (Keleş, 2015: 69). Anılan kentlerde, özellikle iç ve dış göçler nedeniyle artan nüfus, başta konut olmak üzere, eğitim, sağlık, iş bulma gibi alanların yanı sıra önemli çevre sorunlarını da beraberinde getirmektedir. Bu sorunların çözümü daha fazla mali kaynak ve kamu politikası geliştirilmesini mecburi hale getirmektedir (Çelebi Zengin, 2018: 89).

Kentleşme özellikle plansız ve çarpık bir biçimde ortaya çıktığında önemli kentsel çevre sorunlarına zemin hazırlayan bir olgudur. Kentleşme kavramı dar anlamda değerlendirildiğinde bir nüfus hareketi olarak ifade edilmektedir. Bu çerçevede kent kavramının ifade ettiği anlam, kentlerin sayısının ve nüfus miktarının artmasıdır. Özellikle, kırsal bölgelerin iticiliği ve iş imkânlarının kısıtlı olması ve kent hayatını çekici kılan faktörler kırdan kente göç olgusunu hızlandırıcı bir etki meydana getirmektedir. Kent alanlarındaki nüfusun hızlı artışıyla beraber başta konut olmak üzere, sağlık, sosyal hizmetler, altyapı, ulaşım, istihdam gibi birçok konuda önemli sorunlarla karşılaşmaktadır. Yaşanan bu hızlı ve çarpık kentleşme beraberinde, ülkemizde sosyal ve ekonomik sorunların yanı sıra, başta hava, su ve toprağın kirlenmesi olmak üzere önemli çevre sorunlarını da getirmiştir. Özellikle seçim dönemlerinde çıkarılan imar aflarının çarpık yapılaşmayı teşvik ettiği ve sorunun çözülmemesinin temel nedenlerinden birisi olduğu söylenebilir.

4.1.2.1. Türkiye'de Kentleşme Nedenleri

1950'lerde başlayan kırdan kente göç olgusu, Türkiye'de kentleşme sürecinin başlamasındaki temel nedendir. Bu iç göçe bağlı kentleşme olgusunu tetikleyen ve kentleşme sebepleri olarak ifade edilebilecek çeşitli nedenler vardır. Bu bağlamda, Türkiye şartlarında kentleşmenin nedenleri şu ana başlıklar altında toparlanabilir: a- İtici Nedenler; Tarımda modernizasyon ve makineleşme, tarım arazilerinin yetersizliği ve toprakların miras yoluyla bölünmesi ve nüfus artışı gibi hususlar bu grupta sıralanabilir. b- İletici Nedenler; Ulaşım ve iletişim imkanlarının gelişmesi köyden kente göçü dolayısıyla kentleşmeyi hızlandırmıştır. Ekonominin kalbinin başta İstanbul olmak üzere belli merkezlerde atması da, köyden kente göçü hızlandırmıştır. c- Çekici Nedenler; İş imkanlarının genellikle, İstanbul, Ankara, İzmir, Adana gibi büyük şehirlerde yoğunlaşması kırdan buralara doğru bir göçe neden olmuştur. Gelir olanaklarının kentlerde daha yüksek olması ve kentlerin sunduğu sosyo-kültürel imkânlar da diğer çekici nedenler arasında sayılabilir. ç- Siyasi Nedenler; Devlet tarafından uygulanan ekonomik ve sosyal politikaların yanı sıra 1984'lerden itibaren özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde yaşanmaya başlanan terör hareketleri de kentlere göçü hızlandırmıştır (Es ve Ateş, 2004: 217-218). Bu tespitlerden anlaşılmaktadır ki, kırsal alanların itici yönünü teşkil eden dezavantajlar kentlerin avantajlarını ve çekici yönlerini meydana getirmektedir. Fakat maalesef geniş nüfus kütlelerinin kentin imkânlarını başta iş olanakları olmak üzere cazip bularak bu alanlarda yoğunlaşmaları beraberinde birçok soruna da neden olmakta, kentler bir yandan bu yüksek nüfusu hazmetmeye diğer taraftan da diğer kentler karşısında mevcut avantajlarını korumaya çalışmaktadır. Kentlerin sahip olduğu ekonomik ve fiziki imkânlar, insanlara barınak ve iş imkanı sağlama gibi birtakım hususlar, karşılaşılan bu sorunlarla mücadele kapasitesi ve azmini de ciddi olarak etkilemektedir (Çelebi Zengin, 2018: 88). Özetle ifade etmek gerekirse, yaşanan düzensiz ve çarpık kentleşme beraberinde, Türkiye'de birçok sosyal ve ekonomik sorunların yanı sıra önemli çevre sorunlarını da getirmiştir.

4.1.3. Hava Kirliliği

Havada saf olmayan su buharı, gaz, toz, duman ve koku şeklinde bulunabilecek kirleticiler, başta insanlar olmak üzere tüm canlılara ve eşyaya zararlı olabilecek boyutlara ulaşması “hava kirliliği” olarak tanımlanmaktadır (Türk, 2013: 31-32). Türkiye’de, hızlı ve düzensiz kentleşme, konutlarda ve sanayide kalitesiz yakıt kullanımı, ulaşımın fosil yakıtlara bağımlılığı gibi nedenlerle özellikle büyük kentlerimizde önemli bir hava kirliliği sorunu yaşanmaktadır. Motorlu taşıt sayısının on yıl gibi bir süre içinde birkaç katına yükselmesinin de hava kirliliğinin artışında önemli bir payı vardır (Keleş, 2013: 266-267).

Kentsel alanlarda iki farklı tür hava kirliliği sorunu yaşanmaktadır. Birincil kirleticilerin atmosfere bırakılması. Diğeri, ikincil kirleticilerin oluşumudur (Birincil kirleticilerin kimkanuni tepkimeleriyle oluşan). Karbon monoksit ve partiküler madde gibi nispeten reaksiyona girmeyen veya kükürt dioksit gibi yavaş yavaş reaktif olan kirleticiler için tek tek kaynaklardan gelen katkılar, yüksek konsantrasyonlara ulaşmak için bir araya gelirler. Ana karbon monoksit kaynağı motorlu taşıtlar olduğundan yüksek konsantrasyonda “sıcak noktalar” özellikle çok katlı kavşaklar yakınında oluşabilir. Emisyonlar özellikle araçlar rölantideyken yüksektir ve yüksek binalar kavşağı çevreliyorsa, kirliliğin bulunduğu hacim ciddi şekilde sınırlandırılmıştır (Boubel vd., 1994: 36). Motorlu taşıtların havaya saldıkları zehirli gazlar, kirlenmenin yalnızca kent ve bölgesel olarak değil aynı zamanda ülke sınırlarının da ötesinde bir sorun oluşturmaya neden olmaktadır (Keleş, 1997: 10).

Türkiye’de, 1950’lerde yaşamaya başlanan kırdan kente göç olgusuna bağlı nüfus artışı ve çarpık kentleşme, özellikle yoğun fosil yakıt kullanımının bir sonucu olarak, başta İstanbul, Ankara, İzmir gibi metropoller olmak üzere birçok ilimizde şiddetli hava kirliliğine neden olmuştur (Bayram vd., 2006: 108). Hava kirliliğinin 1960’larda hız kazanan şehirleşmeye ilaveten onun paralelinde gelişen endüstrileşme ile de çok yakından ilişkisi bulunmaktadır. Şehirleşme ve endüstrileşmeye bağlı olarak bir taraftan konutlarda ısınma amaçlı kullanılan yakıtlar, diğer taraftan endüstri kuruluşlarının hatalı yerlerde kurulması ve atık gazların gerekli filtreleme önlemi alınmadan atmosfere bırakılmasıyla şehirlerin birçoğunda hava kirliliği meydana gelmiştir (Garipağaoğlu, 2003: 57). Günümüzde Türkiye özellikle büyük kentler bağlamında, hava kirliliği açısından, maalesef Avrupa’nın en kirli havasına sahip şehirlerine ev sahipliği yapmakta, kentsel hava kirliliği başta üst solunum yolları hastalıkları olmak üzere önemli sağlık sorunlarına neden olmaktadır (Orhan, 2013: 14). Öyle ki, Dünya Sağlık Örgütü’nün verilerine göre Ocak 2018 itibarıyla, Avrupa’da en kirli havaya sahip 10 şehrin 8’i Türkiye’de yer almaktadır. Avrupa genelinde metropoller arasında bir sıralama yapıldığında, İstanbul havası en kötü metropol konumunda yer almaktadır. Avrupa’nın havası en kirli 10 şehri arasında Türkiye’den yer alan diğer iller ise, Gaziantep Batman, Hakkâri, Siirt, Afyon, Karaman, Iğdır, Isparta olarak sıralanmaktadır. Öte yandan Avrupa’nın havası en kirli şehri Makedonya’nın Tetova kenti olurken, dünyada her yıl 7 milyondan fazla insanın hava kirliliği nedeniyle yaşamını yitirdiği yine Dünya Sağlık Örgütü verilerinden anlaşılmaktadır (Hürriyet Gazetesi, 30.01.2020, <http://www.hurriyet.com.tr/>).

Türkiye’de yaşanan hava kirliliği sorunun ve bunun insan sağlığı üzerinde meydana getirdiği hayati sorunların boyutlarını gösteren veriler, dogrulukpayi.com haber sitesinin, başta Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği (TMMOB) olmak üzere muhtelif kurumlardan alıntılanmış istatistikî bilgiler ışığında aşağıda paylaşılmıştır.

Bu bağlamda öncelikle konunun teknik boyutu itibarıyla, Tablo 4. 1.’de Hava Kirleticileri ve İnsan Sağlığına olan Etkilerini gösteren bilgiler aktarılmıştır.

Tablo 4. 1. Hava Kirliliğine Neden Olan ve İnsan Sağlığını Tehdit Eden Maddeler (30.01.2020, <https://www.dogrulukpayi.com/>).

Hava Kirleticileri ve Sağlığa Etkileri		
Kirleticisi	Ana Kaynağı	Etkileri
Kükürtdioksit (SO ₂)	fosil yakıt kullanımı, taşıt emisyonları	solunum yolu hastalıkları, asit yağmurları
Azotoksitler (NO _x)	taşıt emisyonları, yüksek sıcaklıkta yakma prosesleri	göz ve solunum yolu hastalıkları, asit yağmurları
Partikül Madde (PM)	sanayi, taşıt emisyonları, fosil yakıt kullanımı, tarım ve ikincil kimyasal reaksiyonlar	kanser, kalp problemleri, solunum yolu hastalıkları, bebek ölüm oranlarında artış
Karbonmonoksit (CO)	eksik yanma ürünü, taşıt emisyonları	kandaki hemeoglobinin ile birleşerek oksijen taşıma kapasitesinde azalma, ölüm
Ozon (O ₃)	trafikten kaynaklanan azot oksitler ve uçucu organik bileşiklerin (VOC) güneş ışığıyla değişimi	solunum sistemi problemleri, göz ve burunda iritasyon, astım, vücut direncinde azalma

*TMMOB Hava Kirliliği Raporu'ndan alınmıştır.

Bu verilere göre, Dünya Sağlık Örgütü tarafından havayı kirleten partikül maddelerin (PM) başlıcaları, kükürt dioksit (SO₂), ozon (O₃) ve azot oksitler (NO_x) gibi gazlardır. Bu kirleticiler boyutlarına göre "PM₁₀ ve PM_{2,5}" olarak tasnif edilmektedir. En tehlikeli kirleticisi grubu "PM_{2,5}" olarak nitelendirilen partikül maddeler meydana getirir (30.01.2020, <https://www.dogrulukpayi.com/>).

Dünya Sağlık Örgütü'nün ve Türkiye'nin, hava kirliliği noktasında, tespit ettikleri tehlikeli sınır değerlerini gösteren veriler ise Tablo 4. 2.'de görülmektedir.

Tablo 4. 2. Hava Kirleticileri Türkiye ve Dünya Sağlık Örgütü'nün Belirlediği Sınır Değerleri (30.01.2020, <https://www.dogrulukpayi.com/>).

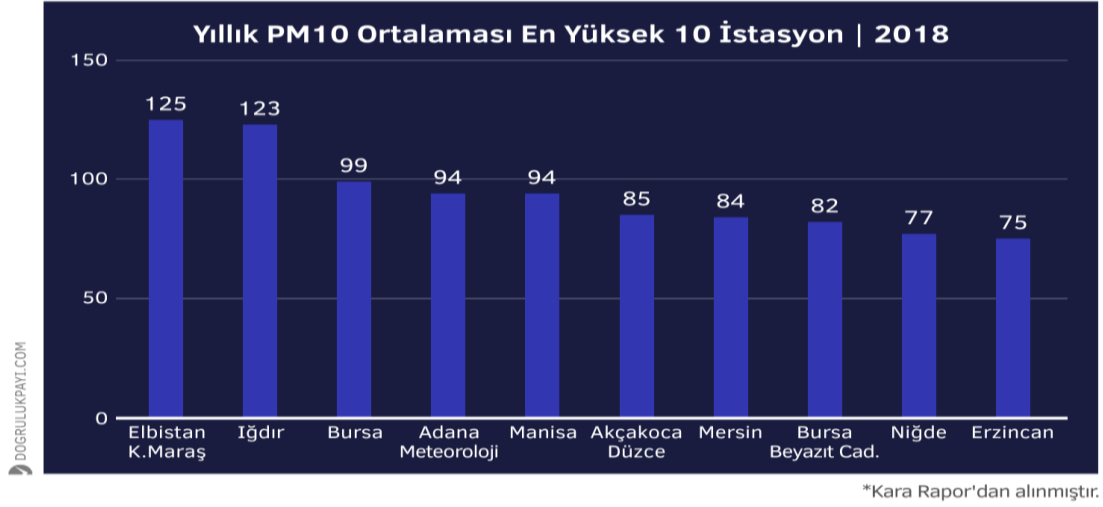
Kirleticiler ve Sınır Değerleri				
Kirleticisi	PM 10		PM 2,5	
	Günlük	Yıllık	Günlük	Yıllık
Ulusal Sınır Değeri	60 µg/m ³	44 µg/m ³	-	-
WHO'nun Sınır Değeri	50 µg/m ³	20 µg/m ³	25 µg/m ³	50 µg/m ³
*Türkiye'de 2018 yılında uygulanan sınır değerlerdir. Türkiye'de PM _{2,5} için belirlenmiş yasal bir sınır değeri bulunmamaktadır.				

*TMMOB Hava Kirliliği Raporu'ndan alınmıştır.

Buna göre, Dünya Sağlık Örgütü'nün tespit ettiği, tehlike oluşturan sınır değerleri ile Türkiye'nin tespit ettiği ulusal sınır değerleri arasında büyük farklar vardır. Türkiye'nin belirlediği ulusal sınır değerlerine göre, Türkiye'de, 2018 yılında yeterli ölçüm yapılabilen 73 ilin 44'ünde hava kirliliği problemi yaşanırken, Dünya Sağlık Örgütü'nün tespit ettiği sınır değerlerine göre, bu 73 ilden sadece birisi temiz havaya sahiptir. Diğer yandan, Türkiye'nin belirlediği hava kirliliği (PM₁₀) sınır değerlerinin, Dünya Sağlık Örgütü'nün standartlarının oldukça üzerinde olması ve Türkiye'de PM_{2,5} kirleticisi grubu açısından henüz bir kanuni sınır değerinin belirlenmemiş olması, önemli bir sorun kaynağıdır (30.01.2020, <https://www.dogrulukpayi.com/>).

Türkiye'de kentsel çevre sorunları bağlamında, su kirliliği ile beraber yaşanan en önemli sorunların başında hava kirliliği gelmektedir. Bu itibarla aşağıda hava kirliliğinde en fazla sorun yaşayan ilk on ile ait veriler Tablo 4. 3.'te paylaşılmıştır.

Tablo 4. 3. Türkiye'de Hava Kirliliği Ortalaması En Yüksek Olan İlk On İl (30.01.2020, <https://www.dogrulukpayi.com/>).

Buna göre, hava kirliliği ortalaması en yüksek olan ilk on ölçüm istasyonuna bakıldığında, ilk sırada bu çalışmanın kapsamına dahil olan, Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi sınırları içerisinde yer alan Elbistan-Kahramanmaraş yer alırken, ikinci sırayı Iğdır'ın ve üçüncü sırayı ise Bursa'nın aldığı görülmektedir (30.01.2020, <https://www.dogrulukpayi.com/>).

İnsan hayatının her şeyden önce geldiği göz önüne alındığında, Türkiye'de hava kirliliğine bağlı olarak yaşanan sağlık sorunlarının, başta kanser olmak üzere ciddi oranlarda ölüme yol açtığı konunun uzmanları tarafından dile getirilmektedir. Bu noktada "Temiz Hava Hakkı Platformu'nun", Türkiye İstatistik Kurumunun (TÜİK) ölüm istatistiklerinden istifade ederek oluşturduğu, illere göre, hava kirliliğinin yol açtığı ölümleri gösteren bilgiler Tablo 4.4'te paylaşılmıştır.

Tablo 4. 4. Türkiye'de İllere Göre Hava Kirliliğinden Kaynaklı Ölüm Oranları (30.01.2020, <https://www.dogrulukpayi.com/>).

İllere Göre Hava Kirliliğine Atfedilen Ölüm İstatistikleri			
İl	PM 2,5 Değeri	Hava Kirliliğine Atfedilen Ölüm Sayısı	Hava Kirliliğine Atfedilen Ölüm Oranı
İstanbul	28	5851	%10,3
Bursa	48	3098	%20,4
İzmir	28	2518	%10,3
Ankara	26	2139	%9,2
Manisa	51	1957	%21,9
Afyon	55	1042	%23,4
Kahramanmaraş	58	1041	%25,1
Iğdır	59	164	%25,5

Bu tablodaki verilere göre, il bazında hava kirliliğine bağlı ölüm oranları incelendiğinde, Iğdır'ın %25,5'lik bir oranla ilk sırada yer aldığı, ikinci sırada, bu çalışmanın kapsamına dahil olan, Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi sınırları

içerisindeki özellikle Elbistan-Afşin bölgesinde termik santral kaynaklı hava kirliliğine bağlı yaşanan ölümlere bağlı olarak Kahramanmaraş (%25,1) yer almaktadır (30.01.2020, <https://www.dogrulukpayi.com/>). Ancak, Kahramanmaraş Manşet Gazetesi'nin, 01.01.2020 tarihli haberinde yer alan bilgilere göre; hava kirliliğini önleyici filtre sistemi bulunmaması nedeniyle kendilerine 1 Ocak 2020'ye kadar süre tanınan santraller içerisinde yer alan, Kahramanmaraş-Elbistan'da faaliyet gösteren, işletme hakkı "Çelikler Holding'e ait Afşin - Elbistan Termik Santrali'nin" elektrik üretim faaliyetleri "Geçici Faaliyet Belgesi" alıncaya kadar, yani standartlara uygun gerekli filtre sistemi kuruluncaya kadar süresiz olarak durdurulmuştur (30.01.2020, <http://www.marasmanset.com/>). Bu uygulamanın, bu güne kadar termik santralden kaynaklanan hava kirliliği nedeniyle başta kanser ve üst solunum yolu hastalıkları olmak üzere, yıllardır yaşanan sağlık sorunlarından dolayı birçok insanını kaybeden yöre insanının sağlığının korunmasında önemli bir adım teşkil ettiği söylenebilir.

Resim 4. 1. Afşin-Elbistan Termik Santrali (30.01.2020, <http://www.marasmanset.com/>).

Öte yandan, santralin kapanmasıyla yaşanan işsizlik ve maddi kayıplar konunun bir başka boyutunu oluşturmaktadır. Ancak bu durum, Türkiye'de, çevre-ekonomi ikileminde artık tercihlerin çevreden yana değişmekte olduğunun bir göstergesi olarak ta yorumlanabilir ki, bu sürdürülebilir bir çevre ve sürdürülebilir bir kalkınma adına, daha da önemlisi çocuklarımızın geleceği adına umut verici bir gelişmedir.

*TMMOB Hava Kirliliği Raporu'ndan alınmıştır.

Şekil 4. 5. Türkiye'de İller Bazında Hava Kirliliği Sınır Değerlerinin Aşıldığı Gün Sayısı En Yüksek Beş İstasyon (30.01.2020, <https://www.dogrulukpayi.com/>).

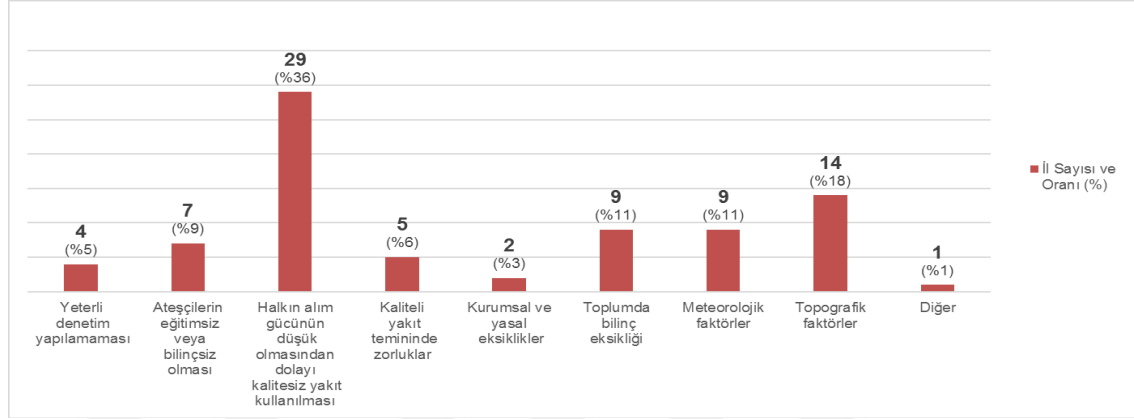
Bu bilgiler ışığında, hava kirliliğinin tespitinde önemli bir kriter olan, tehlikeli sınır değerlerinin yıllık aşıldığı gün sayısı bakımından Bursa'da 2018 yılında 327 gün sınır değerinin aşıldığı görülmektedir. Bu durum neredeyse yılın tamamında hava kirliliği olduğu anlamına gelmektedir. Bursa'nın ardından ikinci sırada yer alan Kahramanmaraş- Elbistan'da da termik santralin varlığına bağlı olarak, benzer bir biçimde, yılda 323 gün sınır değer aşılrken, Elbistan'ın ardından Iğdır, Adana ve Mersin'in sıralandığı görülmektedir (30.01.2020, <https://www.dogrulukpayi.com/>).

Şekil 4. 6. Türkiye'de İller Bazında Hava Kirliliğinin Önlenmesinde Karşılaşılan En Önemli Engeller, (30.01.2020, <https://webdosya.csb.gov.tr/>).

Şekil 4.6.'daki veriler incelendiğinde, bu çalışmanın kapsamına giren illerden, Kahramanmaraş ve Adana'da yaşanan hava kirliliği sorununun önlenmesinde yaşanan en önemli sorun, halkın alım gücünün düşük olması nedeniyle kalitesiz yakıt

kullanmasıdır. Nitekim Kahramanmaraş'ın kişi başı gayrisafi yurtiçi hâsıla miktarı 2017 yılı itibariyle, 6.295 dolarla, 10.602 dolar olan Türkiye ortalamasının altında olup, Türkiye genelinde 58. sıradadır. Bu durum halkın kalitesiz yani ucuz yakıta olan eğilimini açıklar niteliktedir. Benzer bir durum, kişi başı gayrisafi yurtiçi hasıla miktarı Türkiye ortalamasının altında olan ve 2017 yılı itibariyle Türkiye genelinde 36. sırada bulunan Adana içinde söylenebilir.

Şekil 4. 7. Türkiye'de İl Sayısı ve Oranı Bazında Hava Kirliliğinin Önlenmesinde Karşılaşılan En Önemli Engeller, (30.01.2020, <https://webdosya.csb.gov.tr/>).

Şekil 4.7.'deki veriler incelendiğinde ise, Türkiye genelinde hava kirliliği sorununun önlenmesinde yaşanan en önemli sorun olarak halkın alım gücünün düşük olması nedeniyle kalitesiz yakıt kullandığı toplam il sayısı 29 olup bu durum ülke genelinde de halkın mali durumunun hava kirliliğine önemli ölçüde etki ettiğini göstermektedir.

Türkiye'de hava kirlenmesinin sebeplerinden birisinin de çimento fabrikaları olduğunu belirtmek gerekir. Çimento fabrikalarının bulunduğu, Kocaeli, Trabzon, Elazığ, Eskişehir, gibi iller hava kirliliğinin çok sık görüldüğü kentler arasındadır. Bunun dışında Kütahya, Samsun, Afyon ve Elazığ'da azot sanayi hava kirliliğine sebep olurken, İzmir, Kayseri, Erzurum gibi kentlerimiz de özellikle kış aylarında yoğun bir hava kirliliğine sahne olmaktadır (Görmez, 2003: 52).

4.1.4. Su Kıtlığı ve Kirliliği

İstenmeyen zararlı maddelerin, suyun yapısını önemli oranda bozmalarına neden olabilecek miktar ve yoğunlukta suya karışması şeklinde tanımlanabilecek su kirliliği, sanayi tesisleri, konutlar, termik santraller, kimkanuni gübreler, tarımsal mücadele ilaçları, tarımsal sanayi atık suları gibi etmenlerden kaynaklanmaktadır (Türk, 2013: 32-33). Gürpınar (1996:132) su kirliliğini ; “En genel anlamıyla su kirliliği, su ortamlarının tabii dengesinin, tat, mineral oranı, berraklık ve asılı partiküller bağlamında bozulmasıdır” biçiminde tanımlar.

Türkiye'de su kirliliğine neden olan faktörler arasında, özellikle sanayileşme, tarımın sunileşmesi ve makineleşmesi, çevre ve su kirliliğinin en önemli nedenler olarak sayılabilir. Arka planı itibariyle soruna bakıldığında ise, temel sorun insanların çevre konusundaki eğitimsizlikleri ve duyarsızlıklarıdır. İnsan kaynaklı faaliyetler ve duyarsızlıklar sonucu konutlardan, endüstriyel tesislerden ve tarımsal etkinliklerden kaynaklı olarak, günümüzde birçok su havzasında kirlilik sorununun yaşandığı görülmektedir (Akın ve Akın, 2007: 113). Yapılan çalışmalar, Batı Akdeniz, Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu ile Sakarya havzası haricinde, Karadeniz bölgelerindeki akarsuların denize döküldükleri yerlerdeki su kalitesinin 2. Ve 3.sınıf olduğunu ortaya koymaktadır. Marmara, Doğu Akdeniz ve Ege havzalarında su kalitesi ağırlıklı olarak 3. ve 4.sınıftır. Nüfus artışı, kentleşme ve endüstrileşmenin daha

fazla olduğu batıdaki bölgelerde su kirliliği daha fazla görülürken, Doğu Anadolu’da ve Orta Anadolu’da su kalitesi daha iyidir denilebilir (Keleş, 2013: 271).

Türkiye’de yıllık yağış miktarına da bağlı olarak, kullanılabilir yeraltı ve yer üstü tatlı su potansiyeli yaklaşık olarak yıllık 112 milyar metreküptür. Türkiye Cumhuriyeti’nin 100. kuruluş yılı olan 2023 yılında, bu su potansiyelinin, Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü (DSİ) öncülüğünde hazır hale getirilmesi planlanmaktadır. 2023 yılında su tüketim miktarları planlaması, DSİ’nin "Su ve DSİ Raporu’nda", endüstriyel amaçlı 22 milyar metreküp, sulama amaçlı 72 milyar metreküp, kullanma ve içme suyu amaçlı 18 milyar metreküp olmak üzere toplamda 112 milyar metreküp olarak öngörülmüştür. Türkiye’de iklim değişikliğinin etkilerine bağlı olarak su kaynaklarının gelecekte azalacağı, bilimsel çalışmalarla öngörülmektedir. Gediz ve Büyük Menderes gibi bazı havzalarda, sıcaklıklarda ciddi biçimde artış ve yağışlarda önemli ölçüde azalmalar olduğu ifade edilmektedir. O kadarki, bu havzalardaki yüzey sularının yaklaşık yarısının bu yüzyılda yok olabileceği, buna bağlı olarak, evlerde, tarımda ve endüstride ciddi biçimde su kıtlıkları yaşanacağı tahmin edilmektedir. Bu duruma, iklim değişikliği, tarımsal sulamada yanlış tekniklere bağlı olarak aşırı su kullanımı, izinsiz yeraltı suyu kullanımı, şebekelerdeki kayıplar ve kaçaklar, yönetsel ve kurumsal sorunlar, yatırımlarda gecikme gibi faktörler neden olmaktadır (Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 31.01.2020, <https://webdosya.csb.gov.tr/>).

Şu bir gerçek ki, Dünya’nın doğal ve yaşamsal zenginlik kaynaklarını oluşturan su, hava ve toprak gibi çevresel zenginlikler sınırsız değildir. Yaşamsal öneme sahip olan su kaynakları, gerekli tedbirler alınmadığı takdirde yakın gelecekte ülkemizde olduğu gibi dünyanın da en önemli sorunlarından biri olacaktır. Dünyadaki toplam su miktarının ancak % 1’e yaklaşık bir kısmı kullanılabilir tatlı sudur. Bu miktarın şimdiden % 70’inden fazlası kirlenmiştir. Ayrıca, sanayileşmeye ve süratle artan dünya nüfusuna bağlı olarak hızla, kullanılabilir tatlı su ihtiyacı da artmaktadır. Örneğin 1900 yılında kişi başı su tüketim miktarı 500 km³ iken, 2000 yılında bu ihtiyaç 5000 km³ ’e çıkmıştır (Akın, 2007: 49-50).

Türkiye’de su kirliliğini önlemeye yönelik olarak, 2004’te çıkartılan “Su Kirliliği Kontrolü Yönetmeliği” gibi su kirliliğini önleme konusunda çeşitli düzenlemeler getirmiştir. Anılan yönetmeliğin amacı ülkenin yeraltı ve yerüstü su kaynakları potansiyelinin korunmasının ve optimal kullanımının temini için, su kirliliğinin önlenmesini gerçekleştirmek amacıyla gerekli hukuki ve teknik esasları belirlemektir (Olhan ve Ataseven, 2009: 164).

Türkiye’de su kirliliği ve kıtlığı en önemli kentsel çevre sorunları arasında yer almaktadır. Konuyla ilgili olarak Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığına ait veriler incelendiğinde sorunun boyutları daha iyi anlaşılmaktadır. Bu bağlamda bakanlığın internet sayfasında yer alan bilgilere göre, ülkemizde su kirliliğinin ve kıtlığının öncelikli sorunlar arasında yer aldığı illere ilişkin bilgiler aşağıda Tablo 4. 5.’te paylaşılmıştır.

Tablo 4. 5. Türkiye’de Su Kirliliğinin 1. 2. ve 3. Öncelikli Sorun Olduğu İller
(30.01.2020, <https://webdosya.csb.gov.tr/>)

Su Kirliliğinin 1. Öncelikli Sorun Olduğu İller	Su Kirliliğinin 2. Öncelikli Sorun Olduğu İller	Su Kirliliğinin 3. Öncelikli Sorun Olduğu İller
AKSARAY AMASYA ANKARA ARTVİN AYDIN BALIKESİR BARTIN BAYBURT BİTLİS ÇANKIRI EDİRNE HATAY	ADIYAMAN AĞRI BATMAN BİLECİK BİNGÖL BOLU BURSA ÇANAKKALE ÇORUM DENİZLİ DİYARBAKIR ELAZIĞ	ADANA AFYONKARAHİSAR ARDAHAN BURDUR DÜZCE KONYA MARDİN MUŞ OSMANİYE SİİRT TOKAT TUNCELİ

İSTANBUL KARS KIRKLARELİ KIRŞEHİR KÜTAHYA MALATYA MANİSA MERSİN MUĞLA NEVŞEHİR NİĞDE RİZE SAMSUN ŞANLIURFA TEKİRDAĞ TRABZON VAN YOZGAT	ERZİNCAN ERZURUM GAZİANTEP GİRESUN GÜMÜŞHANE HAKKÂRİ ISPARTA İZMİR KAHRAMANMARAŞ KARABÜK KASTAMONU KAYSERİ KIRIKKALE KİLİS KOCAELİ ORDU SAKARYA SİNOP ŞIRNAK YALOVA ZONGULDAK	UŞAK
30	33	13
(%37)	(%41)	(%16)

Yukarıdaki tabloda yer alan veriler incelendiğinde, bu çalışmanın kapsamına giren illerden, İzmir, Kayseri, Diyarbakır ve Kahramanmaraş'ta, çevre il müdürlükleri tarafından yapılan çalışmalar ve elde edilen bilgilere göre yaşanan kentsel çevre sorunları arasında su kirliliğinin ikinci öncelikli sorunu oluşturduğu anlaşılmaktadır. Çalışma kapsamındaki illerden Adana'da ise su kirliliği üçüncü öncelikli sorun olarak ifade edilmiştir. Ortaya konan veriler bu çalışmanın ulaştığı bulgularla da örtüşür niteliktedir.

Özellikle iklim değişikliğine ve insan kaynaklı yukarıda zikredilen diğer faktörlere bağlı olarak, Türkiye'nin Ege kıyılarında ve diğer birçok yerinde aşırı su sıkıntısı yaşanacağı tahmin edilmektedir. Türkiye'de iklim değişikliğinin; özellikle su kaynaklarının azalması, taşkınların artması, kuraklık ve çölleşme, orman yangınları ve ekolojik bozulmalar gibi problemlere sebep olacağı tahmin edilmektedir. Özellikle iklim değişikliğine bağlı yağış ve sıcaklıklardaki değişimler, su kaynakları, insan sağlığı, tarımsal üretim, tabii afet riskleri ile iktisadi kalkınmayı olumsuz bir biçimde etkilemektedir ve etkilemeye de devam edecektir (Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 31.01.2020, <https://webdosya.csb.gov.tr/>).

Sonuç olarak, Türkiye'de 1970'lerden günümüze uzanan süreçte kişi başına düşen su miktarı yıllık 585 metreküpe ulaşmıştır. Belirtilen dönemde ülkemizin tatlı su kaynakları ise ancak % 17,3 civarında artmıştır (Akın, 2007: 50). Bilim insanları gereken tedbirlerin alınmaması durumunda Türkiye'nin "su fakiri ülkeler" kategorisine girebileceği uyarısını yapmaktadırlar. Gelecek kuşakları da düşünen sürdürülebilir bir tatlı su kaynakları yönetiminin tesis edilmesi ve buna yönelik olarak özellikle su tüketiminde israfın önüne geçilebilecek tedbirlerin alınması kuşkusuz sorunun çözümüne önemli katkılarda bulunacaktır.

4.1.5. Gürültü Kirliliği

Gürültü kavramı "İnsanlar üzerinde olumsuz etkiler oluşturan, arzu edilmeyen ve dinleyenlere bir mana ifade etmeyen, hoşla gitmeyen sesler" olarak tanımlanmaktadır (14.04.2017, www.cevreonline.com). Gürültü kirliliği ise; "insan hayatında muhtelif fiziksel ve psikolojik sorunların meydana gelmesinde etkisi bulunan bir çevre ve sağlık sorunu" şeklinde tanımlanmaktadır. Gürültü kirliliğinin, insan sağlığı üzerinde, duyma

kaybı gibi fiziksel etkilerin yanı sıra, tansiyon, çarpıntı gibi fizyolojik etkileri, uykusuzluk, asabiyet gibi fizyolojik etkileri ve son olarak iş gücü veriminin düşmesi ve duyma bozukluğu gibi olumsuz etkilerinin olduğu söylenebilir (Bayramoğlu vd., 2014: 36).

Teknolojik gelişmeler, sanayileşme ve kentleşme insan hayatını giderek daha gürültülü bir hale getirmektedir (Keleş ve Hamamcı, 1997: 86). Karayolu, hava yolu ve demiryolu gibi ulaşımdan kaynaklanan gürültülerin yanı sıra, eğlence yerleri, inşaat faaliyetleri ve fabrikalardan kaynaklanan gürültü kirliliği, insan yaşamının konforunu düşürmektedir (Türk, 2013: 35). Türkiye’de, motorlu taşıtlar, motosikletler, inşaat makine ve ekipmanları, uçaklar, çim biçme makineleriyle, muhtelif makineler ve ev aletleri, düzenleme konusu olan gürültü kaynakları olarak belirtilmektedir (Keleş ve Hamamcı, 2005: 112-113). Nitekim Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı’nın, 2019 yılı, "Türkiye Çevre Sorunları ve Öncelikleri Değerlendirme Raporu" incelendiğinde, gürültü kirliliğinin 1. öncelikli sorun olduğu iller olarak, Adana, Antalya ve Eskişehir sıralanmaktadır. Bu illerimizde özellikle yerleşim yerleri içinde kalan eğlence yerlerinden kaynaklı müzik gürültüsü ciddi şikâyetlere sebep olmaktadır. Diğer taraftan gürültü kirliliğinin ikinci öncelikli sorun teşkil ettiği Sivas’ta yüksek gürültü çıkaran iş makinelerinin kullanıldığı işyerlerinin binaların alt katlarında ya da yakınlarında faaliyet göstermeleri ve yüksek müzik yayını yapılan eğlence yerleri sebebiyle problem yaşanmaktadır. Rapora göre, Tunceli’de ise bilhassa yazın açık alanlarda yapılan canlı müzikler nedeniyle gürültü kirliliği meydana gelmektedir (31.01.2020, <https://csb.gov.tr/>).

Bu bağlamda, Türkiye’de anılan kaynaklardan doğan gürültü kirliliğinin önlenmesi için, başta Çevre ve İş Kanunlarında doğrudan yapılan düzenlemelerin yanı sıra, Büyükşehir Belediye Kanunu, Hıfzısıhha Kanunu, İl Özel İdaresi Kanunu ve İmar Yönetmelikleri gibi mevzuatta ilgili yönetim birimine dolaylı olarak denetim yetkisi verilmektedir (Öktem, 2003: 44). Öte yandan, çevre Kanununun uygulanmasına yönelik olarak çıkarılan, 1986 tarihli "Gürültü Kontrol Yönetmeliği" de gereken önlemlerin alınması için getirilmiş önemli bir düzenlemedir.

Bu çalışmanın kapsamına giren iller noktasında bakıldığında ise, gürültü kirliliğinin 1. 2. ve 3. öncelikli sorun olduğu iller bağlamında, gürültü kirliliği Adana’da birinci öncelikli çevre sorunuyken, Kahramanmaraş’ta ise üçüncü öncelikli sorun olarak karşımıza çıkmaktadır (Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 31.01.2020, <https://webdosya.csb.gov.tr/>).

4.1.6. İklim Değişikliği

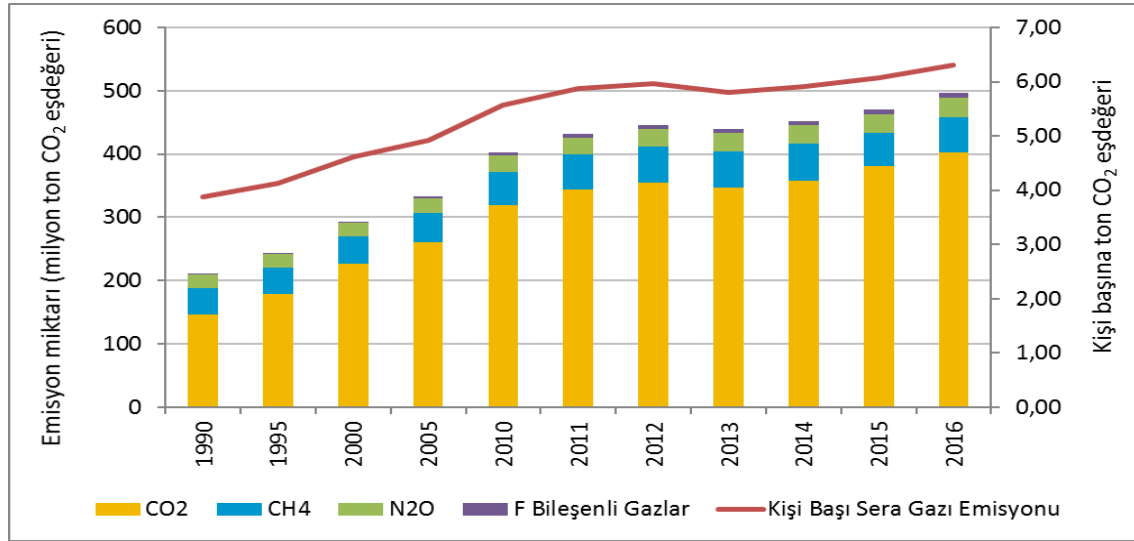
Literatürde iklim değişikliği genellikle, "İklimin ortalama vaziyetinde veya değişkenliğinde uzun yıllara dayalı istatistiki olarak anlamlı değişimler" şeklinde tanımlanmaktadır. İklim değişikliğinin başlıca nedeni olan global ısınma ise, "Endüstri devriminden bu yana, bilhassa fosil yakıtların kullanımı, sanayileşme, ormansızlaşma, tarımsal faaliyetler gibi çeşitli insan faaliyetleriyle atmosfere bırakılan sera gazlarının birikimlerindeki hızlı artış ile birlikte, kentleşmenin de etkisiyle doğal sera etkisinin kuvvetlenmesi neticesinde, yeryüzünde ve atmosferin alt katmanlarında belirlenen sıcaklık artışı" olarak tanımlanabilir. Tanımdan da anlaşılacağı üzere, insan kaynaklı küresel ısınmaya ve iklim değişikliğine neden olan sera gazları; genellikle fosil yakıt kullanımı, endüstriyel faaliyetler, yanlış atık yönetimi ve yanlış tarımsal etkinlikler neden olmaktadır (Türkeş, 2012: 5-6). Belirtilen bu insan faaliyetlerine bağlı olarak havadaki sera gazı miktarının artması, küresel ısınmaya ve buna bağlı, yağış rejimlerinde düzensizlikler başta olmak üzere küresel iklimde ciddi değişimlere neden olmakta, bu durum doğal kaynakların miktarını ve dağılımını olumsuz etkilemektedir (Arıkan ve Özsoy, 2008: 16).

Başta ABD ve Çin olmak üzere, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler karbondioksit ve karbon monoksit emisyonunda ilk sıralarda yer almaktadırlar. Bir başka önemli kirletici olan metan gazı ise, pirinç ve sığır üretimi sebebiyle daha ziyade Afrika ülkeleri gibi azgelişmiş ülkelere yoğun olarak atmosfere bırakılmaktadır. Ancak belirtmek gerekir ki, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin sera etkisi nedeniyle

küresel iklim değişikliğini oluşturan gazların emisyonunda ilk sırayı almalarına karşılık, kişi başına düşen emisyon miktarı azalmış ülkelerde çok daha yüksektir (Kaplan, 1999: 45).

Konuyla ilgili olarak, Türkiye'nin durumuna bakıldığında, toplam sera emisyonunun 2012'de yaklaşık 440 milyon tona ulaşarak 1990 yılına kıyasla %133,4 arttığı müşahade edilmektedir. Sektörel bazda bakıldığında bu kirliliğin yaklaşık olarak %70'i enerji, %14 ü sanayi, %8'i atıklar ve %7'si de tarım sektöründen kaynaklanmaktadır (TÜİK, 2014). İklim değişikliği konusundaki resmi raporlara göre Türkiye "iklim değişikliğinin etkileri açısından" riskli ülkeler grubundadır. Bu verilerden Türkiye'de fosil yakıt tüketimini azaltıcı, enerji verimliliğini artırıcı politikalara ihtiyaç duyduğu açıkça görülmektedir (Demirci, 2015: 89).

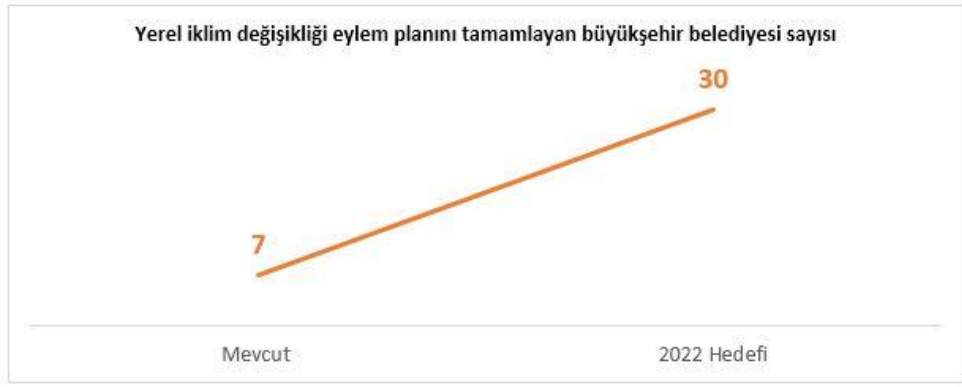
Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı'nın, 2019 yılı, "Türkiye Çevre Sorunları ve Öncelikleri Değerlendirme Raporu" incelendiğinde toplam sera gazı emisyonunun 1990'dan 2016 yılına uzanan bir süreçte yaklaşık 200 milyon tondan, 500 milyon tona ulaşarak muazzam bir artış gösterdiği Şekil 4. 8.'deki verilerden anlaşılmaktadır.

Şekil 4. 8. Türkiye'de Yıllara Göre Emisyon Miktarı ve Kişi Başına Ton (CO2) Eşdeğeri (30.01.2020, <https://webdosya.csb.gov.tr/>).

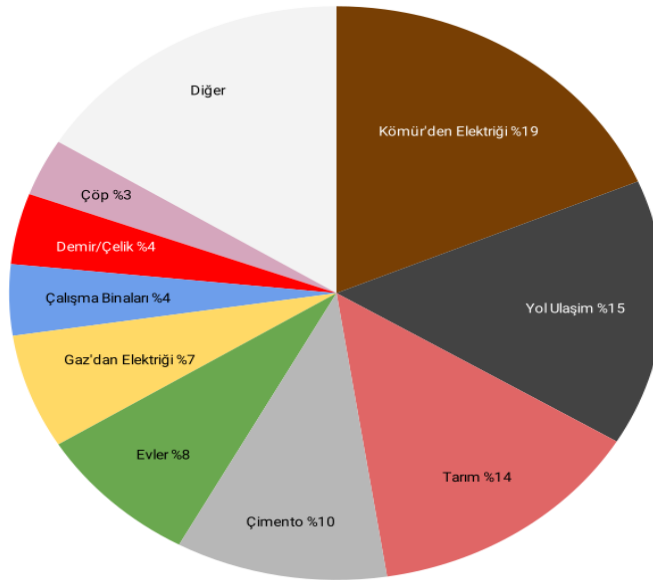
Bunda hiç kuşkusuz hızlı kentleşme, ekonomik ve teknolojik gelişmelere bağlı olarak başta motorlu taşıt sayısında artış olmak üzere bir dizi faktörün önemli etkisi vardır.

Türkiye'nin muhtelif bölgelerinin ekonomik ve teknolojik gelişmelere bağlı olarak, iklim değişikliğinden değişik boyutlarda ve farklı şekillerde etkileneceği, bu bağlamda, küresel ısınmadan, kurak ve yarı kurak iklime sahip, Güney Doğu ve İç Anadolu ile yeterli suya sahip olmayan yarı nemli Ege ve Akdeniz bölgelerinin daha fazla etkileneceği tahmin edilmektedir. Olası iklim değişiklikleri, bir taraftan kuraklığa, öte yandan tarımsal faaliyetlerin aksamasına ve verim düşüşüne neden olacaktır (Öztürk, 2002: 48). Yaşanacak bu sorunların etkisinin azaltılmasına yönelik olarak gerek merkezi idare ve gerekse başta büyükşehirbelediyeleri olmak üzere yerel yönetimlerin üzerlerine düşen sorumlulukları yerine getirmeleri büyük önem taşımaktadır. Bu bağlamda, "Yerel İklim Değişikliği Eylem Planını" tamamlayan Büyükşehir Belediyesi sayısı ve 2022 hedefi Şekil 4.9.'da gösterilmiştir.

Şekil 4. 9. Yerel İklim Değişikliği Eylem Planını Tamamlayan Büyükşehir Belediyesi Sayısı (30.01.2020, <https://www.iklimhaber.org/>).

Türkiye’de 2019 itibariyle, yerel iklim değişikliği eylem planını tamamlayan büyükşehir belediyesi sayısı Şekil 4.9.’dan da anlaşılacağı üzere yedi iken bu sayının 2022 yılı itibariyle otuza, yani tamamına ulaşması hedeflenmektedir (30.01.2020, <https://www.iklimhaber.org/>)

Şekil 4. 10. Türkiye’de İklim Değişikliğine Neden Olan Sera Gazlarının Kaynakları (31.01.2020, <https://webdosya.csb.gov.tr/>.)

Türkiye’de iklim değişikliğine neden olan sera gazlarının kaynaklarına oransal olarak bakıldığında ise birinci sırada % 19 ile termik santrallerden kaynaklanan kirliliğin yer aldığı görülmektedir. Bunu % 15 ile motorlu taşıtlardan kaynaklı kirlilik ve % 14 ile tarımda kullanılan kimkanunlardan kaynaklı kirlilik takip etmektedir.

Türkiye’nin de içinde yer aldığı Akdeniz Havzası’nda, "Hükümetler arası İklim Değişikliği Paneli’nin (IPCC)" "Dördüncü Değerlendirme Raporu’nda", sıcaklık artışının 1°-2°C’ye ulaşacağı, bunun sonucunda kuraklığın yaygınlaşacağı ve bilhassa kıyılardan uzak iç kesimlerde sıcak hava dalgalarının yaşanacağı ifade edilmektedir. Türkiye’de ise gelecekte bu yıllık ortalama sıcaklık artışının 2,5° ile 4°C civarında olacağı, Ege ve Doğu Anadolu’da artışın 4°C’yi, iç bölgelerde ise 5°C’yi bulacağı ön görülmektedir. Gerek IPCC raporunda ve gerekse yapılan muhtelif ulusal ve uluslararası bilimsel model çalışmalarda, Türkiye’nin yakın bir gelecekte daha sıcak ve kurak olacağı,

yağışların düzensizleştiği bir iklim yapısına sahip olunacağı tahmin edilmektedir. "Türkiye'nin İklim Değişikliği Birinci Ulusal Bildirimi" adıyla 2007'de yapılan çalışmaya göre; iklim değişikliğinin Türkiye'deki etkilerinin; "Artan yaz sıcaklıkları, batı illerinde azalan kış yağışları, yüzey sularının azalması, yoğun kuraklık, toprak bozulması, kıyı erozyonu ve seller" biçiminde olacağı ifade edilmektedir. Sayılan bu hususların; tarımsal üretim açısından çok önemli olan su ve toprak kaynakları üzerinde, yani tarımsal üretim öngörülerini üzerinde de olumsuz etkiler oluşturmaları kaçınılmazdır (Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 31.01.2020, <https://webdosya.csb.gov.tr/>). Demirci'nin, (2015: 89), Şen ve arkadaşlarından (2013) aktardığı veriler de daha şimdiden bu tahminleri doğrular niteliktedir. Buna göre Türkiye'de son yıllarda, aşırı ve zamansız yağışlar, şiddetli fırtınalar, sıcak hava dalgası, orman yangınları ve sel gibi felaketlerin sayısı artmaktadır. Orta vadede ülkede 5C° civarında sıcaklık artışı olacağı öngörülmektedir. Bu duruma paralel olarak gelecekte kuraklık, sıcak hava dalgaları, orman yangınları ve sel gibi felaketlerin sayısında da artış olacağı beklenmektedir. Bu tür iklimsel felaketlerin kentler üzerinde bazı olumsuz etkilere neden olacağı göz önüne alınırsa, iklim değişikliğinin bu tür olumsuz etkilerine karşı bazı uyum tedbirlerinin alınması elzemdir. Zira kentler iklim değişikliğinin zararlı etkilerinden muhtemelen en fazla zarar görecektir yerleşimler arasındadır.

4.1.7. Biyolojik Çeşitliliği Azalması

Yirminci asrın sonlarında, doğal kaynakların, özellikle kentleşmeye ve endüstrileşmeye bağlı olarak, aşırı ve bilinçsizce kullanımının neden olduğu sorunlar, "sürdürülebilir kalkınma" arayışlarını zorunlu hale getirmiştir. Ekonomik kalkınmayla gelecek nesillerin haklarının muhafazası arasında bir denge kurmayı amaçlayan sürdürülebilir kalkınmanın en önemli parametrelerinden biri doğal kaynakların ve biyo-çeşitliliğin korunmasıdır (Demir, 2013: 71). İnsan yaşamının ve doğal ekosistemlerin varlığının sürdürülebilmesi için biyolojik çeşitlilik ve bu bağlamda flora ve fauna türlerinin muhafazası hayati bir önem taşımaktadır. Bu bağlamda, biyo-çeşitlilik, üzerinde oydaşılan kesin bir bilimsel tanımla bulunmamakla beraber umumiyetle, tür çeşitliliği, genetik çeşitlilik ve ekosistem çeşitliliği olarak üç farklı açıdan ele alınmaktadır. İnsanların neden olduğu sorunlar nedeniyle, biyolojik çeşitlilik küresel ölçekte çok sayıda tehditle karşı karşıyadır. Bu itibarla, insanlığın ortak geleceği adına, çağımızın en önemli global sorumluluk alanlarından birisinin biyolojik çeşitliliğin muhafazası olduğu söylenebilir (Dervişoğlu vd., 2009: 50).

Türkiye, iklim şartları ve coğrafi konumuna binaen, önemli bir kısmı endemik olmak üzere, çok zengin bir bitki ve hayvan varlığına sahiptir ve bu alanda dünyada sayılıdır. Ancak Türkiye'de, kentsel ve endüstriyel atıklarla zirai mücadele ilaçlarının aşırı ve bilinçsizce kullanımından kaynaklı yaşanan çevresel sorunlarla, aşırı ve bilinçsiz avlanma, bitki ve hayvan zenginliğini yani biyo-çeşitliliği tehdit etmektedir. (Keleş ve Hamamcı, 2005: 145-146). Tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de, göç olgusuna bağlı olarak yaşanan çarpık kentleşme, aşırı nüfus artışı, bilinçsiz endüstrileşme ve bunlara bağlı olarak yaşanan problemlerin, doğal kaynakları ve biyo-çeşitliliği tehdit etmesi sorunu, ancak sürdürülebilir bir çevre için sürdürülebilir bir kalkınma felsefesi ile aşılabılır (Demir, 2013: 69).

Türkiye'nin, biyoçeşitliliğin muhafazasına yönelik imzaladığı en önemli uluslararası belge, 1992 Rio "Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi'dir" (Dervişoğlu vd., 2009: 51). 1992 Rio zirvesinden sonra ülkemizde biyo-çeşitliliğin korunmasına yönelik çok önemli adımlar atılmıştır. Demir, (2013: 72) bu bağlamda atılan adımları özetle "Ulusal Çevre Stratejisi ve Eylem Planı, Biyolojik Çeşitlilik Ulusal Stratejisi ve Eylem Planı, Beş yıllık Kalkınma Planları, Stratejik Vizyonu 2023 Projesi, Türkiye Çölleşme ve Kuraklıkla Mücadele Ulusal Eylem Programı, Biyolojik Çeşitlilik Stratejik Eylem Planı ile ulusal ve uluslararası kanuni düzenlemeler bu konulardaki politika ve uygulamalar bakımından incelenmesi lüzumlu temel belgelerdir" şeklinde ifade etmiştir.

Türkiye'nin coğrafi konumunun ve topoğrafik yapısının getirdiği avantajlara bağlı olarak biyolojik çeşitlilik açısından çok zengin olduğu söylenebilir. Dünyadaki

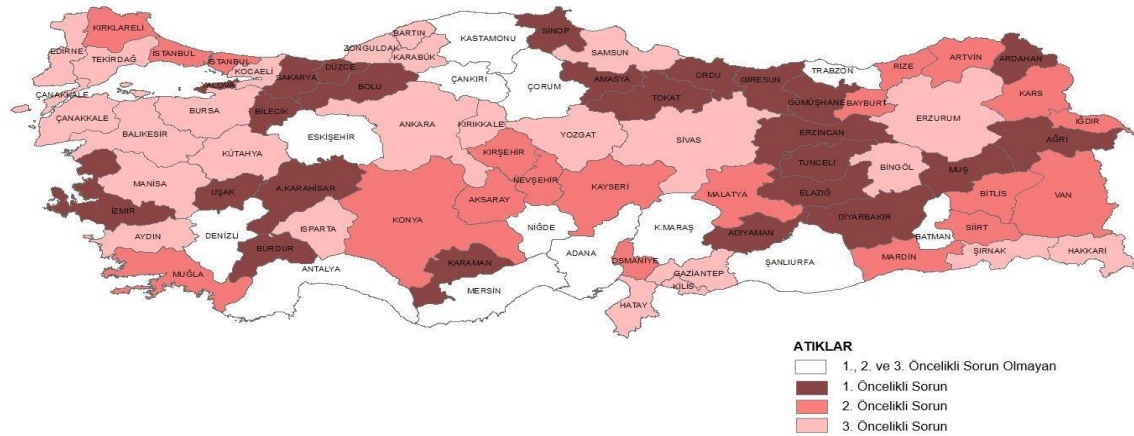
bitki türlerinin ve karasal omurgalıların yoğun yaşadığı “sıcak bölge” olarak ifade edilen 34 bölgenin üçü Türkiye’de bulunmaktadır. Türkiye’nin % 26’sı “Önemli Doğa Alanlarından” oluşmakta ve ülke genelinde 305 Önemli Doğa Alanı bulunmaktadır (Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 31.01.2020, <https://webdosya.csb.gov.tr/>).

Ormanların da, su kaynaklarının sürekliliğini sağlama, rüzgâr ve yağışların önünü keserek toprak erozyonunu önleme, hayvan türlerine ev sahipliği yapma, sıcaklığı düzenleyerek iklimi dengede tutma gibi çok önemli fonksiyonları vardır ve ülkemizin yaklaşık %27’sini oluşturan ormanların muhafazası ve geliştirilmesi de biyo-çeşitliliğin korunması açısından çok önemli bir faktördür (Keleş ve Hamamcı, 2005: 139-140).

4.1.8. Atık Yönetimi ve Çöp Sorunu

Türkiye’de günümüzde yaşanan kentleşme olgusu ve buna bağlı olarak meydana gelen en önemli sorunlar arasında, hava ,toprak ve suyun kirletilmesi ve bu bağlamda katı, sıvı ve gaz atıkların bilinçsizce, çevreye bırakılması, yani atık sorunu gelmektedir.

Türkiye gibi gelişmekte olan ülke kentlerinde katı atık sorunlarına neden olan nedenlerin en önde gelenleri, sanayileşme, hızlı nüfus artışı, ve kentleşme olgusu olarak sıralanabilir. Yaşanan bu sorunlar genelde günümüz kentlerinde atık yönetiminde kullanılan, toplama, taşıma ve depolamadan oluşan sistemin yetersiz kalmasına neden olmuştur. Toplanması, nakliyesi ve imhası ekonomik açıdan da büyük yük olan ve kamu sağlığı için önemli olduğu kadar, doğru geri dönüşüm yapılamadığı takdirde ekonomiye de büyük zararlar veren katı atık yönetiminde, toplanmasından imhasına kadar tüm süreçlerin sorumluluğu ve maliyeti belediyelere aittir. Karşılaşılan özellikle mali güçlükler nedeniyle günümüzde, ülkemizdeki birçok belediye katı atık yönetimi konusunda özel sektörle işbirliği yapmaktadır (Yılmaz ve Bozkurt, 2010: 12).

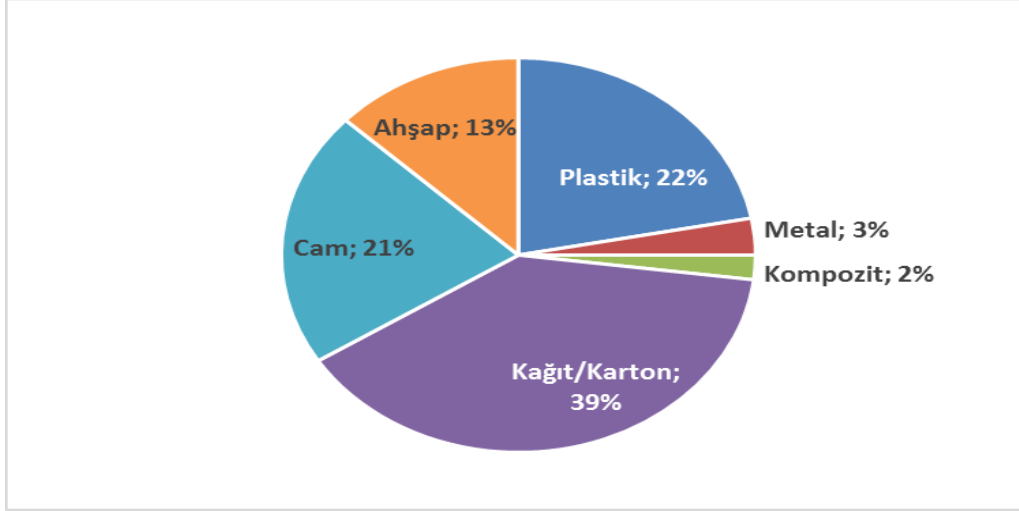

Şekil 4.11. Türkiye'de illere göre 2017 Yılı Atık Kirliliği Öncelikler Haritası (31.01.2020, <https://cevreselgostergeler.csb.gov.tr/>)

Şekil 4.11.'deki verilere göre bu çalışmanın kapsamına giren illerden İzmir ve Diyarbakır illerinin 1. öncelikli çevre sorunları olarak atık sorunu tespit edilmiştir. Bunun nedeni İzmir için mevcut atık bertaraf tesislerin yetersizliği, Diyarbakır için ise düzensiz depolama yapılmasıdır. Öte yandan Kayseri'de ise atık sorunu 2.öncelikli kentsel çevre sorunu niteliğindedir (Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 31.01.2020, <https://webdosya.csb.gov.tr/>).

Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı'nın, 2019 yılı, "Türkiye Çevre Sorunları ve Öncelikleri Değerlendirme Raporu"nda yer alan yukarıdaki harita incelendiğinde, bu çalışmanın kapsamına giren illerden İzmir'de ve Diyarbakır'da atık

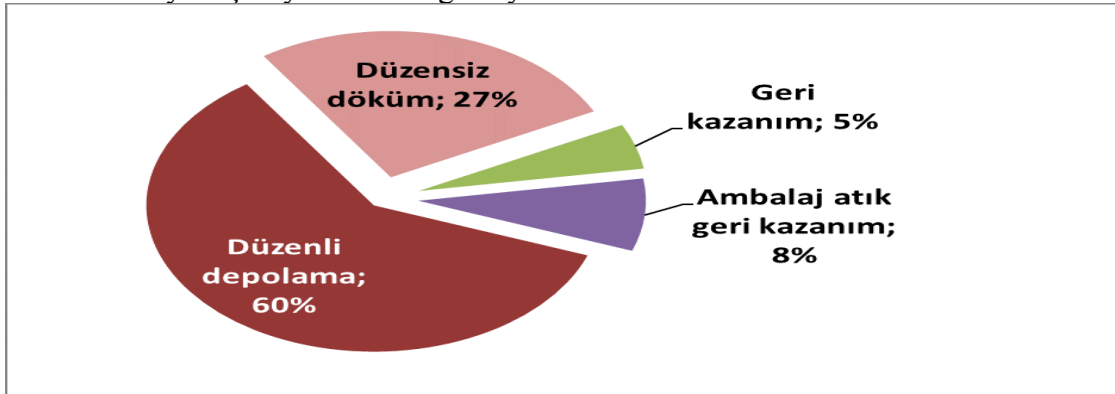
sorununun 1. öncelikli çevre sorunu olduğu anlaşılmaktadır. Diğer taraftan Kayseri'de ise atık sorunu 2. öncelikli sorundur.

Şekil 4. 12. Türkiye'de 2017 Yılı İtibariyle Pikanunya Sürülen Ambalajların Cinslerine Göre Oranları (31.01.2020, <https://cevreselgostergeler.csb.gov.tr/>).

Ülkemizde yaşanan atık sorunda mal ve hizmetlerin sunumunda kullanılan ambalajların üretildiği materyaller önem arz eden hususlardan birisidir. Bu noktada yine, Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı'nın, 2019 yılı, "Türkiye Çevre Sorunları ve Öncelikleri Değerlendirme Raporu" incelendiğinde, Şekil 4.12.'deki verilere ulaşılmaktadır. Buna göre, özellikle çevre açısından tehdit oluşturan plastik ambalaj oranının % 22 gibi yüksek bir oran teşkil ettiği anlaşılmaktadır.

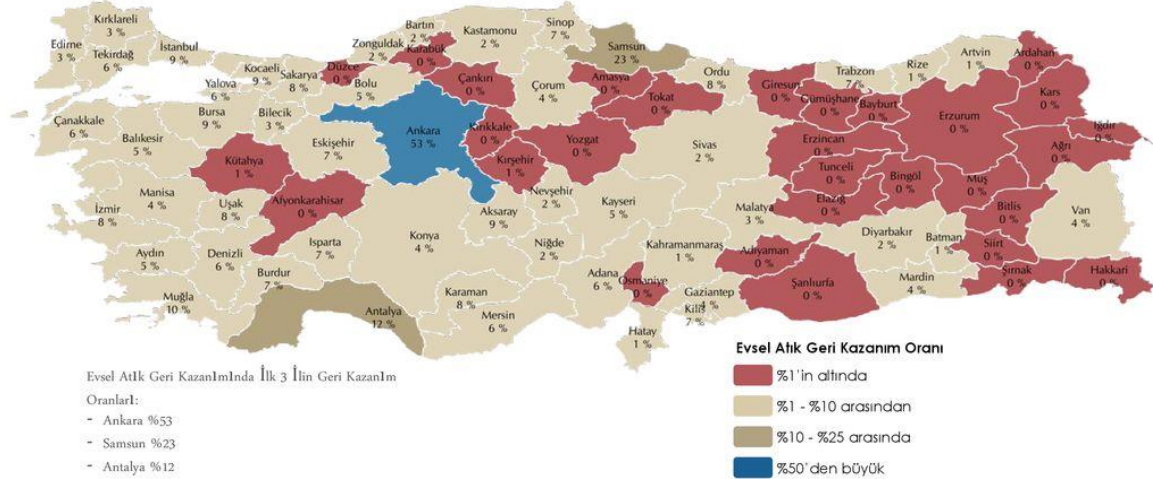
Atık yada çöp sorunu çağımızda belediyelerin en fazla sorun yaşadıkları ve eleştiri aldıkları kentsel çevre sorunları arasında yer almaktadır. Bu bağlamda iyi işlemeyen bir atık yönetimi hem insan sağlığına ve çevreye, hem de geri dönüşümde başarılı olunamaması durumunda, ekonomiye zarar veren neticeler doğurmaktadır (Şengün, 2015: 117). Bu bağlamda belediyelerimizin kentsel atıkların bertarafı ya da geri dönüşümü noktasında kullandıkları yöntemlere göre dağılımları Şekil 4.13.'te ortaya konulmuştur. Burada yer alan veriler incelendiğinde, toplam geri kazanım oranının yaklaşık % 13 gibi bir oranla düşük kaldığı görülmektedir. Yine grafikteki verilerden çöplerin yaklaşık % 27'lik bir kısmının vahşi depolama yöntemleri ile yani düzensiz bir biçimde döküldüğü ve depolandığı anlaşılmaktadır ki, günümüz itibarıyla bu oranında yine çok yüksek olduğu söylenebilir.

Şekil 4. 13 Türkiye'de 2016 Yılı İtibariyle Ulusal Atık Yönetimi ve Eylem Planına Göre Belediye Atıklarının Bertaraf/Geri Kazanım Yöntemlerine Göre Dağılımı (31.01.2020, <https://cevreselgostergeler.csb.gov.tr/>).

Atık yönetimi konusunda en önemli hususlardan birisi de şüphesiz atıkların geri dönüştürülerek ekonomiye kazandırılması meselesidir. Başta Almanya olmak üzere geri dönüşüm konusunda hayli ileri olan Avrupa Birliği ülkelerinde geri dönüşüm ortalaması % 30'lar seviyesindeyken bu oran ülkemizde % 8-9'lar civarındadır.

Evsel Atık Geri Kazanım Oranları (2016)

Şekil 4. 14. Türkiye'de 2016 Yılı İtibariyle İllere Göre Evsel Atık Geri Kazanım Oranları (31.01.2020, <https://slideplayer.biz.tr/>).

Şekil 4.14.'te yer alan bilgilerden de anlaşılacağı üzere bu çalışmanın kapsamını oluşturan illerden geri kazanım oranı en yüksek olan iller % 6 ile Adana ve İzmir'dir. bu illeri sırasıyla % 5 ile Kayseri, % 2 ile Diyarbakır ve % 1 ile Kahramanmaraş izlemektedir. Bu oranların yükseltilmesi ve özellikle kağıt üretiminde atık kağıtların kullanılarak orman varlıklarının korunması sürdürülebilir kalkınma adına çok önemli bir husustur. Bunun yolu kamu özel sektör işbirliği ve vatandaşın çöplerin kaynağında ayrıştırılması noktasında eğitilmesinden geçmektedir. Özellikle atık potansiyeli yüksek olan illerde çevre ile barışık üretim yapan kağıt fabrikalarının kurulması teşvik edilebilir.

Çağımızda, Türkiye'de yaşanan bilinçsiz ve plansız sanayileşme, hızlı nüfus artışına bağlı yaşanan plansız kentleşme, çevresel sorunlarda artışa ve doğal zenginliklerin bozulmasına neden olmaktadır. Özellikle büyük kentlerde yaşanan göçe dayalı nüfus artışı, sanayileşme, kentleşme ve artan tüketim miktarına bağlı olarak atık sorunu da giderek daha büyük bir problem haline gelmekte, atıkların çevreye olumsuz etkilerini azaltmak için, gerekli alt yapının oluşturulmasını zorunlu kılmaktadır. Günümüzde çoğu yerleşim alanların içine veya çok yakınına kurulan atık (çöp) depolama alanları, önemli sağlık sorunlarına yol açabilecek boyuttadır. Bu itibarla yerel yönetimlerin, atıkların çevreyle uyumlu bir biçimde yeniden dönüşümünü ve ortadan kaldırılmasını sağlayacak tesisleri kurmaları ve merkezi yönetimle birlikte gerekli tedbirleri almaları, ülkemizde kamu sağlığı bakımından elzem bir durumdur.

4.2. Türkiye'de Çevre Politikaları

Bu başlık altında Türkiye'de çevre politikalarının tarihsel süreçteki gelişimi, cumhuriyet öncesi dönem ve cumhuriyetin kurulmasından sonraki dönem olmak üzere iki temel döneme ayrılarak ele alınmış özellikle cumhuriyet sonrası Devlet Planlama Teşkilatı'nın kurulmasından sonra geçilen planlı dönemde çevre politikalarında meydana gelen kanuni ve kurumsal değişimler üzerinde durulmuştur.

Öncelikle politika kavramı üzerinde durmak gerekirse, bu kavram sözlük anlamıyla, "Devletin etkinliklerini amaç, yöntem ve içerik olarak düzenleme ve gerçekleştirme esaslarının bütünü, siyaset, siyasa, davranış biçimi, düşünce yapısı" olarak tanımlanabilir (TDK, 12.04.2017, www.tdk.gov.tr).

Politika, karşılaşılan her hangi bir problemi, bazı stratejiler kullanarak çözmek amacıyla gerçekleştirilen faaliyet ve alınan tedbirlerin toplamıdır. Genellikle, yaşanan veya muhtemel problemleri çözmeye yönelik olarak geliştirilirler. Bu itibarla, politika bir problemi çözme ihtiyacından kaynaklanır. Çevre politikası da bu manada; "Ulusal veya uluslararası seviyede çevreyle alakalı tercihlerin ve hedeflerin belirlenmesi" şeklinde tanımlanabilir (Ertürk, 2009: 377). Budak, (2000: 22) çevre politikası kavramını, insanın sağlığını ve kaliteli bir yaşam için ihtiyaç duyduğu tabii çevresini korumak ve bu bağlamda, flora ve fauna çeşitliliğini, toprağı, havayı ve suyu, zararlı insan faaliyetlerinden korumak, insanların neden olduğu hasarları ya da zararları gidermek için alınması gereken tüm tedbirlerdir olarak tanımlar.

Keleş ve Hamamcı’ ya göre (2005: 327), “Çevre politikasından bir ülkenin çevre konusundaki tercih ve hedeflerinin belirlenmesi” anlaşılır. Bu ifadede geçen politikayla dar manadaki politika birbirlerinden farklı kavramlardır. İlki, çevrenin korunması ve geliştirilmesi bağlamında geleceğe dönük önlemlerle alakalı olduğu halde; ikinci kavram, bu kavramlardan politik iktidar mücadelesinde yararlanmayı ve bu amaçla kullanılan müesseseleri, süreçleri ve yöntemleri anlatır.

Çevre politikalarının hedefleri ülkelere göre farklılık göstermekle birlikte, hemen hemen her ülkede ortak olan hedeflerinden de söz edilebilir. Bu hedefleri, insanların sağlıklı bir çevrede yaşamlarının temini, toplumun sahip olduğu çevresel zenginliklerin muhafazası ve geliştirilmesi ile çevre politikalarının uygulanmasında vergiler gibi söz konusu olacak yükün paylaşılmasında sosyal adalet ilkesinin gözetilmesi olarak sıralanabilir (Keleş, 2005: 328).

Orhan, (2013: 3) , Türkiye’de çevre politikaları konusunda şu önemli tespitlere yer vermektedir " Türkiye’de kurumların işleyişini ve ülke siyasetini belirleyen, kurumsallaşmış söylemlerin çevre politikalarının belirlenmesi ve uygulanmasını da etkilediği görülmektedir. Belirtmek gerekir ki, umumiyetle, ekonomik kalkınma hedefi, mevzuatta düzenlenen ve siyasi söylemlere de yansıyan "sürdürülebilirlik ve sürdürülebilir kalkınma" söylemlerinin pratikte önüne geçmektedir. Söylemler değişse bile öncelikler değişmemekte, taahhüt edilen değişimler hayata geçirilmemektedir. Mevzuatın değişmesi ve yeni müesseselerin kurulması hakiki manada kurumsallaşmayı beraberinde getirmemektedir".

Türkiye bağlamında çevre politikaları irdelenmek istendiğinde literatürde genellikle, öncelikle cumhuriyet öncesi ve cumhuriyet sonrası şeklinde bir ayrımın olduğu görülür. Cumhuriyet dönemi çevre politikaları ise umumiyetle planlı dönem öncesi çevre politikaları ve planlı dönemde çevre politikaları olarak iki kısımda ele alınır. Burada, Türkiye’de çevre politikalarının tarihsel süreçteki seyrinden söz etmeden belirtmek gerekir ki; Türkiye’de çevresel değerler Anayasa ile güvence altındadır (Solmaz, 2019: 1182). Bu çalışmada da yukarıda belirtilen dizine uygun bir biçimde, Türkiye’deki çevre politikalarının tarihsel süreci, " cumhuriyet öncesi ve cumhuriyet sonrası" şeklinde ikili bir ayrıma tabi tutarak irdelenmiştir.

4.2.1. Türkiye’de Çevre Politikalarının Tarihsel Süreçteki Gelişimi

Türkiye’de çevre politikalarının evrim süreci incelendiğinde, Cumhuriyetin ilk yıllarından 1970'lere kadar, sanayileşme ve iktisadi kalkınma amaçlarının öncelendiği ve çevre koruma çabalarının “ancak kalkınma çabalarını engellememesi kaydıyla” kabul gördüğü söylenebilir. Bu bakış açısının değişmesinde, 1972’de düzenlenen Stockholm Konferansının önemli bir rolü olduğu kabul edilir. Konferans sonrası dönemde çevre sorunlarının tartışıldığı platformlarda temel sorun çevre koruma ve ekonomik kalkınma ilişkisinde hangisinin öncelikli olduğu konusudur. Nitekim, Stockholm Konferansı boyunca süren tartışmaların odak noktasında da, kalkınma-çevre ikileminin nasıl aşılacağı konusu vardır. Bu tartışmalar noktasında gelişmekte olan ülkelerin neredeyse

tamamının tavrı, ekonomik kalkınma süreçlerine, çevreyi koruma adına ipotek koydurumama yönünde olmuştur. Stockholm Konferansının da etkisi ile, Türkiye'de çevre politikalarının oluşturulmasında çok önemli bir birim olan çevre müsteşarlığı bu dönemde kurulmuş ve ilk defa olarak, 1. ve 2. beş yıllık planlarda yer almayan çevre sorunlarına 3. planda yer verilmiştir (Orhan, 2013: 16).

Çalışmanın bu kısmında, Osmanlı Devletinden günümüze kadar uzanan süreçte, Türkiye'de çevresel değerlere bakış açısı ve çevre politikalarına yön veren temel etkenlerle, çevreye yönelik politikaların gelişim seyri, Osmanlı ile mukayeseli bir analiz yapabilme adına, cumhuriyet öncesi ve sonrası çevre politikaları olmak üzere, özellikle planlı dönem bağlamında ele alınmıştır.

4.2.1.1. Cumhuriyet Dönemi Öncesi Çevre Politikaları

Osmanlı'da kentler doğa ile uyumlu olarak dizayn edilmiş ve doğabilecek çevresel sorunlara karşı teknik, mali, hukuki her türlü önlemler alınarak, tabiata karşı gereken saygı maksimum seviyede gösterilmiştir. Bu bağlamda, İstanbul ve Bursa gibi şehirlerde, şadırvan ve çeşmelere suyun temiz olarak ulaşabilmesi için özel kanallar açılması, sokaklarda halk sağlığını tehdit eden tükürük ve balgam gibi maddelerin küll ve kireçle dezenfekte edilmesi gibi uygulamalar alınan bu önlemlere örnek olarak gösterilebilir. Başta hanedan üyeleri olmak üzere, devlet erkânı ve varlıklı hayır sahipleri, tabiatın ve hayvanların korunmasına yönelik özel vakıflar kurmuşlar ve özel görevliler tayin etmişlerdir (Yediyıldız, 154: 2008).

Yaşanan çevre sorunları açısından Osmanlı dönemi incelendiğinde, su kaynaklarının korunmasından, temiz su teminine, şehirlerin temizliğinden, muhtaç hayvanların bakımı ve korunmasına, mezbaha atıklarının bertarafından, salgın hastalıklara karşı alınan önlemlere kadar uzanan bir yelpazede bir dizi sorunların yaşandığı müşahade edilir. Bu sorunların çözümü noktasında, merkezi idare çıkardığı ferman ve kanunlarla, şehir idareleri muhtesiblerin kontrolleriyle, vakıflar da kendi faaliyet alanları bağlamında çevre politikalarının oluşumuna katkıda bulunarak bu sorunları çözmeye çalışmışlardır. Öte yandan günümüzün sivil toplum kuruluşlarına denk gelen vakıfların Osmanlı medeniyetinde çok önemli bir yerleri vardır. Allaha yakın olmaya yönelik olarak kurulan ve Ayet ve hadislerden beslenen bu vakıflar, menkul ve gayrimenkul malların kamu yararına tahsis edilmesiyle kurulurlar. Sosyal yardımdan Eğitime, sağlıktan güvenliğe, ticaretten ulaşım, bayındırlıktan çevre temizliğine varıncaya kadar toplumu ilgilendiren hemen her alanda faaliyet gösteren vakıflar, çevre ve çevre sorunlarıyla da ilgilenmişler çevreyi ve halk sağlığını doğrudan ve dolaylı olarak ilgilendiren, su kuyusu açma, su yolu, çeşme, sarnıç, şadırvan, nehir taşkınları ve temizliği, bataklıkların ıslahı, muhtaç hayvanların bakımı gibi önemli hizmetleri ifa etmişlerdir (Yörük, 2016: 364).

Osmanlı'da imparatorluğun son dönemlerine baktığımızda ise çevreye yönelik hukuki düzenlemeler olarak imar alanında 1848'de yayınlanan "Ebniye Nizamnamesinde" yol, bina yapımı, kamulaştırma ile ilgili düzenlemeler getirilirken, 1864'te bunun yerine İstanbul ve tüm imparatorluğu kapsayacak şekilde "Turuk ve Ebniye Nizamnamesi" çıkarılmıştır. 1882'de ise, ilk imar Kanunu olan "Ebniye Kanunu" çıkarılmıştır. Bu kanunla belediyelerin açacakları yol ve sokakların çevrelerinin haritalarını yaptırmaları ve halka ilan etmeleri zorunlu kılınmıştır. Ancak bu düzenleme yalnızca İstanbul ile sınırlı kalmış hatta İstanbul'un imarı hususunda 20.yüz yılın başlarına kadar önemli bir gelişme olmamıştır. Çevreye ilişkin diğer düzenlemeler olarak ise, 1869 yılında çıkarılan "Orman Nizamnamesi" ve eski eserlerin korunması ile ilgili olarak 1900 yılında çıkarılan "Asar-ı Atika" nizamnameleridir (Görmez, 2003: 146-150). Osmanlı'da çevre ve sokak temizliğine önem verildiğinin bir göstergesi olarak, Kanuni Sultan Süleyman'ın 1539'da çevre temizliğiyle ilgili kanunnamesi ise bu konuda dünyanın ilk nizamnamelerinden biridir (www.haberler.com. Erişim: 10.05.2017).

Yapılan açıklamalardan anlaşılabacağı üzere Osmanlı Medeniyeti, aşık Yunus'un (k.s.) "Yaratılanı severim Yaratandan ötürü" felsefesine dayalı olarak, vahşi hayvanların

korunmasına yönelik tedbirler alınmasından, göç eden leylekler için vakıf kurulması ve güvercinler için barınaklar yapılmasına varıncaya kadar hassas bir yaklaşımla çevresel zenginlikleri korumuş ve kollamıştır. II.Bayezid Han döneminde dünyanın ilk hayvan hakları nizamnamesinin çıkarılması tabiata verilen ehemmiyetin göstergesi olarak telakki edilebilir.

4.2.1.2. Cumhuriyetin İlanından 1960'lara Kadar Çevre Politikaları

Cumhuriyetin ilk yıllarında, uzun yıllar süren savaşıardan yeni çıkmış bir ülkenin öncelikle yeni bir devlet kurmaya odaklanmış olması nedeniyle, çevre ve çevre politikaları konusuna pek öncelik verildiği söylenemez. Yine de bu dönemde, çevreye ilişkin hükümler içeren ilk düzenleme olarak, 1925 yılında, 1882'de Osmanlı döneminde çıkarılan "Ebniye Kanunu'nun" bazı maddelerinde değişiklik öngören 642 sayılı kanun çıkarılmıştır. Bu kanunla mahalle gibi geniş alanları etkileyen yangın alanlarında belediyelere önemli görev ve yetkiler verilmiştir (Görmez, 2010: 150). Diğer yandan,yine bu dönemde özellikle halk sağlığını korumaya yönelik bir takım düzenlemelerin de hayata geçirildiği ve bu çerçevede 1924'te "Köy Kanunu", 1930'da " Belediye Kanunu ve Genel Halk Sağlığını Koruma Kanunu" gibi kanunların yürürlüğe girdiği görülmektedir (Orhan, 2013: 15-16). Bu kanunlar içerisinde, "1580 sayılı Belediye Kanunu" belediyelere yerel düzeyde birçok önemli yetki ve görevler yüklemiştir. Bunların önemli bir kısmı çevre sağlığı ve halk sağlığıyla alakalıdır (Bozkurt, 2012: 92). 1930'da yürürlüğe giren "1580 Sayılı Belediye Kanunu" 2005 yılına kadar yürürlükte kalmış ve birçok yerel hizmetin kanuni temelini oluşturmıştır.

Yine aynı dönemde, "1593 sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanunu" ile de merkezi ve yerel yönetimlere özellikle belediyelere sağlıkla alakalı bazı önemli görevler verilmiş, ancak takip eden süreçte, gerek merkeziyetçi yönetim anlayışı, gerekse belediyelerin yeterli mali imkanlara sahip bulunmamaları nedeniyle anılan görevlerin bir çoğu merkezi birimlerin yetkisine geçmiştir (Görmez, 2010: 152).

4.2.1.3. 1960'lardan 1980'lere Kadar Uygulanan Çevre Politikaları

Cumhuriyet dönemi boyunca başta erozyonla mücadele ve ormansızlaşma olmak üzere çevre ile ilgili konularda birtakım düzenlemeler yapılmasına ve politikalar uygulanmasına rağmen, modern anlamda çevre politikaları ancak 1970'lerde gündeme gelmeye başlamıştır (Orhan, 2013: 16). Türkiye'de, sosyal ve ekonomik kalkınmayı planlamak ve hızlandırmak amacıyla 1960'ta "Devlet Planlama Teşkilatı" kurulmuştur. Takip eden süreçte, 1963-67 dönemini kapsayacak şekilde "Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı" yapılarak, iktisadi kalkınmanın planlama anlayışı ile şekillendirmesi hedeflenmiştir (Erdem ve Yenilmez, 2017: 103). Bu çerçevede, Türkiye'de 1960-1980 arası dönemde, 1963-1972 dönemini kapsayan ilk iki beş yıllık kalkınma planlarında çevre sorunlarına hususi bir biçimde yer verilmemiştir. 1973-1977 dönemini kapsayan "Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı", 1972 Stockholm İnsan Çevre Konferansının da etkisiyle, özel olarak çevre sorunlarına yer verilen ilk plan olmuştur. Bu bağlamda, üçüncü planda, ülkemizin hava, su, toprak ve kıyılarla ilgili temel çevre sorunlarına dikkat çekilerek, bunların bir bütün halinde, planlama sistemi içerisinde ele alınmasının gerekliliği vurgulanmaktadır. Yine üçüncü plan'da insan-çevre ilişkilerinin rasyonel bir denge içinde sürdürülerek sosyal ve ekonomik kalkınmanın temin edilebileceği ifade edilmiştir. Bu itibarla, iktisadi kalkınmaya zarar verebilecek çevre politikalarının benimsenmeyeceği vurgulanmakla birlikte, kurulacak endüstri tesislerinin oluşturacağı kirliliğin önceden tahmin edilmesi yani, önleyici çevre politikası anlayışının kısmen hayata geçirilmesi de yine bu dönemde olmuştur (Keleş ve Hamamcı, 2005: 336-337).

Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planında çevre politikaları ve sorunları, ayrı bir başlık açılarak düzenlenmiştir. Bu bağlamda, "insan-çevre münasebetleri önemli bir konu olarak telakki edilmiş, önleyici çevre politikalarının uygulanması ön görülerek çevre ile ilgili konularda yerel idarelerin ağırlığının artırılması; merkezi idareyle koordinasyonun sağlanması, büyük kentlerde kent etrafında yeşil kuşakların tesis

edilmesi gibi hususlar da" yine bu planda yer almıştır. Öte yandan "Çevre sorunlarının sosyal değişim süreciyle beraber çözümlenmesi temel ilkedir ibaresi de, Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planında" yer almaktadır (Solmaz, 2019: 1183).

Sürdürülebilirlik prensibi, 1985 ile 1989 yılları arasını kapsayan "Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planında" benimsenen temel ilke olmuştur. Diğer yandan, yine çevre sorunlarına yönelik önleyici yaklaşım, 5. plan döneminde de devam etmiştir. Bu planda özellikle büyük kentlerde yaşanan kentsel hava kirliliğinin önlenmesi hususunda da önceki planlardakine benzer şekilde, alınması gereken önlemlere dair ifadelerde yer almaktadır. Su kaynaklarının kullanımı ve kalitesinin değerlendirilmesinde, bölgeler bazında rasyonel bir düzenlemeye ihtiyaç olduğu hususuna da planda yer verilmiştir (Keleş ve Hamamcı, 1997: 252).

4.2.1.4. 1980'lerden Günümüze Kadar Uygulanan Çevre Politikaları

1980'li yıllar çevre politikalarında dönüşümün birdenbire ve çok hızlı yaşandığı bir dönem olmuştur. 1982 Anayasasında çevre ile doğrudan ilgili birkaç maddenin yer almasıyla başlayan bu dönem, hemen ardından 1983'te "Çevre Kanunu, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu, Boğaziçi Kanunu" gibi düzenlemelerin yapılması ile devam etmiş ve kısa süre içinde çevreyle ilgili her alanda yeni kanuni düzenlemeler yapılmıştır. Bu açıdan olumlu gelişmeler gözlenirken diğer yandan, büyük bir mevzuat karmaşası, tutarsızlıklar ve çelişkiler de dönemin temel karakteri olmuştur (Görmez, 2010: 159). Dönemin çevre politikası düzenlemelerine yön veren söylemlerin büyük oranda 1970'li yılların izlerini taşıdığı görülür. Nitekim, Çevre Kanunu incelendiğinde yetmişlerin mantığıyla çevre ve ekonomik kalkınma ayrımı yapıldığı ve çevre korumanın kalkınmayı engellemeyecek bir şekilde gerçekleştirilmesinin gerekliliği vurgulanmış ve bir hedef olarak kanuna konulmuştur (Orhan, 2013: 17).

Kurumsal yönden dönemin karakterine bakıldığında, çevre politikaların belirlenmesi ve uygulanmasında, Türkiye'de merkezi yönetimin ön plana çıktığı görülmektedir. Başta, Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, Tarım ve Orman Bakanlığı, Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, ile Kültür ve Turizm Bakanlıkları olmak üzere merkezi yönetim aktörleri çevre politikaları bağlamında önemli rol oynamaktadır. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı bu birimler içerisinde, ülke genelinde çevreyle ilgili eşgüdümü sağlayan bakanlıktır. Bunların yanı sıra, Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü, GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı ve İller Bankası gibi kurumlar da özellikle çevre politikalarının uygulanması noktasında önemli rolleri vardır. Yerel düzeyde ise özellikle 2012'de çıkan 6360 sayılı kanun sonrası, büyükşehir belediyeleri çevre politikalarının uygulanmasında sorumluluk sahibi birimlerdir (Toprak, 2017: 177).

1980'lerdeki en önemli iki gelişmenin, çevre hakkı konusuna 1982 Anayasasının 56. Maddesinde yer verilmesi ve 1982'de 2872 sayılı Çevre Kanununun çıkarılması olduğu söylenebilir. 1990'lı yıllara bakıldığında ise, yedinci kalkınma planında çevre konusuna yer verilmesi ve "Ulusal Çevre Eylem Planı" en önemli kilometre taşlarıdır. 2000'li yıllardaysa, Avrupa Birliğine üyelik süreci bağlamındaki uyum çabaları, çevre ile ilgili mevzuatta bir takım düzenlemeleri de beraberinde getirmiş ve çok sayıda kanuni ve kurumsal düzenleme Avrupa Birliği standartlarına uyum hedefi çerçevesinde gerçekleştirilmiştir.

4.2.1.5. Kalkınma Planları ve Çevre

Türkiye'de mekânsal planlamayla alakalı ilk adımlar yukarıda da ifade edildiği üzere, Osmanlı'nın son dönemlerinde atılmıştır. Cumhuriyet dönemine bakıldığında ise 1961 Anayasası'nın 166. maddesi ile Anayasal düzeyde planlı kalkınma modeline vurgu yapılmıştır. Diğer taraftan, ekonomik ve sosyal kalkınmayla doğal kaynakların kullanımı arasında bir bağ kurulmuştur. Kurumsal yapılanma açısından bakıldığında ise, Türkiye'de, çevreyle alakalı konularda, merkezi yönetimle yerel yönetimler arasında

koordinasyonu sağlamak amacıyla 1970'lerde "Çevre Sorunları Koordinasyon Kurulunun" ihdası önemli bir milattır. 1960'larda itibaren geçilen planlı dönemde, ilk defa olarak 1973 yılında üçüncü kalkınma planında çevre konusuna özel olarak yer verilmiştir. Çevre konusunda politika oluşturulması; plan ve projelerin hazırlanması ve uygulanması ile ilgili kurumlar arasında eşgüdümün sağlanması amacıyla "Başbakanlık Çevre Örgütü" 1978'de kurulmuş, bilahare yine Başbakanlığa bağlı Çevre Müsteşarlığı ihdas edilmiştir (Akay ve Kaldırım Akgün, 2014: 100-101).

Yukarıda belirtildiği üzere, 1960'lı yıllardan itibaren Türkiye'de planlı döneme geçilmiştir. Ekonomik ve sosyal kalkınma amacına yönelik olarak, yapılan beş yıllık kalkınma planlarında, "kentleşme ve çevre sorunlarına" ilişkin politikalar önemli bir alt başlığı meydana getirmektedir. Ancak 1963-1972 yıllarını kapsayan ilk iki planda çevre sorunlarına daha öncede belirtildiği üzere, özel bir bölüm ayrılmamıştır. Üçüncü planda ilk defa çevre sorunlarına detaylı olarak yer verilmiş, ülkenin çevre sorunlarının bir envanterinin çıkarılması öngörülmüştür. Dördüncü planda kentleşme ve gelişme sürecinde insan ve çevre ilişkilerini ve sağlığını, ülkenin doğal ve tarihi zenginliklerini korumanın önemine dikkat çekilerek kent planlarının çevresel değerleri koruyacak şekilde yapılması öngörülmüştür (Öktem, 2003: 114-116). 1979- 1983 yılları arasında kapsayan, "Dördüncü planın" Avrupa topluluğunda kabul edilen "İkinci Çevre Eylem Programında" öngörülen "önlenme ilkesi" ile uyumlu bir yaklaşım sergilediği söylenebilir. Bu bakımdan dördüncü plan önceki planlardan farklıdır (Erdem ve Yenilmez, 2017: 105).

"Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda" (1985-1989) "Önleyici çevre politikalarının" yanı sıra "Onarımcı çevre politikalarına da" yer verilmiştir (Demiral, 2000: 20-21). Beşinci Planda, temel olarak Türkiye'deki çevre sorunları "Kentleşme, erozyon ve doğal afetler neticesinde oluşan çevre kirlenmeleri ile hızlı sanayileşmenin ve tarımda modernizasyonun getirdiği çevre sorunları" olarak tespit edilmiştir (Erdem ve Yenilmez, 2017: 106). "VI. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda" (1990-1994) yine, insan sağlığı ve çevreyi önceleyen, sürdürülebilir, onarıcı ve önleyici çevre politikalarına birlikte yer verilmiştir (Kızılboğa ve Batal, 2012: 197).

"Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000)" çevre sorunlarını Rio zirvesi ve AB politikalarıyla uyumlu olarak "Sürdürülebilir kalkınma" perspektifinden ele almış ve buna yönelik çevre politikalarının uygulanacağı ifade edilmiştir (Erdem ve Yenilmez, 2017: 105). Öte yandan, "Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda" (2001-2005), "İnsan sağlığını, ekolojik dengeyi, kültürel, tarihi ve estetik zenginlikleri koruyarak, ekonomik ve sosyal gelişmenin birlikte sağlanacağı çevre politikalarının uygulanacağı" hususu ifade edilirken; "Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda" ise (2007-2013), yine sürdürülebilir kalkınma felsefesine uygun olarak, gelecek nesillerin de gözetilerek, tabi zenginliklerin muhafazası ve kullanım şartlarının tespiti ve bu kaynakların adil dağılımını temin edecek çevre yönetiminin kurulmasının önemi ve gerekliliği belirtilmiştir (Kızılboğa ve Batal, 2012: 197-198). "Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı (2014-2018)" ise "Yaşanabilir mekânlar ve sürdürülebilir bir çevre" hedefine uygun bir çevre yaklaşımı öngörmektedir.

On Birinci Kalkınma Planı ise (2019-2023), ekonomik kalkınma ve üretime ağırlık vermekle birlikte "sürdürülebilirlik" kavramını da ön plana çıkartmış bu bağlamda özellikle "Yaşanabilir Şehirler" ve "Sürdürülebilir Çevre" konuları da planda yer almıştır. Bu çerçevede çevre ile ilgili doneler özellikle "Kentsel Altyapı ve Çevrenin Korunması" başlıkları bağlamında irdelenmiştir. "Çevrenin korunması" hususunda başlıca sorunlar zikredilip özellikle hava kirliliği sorununun çözümü hususunda öneriler ortaya konulmuştur. Netice itibarıyla "11. Beş Yıllık Kalkınma Planı", "sürdürülebilirlik" ve "çevre" kavramlarına planın tamamında yer vermiş, sürdürülebilirlik ve çevre ile ilgili hedef ve göstergeler planda ortaya konulmuştur (R.G., 24.07.2021, <https://www.resmigazete.gov.tr/>).

Netice olarak bakıldığında, gelişmekte olan Çin, Hindistan ve diğer pek çok ülke gibi, ülkemizin de çevre politikaları noktasında, çevre-ekonomi dilemmasında ekonomiyi öncelediği ve çevre politikalarını buna göre şekillendirdiği söylenebilir. Nitekim bunun bir yansıması olarak Türkiye, "Kyoto Protokolünde" değişiklik öngören ve yükümlülükleri arttırarak, tarafların zararlı gaz salınımını 2020'de, 1990 yılına

kıyasla en az %18 azaltmayı öngören 2012 “Doha Değişikliği”ni henüz imzalamamış ve bu konuda taahhüt altına girmekten kaçınmıştır. Ancak bu duruma rağmen özellikle Avrupa Birliğine adaylık sürecinde, çevre politikalarının şekillenmesinde "AB çevre eylem planlarının" etkili olduğu söylenebilir. Nitekim, "Üçüncü planda" çevre sorunlarına ve politikalarına, AB "Birinci Çevre Eylem Planı" ile uyumlu olarak ilk defa kapsamlı bir biçimde temas edilmiş, "VI. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda" "Sürdürülebilirlik" kavramına yer verilmiş, 7, 8 ve 9. " Beş Yıllık Kalkınma Planlarında" "Sürdürülebilir kalkınma" felsefesine vurgu yapılırken, "Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planında (2014-2018)" “ Yaşanabilir mekânlar ve sürdürülebilir bir çevre” hedefi ortaya konulmuştur.

4.2.2. Türkiye’de Çevre Politikalarının Kanuni Dayanakları

Çevre konusu önemine binaen ülkemizde gerek 1982 Anayasasında ve gerekse konu ile ilgili olarak çıkarılan kanunlarda geniş bir biçimde düzenlenmiştir. Çalışmanın bu kısmında öncelikle 1982 Anayasasında çevre ile ilgili yer verilen düzenlemelere değinilmiş daha sonra çevre konusundaki temel kanuni düzenlemeler hakkında kısa bilgiler verilmiştir.

4.2.2.1. 1982 Anayasasında Çevre Kavramı

Çevre kavramına ilişkin düzenlemelerin ülkelerin Anayasalarında yer alması yolundaki uygulama giderek yaygınlık kazanmaktadır (Keleş, 2013: 201). Ülkemizde, 1961 Anayasası çevre ile ilgili tafsilatlı düzenlemelere yer vermemektedir. Bu konuda çevreyle alakalı sayılabilecek 49. Maddeye göre Devlet, tüm yurttaşların ruh ve beden sağlığı içerisinde yaşamasını temin etmekle görevlidir (1961 Anayasası Md. 49).

1982 Anayasasında ise çevre konusunda önemli maddeler bulunmaktadır. Anayasamızın 23. maddesi, sağlıklı ve düzenli kentleşmenin kanunla sınırlandırılabilmesini ifade ederken, yerleşme özgürlüğünün sınırlandırılmasına ilişkin bu fıkra, geniş manada çevre sorunları bağlamında ciddi bir güvence niteliği taşımaktadır. Yine A.Y. madde 35'te tüm yurttaşlara miras ve mülkiyet hakları tanınarak, tanınan bu hakların sadece kamu yararı gerekçesiyle ve kanunla kısıtlanabileceğini ve mülkiyet hakkının kullanımının toplumsal çıkarlarla ters düşmeyeceğini belirtmektedir. 43. Madde ise, ülkedeki tüm kıyıların devletin tasarruf ve hükmü dahilinde bulunduğunu; deniz, akarsu ve göl sahilleri ile, göl ve denizlerin sahillerini çevreleyen kıyı şeritlerinden faydalanmada öncelikli olarak kamu menfaatinin gözetileceğini; sahillerle kıyı şeritlerinin, kullanım amaçları dahilinde, derinliği ve şahısların bu alanlardan faydalanma imkân ve şartlarının kanunla düzenleneceğini" ifade etmektedir (Türk, 2011: 94).

Yukarıda zikredilen düzenlemelere ek olarak 1982 Anayasasının 44.maddesi "Toprağın Verimli Kullanılması", 63.maddesi "Kültür Ve Tabiat Varlıklarının Korunması", 45.maddesi "Tarımsal Toprakların Amaçları Haricinde Kullanımının Engellenmesi" ve 169.maddesi Ormanların Korunmasına" yönelik olarak doğrudan çevreyle ilgili düzenlemeler getirmektedir. Çevre Kanununa kaynaklık eden Anayasa'nın 56. maddesinde ise, “Tüm yurttaşların dengeli ve sağlıklı bir çevresel ortamda yaşamaya haklarının olduğu hususu vurgulanarak, çevre sağlığını muhafaza etmek ve çevreyi geliştirerek kirlenmesini önlemek, devletin ve vatandaşların ödevleri arasında" sayılmıştır (Görmez, 2010: 160).

4.2.2.2. Türkiye’de Çevre İle İlgili Kanunlar

Türkiye'de 1930'lardan itibaren uygulanagelen kanuni mevzuatın bir kısmı doğrudan diğer bir kısmı ise endirekt bir biçimde çevreye dair düzenlemeler içermektedir. Türkiye, 1980'li yıllardan itibaren, çevre sorunlarına yönelik önemli kanuni ve kurumsal değişim ve dönüşümler geçirmiştir. 1982 Anayasasının 56. maddesi, bireylere "dengeli ve sağlıklı bir çevresel ortamda yaşama hakkı" tanımaktadır (Hobikoğlu, 2007: 84). Ülkemizde çevre ile ilgili, Anayasal düzenlemeler dışında da,

yıllardan beri oluşturulmuş zengin kanuni kuralları toplayan kanunlarımız vardır. Başta Çevre Kanunu (2872/5491) olmak üzere, "Milli Parklar Kanunu", "Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu", "Boğaziçi'nin Korunmasına İlişkin Kanun", "Kıyı Kanunu", "İmar Kanunu", "Umumi Hıfzıssıhha Kanunu", "Orman Kanunu", "Su Ürünleri Kanunu", "Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu", "Hayvanları Koruma Kanunu" gibi kanunlar ilk akla gelen kanunlardır (Keleş, 2013: 203). Aşağıda bu kanunların bazıları kısaca irdelenmeye çalışılmıştır.

4.2.2.2.(1). Çevre Kanunu

Türkiye'de çevre yönetimi ve politikalarını belirlemeye yönelik olarak yapılan en önemli hukuki düzenlemelerin başında, başlı başına bağımsız bir çevre mevzuatı sayılabilecek "Çevre Kanunu" yer almaktadır. Çok sayıda değişikliğe uğrayan Kanunun uygulanmasından, son düzenlemeyle "Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı" sorumlu kılınmıştır (Şengün, 2015: 113). 1983'te yürürlüğe giren 2872 numaralı Çevre Kanununun çıkarılış amacı, tüm canlıların müşterek zenginliği olan çevrenin, sürdürülebilir bir çevre ve sürdürülebilir bir kalkınma anlayışı çerçevesinde muhafazasını sağlamaktır (Türk, 2013: 95).

2872 sayılı çevre Kanunun 3.maddesi bağlamında, çevrenin muhafazasına, rehabilite edilmesine ve çevre kirliliğinin engellenmesine dair yer verilen umumi ilkeler özetle şöyledir: " - Çevre kirliliğinin önlenmesi, Çevrenin muhafazası ve çevre sorunlarının çözülmesine yönelik lüzumlu hukuki, idari, teknik ve malî düzenlemeler Bakanlığın eşgüdümü çerçevesinde tanzim edilir - Tüm kamu ve özel sektör unsurları çevrenin muhafazası ve çevre kirliliğinin önlenmesi ile vazifelidir ve bu hususta devletin alacağı önlemlere ve belirlenen ilkelere uymak zorundadırlar. -Toprakların ve kaynakların kullanımı kararlarını alan kuruluşlar, sürdürülebilir kalkınma ilkesini gözetirler. - Çevrenin muhafazası ve çevresel kirliliğin önlenmesi için uygun maliye politikası araçları ile iktisadi araçlar ve teşvik enstrümanları kullanılır.- İktisadi faaliyetlerin yararları ile tabii kaynaklar üzerindeki etkileri, sürdürülebilir bir kalkınma anlayışı bağlamında uzun dönemli olarak değerlendirilir. - Çevre siyasetlerinin belirlenmesinde, kamu ve özel sektör kökenli tüm paydaşların katılım hakkı esastır.-Her türlü faaliyette tabii kaynakların ve enerjinin verimli kullanımını temin etmek amacıyla atıkları kaynağında azaltan ve geri kazanımını temin eden, çevreyle barışık teknolojilerin kullanımı esastır.-Kirliten öder ilkesi temel esaslardandır. - Çevrenin muhafazası ve kirliliğin önlenmesine yönelik her türlü faaliyette; bakanlıklar, meslek odaları, yerel idareler ve sivil toplum kuruluşları birlikte çalışırlar. Global ve bölgesel çevre sorunlarının çözümü hususunda, tarafı olduğumuz beyneimilel antlaşmalar neticesinde meydana gelen, milli hak ve sorumlulukların ifası için lüzumlu mali, idarî, teknik ve kanuni düzenlemeler bakanlığın eşgüdümünde gerçekleştirilir. Kamu ve özel tüm paydaşlar, bu düzenlemeler neticesinde meydana gelecek maliyetlere katlanmakla mükelleftir."

İlk şekli ile önceden yedi madde olan çevre koruma ilkeleri bilahare on maddeye çıkartılmıştır. Bu durum, çevre koruma ilkelerinin arttırılması, çevrenin daha iyi şartlarda korunması bakımından olumlu bir gelişme olarak değerlendirilebilir (Görmez, 2010: 167).

Görüldüğü üzere, çevre politikalarının temel ilkelerini oluşturan; "Kirliten öder ilkesi,önleme ilkesi, çevre eğitimi ve bilgi edinme gibi ilkeler çevre Kanununda açıkça yer almıştır.

4.2.2.2.(2). Boğaziçi Kanunu

İstanbul ve özellikle de Boğaziçi, Türkiye'nin en önemli çevre değerlerini barındıran ve aynı şekilde en ciddi çevresel bozulmaya uğrayan bölgelerden biridir. Stratejik ve çevresel önemine binaen bu bölgenin korunması amacıyla "2960 sayılı Boğaziçi Kanunu" çıkarılmıştır. Kanunun çıkarılış amaçları, "İstanbul Boğaziçinin doğal güzelliklerini, tarihi ve kültürel zenginliklerini korumak ve geliştirmek, bu

bölgedeki nüfus yoğunluğunu arttıracak yapılaşmayı sınırlamak amacıyla uygulanacak imar mevzuatını belirlemek ve düzenlemek" olarak belirlenmiştir (Görmez, 2010:175-176).

Koruma, geliştirme ve yoğunluk artışına mani olma hedeflerine uygun bir biçimde kanun, "Boğaziçi bölgesinde bu kanun ve imar planı esasları çerçevesinde yapılaşmaya gidilebileceğini, mevzuata aykırı yapılan binaların ise derhal yıktırılacağını" hükme bağlamıştır. Kanunla bu bölgede, nüfus ve yapı yoğunluğunu arttıracak plan değişiklikleri de men edilmiştir. Yine anılan kanunla, Boğaziçi kıyı kuşağı ile öngörünüm bölgesinde ifraz ve tevhit marifetiyle de konut yapmak kanunklanmıştır (Keleş ve Hamamcı, 2005: 362).

4.2.2.2.(3). Orman Kanunu

Çevre Kanunu dışında, çevre değerlerini korumakta etkili olabilecek kanunlardan biri de 1956 tarihli ve 6831 sayılı Orman Kanunudur. Devlet Ormanlarının korunması ile ilgili ilkeler bu kanunda yer almaktadır (Keleş, 2013: 218). Ormanların korunması ve geliştirilmesi ve tabiatın muhafazası bakımından bu kanuni düzenlemenin de çok önemli bir yere sahip olduğu söylenebilir (Şengün, 2015: 112).

Bu bağlamda anılan Kanunun özellikle 17. maddesi kapsamında yapılaşmaya dair verilecek izinlerle ilgili düzenlemenin önemli olduğunu vurgulamak gerekir. Getirilen bu düzenleme ile sadece kamu yararına yönelik olarak, eğitim, sağlık, spor ve bayındırlık gibi amme menfaatine müteallik yapılaşmaya izin verilerek, ormanlık alanların ve özellikle doğu kara deniz yaylalarının keyfi olarak betonlaşmasının önü kapatılmıştır.

4.2.2.2.(4). Kültür Ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu

Anadolu'nun köklü ve zengin bir tarihi- kültürel varlığa sahip bulunmasına rağmen, bu zenginlikleri halkın istifadesine sunacak ve muhafaza edecek derli toplu bir kanuni düzenleme, ancak 1983'te yapılabilmektedir (Şengün, 2015: 113). Bu bağlamda, 1982 Anayasasının kabulünün ardından, Türkiye'nin doğal ve tarihi zenginliklerinin ve çevresinin muhafazasına yönelik tedbirlerin alınması amacıyla çevre ile ilgili kanunlardan birisi olarak "2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu" çıkarılmıştır (Görmez, 2010: 174). Kanun, kültür varlıklarını, gerek tarih öncesine ve gerekse tarih çağlarına ait bilimsel, kültürel, dini ve güzel sanatlara dair gün yüzüne çıkarılan yer altı ve üstünde ya da su altında bulunan tüm menkul ve gayrimenkul varlıklar olarak tanımlarken, tabiat varlıklarını ise, "ideolojik dönemlerle, tarih öncesi ve tarihsel çağlara ait olup nadir bulunmaları ya da güzellikleri ve özellikleri yönünden korunması lüzumlu yerüstünde, yerin altında ya da suyun altında bulunan kıymetler" biçiminde tarif etmektedir (Bozkurt, 2012: 107-108).

2863 sayılı "Kültür Ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu" 23.07.1983'te, 14.07.2004 tarihinde ve 08.08.2011'de önemli değişiklikler geçirmekle birlikte genel olarak özü değişmemiştir denilebilir (Görmez, 2010:175). Bu değişiklikler içerisinde 5226 sayılı kanunla getirilen, toplanan emlak vergisinden yüzde onluk bir miktarın "taşınmaz kültür varlıklarının korunmasına katkı payı" olarak ayrılmasına ilişkin düzenleme, bu varlıkların korunması adına önemlidir (Keleş, 2013: 217).

4.2.2.2.(5). Kıyı Kanunu

Türkiye'de "3086 sayılı Kıyı Kanunu" 1984'te deniz, göl, akarsu kıyıları ve sahil şeritleriyle ilgili yürürlüğe girmiş fakat bilahare, Kanunun tamamı 1986'da, Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilmiştir (Keleş ve Hamamcı, 2005: 373). Bilahere 1990'da "3621 sayılı Kıyı Kanunu" çıkarılmıştır. Ancak Anayasa Mahkemesi bu kanunda getirilen "kıyı" tanımını da Anayasaya aykırı bularak iptal etmiş ve bunun üzerine 1992 yılında, bugün de yürürlükte olan 3830 sayılı kanun çıkarılmış bu kanunda "Kıyı şeridi, kıyı sınır çizgisinden başlayarak kara cihetinde yatay biçimde en az yüz metre genişliğe

sahip alan" biçiminde tanımlanmıştır (Keleş, 2013: 218). Bu düzenleme kıyılarımızın betonlaşmasını önlemeye yönelik ve kamu yararını gözetmeye dönük bir uygulamadır.

4.2.2.2.(6). Milli Parklar Kanunu

Çevrenin korunmasına yönelik olarak çıkarılan önemli ve özel kanunlardan biri de, 1983 yılında çıkarılan 2873 sayılı Milli Parklar Kanunu'dur. Bu kanun çerçevesinde Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı'nın başvurusu üzerine Bakanlar Kurulunca, milli park olarak belirlenen yerlerde mutlak yapılaşma yasağı getirilmiştir (Keleş, 2013: 215). Anılan kanunun amacı birinci maddesinde "Türkiye'de ki ulusal ve uluslararası seviyede kıymete sahip tabiat anıtı, ulusal park, doğa parkı, ve doğayı koruma bölgelerinin tespit edilmesine, hususiyeti ve terkibi bozulmadan muhafazasına, yönetilmesine ve geliştirilmesine dair usul ve esasları düzenlemek." biçiminde ortaya konulmuştur.

Yukarıda ifade edilen milli parklardaki mutlak yapılaşma yasağı, çevresel zenginliklerin korunması, çevresel sürdürülebilirlik ve gelecek kuşakların da hukukunun korunması noktasında hayati ehemmiyeti haiz bir düzenlemedir denilebilir.

4.2.2.2.(7). İmar Kanunu

Çevre Kanununun dışında olup çevre ile ilgili düzenlemeler içeren bir başka kanun da, 1985 tarih ve 3194 sayılı İmar Kanunudur. Kentlerin düzenli gelişmesini ve yaşanabilir ortamlar haline getirilebilmesini sağlamak amacıyla hazırlanan imar planları, çevre şartlarının iyileştirilmesi, çevre ve kültür değerlerinin korunup geliştirilmesiyle çok yakından ilgili araçlardır. Planların uygulama araçları arasında yer alan bölgeleme ve yapı kanunları gibi sınırlandırmalar, çevre kalitesi açısından önemli sonuçlar doğurur (Keleş, 2013: 217). Nitekim Kanunun amacı 1. Maddesinde, "yerleşim bölgeleri ile buralardaki yapılaşmaların; planlara, çevre ve sağlık şartlarına uygun bir biçimde yapılmasını temin etmek maksadı ile bu kanun çıkarılmıştır" denilmek suretiyle, yapılaşmaya yönelik planlar yapılırken, kentlerde çevre şartlarının da dikkate alınacağına vurgu yapılmıştır (3194 sayılı İmar Kanunu Madde 1).

Çağımız Türkiye'sinde düzenli, sağlıklı ve sürdürülebilir kent mekanlarının oluşturulmasında imar Kanununun ve bu bağlamda mevcut ve yapılacak imar planlarının ve bunların uygulamasının büyük önemi vardır. Bu itibarla, kentleri "yaşayan kentlere" dönüştürecek, imar planları ve uygulamalarıyla ortaya çıkarılacak tabii, tarihi, kültürel, ekolojik, tarımsal amaçlı korumaya ve afete karşı dayanıklı yapılaşmaya ihtiyaç vardır. Kaçak yapılaşmaların neden olacağı düzensiz ve çarpık kentleşmelerin önlenmesi, bu amaçla kurumsal iletişim ve sorumlulukların yeniden değerlendirmeye alınması bağlamında belediyeler başta olmak üzere tüm paydaşlara, imar Kanunu ve mevzuatı bağlamında önemli vazifeler düşmektedir (İnam vd., 2015: 1).

4.2.2.3. Çevre ile İlgili Yönetmelikler

Ülkemizde 2872 sayılı Çevre Kanununun uygulanmasına yönelik olarak çok sayıda yönetmelik çıkarılmıştır. Bu yönetmelikler kısaca şöylece özetlenebilir: -Hava Kalitesinin Korunması Yönetmeliği: Çevre Kanununda öngörülen amaç ve ilkeler doğrultusunda, hazırlanan yönetmeliğin amacı 2.maddesinde, "Bilumum faaliyetler neticesinde atmosfere bırakılan toz, is, duman, buhar ve gaz halindeki salınımları kontrol etmek; insanları ve çevreyi her türlü kirlenmelerden oluşacak risklerden muhafaza etmek; hava kirliliği nedeniyle çevrede meydana gelen, umuma ve komşuluk ilişkilerine önemli zararlar veren olumsuzlukları gidermek ve bu olumsuzlukların ortaya çıkmamasını sağlamaktır" şeklinde belirtilmiştir (Hava Kalitesinin Korunması Yönetmeliği Madde 2).- Çevresel Gürültünün Değerlendirilmesi ve Yönetimi Yönetmeliği bu konuda 2010 yılında çıkarılan bir diğer yönetmeliktir. -"Tıbbi Atıkların Kontrolü Yönetmeliği"de yine 2010'da yürürlüğe girmiştir. Yönetmeliğin çıkarılış

amacı 1. maddesinde şöylece ifade edilmiştir; "Tıbbi atıkların üretilmelerinden bertaraf edilmelerine kadar geçen süreçte; a) Çevre ve insan sağlığı bakımından zararlı olabilecek direkt ya da endirekt şekilde alıcı ortamlara salınmasını önlemek, b) Tıbbi çöplerin, çevre ve insan sağlığına zarar vermeden kaynağında ayrıştırarak toplanması, muhafazalı bir şekilde taşınması, geçici olarak depolanması, taşınması ve bertarafedilmesine dair umde, siyasa ve programlar ile idari, hukuki, ve teknik prensiplerin tespit edilerek pratiğe dökülmesine dair usul ve esasları tanzim etmek"

"Katı Atıkların Kontrolü Yönetmeliği" 1991'de yürürlüğe girmiştir ve yönetmeliğin çıkarılış amacı 1. maddesinde şöylece ifade edilmiştir; "Bilumum çöp (atık) ve artık malzemenin, çevreye zararlı olacak bir biçimde, direkt ya da endirekt şekilde alıcı ortamlara salınmasını önlemek bu tarz atıkların depolanması, taşınmaları, uzaklaştırılmaları ve benzer etkinliklerin kanunlanması, çevreye zarar verecek olan tüketim maddelerinin yönetimini belli bir koordinasyon ve disiplin altına alarak, hava, su ve toprakta kalıcı etkilere neden olan kirleticilerin bitki ve hayvan türlerini, tabii zenginlikleri ve ekolojik dengeyi bozmasının önlenmesi ile bu amaca yönelik prensip, politika ve programların tespiti, uygulanması ve geliştirilmesidir."

"Tehlikeli Atıkların Kontrolü Yönetmeliği" 2005'te yürürlüğe girmiştir ve yönetmeliğin çıkarılış amacı 1. maddesinde şöylece ifade edilmiştir; "Tehlikeli atıkların, üretilmelerinden nihai olarak bertaraf edilmelerine kadar; a) İnsan sağlığı ve çevreye zarar verebilecek, direkt ya da endirekt bir biçimde alıcı ortamlara verilmelerinin engellenmesine, b) Üretilmelerinin ve nakliyelerinin murakabelerinin sağlanmasına, c) İthalatının kanunlanması ve ihracatlarının kontrolüne, d) İdaresinde lüzumlu yönetsel ve teknik standartların temin edilmesine, e) Tehlikeli atık üretiminin kaynağında en aza indirilmesine, f) Tehlikeli atık üretiminin kaçınılmaz hale geldiği durumlarda mümkünse meydana geldikleri bölgeye en yakın bir alanda bertaraf edilmelerine, g) Yeterli sayıda dönüşüm ve bertaraf tesisinin kurulması ve bu tesislerin çevreye yönelik etkili bir şekilde kontrolüne, h) Çevre ile barışık ve uyumlu yönetiminin teminine yönelik umde, program ve politikaların tespit edilmesidir."

"Ambalaj Atıklarının Kontrolü Yönetmeliği" 2011'de yürürlüğe girmiştir ve yönetmeliğin çıkarılış amacı 2. maddesinde şöylece ifade edilmiştir; "a) Çevre bakımından belirli kıstaslara, temel şart ve özellikleri haiz ambalajların üretilmelerine, b) Ambalaj artık ve atıklarının meydana gelmesinin önlenmesi, buna rağmen oluşacak ambalaj atıklarının geri dönüşüm, kullanım ve geri kazanım yoluyla bertarafedilecek miktarının minimuma indirilmesine, c) Ambalaj artık ve atıklarının çevreye zararlı olacak bir şekilde, direkt ya da endirekt bir biçimde alıcı ortamlara salınımının önlenmesine, ç) Ambalaj artık ve atıklarının belli bir idari sistem içerisinde, kaynağında ayrıştırılarak toplanması, nakliyesi, ayrılmasına dair idari ve teknik standartların belirlenmesine yönelik umde, siyasa ve programlar ile idari, hukuki teknik esasları tespit etmektir."

"Çevre Kirliliğini Önleme Fonu Yönetmeliği"; bu yönetmeliğin amacı, "çevre kirliliğini önlemek ve çevrenin rehabilitesi için tesis edilen Çevre Kirliliğini Önleme Fonuyla alakalı esasları tanzim etmektir." şeklinde belirlenmiştir (Çevre Kirliliğini Önleme Fonu Yönetmeliği Madde1).

"Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED) Yönetmeliği"; yönetmeliğin amacı, "Çevresel Etki Değerlendirmesi sürecinde uyulacak idari ve teknik usul ve esasları düzenlemektir" biçiminde belirtilmiştir (Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED) Yönetmeliği Madde1). Yönetmeliğin kapsamı ise " a) ÇED kapsamı içerisine giren projelerin uygulama öncesinde, uygulama esnasında ve uygulama sonrasında takip edilmesi ve kontrolünü, b) ÇED başvuru dosyası, ÇED raporuyla, proje tanıtım dosyasının ne tür projeler bakımından talep edilebileceği ve kapsayacağı konuları, c) ÇED sürecinde riayet edilecek teknik ve idari usulleri ve esasları, ç) ÇED için kapsam tespit etme ve inceleme değerlendirme komisyonunun teşkil edilmesiyle alakalı çalışmaları, d) ÇED sisteminin, çevre yönetiminde faal ve yaygın olarak uygulanabilmesi ve kurumsal yapısının kuvvetlendirilmesi için lüzumlu eğitim çalışmaları" şeklinde belirlenmiştir (Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED) Yönetmeliği Madde 2).

- "Su Kirliliği Kontrolü Yönetmeliği" 2004 yılında çıkarılan yönetmeliğin amaçları ve kapsamı; "Ülkemizin yerüstü ve yeraltı su kaynağı imkanlarının muhafazası ve optimum bir biçimde kullanılmasının temini için, su kirliliğinin önlenmesini, sürdürülebilir bir kalkınma anlayışı ve hedefleriyle mütenasip bir biçimde gerçekleştirmek üzere lüzumlu olan teknik ve hukuki esasları tespit etmektir (Su Kirliliği Kontrol Yönetmeliği Madde1).

4.3. Türkiye’de Çevre Yönetiminin Kurumsal ve Hukuksal Gelişimi

Çevre yönetimi, "Çevre üzerinde yıkıcı etkileri olabilecek insan etkinliklerini düzenlemeye ve yönlendirmeye dönük, karar alma ve uygulama süreçleri" olarak adlandırılmaktadır. Çevre yönetimi, hava, toprak ve su gibi tabii kaynakların çevre ile barışık uygulamalar vasıtasıyla kullanılması biçiminde de tanımlanmaktadır. Çevre Kanununun 2. Maddesinde ise çevre yönetimi; "Yönetmelik, hukuki, teknik, siyasi, ekonomik, kültürel ve sosyal vasıtaları kullanarak tabii ve suni çevre unsurlarının sürdürülebilir bir biçimde kullanılmasını ve geliştirilmesini temin etmek üzere, yerel milli, bölgesel ve global seviyede tespit edilen politika ve stratejilerin uygulanması" biçiminde tanımlanmaktadır (Keleş, 2013: 235).

Türkiye’de çevre yönetimine ilişkin yetki ve görevler merkezi idare ve yerel birimler arasında, geniş bir mevzuat çerçevesinde dağılmış bulunmakla birlikte ağırlığın merkezi idarede olduğu söylenebilir. Tarihsel süreç itibarıyla bakıldığında, ülkemizde yakın geçmişe kadar, çevre yönetiminde, bağımsız ve çevre sorunlarını bir bütün olarak ele alacak, kamusal bir yapılanmanın olmadığı görülür. Bu mevzuda, günümüzde dahi tam manasıyla bütüncül bir yapının olmadığı bilakis, parçalı ve dağınık bir örgütlenmenin olduğu söylenebilir. Bu itibarla, çevre yönetiminde görev alan merkezi ve yerel kuruluşlar, çevrenin korunmasına ve geliştirilmesine yönelik, planlama, yürütme ve kontrol gibi fonksiyonları birbirinden kopuk olarak yürütmeye çalışmaktadırlar (Alica, 2008: 242).

Türkiye’de, 1972 Stockholm konferansının da etkisiyle, ilk olarak 1970’lerde merkezi düzeyde örgütlenmeye başlayan çevre yönetiminin yetki, görev ve sorumlulukların dağılımı noktasında ağırlıklı olarak merkeziyetçi bir karaktere sahip olduğu görülmektedir. Bu çerçevede, çevre politikalarının belirlenmesi ve kurumlar arası eşgüdümün sağlanmasına dönük olarak 1978 yılında Başbakanlığa bağlı Çevre Müsteşarlığı kurulmuştur. Bilahare anılan müsteşarlık 1984’te genel müdürlük seviyesine düşürülmüş; fakat daha sonra 1989 yılında yeniden müsteşarlık seviyesine çıkarılmıştır. Sanayileşme, nüfus artışı ve kentleşmeye bağlı olarak çevre sorunlarında meydana gelen artış nedeniyle, sorunların müsteşarlık seviyesinde çözülemeyeceği, ancak bakanlık seviyesinde bir örgütlenmayla çevre sorunlarıyla gereği gibi mücadele edilebileceği düşüncesiyle, 1991 yılında Çevre Bakanlığı kurularak, çevre yönetimi örgütlenmesinde tarihi bir adım atılmıştır. İki binli yıllara gelindiğinde, daha efektif olacağı düşüncesi ile, Çevre Bakanlığı 2003 yılında Orman Bakanlığı ile birleştirilerek "Çevre ve Orman Bakanlığı" adını almıştır. Son olarak, Çevre ve Orman Bakanlığı yerine, 2011’de "Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı" kurularak çevre yönetimi örgütlenmesi bakanlık düzeyinde son şeklini almıştır (Kızılboğa ve Batal, 2012: 199).

Yukarıdaki açıklamalardan da anlaşılacağı gibi, Türkiye’de çevre yönetimi teşkilatının tarihi yaklaşık otuz yıl gibi bir süreye dayanmaktadır. Günümüzde, "Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı" olarak hizmet vermekte olan merkez teşkilatı ilk olarak müsteşarlık seviyesinde örgütlenmiş, bilahare bakanlık düzeyine çıkarılmış ve çevre ile alakalı olan bakanlıklar birleştirilmiştir (Şengün, 2015: 110-111).

4.4. Türkiye’de Çevre Yönetimi ve Çevre Politikasının Yürütülmesi İle İlgili Birimler

1983 yılında çıkarılan "2872 sayılı Çevre Kanunu" çevre yönetimini yukarıda da ifade edildiği üzere "Yönetmelik, hukuki, teknik, siyasi, ekonomik, kültürel ve sosyal

vasıtaları kullanarak tabii ve suni çevre unsurlarının sürdürülebilir bir biçimde kullanılması ve geliştirilmesini temin etmek üzere, yerel milli, bölgesel ve global seviyede tespit edilen politika ve stratejilerin uygulanması” olarak tanımlamaktadır (Zeytin ve Kırlioğlu, 2014: 240). Bu tanımlamada belirtilen hedefleri gerçekleştirebilecek, etkili bir çevre yönetimi örgütlenmesinin kurulabilmesi için, rasyonel bir örgütlenme, efektif ve pratik bir mevzuat, sivil toplum örgütleri ve tüm paydaşların katılımı ile yeterli mali imkanların varlığı elzemdir. Türkiye’de çevre politikalarının belirlenmesinde ve uygulanmasında vazife ifa eden birimler, merkezi ve yerel seviyede örgütlenmiş ve aralarında iş bölümü yapmışlardır. Bu meyanda , Türkiye'nin üniter devlet yapısı nedeniyle, kamu yetkileri merkezde bakanlıklar, yerelde ise büyükşehirbelediyeleri, belediyeler ve il özel idareleri tarafından yürütülmekte, ancak merkezi idarenin ağırlığı söz konusu olmaktadır (Şengün, 2015: 110). Bunun bir sonucu olarak, çevre yönetimi hususunda görev, yetki ve sorumlulukların büyük bir kısmı merkezi yönetime ve merkezin taşra birimlerine verilmiştir. Merkezi yönetim birimlerinin yanı sıra yerel yönetim birimleri ve özellikle belediyeler ve büyükşehir belediyeleri de çevre yönetim sistemi içerisinde yer almakta kentsel çevre planlaması ve çevre politikalarının uygulanmasında mevzuatın belirlediği sınırlar içinde bir takım roller üstlenmektedirler.

Aşağıda Türkiye’de çevre yönetimini meydana getiren ve çevre politikalarının gerek oluşturulması ve gerekse yürütülmesi ile ilgili vazifeler ifa eden kuruluşlar olarak; önce belirleyici pozisyonları nedeniyle merkezi kuruluşlar ele alınmış ve daha sonra yerel yönetimler bu bağlamda irdelenmeye çalışılmıştır.

4.4.1. Merkezi Birimler

Türkiye’de üniter yapının bir neticesi olarak, diğer alanlarda olduğu gibi çevre politikalarının da belirlenmesinde ve yürütülmesinde temel aktör merkezi idare ve onun taşra örgütlenmesidir. Bu başlık altında ülkemizde çevre politikalarının belirlenmesinde önemli rollere sahip merkezi yönetim kuruluşları ele alınacak ve irdelenmeye çalışılacaktır.

Merkezi düzeyde temel birim bakanlık seviyesinde örgütlenmedir. Bu bağlamda sayılabilecek başlıca bakanlıklardan ilki, Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığıdır. Bu bakanlık dışında çok sayıda bakanlık ve başka kuruluşlar, çevrenin korunması ve geliştirilmesi konularında önemli görevler üstlenmişlerdir. Bunlar arasında İçişleri Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, Tarım ve Orman Bakanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı ve Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı sayılabilir. Bu bakanlıklar çevre konusunda önemli yetki ve sorumluluklara sahiptirler (Keleş, 2013: 238-239). Takip eden başlıklarda, çevre yönetiminde önemli yeri bulunan, başta Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı olmak üzere adı geçen bakanlıkların bir bölümü hakkında konuyla ilgili olarak bilgiler verilmiştir.

4.4.1.1. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı

Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 644 sayılı KHK ile, 2011’de bakanlıkların yeniden tanzimi sırasında, "Bayındırlık Bakanlığının" ve "Çevre ve Orman Bakanlığının" mülgası sonrasında kurulmuştur (Şengün, 2015: 115). Bilahare, 648 sayılı KHK ile çevre ve planlama bakımından görev, yetki ve sorumlulukları belirlenmiştir. Planlama açısından mülkiyeti kamuya ait arazilerde her tür ve ölçekte plan yapma yetkisi ÇSB’ye verilmiştir (Akay ve Akgün, 2014: 107). Ayrıca, kentlerin imar planları ve kentsel dönüşüm etkinlikleri konusunda, çevre kirliliğinin önlenmesi, çevrenin korunması ve iyileştirilmesine yönelik ilke ve politikaların tespitinde, katı, sıvı, gaz ve gürültü kirliliği ile ilgili gerekli önlemlerin alınmasında ve gerekli denetimlerin yapılmasında ve kıyı alanlarının planlanması ve yönetiminde, Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığına önemli görevler düşmektedir (Keleş, 2013: 241-242).

4.4.1.2. Tarım ve Orman Bakanlığı

2018 yılında geçilen "Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi" ile birlikte Başbakanlık makamı lağvedilerek, bazı bakanlıkların kaldırılması ve bazı bakanlıkların birleştirilmesi, diğer bazı bakanlıkların da isimlerinin değiştirilmesi kararlaştırılmıştır. Bu çerçevede, daha önce yirmi dört olan bakanlık sayısı on altıya düşürülerek yeni bir örgütlenmeye gidilmiştir. Bu bağlamda, 703sayılı KHK ile bakanlıkların örgüt kanunu bağlamında bazı değişiklikler yapıldıktan sonra "1 Numaralı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile bu değişikliklere uygun bir biçimde bakanlıkların örgüt yapıları" oluşturulmuştur. 4 Numaralı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi bağlamında da, bağlı, ilgili ve ilişkili kurum ve kuruluşlara dair düzenlemeler" yapılmıştır (Turan, 2018: 65-66).

Anılan değişiklikler çerçevesinde, "Orman ve Su İşleri Bakanlığı" ile "Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı" kapatılarak bunların yerine, "Tarım ve Orman Bakanlığı" kurulmuştur.

"Tarım ve Orman Bakanlığı" çevre ile ilgili önemli yetki ve görevlere sahiptir. Bu görevlerden bazıları; 1) "Ormanların muhafazası, işletilmesi, geliştirilmesi, bakımı ve rehabilitasyonu, erozyon ve çölleşmeyle mücadele, ağaçlandırma yapılması ve ormanlarla alakalı mera iyileştirilmesi konularında politikalar belirlemek," 2) Su havzalarının muhafazasına ve verimli kullanılmasına dair politikalar belirlemek, ulusal su yönetiminde eşgüdümü sağlamak. 3) Doğanın korunmasına, korunan alanların tespiti, milli parklar, tabiat parkları ve anıtları, sulak bölgeler, tabiat koruma alanları, biyo- çeşitlilik ile av ve yaban hayatının korunmasına yönelik politikalar geliştirmek, 4) Hava olaylarının takip edilerek halkı bilgilendirmek, lüzumlu tedbirlerin alınmasına dair politika ve stratejiler belirlemek" gibi görevler yer almaktadır (Şengün, 2015: 121).

4.4.1.3. Sağlık Bakanlığı

Doğrudan insan sağlığıyla alakalı olduğu için, "Sağlık Bakanlığının" görev alanı dahilinde, çevre yönetimiyle çok yakından ilgili vazifeleri de vardır. Bu çerçevede , Bakanlık sağlık koşullarını düzenleme, birey ve toplum sağlığına hizmet etme, halka sağlık hizmetlerini ulaştırma gibi vazifeleri üstlenmiştir. Diğer taraftan bakanlık, kamu sağlığını yakinen ilgilendiren ve etkileyen "hava, su, toprak, gürültü kirliliği gibi konularda da, ilgili mevzuat dahilinde çalışmalar" yapmaktadır (Şengün, 2015: 122-123). Su havzalarının muhafazası ve geliştirilmesi, hava ve gürültü kirliliği, kimkanuni gübre, çöp, pestisit benzeri maddelerin, etkilerinin giderilmesi ya da azaltılması gibi vazifelerde Sağlık Bakanlığının sorumluluk alanına girmektedir (Keleş, 2013: 239).

4.4.1.4. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı

Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine uyum sağlamaya yönelik olarak idari sistemde yapılan değişiklikler bağlamında daha önce adı "Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı" olan bakanlığın adı ve örgüt yapısı değiştirilerek "Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı" adını almıştır. Yeni ihdas edilen "Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığının" özellikle çevre ile ilgili görev ve yetkileri şöylece özetlenebilir: "Ulaştırma ve denizcilik alanlarındaki iş ve hizmetlerle alakalı, altyapı, şebeke, sistem ve hizmetleri; ticari, sosyal ve iktisadi ihtiyaçlara, teknik gelişmelere uygun bir biçimde planlamak, kurmak, kurdurmak, işletmek, işlettiirmek ve geliştirmek, ulaştırma, denizcilik, haberleşme ve posta iş ve hizmetlerinin ekonomik, hızlı, uygun, kaliteli ve güvenli, çevreye olan zararını minimize ederek ve kamu menfaatini gözetecek şekilde özgür, adaletli ve sürdürülebilir bir rekabet ortamında sunulmasını sağlamak" (03.02.2020, <https://www.uab.gov.tr/>).

4.4.2. Yerel Yönetimler

Çalışmanın bu kısmında, başlığa da uygun olarak kentsel çevre sorunlarının çözümünde önemli bir aktör olarak karşımıza çıkan yerel yönetimlerin, özellikle

belediyeler ve büyükşehir belediyelerinin tarihsel süreçleri ve kurumsal gelişimleri ele alınmış, spesifik olarak belediyelerin çevreyle alakalı yetki, görev ve sorumlulukları ilgili mevzuat bağlamında irdelenmeye çalışılmıştır.

Dünya'da yaşanan globelleşme ve buna bağlı yaşanan değişim ve dönüşümler kuşkusuz devletleri de birçok yönden etkilemektedir. En çok etkiledikleri konulardan birisi genel olarak yönetimdeki, özelde ise kamu yönetimindeki anlayışlardır. Devletler ortaya çıkan anlayış değişikliklerine uyum sağlayabilme adına muhtelif düzenlemeler yapmak durumundadırlar. Türkiye'de de yaşanan değişimlere uyum sağlamak adına ikibinlerin başından itibaren gerek merkezi idare ve gerekse yerel yönetimler bağlamında çeşitli düzenlemeler ve reformlar yapılmıştır (Taş ve Durgun, 2017: 155). Başta 5216 ve 5393 sayılı kanunlar olmak üzere, özellikle 2012'de çıkarılan 6360 sayılı kanun bu değişimin bir yansımaları olarak değerlendirilebilir.

Yerel yönetimler, başta Avrupa Birliği ülkeleri olmak üzere, özellikle gelişmiş ülkelerde yerel kamu hizmetlerinin verimli ve etkin sunulmasını amaçlayan, halkı yönetim süreçlerine katarak demokratik bir yönetimi tesis eden, idari ve mali açıdan özerk birimlerdir. Yerel idarelerin sundukları yerel hizmetler, insanların bir seçmen olarak en yakından izledikleri ve değerlendirdikleri ve onların hayatlarını doğrudan etkileyen hizmetlerdir. Bu bağlamda, özellikle belediyelerin sundukları bu hizmetler, insanların doğumundan ölümüne kadar hayatlarının pek çok aşamasını yakından ilgilendirmektedir (Çetin, 2009: 249). Elbetteki yerel yönetimlerin sorumluluk alnalarına giren bu hizmetleri sunabilmeleri için gerekli bilgiye, alanında uzman personele, kurumsallaşmaya, verimliliği temin edecek kurallara ve karar alma prosedürlerine sahip bulunmaları gerekir (Kahraman vd., 1999: 50).

Çevre sorunlarının esas olarak yerel seviyede meydana gelmeleri, bu sorunların yine yerelde, yerel yönetimlerin ve özellikle belediyelerin etkin müdahale ve mücadeleleriyle çözülebileceği gerçeğini ortaya koymaktadır. "Küresel düşün, yerel hareket et" şeklinde mottolaştırılan ilkeden hareketle, çevre sorunlarının evrensel özelliklerinden yola çıkıp, yerel seviyede, halka daha yakın birimler olan belediyeler tarafından bu sorunların çözülebilmesi fevkalade önemli bir husustur (Erdem, 2015: 16).

Sınır tanımadan yayılabilme potansiyeli bulunan ve küresel sonuçlarda doğurabilen çevre sorunları öncelikle yerel düzeyde ele alınmalı ve çözülmeye çalışılmalıdır. Bu bağlamda özellikle, sorunun doğduğu kaynağa önem verilmesi, "yerel düzeyi" ön plana çıkartmıştır. Günümüzde gerek Dünya'da ve gerekse Türkiye'de yerinden yönetim ilkesi uyarınca, çevre sorunlarının çözümünde yerel yönetimlerin ön plana çıktıkları görülmektedir (Zeytin ve Kırlioğlu, 2014: 243). Hatta denilebilir ki günümüzde dünyanın birçok ülkesinde ve Türkiye'de, toplum ihtiyaçlarını karşılama noktasında ve çevre sorunlarıyla mücadele hususunda önemli birimler yerel yönetimlerdir (Erdem, 2015: 30).

4.4.2.1. Yerel Yönetim Kavramı

Yönetim bilimi literatüründe adem-i merkeziyet olarak ifade edilen yerel yönetim ya da bir diğer ifadeyle yerinden yönetim kavramının, yetki genişliği ve gerçek anlamda yerinden yönetim denilebilecek, özerk yerel yönetim olmak üzere iki çeşidi vardır. Birincisinde, merkezdeki birimler, taşrada bulunan bir birime, belli kamu hizmetlerini sunmalarına yetecek bir ya da daha fazla yetkiyi kendi adlarına kullanmak üzere devrederler. Umumiyetle üniter devletlerde merkezi otoritelerin bazı faaliyetlerini, taşradaki birimler aracılığıyla yürütmeleri, yetki genişliğine dayanan bir uygulamadır. Birçok merkezi birimin, mesela bakanlıkların, bölge ve il örgütleri bu tür bir örgütlenmenin ürünüdür. Adem-i merkeziyetin ikinci türü ise hakiki manada bir yerinden yönetim uygulaması olan "yerel yönetimlerdir". Yerel yönetim, karar alma organları halk tarafından seçilen ve kanunlarca belirlenen, bazı hizmetleri sunabilmeleri adına idari, siyasi ve mali yetkilerle donatılmış, idari ve mali özerkliğe sahip kamu otoriteleridir (Keleş, 2000: 19-20). Nadaroğlu (2001: 3) yerel yönetimleri, "devletin sınırları dahilinde yerleşmiş bulunan büyüklü küçüklü insan topluluklarının (köy, kasaba, kent) müşterek ve yerel nitelikli ihtiyaçlarını temin etmek amacıyla belli bir

hukuk düzeni çerçevesinde teşkil edilmiş Anayasal kuruluşlar" biçiminde tanımlamaktadır.

Adem-i merkeziyet kavramı, Osmanlının son dönemlerinde, "desantralizasyon" kavramının karşılığı olarak türetilmiştir. Günümüzde bu kavramın yerine umumiyetle yerinden yönetim kavramı kullanılmaktadır. Türkiye'de yerinden yönetim kavramı hukuk sistemine Anayasal düzeyde ilk olarak, 1961 Anayasasıyla girmiştir. Bilahare, Anayasal bir kavram olmasının da katkısıyla, literatürde benimsenmiştir. Yerinden yönetim kavramının özü yetki dağıtımıdır yani tek merkezde toplanan yetkilerin dağıtılmasıdır (Arıkoğlu, 2018: 3).

Yerel yönetimler, bireylere kamu hizmeti sunan en yakın hizmet birimleri olmaları ve aynı zamanda "siyasi katılımın" ilk kademesi olmaları hasebiyle, çağcıl ülkelerde demokrasinin ve siyasi kültürün gelişiminde hayati öneme sahip kuruluşlardır. Birçok araştırmacı yerel yönetimleri demokrasinin okulu olarak telakki etmektedirler. Bir ülkede demokrasinin gelişebilmesi, toplumu meydana getiren tüm kesimlerin aktif olarak temsil edilmesi ve karar alma süreçlerine katılımlarının sağlanması ile gerçekleşebilir. Bu bağlamda, yerel demokrasinin yerel yönetimler aracılığıyla tesis edilmesi, ulusal düzeyde demokrasinin gelişmesine de büyük katkıda bulunacaktır (Belli, 2017a: 84).

4.4.2.2. Merkezden Yönetim ve Yerinden Yönetim

Modern devletlerde kamu hizmetlerinin sunumunda ve teşkilinde iki zıt yaklaşım olan merkezden yönetim ve yerinden yönetim eğilimleri devletler arası farklılık göstermekle birlikte beraber başvuru yöntemleridir. Tek bir komünden meydana gelen monark prensliğinde bile bu iki sistem kaynaşmış durumdadır. Bu bağlamda merkezden yönetimde idare teşkilatı tek bir merkeze hiyerarşi zinciri ile bağlı kamu görevlilerinden meydana gelirken; yerinden yönetimde idari kararlar merkezi örgüt ve hiyerarşi dışında kalan, kendi idari ve hiyerarşik yapılarına sahip belediyeler gibi siyasi veya üniversiteler gibi hizmet yerinden yönetim kuruluşlarınca alınır ve uygulanır (Giritli, 1993: 13-21).

Merkezi yönetimle yerel yönetimler arasındaki münasebetler, devletlerin kamu yönetimi sisteminin esasını belirleyen önemli bir unsurdur. Devlet yönetiminin birer alt sistemi pozisyonundaki bu iki idari seviye arasındaki ilişkiler, yönetim biliminin ve idare hukukunun ana tartışma konularından birisidir. Yönetimde merkeziyetçilikten uzaklaşarak yerelleşme temayüllerinin güçlendiği çağımızda, demokrasinin kuvvetlendirilmesi adına, yerel özerklikler sürekli gündemde tutulmakta ve yerel yönetimler sadece bir hizmet birimi olarak değil ve fakat bununla beraber demokratik siyasi müesseseler olarak ta yeni fonksiyonlar üstlenmektedirler (Parlak, 2014: 8).

Yerel yönetim kavramının zıddı olarak düşünülebilecek, merkezden yönetim ise, karar alma yetkisinin, idarenin en üst seviyesinde olanlarda ya da tepeye yakın konumları işgal edenlerde bulunması biçiminde tanımlanabilir. Diğer bir ifade ile merkeziyetçilik, genel vasıftaki kamu hizmetlerine dair, karar alma ve yürütme işlevlerinin, merkezi idarenin sevk ve idaresindeki birimlerce yerine getirilmesidir denilebilir (Aydın, 2012: 141-142).

İdari yerinden yönetim de denilen "yerinden yönetim ya da yerel yönetim" uygulaması, siyasi yerinden yönetim kavramından farklıdır. Federal sistem olarak ta adlandırılan siyasi yerinden yönetim, federal devleti teşkil eden her bir eyaletin (federe devletin) kendi yürütme, yasama ve yargı yetkilerine sahip olmalarını ifade eder. Oysa idari yerinden yönetim anlayışında, merkezi idarenin hiyerarşisi dışında kalan ve idari ve mali özerkliğe sahip bulunan yerel yönetimlerin, ülkemizde de olduğu gibi üniter anlayışın bir sonucu olarak yasama ve yargı yetkileri bulunmamaktadır (Günday, 2002: 61).

Yerel yönetimlerin kuruluş gayeleri, yerel hizmetlerin etkin ve verimli olarak karşılanması ihtiyacıdır. Ulusal nitelikli birtakım hizmetlerin yerine getirilmesi ise daha ziyade merkezi yönetimin varlık nedeni olarak düşünülebilir. Merkezi yönetim ve yerel yönetim unsurlarının beraber hizmet sunmaları aralarında bir hiyerarşinin varlığını zorunlu kılar. Üniter yönetim anlayışının bir neticesi olarak, Türkiye'de, bu idari

hiyerarşide, merkezi yönetim, sahip olduğu yetkiler bakımından, yerel idarelerin üzerinde yer almaktadır (Sezer ve Vural, 2010: 207). Merkezi yönetim ile yerel yönetimler arasındaki bu hiyerarşik ilişkiler bir hukuk devletinde, Anayasa, kanun ve diğer mevzuatla tespit edilir. Burada belirleyici faktörler, ülkenin yönetim sistemi, Anayasal rejimi, siyasi parti ve seçim mevzuatı, kamu yönetimine dair kanuni düzenlemeler ve kuruluş kanunlarıyla, özellikle merkezi idarenin taşra birimlerine ve yerel idarelere ait kanunlardır (Parlak, 2014: 13-14).

4.4.2.3. İdari Vesayet

İdari vesayet denetimi, isminden de anlaşılacağı üzere onlardan çok farklı olmakla birlikte, hiyerarşi denetimi ve teftiş denetimi gibi merkezi yönetimin, idarenin bütünlüğü prensibi çerçevesinde yerel yönetimler üzerinde kullandığı idari denetim yollarından biridir. Yerel yönetimlerin bazı kararları herhangi bir onaya tabi olmadan yürürlüğe girerken, diğer bazı kararları ise idari vesayet kapsamında, vali ve kaymakam gibi merkezi idarenin temsilcilerinin onayına muhtaçtır (Aydın, 2012: 184-185).

Dünyanın çoğu ülkesinde rastlanan idari vesayet yetkisinin kapsamı ülkelere göre değişmekle beraber, Türkiye'de merkezi idarenin bu yetkisi, yerel yönetimlerin kararlarının onaylanması, ertelenmesi ya da veto edilmesi şeklinde tezahür etmektedir. Bu bağlamda, 1982 Anayasasının 127. maddesi idari vesayet kavramını tanzim etmiştir. Buna göre idari vesayet, merkezi idarenin yerel yönetimler üzerinde üniter yapının bir gereği olarak ve kamusal hizmetlerde briliğin ve koordinasyonun tesisi adına kanuni dairede kullandığı bir yetkidir (Urhan, 2009: 91-92). Belirtmek gerekir ki idari vesayet denetimi yerel idarelerin işlem ve eylemleriyle, görevlileri, organları ve kararları üzerinde söz konusu olan bir denetimdir. Bu bağlamda idari vesayet denetimi gerek yetkiyi kullanacak makamların ve gerekse yetkinin sınırlarının kanunla belirlendiği bir yetkidir. Bu kuşkusuz hukuk devleti ilkesinin bir sonucudur (Eryılmaz, 2001: 165). Diğer taraftan idari vesayet bir diğer amacı da merkezi idarenin yerel idarelere yapacakları projelerde ve işlerde danışmanlık yapması ve onları amaçları doğrultusunda yönlendirmesidir. Özellikle yeterli mali ve teknik imkanlara sahip olmayan küçük ölçekli belediyeler bu noktada daha fazla yardıma ihtiyaç duymaktadırlar (Örnek, 1994: 138).

4.4.2.4. Özerklik İlkesi

Özerklik, Türk dil kurumu tarafından "Bir sosyal grup, örgüt, kişi ya da müessesenin kendi kendisini idare etmesi veya aktivitelerini dışarıdan herhangi bir yönlendirme veya müdahale olmadan tanzim edebilmesidir" şeklinde tanımlanmaktadır (TDK, 07.05.2017, www.tdk.gov.tr).

Kamu hizmetinin yerinde sunulması veya kamu yönetiminin yerinden yönetim sistemi ile yönetilmesi, yani hizmetin yerel olarak sunulması, "özerk" statüde olan yerinden yönetim birimlerinin olması anlamına gelir. Diğer bir ifade ile yerinden yönetim birimlerinin en belirgin ve olmazsa olmaz özelliklerinden birisi "özerk" olmalarıdır (Aydın, 2012: 158).

Mevcut Anayasamıza göre yerel yönetimler, yerel nitelikteki ihtiyaçları karşılamak amacıyla kurulmuş idari ve mali özerkliğe sahip kuruluşlardır. Bu husus aynı zamanda, hem 5393 sayılı belediye Kanunu ve hem de 5216 sayılı kanunda da kanuni zemine bağlanmıştır. Yerel yönetimlerin karar verme hususunda özerklikleri teorik olarak kesindir; fakat uygulamada tam bir özerklikten söz edilemez. İdari vesayet denetimi gereği, alınan kararların bazıları mülki amir onayı gerektirir (Urhan, 2008: 91).

4.4.2.5. Etkin Yerel İdare

Türkiye'de özellikle belediyeler, yerel seviyede halka en yakın hizmet birimleridir. Bu itibarla, yerel seviyede sıkıntıları, merkezi idareden çok daha yakından

ve iyi tanıma olanağına sahiptirler. Bu durum, çevre sorunlarıyla ilgili olarak ta geçerlidir. Belediyeler çevre sorunlarına en yakın birimlerdir. Onların üstlendiği etkin bir müdahale ve rol sayesinde birçok çevresel tehlike, henüz ortaya çıkmadan veya yayılmadan kaynağında bertaraf edilebilmektedir (Zeytin ve Kırlioğlu, 2014: 244). Etkinlik, tüm belediye ve kamu hizmetlerinde olduğu gibi çevresel belediye hizmetlerinde de büyük bir öneme sahiptir. Belediyelerin sınırlı olan kamu kaynaklarını kullanırken verimlilik ve etkinlik kriterlerine önem vermeleri elzemdir (Durguter, 2012: 1064).

Geray'a göre, (1998: 64) "Çevre sorunları, genellikle insan odaklı faaliyetlerden kaynaklanmaktadır. Yerel yönetimlerin temel varlık nedenleri, insan hayatının kalitesinin yükseltilmesiyle ilgilidir. Bu itibarla, yerel yönetimler göz ardı edilerek çevrenin korunması ve iyileştirilmesi mümkün değildir. Çevre sorunlarına çözüm bulunabilmesi ve çevresel kalitenin iyileştirilebilmesi yükümlülüğünü üstlenen yerel idarelerin bu sorunların çözümünde daha etkili olabilmeleri için, şeffaf, demokratik ve otonom bir yapıda olmaları elzemdir. "

Yerel yönetimler, hem sundukları hizmetler yönünden ve hem de ülkelerin demokratik gelişmeleri yönünden de önemlidirler. Bu birimlerin sundukları yerel düzeydeki hizmetler, insan hayatını direkt olarak etkilerler. Yerel yönetimler, bireylerin doğumlarından ölümlerine kadar hayatlarının hemen her aşamasında vazife ve sorumluluk üstlenirler (Çetin, 2009: 249). Yerel idarelerin vazifeleri, verimli ve etkin kentsel kamusal hizmetleri sunmanın yanında, dünya çapında rekabet edebilen, yeni münasebetler ve fonksiyonlar üreten bir ticari anlayışa ve pikanun mekanizmasına doğru da evrilmektedir. Bu itibarla yerel kamu hizmetlerinin sunumunda "amme yararı" anlayışından çok, "rekabetçi" ve "pazarlamacı" anlayış ön plana çıkmaya başlamıştır (Gökalp Alica, 2018: 11).

Türkiye'de çevrenin korunmasına yönelik olarak yerel yönetimler tarafından uygulanacak tedbirler, yerel idarelerin meclis kararlarının yanında şu kanuni düzenlemelere göre de şekillenmektedir:

"-06.05.1930 tarihinde çıkarılan 1593 sayılı Umumi Hıfzısıhha Kanunu: Anılan kanunda konut kaynaklı çöplerin toplanması ve depolanmasına, kamu sağlığının muhafazası için lüzumlu tedbirlerin alınması noktasında kamu kurum ve kuruluşları ile belediyeler arasındaki yetki ve görev paylaşımına dair düzenlemeler yer almaktadır.

- 11.08.1983 tarihinde çıkarılan 2872 sayılı Çevre Kanunu: Anılan kanun bir çerçeve kanundur. Çevre koruma hususunda kurallar ve yönetsel örgütte düzenlemeler getirmektedir. Kanun, aynı zamanda yerel yönetimlere, çevrenin korunmasına yönelik olarak yönetmelik çıkarma yetkisi de vermektedir.

- 04.07.1993 tarihinde çıkarılan 3914 sayılı Belediye Gelirleri Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun: Anılan kanunla belediyelere "Çevre Temizlik Vergisi" toplama yetkisi tanınmıştır.

Belirtilen bu kanuni düzenlemelerin yanında, 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu, 5393 sayılı Belediye Kanunu, 26562 sayılı Ambalaj Atıkları Kontrol Yönetmeliği ve 20814 sayılı Katı Atık Kontrol Yönetmelikleri gibi düzenlemeler vasıtasıyla çevreyi koruma ve katı atıkların idaresi konularında düzenlemeler yapılmıştır" (Çoban ve Kılıç, 2009: 120).

Belirtmek gerekir ki, toplumun günlük hayatını ve özellikle sağlığını doğrudan ilgilendiren kentsel çevre sorunlarıyla başa çıkma konusunda yerel yönetimler idari ve mali bakımdan önemli sıkıntılar yaşamaktadır. Bilgi ve nitelikli personel eksikliğinin yanı sıra mali yetersizlik de en önemli sorunlardandır. Ayrıca çevre sorunları ile etkin bir mücadelede, karar alma mevkiinde yer alanların bu husustaki kararlılıkları da önemli bir faktördür. Diğer taraftan, belediyelerin büyük alt yapı projeleri ve çevreye dair hizmetleri sunmalarının önündeki bir başka engel de yıllardır artan borçları ve mali kısıtlılıklarıdır (Gökalp Alica, 2018: 10-11). Başta büyükşehir belediyeleri olmak üzere yerel yönetimlerin, çevre sorunları ve karşılaştıkları diğer problemler ile daha etkin ve verimli mücadele edebilmeleri için önlerindeki mali, idari ve hukuki engellerin bir an önce kaldırılması, hizmet kalitesi ve vatandaş memnuniyeti açısından önem arz eden bir husustur.

4.4.2.6. Türkiye’de Yerel Yönetimler

Çalışmanın bu kısmında, tezin konusunu oluşturan büyükşehir belediyelerinin birer yerel yönetim birimi olmaları nedeniyle, Türkiye’de yerel yönetimlerin ve özellikle belediyelerin, Tarihsel gelişim süreçlerine, hukuksal ve kurumsal yapılarına kısaca değinilmeye çalışılmış, bu bağlamda özellikle büyükşehir belediyeleri mercek altına alınmıştır.

Türkiye’de yürürlükte olan 1982 Anayasasının getirdiği maddelerle, mevcut idari sistemimizin büyük ölçüde merkezi idareye ağırlık verdiği görülmektedir (Mahmutoğlu, 2011: 148). Anılan anayasamızın, 123, 126 ve 127. maddeleri "idareyi" düzenlemektedir. Anılan maddelere göre "idarenin kuruluş ve görevleriyle bir bütün olduğu ve kanunla düzenleneceği" (md.123); belirtilerek "merkezi idare" (md.126) ve "yerel yönetimler" (md.127) olmak üzere ikili bir yapı öngörülmüştür. İdari örgütlenmenin temel ilkeleri olarak ise, "merkezden yönetim", "yerinden yönetim" ve bunları tamamlayan "idarenin bütünlüğü" ilkeleri öngörülmüştür. Anayasa’nın 123. maddesinde "İdarenin, kuruluş ve görevleriyle bir bütün olduğu, merkezden ve yerinden yönetim esaslarına dayandığı" belirtilmiş; 126. maddede "merkezi yönetime", 127. maddede "yerel yönetimlere" dair temel ilkelere yer verilmiştir. 127. maddeye göre "Yerel yönetimler; il, belediye ya da köy halkının yerel ve müşterek ihtiyaçlarını karşılamak üzere, kuruluş ilkeleri kanunla belirlenen, kanunda gösterilen karar organları seçmenlerce seçilerek oluşturulan kamu tüzel kişisidir". Merkezi idare, kanunlardan aldığı yetkiler çerçevesinde yerel yönetimler üzerinde, "idari vesayet" yetkisine sahiptir." (Gökalp Alica, 2018: 11-12).

Yürürlükteki mevzuat incelendiğinde, Türkiye’de üç farklı yerel yönetim biriminden söz edilebilir. Bunlar; "Belediyeler ve Büyükşehir Belediyeleri, İl Özel İdareleri ve Köylerdir". Bu birimler, kuruluş kanunlarında şu şekilde tanımlanmaktadır:

"5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanununa" göre, il özel idaresi: "İl halkının yerel müşterek nitelikteki ihtiyaçlarını karşılamak üzere kurulan ve karar organı seçmenler tarafından seçilerek oluşturulan, idari ve mali özerkliğe sahip kamu tüzel kişisidir (İl Özel İdaresi Kanunu, Md.3).

"5393 sayılı Belediye Kanunu’nda" Belediye; "Belde sakinlerinin mahallî müşterek nitelikteki ihtiyaçlarını karşılamak üzere kurulan ve karar organı seçmenler tarafından seçilerek oluşturulan, idarî ve malî özerkliğe sahip kamu tüzel kişisi" olarak tanımlanır (Belediye Kanunu, Md.3).

"5216 sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu’nda" Büyükşehir Belediyesi: "Sınırları il mülki sınırı olan ve sınırları içerisindeki ilçe belediyeleri arasında koordinasyonu sağlayan; idarî ve malî özerkliğe sahip olarak kanunlarla verilen görev ve sorumlulukları yerine getiren, yetkileri kullanan; karar organı seçmenler tarafından seçilerek oluşturulan kamu tüzel kişisi" olarak tanımlanmaktadır (Büyükşehir Belediye Kanunu, Md.3).

Son olarak, "442 sayılı Köy Kanunu’nda" ise Köy; "Nüfusu iki binden aşağı yurtlara (köy) ve nüfusu iki bin ile yirmi bin arasında olanlara (kasaba) ve yirmi binden çok nüfusu olanlara (şehir) denir. Nüfusu iki binden aşağı olsa dahi belediye teşkilatı mevcut olan nahiye, kaza ve vilayet merkezleri kasaba itibar olunur ve Belediye Kanunu’na tabidir" şeklinde düzenlenmektedir (Köy Kanunu, Md. 1).

4.4.2.6.(1). Türkiye’de Yerel Yönetimlerin Tarihsel Gelişimi

Belirtmek gerekir ki, Osmanlı Devletinde, Tanzimat öncesi dönemde bu günkü manada yerel yönetim birimleri yoktur. Bunun yerine "Kadılik müessesesi" gibi yerel hizmetleri yürüten çeşitli birimler bulunmaktaydı. Kadılar; bu günkü ilçelere benzetebileceğimiz kazaların başında bulunurlar; bir yandan, şer’i ve idari yargının başı olarak yargısal görevler ifa ederler, diğer yandan "belediye başkanı" gibi çalışırlar ve aynı zamanda da merkezî idareyi de temsil ederlerdi. Kadılık makamı hem bir mahkeme binası hem de aynı zamanda belediye binası hüviyetindeydi. Kadıların belediye faaliyetlerinden sorumlu yardımcısına muhtesip denilirdi. Muhtesibin temel vazifeleri;

başta gıda maddeleri olmak üzere, temel tüketim mallarının tavan fiyatlarını belirlemek, fiyatları, çarşı ve pazar işlerini denetlemek, tartı ve ölçü aletlerinin kontrolünü yapmak, gibi görevlerdi. Kısaca günümüzde belediye zabıta Teşkilatının yaptığı işleri, o dönemde kadıya bağlı olarak muhtesip yapmaktaydı. Muhtesiplerin vazife alanı haricindeki birçok yerel hizmetler, kadı tarafından, halka ve lonca örgütlerine yaptırılırdı (Eryılmaz, 2012: 230-232).

Kadılık müessesesi dışında, Osmanlı’da vakıfların da yerel hizmetlerin sunulmasında, dolayısıyla yerel yönetimlerin gelişmesinde önemli bir rolü vardır. Osmanlı’da çok gelişmiş olan vakıf sistemi sayesinde yerleşim alanlarında halkın yerel ortak ihtiyaçları genellikle vakıfların sağladıkları hizmetler yolu ile karşılanıyordu (Aydın, 2011: 14).

Çoğu ülkede yaşanan gelişim sürecine paralel olarak, Osmanlı’da da şehirlerin yönetim organlarını yerel halkın oluşturması ve idari ve mali açıdan özerk bir hale gelmeleri yakın zamanlarda başlamıştır. Bu bağlamda, Türkiye’de bu günkü manada yerel idarelerin kuruluşu, Tanzimat döneminde olmuştur (Ünal, 2011: 241). Bu dönemde yoğunlaşan batı tipi bir yönetim örgütlenmesi çalışmaları çerçevesinde İstanbul’da, Beyoğlu ve Galata semtlerini içine alacak şekilde 1858’de Altıncı Daire-i Belediye kurulmuştur. Bilahare, 1869’da çıkarılan “Dersaadet İdare-i Belediye Nizamnamesi” ile belediye Teşkilatı tüm İstanbul’a yaygınlaştırılmış ve “İstanbul Şehreminiği Teşkilatı” iki kademeli bir yapıya dönüştürülmüştür. Bu bağlamda federatif bir yaklaşımla, alt seviyede, “Altıncı Daire” benzeri, çeşitli semtlerin yerel yönetimlerinden sorumlu on dört daire vardı. Diğer taraftan, üst konumda ise, belediye başkanı (şehremini) ve belediye meclisi (Şehremaneti Meclisi)’nin yanında Şehremininin riyasetinde, on dört belediye dairesinin reislerinden ve her biri meclis üyeleri arasından seçilen üçer üyeden müteşekkil “Cemiyet-i Umumiye” bulunmaktaydı (Keleş, 2000:125-126). Tanzimat dönemini müteakiben, 1876 Anayasa’sı döneminde ise Anayasada gerek İstanbul’da ve gerekse de taşrada teşkil edilecek belediyelerin seçimle oluşturulan meclislerce yönetilmesi ön görülmüştü. Bu meclislerin üye seçimleri ile kuruluş ve vazifelerinin kanunla tanzim edilmesi yönünde bir düzenleme yapılmıştı. Bu amaçlara yönelik olarak 1876’ yılında çıkarılan “Vilayet Belediye Kanunu” tüm vilayet ve kasabada belediye Teşkilatı kurulmasını öngörmekteydi. Bu kanuna göre taşrada kurulacak her belediye teşkilatı “Başkan, belediye meclisi, Cemiyet-i Belediye” olmak üzere üç organdan oluşacaktı. Belediye başkanının atamasını belediye meclisi üyeleri arasından hükümet yapacak, belediye meclisi üyelerini halk seçecek, “Cemiyet-i Belediye” belediye meclisinin ve yerel idare meclisinin birleşiminden oluşacaktı (Ünal, 2011: 244).

Buraya kadar paylaşılan bilgiler ışığında, her ne kadar Osmanlı’nın son dönemlerinde belediyelerin yönetim sistemimize girdikleri anlaşılrsa da, ülkemizde çağımızdaki manada bir yerel yönetim anlayışı ve yapılanması ancak cumhuriyet döneminde olabilmıştır. Osmanlı dönemindeki belediyecilik anlayışında, yerel hizmetler, halkın yönetim süreçlerine katıldığı, sorumluluğu paylaştığı özerk birimler tarafından sunulamamıştır. Bu durumda, kuşkusuz merkezîyetçi yönetim anlayışının da büyük bir etkisi vardır. Belediyeler etkisiz kalmış, adeta her şey merkezi idareden beklenilmiştir (Çoban ve Kılıç, 2009: 119). Cumhuriyet idaresine geçildikten sonra, belediyecilik alanında önemli gelişmeler olmuşsa da, esas itibarıyla, Osmanlı’nın son dönemlerindeki belediyelerin yapısal özellikleri ana hatlarıyla muhafaza edilmiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarında yerel yönetim anlayışı, 1930’lu yılların başında çıkarılan bir dizi kanun çerçevesinde şekillendirilmiş, belediyeler merkezi idareye bağlı ve onun bir takım sorumluluklarını üstlenen birimler olarak görülmüşlerdir. Ancak bu durum tek parti iktidarının sona ermesi ve daha demokratik bir yapıya geçilmesiyle beraber 1950’li yıllarda değişmiştir. 1980’li yıllara gelindiğinde ise, özellikle İstanbul, Ankara gibi kentlerin metropol haline gelmesiyle, sosyal, demografik ve ekonomik yapıda değişimler olmuş, buna bağlı olarak ortaya çıkan toplumsal talepleri karşılayabilme adına, Türkiye’de 3030 sayılı kanun ile büyükşehir belediye modeline geçilmiştir (Kılınç, 2010: 68-69). Bilahare, iki binli yıllarda, başta Avrupa Birliği olmak üzere, tüm modern demokrasilerde yerel yönetimlerin güçlenmesi yönündeki akıma uygun olarak Türkiye’de de 2004 yılında çıkarılan 5216 sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu ve 2005

yılında çıkarılan 5393 sayılı Belediye kanunları ile yerel yönetimler güçlendirilmiş ve son olarak 2012’de çıkarılan 6360 sayılı kanun ile Büyükşehir Belediyesi sayısı otuza çıkarılarak, bu belediyelerde il mülki sınırları esasına geçilmiştir.

Türkiye’ de, bir diğer yerel yönetim birimi olan İl Özel İdareleri ise 19. asrın ikinci yarısından itibaren ihdas edilmiş, bu bağlamda, 1864’te Vilayet nizamnamesi ile il özel idareleri kurulmuştur. 20. yüzyıla gelindiğinde, İl Özel İdareleri 1913’te "İdare-i Umumiye-i Vilayet Kanunu Muvakkat" ile düzenlenmiştir. Bu kanunun yerini 1987 yılında yürürlüğe giren 3360 sayılı kanun almış son olarak, İl Özel İdareleri ile ilgili önemli değişiklikler getiren "5302 sayılı İl Özel İdareleri Kanunu" 2005 yılında yürürlüğe girmiştir (Ünal, 2011: 244-245). 5302 sayılı İl Özel İdareleri Kanunu ile merkezi idarenin çok sayıda sorumluluk ve yetkileri il özel idarelerine verilmiş ve il özel idareleri yapılan düzenlemelerle güçlü bir yerel idare birimi haline gelmiştir (Emini, 2009: 45).

Ülkemizdeki bir diğer yerel yönetim birimi olan köy yönetimleri, belediye ve il özel idareleri gibi batıdan ithal edilmemişlerdir. Anadolu’da asırlardan beri var olan , Köy yönetimleri, Türk yerel yönetim sistemi içinde, Tanzimat’tan önce ortaya çıkmış ilk yerel yönetim birimleridir. Osmanlı’nın kuruluşundan bu yana, en alt seviyede bir yerel idare birimi olarak, günümüze kadar mevcudiyetlerini devam ettirmişlerdir. Tarihsel süreçte, köylerde muhtarlık müessesesinin ihdası, 1829’da olmuştur. 1864 Vilayet nizamnamesi ile köyler bir yerel yönetim birimi olarak düzenlenmiş, 1924’te çıkarılan 442 sayılı Köy Kanunu tabi olarak varlıklarını günümüze kadar devam ettirmişlerdir (Ünal, 2011: 245).

4.4.2.6.(2). Türkiye’ de Yerel Yönetimlerin Hukuksal Gelişimi

Bir yerleşim birimine, beldeye dair kuruluş ya da yönetim anlamına gelen belediye sözcüğü etimolojik olarak Arapçada "Bir insan topluluğunun yerleşmek maksadıyla oturduğu yer" anlamına gelen belde sözcüğünden türetilmiştir (Nadaroğlu, 2001: 197). Türkiye üniter sistemin bir sonucu olarak merkeziyetçi bir idari yapıya sahiptir. Yargısal denetim mekanizmalarının yanı sıra, idari olarak da merkezi idarenin yerel idareleri denetlemesine imkan veren "idari vesayet denetimi" 1982 Anayasası’nda da düzenlenen önemli bir kavramdır. İdari vesayet denetimi, kamu hizmetlerinde merkezle yerel arasında uyumun sağlanması ve kamu harcamalarında verimliliğin temini gibi yönlerden faydalı telakki edilmekle beraber; zaman zaman yerel yönetimleri kısıtlayan ve hareket edemez hale getiren bir araç olduğu yönünde eleştirilere de uğramaktadır. Bu noktada yerel yönetimlere sağlanacak idari ve mali özerklik kavramı bir denge unsuru olabilmektedir. Bu dengenin sağlıklı yürütülebilmesi için idari özerklik çerçevesinde, yerel yönetimlerin kendi kararlarını alma ve uygulama özgürlüğüne sahip olması ve idari vesayet denetiminin sınırlarının net olarak belirlenmesi önemlidir (Yontar ve Özer, 2018: 108).

Belediyeler, ülkemizde Cumhuriyet döneminde ilk olarak 1930’da çıkarılan 1580 sayılı kanun ile düzenlenmişlerdir (Durguter, 2012: 1064). Bilahare, 1984’te 3030 sayılı kanunla Büyükşehir Belediyeleri ihdas edilmiş ve hemen arkasından 1988 yılında Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı kabul edilmiştir. 1991’de yerel idarelerin güçlendirilmesini hedefleyen “Yerel Yönetimler Araştırma Grubu Raporu” hazırlanmıştır (Emini, 2009: 35). Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartına uyum sağlamaya dönük olarak, 2000’li yıllarda Türkiye’de yeni bir "yerel yönetimler reformu" başlatılmıştır. Bu bağlamda, 2004’te “5126 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu”, 2005’te “5393 sayılı Belediye Kanunu” ve “5302 sayılı İl Özel idaresi Kanunu” çıkarılmıştır. Yapılan bu kanuni ve hukuksal düzenlemelerle, Türkiye’de yerel yönetimlerin daha özerk ve demokratik bir yapıya kavuşturulmaları hedeflenmiştir (Aygen, 2017: 257). Büyükşehir belediyeleri sınırlarında barındırdıkları nüfusun çokluğu nedeniyle yerel yönetimler içerisinde özel bir öneme sahiptir. Türkiye’de, 2012 yılında çıkarılan 6360 sayılı kanunla büyükşehir belediyelerinin sayısı otuza çıkarılmış ve belediye sınırları il mülki sınırları olarak belirlenmiştir. Anılan kanunla, özellikle büyükşehir belediyeleri ve büyükşehir ilçe belediyeleri mali yönden kuvvetlendirilerek,

büyükşehir belediye sınırlarına dahil köylerin ve belde belediyelerinin tüzel kişilikleri sona erdirilmiştir. 6360 sayılı kanunla oluşturulan bu yeni durum, yerleşme bakımından müspet bir adım olmakla beraber, yerelin kendi içinde bir merkezleşmeye neden olacağı hususu da dikkatten kaçırılmamalıdır. Diğer taraftan, belde belediyeleri ve köylerin tüzel kişiliklerinin kaldırılması, Avrupa konseyi yerel yönetimler özerklik şartı bağlamında yerindenlik ilkesi ile bağdaşmamakla birlikte; özellikle kapatılan belde belediyelerinin etkin ve verimli olmamaları ve hizmet sunumunda karşılaştıkları sorunların 6360 ile ortadan kaldırılması, olumlu değerlendirilebilir. Öte yandan, İl özel idarelerinin kaldırılması da yerleşmeyi olumsuz etkileyen bir durum olmuştur (Belli ve Aydın, 2017: 411).

4.4.2.6.(3). Türkiye’de Yerel Yönetimlerin Kurumsal Gelişimi

Yerel yönetimler; vazife ve yetkileri Anayasa ve kanunlarla belirlenmiş olan, belli bir yerde yaşayan halkın, yerel ve müşterek gereksinimlerini temin etmek amacıyla ihdas edilen, karar ve idare organları bu halk tarafından seçimlerle tespit edilen, kendilerine ait bütçeleri ve personeli olan kamu tüzel kişilikleridir. Türkiye’de yerel yönetim birimleri 1982 Anayasasına göre; büyükşehir belediyeleri, il özel idareleri, belediyeler ve köyler olmak üzere, farklı boyutlarda görev ve sorumluluğa sahip dört tür kurumdan oluşmaktadır (Batal ve Tuğlu, 2018: 191-192).

Çalışmanın bu kısmında, Türkiye’de yerel yönetim birimleri olarak, İl Özel İdareleri, Belediyeler, Büyükşehir Belediyeleri ve Köy’lerin kurumsal gelişimleri üzerinde, mevzuattaki değişiklikler de göz önünde bulundurularak kısaca durulmaya çalışılmış ve bu bağlamda özellikle büyükşehir belediyeleri ele alınmıştır.

4.4.2.6.(3).(a). İl Özel İdareleri

İl özel idareleri, 1864’te, "Tuna Vilayeti Nizamnamesi" ile ihdas edilen “vilayet umum meclisleri” ile kamu yönetimi sistemimize, Osmanlı döneminde Fransız il idare sistemi model alınarak dahil olmuşlardır. Bilahare, ilk Anayasamız olan 1876 "Kanun-i Esasi" ile hükmi şahsiyet haline gelen bu kuruluşlar takip eden dönemde, 1913’ten 1987 yılına kadar geçici kanun ile yönetilmişlerdir. 1987’de çıkarılan kanun da ihtiyaçları karşılamayınca en son 2005’te yürürlüğe giren 5302 Sayılı kanunla daha özerk, güçlü ve geniş örgüta sahip yerel yönetim birimleri haline gelmişlerdir (Çetin, 2009: 252). 5302 Sayılı Kanununa göre il özel idarelerinin organları, vali, il genel meclisi ve il daimi encümeni olarak belirlenmiştir ve başında vali bulunur. Bu organlardan, İl genel meclisi ve il daimi encümeni karar alma organlarıyken, vali ise yürütme organıdır (Batal ve Tuğlu, 2018: 191). 1864 yılında Fransa’dan model alınarak kurulan İl özel idareleri merkezi yönetimin taşra teşkilatını oluşturan il genel idaresi ile bir yerel yönetim birimi olarak iç içe geçmiş birimlerdir (Örnek, 1999: 25).

5302 Sayılı kanuna göre İl özel idareleri, bir vilayetin sınırları içinde yaşayan halkın yerel ve müşterek ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik kurulan, idari ve mali açıdan özerk, karar alma organları seçimle belirlenen kamu tüzel kişiliğini haiz yerel yönetim birimleridir. İl özel idareleri, çevre, kültür, sanat, turizm eğitim, sağlık, sosyal yardım gibi pek çok alanda çeşitli vazifeleri ifa etmekle mükellef kılınmışlardır. Bu vazifelerin bir bölümü il sınırları dahilinde yerine getirilirken, diğer bir bölümüyse belediye sınırları dışında icra edilmektedir (Erdem, 2015: 22-23). 2012 yılında çıkan 6360 sayılı kanun ile büyükşehir belediye Teşkilatı bulunan otuz ilimizde İl özel idarelerinin tüzel kişilikleri sona erdirilmiş ve bunların personel ve ekipmanları duruma göre, büyükşehir belediyelerine, valiliklere ve ilgili kurumlara dağıtılmıştır.

4.4.2.6.(3).(b). Belediyeler

Osmanlı’da belediyelerin kuruluşuna kadar bu müesseselerin sundukları hizmetleri vakıflar sunmuştur. İlk belediye Teşkilatı Kırım Savaşı nedeniyle İstanbul’a yabancı askerler geldiğinde belediye tarzı bir birimin yokluğu hissedildiği için

azınlıkların yoğun olarak yaşadıkları Beyoğlu ve Galata'da 1858'de kurulmuştur (Örnek, 1994: 124). Kırım savaşı sonrası idare sistemimize dahil olan ve yerel yönetim sistemimiz içerisinde yer alan Belediyeler, il özel idarelerinin aksine olarak, belirli bir toprak parçasının, coğrafi bölgenin değil, insanların toplu halde yaşadıkları, kendisine belde ya da kent adı verilen, fiziki olarak birbirine yakın binalardan meydana gelen, belirli ve sınırlı yerleşim birimlerinin idare örgütleridir (Günday, 2002: 420). Cumhuriyet dönemindeki ilk belediye Kanunu olan "1580 sayılı Belediye Kanunu" belediyeleri; "Beldenin ve belde halkının yerel nitelikteki ortak ve medeni gereksinimlerini düzenlemek ve karşılamak amacıyla yükümlü bir tüzel kişi" şeklinde tanımlanırken, bilahare 2005'de yürürlüğe giren "5393 sayılı Belediye Kanunu" belediye kavramını; "Bir yerleşim biriminde yaşayanların yerel ve ortak mahiyetteki gereksinimlerini gidermek amacıyla ihdas edilen ve karar verme organı seçmenlerce seçilmek suretiyle teşkil edilen, mali ve idari özerkliği haiz kamu tüzel kişiliği" şeklinde tanımlanmıştır (Dursun, 2007: 363). Böylece tanımlanan belediyelerin organları ise, başkan, meclis ve belediye encümeni olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan, meclis ve encümen karar alma organı iken, belediye başkanı ise, yürütme işlevini yerine getirmektedir. Belediyelerle ilgili olarak, 1961 Anayasası'ndan farklı bir yaklaşımla, 1982 Anayasası belediye organlarının seçimle belirlenmesi hususunu Anayasal teminat altına almıştır (Türkoğlu, 2009: 85). Ülkemizde katılımcı bir yerel yönetim anlayışının ortaya konulması açısından, yönetim noktasında, yerel yönetimler arasında en etkili birimler kentsel alanları da kapsayan belediyelerdir. Popülasyon olarak çok değişkenlik gösteren belediyeler arasında, nüfusu milyonları bulan belediyeler olduğu gibi binlerle ifade edilen daha küçük belediyelerde bulunmaktadır. Nüfusu az olan belediyelerde katılım olgusunun hayata geçirilmesi daha kolayken, nüfusun çok kalabalık olduğu özellikle metropollerde, katılım imkanlarının zayıflaması yönetim kavramını daha da önemli bir hale getirmektedir (Tunç vd., 2019: 257).

Belediyelerin tüzel kişiliklerinin sona erdirilmesi hususunda ise 1580 sayılı kanunda bir düzenleme bulunmazken, 2005 yılında yürürlüğe giren 5393 sayılı kanunda; belediye tüzel kişiliğini sona erdiren durumlar ve neticeleri düzenlenmiştir. Buna göre ilk durum "Herhangi bir belediyenin yerleşim sınırının ,bağlı olduğu vilayet ya da ilçe belediyesiyle nüfusu elli bin ve fevkinde olan bir belediye sınırına beş bin metreden daha yakın bir vaziyete gelmesi" halidir. Kanunda böyle bir vaziyetteki belediyenin "hükmi şahsiyetinin kaldırılarak, umumi imar düzeni ya da temel alt yapı hizmetlerinin lüzumlu kılması halinde, Danıştay'ın mütaalası alınarak İçişleri Bakanlığı'nın önerisiyle cumhurbaşkanlığı kararnamesiyle bahsi geçen belediyeye iltihak edeceği belirtilmiş, hükmi şahsiyeti kaldırılan belediyenin mahalleleri iltihak ettikleri belediyenin mahalleleri hâline geleceği, hükmi şahsiyeti kaldırılmış olan belediyeye ait menkul ve gayri menkul mallarla hak, borç ve alacakların, katıldığı belediyeye geçeceği" ifade edilmiştir. Belediyelerin tüzel kişiliği sona erdiren ikinci durum ise kanuna göre bir belediyenin nüfusunun iki binin altına düşmesi halidir. Buna göre, "nüfusu iki binin altına düşen belediyelerin, Danıştay'ın mütaalası alınarak İçişleri Bakanlığı'nın önerisi üzerine cumhurbaşkanlığı kararnamesiyle köye dönüştürüleceği, böylece tüzel kişiliği kaldırılan belediyenin tasfiyesinin il özel idaresince yapılacağı, tüzel kişiliği kaldırılan belediyelerin menkul ve gayri menkul mallarıyla hak, alacak ve borçlarının ilgili köy tüzel kişiliğine geçeceği" yine 5393 sayılı kanunda belirtilmiştir (Dursun, 2007: 370-371).

4.4.2.6.(3).(c). Büyükşehir Belediyeleri

Türkiye'de, Büyükşehir belediyelerinin Anayasal temelini, diğer yerel yönetim birimlerinde olduğu gibi 1982 Anayasa'sının 127. maddesi oluşturmaktadır. Anılan maddeye göre ülkemizde, büyük yerleşim alanlarına yönelik özel yönetim biçimleri kurulabilmektedir (İzci ve Turan, 2013: 123). Büyükşehirlere ya da metropollere özgü olan bu yönetim birimleri, belirli bir kentin çevresinde yaşanan hızlı sanayileşme ve buna bağlı olarak gerçekleşen hızlı nüfus artışının sonucunda meydana gelen idari zorluklar ve plansız kentleşmenin önüne geçebilmek için ortaya çıkmıştır (Batal ve

Tuğlu, 2018: 192). 1960'lı yılların ikinci yarısından itibaren, büyükşehirlerde yaşanan sorunların çözümü konusunda başlayan arayışların ardından, 1984'te çıkarılan 3030 sayılı kanunla başta İstanbul ve Ankara olmak üzere, büyükşehir belediyeleri kurulmaya başlanmıştır (Arıkboğa, 2013: 50-51). 3030 sayılı "Büyükşehir Belediyelerinin Yönetimi Hakkındaki Kanun" ile ilk olarak, Ankara, İstanbul ve İzmir'de iki kademeli bir belediye yapısı kurulmuştur (Kılınç, 2010: 72).

Bilahare, 2004 yılında çıkarılan 5216 sayılı Kanun ile Büyükşehir Belediyeleri yeniden düzenlenmiştir. Bahsi geçen kanunla büyükşehir belediyesi olabilme adına hem ölçek ve hem de nüfus kriterleri getirilmiştir. Bu çerçevede, fiziki yerleşimleri ve ekonomik vaziyetlerinin uygun olması halinde, nüfusu 750.000'den fazla olan il belediyelerinin, büyükşehir belediyesi olabilmeleri mümkün hale getirilmiştir (İzci ve Turan, 2013: 124). 5216 sayılı Kanunda; Büyükşehir Belediyesi; "Sınırları il mülki sınırları olan ve bu sınırlar içindeki ilçe belediyeleri arasındaki koordinasyonu tesis eden; idarî ve malî özerkliği haiz olarak kanunlarla tevdi edilen vazife ve sorumlulukları ifa eden, yetkileri kullanan; karar alma organları seçmenlerce seçilerek teşkil edilen kamu tüzel kişisi" şeklinde tanımlanırken, İlçe Belediyesi: "Büyükşehir belediye sınırları dahilinde kalan ilçe belediyesi", şeklinde tanımlanmaktadır (5216 sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu Madde 3).

Büyükşehir belediyeleri ile ilgili yaşanan bu süreçlerin ardından 2012'de il mülki sınırı esasını getiren ve büyükşehir belediye sayısını otuza çıkaran 6360 sayılı kanun çıkarılmıştır (Arıkboğa, 2013: 66). Esasen 1985'ten itibaren, İstanbul ve Kocaeli'nde uygulanan ve il mülki sınırlarını esas alan "Büyükşehir belediye modeli" 2012'den itibaren sayıları otuza çıkarılan tüm büyükşehirbelediyelerine teşmil edilmiştir. Bu modelde, hem büyükşehir hem de ilçe belediyelerinin yetki ve sorumluluk sahaları, il ve ilçe mülki sınırlarıdır. Büyükşehir modelindeki bu değişim, sadece coğrafi sınırların büyümesinden ibaret değildir ve fakat aynı zamanda bazı ek değişiklikleri de içeren yeni bir sistemdir. Bu bağlamda, il mülki sınırları esas alınan bu otuz ilde, il özel idareleri kaldırılarak belde belediyeleri ve köyler mahalleye dönüştürülmüştür. Bu illerde artık iki farklı yerel yönetim birimi vardır, büyükşehir belediyesi ve büyükşehir ilçe belediyesi. Bu birimler, iki kademeli ve dikey entegrasyonu esas alan bir yerel yönetim sistemi meydana getirmektedirler (Arıkboğa, 2018: 16-17). Güçlü bir büyükşehir belediye Teşkilatı vasıtasıyla, ölçeğin büyütülmesi marifetiyle, yerelde kamu hizmetlerinin etkinlik ve verimliliğini artırmayı amaçlayan bu yeni sistem, gerek teorisyenler gerekse de pratisyenlerce birçok tartışmaya konu edilmiştir. 6360 sayılı Kanun, büyükşehir belediyelerine çok geniş yetkiler tanınması ve merkezi idarenin bir taşra uzantısı olarak yeni oluşan "Yatırım İzleme ve Koordinasyon Başkanlığının" ayrıca görevler üstlenmesi gibi birçok faktörü de içinde barındırmaktadır. Bu durum merkezin yerele taşındığı ve güçlü bir yapının ortaya çıktığı şeklinde yorumlanabilir. Günümüzde belli ölçeklerde gerçekleştirilen çalışmalar, mahalleye dönüştürülen köyleri, belde belediyelerini yerel olmaktan çıkarıp merkeze taşındığını göstermektedir. Bu durum, etkin ve verimli hizmet sunumu hedefini farklı bir boyuta taşımıştır (Belli ve Aydın, 2017b: 401). Öte yandan, 6360 sayılı kanun, işin mali boyutunda da önemli değişiklikler getirmiştir. Anılan kanunla, "5779 sayılı İl Özel İdareleri ve Belediyelere Genel Bütçe Vergi Gelirlerinden Pay Verilmesi Hakkındaki Kanunda" bir takım değişiklikler yapılmıştır. Bu çerçevede, genel bütçe vergi gelirlerinin %1,50'sinin büyükşehir haricindeki belediyelere; %4,50'sinin büyükşehirlerdeki ilçe belediyelerine; Binde 5'inin ise il özel idarelerine aktarılması hususları öngörülmüştür. Diğer taraftan, büyükşehir belediye sınırlarından toplanan genel bütçe vergi gelirlerinden büyükşehir belediyelerine ayrılan pay %5 den %6'ya çıkarılmıştır. Bu durum belediyeler açısından pozitif olarak değerlendirilmektedir. Ancak hala özellikle büyük alt yapı projelerinde mali açıdan merkezi yönetime muhtaç ve mali özerkliği tam olarak sağlanamamış yerel yönetimlerin varlığı yerellik ilkesi açısından olumsuz bir durumdur. Aynı şekilde büyükşehir sınırlarında kalan belde belediyeleri ve köylerin tüzel kişiliklerinin kaldırılarak mahalleye dönüştürülmeleri de hizmetin halka en yakın birim tarafından sunulmasını zorlaştırmaktadır. Ancak kanunun genel gerekçesinde de ifade edildiği gibi belde belediyelerinin ve köylerin hizmet sunumunda karşılaştıkları idari ve ekonomik darboğazlar böyle bir kanuni düzenlemeyi

zorunlu kılmıştır. Tüm bu sayılanlara rağmen, 6360 sayılı kanun genel olarak büyükşehir belediyelerinin görev ve yetkilerini artırması ve mali açıdan görece güçlendirilmesi hasebiyle yerellik ilkesinin gelişimi açısından önemlidir (Belli, 2017b : 86). 6360 sayılı kanun ile yeni sistemde büyükşehir belediyelerine aktarılan vergi paylarının arttırılması ilk başta bu belediyelerin mali açıdan güçlü hale geldikleri izlenimine verse de, hizmet ve sorumluluk alanları genişleyen ve Sivas örneğinde olduğu gibi çok geniş bir coğrafyaya dağılmış dağınık bir nüfusa hizmet götürme yükümlülüğü altına giren bu belediyelerin mali yükleri de oldukça artmıştır. Diğer taraftan hizmet götördükleri nüfustaki artışa bağlı olarak, halka temiz içme suyu sağlama, katı atıkları bertaraf etme, atık su arıtma tesisleri yapma gibi çok büyük mali kaynak gerektiren projelerde büyükşehir belediyelerinin yükünü arttırmıştır denilebilir.

4.4.2.6.(3).(d). Köyler

Bir yerel yönetim birimi olarak köy yönetimleri, Türk yerel yönetim sistemi içerisinde Tanzimat'tan önce ortaya çıkan ilk yerel yönetim birimleridir. Osmanlı'nın ilk dönemlerinden itibaren, topluca yaşama kültürünün neticesinde, Türk toplumunun siyasi, idari ve sosyal ihtiyaçlarının tabii bir neticesi olarak ortaya çıkmışlardır. Zamanla kurumsallaşarak, en alt seviyede bir yerel idare birimi olarak, bugüne kadar varlıklarını devam ettirmişlerdir (Ünal, 2011: 245).

Ülkemizde köylerle ilgili temel düzenleme, "442 Sayılı Köy Kanunu'dur". Anılan kanuna göre köy; "Nüfusu 2000'i geçmeyen, yerleşik halkın ihtiyaçlarını karşılamak üzere kurulan, karar alma organları köydeki seçmenler tarafından seçilerek oluşturulan kamu tüzel kişiliğidir". Kırsalda, toplu ya da dağınık haldeki evlerde oturan insanlar, cami, okul, sağlık ocağı, otlak, yaylak, bağ, bahçe ve tarla gibi unsurlarla birlikte bir köyü meydana getirirler (Batal ve Tuğlu, 2018: 193).

442 Sayılı Köy Kanunu'nda da ifade edildiği üzere, Türkiye'de Köy'ler de belediyeler ve il özel idareleri gibi kamu tüzel kişiliğini haiz bir yerel yönetim türüdür. Yerel demokrasinin halka en yakın unsurlarından birisi olan köy'ler kaynak yetersizliği nedeniyle günümüzde varlıklarını daha ziyade merkezi idareye bağımlı olarak devam ettirmektedir. 442 sayılı Köy Kanunu'na göre Köy'lerin, isteğe bağlı ve zorunlu olmak üzere iki çeşit vazife ve sorumlulukları vardır. Buna göre, köyün zorunlu işlerinden bazıları "Sıtma ile mücadele adına, köy sınırı dâhilindeki bataklıkları ve su birikintilerini kurutmak, köye temiz su getirmek ve bu amaçla çeşme yapmak, köy meydanını, yollarını, su kenarlarını, mezarlıkları ve mezarlık ile köy arasını ağaçlandırmak. Ekine, mahsule, yemişli, yemişsiz ağaçlara, bağlara, bahçelere zarar veren kuşlarla, böceklerle, tırtıllarla zirai mücadele yürütmek. Köy'ün ekili-dikili mahsullerini, ağaçlarını her türlü zarar ve ziyandan koruyacak tedbirleri almak" (Erdem, 2015: 25).

Ülkemizde, yerel yönetim birimlerinden birisi olmalarına rağmen Köyler, yerel yönetimlerle alakalı akademik çalışmalarda belediyeler ve il özel idarelerine kıyasla umumiyetle ihmal edilmişlerdir. Cumhuriyetin ilanından sonra kurulan merkeziyetçi devlet yapısının, kendini koruma ve yerele nüfuz etme çabası neticesinde, köylere 442 sayılı kanunla kamu tüzel kişiliği statüsü verilmiştir. Ancak 1930'ların koşullarına uygun olan ve ihtiyaca cevap veren Köy Kanunu zamanla ekonomik ve teknolojik gelişmelere bağlı olarak ihtiyaca cevap veremez hale gelmiştir. Birçok kereler değişikliğe uğramasına rağmen kanun günümüzde hala yürürlüktedir. Ancak yapılan değişiklikler yerel yönetim alanında olmaktan çok, seçimler ve köy koruculuğu müessesesi ile ilgili olmuştur. Köyün yerel yönetim boyutuyla ilgili değişiklikler çok sınırlıdır. Köylerin, bir yerel yönetim birimi olarak ihmal edildiğinin bir diğer göstergesi de yerel idare birimi olmalarına rağmen yukarıda da ifade edildiği üzere, mali yönden çok zayıf ve merkezi yöneyime bağımlı olmalarıdır. Sayılan bu nedenler köylerin gelişmemesinin önemli nedenlerindendir (Erat, 2016: 88).

Köylerle ilgili en önemli kırılma noktalarından biri hiç şüphesiz, 2012'de yürürlüğe giren 6360 sayılı kanunla olmuştur. Anılan kanunla beraber il mülki sınırları uygulamasına geçilen büyükşehir belediye sınırları içerisinde kalan köy yönetimleri

tüzel kişiliği olmayan mahallelere dönüşmüşlerdir. Bu bağlamda ülkemizde 34.337 olan köy sayısı, 18.217'ye düşmüş ve 16.120 köy mahalleye dönüşmüştür. 6360 sayılı kanunla yaşanan dönüşüm sonrası mahalleye dönüşen bu yerlere hizmetler, bağlı bulundukları ilçe belediyesi ve büyükşehir belediyesince sunulmaya başlanmıştır. Kanunun amacı, kamu hizmetlerinin sunulmasında etkinlik ve verimliliği sağlamak olsa da getirilen eleştirilerden birisi de bu yerlere hizmet sunumunun istenilen etkinlikte olamayacağına yönelik olmuştur (Göküş ve Alptürker, 2016: 67-68). Tüm bu hususlara ilaveten çok sayıda köy idaresinin tüzel kişiliğine son verilmesinin, tüzel kişiliği sona eren köyler de yaşayanların, büyükşehir belediyesi, büyükşehir ilçe belediyesi ve mahalleye dönüştürülen köyler arası uzaklıklar dikkate alındığında, karar alma süreçlerine katılımının zorlaştığı da söylenebilir (Belli, 2016: 6).

4.4.2.7. Avrupa Konseyi Yerel Yönetimler Özerklik Şartı ve Türkiye

Bütün ülkelerde, merkezi idarelerle yerel idareler, gerek kamu hizmetlerinin planlanmasında ve gerekse bu hizmetlerin sunulmasında zaman zaman karşı karşıya gelebilirler. Bu gibi durumlarda, ülkelerin siyasi sitemleriyle de yakından ilgili olan yetki paylaşımı konusu, belirtilen kamu otoriteleri arasındaki ilişkilerde hususi bir öneme sahiptir. Demokratik hukuk devletlerinde, merkezi idareler ile yerel idareler arasındaki ilişkiler kanunlar ve ilgili diğer mevzuatla tespit edilir. Bu çerçevede özel önem arz eden, idari ve mali ilişkiler, merkezin yerel yönetimler üzerindeki idari denetiminin sınırları ve fakat buna mukabil yerel idarelerin de kendi pozisyon ve menfaatlerini muhafazaya dönük girişimleri ve hakları kanunlarla tespit edilir. Bu bağlamda "Avrupa Konseyi Yerel Yönetimler Özerklik Şartı" merkezi idare ve yerel idareler ilişkileri açısından ve yerel yönetimlerin statülerinin belirlenmesi noktasında çok önemli bir referans metindir (Arıkboğa, 2018: 14). Belirtmek gerekir ki, Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı, madde 4 marifetiyle, yerel yönetimlerin yerel kamu hizmetlerinin ifasında, ülkemizdeki yetkililerin sayma yoluyla belirtilmesi yönteminin yerine, genel yetki yöntemini benimsemiştir (Türkoğlu, 2009: 51).

Bir ülkede yerel demokrasinin geldiği seviyeyi belirlemede kullanılan önemli parametrelerden birisi de yerel özerklik kavramıdır. Yerel idarelerin, merkezi yönetime nazaran daha dar bir alanda ve daha az bir nüfusa hizmet sunmaları, daha az bir nüfusun içerisinde temsilci seçilerek idare edilmeleri demokrasinin tabana yayılmasında yerel idarelerin önemli bir konumda olduklarını göstermektedir. Demokrasinin yerleşmesinde ve gelişmesinde, yerel demokrasi bağlamında, "yerel özerkliğe" sahip yerel yönetimlerin çok önemli yeri, rolü ve sorumlulukları vardır. Bu bağlamda günümüzde yerel yönetimlerde, "İdari ve mali özerkliğin" ölçülmesinde "Avrupa Konseyi Yerel Yönetimler Özerklik Şartı" önemli bir yere sahiptir. Türkiye'nin bazı maddelerine çekince koyarak 1988 yılında imzaladığı bu belge Avrupa Konseyi tarafından 1985'te kabul edilmiştir (Yontar ve Özer, 2018: 101). Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı, devletlere, yerel idarelerinin özerklik seviyelerini değerlendirmeleri noktasında bazı temel prensip ve standartlar belirleyen uluslararası bir metindir. Türkiye bazı çekinceler koymasına rağmen, Özerklik Şartı'nı imzalayan ve onaylayan ülkelerden biridir (Aygen, 2017: 257). Avrupa Konseyi Yerel Özerklik Şartı'nda yer alan temel ilke ve standartlardan birisi de yerellik (subsidiarity) ilkesidir. Türkiye 5216, 5302 ve 5393 sayılı kanunları çıkararak bu ilke doğrultusunda yerel yönetimleri güçlendirici ve idari vesayeti azaltıcı bir takım adımlar atmıştır. Ancak, 2012'de çıkarılan 6360 sayılı kanunla, büyükşehir belediye sınırları il mülki sınırları ile eşitlendiğinden, "yeni merkezileşme ve yerelde merkezileşme" gibi tartışmalar başlamıştır (Adıgüzel, 2018: 2-3). Acar'a göre de, (2019: 291) bu durum, yerelde merkezileşmeye neden olmakta ve "Avrupa Konseyi Yerel Yönetimler Özerklik Şartı" ile ters düşmektedir. Bu itibarla, Türkiye AB uyum süreci ve Şart'a uyum açısından yeni düzenlemelere gitmelidir.

Gerçekten de 6360 sayılı kanun, Türkiye'nin yerel idare sistemini çok derinden etkilemiş, bu kanun ile yeni büyükşehir belediyeleri kurulurken, belediyelerin % 55'i, il özel idarelerinin % 37'si, ve köy yönetimlerininse % 49'unun tüzel kişiliklerine son verilmiştir. Bu düzenlemeyle Türkiye'de ilk kez tek seferde bu kadar fazla sayıda yerel

yönetim biriminin tüzel kişilikleri sona erdirilmiş, sınırları değiştirilmiş ve birleştirmeler yapılmıştır. Bu durumun, Türkiye’nin de 1988’de imzaladığı, 1985’te kabul edilen "Avrupa Konseyi Yerel Yönetimler Özerklik Şartı" ile pek bağdaştığı söylenemez (Adıgüzel, 2018: 25)

Türkiye, 1988’de "Avrupa Konseyi Yerel Yönetimler Özerklik Şartı"nı imzalamış ve 1991’de TBMM tarafından çıkarılan bir kanun ile onaylanmıştır. Şartın yürürlük tarihi ise 1 Nisan 1993 şeklinde belirlenmiştir. Türkiye de şarta imza koyan diğer devletler gibi, "yerel yönetimlerin idari ve mali özerkliğini temin için gerekli ilkeleri ve uygulamaları hayata geçireceği taahhüdünde bulunmuştur. "Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartına göre, imzacı devletler belirli paragraflar zorunlu olmak üzere, şartın birinci bölümündeki en az 20 paragraf ile kendini bağlı kabul etmeyi taahhüt etmektedir. Türkiye Özerklik Şartı’nın bazı maddelerine çekince koymuştur. Türkiye’nin çekince koyduğu maddeler ve fıkralar umumiyetle, “mali özerkliğin güçlendirilmesi”, “yerel yönetimlere danışma” ve “kendi aralarında ve uluslararası alanda işbirliğine girme” gibi konularla ilintilidir (Aygen, 2017: 261).

4.4.2.8. Türkiye’de Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi’nde Yerel Yönetimler

Türkiye’de, 16 Nisan 2017’de yapılan referandumla 1982 Anayasasında fevkalade önemli değişiklikler yapılmış ve akabinde, 24 Haziran 2018’de gerçekleştirilen Cumhurbaşkanlığı seçimi neticesinde, "Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi" olarak ifade edilen yeni hükümet sistemine geçilmiştir. Bahsi geçen seçimde AK Parti ve Milliyetçi Hareket Partisi’nin ortak adayı olan Recep Tayyip Erdoğan ilk turda yüzde 52.9 oranında oy alarak, Türkiye Cumhuriyeti’nin 12. Cumhurbaşkanı seçilmiştir. Seçimden sonra, sistemi olgunlaştırmaya yönelik düzenlemeler, hem kanun hükmünde kararnameler hem de Cumhurbaşkanlığı kararnameleri, kararları ve genelgeleri ile yapılmıştır (Turan, 2018: 43-44).

Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi temel olarak en önemli değişiklikleri yürütme alanında getirmiştir. Hükümet sistemleri tartışmaları, yasama ve yürütme arasındaki münasebetler bağlamında yapılsa da esasen uygulamada siyasi sorumluluğun yürütme organında olması nedeniyle, yürütmenin işleyişine hususi bir önem verilmiştir. Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde yürütmenin işleyişine alakalı en önemli değişiklik, yürütmenin başı olan cumhurbaşkanına, "Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi" adı verilen düzenlemelerle kamu yönetiminin işleyişini doğrudan etkileyebilme imkanının tanınmış olmasıdır. Anılan kararnamelerle Cumhurbaşkanımızın, kamu kurum ve kuruluşlarının, kuruluş ve görevlerinde değişiklik yapılabilmesi kamu yönetimi Teşkilatının ve bu bağlamda yerel yönetimlerin konumunu da etkileyecektir (Güler, 2018: 313).

Şüphesiz ki, Türkiye’de, gerçekleştirilen Anayasal ve kanuni değişiklikler ile geçilen, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ile yerel yönetimler alanında da bir dizi değişiklikler olmuştur. Bu çerçevede, "bir numaralı" "Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi" ile devlet Teşkilatımızda önemli değişiklikler meydana getirilmiştir. Çalışmanın bu kısmında, yeni sistemde özellikle "yerel yönetimler" ile ilgili getirilen düzenlemeler ve yenilikler üzerinde durulmaya çalışılmıştır.

4.4.2.8.(1).Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile Kurulan Yerel Yönetim Politikaları Kurulu

24 Haziran 2018 seçimleriyle beraber, Türkiye’de "Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine" geçilmiştir. Bu durum beraberinde başta yürütme erki olmak üzere yasama ve yargı alanlarında da çok önemli ve köklü değişiklikler getirmiştir. Ancak belirtmek gerekir ki, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi yerel yönetimlerle ilgili çok önemli ve temel değişikliklere neden olmamıştır. Bu bağlamda, yerel yönetimlerle ilgili en önemli düzenleme doğrudan cumhurbaşkanına bağlı olarak kurulan, politika ve strateji

tavsiyesi verme yetkisi bulunan "Yerel Yönetimler Politika Kuruludur" (Akman, 2019: 2503).

Şekil 4. 15. Yeni Kamu Politikası Aktörleri (Kaynak: Akman, 2019b: 664).

"Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine" 9 Temmuz 2018 günü geçilmiş, hemen akabinde 10 Temmuz 2018 tarihinde ise sistemin yönetim şemasının şekillendiği, 1 sayılı "Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi" çıkarılmıştır (Akman, 2019a: 2511). "Bir sayılı Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi" Cumhurbaşkanlığı Politika Kurullarının hukuki temelini oluşturmaktadır. Anılan kararnameyle, "yerel yönetimler", "eğitim ve öğretim", "bilim, teknoloji ve yenilik", "ekonomi", "hukuk", "güvenlik ve dış politika", "kültür ve sanat", "sağlık ve gıda", "sosyal politika" sahalarında dokuz politika kurulu teşkil edilmiştir (Akman, 2019b: 660). Bu çerçevede kurulan "Yerel Yönetim Politikaları Kurulunun" görevleri "bir numaralı Kararnamenin" 31. maddesinde şu şekilde düzenlenmiştir: "i. Yerel yönetim ve Kentleşme konularında siyasa ve stratejiler geliştirmek, ii. Ülkemizin, sosyal, iktisadi ve siyasi vaziyetine uygun yerel yönetim politikalarına dair strateji tavsiyeleri sunmak, iii. İskan ve göç alanlarında politik öneriler geliştirmek, iv. Çevre, su, orman vb. konularda koruyucu ve geliştirici politik öneriler geliştirmek, v. Türkiye'nin kültürel mirasından hareketle kentleşmeye dair politika tavsiyeleri geliştirmek, vi. Akıllı şehircilikle alakalı araştırmalar yapmak ve strateji tavsiyelerinde bulunmak, vii. Boğaziçi imar uygulamaları programları gereğince kamusal yatırımların planlanmasına dair çalışmalar yapmak, viii. Çevre yönetiminin etkin bir hale gelmesi için politik ve stratejik tavsiyeleri geliştirmektir." Yerel Yönetim Politikaları Kurulu diğer kurullarda olduğu gibi doğrudan Cumhurbaşkanının emrinde olacaktır (Gökalp Alıcı, 2018: 12-13).

Kurulun görev ve yetkileri göz önünde bulundurulduğunda, kentleşme, göç, çevre, orman ve su konularının ön plana çıktığı anlaşılmaktadır (Akman, 2019: 2512). Öte yandan, "Yerel Yönetim Politikaları Kurulunun", Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı başta olmak üzere, Tarım ve Orman Bakanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı gibi bakanlıklarla yakın bir eşgüdüm ve işbirliği halinde çalışacağı, yine kurula verilen yetki ve görevlerden anlaşılmaktadır (Turan, 2018: 78).

4.4.2.8.(2).Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine İle 5393 sayılı Belediye Kanununda Yapılan Bazı Değişiklikler

Turan, (2018), " Türkiye'nin Yeni Yönetim Düzeni: Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi", isimli çalışmasında yeni sistemle 5393 sayılı Belediye Kanununda yapılan önemli değişiklikleri özetle şöyle ifade etmektedir: "5393 sayılı Kanunun 4. maddesinde yer alan "Danıştay'ın görüşü alınarak üçlü kararname" ve "İçişleri Bakanlığının tavsiyesine binaen üçlü kararnameyle" ibarelerinin yerine "Cumhurbaşkanı kararı" ifadeleri getirilmiştir. Öte yandan, belediyelerin tüzel kişiliğinin sona ermesinde de

"Danıştay'ın görüşü alınarak, İçişleri Bakanlığının teklifi üzerine üçlü kararname" ifadesi "Cumhurbaşkanının kararı" ve "Danıştay'ın görüşü alınmak suretiyle, İçişleri Bakanlığının teklifine binaen üçlü kararname" ibaresi yine "Cumhurbaşkanının kararı" şeklinde değiştirilmiştir. Bir diğer husus, belediyelerde birleşme, katılma veya tüzel kişiliğin kaldırılmasına dair konularla ilgili yine 5393 sayılı kanunda yapılan değişikliktir. Dördünü olarak, belediyelerin borçlanmalarıyla alakalı "DPT Müsteşarlığının teklifi üzerine Bakanlar Kurulunca" ifadesi yine "Cumhurbaşkanınca" şeklinde değiştirilmiştir. "

Görüldüğü üzere, 703 sayılı KHK ile, 5393 sayılı Belediye Kanununun 4., 11., 12., 68., 73. ve 75. Maddelerinde değişiklikler yapılmak suretiyle, kapatılan başbakanlığa tanınan ya da üçlü kararname gerektiren hususlarda yetkiler cumhurbaşkanlığına devredilmiş ve böylece güçlü ve istikrarlı bir yürütme organı oluşturma hedefi ortaya konulmuştur (Akman, 2019: 2516).

Çalışmanın, "Türkiye'de Kentsel Çevre Sorunları ve Çevre Politikaları İle Çevre Yönetiminin Kurumsal, Hukuksal ve Tarihsel Gelişimi" başlığını taşıyan dördüncü bölümünde, öncelikle Türkiye'de, özellikle 1950'lerde başlayan sanayi hamlesine bağlı olarak, kentlerde iş ve daha iyi hayat koşulları bulma ümidiyle yaşanan köyden kente göç olgusunun beraberinde getirdiği nüfus artışı ve buna bağlı kentsel çevre sorunları üzerinde durulmuştur. Bu çerçevede bir çoğu günümüzde de önemini artırarak devam eden, hava kirliliği, su kıtlığı ve kirliliği, çarpık kentleşme, bilinçsiz sanayileşme, iklim değişikliği, gürültü kirliliği, biyolojik çeşitliliğin ve bu bağlamda endemik bitki ve hayvan türlerinin yok olması ve atık (çöp) sorunu gibi, yoğunlukla kentleşme ve sanayileşmenin beraberinde getirdiği sorun alanları üzerinde durulmuştur. Daha sonra Türkiye'de çevre politikalarının tarihsel gelişimi ve kanuni dayanakları üzerinde durulmuş; tarihsel süreç, literatürdeki genel eğilime uygun olarak, cumhuriyet öncesi ve sonrası şeklinde bir ayırım yapılarak, özellikle planlı dönem mercek altına alınmak suretiyle irdelenmeye çalışılmıştır. Yine bu meyanda, 1982 Anayasası başta olmak üzere, ülkemizde çevre politikalarına hukuki bir zemin oluşturan mevzuat üzerinde durularak, başta 2872 sayılı Çevre Kanunu olmak üzere; çevre ile ilgili kanunlar ve yönetmelikler üzerinde durulmuştur.

Kuşkusuz, üniter yapının bir sonucu olarak ülkemizde, diğer politika alanlarında olduğu gibi çevre politikaları alanında da temel belirleyici unsur merkezi idaredir. Bu çerçevede başta Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı ve Tarım ve Orman Bakanlığı olmak üzere ilgili bakanlıklar, hem merkez birimleri ve hem de taşra örgütleri aracılığıyla çevre politikalarının belirlenmesinde etkin bir rol oynamaktadırlar. Ancak Türkiye'de, 2000'lerin başından itibaren yerelleşme eğilimlerinin literatürde güçlü bir biçimde tartışılmaya başlanması ve bunun politik alana da yansımalarının bir sonucu olarak, başta belediye ve büyükşehir belediye kanunları olmak üzere yerel yönetimler alanında çıkarılan kanunlarla, büyükşehir belediyeleri başta olmak üzere, yerel yönetim birimlerine de çevre sorunlarının çözümü hususunda önemli yetki ve görevler verilmiştir. Bilahare 2012 yılında çıkarılan 6360 sayılı kanun ile il mülki sınırı esasına geçilerek büyükşehir belediyelerine diğer alanlarda olduğu gibi çevre konusunda da verilen yetki ve sorumluluklar ve tanınan imkanlar arttırılmıştır. Bu bağlamda zikredilen tüm bu hususlar, Türkiye'nin de 1988 yılında imzaladığı, Avrupa Konseyi Yerel Yönetimler Özerklik Şartı da analize dahil edilerek yine bu bölümde ele alınmıştır. Son olarak, 2018 yılında yapılan cumhurbaşkanlığı seçimleri ile geçilen Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi de, özellikle yerel yönetimler alanında getirdiği düzenlemeler ve değişiklikler bağlamında yine dördüncü bölümde irdelenmiştir.

İzleyen bölümde, Türkiye'de kentsel çevre sorunlarının çözülmesinde, Türkiye'de yerel planlama dinamikleri ve kentsel çevre alanına yansımaları ele alınmış daha sonra sürdürülebilirlik kavramı ile birlikte sürdürülebilir kalkınma ve kentsel sürdürülebilirlik kavramlarına temas edilmiş ve son olarak, Türkiye'de yerel düzeyde sürdürülebilir kalkınma ve yerel yönetimlerin kentsel çevre sorumlulukları irdelenmeye çalışılmıştır.

5. TÜRKİYE'DE KENTSEL ÇEVRE SORUNLARININ ÇÖZÜMLENMESİ BAĞLAMINDA YEREL ÇEVRE PLANLAMASI VE ÇEVRE POLİTİKALARININ YÜRÜTÜLMESİNDE YEREL YÖNETİMLERİN ETKİNLİĞİ, ROLÜ VE SORUMLULUĞU

Tezin bu bölümünde, Türkiye'de kentsel çevre sorunlarının çözülmesi bağlamında, yerel planlama dinamikleri ve kentsel çevre alanına yansımaları ile sürdürülebilirlik kavramı, sürdürülebilir kalkınma ve kentsel sürdürülebilirlik kavramları ele alınmış, son olarak, Türkiye'de yerel düzeyde sürdürülebilir kalkınma ve yerel yönetimlerin kentsel çevre sorumlulukları da yine bu bölümde incelenmiştir.

Türkiye'de planlama sisteminin merkezîyetçi bir yaklaşımla tek bir merkezi kurum yani "Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı" eliyle yapılması süreci, 2014'te çıkarılan "Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği" ile tamamlanmıştır. Ülke çapında var olan "planlama hiyerarşisini" yok sayan Yönetmelikte, planlama kademeleri "mekânsal strateji planı, çevre düzeni planı, nazım imar planı ve uygulama imar planı" şeklinde sıralanmıştır. Yönetmelikle, kentlerdeki sektörel yatırımlarla alakalı planlama yetkisi "Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı'na" verilerek, "Bakanlığın her alanda hatta yerel yönetimlerin yetkisi dahilinde olan imar uygulamalarını" bile yapabilmesine imkan sağlanmıştır. Bu çerçevede, bölge ve üst ölçek planlar stratejik planlama anlayışıyla oluşturulurken, yerel yönetimler tarafından yapılan ve alt ölçekte uygulanan imar planları ve uygulama imar planlarının ise halen geleneksel planlama anlayışıyla yapıldıkları görülmektedir. Farklı planlar arasında hiyerarşik ilişkilerin nasıl sürdürüleceği ve eşgüdümün nasıl temin edileceği hususları düzenleme yapılmasını zorunlu kılmaktadır (Akay ve Kaldırım Akgün, 2014: 111).

5.1. Türkiye'de Yerel Planlama Dinamikleri ve Kentsel Çevre Alanına Yansımaları

Tarihsel süreç içerisinde, kentlerin ilk ortaya çıkmasından günümüze kadar, her dönemin kendi uygarlığına özgü kentleri olmuş ve bu kentler belli düzenlemeye tabi tutulmuştur. Yapılan çalışmaların ortaya çıkardığı gerçek, antik dönem kentlerinin bile, topraklarıyla, çarşılarıyla, tiyatrolarıyla belli bir düzene sahip olduklarını ortaya koymaktadır. Ancak gerçek anlamda kent planlamasının, sanayi devrimiyle birlikte ortaya çıkan sanayi kentlerinin sorunlarına bir tepki olarak geliştiği söylenebilir. Bu anlamda kent planlaması, "toplumsal ve iktisadi ihtiyaçları göz önünde bulundurarak, kentlerin fiziksel gelişimlerinin biçimlenmesine bir yön vermekle ilgili sorunlarla uğraşan bir bilim, bir sanat ve bir uğraş alanı" olarak tanımlanabilir (Erkan, 2004: 234-235). Hiç kuşkusuz günümüzde kentlerin nasıl planlandıkları ile kent sakinlerinin uzun, sağlıklı ve üretken yaşamlar sürmesi arasında güçlü ve derin bir bağ vardır. Planlama, kentin hangi bölgelerine bağlandıkları da dahil olmak üzere sokakların ve caddelerin düzenini etkiler. Hastaneler ve okullardan ticari alanlara ve halka açık parklara kadar kentte her şeyin nerede bulunacağını belirler. Bu da kentleşmenin yatay mı yoksa dikey mi gelişeceği ve büyüyeceğini belirler. Tüm bu faktörler, kent planlayıcılarının insanların günlük yaşantılarında, çalıştıkları, yaşadıkları ve zaman geçirdikleri alanlarla ilgili önemli bir rol üstlendiklerini gösteren parametrelerdir. Bu faktörlerin birleşimi, farklı alanları ve mahalleleri, sokakları ve karayolu ve demiryolu ağlarının ulaşım koridorları ile her şehre kendi kimliğini verir. Bu özelliklerin kombinasyonu veya yokluğu, kent sakinlerinin sağlığını ve yaşam kalitesini de etkiler (WHO, 2016: 137).

Türkiye'de, kamu yönetimi örgütlenmesi, çevre kirliliğini önlemek ve çevre sağlığını muhafaza etmek hususunda gerekli duyarlılığa sahiptir. Bu bağlamda gerek merkezi yönetim birimlerinin ve gerekse özellikle yerel yönetimlerin çevreyle alakalı faaliyetleri giderek yoğunlaşmaktadır. 1982 Anayasasının 56. maddesine göre "Sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşamak" Anayasal bir haktır. Dolayısıyla, "Çevre hakkı" Anayasa ile güvence altına alınmıştır. Yine anılan maddeye göre, "çevreyi korumak ve geliştirmek ve devletin ve vatandaşların ödevidir". Bu hedefin gerçekleşmesi için, çevre yönetim sistemi içerisinde yer alan kurum ve kuruluşlar arasında, işbirliği, uyum ve koordinasyonun temini önem arz eden bir konudur. Çevre sorunlarının çözülebilmesi

için gerek ulusal ve gerekse uluslararası boyutlarda, nitelikli personel, donanım, teknik altyapı ve özellikle etkili çevre eylem planlarının varlığı son derece elzemdir. Bahsi geçen çevre planlamasının yapılmasında, sorumluluk, merkezi yönetimlere düştüğü kadar, yerel yönetimlere de ait olmaktadır. Belirtmek gerekir ki, yerel yönetimler ve bu bağlamda özellikle belediyeler, merkezi yönetimlere kıyasla çevre sorunlarına daha etkin ve hızlı müdahale edebilme imkanına sahiptirler (Baykal, 2010: 491).

Sağlıklı bir kentsel çevre oluşturulması için, sorunların belirlenmesi ve planlanması, belediyelerin en önemli işlevlerinden birisidir. Yapılanmış kentsel alanlarda bir arada yaşayan kent halkı, özellikle hızlı kentleşen ülkemizde hem çevre sorunlarının sebebi, hem de çevre sorunlarından en fazla mağdur olanlardır. Bu nedenle, kentteki karmaşık ilişkilerin planlanarak, çevrenin bozulmasının en aza indirilmesi büyük önem taşır. Kent planları, kentsel etkinliklerin tanzimi ve yerleşimlerin çevreye en az zarar verecek biçimde gerçekleşmesi için belediyelerin en önemli uygulama araçlarından biridir (Ünlü, 1995: 37-38).

Kentsel çevre sorunlarının ve genel anlamda kentleşmenin beraberinde getirdiği sorunların çözülmesinde önemli faktörlerden birisi de planlama anlayışı ve hiyerarşisidir. Bu bağlamda, ülkelerin yönetim sistemleri, planlama süreci üzerinde doğrudan etkili olan temel hususlardan biridir. Federal sistemle idare edilen devletlerde, merkezi yönetim, planlamayla alakalı genel çerçeveyi belirlemekte; eyaletler ise planlamaya dair, kendi mevzuatları çerçevesinde detayları belirleyebilmekte ve alt ölçekli çalışmaları yapabilmektedir. Türkiye gibi üniter sistemle yönetilen ülkelerdeyse üst ölçekli planlama kararlarını merkezi yönetim almakta ve üst ölçekte alınan planlama kararları genelde tüm ülkeyi etkilemektedir. Yerel ölçekte ise yetkilerin paylaşımı söz konusudur (Akay ve Kaldırım Akgün, 2014: 94). Öte yandan ister federal isterse üniter sistemlerde olsun, kentlerde, planlama süreçleri sırasında alınan arazi kullanım kararları da, kentsel nüfusun refahı için temel olan ekosistem hizmetlerinin kullanılabilirliğini belirler. Dolayısıyla, sürdürülebilir kentsel kalkınmayı desteklemek için ekosistem hizmetlerinin planlamaya dahil edilmesi esastır (Chiara ve Geneletti, 2018: 298).

Tarihsel süreç içerisinde, cumhuriyet dönemi bağlamında bakıldığında belediyeler ve kent planlamasıyla alakalı ilk teferruatlı düzenlemeler 1930'lerde yapılmıştır. Anılan dönemde, gerçekleştirilen önemli kanuni ve kurumsal düzenlemelerle 1580 sayılı Belediye Kanunu ile 1593 sayılı ve Umumi Hıfzıssıhha Kanunları çıkarılmış, yine daha sonra iller bankası adını alan olan belediyeler bankası kurulmuş, yapı ve Yollar Kanunu, Belediyeler İstimlak Kanunu, Belediyeler İmar Heyeti Kuruluş Kanunu gibi önemli kanuni düzenlemelerde yine aynı dönemde gerçekleşmiştir. Bu kanuni düzenlemelerle, Osmanlı'dan kalan hukuki düzenlemeler büyük oranda yürürlükten kaldırılarak, Cumhuriyet döneminin, kendi felsefesine uygun imar ve belediyeçilikle alakalı kendi mevzuatı yürürlüğe konulmuştur (Ersoy, 2010: 1).

Akay ve Kaldırım Akgün'ün, (2014: 102-105) çalışmalarında da belirtildiği üzere, Türkiye'de, mekânsal planlamanın geçmişi 19. Yüzyılı ikinci yarısından itibaren başlar. Bu dönemde 1842 yılında Moltke, İstanbul'un ilk imar planını yapmıştır. 1923'te Cumhuriyetin ilanını takip eden on yıl boyunca, planlama alanında, Osmanlı'dan kalan mevzuat uygulanmaya devam edilmiştir. 1933'te çıkarılan "2290 sayılı Yapı ve Yollar Kanunu" planlama konusunda bir şehrin tamamını içine alacak ölçekte "yerel düzeyde", tüm belediyelere elli yılı kapsayacak bir "şehir planlaması" yapılmasını emreden ilk kanuni düzenleme olmuştur. Takip eden dönemde, mekânsal planlama tarihimizin en önemli ve kapsamlı kanuni belgelerinden olan "6785 sayılı İmar Kanunu" 1956'da yürürlüğe girmiştir. 6785 sayılı kanunda, 1972'de önemli değişiklikler öngören 1605 sayılı kanunla şehir merkezinin yanında, kentin yakın çevresinin planlanması sorumluluğu da belediyelere verilmiş, ayrıca ilgili Bakanlığa birden fazla belediyeyi ilgilendiren "metropoliten imar planlarını" yapma yetkisi tanınmıştır (Erkan, 2004: 239-241). 1980'lere gelindiğinde, halen de yürürlükte olan "3194 sayılı İmar Kanunu" 1985'te çıkarılmış ve planlama alanının kapsamı genişletilerek bölge düzeyine çıkartılmıştır. 2011 yılında çıkarılan, 644 ve 648 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamelerle, "Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığına" üst ölçekli mekânsal strateji planları adıyla ulusal ve bölgesel nitelikli mekânsal planlar hazırlama, vazife ve yetkisi tevdi edilmiştir. Özetle ifade etmek gerekirse, Türkiye'de 170 yılı aşan

bir süre öncesinde mevzii düzeyde başlayan mekânsal planlamaya dair hukuki düzenlemeler günümüzde yerini, planlamayı tüm ülke düzeyine kadar genişleten düzenlemelere bırakmıştır (Ersoy, 2013: 2).

Türkiye'de, plan yapma yetkisi tanınan kamu kurum ve kuruluşlarının sayısı 1980'lerden başlayarak 90'lı yıllar boyunca devam eden süreçte hızla artarak 2013 itibarıyla 14 ü merkezi olmak üzere toplam 19 kurum ve kuruluşa ulaşmıştır. Bu kurum ve kuruluşlar, kendi görev alanlarına ilişkin hususlarda plan yapma yetkisine sahiptir. Bu çerçevede ilgili mevzuata göre, il seviyesinde yapılan üst ölçekli planlar, Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığınca hazırlanan ve birden çok ili içine alan çevre düzeni planları, Kalkınma Bakanlığınca ve Kalkınma Ajansları tarafından yapılan bölge planları, İl çevre düzeni planları ve büyükşehir belediyelerince yapılan nazım imar planları olarak sıralanabilir. Çalışmanın konusu ile ilintili olarak baktığımızda, 5393 sayılı Belediye Kanununda yapılan değişiklikle "belediye sınırları il mülki sınırı olan Büyükşehir Belediyelerinde il çevre düzeni planı ilgili Büyükşehir Belediyeleri tarafından yapılır veya yaptırılır ve doğrudan Belediye Meclisi tarafından onaylanır" düzenlemesi getirilmiştir. Bu düzenlemeyle birlikte, büyükşehir belediyeleri bağlamında 6360 sayılı kanun ile getirilen il mülki sınırı esası uygulamasıyla beraber tüm büyükşehir belediyelerine kendi illerine ait il çevre düzeni planlarını da yapmak görev ve yetkisi verilmiştir (Ersoy, 2013: 4). Yani, 6360 sayılı kanunda büyükşehir ve ilçe belediyelerinin planlama ile ilgili görev ve yetkileri yeniden düzenlenerek planlama yetkisi il mülki sınırlarındaki çevre düzeni, nazım ve uygulama planlarının hazırlanması temelinde büyükşehir belediyelerinin olmuştur. Böylece bir ilin, üst ölçekli planlarının tamamının tek bir otorite tarafından yapılarak, ilçe belediyelerine ait bölümlerinin birbirinden kopuk ve parçalı biçimde ele alınmasının önüne geçilmesi isabetli olmuştur (Kılınç Ürkmez ve Zengin Çelik, 2016: 78).

Kentleşmeyle alakalı sorunların çözümünde esas olan sorunların doğmasını önleyecek mekanizmalar geliştirerek işi kaynağında bitirmektir. Sorunları ortaya çıktıktan sonra çözmeye çalışmak gerçekten de zahmetli ve maliyetli bir iştir. Kentsel problemlerin doğumunda önemli etkenlerden birisi, planlama hususundaki yetki kargaşasıdır. Yerel yönetimlerin haricinde, Türkiye'de planlama noktasında, Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı ve bunlara bağlı unsurlar gibi birçok merkezi yönetim birimi de yetkilidir (Erdem vd., 2008: 1-2). Bu bağlamda 2011 yılında kurulan Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığınca kentlerin imar planları ve kentsel dönüşüm alanlarında çok geniş yetkiler tanınmıştır. Bakanlık bu yetkilerini kullanarak kentlerin gelişme yön ve biçimlerini ve kentsel çevre kalitesini olumlu bir biçimde etkileyebilir. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığının bu alandaki başlıca görevleri özetle; -Yerleşmeye, çevreye ve yapılaşmaya dair, çevre, imar, yapı ve yapım mevzuatını tanzim etmek, uygulamaları takip ve kontrol etmek, denetlemek. -Çevrenin muhafazası, rehabilitesi ve çevre kirliliğinin önlenmesine dair programlar hazırlamak ve standartlar tespit etmek.- Kıyı alanlarının planlamasını ve yönetimini gerçekleştirmek şeklinde sıralanabilir (Keleş, 2013: 241-242). Planlama hususunda yaşanan bu çok başlılık beraberinde; planların hazırlanma, onaylanma ve uygulanmasında yetki sorunları, plan hiyerarşisine uyulmaması, plan denetim ve uygulama araçlarının yetersizliği gibi sorunları da getirmektedir (Akay ve Kaldırım Akgün, 2014: 105-106).

Sonuç olarak belirtilmelidir ki, sanayileşmenin hızlanmasıyla birlikte, sayıları ve büyüklükleri artan kentlerin, yaşanabilir mekanlar haline getirilmesi açısından, kent planlamasının yaşamsal bir önemi vardır. Tüm dünyada olduğu gibi, Türkiye'de de hızlı nüfus artışı ve buna bağlı yaşanan hızlı ve çarpık kentleşme olgusu, makro ve mikro ölçekli planları zorunlu kılmaktadır. Bu bağlamda, liyakatsiz kişilerce, yeterli verilere ve araştırmalara dayanmadan yapılan imar planları ihtiyaçlara cevap vermekten uzak kalmaktadır. Yapılan plan değişiklikleri de planların kesinliğine olan inancı sarsmakta ve toplumda imar affı beklentisi sonucu, kaçak yapılaşma gibi sorunlara yol açmaktadır. Türkiye'de planlamadan kaynaklanan sorunlar, sorunlara uzun vadeli çözüm arayışları yerine kısa vadeli yaklaşılması nedeniyle, gündemdeki yerini korumaktadır. Bu bahiste son söz olarak, planlamanın mekânsal boyutunun yanı sıra, ekonomik, sosyolojik ve çevresel boyutlarıyla bir bütün olarak ele alınması ve liyakatli

kişilerce yapılması başarıya ulaşmada kritik öneme sahip husustur (Keskin vd., 2019: 201-102).

5.1.1. Sürdürülebilirlik ve Kentsel Çevre Politikaları

Sözlüklerde farklı birçok biçimde tanımlanmasına rağmen, sürdürülebilirlik kavramı esasen: "Sürdürmek, sağlamak, devam ettirmek, desteklemek, var olmak" manalarında kullanılmaktadır. Çağımızda popüler hale gelen sürdürülebilirlik kavramı, bilhassa 1980'li yıllardan itibaren daha geniş bir alanda tartışılmaya ve kullanılmaya başlanmıştır. Kavramsal kökeni Latince "Suslinere" kelimesinden gelen "sürdürülebilirlik" (Sustainability) kavramı, ekonomiyle ve çevreyle ilgili akademik çalışmalara ve tartışmalara da yoğun bir biçimde konu olmuştur (Tıraş, 2012: 59). Son yıllarda üzerinde en çok konuşulan kavramlardan birisi de sürdürülebilirlik kavramıdır. Sürme yada devam etme, bir olay veya durumun kendiliğinden devam etmesiye, sürdürme kavramı bu devamlılığın bir başkası tarafından yapılması manasına gelmektedir. Bir şeyin sürdürülebilir olması, yapısında devamlılık taşıdığı anlamına gelir. Bir ekosistemin veya devamlılık niteliği bulunan herhangi bir sistemin, sürekli, bozulmadan, temelli tüketilmeden ve doğal kaynaklara aşırı yüklenmeden devamının sağlanabilmesi, sürdürülebilir olduğu anlamına gelir. Sürdürülebilir bir hayatın temini adına, kaynaklar tasarruflu kullanılarak muhafaza edilmelidir (Kaypak, 2010: 98).

Tarihsel süreçte "Sürdürülebilirliğe" dair akademik tartışmalar ve kaygılar "Malthus ve Jevons" gibi iktisatçıların 18. ve 19. yüzyılda yaptıkları çalışmalara kadar götürülebilmektedir. Ancak bugünkü manada bu kavramın doğması 20. yüzyılın ikinci yarısında çevreye dair kaygıların ortaya çıkmasıyla olmuştur. 1960 ve 1970'lerden itibaren ortaya çıkan modern çevrecilik akımlarının ilk dalgası ve bu akımdan etkilenen çevreciler, kapitalist sistemin beraberinde getirdiği, sanayileşmeyi, ekonomik büyümeyi, kapitalist batı kültürünü ve sanayi devriminden beri çok hızlı yaşanan teknolojik gelişmeleri yaşanan çevre sorunlarının temel sorumlusu olarak görmüşlerdir (Yeni, 2014: 183). Sürdürülebilirlik bağlamında, bu çevreci hareketler ve yaşanan tartışmalar, çevre sorunlarının boyutlarının daha iyi anlaşılmasına ve bu konudaki farkındalığın artmasına vesile olmuş ve çevreyle ilgili çeşitli politikalar geliştirmeye başlanmıştır. Yaşanan bu tartışmalar sürdürülebilir kalkınmayı baz alan iktisat politikalarının geliştirilmesine zemin hazırlamıştır. Merkezi idare ve yerel idareler seviyesinde başlatılan çalışmalarla çevre ile barışık bir iktisadi kalkınma amaçlanmış ve bu hedefe yönelik bir takım politikalar geliştirilmiştir. Global seviyede artan önemine binaen çevre sorunlarının çözümünde yerel yönetimlere de çok önemli yetki ve görevler verilmiştir. Çevre yönetiminde uygulanan politikalarının başarısı, yerel yönetimlerin çevre yönetiminde direkt olarak, yetki, görev ve sorumluluk almalarına bağlıdır denilebilir (Toprak, 2017: 174).

5.1.2. Kentsel Sürdürülebilirlik ve Yerel Yönetimlerin Rolü

Sürdürülebilir kentler ve sürdürülebilir insan yerleşimleri terimlerinin ne anlama geldiğine ilişkin açık ve üzerinde anlaşılmış bir tanım yoktur. Ancak belirtmek gerekir ki, sürdürülebilir kalkınmanın öğeleri olan çevresel, sosyal, ekonomik, siyasi, demografik, kurumsal ve kültürel hedefler, global anlamda kentsel sürdürülebilirliğinde bir parçası olarak değerlendirilebilir (Satterthwaite, 1997: 1668). Kentleşme olgusunun kentsel ve mekânsal boyutu açısından küresel olarak karşılaşılan tüm durumlar, olumsuz etkileri en aza indirmek ve faydalarını güçlendirmek için önlemlerin ve yöntemlerin acil olarak benimsenmesine ihtiyaç duymaktadır. Bu bağlamda çözümlerden biri sürdürülebilir kalkınma ilkeleri ve çevre ilkelerine uyarlanmış kentsel alanların oluşturulması ve yeşil şehirlere yönelmektir. Ayrıca, ilerleyen yıllarda kırsal alanın kentsel alanlara olan mekânsal göç eğilimi ile ilgili senaryoların gerçekleşmesini önlemek için kırsal alanlardaki fırsatlar ve yaşam kalitesi artırılmalıdır (Docu ve Dunarintu, 2012: 51). Sürdürülebilir kentsel çevre, halk sağlığı ve sosyal eşitlik

arasındaki ilişkiler ekolojik halk sağlığı penceresinden bakıldığında yeni bir perpektife ihtiyac doğurur (Bentley, 2013: 532).

1950'lerden beri dünya nüfusu katlanarak artmıştır. Özellikle, 1970'lerin ikinci yarısından bu yana, kentsel büyüme hızı büyük ölçüde artmıştır. 2008 yılında, tarihte ilk kez, dünyada kentlerde yaşayan nüfusun oranı % 50' yi geçmiştir. Bu kentleşme eğilimi en çok Asya ve Afrika ülkelerinde belirgindir. 2050 yılına kadar gelişmekte olan ülkelerin kentlerinde yaklaşık 5 milyar insanın yaşayacağı tahmin edilmektedir. Genel olarak bakıldığında ise, 2050 yılına kadar dünya nüfusunun% 70'inin kentlerde yaşayacağı öngörülmektedir. Muhtemeldir ki bu yüzyıl boyunca sürdürülebilir kalkınma için en önemli yenilgilerden biri, kentlerin karşılaştığı benzeri görülmemiş zorluklarla uğraşmaktır. Özellikle demografik, çevresel, ekonomik ve sosyal geçişler, şehirleri son 60 yıldaki gelişmelerinden temel olarak farklı yeni kalkınma modellerine doğru taşıyacaktır (Hens, 2010: 875).

Çağımızda, 'Sürdürülebilir Kentler' konusu çok popüler ve etkileyici bir konudur. Günümüzde, kentsel alanları 'sürdürülebilir kent gelişimi' yoluyla 'sürdürülebilir kentlere' dönüştürmek için küresel ve yerel düzeyde çalışmalar ve taahhütler vardır. Çok sayıda aktör bir yönetim anlayışı çerçevesinde konunun akademik ve pratik yönlerinde yer almaktadır. Örneğin, sosyal bilimciler, yapay ve doğal çevre uzmanları, mühendisler ve sanatçılar, sürdürülebilir kentleşme üzerine araştırma yapmakta ve strateji ve programlar geliştirmektedir. Yine de sürdürülebilir kentlere doğru herhangi bir ilerleme sağlayıp sağlamadığımızı bilmek sorunludur. Son 30 yılda sürdürülebilirlik ve sürdürülebilir kentlerin profilini yükseltmede çok şey başarılmıştır ve bu konudaki değişim oranı ilham vericidir. Dünyadaki kentsel politikalar sürdürülebilirlik dili ile doludur ve bu konuda çok sayıda örnek girişimler bulunabilir. Yine de, iyimserlik için erkendir ve sanki geriye doğru bir gidiş vardır. Nüfus arttıkça ve kaynaklar azaldıkça, gelişmekte olan ülkelerdeki kentsel sorunlar daha da keskinleşmektedir. Öte yandan gelişmiş ülkelerde, sürdürülebilirlik kavramına meydan okuyan ancak maalesef halk ve profesyoneller tarafından alkış tutulan büyük yeni altyapı ve inşaat projeleri yapılmaktadır (Williams, 2010: 129).

Sürdürülebilir kentleşme, Yerel Gündem 21 sürecinde de öne çıkan temel kavramlardan biridir. Bu çerçevede, 1994 yılında "Sürdürülebilirlik için Avrupa Kentleri Şartı" kabul edilmiştir. Burada, kentlerin sürdürülebilirlikle alakalı sorumlulukları belirlenmektedir. Gündem 21'e de atıf yapılarak, yerel yönetimlere düşen görevler belirlenmekte ve sürdürülebilirlik bağlamında yerel yönetimlerde, çevre ile ilgili stratejik değerlendirmelerin belirlenmesi istenmektedir. Gündem 21'ede uygun olarak, yönetim anlayışıyla, gönüllü vatandaş topluluklarının, özel girişimlerin ve baskı gruplarının karar mekanizmalarında etkin olmaları ön görülmektedir (Atvur, 2009: 233).

Türkiye'de de, Dünyadaki gelişim trendi ile uyumlu olarak, kentleşme sürecinin hız kazandığı ve buna bağlı olarak birçok çevresel problemin yaşandığı gözlemlenmektedir. 1950'lerden bu yana özellikle köyden kente göçlerle hızla artmaya başlayan kentsel nüfus oranı, 2012'de çıkarılan 6360 sayılı kanunun da etkisiyle günümüzde il ve ilçe merkezlerinde yaşayanların oranı bağlamında %92,3'e ulaşmıştır. Kentleşme oranının 2050'lerden itibaren %95'lere çıkacağı tahmin edilmektedir. Bu kentleşme sürecinin beraberinde önemli kentsel çevresel sorunları da getireceği aşikardır. Bu itibarla ülkemizde, kentsel yaşam kalitesinin artırılması ve artan kentleşmeye koşut olarak meydana gelecek çevre sorunlarının ortadan kaldırılması amacıyla sürdürülebilir kentleşme kavramının hayata geçirilmesi gerekmektedir (Kaypak vd.,2018: 180). Nitekim bu hedefe yönelik olarak, Türkiye'de 1996'da gerçekleştirilen "İstanbul Habitat II İnsan Yerleşimleri Zirvesi" ile sürdürülebilir kentleşme kavramının önemine vurgu yapılmış ve sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması adına yapılması gerekenler hakkında bir yol haritası ortaya konmuştur. 1992 Rio Zirvesi sonrası geliştirilen "Gündem 21" ülkemizde de 1997'den itibaren "Yerel Gündem 21" adıyla hayata geçirilerek yönetim anlayışıyla kent yönetiminde önemli iyileştirmeler sağlanmıştır. 2000'li yıllardan itibaren ise AB'ye üyelik süreciyle beraber, hukuki olarak ta önemli adımlar atılmıştır (Kaypak vd. 2018: 182).

Günümüzde Türkiye’de başta, İstanbul, Ankara, İzmir ve Bursa gibi büyük kentler olmak üzere birçok kentimizin, sürdürülebilir gelişmeyi ve sürdürülebilir kentsel gelişmeyi mümkün kılacak bir kent planlama modeline sahip bulunmadıkları görülmektedir. Bu bağlamda, sürdürülebilir kentleşmeyi hedefleyen kentlerde; kaynakların etkin ve verimli kullanılması, çevrenin minimum seviyede kirletilmesi, arazilerin yatay değil dikey olarak kullanılması, ulaşımın toplu taşımayla yapılması, yaşanabilir mekânsal alanların tasarlanması gibi hususların hayata geçirilmesi gerekir (Karakurt Tosun, 2013: 116-117). Bu hedeflere dönük olarak, yerel yönetimlerin de sürdürülebilir kentleşme ve kalkınmada önemli birer aktör olarak, bilhassa sağlığı etkileyen ana faktörlerden çevre, konut, sosyal hizmetler gibi alanlarda insiyatif olarak üzerine düşenleri yapmaları gerekmektedir (Başaran, 2007: 2279).

5.1.3. Türkiye’de Yerel Düzeyde Sürdürülebilir Kalkınma

1972 yılında yayınlanan "Büyümenin Sınırları" başlıklı raporda, ilk kez bu kadar keskin ve net bir biçimde ekonomi ile doğal çevre arasındaki münasebetlerde, simbiyotik ilişkiye vurgu yapılmakta ve sanayi devrimiyle başlayan süreçte kapitalist ekonomi anlayışının, tabiat üzerinde ciddi yıkımlara neden olduğu ifade edilmektedir. Bu rapor ekonomi-çevre ikileminde atılan ilk ciddi adım olmuştur. Yine 1972 yılında İsveç’in başkenti Stockholm’de, Birleşmiş Milletler tarafından “Birleşmiş Milletler İnsan ve Çevresi Konferansı” düzenlenmiştir. Sürdürülebilir Kalkınma kavramı dolaylı olarak ta olsa, ilk uluslararası ifadesini burada bulmuştur denilebilir (Tıraş, 2012; 62).

1984 yılında, Birleşmiş Milletler hem geliştirmekte olan hem de gelişmiş ülkelerin dâhil olduğu ve uluslararası toplum için uzun vadeli çevre stratejilerini belirlemek için 22 kişilik bağımsız bir grup oluşturmuştur. Bu grup 1987’de "Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Komisyonunun" “Ortak Geleceğimiz” adını taşıyan raporunu yayınlamıştır. Bu rapor, Norveç Başbakanı Gro Harlem Brundtland’ın soyadından hareketle, "Brundtland Raporu" diye de bilinmektedir. Raporda sürdürülebilir kalkınma kavramı bugünün ihtiyaçlarının gelecek nesillerin ihtiyaçlarını karşılama imkânını tehlikeye atmadan karşılamak olarak ifade edilmiştir (Elliott, 2006: 7-8).

"Brundtland Raporu" ile yoğun gündem maddesi haline gelen, sürdürülebilir kalkınma stratejisinin global bir uygulama planına dönüşmesi ancak 1992’de Rio da yapılan “BM, Çevre ve Kalkınma Konferansı” ile olmuştur. Burada pek çok devlet bir araya gelerek, çevreye zarar vermeyecek ve çevre ile uyumlu bir ekonomik kalkınma modeline yönelik, iklim değişikliği çerçeve sözleşmesi başta olmak üzere önemli anlaşmalar imzalamışlar ve sürdürülebilir bir ekonomik kalkınmanın temel ilkelerini belirlemişlerdir. Konferans neticesinde, "Rio Deklarasyonu" ve "Gündem 21" isimlerini taşıyan iki belge ortaya çıkmıştır. Bunlardan, "Rio deklarasyonu" çevre ile iktisadi kalkınmayı bağlantılı kılan 27 ilkedan meydana gelmektedir. "Gündem 21" ise, iktisadi kalkınma için kaynakların korunması ve yönetilmesi, sosyal ve ekonomik boyutlar, yönetişimin güçlendirilmesi ve uygulamaların nasıl olacağı şeklinde olmak üzere 4 bölümden oluşmaktadır (Kaypak, 2011: 24-25). Belirtmek gerekir ki, "Gündem 21", “sürdürülebilir kalkınma” felsefesinin pratiğe dökülmesine dönük, siyasi taahhütlerin ve küresel uzlaşmanın, en üst düzeydeki ifadesi olan bir eylem planıdır. Gündem 21’in temel yaklaşımı, merkezi idarelerle yerel idareler arasındaki münasebetlerin “yerinden yönetim” anlayışı bağlamında güçlendirilmesi, uluslar arası platformlarda hükümetler ve sivil toplum örgütleri arasındaki işbirliğinin geliştirilmesi ve halkın karar alma ve yönetim süreçlerine aktif katılımının sağlanması gibi öncelikler üzerine bina edilmiştir (Ökmen ve Görmez, 2009: 2). Sahip olduğu bu niteliklerle, Gündem 21 belgesi "sürdürülebilir kalkınma" hedeflerine yönelik oluşturulacak politikalar için bir yol gösterici niteliğindedir (Atvur, 2009: 231). Rio Konferansından sonra, bu konuyu doğrudan ele alan 2002 Johannesburg “Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi” yapılmıştır. Bu konferansı öncekilerden belirgin olarak ayıran temel nokta küresel çevre sorunları devam ettiği halde hükümetlerin verdikleri sözleri yerine getirmediği

temelinden hareket edilmesi ve konferansın teoriden çok uygulamaya odaklanmasıdır (Turgut, 2009: 98).

5.2. Türkiye’de Yerel Yönetimlerin Kentsel Çevre Sorumlulukları

Kentlerin altyapı yetersizlikleri hiç şüphesiz günümüzde çevre sorunlarına neden olan ve insan sağlığını tehdit eden nedenlerin başında gelmektedir. Çarpık ve plansız kentleşmenin çevre üzerinde oluşturduğu baskılar, göçe dayalı hızlı nüfus artışı, mali imkanların yetersizliği gibi ekonomik ve sosyal sorunlar, kentsel çevre sorunlarının nedenlerini oluşturmaktadır. Bu durum, yeni çevre politikalarının şekillendirilmesinde dikkate alınmak zorundadır. Bu hususta, özellikle yerel yönetimlere önemli görev ve sorumluluklar düşmektedir. Günümüzde, çevre sorunlarının bir çoğunun yerel kaynaklı olması yerel yönetimlerin önemini artırmaktadır. Türkiye’de, "5393 sayılı Belediye Kanunu", "5216 Sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu", "5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu" ve "2872 sayılı Çevre Kanunu" gibi kanunlar ve 1982 Anayasasının başta 56 ve 127. maddeler olmak üzere ilgili maddeleri, yerel yönetimlere çevre alanında geniş yetki ve görevler vermiştir (Gökalp Alica, 2018: 14).

Günümüzde, çevre sorunlarının geldiği seviye, radikal ve etkin çözümleri zorunlu kılmaktadır. Bu bağlamda yaşanan sorunların çözümü için, yerel halkın ve yerel yönetimlerin doğrudan rol aldıkları, çevreyi koruma ve geliştirmeye uygun bir yerel yönetim yapısının tesis edilmesi elzemdir. Yerel yönetimler kuruluş gayelerine uygun olarak yerelde halkın ihtiyaçlarını ve taleplerini tespit ederek, sorunlarını çözmek durumundadırlar. Hiç şüphesiz bu sorunların çözümü noktasında, yerel yönetimlerin görev ve sorumluluklarından biri de, kuruldıkları yerin özelliklerine uygun çevre politikaları gerçekleştirmek ve uygulamaktır (Geray, 1998: 64).

Türkiye’de, 2003’ten itibaren yerel idareleri güçlendirmek amacıyla, çeşitli kanunlar yapılmıştır. Bu düzenlemelerin “yerel yönetimlerin özerk karar alma süreçlerini güçlendirmeye” dönük olduğu söylenebilir. Bu bağlamda, 2004 ve 2005 yıllarında çıkarılan yerel yönetim kanunlarında özellikle “çevreye ve planlamaya” dair görev ve sorumlulukların arttığı görülmektedir. Ancak 2018’den itibaren geçilen "Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi" ile birlikte çıkarılan Kararnamelerde bir yetki ve görev karmaşası yaşandığı görülmektedir. Yeni sistemde, hem tüm ülkeyi ve hem de belli bir bölgeyi ilgilendiren, her türlü yapı için ve her tür ve ölçekte plan yapma yetkisi" Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığına" verilmiştir. Literatürde, bu durumun, Anayasa’nın "yerel idarelerin niteliklerini ve görevlerini" düzenleyen 127. maddesi ile çeliştiği düşünülmektedir. Esasen, sağlıklı bir çevrede yaşamamızı sağlayamaya yönelik çok önemli yetki ve görevlere sahip belediyelerin "personel ve mali açıdan" da daha güçlü hale getirilmeleri zorunluluktur (Gökalp Alica, 2018: 19-20).

5.2.1. Belediyelerin Çevre Alanındaki Sorumlulukları

Çevre koruma ve yönetimine dair altyapı ve hizmetleri üretmek, çevre sorunlarının, yerelde ortaya çıkmaları hasebiyle, belediyelerin en temel sorumlulukları arasındadır. Çevre sorunları en başta ilgili kentin ve kentinin sorunu olarak, belediyeleri doğrudan doğruya ilgilendirir ve belediyeler bu sorunları çözmek durumundadırlar. Bu bağlamda, belediyelerin çevre hususundaki temel yetki ve görevleri, idari kolluk faaliyeti kapsamındadır. Belediyelerin, yerel ve müşterek ihtiyaçları karşılamakla görevli birimler olarak, çevreye dair tüm faaliyetleri icra etmesine, mevzuat sistemimiz de olanak vermektedir (Keleş ve Hamamcı, 1997: 234).

Çevrenin korunmasına yönelik çabalar, politik ekolojinin bir boyutu olarak ortaya çıkmıştır ve günümüzde özellikle yerel yönetimler açısından önemli bir faaliyet alanı haline gelmiştir. Bilhassa belediyelerin, siyasi ekoloji bağlamında görev ve sorumlulukları, bir diğer deyişle, çevreye dair fonksiyonları günden güne daha da önem kazanmakta ve artmaktadır (Çoban ve Kılıç, 2009: 119).

Belediyeler yerel düzeyde, “Çevre ve çevre sağlığı, coğrafi ve kent bilgi sistemleri, İmar, su ve kanalizasyon, ulaşım gibi kentsel alt yapı; temizlik ve katı atık; itfaiye ,zabita, acil yardım ve ambulans; defin ve mezarlıklar, şehir içi trafik; park ve yeşil alanlar; konut; kültür ve sanat,” gibi alanlarda yetkili kılınmışlardır (Gökalp Alica, 2018: 14-15).

Öte yandan, "5393 Sayılı Belediye Kanunu'nun" 15. Maddesinde Belediyelerin çevre konusundaki görev ve yetkileri: "Belde sakinlerinin yerel ve ortak nitelikteki ihtiyaçlarını temin amacıyla her türlü faaliyet ve girişimde bulunmak. Müktesep haklar saklı kalmak şartıyla; Toplu taşıma yapmaya yönelik olarak, otobüs, deniz ve diğer su ulaşım vasıtaları, tünel, raylı sistemler dâhil her tür toplu taşıma sistemlerini kurmak, kurdurmak, işletmek ve işlettmek. İçme suyu, kullanma suyu ve endüstri suyu temin etmek; atık sular ve yağmur sularının tahliyesini temin etmek; bu amaçla lüzumlu tesisleri kurmak, kurdurmak, işletmek ve işlettmek; kaynak sularını işletmek veya işlettmek. Yerel ve ortak nitelikli hizmetlerin ifa edilmesi amacıyla, belediye ve mücavir alan sınırlarında taşınmazlar almak, kamulaştırma yapmak, satmak, kiraya vermek ya da kiralamak, takas etmek, tahsis etmek, bunlar üzerinde sınırlı aynî hak tesis etmek. Katı atıkların toplanması, nakliyesi, ayrıştırılma ve geri kazanımıyla, ortadan kaldırılarak depolanmasıyla alakalı tüm hizmetleri sunmak ve yaptırmak. Gayrisihhî kurumlarla umuma açık dinlenme ve eğlence yerlerine ruhsat vermek ve denetlemek. Toptancı ve perakendeci hâlleri, otobüs terminalleri, fuar alanları, mezbaha, ilgili mevzuata göre yat limanları ve iskeleler kurmak, kurdurmak, işletmek, işlettmek ya da bu tarz yerlerin tüzel ve gerçek kişiler tarafından açılmalarına müsaade vermek. Kara, deniz, su ve demiryolu üzerinde işletilen tüm servis ve toplu taşıma vasıtalarıyla taksi sayılarını, bilet fiyat ve tarifelerini, zaman ve güzergâhlarını tespit etmek; durak yerleriyle karayolu, yol, cadde, sokak, meydan ve benzeri mekanlar üzerinde araç park yerlerini tespit ederek bunları işletmek, işlettmek ya da kiraya vermek; kanunların belediyelere tevdi ettiği trafik düzenlemesinin lüzumlu kıldığı bütün faaliyetleri yürütmek ve gayrisihhî işyerlerini, eğlence mekanlarını, kamu sağlığına ve çevreye tesiri bulunan diğer işyerlerini kentin belirli yerlerinde toplamak; hafriyat toprağı ve moloz döküm sahalarını; LPG depolama alanlarını; inşaat malzemeleri, odun, kömür ve hurda depolama sahaları ve satış alanlarını tespit etmek; bu yerlerle taşımalarda çevre kirliliğı oluşmaması için gereken önlemleri almak." biçiminde sıralanmıştır. Görüldüğü üzere belediyeler teorik olarak çevre hususunda çok geniş bir alana yayılan önemli yetki ve görevlere sahiptirler.

5.2.2. Büyükşehir Belediyelerinin Çevre Alanındaki Sorumlulukları

Türkiye’de, 2003 ten itibaren yapılan reformlar çerçevesinde yerel yönetimlerin ve bu bağlamda belediyelerin yetki ve görevleri artmıştır. Ülkemizde 2004'te ve 2005'te çıkarılan belediye, büyükşehir belediyesi ve il özel idaresi kanunlarıyla, yerel yönetimlerin karar alma mekanizmaları güçlendirilmiş, yetkileri genişletilmiş ve bu durum kentsel çevre sorunları alanına da yansımıştır.

Yerel yönetimler, halkın yönetime katılımına aracılık eden, demokrasinin güçlenmesinde önemli rolleri bulunan, yerel kamu hizmetlerinde etkinliği ve verimliliğı hedefleyen, özerk kuruluşlar olarak, tüm dünyada çok önemli yere sahip yönetim birimleridir. Bu birimlerin sundukları yerel nitelikli hizmetler, insanların doğumlarından ölümüne kadar hayatlarının birçok aşamasını kapsayan hizmetlerdir (Çetin, 2009: 249). Bu bağlamda, Türkiye'de Büyükşehir Belediyeleri, çevre ile alakalı olarak, 5216 sayılı kanunla, su kaynakları ve tarımsal toprakların muhafazasından ağaçlandırmaya varıncaya kadar çok geniş bir spektruma yayılan düzenlemeleri yapmakla yetkili ve vazifeli kılınmışlardır (Gökalp Alica, 2018: 14-15). Öte yandan, 6360 sayılı kanunla beraber, 2014 yılında yapılan yerel seçimlerle birlikte büyükşehirlerin sınırları daha önce sadece, İstanbul ve Kocaeli'de uygulanan il mülki sınırlarına genişletilmiştir. Bu itibarla, hem yönetim ve hem de planlama ölçeğinde önemli değişimler meydana gelmiştir. Büyükşehirlerde 6360 sayılı Kanunla il ölçeğinde yapılan değişimin, kırsal ve kentsel planlama süreçlerinde oluşturacağı etki ve mevcut planlama hiyerarşisinde yer

alan ve ölçekleri belli olan plan türleriyle entegrasyonunun nasıl sağlanacağı hususlarında belirsizlikler vardır. Uygulamada kaos yaşanmaması adına bu belirsizlikleri giderecek detaylı çalışmalara ihtiyaç vardır (Akay ve Kaldırım Akgün, 2014: 113).

5.2.3. İl Özel İdarelerinin Çevre Alanındaki Sorumlulukları

Ülkemizde, Osmanlı Devletinden Cumhuriyete intikal eden, İl özel idareleri bir yerel yönetim birimi olarak, yaklaşık 150 yıllık bir maziye sahiptir (Koçak ve Kavsara, 2012: 64). "Tuna Vilayeti Nizamnamesi" ile 1864'te kurulan "vilayet umum meclisi" ile birlikte idari sistemimize dahil olan il özel idareleri Fransa'dan esinlenerek kurulmuştur. 1876 Anayasasıyla tüzel kişiliğe kavuşan bu yerel yönetim birimleri, 1913'ten 1987'ye kadar geçici bir kanunla idare edilmişler, bu tarihte çıkarılan kanun da ihtiyaçları karşılamayınca, 2005'de yürürlüğe giren 5302 Sayılı kanunla daha "özerk ve güçlü" bir yerel yönetim birimi haline gelmişlerdir. Bu kanunla, il özel idarelerine hem merkezi görevler ve hem de yerel görev ve yetkiler verilmiştir. Merkezi idarenin, yerinden yönetim ilkesine uygun olarak verilen görevleriyle yereln ihtiyaç ve taleplerini karşılamaya yönelik, sağlık, eğitim, bayındırlık, tarım, ekonomi, turizm gibi görevler iç içe geçmiştir. Çevre'de bu görevler arasındadır (Çetin, 2009: 252).

Yukarıda belirtilen, "5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu'nun" üçüncü Maddesinde İl özel idareleri şöylece tanımlanmıştır: "İl halkının yerel ve ortak nitelikli ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik olarak kurulan ve karar alma organı seçmenlerce seçilerek teşkil edilen, idarî ve malî özerkliği haiz kamu tüzel kişisidir." şeklinde tanımlanmıştır (Koçak ve Kavsara, 2012: 62-63).

Konumuzla ilintili olarak baktığımızda, İl özel idarelerinin görev ve sorumluluklarını düzenleyen İl Özel İdareleri Kanununun 6. Maddesi, il özel idarelerine vilayet bazında ve belediye sınırları haricinde olmak şartıyla, yerel ve ortak nitelikli olacak şekilde; orman köylülerinin desteklenmesinden çöplerin toplanmasına ve ağaçlandırmadan park ve bahçe hizmetlerine varıncaya kadar çok geniş yetkiler vermiştir. Anılan maddeye 24/7/2008'de yapılan ekle Bakanlıklara ve diğer merkezi idari kuruluşlara; yollar, içme ve sulama suyu, enerji hatları ve kanalizasyon ve hatta çevre, eğitim, sağlık, turizm, kültür, imar, bayındırlık gibi çok geniş bir alana yayılan hizmetleri kendi bütçelerinden bu işlere yönelik ayrılan ödenekleri il özel idarelerine aktararak yapabilirler denilmek suretiyle il özel idarelerinin yetkileri artırılmıştır (İl özel idaresi Kanunu Ek Madde 6). Bu düzenlemeler irdelendiğinde ülkemizde İl özel idarelerinin, başta İl çevre düzeni plânının yapım sürecine aktif olarak katılmak üzere, erozyonun önlenmesinden ve belediye hudutları haricinde olmak şartıyla, su, kanalizasyon, İmar, yol, çöp, çevre, kurtarma ve acil yardım, orman köylülerinin desteklenmesi gibi çevreye ilişkin çok önemli hizmetleri yerine getirmekle yetkili ve görevli oldukları söylenebilir.

5.2.4. Köy İdarelerinin Çevre Alanındaki Sorumlulukları

Belediyeler ve il özel idareleri gibi Köy idareleri de kamu tüzel kişiliğini haiz yerel yönetim birimleridir. Demokrasinin en önemli araçlarından birisi olarak Köyler mali imkansızlıklar nedeniyle günümüzde daha çok merkezi idareye bağımlı olarak varlıklarını devam ettirmektedirler. Ancak belirtmek gerekir ki, köyler yerellik ilkesi uyarınca halka en yakın yerel idare birimleridir (Erdem, 2015: 25). Köyler bu özellikleri nedeniyle taşıdıkları öneme rağmen, gerek akademik çalışmalarda gerekse pratikte belediyeler ve il özel idarelerine kıyasla ihmal edilmişlerdir. 1924'lerin şartlarına göre çıkarılan ve bilahare çok sayıda değişikliğe uğrayan Köy Kanunu günümüzde demode kalmıştır. Köylerle alakalı 2009'da günün şartlarına uygun bir "Köy Kanunu Tasarı Taslağı" hazırlanmış fakat taslak kanunlaşmadan 2012'de çıkarılan 6360 sayılı kanunla büyükşehir belediyelerinin sayısı otuza, sınırları il mülki sınırlarına çıkarıldığı için Türkiye'deki köylerin yaklaşık olarak %50'sinin tüzel kişilikleri sona ermiştir (Erat, 2016: 88).

Bu çalışmanın konusu ile ilgili olarak bakıldığında, 1924 yılında çıkarılan "442 sayılı Köy Kanununun" 12. maddesi, köye ait işleri zorunlu olanlar ve köylünün rızasına bağlı olanlar olarak ikiye ayırmıştır. Kanunun 13. maddesi yapılması zorunlu işleri düzenlerken 14. madde isteğe bağlı işleri düzenlemektedir. Bu çerçevede anılan maddelerde çevreye ilişkin yükümlülüklerde bulunmaktadır. Bağlayıcı olması nedeniyle 13. madde hükmü incelendiğinde köylerde çevre ile ilgili yapılması zorunlu işlerin, sıtma ile mücadeleden bataklıkların kurutulmasına, köye su temininden umumi hela hizmetine ve sokakların temizliğinden, mezarlıkların ağaçlandırılmasına varıncaya kadar oldukça geniş bir alana yayıldığı görülmektedir (14.02.2020, <https://www.mevzuat.gov.tr/>).

5.2.5. Kentsel Çevre Yönetiminde Yerel İdare Birliklerinin Rolü

Demokrasiye olan inancın kuvvetlenmesi, sosyo-ekonomik ve teknolojik gelişmeler, yerel ihtiyaç ve taleplerin de hem çeşitlenmesine ve hem de artmasına neden olmuştur. Bu talep ve ihtiyaçları özellikle mali açıdan tek başlarına karşılamada yaşadıkları zorluklar yerel idareleri kendi aralarında işbirliği yapmaya itmiştir. Bu bağlamda yerel idarelerin aralarında oluşturdukları birliklere "yerel idare birlikleri" adı verilmektedir (Köseoğlu, 2010: 86).

Yerel yönetim birlikleriyle ilgili hükümlerin yer aldığı en önemli uluslararası belge, 1985 tarihli "Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı"dır. Türkiye tarafından 1988 yılında imzalanarak 1992'de yürürlüğe giren anılan Şartın 10. maddesi, yerel idarelerin aralarında birlik kurma ve birliklere katılma hakkını şöylece düzenlemektedir: "1- Her devlet, yerel merciilerin ortak müşterek menfaatlerinin muhafazası ve geliştirilebilmesi adına birliklere üye olabilmek ve beyneimilel yerel idare birliklerine üye olma hakkını tanımak durumundadır. 2- Yerel merciiler yetkilerini kullanırlarken, müşterek ilgi sahalarındaki vazifelerini ifa edebilmek amacı ile, diğer yerel merciilerle teşriki mesai yapabilir ve kanunlar dahilinde birlikler kurabilirler. 3- Yerel makamlar, kanunlarda belirtilen şartlar çerçevesinde, diğer devletlerin yerel makamları ile teşriki mesai yapabilirler" (Kara ve Palabıyık, 2006: 97).

Mahallî idare birliği; en az iki yerel yönetim biriminin, yürüttükleri bazı hizmetleri beraber yapmak amacıyla aralarında kurdukları kamu tüzel kişiliğine sahip ve kendi bütçeleri olan kamu idare birimleridir. Mahallî idare birlikleri idari ve mali açıdan özerktir ve meclis, encümen ve başkan olarak üç temel organı vardır. Kanunda öngörülen istisnalar hariç yerel idare birliği organları seçimle gelir. Yerel idarelerin aralarında birlik kurabilmelerinin temel şartı Bakanlar Kurulundan almaları gereken izindir. Birlikler kuruluş amaçlarına itibarıyla; "Ülke Çapında Kurulan Birlikler, Üye Sayısı Yüzün üzerinde Olan Birlikler, Turizm Altyapı Hizmet Birlikleri, Sulama Birlikleri, Köylere Hizmet Götürme Birlikleri, Diğer Birlikler" şeklinde sıralanmaktadır (TBB, 10.06.2017, www.tbb.gov.tr).

Türkiye'de mahallî idare birliklerinin kanuni dayanağı, "5355 sayılı Yerel İdare Birlikleri Kanunu'dur" ve 2005 yılında yürürlüğe girmiştir (Köseoğlu, 2010: 87).

Çevreye ilişkin olarak baktığımızda, 5355 sayılı Yerel İdare Birlikleri Kanunu'nun 4. Maddesinde şu hüküm yer almaktadır: "...Kurulmuş olan bir birliğe üyelik, üye olma talebinde bulunan yerel yönetim biriminin meclisinin kararı ve buna dayanarak yapılacak başvuruya binaen, birlik meclisi tarafından alınacak kabul kararı ile olur. Birlikten ayrılma durumunda ise ilgili yerel idare meclisinin bu konuda karar alması yeterlidir. Çöp, su, kirli su, katı atık gibi hizmetlerle çevrenin korunmasına yönelik projelerin mecburi kılması halinde; Cumhurbaşkanı, ilgili yerel yönetimin, bu maksatla ihdas edilmiş birliğe katılması yönünde karar verebilir. Mezkur birliklerden ayrılma kararı Cumhurbaşkanı'nın iznine tabidir." Görüldüğü üzere, bu maddede yer alan ifadelerden yerel idare birliklerinin çevre ve ekolojik dengenin korunmasına yönelik olarak önemli projeleri gerçekleştirebildikleri ve bu konuda Cumhurbaşkanlığının belirleyici olduğu anlaşılmaktadır.

5.3. 6360 Sayılı Kanunun Kentsel Çevre Sorunlarının Çözülmesinde Büyükşehir Belediyelerine Olan Etkileri

Türkiye’de, geçmiş dönemlerden bugüne farklı kanuni düzenlemeler ile kentlerin ve yerel yönetimlerin sorunları ve bu bağlamda özellikle kentsel çevre sorunları çözülmeye çalışılmıştır. Nüfusları, büyüklükleri ve özelliklerine bakılmaksızın tüm belediyeleri aynı kategoriye koyan ve 1930–2004 döneminde yürürlükte kalan 1580 sayılı eski Belediye Kanunu yerini 2005 yılında 5393 sayılı kanuna bırakmıştır. Hızlı ve çarpık kentleşme ve küçük belediyelerin oluşturduğu ölçek sorunlarını gidermek amacıyla 1984 yılında 3030 sayılı Büyükşehir Belediyeleri Kanunu çıkarılarak, ilk olarak, İstanbul, Ankara, ve İzmir’de büyükşehir belediyeleri ihdas edilmiştir. Müteakiben, 1986 yılında Adana, 1987’de Bursa, Konya ve Gaziantep’te, 1988’de Kayseri’de, 1993’te İzmit, Mersin, Antalya, Eskişehir, Diyarbakır, Erzurum ve Samsun’da ve 2000 yılında ise Sakarya’da büyükşehir belediye örgütleri kurulmuştur (Genç, 2014: 2). 3030 sayılı kanun yerini 2004 yılında 5216 sayılı Büyükşehir Belediyeleri Kanununa bırakmış, son olarak 2012 yılında Büyükşehir Belediyelerinin sayısını otuza çıkaran ve yetki bağlamında il mülki sınırı esasını getiren 6360 sayılı kanun çıkarılmıştır.

6360 sayılı kanundan sonra, Türkiye’de kentsel nüfusun oranı fiiliyatta olmasa da resmi olarak % 80’lerin üzerine çıkmıştır (Çopuroğlu, 2017: 26). Kanunun genel gerekçesine bakıldığında ise, belirli bir bölgede çok sayıda yerel idare biriminin bulunmasının hem planlama ve koordinasyonda ve hem de etkinlik ve verimliliğin sağlanmasında sorunlara yol açtığı belirtilmektedir. Özellikle başta belde belediyeleri olmak üzere küçük belediyelerin, yeterli bütçe imkanına sahip bulunmamaları sebebiyle, kentsel sorunlara çözüm üretmede yetersiz kaldıkları Kanunun gerekçesinde ifade edilen bir diğer husustur (Biricikoğlu ve Demirel, 2015 : 372).

6360 sayılı kanunla, 750 binin üzerinde nüfusa sahip il belediyelerinin büyükşehir belediyesi olması temin edilmiş ve bu belediyelerin sınırları il idari sınırları olarak kabul edilmiştir. Yine anılan kanunla, büyükşehir belediyelerinin bulunduğu illerdeki belde belediyelerinin ve bir yerel yönetim birimi olarak köylerin tüzel kişilikleri sona erdirilerek bunlar mahalleye dönüştürülmüştür. Bunun nedeni nüfusu ve bütçe olanakları az olan ve yeterli nitelikli personel sıkıntısı da yaşayan belde belediyelerinin halka etkin ve kaliteli hizmet sunma noktasında yaşadıkları sıkıntılardır (Belli ve Aydın, 2016: 1712). Bu kanundan sonra, Büyükşehir Belediyelerinin yerel kamu hizmetlerini ve bu bağlamda çevre ile ilgili olan hizmetleri, il sınırları içindeki tüm birimlere, özellikle eskiden köy olan ancak 6360’tan sonra mahalle olan yerleşmelere ve vatandaşlara götürmesi gerekmektedir. Bu tablo karşısında, Örneğin, nüfusu 2017 yılına göre 2.180.149 olan Konya Büyükşehir Belediyesinin hizmet alanı 41.001 km² iken, 17 milyon nüfuslu Hollanda’nın hizmet alanı 41.500 km²’dir. Konya Büyükşehir Belediyesinin Hollanda devletine kıyasla çok kısıtlı bir bütçe ile bu hizmetleri sunmak durumunda olduğunu belirtmeye sanırız gerek yoktur. Bu durumda il mülki sınırları uygulaması sonucunda bir yandan hizmete ulaşmak zorlaşırken, diğer yandan alınan hizmetlerin (su, kanalizasyon vb.) maliyeti artmaktadır.

6360 sayılı kanunla beraber, 30 büyükşehirde belde belediyelerinin ve köylerin kapatılması ve mahalleye dönüşmeleri, bu illerde kent nüfusunun kır nüfusundan ayrı olarak sayılamaması sonucunu doğurmuş ve neticede Türkiye kent nüfusu oranının % 89,84 gibi yüksek bir orana çıkmasına neden olmuştur. Bu oran kentleşme oranının yüksek olduğu Batı Avrupa Ülkeleri (% 84,1), Japonya gibi gelişmiş Uzakdoğu ülkeleri (% 81,3) ve ABD’nin (% 81,4) kent nüfus oranının çok üzerindedir (Bekdemir vd., 2014: 295).

Gözler (2013), “6360 Sayılı Kanun Hakkında Eleştiriler: Yirmi Dokuz İlde İl Özel İdareleri ve Köylerin Kaldırılması ve İlçe Belediyelerinin Büyükşehir İlçe Belediyesi Hâline Dönüştürülmesi Anayasamıza Uygun mudur?” başlıklı çalışmada, Yazar 6360 sayılı kanun ile kanun kapsamındaki il özel idareleri, köy idareleri ve belde belediyelerinin tüzel kişiliklerinin kaldırılmasını Anayasa m.127/1’e aykırı bulmakta, bu birimlerin tüzel kişiliği kaldırılacaksa bunun Anayasa değişikliği yoluyla yapılması

gerektiğini ileri sürmekte ve 6360 sayılı kanunu hem hukukilik ve hem de yerindelik bakımlarından eleştirmektedir (Gözler, 2013: 36-37).

Belli ise, karar alma süreçlerine katılım bağlamında, (2016: 6-7) 6360 sayılı kanun ile il mülki sınırı uygulamasına geçilmesinin bir sonucu olarak, kamu tüzel kişiliğine son verilen belde belediyeleri ve köyler de yaşayan seçmenlerin, özellikle coğrafi açıdan geniş bir alana yayılan büyükşehir belediyelerinde, büyükşehir belediyesi, büyükşehir ilçe belediyesi ve mahalleler arası uzaklıklar dikkate alındığında karar alma süreçlerine katılımlarının zorlaştığını belirtmektedir. Yazar, bu çerçevede katılım yol ve yöntemlerinin geliştirilmesi ve yeni yol ve yöntemler aranması noktasında, kent konseylerinin katılım açısından önemli görevler üstlendiklerini ve 6360 ile getirilen statüde, büyükşehirlerde bir gereklilik haline geldiklerini belirtmektedir (Belli, 2016: 6-7). Öte yandan kamu hizmetlerinin sunumunda önemli bir husus olan "etkinlik ve verimlilik" noktasında ise 6360 sayılı kanun bağlamında (Belli ve Aydın, 2016: 1712), "6360 Sayılı Kanun ile Kapatılan Belde Belediyelerinin Hizmette Etkinlik, Verimlilik ve Temsil Sorunsalı Üzerine Bir Alan Araştırması: Önsen Belediyesi Örneği" başlıklı çalışmalarında şu tespitlerde bulunmaktadırlar; "6360 sonrası İlçe belediyesi tarafından sunulmaya başlanan hizmetlerin kalite ve verimliliği belde belediyesinden daha iyidir. Bu kapsamda hizmette etkinlik ve verimlilik açısından belde belediyesinin kapatılmasının yerinde bir karar olduğu söylenebilir." Dolayısıyla Belli ve Aydın, bu çalışmaları özelinde 6360 sayılı kanunun çıkarılma gerekçelerinden birisi olan "hizmetlerde etkinlik ve verimliliğin" sağlanması noktasında maksadın hasıl olduğu hususunu ifade etmektedirler.

Şekil 5. 1. Türkiye'de Mevcut ve 6360 Syılı Kanun İle Kurulan Büyükşehir Belediyelerinin Bulunduğu İller, (03.11.2018, www.wikiwand.com.tr).

6360 sayılı kanun, il mülki sınırları içinde bulunan tüm yerleşmeleri büyükşehir belediyesinin ilçe ve mahalleleri olarak kabul ederek, bunların tamamını dolaylı olarak kentsel nitelikli yerleşimler olarak ta kabul etmiş olmaktadır. Oysa kanun kapsamındaki 14 büyükşehir belediye sınırları içindeki yerleşim birimlerinin büyük kısmı, sosyo-ekonomik göstergeler bakımından bugün hala kırsal niteliklidir. Yani bu illerin durumu il mülki sınırları esasının ilk olarak uygulandığı İstanbul ve İzmit illeri ile aynı değildir.

6360 sayılı kanunla özellikle coğrafi açıdan geniş alana yayılan illerde kırsal alanlara sunulacak hizmetlerde birtakım sıkıntılar ortaya çıkmıştır. Bu zorluklar arasında çevreye ilişkin sunulan hizmetlerinde bulunduğu dolayısıyla "6360 sayılı kanun" ile getirilen il mülki sınırları esasının büyükşehir belediyelerinin hizmet alanlarını coğrafi olarak genişletmesi nedeniyle özellikle mali açıdan da bazı zorluklara neden olduğunu söylemek yerinde bir tespit olacaktır.

Gerçekten de 6360 sayılı Kanun ile, kanun kapsamındaki bütün köylerin tüzel kişilikleri kaldırarak bunlar "mahalle" ye dönüştürülmekte ve büyükşehir belediyesi içindeki bir ilçe belediyesine bağlanmaktadır. Ancak belirtmek gerekir ki, hukuken bu köylerinmahalleye dönüştürülmesi, buraları fiili olarak bir şehrin parçası hâline getirmemektedir. Bu konuda örnek olarak, daha önce Kahramanmaraş'a bağlı bir köy statüsündeyken 6360 sayılı kanun ile mahalleye dönüştürülerek merkeze (Onikişubat ilçesine) bağlanan "Kurucaova" gösterilebilir. Kurucaova mahallesinin Kahramanmaraş

merkeze uzaklığı yaklaşık 75 kilometredir ve bırakın şehir merkezine birleşik olmayı, bu 75 km'lik mesafede neredeyse başka hiçbir yerleşim birimi yoktur ve tamamen ormanlık, engebeli ve ilerleyen süreçte de fiilen yerleşime açılmaya uygun olmayan bir arazi yapısına sahiptir. Kurucaova'nın, köyden mahalleye dönüştürülmesi burada yaşayan halk açısından pratikte çok fazla bir şey değiştirmemiştir. Mahalle halkı eskiden olduğu gibi şehir merkezinden onlarca kilometre uzakta 120-130 evden oluşmuş bir yerleşim yeri olarak varlığını devam ettirmektedir. İhtiyaçlarının çoğu kırsaldır, örneğin hayvanları için kuyu açmak, çeşme yapmak vb. konularda daha önce köy tüzel kişiliğine sahip olduklarından kendi kararlarını alıp uygulayabilirken artık merkeze bağlı bir mahalle olarak tüzel kişilikleride olmadığı için bu tip hizmetleri merkezden yani Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesinden beklemek durumundadırlar. Bu durum hem "yerindenlik" ilkesi ve yerel demokrasi ile bağdaşmamaktadır ve hem de yapılacak iş 75 kilometre uzaktan gelecek belediyenin personeli ve araçlarıyla yapılacağı için zaman ve kaynak israfına da neden olmaktadır.

Kentsel alanlar için uzmanlaşmış belediyelerin, araç parkı ve personelinin, mahalleye dönüştürülen dağ köylerinde hizmet vermesi bazı güçlükler neden olabileceği gibi hukuken bir kentin mahallesine dönüşen bir köy halkının neye ihtiyacı olup olmadığına (yol, çeşme, ahır, mera vb) onlarca kilometre uzaklıktaki belediye meclisinin karar vermesi de pek makul değildir. Bu tarz bir sistem, rasyonelite ve yerel demokrasi bakımlarından sorunlara yol açabileceği gibi, kaynak israfına da neden olabilecek ve belediyelerin altyapı yatırımlarının maliyetlerini artabilecektir. Köylerin mahalleye dönüştürülmesiyle köylerde bulunan araziler emlak vergisi kapsamına girecektir ancak kanun bu tarz köyleri sadece beş yıllık bir süreyle vergilendirme dışı bırakmıştır (Genç, 2014: 8).

Genç (2014: 22) Aydın Büyükşehir Belediyesinde 6360 sayılı Kanunun meydana getirdiği etkileri incelediği çalışmasında, Kahramanmaraş'takine benzer tespitlerde bulunarak şu ifadelerle yer vermiştir: "6360 sayılı Kanunun olumsuz taraflarından biri de Aydın büyükşehir Belediyesi ve İlçe Belediyelerinin mahalleye dönüşen köylere hizmet götürmede yaşayacakları sıkıntılardır. Özellikle, Aydın büyükşehir belediyesi, il merkezine çok uzak olan ilçelere ait köy yolları, mesire yerleri vb.ni işletmek, temizlemek, burada düzeni sağlamakla görevli olacaktır ki bu önemli maliyetleri de beraberinde getirecektir. Bu durum, aynı zamanda hizmet sunumunda aksamalara da yol açabilir."

Özetle belirtmek gerekirse, il ölçeğinde uzmanlık ve geniş bütçe imkânları gerektiren, katı atık toplama ve dönüştürme, atık su arıtma, temiz içme suyu sağlama ve kanalizasyon gibi hizmetlerin ancak büyükşehir belediyeleri tarafından sunulabileceği düşünülebilir. Ancak belirtmek gerekir ki bu tarz hizmetler ilgili köy ya da belde belediyelerinin tüzel kişilikleri ve örgütleri kaldırılmadan da büyükşehir belediyeleri tarafından sunulabilir. Kurucaova ve Göksun örneklerinde olduğu gibi il mülki sınırı uygulaması bu gibi kırsal alanları imara açarak beraberinde betonlaşmayı ve buna bağlı çevre sorunlarını da getirebilir. Türkiye'de kentsel çevre sorunları esas olarak iki temel nedene dayalı bir biçimde ortaya çıkmaktadır. Bunlar sanayileşme ve bunun beraberinde getireceği istihdam imkânları ve buna bağlı olarak gelişen eğitim, sağlık gibi soso-kültürel olanaklar ve ikinci olarak bilinçsiz/çarpık kentleşmedir. 6360 sayılı kanun uygulamada hem, mahalleye dönüşen uzak yerlerdeki kırsal yerleşmelere hizmet götürme noktasında zaman, personel ve kaynak israfına neden olabilecek ve hem de bu alanlarda ortaya çıkabilecek muhtemel kentsel yapılaşmalar flora ve fauna yapısına zarar vererek bir çevresel tahribatı da beraberinde getirebilecektir.

Bir sonraki bölümde, kentsel çevre sorunlarının çözülmesinde Büyükşehir Belediyelerinin etkinliği, Adana, Diyarbakır, İzmir, Kayseri ve Kahramanmaraş örneklerinde bir alan araştırması sonuçlarına yer verilerek incelenmiştir.

6. KENTSEL ÇEVRE SORUNLARININ ÇÖZÜLMESİNDE İZMİR, ADANA, KAYSERİ, DİYARBAKIR VE KAHRAMANMARAŞ BÜYÜKŞEHİR BELEDİYELERİ'NİN ETKİNLİĞİ İLE İLGİLİ BİR ARAŞTIRMA

6.1. Araştırma Alanını Oluşturan, Adana, Diyarbakır, İzmir, Kayseri, ve Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyelerinin Profil Analizi

Çalışmanın bu bölümünde araştırma alanını oluşturan, Adana, Diyarbakır, İzmir, Kayseri, ve Kahramanmaraş büyükşehir belediyelerinin profil analizi yapılmıştır. Bu çerçevede adı geçen belediyelerin kurulu bulundukları illere ilişkin verilecek genel bilgiler çerçevesinde Adana, Diyarbakır, İzmir, Kayseri ve Kahramanmaraş illerinin kısaca kentsel çevre sorunları profilleri ile ekonomik ve demografik yapıları irdelenmiştir.

6.1.1. Genel Bilgiler

Bu başlıkta, araştırma alanını oluşturan illere ilişkin genel bilgiler verilmiş ve bu kapsamda kısa tarihçeleri, coğrafi ve iklim yapıları, bitki örtüleri, ekonomik ve demografik yapıları kısaca ele alınmıştır.

6.1.1.1. Adana Büyükşehir Belediyesi

Adana valiliğinin internet sayfasından alınan aşağıdaki tabloda Adana iline ilişkin genel bilgilere yer verilmiştir.

Tablo 6. 1. Adana İli Genel Bilgiler (26.07.2021,<http://www.adana.gov.tr>).

ADANA	
Nüfus (2020)	2.258.718
Yüzölçümü	14.125 Km ²
Rakım	23 m
İl Nüfus Artış Hızı (2020)	%0,93
Nüfus Yoğunluğu (2020)	160 /km ²
Akdeniz'deki Kıyı Uzunluğu	160 Km
Büyükşehir Belediye Sayısı	1
İlçe Sayısı	15
Kişi Başına Gelir (USD)	7.735

2020 yılı verilerine göre, Adana vilayeti nüfus bakımından Türkiye'de 6. sırada yer almaktadır. İl nüfusunun Türkiye nüfusu içindeki payı ise %2,7 civarındadır. 2018 rakamlarına göre ilde kişi başına gelir 7.735 Amerikan doları olup Türkiye ortalaması olan 10.602 doların oldukça altındadır ve 36. sıradadır. Bu durumun nedeni, günümüzde Adana'nın 80'li ve 90'lı yıllardaki endüstriyel potansiyelinin oldukça gerisinde kalmasıdır. Ancak bu durumun çevresel bağlamda örneğin hava kirliliği alanında pozitif sonuçlar doğurduğu söylenebilir.

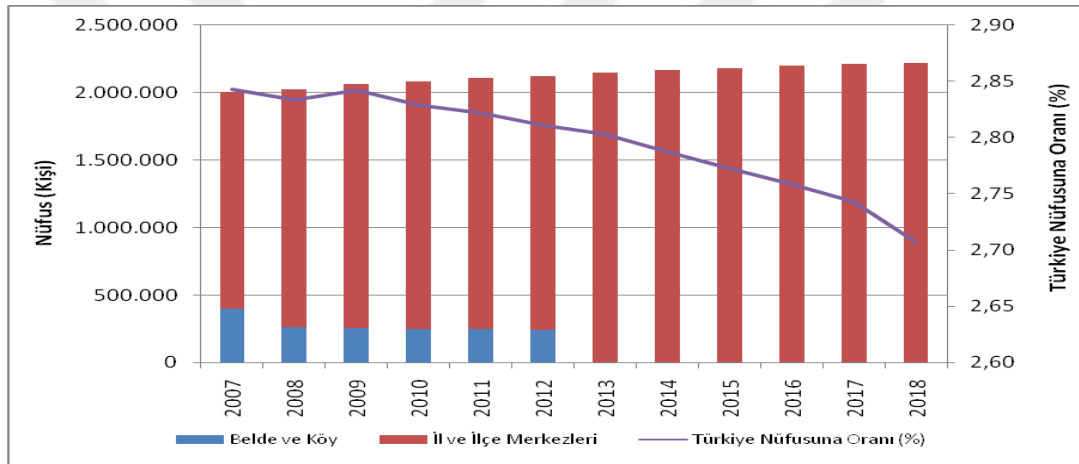
Adana yer şekilleri bakımından dağlık ve ovalık olarak ayrılmış olup, bu iki alan arasında geçit bölgesi ve kıyı şeridi de bulunmaktadır (Adana BŞB, 25.10.2018, www.adana.bel.tr). Akdeniz iklimine sahip olması nedeniyle yani kışların ılık geçmesinden dolayı ilde fosil yakıt kullanımı çok düşüktür. Adana'da konutların ısıtılmasında soba ya da merkezi kalorifer siteminden çok bireysel klima yani elektrikle ısınma yöntemi benimsenmekte bu da hava kirliliğini azaltmaktadır (Sönmez, 2012: 60).

Adana'da, 1990'da % 12,26 civarında olan ormanlık alanlar, 2010'da büyük ölçüde azalarak % 9,31 seviyelerine gerilemiştir. Kuzeydeki ormanlar durumunu

korurken, Seyhan ovasındaki ormanlar ve Sarıçam ilçesindeki ormanlık alanlar büyük ölçüde tahrip edilmiştir. Ormanlık alanların yanı sıra Seyhan, Çukurova, ve Yüreğir ilçelerinde mera alanları da önemli ölçüde azalmıştır. Sarıçam ilçesindeki ormanlık alanlar mera alanlarına dönüştürülmüştür. Bu nedenle mera alanlarının miktarında önemli bir değişiklik gözlenmemektedir. Nitekim 1990 yılında % 38,15 civarında olan mera alanları, 2010 yılında önemli bir değişikliğe uğramadan % 38,17 civarlarında olmuştur. Yerleşme alanı ise % 8,73 civarından, % 9 seviyelerine yükselmiştir (Sönmez, 2012: 64).

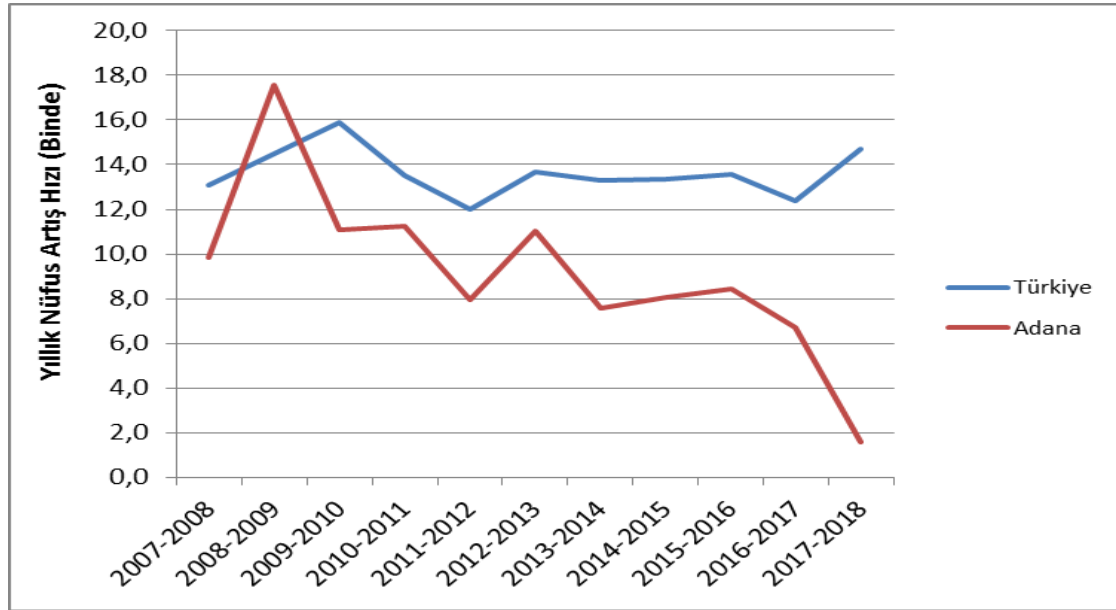
6.1.1.1.(1). Demografik Yapı

Adana, Çukurova'nın verimli tarım arazileri, ılıman iklimi ve zengin su kaynakları nedeniyle, her dönemde yerleşim için tercih edilen bir bölge olmuştur. Özellikle 1950'lerden itibaren göç olgusuna dayalı olarak hızlı bir kentleşme süreci yaşanmaya başlanmıştır. Bu durum şehirde demografik açıdan zengin bir tablo ortaya çıkardığı gibi, şehir genelinde altyapı sorunu başta olmak üzere kırsal alanlarda doğal alanların tahribi ve kirlenmesi ile tarım arazilerinin daralması gibi sorunları da beraberinde getirmiştir (Sönmez, 2012: 56).

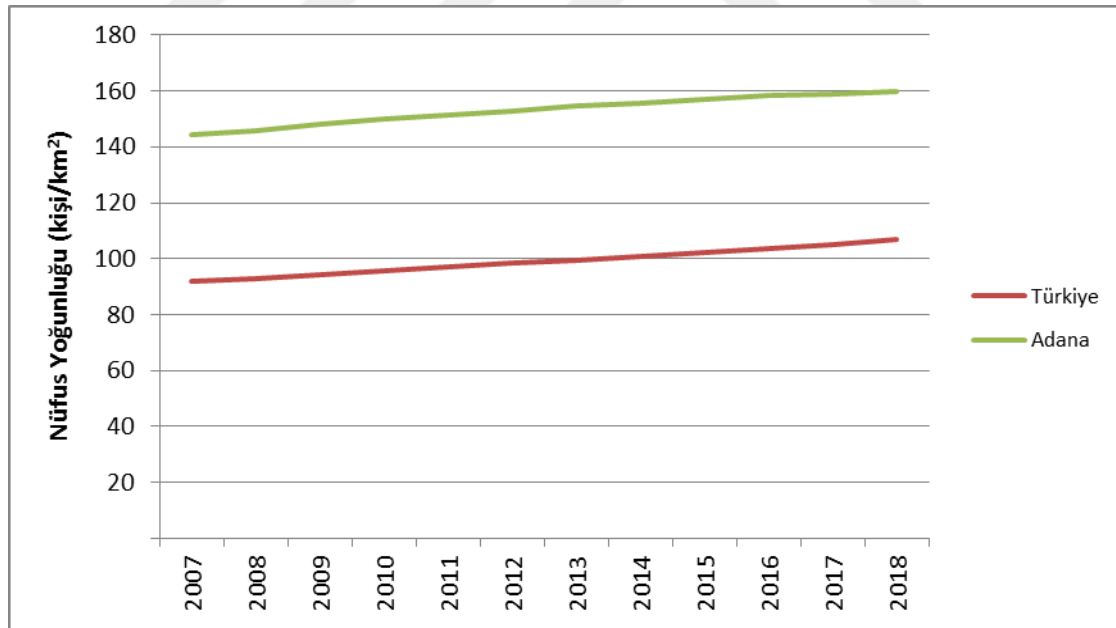
Şekil 6. 1. Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçlarına Göre Adana İlinin Köy/Şehir Nüfusları ve Türkiye Nüfusuna Oranı (08.02.2020, <https://cevresehgostergeler.csb.gov.tr.>).

Günümüz şartları itibariyle bakıldığında yaklaşık 2.258.718 kişilik bir nüfusa sahip olan Adana bu nüfusu ile ülkemizin altıncı kalabalık şehridir. Şekil 6.1.'den de anlaşılacağı üzere ilde kırsal nüfus 2007'den itibaren 2012'ye kadar ağırlıklı olarak il merkezine yaşanan göç neticesinde azalmış bu duruma ve 2012'de 6360 sayılı kanunla beraber il mülki sınırı esasına geçilmesine bağlı olarak Adana BŞB'sinin sorumluluk alanı ve hizmet verdiği nüfus oldukça artmıştır. Bu durumda özellikle kırdan kente göçün kentsel çevre sorunlarını tetiklediği düşünülebilir.

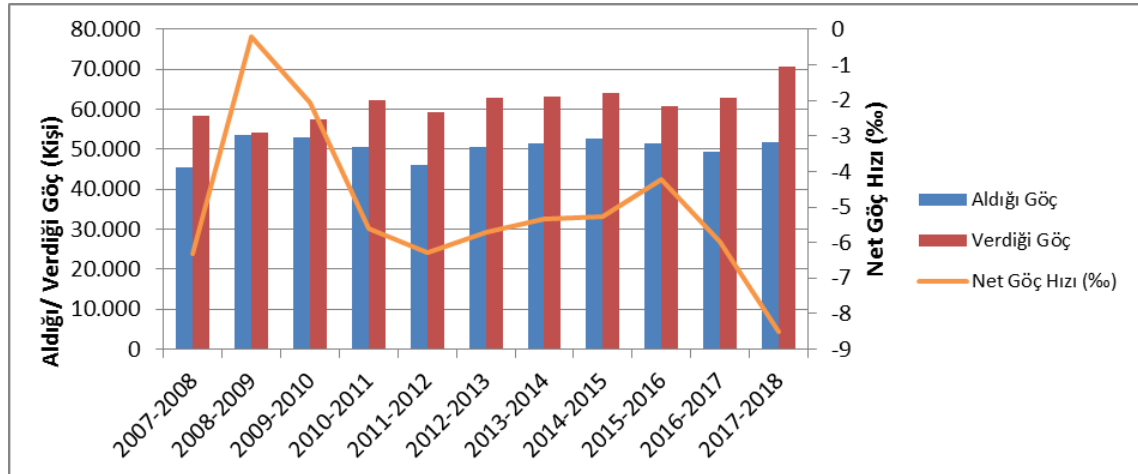
Şekil 6. 2. Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçlarına Göre İlin Yıllık Nüfus Artış Hızı (08.02.2020, <https://cevreselgostergeler.csb.gov.tr>).

Şekil 6.2'den de anlaşılacağı üzere ilin yıllık nüfus artış hızı binde ikiden az olup ülke ortalamasının oldukça altındadır.

Şekil 6. 3. Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçlarına Göre İlin Yıllık Nüfus Yoğunluğu (08.02.2020, <https://cevreselgostergeler.csb.gov.tr>).

Şekil 6.3'ten de anlaşılacağı üzere ilin nüfus yoğunluğu kilometre kareye yüz kişinin biraz üzerinde olup ülke ortalamasının üzerindedir. Nüfusun yoğunluğu belediye hizmetlerinin sunumunda etkinliği ve verimliliği artırıcı bir unsur olarak görülebilir.

Şekil 6. 4. Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçlarına Göre İlin İç Göç Bilgileri (08.02.2020, <https://cevreselgostergeler.csb.gov.tr>).

Şekil 6.4'teki verilere göre, Adana'nın verdiği göç aldığından fazladır. Bunda ekonomik potansiyelinin zayıflamasının etkisi olabilir.

6.1.1.2. Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi

Diyarbakır valiliği ve il kültür turizm müdürlüğünün internet sayfalarından alınan verilere göre aşağıdaki tabloda Diyarbakır iline ilişkin genel bilgilere yer verilmiştir.

Tablo 6.2. Diyarbakır İli Genel Bilgiler
(26.07.2021, www.diyarbakirkulturturizm.gov.tr).

DİYARBAKIR	
Nüfus (2020)	1.783.431
Yüzölçümü	15.272 km ²
Rakım	660 m
İl Nüfus Artış Hızı (2020)	%1,54
Nüfus Yoğunluğu (2020)	117 /km ²
Büyükşehir Belediye Sayısı	1
İlçe Sayısı	17
Kişi Başına Gelir (USD)	5.003

Diyarbakır'ın kişi başı gayrisafi yurtiçi hasıla miktarı 5.003 Amerikan dolarıdır. Bu miktar, 10.602 dolar olan Türkiye ortalamasının yarısından bile az olup, ilin 2019 yılı itibarıyla Türkiye genelinde 73. sırada yer almasına neden olmaktadır. Nitekim bu gelir düşüklüğü ilde kişi başına düşen günlük çöp miktarına da yansımış ve ilin bu alanda da ülke ortalamasının gerisinde kalmasına vesile olmuştur.

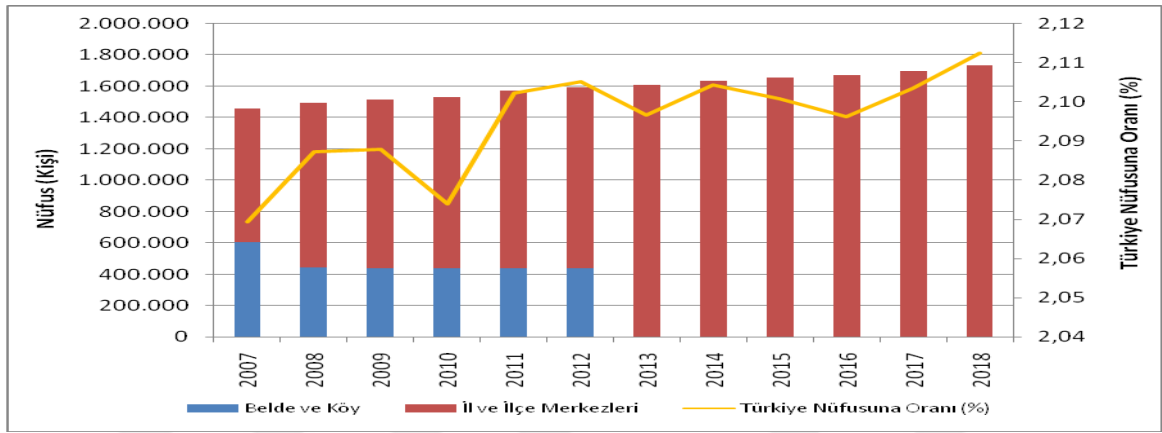
İklimsel olarak, Diyarbakır'da, ağırlıklı olarak karasal iklim şartları hakimdir. Bu durum kışların soğuk geçmesine ve yoğun fosil yakıt kullanımına bağlı olarak kışları ilde hava kirliliği sorununun artmasına yol açmaktadır. Bitki örtüsü olarak daha çok makilik ve çalılık alanlar vardır. İl orman varlığı bakımından zengin değildir. Ormanların az olması ağaçların havanın temizlenmesindeki rolü göz önüne alındığında hava kirliliği noktasında bir handikapa neden olmaktadır (Doğan ve Çelik, 2012: 139).

Yıllık yaklaşık miktarı yaklaşık 500 mm olup bu yağışın 400 mm'si kışın ve ilkbaharda yağar. İlde yaz mevsimi ise, umumiyetle kuru ve sıcak alçak basınç sisteminin etkisi ile çok sıcak geçer ve bu alanda ülkemizde en sıcak günlerin yaşandığı vilayetlerden biri olur (Öztürk ve Çelik, 2008: 129).

Diyarbakır İl topraklarının % 45'i tarıma elverişlidir. İl yüzölçümünün yaklaşık olarak % 37'sini dağlar kaplarken, ovaların payı % 31 civarındadır (Doğan ve Çelik, 2012: 139).

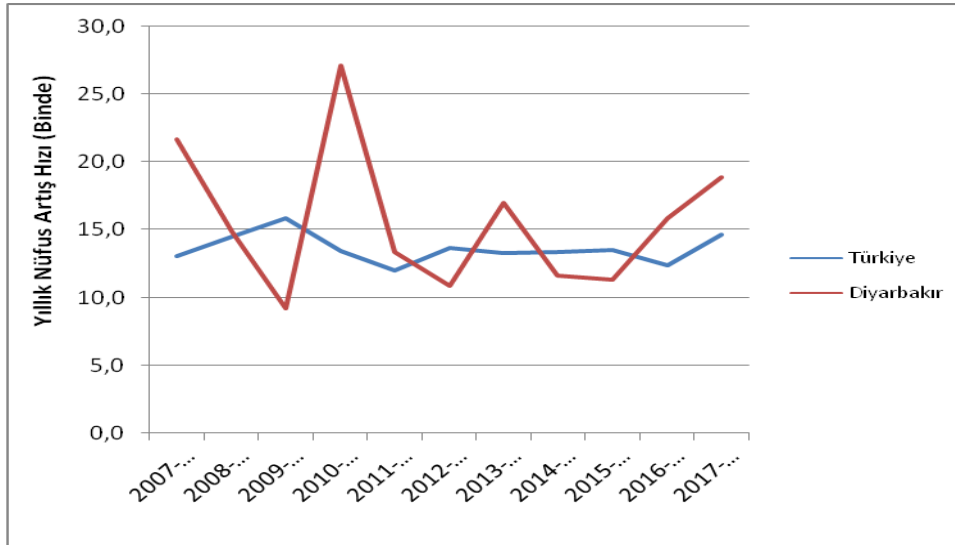
6.1.1.2.(1). Demografik Yapı

Türkiye İstatistik Kurumu 2020 verilerine göre Diyarbakır vilayetinin nüfusu 1.783.431'dir. Bu nüfusla Türkiye'nin en kalabalık 12., Güneydoğu Anadolu Bölgesinin ise Gaziantep ve Şanlıurfa' dan sonra 3. kalabalık şehridir. İl nüfusu Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren sürekli bir biçimde artış göstermiştir. Meydana gelen bu sürekli nüfus artışı neticesinde Diyarbakır 1993'te büyükşehir belediyesi olmuştur. Vilayetin nüfus artış hızı bilhassa 1985 sonrası azalma eğilimi göstermiştir. Bunun sebepleri doğum hızının düşmesi ve bölgede 1985' ten sonra terörün baş göstermesi ile buna bağlı yaşanan batı illerine göç olgusudur (Çelik, 2018: 52-53).

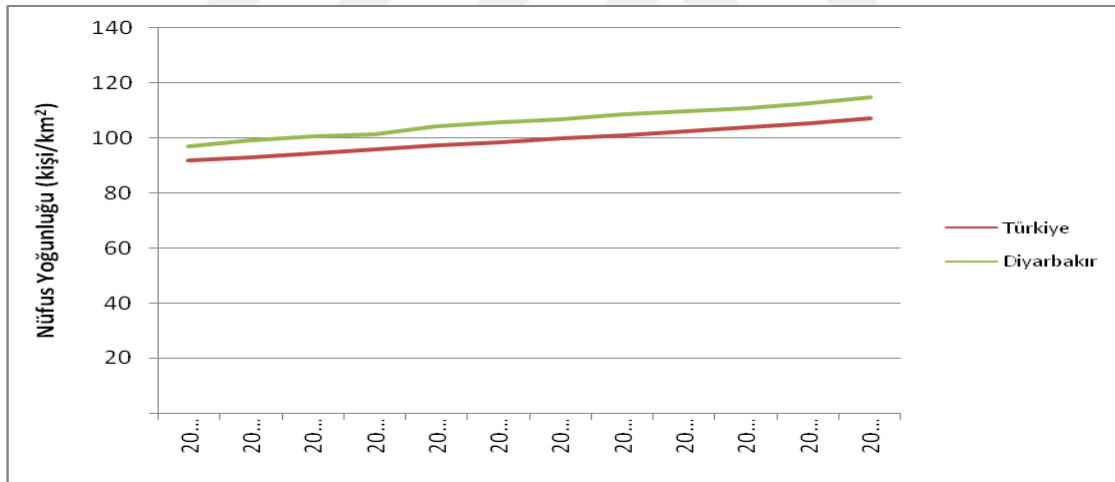
Şekil 6. 5. Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçlarına Göre İlin Köy/Şehir Nüfusları (08.02.2020., <https://cevreselgostergeler.csb.gov.tr.>).

TÜİK verilerine göre 2020 yılı itibariyle Diyarbakır'ın nüfusu Türkiye nüfusunun yaklaşık %2,1'ini teşkil etmektedir. Türkiye'nin en fazla nüfusa sahip 12. ili olan Diyarbakır'da Şekil.6.5'ten de anlaşılacağı üzere 2007'de yaklaşık 600 bin olan kırsal nüfusun oranı 6360 sayılı kanunun çıktığı 2012 yılına gelindiğinde tedrici olarak azalmış ve anılan yılda yaklaşık 400 bine düşmüştür. Bu nüfus farkının özellikle terör nedeniyle (Çelik, 2018) kent merkezine göçtüğü ve bu durumun kentsel kamu hizmetleri ve sorunları bağlamında Diyarbakır büyükşehir belediyesinin yükünü arttırdığı düşünülebilir.

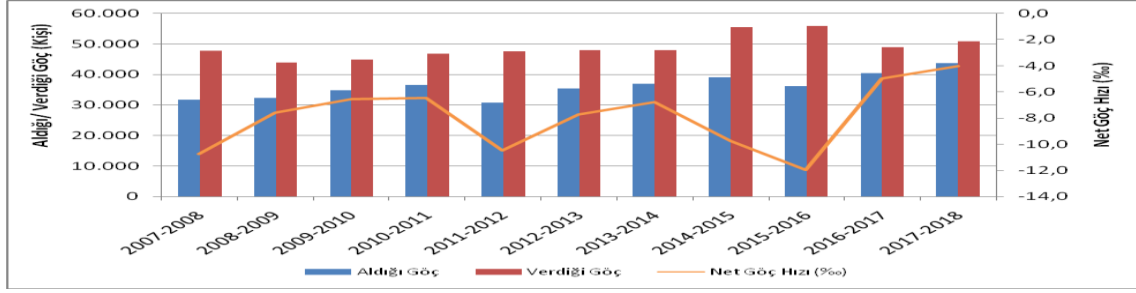
Şekil 6. 6. Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçlarına Göre İlin Yıllık Nüfus Artış Hızı (08.02.2020., <https://cevreselgostergeler.csb.gov.tr.>).

Şekil.6.6' ya göre Diyarbakır'ın 2017-2018 dönemindeki nüfus artış hızı binde 18,9 olarak gerçekleşmiştir. Bu oran, binde 14,7 olan, Türkiye ortalamasının oldukça üzerindedir. Bu durumun orta ve uzun vadede popülasyondaki artışa paralel olarak kentsel sorunları da tetikleyebileceği düşünülebilir.

Şekil 6. 7. Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçlarına Göre İlin Yıllık Nüfus Yoğunluğu (08.02.2020., <https://cevreselgostergeler.csb.gov.tr.>).

Şekil.6.7'deki verilere göre, 2007'den 2018'e uzanan süreçte Diyarbakır'ın nüfus yoğunluğu artmıştır ve bu alanda Türkiye ortalamasının üzerinde bir gelişim göstermiştir. 2007'de kilometre kareye 97 olan nüfus yoğunluğu, 92 olan Türkiye ortalamasından belirgin olarak fazlayken, 2018'de kilometre kareye düşen nüfus yoğunluğu 115'e yükselmiştir. Esasen bu durumun ölçek ekonomileri bağlamında yerel kamu hizmetlerinin maliyetini düşürmesi (Belli, 2016) ve etkinlik ve verimliliği artırması beklenebilir. Ancak nüfusun sürekli artması ve yoğunluğun belli bir seviyenin üzerine çıkması şüphesiz bu durumu tersine çevirebilir.

Şekil 6. 8. Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçlarına Göre İlin İç Göç Bilgileri (08.02.2020., <https://cevreselgostergeler.csb.gov.tr.>).

Diyarbakır aldığından daha fazla dışarıya göç veren bir il olarak, net göç verileri bağlamında Türkiye ortalamasının üzerinde bir durum arz etmektedir (Doğan ve Çelik, 2012: 140). Alınan göçün verileden daha düşük olması, büyükşehir belediyesinin genel anlamda iş yükünü ve spesifik olarak ta kentsel çevre sorunlarını azaltıcı bir etkiye neden olmaktadır.

6.1.1.3. İzmir Büyükşehir Belediyesi

İzmir, nüfus olarak Türkiye'nin üçüncü büyük şehridir ve Ege Bölgesi'nde yer almaktadır. İlçelerin toplamıyla birlikte yaklaşık 11.906,85 kilometrekare yüzölçümüne ve 4.394.694 'lük bir nüfusa sahiptir (İzmir Büyükşehir Belediyesi, 25.10.2018; <https://www.izmir.bel.tr/>).

İzmir, 1984 yılında büyükşehir olmuştur ve Türkiye'deki ilk büyükşehir belediyelerinden biridir. İzmir Büyükşehir de diğerlerinde olduğu gibi "6360 Sayılı Kanun'un" getirdiği; büyükşehir sınırlarının il mülki sınırları olması, il özel idare ve köylerin kaldırılması gibi yeni durumlara maruz kalmıştır. İzmir Büyükşehir sınırlarına yeni dahil olan on bir ilçeyle birlikte İzmir Büyükşehir Belediyesi kapsamına giren ilçe sayısı otuz olmuştur. Köylerin mahalleye dönüşümü bağlamında İzmir'de 543'ü orman köyü olmak kaydıyla toplam 597 köy ve 232 mezra kaldırılmıştır (Kut Görgün ve Yörür, 2017: 16).

Tablo 6. 3. İzmir İli Genel Bilgiler, (26.07.2021,<http://www.izmir.gov.tr>).

İZMİR	
Nüfus (2020)	4.394.694
Yüzölçümü	12.007 km ²
Rakım	25 m
İl Nüfus Artış Hızı (2020)	‰ 0.63
Nüfus Yoğunluğu (2020)	366 /km ²
Büyükşehir Belediye Sayısı	1
İlçe Sayısı	30
Kişi Başına Gelir (USD)	12.344

İzmir'in kişi başı gayrisafi yurtiçi hasılası 2019 yılı itibarıyla 12.344 Amerikan doları olup bu miktar Türkiye ortalaması olan 10.602 doların hayli üzerindedir. Nitekim İzmir, bu rakamla Türkiye genelinde beşinci sıradadır. Nitekim bu refah seviyesi tüketime dolayısıyla kişi başına düşen günlük çöp miktarına da yansımaktadır. Bu alanda Türkiye ortalaması kişi başına 1,16 kg iken İzmir'de kişi başına 1,36 kilodur.

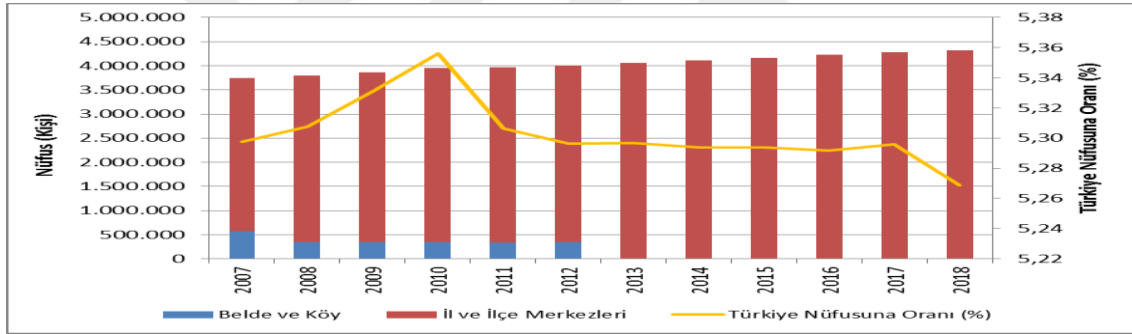
İzmir iklim bakımından Akdeniz iklim özellikleri gösterir. Bu bakımdan, yazlar sıcak ve kurak; kışlar ılık ve yağışlıdır. Dağların denize dik uzanmasının ve ovaların denize kadar girinti yapmasının bir sonucu olarak, denizel etkiler iç kesimlere kadar yayılmaktadır. Ancak, İl genelinde yükseklik, kıyıdan uzaklık gibi faktörlere bağlı olarak, yağış, sıcaklık ve güneş açısından ciddi iklim farklılıkları görülür. Ocak ve şubat

en soğuk aylarken, temmuz ve ağustos aylarıysa en sıcak aylardır. Kar neredeyse hiç yağmaz (İzmir Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği İl Müdürlüğü, 27.10.2019., <http://webdosya.csb.gov.tr>).

6.1.1.3. (1). Demografik Yapı

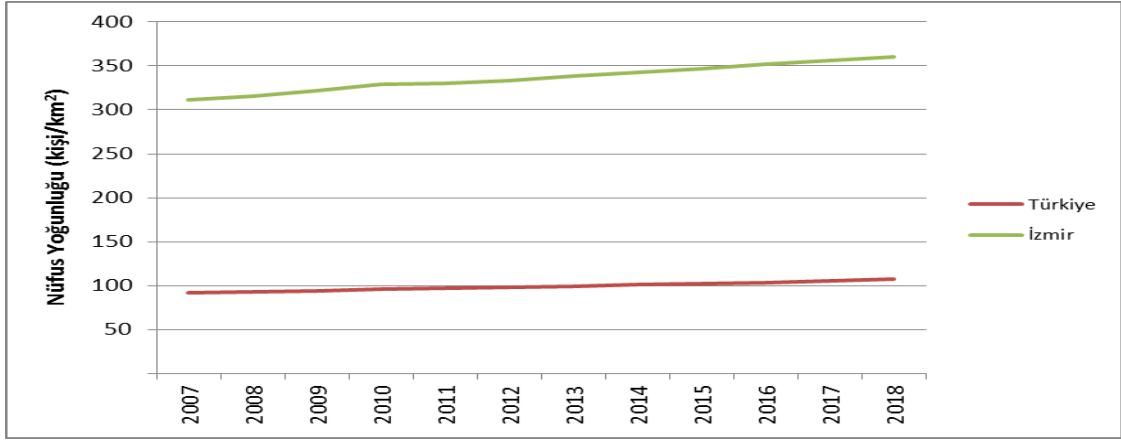
1950’li yıllardan itibaren, İstanbul ve Ankara’da olduğu gibi İzmir’de köyden kente göç olgusuna bağlı olarak yoğun göç almış ve bunun neticesinde, Türkiye’nin üçüncü büyük kenti haline gelmiştir. İş ve daha iyi bir hayat umuduyla, Anadolu’nun değişik yerlerinden ve balkanlardan kente göç eden farklı kültürlerden gelen insanlar zengin bir kültürel yapı oluştururken, diğer yandan kente bu yeni gelenleri yerleştirmede planlı imar alanları oluşturulamadığından, gecekondu ve çarpık kentleşme sorunu ortaya çıkmıştır. Kentin tarihi mekanlarında “Kentsel Dönüşüm Projeleri” bağlamında yeni yüksek blok apartmanlar yükselirken, kente yeni gelen yoksul nüfus tarım ve orman alanlarında gecekondu bölgeleri oluşturmuştur. İzmir, 21. asrın başlarında geçmişten gelen tarihi mirasını ve kimliğini korumakta güçlükler yaşamaktadır (Tatlidil, 2009: 331).

Günümüzde İzmir’in nüfusu, Büyükşehir Belediyesi’ne bağlı metropol ilçelerle beraber 2019 itibarıyla 4.367.251’dir. Şehrin nüfusu özellikle 1970-1985 yılları arasında çok artmıştır. 1945’e kadar İzmir Türkiye’nin ikinci büyük şehri olma özelliğini korumuş olup halen il Türkiye’nin nüfus açısından en büyük üçüncü ilidir (İzmir Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği İl Müdürlüğü, 27.10.2019., <http://webdosya.csb.gov.tr>).

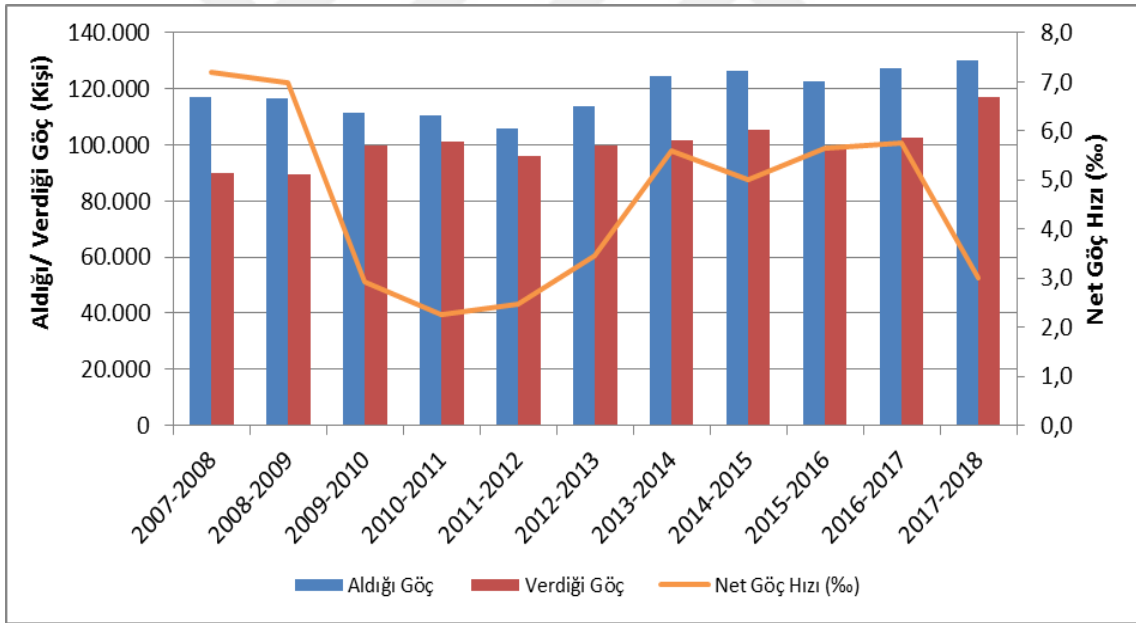
Şekil 6. 9. Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçlarına Göre İlin Köy/Şehir Nüfusları,(08.02.2020., <https://cevreselgostergeler.csb.gov.tr>).

Şekil.6.9’da İzmir’in 2007 yılından 2018 yılına kadar köy ve şehir nüfuslarının gelişim seyri görülmektedir. Buna göre 2007’de kırsal nüfus 3 milyon 175 binlik nüfus içerisinde 564 bin iken, 2018’de 3 milyon 661 bin toplam nüfus içerisinde 343 bine düşmüştür. Bunun anlamı kırdan kente göç olgusunun yaşanması ve buna bağlı kentsel çevre sorunlarının artmasıdır. Sonuç olarak, 2018 yılı itibarıyla İzmir’in nüfusu Türkiye nüfusunun %5,27’sine tekabül etmektedir ve bu nüfusla Türkiye’nin en büyük üçüncü ilidir.

Şekil 6. 10. Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçlarına Göre İlin Yıllık Nüfus Yoğunluğu, (08.02.2020.https://cevreselegostergeler.csb.gov.tr.).

Şekil.6. 10'dan da anlaşılacağı üzere ilin nüfus yoğunluğu 2018 yılı itibariyle kilometre kareye yaklaşık 360 kişidir ve bu alanda Türkiye 'nin yaklaşık 3.5 katı bir yoğunluğa sahiptir, İzmir aynı zamanda, Türkiye 'nin 3. en fazla nüfus yoğunluğuna sahip ilidir. Bu durum çevresel hizmetlerin sunumunda ölçek ekonomisi oluşturarak etkinlik ve verimliliği arttırmaktadır.

Şekil 6. 11. Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçlarına Göre İlin İç Göç Bilgileri

2007 'den 2018'e uzanan süreçte ilin göç seyrini gösteren Şekil.6.11'deki veriler incelendiğinde, İzmir'in aldığı göç miktarının verdiği göçten fazla olduğu anlaşılmaktadır. Bu durum hava kirliliği, su kirliliği, gürültü kirliliği ve çöp sorunu gibi kentsel çevre sorunlarını arttırmak suretiyle kent belediyesi üzerindeki yükü arttırmaktadır denilebilir.

6.1.1.4. Kayseri Büyükşehir Belediyesi

Kayseri Büyükşehir Belediyesi'nin kurulu bulunduğu Kayseri vilayetine ilişkin temel bilgiler aşağıda verilmiştir.

Tablo 6. 4. Kayseri ili genel bilgiler, (08.10.2018, <https://cevreselgostergeler.csb.gov.tr>)

KAYSERİ	
Nüfus (2020)	1.421.455
Yüzölçümü	16.970 km ²
Rakım	1054 m
İl Nüfus Artış Hızı (2020)	‰ 1.00
Nüfus Yoğunluğu (2020)	83 /km ²
Büyükşehir Belediye Sayısı	1
İlçe Sayısı	16
Kişi Başına Gelir (USD)	9.053

Tablo 6.4'ten de anlaşılacağı üzere Kayseri Türkiye'nin nüfusu kalabalık illerinden biridir.

Kişi başına gelir noktasında, 10.602 dolar olan Türkiye ortalamasının 9.053 dolarla bir miktar altındadır ve Türkiye genelinde 21. sıradadır.

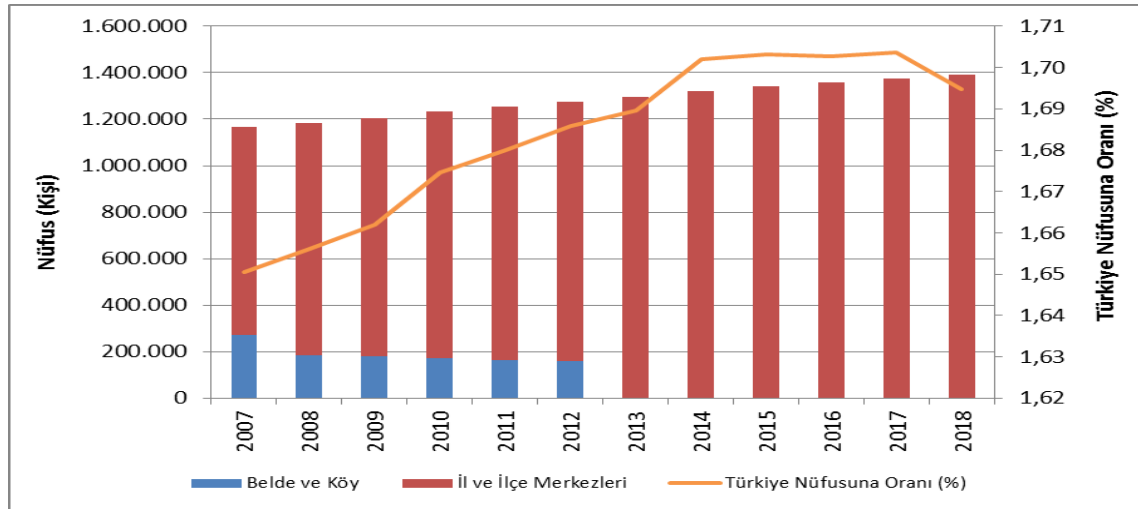
İlde kişi başına gelirin görece yüksek oluşu tüketime ve atık miktarına etki ederek üretilen çöp miktarını arttırmaktadır.

6.1.1.4.(1). Demografik Yapı

Kayseri'nin nüfusu Cumhuriyetin ilk yıllarında, 1927'de gerçekleşen ilk nüfus sayımında 250 bin civarındadır.

Bu nüfusun yaklaşık % 24'ü kent merkezinde, % 76'sı ise köylerde yaşamaktaydı (Ünal, 2010: 116). Şehrin sanayi bakımından gelişmesi, demiryollarının Kayseri'den geçmesi, şehirde nüfus artışına neden olmuştur (Karaduman, 2009: 56).

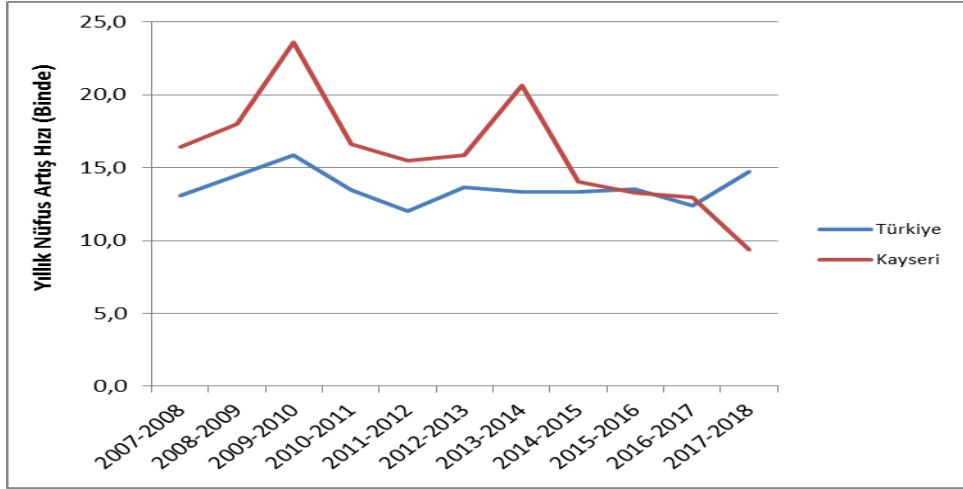
Kayseri vilayetinin nüfusu 2020 yılı itibarıyla 1.420.000 civarındadır. Bu nüfusun, %50, 14'ü erkeklerden, %49,86'sı ise kadınlardan oluşmaktadır ve nüfus artış hızı yaklaşık % 1 civarındadır.

Şekil 6. 12. Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçlarına Göre İlin Köy/Şehir Nüfusları, (08.02.2020., <https://cevreselgostergeler.csb.gov.tr>).

Şekil.6.12'deki verilere göz atıldığında ise 2007'den 2012'ye uzanan süreçte, ildeki kırsal nüfus yaklaşık 270 binden 158 bine düşmüştür. Arada yaklaşık 112 bin fark

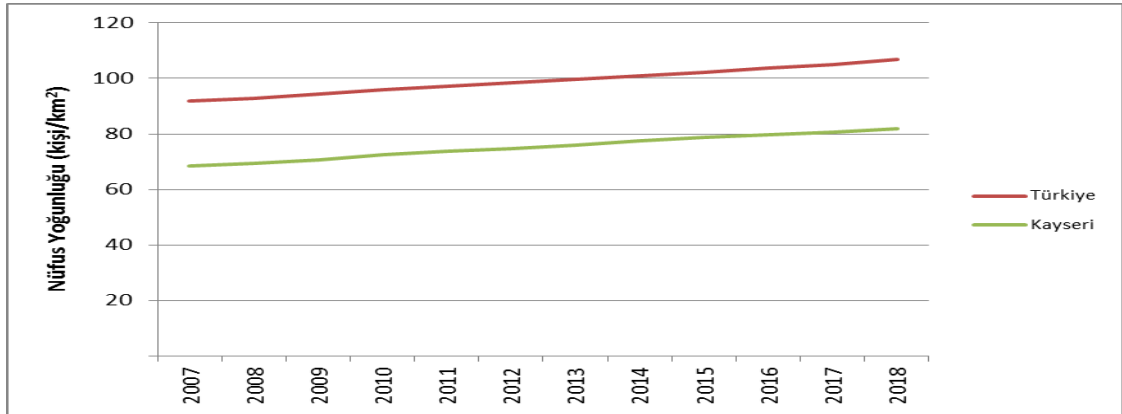
vardır ve bu nüfusun önemli bir kısmı il merkezine göç etmiştir. Bu duruma bağlı nüfus artışının ilin başta hava kirliliği olmak üzere çevre sorunlarını arttırdığı düşünülebilir.

Şekil 6.13. Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçlarına Göre İlin Yıllık Nüfus Artış Hızı (08.02.2020., <https://cevreselgostergeler.csb.gov.tr.>).

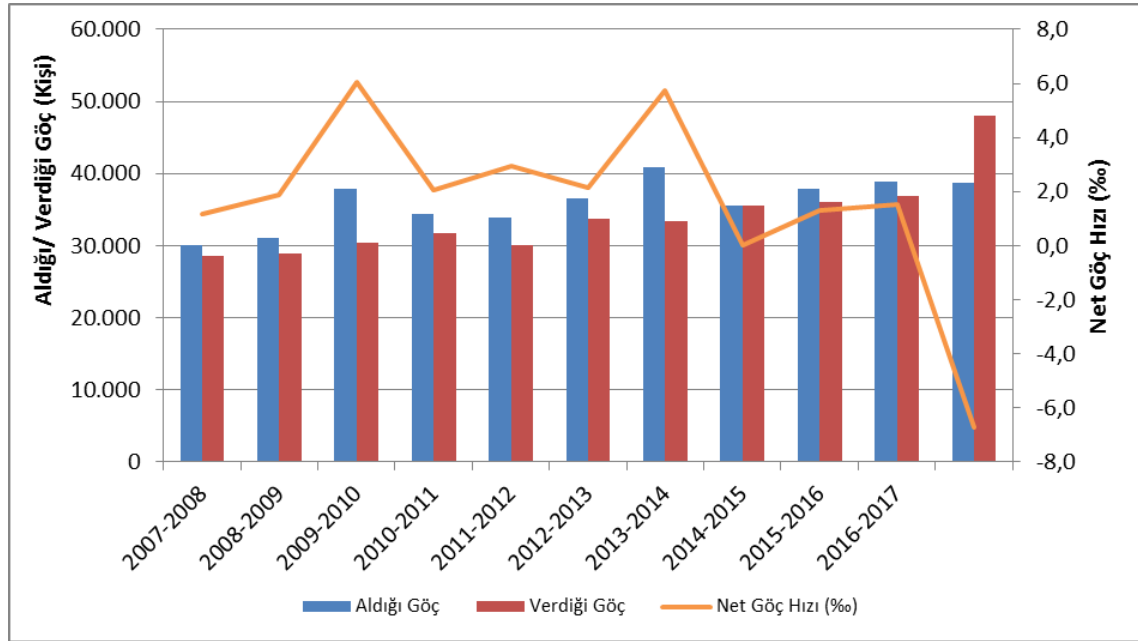
Kayseri, 1.421.455'lik nüfusuyla 2020 verilerine göre, Türkiye nüfusunun %1,70 civarında bir kısmını teşkil etmektedir. Kayseri bu nüfusu ile Türkiye'de 15. sıradadır. Kayseri'nin toplam nüfusu zaman içerisinde artmakla birlikte nüfus artış hızı düşüş eğilimindedir. 2017-2018 döneminde Kayseri'nin verdiği göç miktarı aldığı göçün üzerindedir.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerine göre 2017'de Kayseri'nin nüfusu 2016'ya 17 bin 745 kişi artarak 1 milyon 376 bin 722'ye ulaşırken, 2020 yılında ise 2019'a göre 14.046 kişi artarak 1.421.455' ulaşmıştır. 2019'da Kayseri'de erkek nüfusun, kadın nüfusuna kıyasla fazla olduğu sayısal anlamda toplam erkek nüfusun 712.710, kadın nüfusun ise 708.745 kişi olduğu anlaşılmaktadır (27.10.2018., <https://www.nufusu.com.>).

Şekil 6. 14. Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçlarına Göre İlin Yıllık Nüfus Yoğunluğu (08.02.2020., <https://cevreselgostergeler.csb.gov.tr.>).

Kayseri, Türkiye' de nüfus yoğunluğu noktasında ise 32. sıradadır. 2018 yılı verilerine göre kilometre kareye 82 kişi düşmektedir. İlin topraklarının geniş bir alana yayılması ve mevcut nüfus yoğunluğu büyükşehir belediyesinin yükünü artırıcı bir etki oluşturarak genel anlamda sunulan hizmetlerin ve spesifik olarak çevre ile ilgili faaliyetlerin etkinlik ve verimliliğini azaltmaktadır.

Şekil 6. 15. Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçlarına Göre İlin Yıllık Aldığı ve Verdiği Göç Miktarı, (08.02.2020., <https://cevresehgostergeler.csb.gov.tr>).

Şekil.6.15'e göre 2007'den itibaren ilin aldığı ve verdiği göç oranları birbirine yakın olup bu noktada dengeli bir durumun olduğu görülmektedir. Çok fazla göç almaması bu anlamda ilde kentsel çevre sorunları üzerinde bir baskı oluşmaması açısından önemlidir.

6.1.1.5. Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi

Kahramanmaraş, coğrafi olarak Doğu Akdeniz sınırları içinde olup, sahip olduğu doğal ve tarihi değerler ve zengin mutfak kültürü ile çok önemli bir turizm potansiyeline sahiptir (Kahramanmaraş İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 01.11.2018, <http://www.kahramanmaraskulturturizm.gov.tr>).

Tablo 6.5. Kahramanmaraş İli Genel Bilgiler, 08.10.2019.<https://kahramanmaras.bel.tr>).

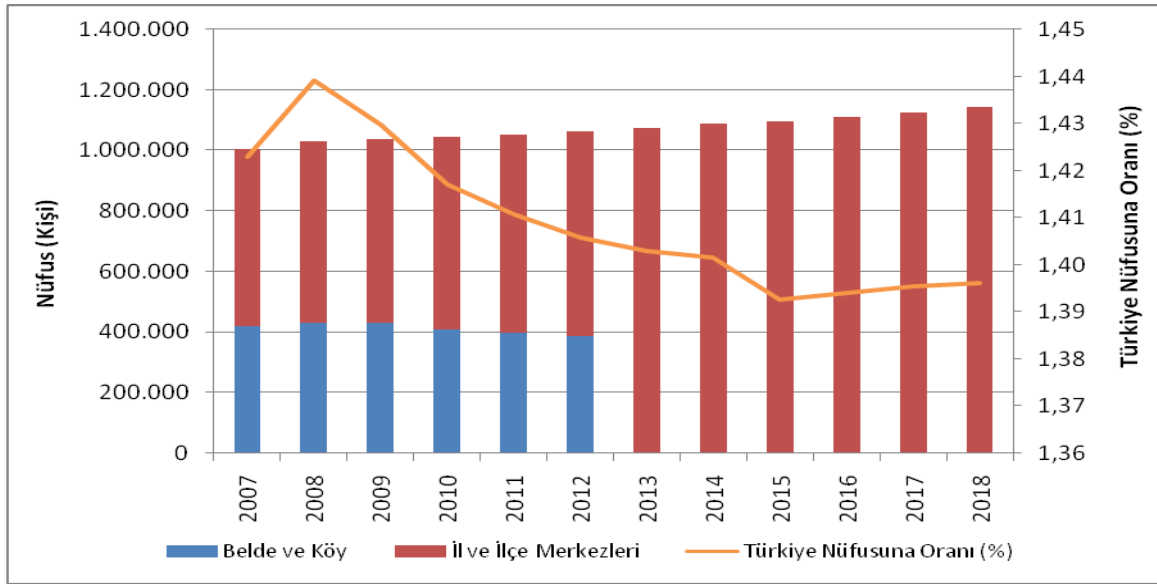
KAHRAMANMARAŞ	
Nüfus (2020)	1.168.163
Yüzölçümü	14.327 km ²
Rakım	568 m
İl Nüfus Artış Hızı (2020)	% 1.22
Nüfus Yoğunluğu (2020)	80 /km ²
Büyükşehir Belediye Sayısı	1
İlçe Sayısı	11
Kişi Başına Gelir (USD)	6.295

Ancak mevcut turizm potansiyelinin yeterince değerlendirilememesinin de bir sonucu olarak, Kahramanmaraş'ın kişi başı gayrisafi yurtiçi hasıla miktarı 6.295 dolarla, 10.602 dolar olan Türkiye ortalamasının hayli altında olup, il bu alanda, 2017 yılı itibarıyla Türkiye genelinde 58. sıradadır. Gelirin düşük olması ilde her ne kadar doğal gaz kullanılsa da bu pahalı bir yakıt olduğundan, kalitesiz kömür kullanımını tetiklemekte bu da hava kirliliğini artırıcı bir etki oluşturmaktadır.

6.1.1.5.(1). Demografik Yapı

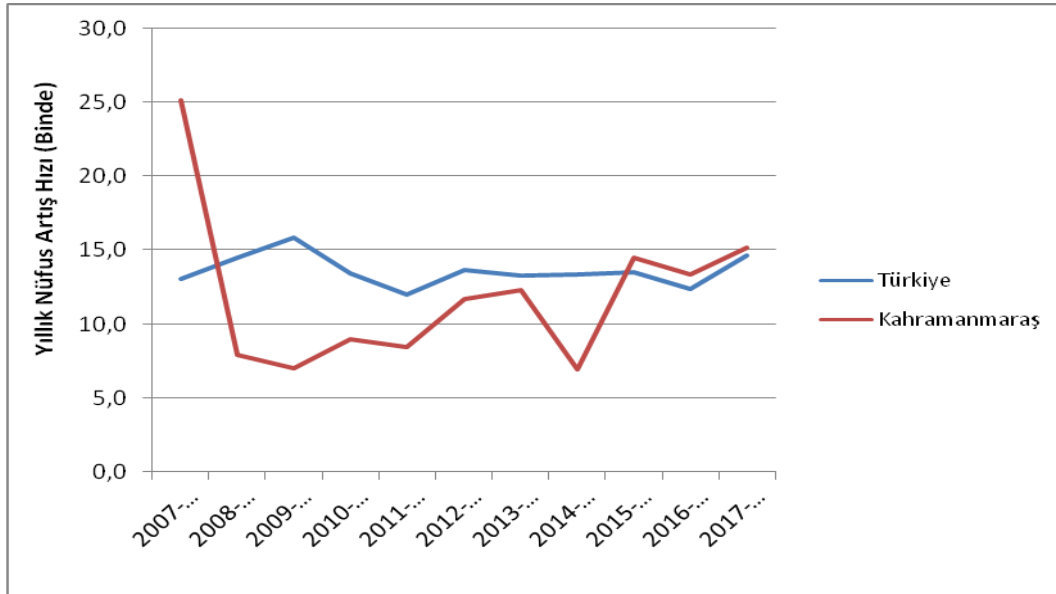
Kahramanmaraş ilinin nüfusu 2020 verilerine göre 1.168.163'tür. Bu nüfusun, yüzde olarak yaklaşık olarak %50,76'sı erkek, %49,24'ü ise kadındır (TÜİK, 01.11.2018., www.tuik.gov.tr).

2014 yılı yerel seçimleri ile büyükşehir belediyesi statüsü kazanan Kahramanmaraş'ın nüfusu yıllar içerisinde düzenli olarak artma eğilimi göstermiştir. ADNKS sonuçlarına göre (TÜİK, 2020) Türkiye'nin en kalabalık 18. ili olan Kahramanmaraş'ın 2016 yılı nüfusu ise 1.112.636 kişi olarak hesaplanmıştır. Kahramanmaraş'ın 2015-2016 yılları arasında yıllık nüfus artış hızı %14,5 olarak gerçekleşirken, 2016 yılında nüfus yoğunluğu kilometre kareye 78 kişidir. 2020 yılında ise nüfus 2019 yılına kıyasla yüzde 1,22'lik bir artış göstermiştir.

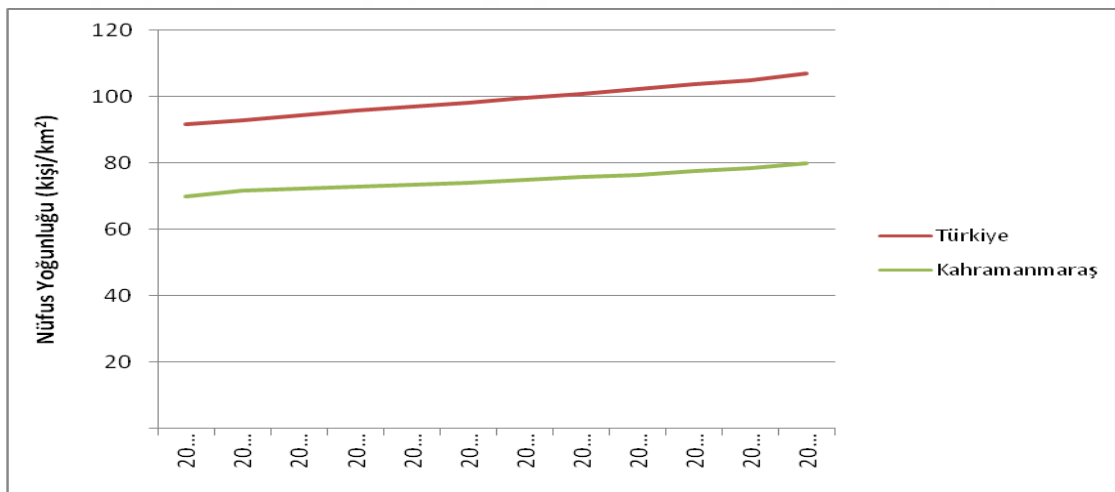
Şekil 6. 16. Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçlarına Göre İlin Köy/Şehir Nüfusları (08.00.2020, <https://cevresehgostergeler.csb.gov.tr>).

Yıllar itibariyle Kahramanmaraş'ın nüfusu ve Türkiye toplam nüfusu içindeki payı fazla değişmemiştir. Şekil 6. 16'daki veriler incelendiğinde ilde 2014'ten sonra 6360 sayılı yasa ve büyükşehir belediyesi olmasının bir sonucu olarak belde ve köylerin tüzel kişiliklerinin kaldırılması nedeniyle kırsal nüfus oranı kağıt üzerinde neredeyse sıfırlanmış öte yandan bu durum çevresel hizmetlerin de dahil olduğu belediyenin iş yükünü artırmıştır.

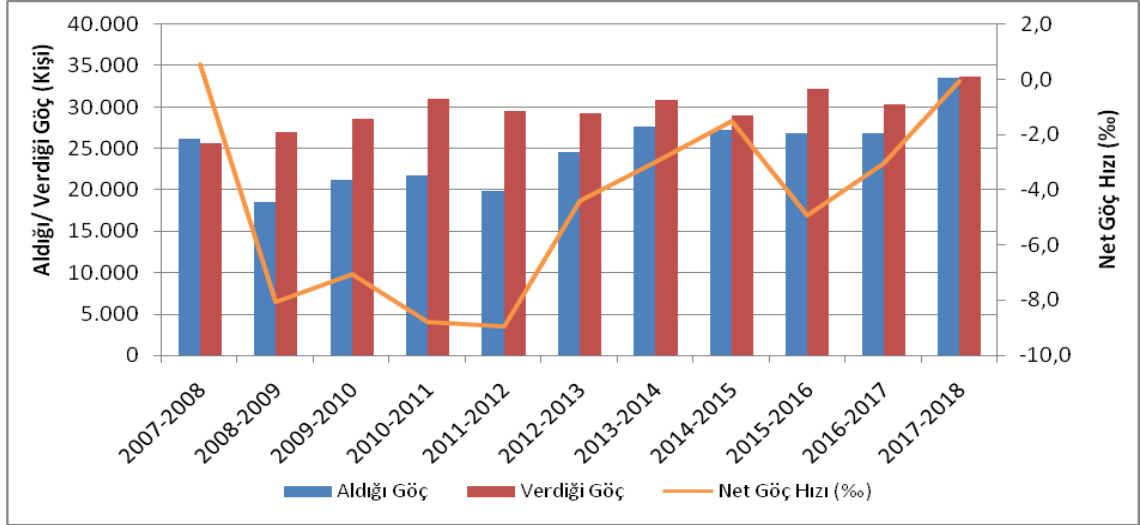
Şekil 6. 17. Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçlarına Göre İlin Yıllık Nüfus Artış Hızı (08.00.2020, <https://cevreselgostergeler.csb.gov.tr>).

Yıllık nüfus artış hızı noktasında Kahramanmaraş, 2008’lerden 2015’lere kadar Türkiye ortalamasının gerisindeyken bu tarihten günümüze kadar nüfus artış hızı ülke ortalamasının bir miktar üzerinde seyretmektedir ve 2018 itibariyle binde 15’ler civarındadır. Son yıllarda özellikle il merkezine yaşanan göçler ve Suriyeli sığınmacı nüfusundaki artış ilde sosyal, ekonomik ve kültürel sorunların yanı sıra kentsel çevre sorunlarında da başta çöp ve hava kirliliği olmak üzere bir miktar artışa neden olmuştur.

Şekil 6. 18. Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçlarına Göre İlin Yıllık Nüfus Yoğunluğu (08.00.2020, <https://cevreselgostergeler.csb.gov.tr>).

Kahramanmaraş, yüzölçümünün görece geniş olmasının da etkisi ile, Türkiye’de nüfus yoğunluğu yönünden 33. sırada yer almaktadır. İlde 2018 yılı itibariyle km²’ye 80 kişi düşmekte olup bu rakam 2020 itibariyle de aynıdır ve Türkiye ortalamasının altındadır. Bu durum il mülki sınırları esasına dayalı büyükşehir belediyeçiliğinde, belediyenin temizlik, kanalizasyon vb. hizmetleri sunması noktasında etkinlik ve verimliliği azaltıcı bir etkiye neden olmaktadır.

Şekil 6. 19. Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçlarına Göre İlin İç Göç Bilgileri (08.00.2020, <https://cevresehgostergeler.csb.gov.tr.>).

Şekil 6.19'a göre 2007'lerden itibaren aldığından daha fazla göç veren Kahramanmaraş'ın 2017-18 döneminde verdiği göç miktarı aldığı göçe eşitlenmiştir. İlin aldığı göçteki göreceli artış, Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesinin başta temizlik hizmetleri olmak üzere iş yükünü arttırmakta, göçe dayalı bu nüfus artışı aynı zamanda, hava kirliliği ve çöp miktarının artması gibi kentsel çevre sorunlarını da beraberinde getirmektedir

6.1.2. Çevre İle İlgili Faaliyetleri ve Profil Analizi

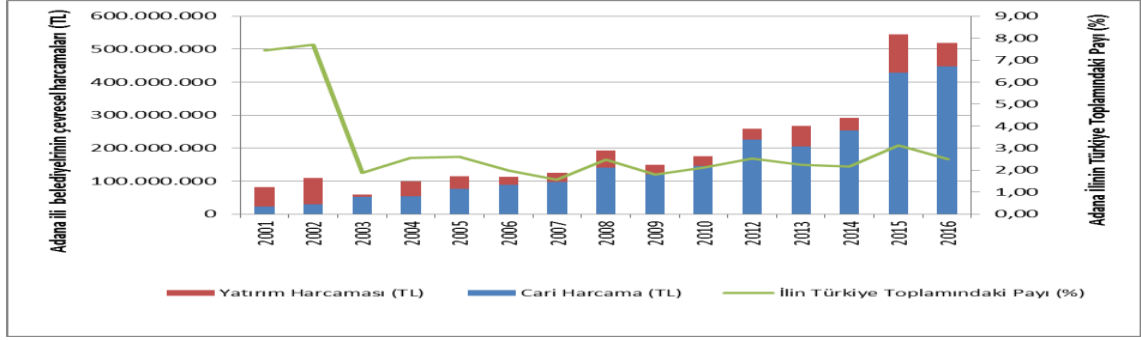
Çalışmanın bu bölümünde araştırma alanını oluşturan, Adana, Diyarbakır, İzmir, Kayseri, ve Kahramanmaraş büyükşehir belediyelerinin çevre ile ilgili faaliyetleri hakkında gerek, Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığının il müdürlükleri kanalıyla oluşturduğu veriler ve gerekse çalışma alanına giren ilgili Büyükşehir Belediyeleri'nin stratejik planları ve faaliyet raporlarından yararlanılarak bilgiler verilmiştir.

6.1.2.1. Adana Büyükşehir Belediyesi

Bu bölümde kullanılan veriler, Adana Büyükşehir Belediyesi'nin 2015-2019 stratejik planı ve 2017 faaliyet raporu ile Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığının web sayfasında yer alan bilgilerden istifade edilerek hazırlanmıştır. Bu bağlamda Adana Büyükşehir Belediyesi'nin, çevre ile ilgili yürüttüğü faaliyetlere ilişkin bilgilere aşağıda yer verilmiştir:

6.1.2.1.(1). Adana Büyükşehir Belediyesi ve İlçe Belediyelerinin Harcama Türüne Göre Çevresel Harcamaları

Adana Büyükşehir Belediyesi ve kent merkezindeki ilçe belediyelerinin harcama türü ya da faaliyet alanına göre çevre ile alakalı harcamalarına ait veriler aşağıda özetlenmiştir

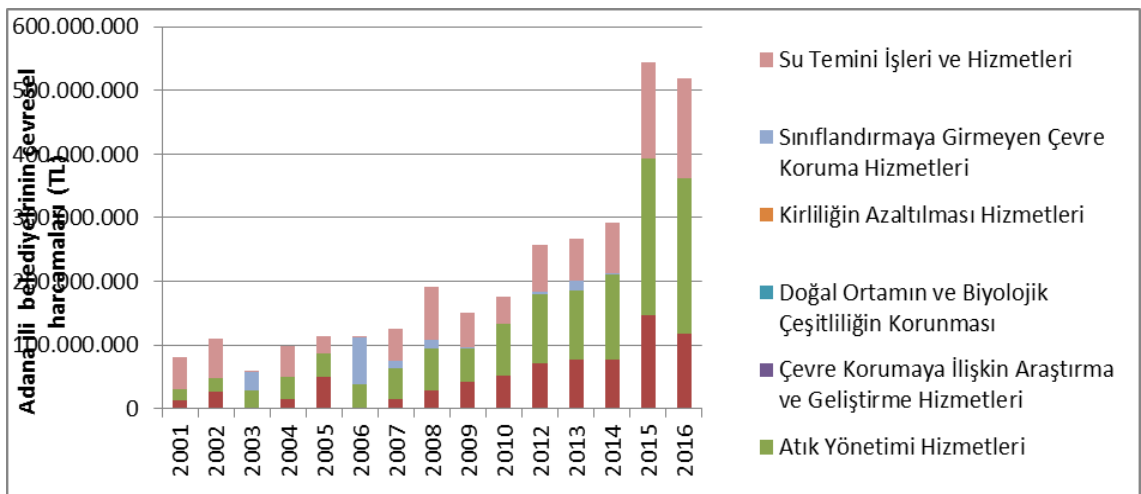

Şekil 6. 20. İl Belediyelerinin Harcama Türüne Göre Çevresel Harcamaları ₺ (08.00.2020, <https://cevreselgostergeler.csb.gov.tr>).

Şekil 6. 20'ye göre 2001'den 2016'ya uzanan süreçte, 2001 ve 2002 yıllarında çevre ile ilgili yapılan harcamalarda yatırım harcamaları daha fazlayken, 2003'ten günümüze uzanan süreçte cari harcamaların miktarı yatırım harcamalarından daha fazla olmuştur. Toplam olarak bakıldığında, yıllar itibariyle Adana Büyükşehir Belediyesi ve merkez ilçe belediyelerinin çevresel harcamaları artmış, ancak Türkiye geneli belediye çevresel harcamaları içindeki oranı düşmüştür. Adana ili belediyelerinin toplam çevresel harcamaları, 2016 yılı itibariyle Türkiye'de 9. Sırada yer almaktadır. Çalışma kapsamındaki illerle mukayeseli olarak bakıldığında, Türkiye geneli belediye çevresel harcamalarının içindeki payı itibariyle Diyarbakır'ın payı %1,24 Türkiye'de ki sıralaması ise 20.'liktir. Çalışma kapsamındaki illerden bir diğeri Kayseri'de 2016 yılı itibariyle İl belediyelerinin çevresel harcamalarının Türkiye geneli belediye çevresel harcamaları içindeki payı %1,48' ve Türkiye sıralaması 17.'liktir. Özellikle büyükşehir olduktan sonra, yapılan yatırımlarla Kahramanmaraş İli belediyelerinin Türkiye geneli belediye çevresel harcamaları içindeki payı artarak 2016 yılı itibariyle Türkiye'de 19. sıraya gelmiştir. İzmir ise bu alanda lider konumundadır. Toplam çevresel harcama miktarı itibariyle İzmir Türkiye'de 3. sıradadır.

6.1.2.1.(2). Adana Büyükşehir Belediyesi ve İlçe Belediyelerinin Çevresel Faaliyetlere Göre Çevresel Harcamaları

Adana Büyükşehir Belediyesi ve merkez ilçe belediyelerinin çevresel faaliyet alanlarına göre yapmış oldukları harcamalar aşağıda gösterilmiştir.

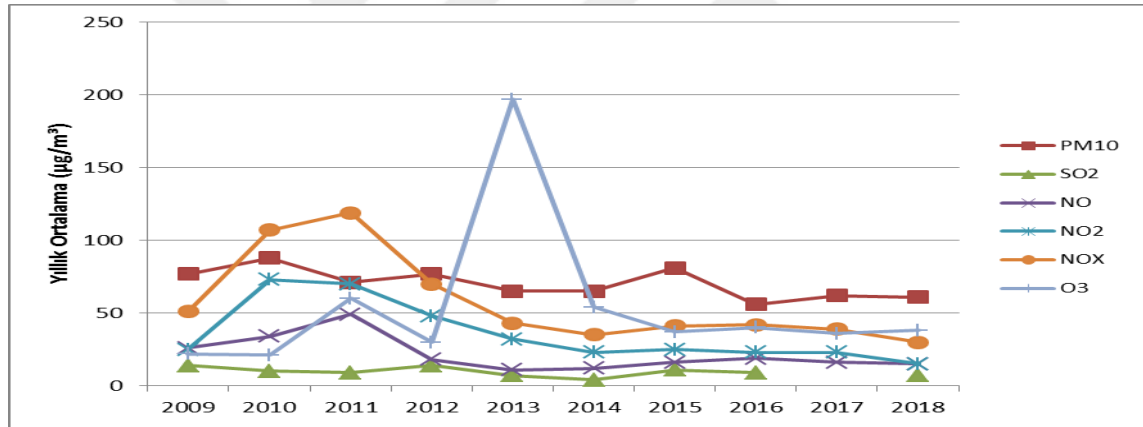

Şekil 6. 21. İl Belediyelerinin Çevresel Faaliyetlere Göre Çevresel Harcamaları TL (08.00.2020, <https://cevreselgostergeler.csb.gov.tr>).

Şekil 6.21'e bakıldığında, harcama türü bağlamında, 2016 yılında, Adana Büyükşehir Belediyesi ve merkez ilçe belediyelerinin toplam çevresel harcamalarının %46,8'i atık yönetimi (çöp) hizmetlerine, %30,3'ü içme suyu temini hizmetlerine ve %22,8'i ise atık su yönetimi hizmetlerine harcanmıştır. Çalışma kapsamındaki illerle mukayeseli olarak bakıldığında, 2016 yılında, Kayseri İli belediyelerinin toplam çevresel harcamalarının %53,3'ü su temini işleri ve hizmetlerine, %23,7'si atık yönetimi hizmetlerine, %22,3'ü atık su yönetimi hizmetlerine harcanmıştır yani Kayseri'de ciddi boyutta içme suyu temini sorunu vardır. Kahramanmaraş'ta ise 2016 itibarıyla il belediyelerinin toplam çevresel harcamalarının %46,5'i su temini işleri ve hizmetlerine, %39,2'si atık yönetimi hizmetlerine, %14,3'ü atık su yönetimi hizmetlerine harcanmıştır. İzmir'e baktığımızda 2016 yılında, İli belediyelerinin toplam çevresel harcamalarının %46,2'si su temini işleri ve hizmetlerine, %37,9'u atık yönetimi hizmetlerine, %12,7'si atık su yönetimi hizmetlerine harcanırken; Diyarbakır'da 2016 yılında, İli belediyelerinin toplam çevresel harcamalarının %49,3'ü atık yönetimi hizmetlerine, %40,5'u su temini işleri ve hizmetlerine, %10,2'si ise atık su yönetimi hizmetlerine harcanmıştır.

6.1.2.1.(3). Adana Büyükşehir Belediyesi Hava Kirliliği Verileri

Adana Büyükşehir Belediyesi ve merkez ilçe belediyelerinin hava kirliliği verileri aşağıdaki şekilde gösterilmiştir.

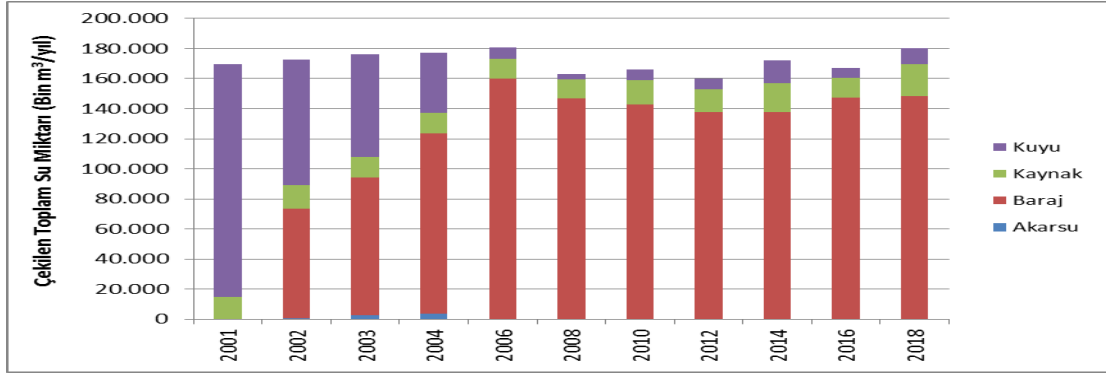
Şekil 6. 22. Adana (Valilik) İstasyonunun Hava Kalitesi Parametreleri Yıllık Ortalama Ölçüm Rakamları (08.00.2020, <https://cevresehgostergeler.csb.gov.tr.>).

Buna göre, Adana Valilik istasyonu için ölçüm yapılan PM₁₀ ve NO_x parametreleri ülkemiz yıllık sınır değerlerinin üzerindedir.

6.1.2.1.(4). İlde Belediyeler Tarafından İçme ve Kullanma Suyu Şebekesi için Çekilen Toplam Su Miktarı (Bin m³/yıl)

Adana Büyükşehir Belediyesi ve merkez ilçe belediyelerinin içme ve kullanma suyu olarak bir yılda kullandıkları toplam su miktarına ait veriler aşağıda paylaşılmıştır.

Öncelikle belirtmek gerekir ki, burada ifade edilen “Çekilen su” kavramı, “Belediyelerce içme suyu ve kullanma suyu şebekesiyle dağıtılmak amacıyla doğrudan su kaynaklarından (baraj, göl, gölet, akarsu, kaynak, kuyu, deniz vb.) temin edilen” su miktarını ifade etmektedir.

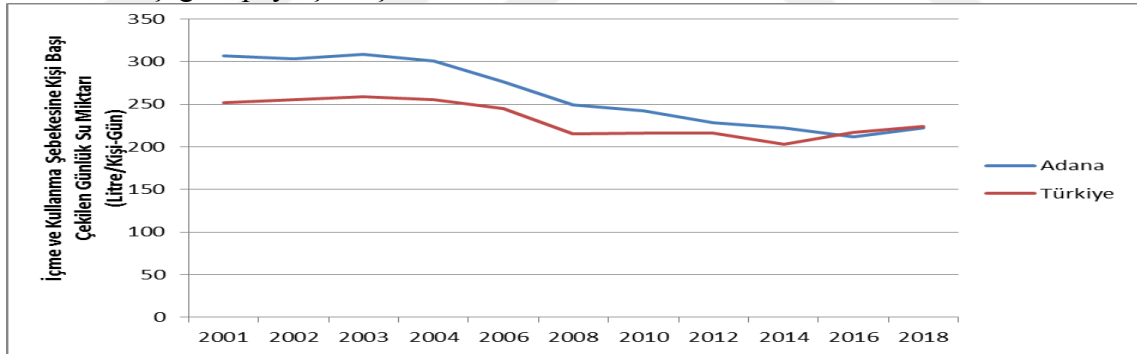

Şekil 6. 23. İlde Belediyeler Tarafından İçme Suyu ve Kullanma Suyu Şebekesi İçin Çekilen Toplam Suyun Miktarı (Bin m³/yıl) (08.02.2020, <https://cevresehgostergeler.csb.gov.tr.>).

Buna göre Şekil 6. 23'ten de anlaşılacağı üzere, 2001 yılında Adana'da içme ve kullanma amaçlı suyun neredeyse tamamına yakını kuyu suyuyla yapılan yatırımlarla 2018'lerde kullanılan suyun yaklaşık %90'lık bir kısmı baraj ve kaynak sularından temin edilir hale gelmiştir. Bu özellikle kamu sağlığı açısından önem arz eden bir durumdur.

6.1.2.1.(5). Belediyelerce İçme ve Kullanma Suyu Şebekesine Kişi Başına Çekilen Günlük Suyun Miktarı (Litre/Kişi-Gün)

Adana Büyükşehir Belediyesi ve merkez ilçe belediyeleri sınırları içinde yaşayan halkın, günlük litre bazında içme ve kullanma amaçlı tükettikleri su miktarına ait veriler aşağıda paylaşılmıştır.

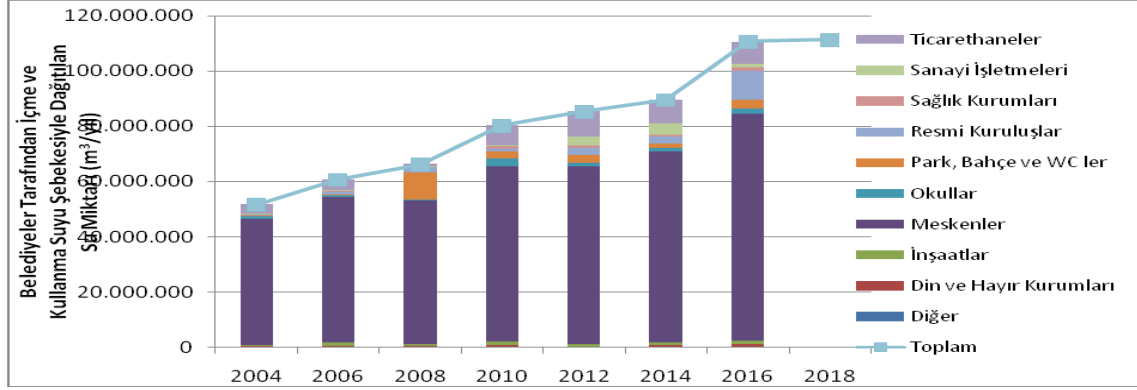
Şekil 6. 24. Belediyelerce İçme Suyu ve Kullanım Suyu Şebekesine Kişi Başı Çekilen Günlük Suyun Miktarı (Litre/Kişi-Gün) (08.02.2020, <https://cevresehgostergeler.csb.gov.tr.>).

Şekil 6. 24'e göre, Adana Büyükşehir Belediyesi ve merkez ilçe belediyelerince içme suyu ve kullanım suyu şebekesine kişi başına çekilen günlük su miktarı kişi başına Litre/Gün bazında 220 litre civarındadır ve bu alanda Türkiye ortalaması ile yaklaşık aynı durumdadır.

6.1.2.1.(6). Adana Büyükşehir Belediyesi ve Merkez İlçe Belediyeleri Tarafından İçme ve Kullanma Suyu Şebekesiyle Dağıtılan Su Miktarı

Bu başlıkta Adana Büyükşehir Belediyesi ve merkez ilçe belediyelerinin içme ve kullanma suyu olarak bir yılda dağıttıkları toplam su miktarına ait veriler paylaşılmıştır.

Öncelikle ifade etmek gerekir ki, kavram olarak, “İçme ve Kullanma Suyu Şebekesiyle Dağıtılan Su Miktarı” “Belediye tarafından içme suyu ve kullanma suyu şebekesiyle nihai kullanıcıya (resmi kurum, mesken, ticarethane vb.) ulaştırılan su” anlamına gelmektedir.

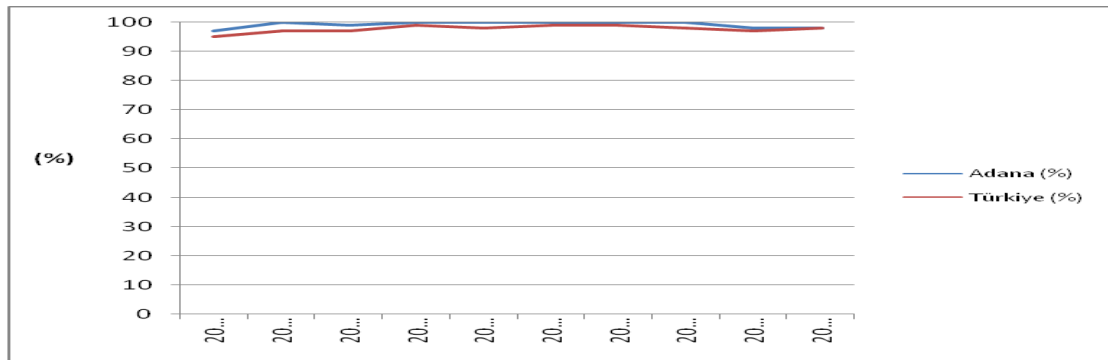

Şekil 6. 25. İlde Belediyelerce İçme Suyu ve Kullanım Suyu Şebekesiyle Dağıtılan Toplam Su Miktarı (08.00.2020, <https://cevresehgostergeler.csb.gov.tr.>).

Bu bağlamda Şekil 6.25 incelendiğinde, Adana'da kullanılan suyun çok büyük bir kısmının meskenlerde kullanıldığı ve 2004'ten 2018'e uzanan süreçte, park ve bahçelerde kullanılan suyun miktarının kullanılan modern sulama tekniklerinin etkisiyle çok büyük oranda azaldığı dikkat çekmektedir. Bu durum hayat kaynağı olan su kaynaklarının sürdürülebilirliği açısından olumlu bir gelişmedir.

6.1.2.1.(7). İçme Suyu ve Kullanma Suyu Şebekesiyle Hizmet Verilen Belediye Nüfusunun Toplam Belediye Nüfusuna Oranı

İçme ve kullanma suyu şebekesi ile hizmet verilen belediye nüfusunun toplam belediye nüfusuna oranı itibarıyla Adana ilinin durumu Şekil 6.26'da gösterilmiştir.

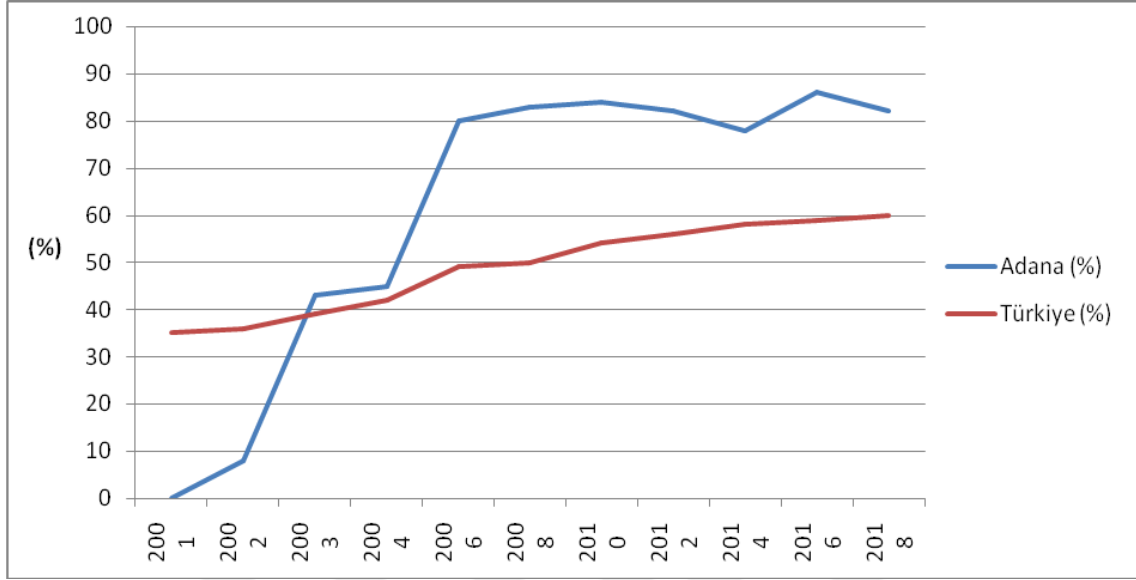

Şekil 6. 26. İçme ve Kullanma Suyu Şebekesi ile Hizmet Verilen Belediye Nüfusunun Toplam Belediye Nüfusuna Oranı (%) (08.02.2020, <https://cevresehgostergeler.csb.gov.tr.>).

Buna göre 2018 yılı itibarıyla Adana'da, Türkiye ortalaması ile uyumlu olarak, toplam belediye nüfusunun tamamına içme ve kullanma suyu şebekesi ile hizmet verilmektedir.

6.1.2.1.(8). İçme Suyu ve Kullanma Suyu Arıtma Tesisiyle Hizmet Verilen Belediye Nüfusunun Toplam Belediye Nüfusuna Oranı (%)

İçme ve kullanma suyunun özellikle de içme suyunun doğru metotlarla arıtılması insan sağlığı açısından büyük önem arz eden bir husustur. Bu anlamda Adana ilinin durumu Şekil 6.27’de gösterilmiştir.

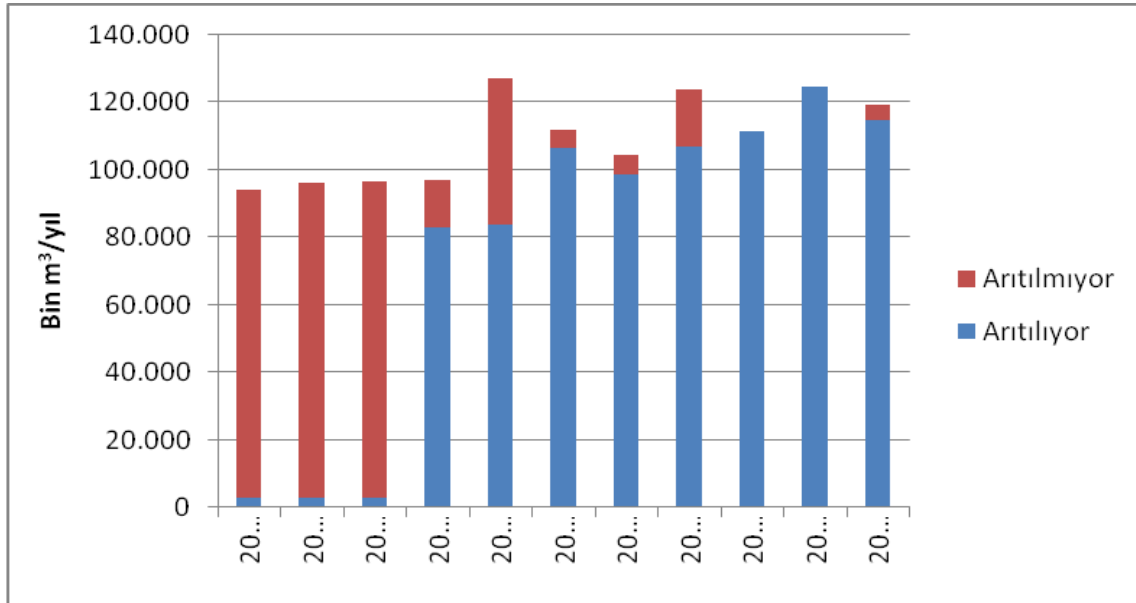

Şekil 6. 27. İçme Suyu ve Kullanma Suyu Arıtma Tesisiyle Hizmet Verilen Belediye Nüfusunun Toplam Belediye Nüfusuna Oranı (%) (08.02.2020, <https://cevreselgostergeler.csb.gov.tr.>).

Buna göre, İçme ve kullanma suyu arıtma tesisi ile hizmet verilen belediye nüfusunun toplam nüfusa oranı Adana’da %82’dir ve bu oran %60 olan Türkiye geneli ortalamasının hayli üzerindedir. Bu durum Adana’da su kirliliğini öncelikli sorunlar listesinde geri plana itmiştir. Nitekim Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı verilerine göre ilin 1. Öncelikli çevre sorunu özellikle trafikten kaynaklanan gürültü kirliliğidir. Çalışma kapsamındaki belediyelerle mukayeseli olarak bakıldığında, örneğin Diyarbakır’da Adana’ya yakın bir oranla belediye şebekesinden dağıtılan suyun % 89’una arıtma uygulanırken, Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi bu alanda en kötü durumdaki belediyedir. Kahramanmaraş’ta 2018 itibariyle, belediye şebekesinden dağıtılan suyun ancak % 14’üne arıtma uygulanmaktadır ve bu oran Türkiye ortalaması olan %60’ın altında, % 82’lik arıtma oranına ulaşan Adana’nın ise çok gerisindedir. Diyarbakır’da ise belediye şebekesinden dağıtılan suyun % 89’una arıtma uygulanmaktadır. İzmir’de bu oran % 75’ken Kayseri ile ilgili veri bulunamamıştır.

6.1.2.1.(9). Arıtılma Durumuna Göre Şebekeden Deşarj Edilen Atık su Miktarı (Bin m3/yıl)

Adana’da, arıtılma durumuna göre şebekeden deşarj edilen atık su miktarına ilişkin veriler Şekil 6. 28’de gösterilmiştir.

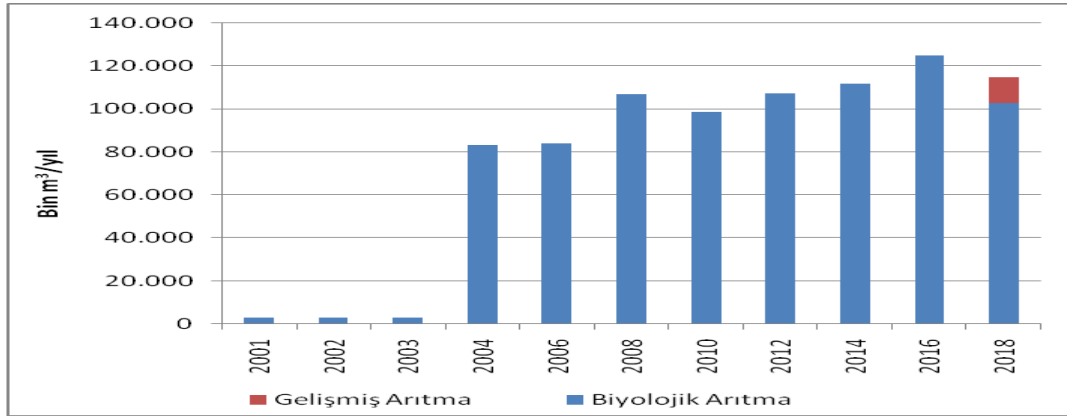
Şekil 6. 28. Arıtılma Durumuna Göre Şebekeden Deşarj Edilen Atık su Miktarı (Bin m³/yıl)(08.02.2020, <https://cevresehgostergeler.csb.gov.tr>).

Buna verilere göre, 2001'den 2018'e uzanan süreçte atık suların arıtılmasında çok büyük mesafe kat edilmiştir. 2001'de atık suların yaklaşık sadece %3'ü arıtılırken, 2018'e gelindiğinde yapılan arıtma tesisi yatırımlarının bir sonucu olarak bu oran tam tersine dönmüştür. Anılan yılda Adana'da atık suların %96'sı arıtılarak, %4'ü ise arıtılmadan alıcı ortama deşarj edilmektedir. Bu çevrenin çok daha az kirlenmesi demektir. Mukayeseli olarak bakıldığında çalışma kapsamındaki illerden örneğin Diyarbakır'da atık suların tamamına arıtma uygulanmakta, Kahramanmaraş'ta ise belediye şebekesinden deşarj edilen atık suların %24'üne arıtma uygulanırken, % 76'sı arıtılmadan deşarj edilmektedir.

Ancak hemen ifade etmek gerekir ki "Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi'nin" "Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı" ve "Avrupa Birliği" desteğiyle yaparak hizmete sunduğu Kahramanmaraş Atıksu Arıtma Tesisleri 4 haziran 2018'de hizmete girmiştir ve bu sürdürülebilir bir çevre adına çok olumlu bir gelişme olarak değerlendirilebilir (Aksu Haber, 20.02.2020, <https://www.aksutvhaber.net/>).

6.1.2.1.(10). Arıtma Tesisi Tipine Göre Atık su Arıtma Tesislerinde Arıtılan Atık su Miktarı (Bin m³/yıl)

Kavramsal olarak atıksu arıtımı, çeşitli nedenlerle kirlenen atık suların deşarj edildikleri ortamların bakteriyolojik, fiziksel, kimkanuni, ve ekolojik özelliklerini bozmayacak bir vaziyete getirmek için gerçekleştirilen, biyolojik, fiziksel ve kimkanuni süreçlerin bir ya da birkaçını kapsayan bir süreçtir.

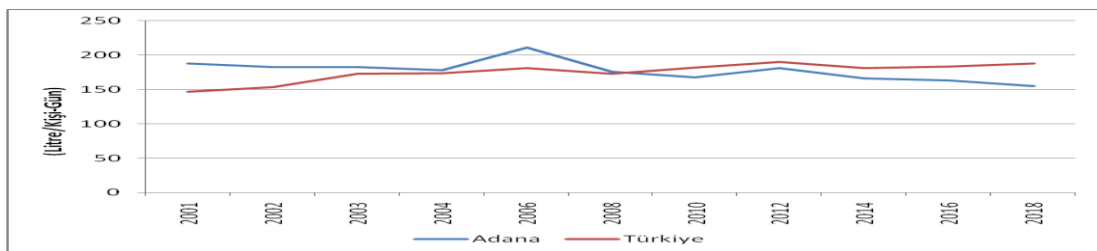

Şekil 6. 29. Arıtma Tesisi Tipine Göre Atıksu Arıtma Tesislerinde Arıtılan Atıksu Miktarı (Bin m³/yıl)(08.00.2020, <https://cevresehgostergeler.csb.gov.tr.>).

Şekil 6. 29'dan da anlaşılacağı üzere Adana'da, 2018 yılı itibariyle arıtılan kentsel atık suların %90'ına biyolojik arıtma, %10'una ise gelişmiş arıtma teknikleri uygulanmaktadır. Bu çevre kirliliğini önleme noktasında olumlu bir gelişme olarak değerlendirilebilir. Mukayeseli olarak bakıldığında ise çalışma kapsamındaki illerden örneğin Diyarbakır 'da, 2014 yılına kadar sadece fiziksel arıtma uygulanırken, 2018 yılı itibariyle arıtılan kentsel atık suların tamamına biyolojik arıtma, teknikleri uygulanmaktadır. İzmir'de ise arıtılan atık suların %97'sine yani neredeyse tamamına en ileri arıtma tekniği olan gelişmiş arıtma uygulanırken, en ilkel teknik olan fiziksel arıtmanın oranı, %1,6 biyolojik arıtmanın ise,%1,3'tür. Bu alanda çalışma kapsamındaki en başarılı belediye İzmir Büyükşehir Belediyesidir.

6.1.2.1.(11). Belediyelerce Tahliye Edilen Kişi Başına Günlük Atık Suyun Miktarı (Litre/Kişi-Gün)

Adana Büyükşehir Belediyesi sınırlarında tahliye edilen kişi başına günlük atık suyun miktarı, Türkiye ortalaması ile mukayeseli bir biçimde, kişi başı günlük olarak ve litre bazında aşağıda gösterilmiştir.

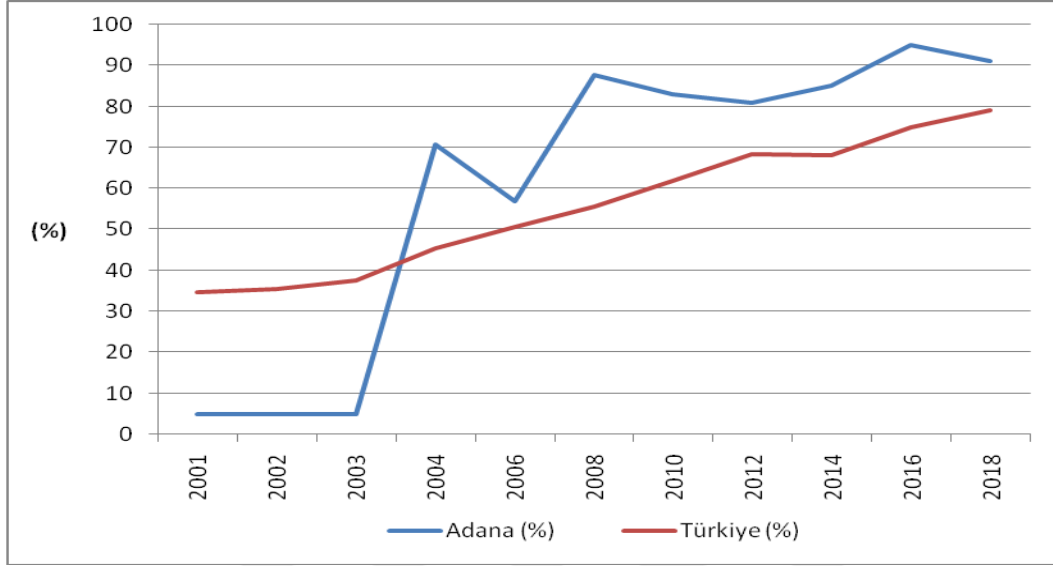

Şekil 6. 30. Belediyelerce Tahliye Edilen Kişi Başına Günlük Atıksuyun Miktarı (Litre/Kişi-Gün),(08.02.2020, <https://cevresehgostergeler.csb.gov.tr.>).

Şekil 6. 30'a göre Adana ve Türkiye ortalamasının seyri 2001'den 2018'e uzanan süreçte tam tersi bir görünüme bürünmüştür. 2001'de Adana'da kişi başı atık su miktarı 188 litreyken ülke ortalaması 147 litredir. 2018'e gelindiğinde ise Adana'da kişi başı günlük atık su miktarı 155 litreye düşerken ülke ortalaması 188 litreye çıkmıştır. Bu durum anılan dönemde Adana'da su israfının azaldığı şeklinde yorumlanabilir.

6.1.2.1.(12). Atıksu Arıtma Tesisiyle Hizmet Sunulan Belediye Nüfusunun Toplam Belediye Nüfusuna Oranı (%)

Adana Büyükşehir Belediyesi sınırlarında atıksu arıtma tesisiyle hizmet sunulan belediye nüfusunun toplam belediye nüfusuna oranına ilişkin doneler aşağıda paylaşılmıştır.

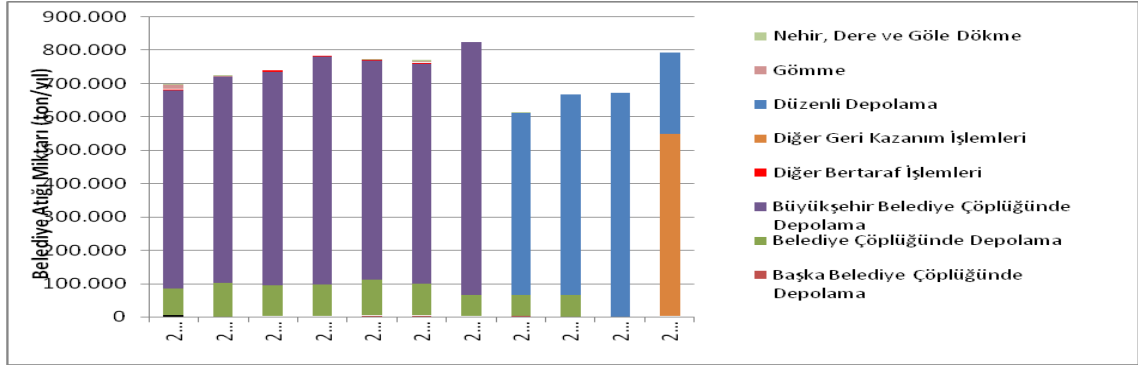
Şekil 6. 31. Atık su Arıtma Tesisi ile Hizmet Verilen Belediye Nüfusunun Toplam Belediye Nüfusuna Oranı (%) (08.00.2020, <https://cevresehgostergeler.csb.gov.tr.>).

Şekil 6. 31'den de anlaşılacağı üzere, 2001'de ülke ortalamasının çok altında olmasına rağmen, 2018 yılı itibarıyla, Adana'da atık su arıtma tesisi ile hizmet verilen belediye nüfusunun toplam belediye nüfusuna oranı %91,2 olup bu oran %79 olan Türkiye ortalamasının oldukça üzerindedir. Yani Adana'da, nüfusun neredeyse tamamının atık suları arıtılarak tabiata bırakılmaktadır. Bu durum kentsel çevre sorunlarının çözümü noktasında, önleyici müdahale ilkesi açısından olumlu bir durumdur.

6.1.2.1.(13). Katı Atık Yönetimi

Öncelikle Belediye atıkları kavramını açıklamak gerekirse; "Yerleşim birimlerindeki meskenlerden, ticari işletmelerden, bürolardan, özellikle pazar yerleri, haller, parklar, bahçeler ile cadde ve sokaklardan kaynaklanan atıklardır." denilebilir.

Adana'da katı atıkların toplanması işlemi ilçe belediyeleri tarafından, bertaraf edilmesi ise Adana Büyükşehir Belediyesi'nce gerçekleştirilmektedir. BŞB sınırları dahilinde toplanan katı atıklar, sofulu depolama bölgesine nakledilmektedir. Depolama bölgesinin bulunduğu yerde, merkez ilçe konumundaki belediyelerin konut kaynaklı katı atıklarının, ticari ve kurumsal kaynaklı nitelikli, evsel kökenli katı atıklarının ayrıştırılması, kompostlanması ve düzenli bir biçimde depolanmasıyla tıbbi atıkların imhasını içeren "Adana Büyükşehir Belediyesi" entegre katı atık bertaraf tesisi 2011'de faaliyete geçmiştir (Adana Büyükşehir Belediyesi, 03.04.2018, <http://www.adana.bel.tr/>).

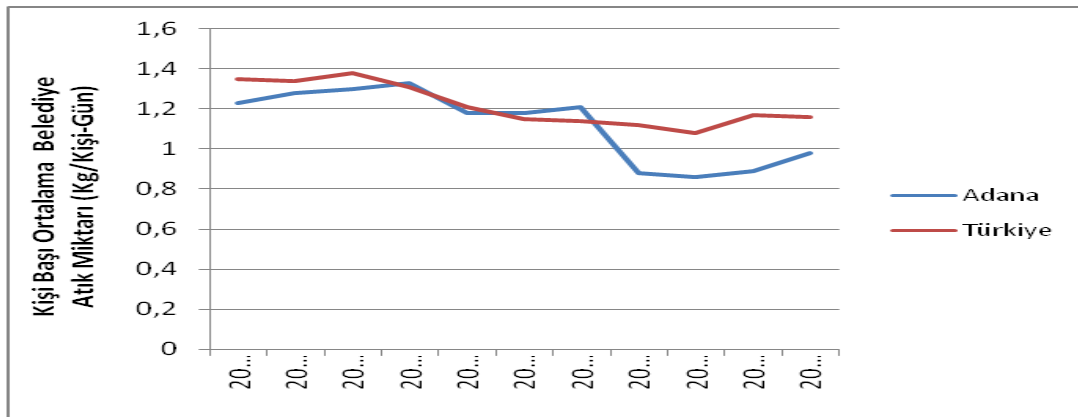

Şekil 6. 32. Toplam Belediye Atığı Miktarının Bertaraf Yöntemine Göre Dağılımı (Ton/Yıl) (08.00.2020, <https://cevreselgostergeler.csb.gov.tr.>).

Şekil 6.32'de, Toplam belediye atığı miktarının bertaraf tekniğine göre dağılımı yıl ve ton bazında verilmiştir. Buna göre, 2018 yılı itibariyle Adana'da toplam belediye atıklarının yaklaşık %31'i düzenli depolama yöntemiyle bertaraf edilmekte, %69'u ise geri kazanılmaktadır. Adana'da belediye nüfusunun tamamına atık hizmeti verilmektedir. Mukayeseli olarak bakıldığında, örneğin 2018 yılı itibariyle Diyarbakır'da belediye atıklarının tamamı düzensiz depolanmaktadır. Bu oran örneğin bu çalışmanın kapsamında yer alan İzmir Büyükşehir Belediyesi için sadece % 6,5'tir. İzmir Büyükşehir Belediyesi bünyesinde belediye atıklarının % 84'ü ise düzenli depolanmaktadır ve hatta atıkların bir kısmına geri dönüşüm uygulanmaktadır. Çalışma kapsamındaki belediyelerde atıkların geri dönüşümü noktasındaki en başarılı belediye ise Adana Büyükşehir Belediyesi'dir. Zira 2018 yılı itibariyle, 792 bin ton atığın 547 bin tonuna geri dönüşüm işlemi uygulanmıştır. Bu hem sürdürülebilir bir çevre ve hem de sürdürülebilir bir ekonomi açısından fevkalade olumlu bir durumdur.

6.1.2.1.(14). Kişi Başına Ortalama Belediye Atık Miktarı (Kg/Kişi-Gün)

Adana Büyükşehir Belediyesi sınırlarında kişi başına düşen ortalama belediye atık miktarı, Türkiye ortalaması ile mukayeseli bir biçimde, kişi başı günlük olarak ve kilo gram bazında aşağıda gösterilmiştir.

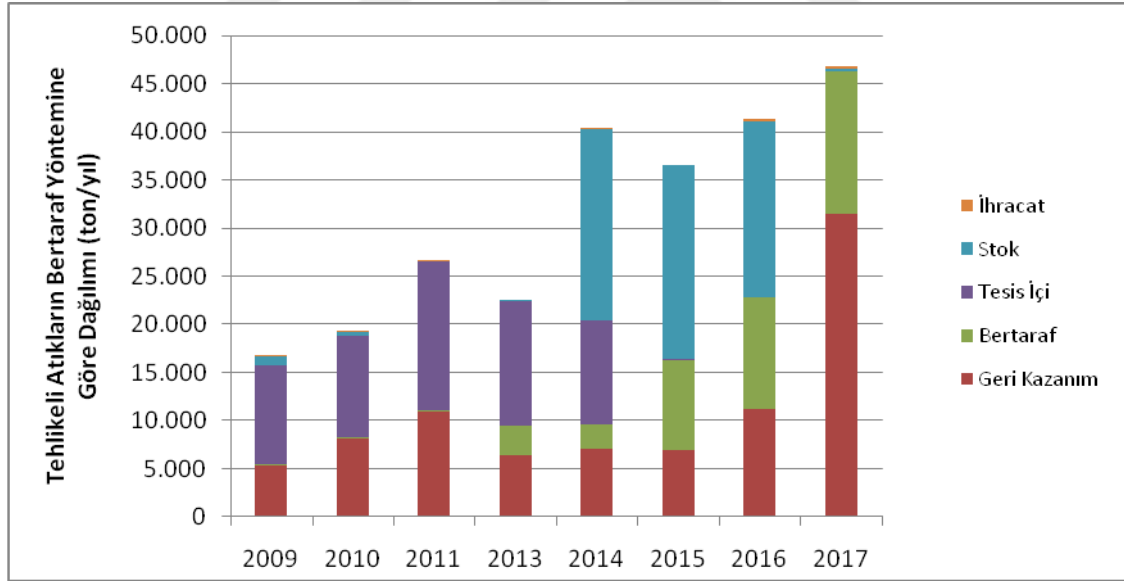
Şekil 6. 33. Kişi Başına Ortalama Belediye Atık Miktarı (Kg/Kişi-Gün) (08.02.2020, <https://cevreselgostergeler.csb.gov.tr.>).

Buna göre, Adana'da kişi başına düşen ortalama belediye atık miktarı 2012 yılından itibaren alınan önlemlerin etkisinin bir sonucu olarak, 0,98 kg olup Türkiye ortalamasının kayda değer şekilde altındadır. Adana'da atık hizmeti verilen belediye nüfusunun toplam belediye nüfusuna oranı ise % 100'dür. Bu çalışmanın kapsamında

yer alan diğer iller ile karşılaştırmalı olarak bakıldığında ise, Kayseri'de 2018 itibarıyla, kişi başı günlük ortalama belediye atık miktarı 0,95 kg, Kahramanmaraş'ta 2018 yılında, günlük kişi başı ortalama belediye atık miktarı 0,77 kg, İzmir'de günlük kişi başına düşen ortalama belediye atık miktarı 1,36 kg ve Diyarbakır'da ise günlük kişi başına düşen ortalama belediye atık miktarı 1,08 kg en fazla kişi başı atık üreten il İzmir olmuştur. İzmir'de kişi başı gayrisafi yurtiçi hasıla miktarı 12.344 dolar ile Türkiye ortalamasının üzerinde olup, 2017 yılı itibarıyla Türkiye genelinde 5.sıradadır. İzmir'de kişi başı atık miktarının bu kadar yüksek olması refah seviyesine bağlı yüksek tüketime bağlanabilir. Diğer taraftan çalışma kapsamındaki iller arasında 5.003 dolarla en düşük gelir seviyesine sahip Diyarbakır'ın, İzmir'den sonra en fazla kişi başı atık miktarına sahip olması, kişi başı atık miktarının belirlenmesinde refah düzeyi dışında örneğin tüketim alışkanlıkları gibi başkaca parametrelerin de etkili olduğu şeklinde değerlendirilebilir.

6.1.2.1.(15). Tehlikeli Atıkların Bertaraf Yöntemine Göre Dağılımı (Maden Atıkları Hariç) (Ton/Yıl)

Öncelikle ifade etmek gerekir ki, Tehlikeli atıklar denilince " Parlayıcı, Patlayıcı, kendi kendine yanmaya uygun, su ile temas etmesi durumunda, parlayıcı gazlar çıkaran, oksitleyici, organik peroksit içeren, zehirli, havayla ve suyla teması durumunda toksik gazlar çıkaran, toksik ve de eko-toksik özellikler içeren atıklar " kast edilmektedir. Bu bağlamda Adana'da 2017'de madeni atıklar dışında kalan tehlikeli atıkların geri kazanımları oranı % 67'dir ve bu oran Türkiye geneli oranı olan %84'ün oldukça altındadır.

Şekil 6. 34. Tehlikeli Atıkların Bertaraf Yöntemine Göre Dağılımı (Maden Atıkları Hariç) (Ton/Yıl) (08.00.2020, <https://cevreselgostergeler.csb.gov.tr.>).

Bu çalışmanın kapsamında yer alan diğer iller ile karşılaştırmalı olarak bakıldığında ise, tamamı maden atıkları hariç ve 2017 yılına ait veriler olmak üzere, Kayseri'de tehlikeli atıkların geri kazanım oranı %79, Kahramanmaraş'ta %78, İzmir'de %82 ve Diyarbakır'da ise %54'tür. Görüldüğü üzere çalışmanın kapsamında yer alan büyükşehir belediyelerinin tamamında tehlikeli atıkların geri kazanım oranı Türkiye ortalaması olan %84'ün altındadır. Bu alanda en başarılı il İzmir iken en başarısız il ise Diyarbakır'dır.

Adana Büyükşehir Belediyesi atıklardan ciddi miktarda elektrik üretmektedir. Nitekim buna ilişkin bilgilere Adana Büyükşehir Belediyesinin 2015-2019 dönemini

kapsayan Stratejik Plan belgesinde şöylece yer verilmiştir, "Entegre katı atık bertaraf tesisinde on bir tane elektrik üretim motoru vardır. Bu motorlar direkt olarak çöplerden çıkarılan gazı kullanarak elektrik üretmektedir. Motorların her biri 1,4 MW elektrik üretmektedir ve halihazırda toplamda 15,6 MW/h kurulu güce sahip bulunan elektrik üretim tesisi ve çöplerden üretilen gazı depolamak maksadıyla 16.000 m³'lük gaz depolama tankı mevcuttur. Tesisin üretim kapasitesi zamanla çöp miktarına ve gaz üretimine bağlı olarak arttırılabilir." (Adana Büyükşehir Belediyesi, 03.04.2018, <http://www.adana.bel.tr/>).

6.1.2.1.(16). Çevresel Gürültünün Değerlendirilmesi İle İlgili Çalışmalar

Belirtmek gerekir ki Adana ilinin bir numaralı kentsel çevre sorunu (Bakınız Şekil 4.1) gürültü kirliliğidir.

- Adana Büyükşehir BŞB mücavir alanında stratejik gürültü haritalarının hazırlanması, çevresel gürültünün değerlendirilmesi ve yönetimi yönetmeliği bağlamında işyeri açma ve çalıştırma izni için lüzumlu, gürültü kontrol ruhsatının aranması, iptali, düzenli ya da düzensiz çevreye yayılan gürültü seviyesinin denetim altına alınması amacı ile münasip alan ve sürelerin tespitini sağlar.

- Anlık gürültülerin Zabıta Dairesi Başkanlığına aktarılması ile neticeye bağlanması temin edilmektedir. Daimi gürültülerdeyse Zabıta Daire Başkanlığı ve Adana Valiliği Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği İl Müdürlüğüyle koordinasyon içerisinde gürültü seviyeleri yönetmelik bağlamında tespit edilen sınır değerlerde olmasını temin etmektedir (Adana Büyükşehir Belediyesi, 03.04.2018, <http://www.adana.bel.tr/>).

6.1.2.1.(17). Adana Büyükşehir Belediyesi Diğer Çevresel Faaliyetler

Yukarıda belirtilen hususların dışında, Adana Büyükşehir Belediyesi tarafından yürütülen, elektronik atıkların toplanmasından, tıbbi atıkların bertarafına varıncaya kadar çok önemli başkaca çevreye dair hizmetlerde vardır. Bunlar belediyenin faaliyet raporlarından alıntılanarak aşağıda kısaca özetlenmiştir: -Atık Elektrik ve Elektronik Eşyalarla İlgili Çalışmalar, -Ömrünü Tamamlamış Hurda Lastiklerle İlgili Çalışmalar, - Bitkisel Atık Yağlarla İlgili Çalışmalar, -Atık Pil ve Akümülatörler İle İlgili Çalışmalar: Bu konuda, Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığınca yetkilendirilen Taşınabilir Pil Üreticileri ve İthalatçıları Derneği (TAP) ile irtibata geçilerek bu bağlamda 14 ton civarında atık pil toplanmıştır. Toplanan atık pillerin bertarafı protokol uyarınca TAP tarafından yapılmaktadır. İldeki toplam atık toplama nokta sayısı 300, kutu ve bidon sayısı 1200 civarındadır. -Tıbbi Atıkların Kontrolü İle İlgili Çalışmalar: "Adana Büyükşehir Belediyesi mücavir bölgesi içerisindeki "hastane ve benzeri tedavi ve önleyici sağlık hizmetleri veren birimlerden husule gelen atıkların bertarafı" yapılmak üzere kurulmuş olan "Tıbbi Atık Sterilizasyon Tesisi" 12.04.2014 tarihinde hizmete alınmıştır."

-Hafriyat Toprağı, İnşaat ve Yıkıntı Atıkları İle İlgili Çalışmalar: "Adana Büyükşehir Belediyesince Hafriyat Toprağı, İnşaat ve Yıkıntı Atıkları Yönetim Planı hazırlanmıştır. Buna göre, mücavir alan dahilinde hafriyat toprağı, inşaat ve yıkıntı atıkları depolama alanları tespit edilmiştir. İlçe Belediyeleriyle yapılan eşgüdümlü çalışmalarla hafriyat ve moloz dökümlerinin belirlenen bu alanlara yapılması temin edilmektedir." (Adana Büyükşehir Belediyesi, 03.04.2018, <http://www.adana.bel.tr/>).

6.1.2.1.(18). Adana İli Arazi Kullanımı

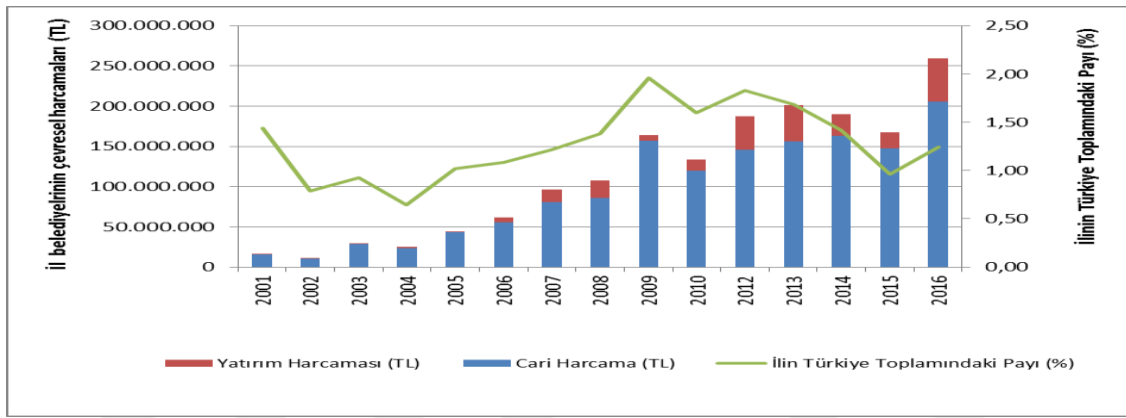
Çevresel Verilerin Koordinasyonu Projesi verilerine göre; "2018 yılı itibarıyla Adana'nın % 3'ünü yapay alanlar, % 47,95'ini tarımsal alanlar, % 45,97'sini orman ve yarı doğal alanlar, % 0,84'ünü sulak alanlar, % 2,24 'ünü su kütleleri oluşturmaktadır." (Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 08.00.2020, <https://cevreselegostergeler.csb.gov.tr/>).

6.1.2.2. Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi

Bu bölümde kullanılan veriler, Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi'nin 2015-2019 stratejik planı ve 2017,2018 faaliyet raporları ile Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığının web sayfasında yer alan bilgilerden istifade edilerek hazırlanmıştır. Bu bağlamda Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi'nin, çevre ile ilgili yürüttüğü faaliyetlere ilişkin bilgilere aşağıda yer verilmiştir.

6.1.2.2.(1). Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi ve İlçe Belediyelerinin Harcama Türüne Göre Çevresel Harcamaları

Yıllar itibariyle, Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi ve merkez ilçe belediyelerinin yaptıkları çevresel harcamaların tutarı ve bunun Türkiye geneli belediye çevresel harcamalarının içindeki payı aşağıdaki şekilde gösterilmiştir.

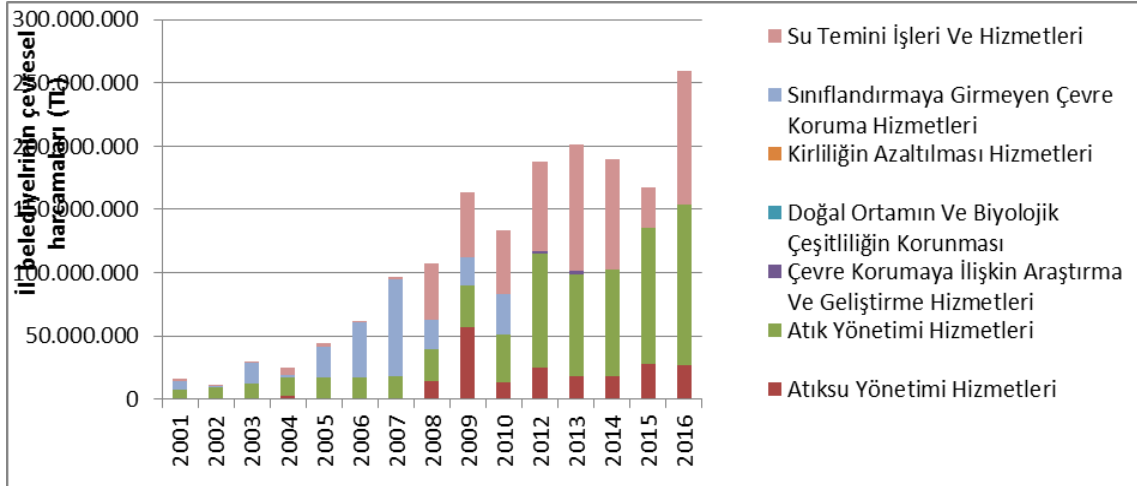

Şekil 6. 35. Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi'nin ve İl Belediyelerinin Harcama Türüne Göre Çevresel Harcamaları (08.02.2020, <https://cevreselgostergeler.csb.gov.tr>).

Buna göre, Şekil 6.35'teki veriler incelendiğinde, Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi ve merkez ilçe belediyelerinin yaptıkları çevresel harcamaların tutarı 2001'den 2017'ye uzanan süreçte çok büyük artış göstermiştir. Bu harcamalar ağırlıklı olarak cari harcama niteliğindedir. Ancak 2016'dan itibaren çevre ile ilgili yatırım harcamalarının miktarında da bir artış yaşandığı gözlemlenmektedir. Türkiye geneli belediye çevresel harcamalarının içindeki payı itibariyle bakıldığında burada Diyarbakır'ın payı %1,24'tür Türkiye'de ki sıralaması ise 20.'lidir. Bu noktada mukayeseli olarak bakıldığında, çalışma kapsamındaki illerden 2016 yılı itibariyle Kayseri İli belediyelerinin çevresel harcamalarının Türkiye geneli belediye çevresel harcamaları içindeki payı %1,48' ve Türkiye sıralaması 17.'lik iken, özellikle büyükşehir olduktan sonra, Kahramanmaraş İli belediyelerinin Türkiye geneli belediye çevresel harcamaları içindeki payı artarak 2016 yılı itibariyle Türkiye'de 19. sıraya gelmiştir. İzmir ise bu alanda lider konumundadır. Toplam çevresel harcama miktarı , itibariyle İzmir Türkiye'de 3. sıradadır. Adana'nın ise çevresel harcamaları artmış, ancak Türkiye geleni belediye çevresel harcamaları içindeki payı düşmüştür. Nitekim Adana'nın toplam çevresel harcama miktarı , 2016 yılı itibariyle Türkiye'de 9. sıradadır.

6.1.2.2.(2). Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi ve İlçe Belediyelerinin Çevresel Faaliyetlere Göre Çevresel Harcamaları

Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi'nin ve merkez ilçe belediyelerinin çevresel faaliyet alanlarına göre yapmış oldukları harcamalar aşağıda gösterilmiştir.

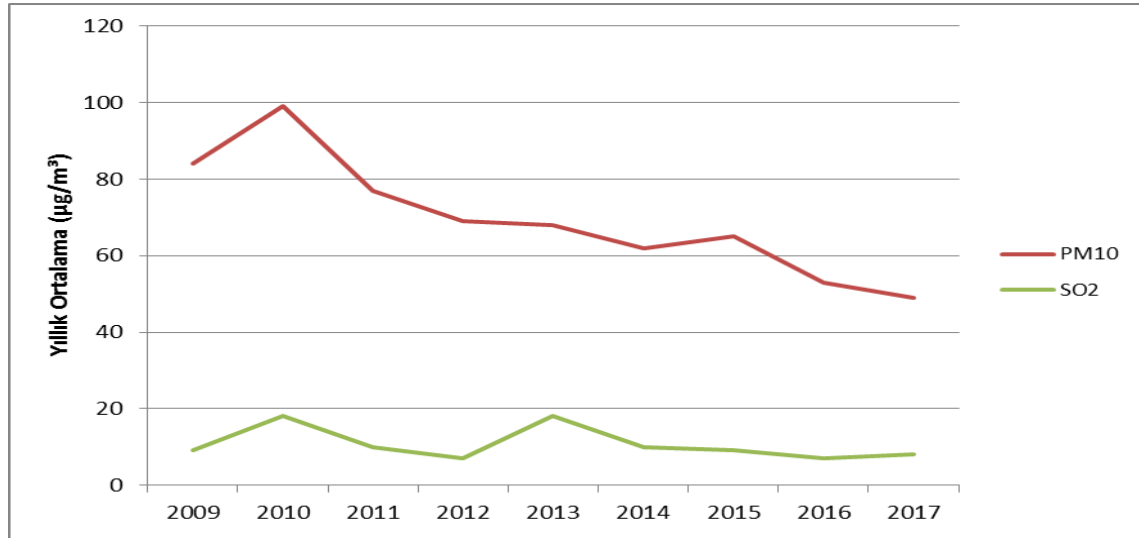

Şekil 6. 36. Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi’nin ve İl Belediyelerinin Çevresel Faaliyetlere Göre Çevresel Harcamaları (08.00.2020, <https://cevreselgostergeler.csb.gov.tr.>).

Şekil 6.36. incelendiğinde, harcama türü itibariyle, 2016 yılında, Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi ve merkez ilçe belediyelerinin toplam çevresel harcamalarının %49,3’nün atık yönetimi (çöp) hizmetlerine, %40,5’u su temini işleri ve hizmetlerine ve %10,2’sinin ise atık su yönetimi hizmetlerine harcadığı görülmektedir. Çalışma kapsamındaki illerle mukayeseli olarak bakıldığında, 2016 yılında, Kayseri İli belediyelerinin toplam çevresel harcamalarının %53,3’ü su temini işleri ve hizmetlerine, %23,7’si atık yönetimi hizmetlerine, %22,3’ü atık su yönetimi hizmetlerine harcanmıştır yani Kayseri’de ciddi boyutta içme suyu temini sorunu vardır. Kahramanmaraş’ta ise 2016 itibariyle il belediyelerinin toplam çevresel harcamalarının %46,5’i su temini işleri ve hizmetlerine, %39,2’si atık yönetimi hizmetlerine, %14,3’ü atık su yönetimi hizmetlerine harcanmıştır. İzmir’e baktığımızda 2016 yılında, İl belediyelerinin toplam çevresel harcamalarının %46,2’si su temini işleri ve hizmetlerine, %37,9’u atık yönetimi hizmetlerine, %12,7’si atık su yönetimi hizmetlerine harcanırken; Adana Büyükşehir Belediyesi ve merkez ilçe belediyelerinin toplam çevresel harcamalarının %46,8’i atık yönetimi (çöp) hizmetlerine, %30,3’ü içme suyu temini hizmetlerine ve %22,8’i ise atık su yönetimi hizmetlerine harcanmıştır.

6.1.2.2.(3). Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi Hava Kirliliği Verileri

Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi ve merkez ilçe belediyelerinin hava kirliliği verileri aşağıdaki şekilde gösterilmiştir.

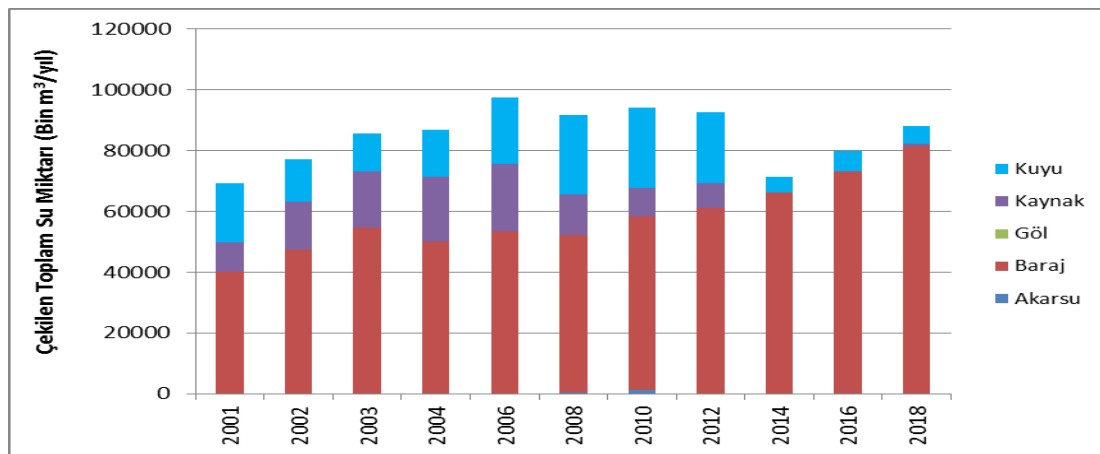

Şekil 6. 37. Diyarbakır İstasyonunun Hava Kalitesi Parametreleri Yıllık Ortalama Ölçüm Rakamları (µg/m³) (1 saatlik),(08.02.2020, <https://cevreselgostergeler.csb.gov.tr.>).

Buna göre, 2018 yılı için ülkemizde PM10 parametresi için yıllık sınır değer 40 µg/m³, SO2 parametresi için yıllık ekosistem sınır değer 20 µg/m³'dür. Buna çerçevede, Diyarbakır istasyonunun 2018 yılı yıllık ortalama PM10 parametresi, 2018 yılı yıllık sınır değerdedir.

6.1.2.2.(4). İldeki Belediyeler Tarafından İçme Suyu ve Kullanma Suyu Şebekesi İçin Çekilen Toplam Su Miktarı (Bin m³/yıl)

Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi ve merkez ilçe belediyelerinin içme ve kullanma suyu olarak bir yılda kullandıkları toplam su miktarına ait veriler aşağıda paylaşılmıştır.

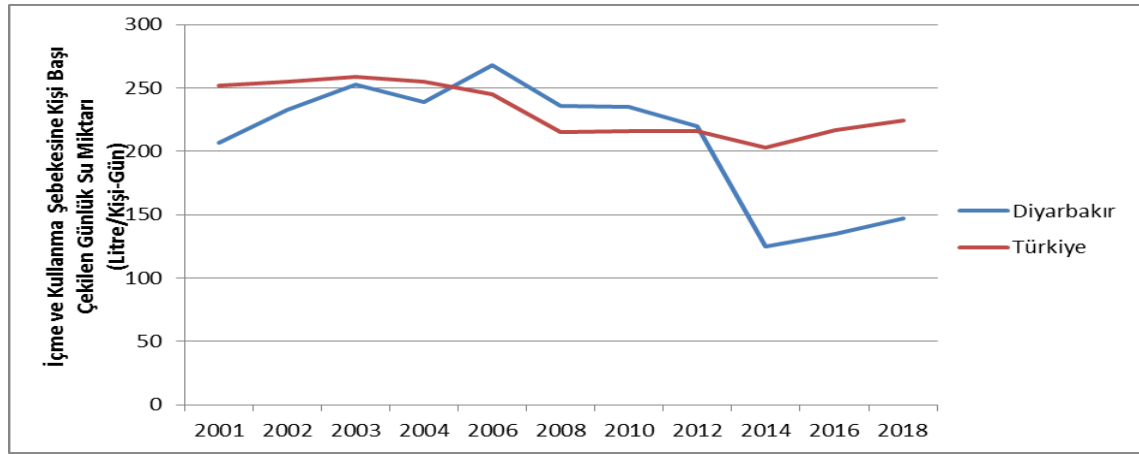
Şekil 6. 38. Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi ve Diğer Belediyeler Tarafından İçme Suyu ve Kullanma Suyu Şebekesi İçin Çekilen Toplam Su Miktarı (Bin m³/yıl) (08.00.2020, <https://cevreselgostergeler.csb.gov.tr.>).

Buna göre Şekil 6.38'den de anlaşılacağı üzere, 2001 yılında Diyarbakır'da içme ve kullanma amaçlı suyun yarısından fazlası baraj suyuyken yapılan yatırımlarla

2018’lerde kullanılan suyun yaklaşık %90’lık bir kısmı baraj sularından temin edilir hale gelmiştir. Bu özellikle kamu sağlığı açısından önem arz eden bir durumdur.

6.1.2.2.(5). Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi ve Diğer Belediyelerce İçme Suyu ve Kullanma Suyu Şebekesine Kişi Başına Çekilen Günlük Su Miktarı (Litre/Kişi-Gün)

Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi ve merkez ilçe belediyeleri sınırları içinde yaşayan halkın, günlük litre bazında içme ve kullanma amaçlı tükettikleri su miktarına ait veriler aşağıda paylaşılmıştır.

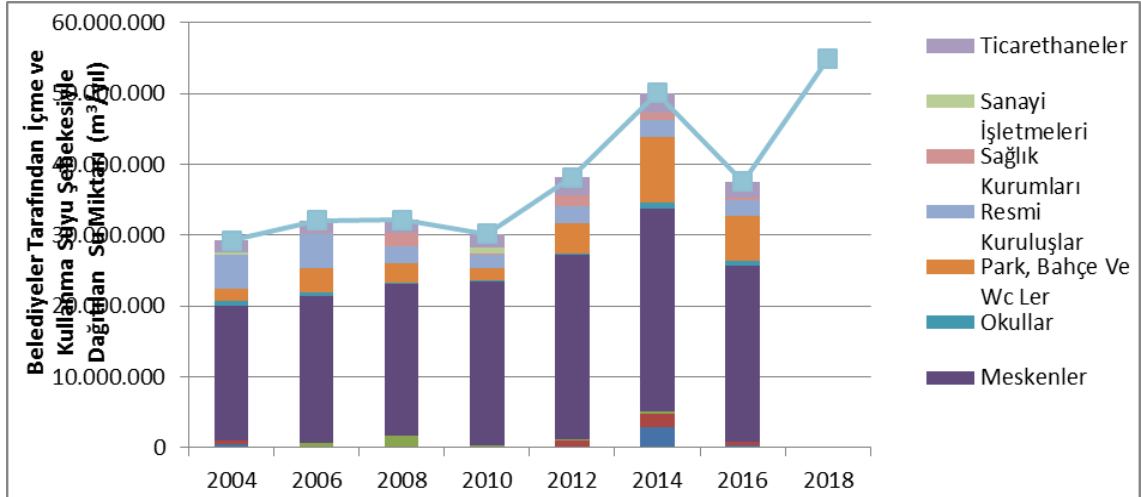

Şekil 6. 39. Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi ve Diğer Belediyelerce İçme Suyu ve Kullanma Suyu Şebekesine Kişi Başına Çekilen Günlük Su Miktarı (Litre/Kişi-Gün) (08.02.2020, <https://cevresehgostergeler.csb.gov.tr/illerin-cevre-gostergeleri->).

Şekil 6.39.’a göre, Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi ve merkez ilçe belediyelerince içme suyu ve kullanım suyu şebekesine kişi başı çekilen günlük suyun miktarı 2018 itibariyle, kişi başına Litre/Gün bazında 147 litre civarındadır ve bu Türkiye ortalaması olan 224 litrenin altındadır.

6.1.2.2.(6). Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi ve Merkez İlçe Belediyelerince İçme Suyu ve Kullanım Suyu Şebekesiyle Dağıtılan Suyun Miktarı

Bu başlıkta Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi ve merkez ilçe belediyelerinin içme ve kullanma suyu olarak bir yılda dağıttıkları toplam su miktarına ait bilgiler paylaşılmıştır.

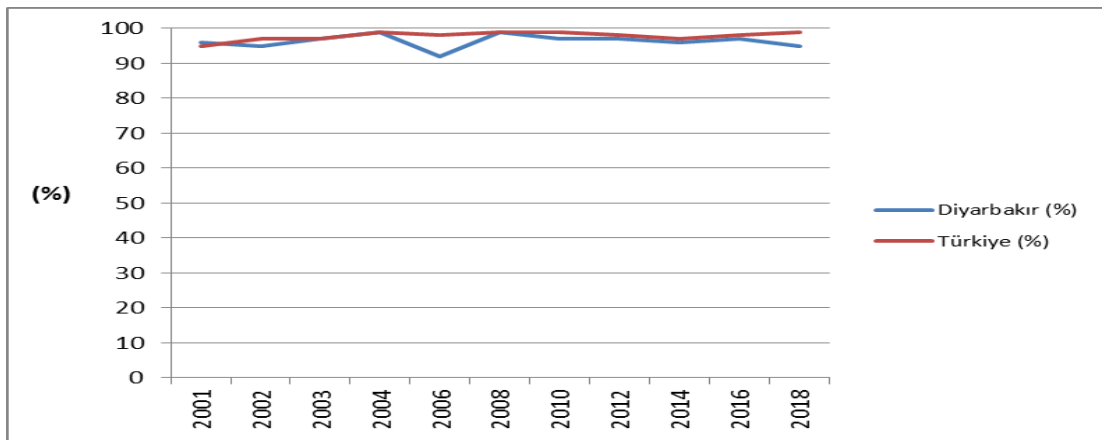
Şekil 6. 40. Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi ve Diğer Belediyelerce İçme Suyu ve Kullanma Suyu Şebekesiyle Dağıtılan Suyun Miktarı (m3/yıl) (08.02.2020, <https://cevresehgostergeler.csb.gov.tr/illerin-cevre-gostergeleri->).

Burada öncelikle ifade etmek gerekir ki, dağıtılan su, “Belediyelerce, içme ve kullanma suyu olarak nihai kullanıcıya (meskenler, resmi kurumlar, ticarethaneler vb.) ulaştırılan sudur.”

Bu bağlamda Şekil 6.40. incelendiğinde, Diyarbakır’da kullanılan suyun önemli bir kısmının konutlarda kullanıldığı ve 2004’ten 2018’e uzanan dönemde, park ve bahçelerde kullanılan suyun miktarının arttığı dikkat çekmektedir. Bu durum hayat kaynağı olan su kaynaklarının sürdürülebilirliği açısından olumsuz bir gelişmedir. Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi tarafından modern sulama tekniklerinin kullanılarak parklarda kullanılan su miktarının azaltılması çevresel sürdürülebilirlik açısından elzem bir husustur.

6.1.2.2.(7). Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi İçme Suyu ve Kullanma Suyu Şebekesiyle Hizmet Verilen Belediye Nüfusunun Toplam Belediye Nüfusuna Oranı

Diyarbakır’ın, içme suyu ve kullanma suyu şebekesi ile hizmet sunulan belediye nüfusunun toplamdaki belediye nüfusuna oranına ilişkin veriler Şekil 6.41’te paylaşılmıştır.

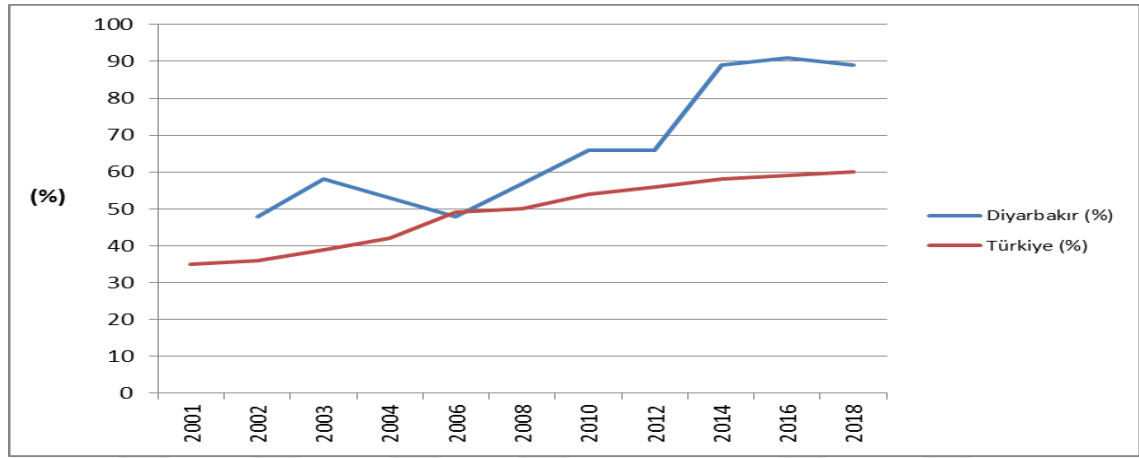

Şekil 6. 41. Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi ve Diğer Belediyelerce İçme Suyu ve Kullanma Suyu Şebekesiyle Hizmet Sunulan Belediye Nüfusunun Toplam Belediye Nüfusuna Oranı (%) (08.02.2020, <https://cevresehgostergeler.csb.gov.tr/illerin-cevre-gostergeleri->).

Şekil 6.41.'e göre 2018 yılı itibariyle Diyarbakır'da, Türkiye ortalamasının bir miktar altında olarak, toplam belediye nüfusunun yaklaşık %95'ine içme suyu ve kullanma suyu şebekesiyle hizmet sunulmaktadır. Bu içinde bulunduğumuz çağda kamu sağlığı açısından en temel konulardan olan temiz içme ve kullanma suyuna erişim hakkı noktasında sıkıntılı bir durumdur.

6.1.2.2.(8). Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi İçme Suyu ve Kullanma Suyu Arıtma Tesisiyle Hizmet Sunulan Belediye Nüfusunun Toplam Belediye Nüfusuna Oranı (%)

İçme suyu ve kullanma suyunun bilhassa içme suyunun doğru metotlarla arıtılması insan sağlığı açısından büyük önem arz eden bir konudur. Bu bağlamda Diyarbakır'ın durumu Şekil 6.42'de gösterilmiştir.

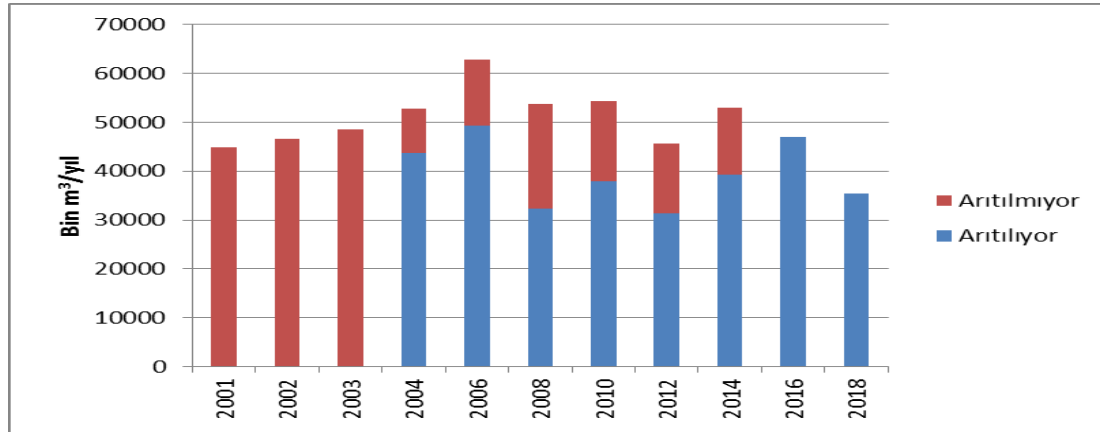

Şekil 6. 42. Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi ve Diğer Belediyeler Tarafından İçme Suyu ve Kullanma Suyu Arıtma Tesisiyle Hizmet Sunulan Belediye Nüfusunun Toplam Belediye Nüfusuna Oranı (%) (m3/yıl) (08.02.2020, <https://cevresehgostergeler.csb.gov.tr.>).

Şekil 6.42'deki verilere göre, Diyarbakır'da belediye şebekesinden dağıtılan suyun % 89'una arıtma uygulanmaktadır ve bu oran Türkiye ortalaması olan %60'ın oldukça üstündedir. Çalışma kapsamındaki belediyelerle mukayeseli olarak bakıldığında, örneğin Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi bu alanda en kötü durumdaki belediyedir. Kahramanmaraş'ta 2018 itibariyle, belediye şebekesinden dağıtılan suyun ancak % 14'üne arıtma uygulanmaktadır ve bu oran Türkiye ortalaması olan %60'ın altında, % 89'luk arıtma oranına ulaşan Diyarbakır'ın ise çok gerisindedir. Adana'da ise belediye şebekesinden dağıtılan suyun % 82'sine arıtma uygulanmaktadır. İzmir'de bu oran % 75'ken Kayseri ile ilgili veri bulunamamıştır.

6.1.2.2.(9). Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi Arıtılma Durumuna Göre Şebekeden Deşarj Edilen Atık su Miktarı (Bin m3/yıl)

Diyarbakır'da, arıtılma durumuna göre şebekeden deşarj edilen atık su miktarına ilişkin veriler Şekil 6. 43'te gösterilmiştir

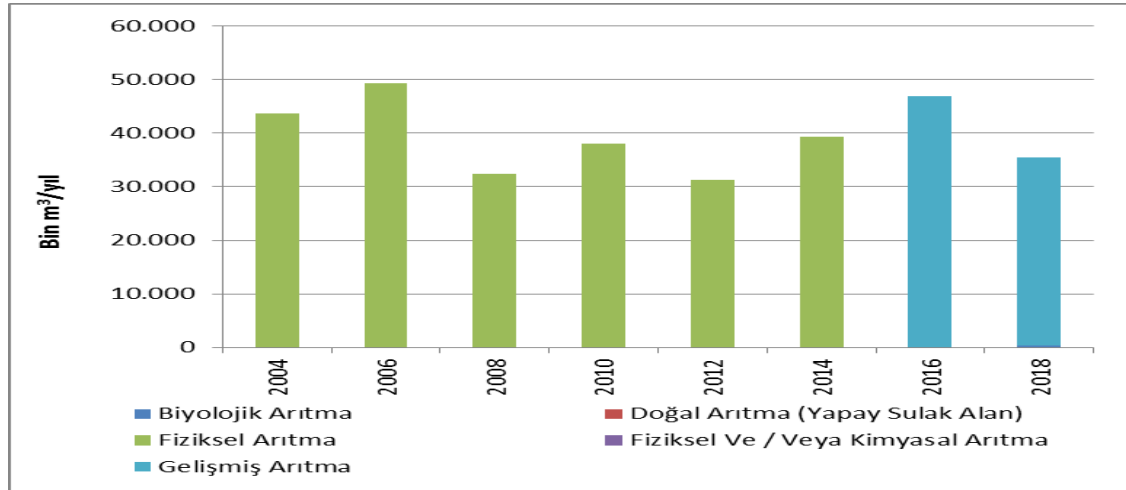

Şekil 6. 43. Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi ve Diğer Belediyeler Tarafından Arıtılma Durumuna Göre Şebekeden Deşarj Edilen Atıksu Miktarı (Bin m³/yıl), (08.02.2020, <https://cevresehgostergeler.csb.gov.tr/illerin-cevre-gostergeleri->).

Buna verilere göre, Diyarbakır'da 2001'den 2018'e uzanan dönemde atık suların arıtılması noktasında çok büyük aşama kat edilmiştir. 2001'den 2003'e kadar olan dönemde, atık suların tamamı arıtılmadan deşarj edilerek halk sağlığını tehdit edici bir duruma neden olunurken, 2018'e gelindiğinde yapılan arıtma tesisi yatırımlarının bir sonucu olarak bu oran tam tersine dönmüştür. 2016'dan itibaren atık suların tamamı arıtılarak alıcı ortama deşarj edilmektedir. Bu çevrenin çok daha az kirletilmesi demektir. Mukayeseli olarak bakıldığında çalışma kapsamındaki illerden örneğin Adana'da ve Kayseri'de, 2018 itibarıyla atık suların %96'sı arıtılarak, %4'ü ise arıtılmadan alıcı ortama deşarj edilmektedir. İzmir'de ise deşarj edilen kentsel atık suların %99'u arıtılarak, %1'i ise arıtılmadan alıcı ortama bırakılmaktadır. Bu alanda en başarılı belediyeler sırasıyla, Diyarbakır, İzmir, Adana ve Kayseri iken Kahramanmaraş'ta ise belediye şebekesinden deşarj edilen atık suların 2018 itibarıyla %24'üne arıtma uygulanırken, %76'sı arıtılmadan deşarj edilmektedir. Ancak belirtmek gerekir ki Atıksu Arıtma Tesisleri Maraş'ta 4 Haziran 2018'de hizmete girmiştir bu sürdürülebilir bir çevre adına çok olumlu bir gelişmedir (Aksu Haber, 20.02.2020, <https://www.aksutvhaber.net/>).

6.1.2.2.(10). Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi Arıtma Tesisi Tipine Göre Atık su Arıtma Tesislerinde Arıtılan Atık su Miktarı (Bin m³/yıl)

Diyarbakır'da, Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi ve diğer belediyeler tarafından arıtma tesisi tipine göre atık su arıtma tesislerinde arıtılan atık su miktarı Şekil 6.44'te gösterilmiştir

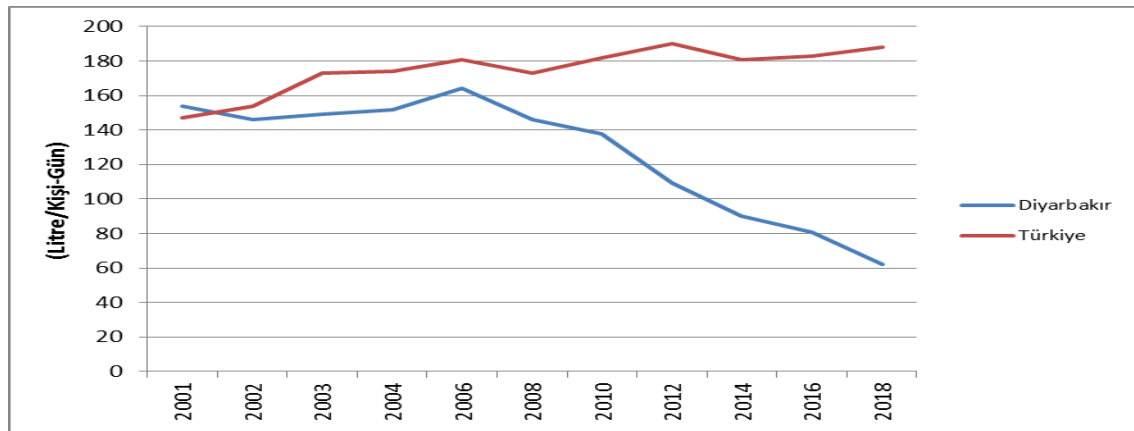

Şekil 6. 44. Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi ve Diğer Belediyeler Tarafından Arıtma Tesisi Tipine Göre Atıksu Arıtma Tesislerinde Arıtılan Atıksu Miktarı (Bin m³/yıl), (08.02.2020, <https://cevreselgostergeler.csb.gov.tr/illerin-cevre-gostergeleri->).

Şekil 6.44'ten de anlaşılacağı üzere Diyarbakır 'da, 2014 yılına kadar sadece fiziksel arıtma uygulanırken, 2018 yılı itibariyle arıtılan kentsel atık suların tamamına biyolojik arıtma, teknikleri uygulanmaktadır. Bu çevre kirliliğini önleme noktasında olumlu bir gelişme olarak değerlendirilebilir. Mukayeseli olarak bakıldığında çalışma kapsamındaki illerden örneğin Adana'da, 2018 yılı itibariyle arıtılan kentsel atık suların %90'ına biyolojik arıtma, %10'una ise gelişmiş arıtma uygulanmakta, İzmir'de ise arıtılan atık suların %97'sine yani neredeyse tamamına en ileri arıtma tekniği olan gelişmiş arıtma uygulanırken, en ilkel teknik olan fiziksel arıtmanın oranı, %1,6 biyolojik arıtmanın ise , %1,3'tür. Bu alanda çalışma kapsamındaki en başarılı belediye İzmir Büyükşehir Belediyesidir.

6.1.2.2.(11). Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi ve Diğer Belediyeler Tarafından Deşarj Edilen Kişi Başına Günlük Atık Suyun Miktarı (Litre/Kişi-Gün)

Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi sınırlarında deşarj edilen kişi başına günlük atık suyun miktarı, Türkiye ortalaması ile mukayeseli bir biçimde, kişi başı günlük olarak ve litre bazında aşağıda gösterilmiştir.

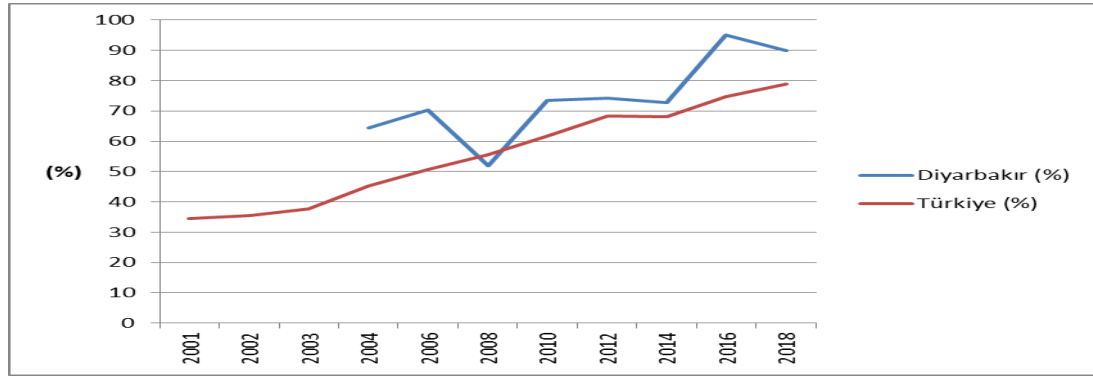

Şekil 6. 45. Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi ve Diğer Belediyeler Tarafından Deşarj Edilen Kişi Başı Günlük Atıksu Miktarı (Litre/Kişi-Gün), (08.00.2020, <https://cevreselgostergeler.csb.gov.tr/illerin-cevre-gostergeleri->).

Şekil 6.45'ten de anlaşılacağı üzere, Diyarbakır'da belediyelerde deşarj edilen ortalama kişi başı günlük atık su miktarı 2001 yılında kişi başı 154 litre ile 147 litre olan Türkiye ortalamasının üzerindeyken, 2018 yılı itibarıyla 62 litreye düşmüş olup Türkiye ortalaması olan 188 litrenin neredeyse üçte birine düşmüştür. Bu durumun bir nedeni olarak 2001'de 207 litre olan kişi başı içme ve kullanma suyunun 2018'de 147 litreye düşmesi yani kentin kullanılabilir su bakımından fakirleşmesi gösterilebilir. Öte yandan su israfının azalması da bu durumun bir diğer nedeni olarak telakki edilebilir altındadır.

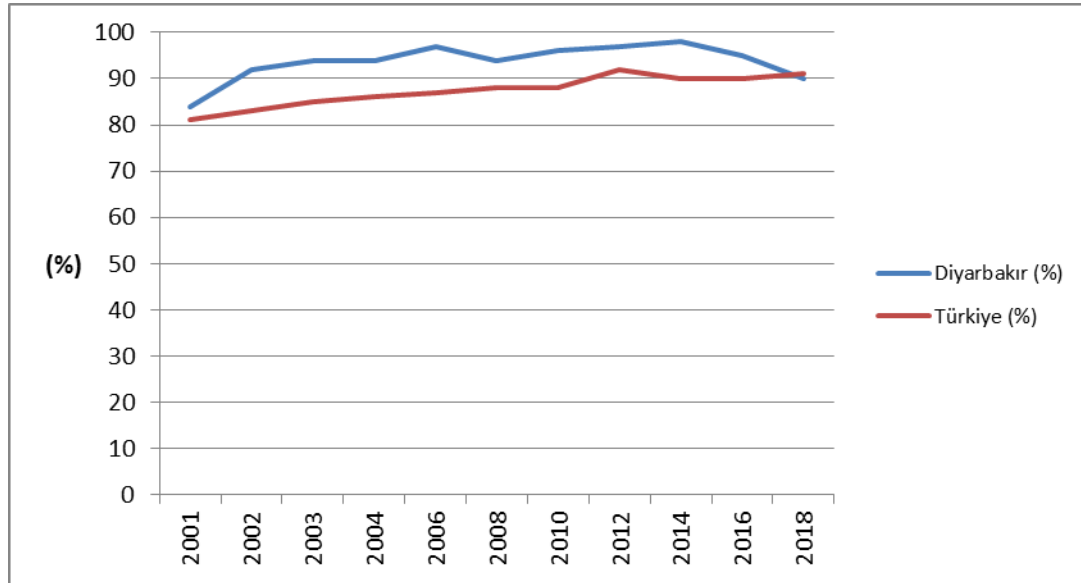
6.1.2.2.(12). Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi Atık Su Arıtma Tesisiyle Hizmet Sunulan Belediye Nüfusunun Toplam Belediye Nüfusuna Oranı (%)

Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi sınırlarında atık su arıtma tesisiyle hizmet sunulan belediye nüfusunun toplam belediye nüfusuna oranına ilişkin doneler aşağıda paylaşılmıştır.

Şekil 6. 46. Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi ve Diğer Belediyeler Tarafından Atık Su Arıtma Tesisiyle Hizmet Sunulan Belediye Nüfusunun Toplam Belediye Nüfusuna Oranı (%),(08.02.2020, <https://cevresehgostergeler.csb.gov.tr/illerin-cevre-gostergeleri>).

Şekil 6.46'dan da anlaşılacağı üzere, 2004'den itibaren, ülke ortalamasının üzerinde seyretmiştir.2018 yılı itibarıyla bakıldığında ise, Diyarbakır 'da atık su arıtma tesisiyle hizmet sunulan belediye nüfusunun toplam belediye nüfusuna oranı %90 olup bu oran %79 olan Türkiye ortalamasının hayli üzerindedir. Yani Diyarbakır'da nüfusun neredeyse tamamının atık suları arıtılarak tabiata bırakılmaktadır. Bu durum kentsel çevre sorunlarının çözümü noktasında, önleyici yaklaşım ilkesi bağlamında pozitif bir durumdur.

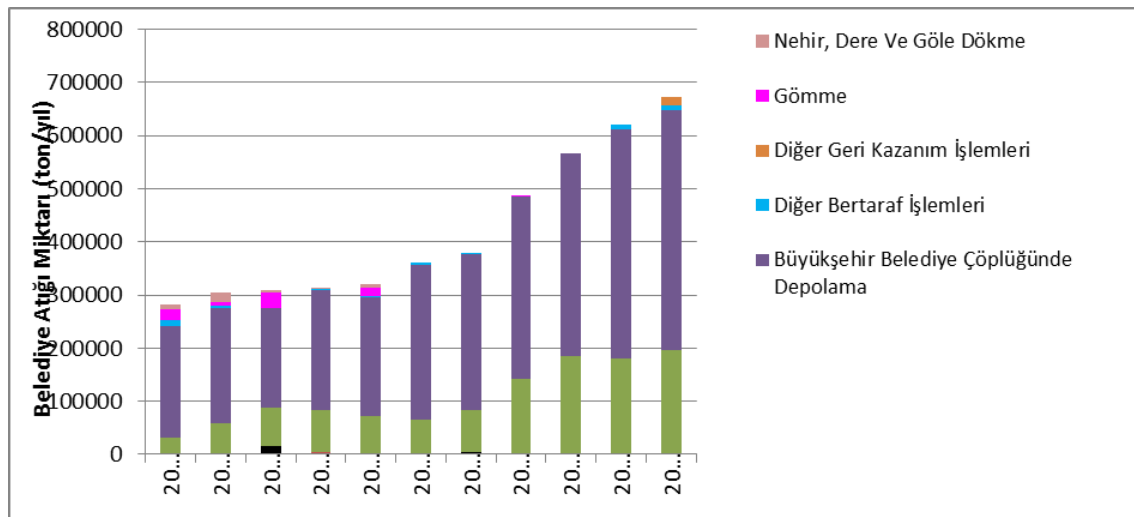

Şekil 6. 47. Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi ve Diğer Belediyeler Tarafından Kanalizasyon Şebekesiyle Hizmet Sunulan Belediye Nüfusunun Toplam Belediye Nüfusuna Oranı (%), (08.02.2020, <https://cevreselgostergeler.csb.gov.tr.>).

Diyarbakır'da kanalizasyon şebekesiyle hizmet sunulan belediye nüfusunun toplam belediye nüfusuna oranı %90 olup Türkiye ortalaması olan civarındadır.

6.1.2.2.(13). Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi Katı Atık Yönetimi

Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi, 2017-2018 döneminde, kamu sağlığını korumaya yönelik olarak, kentin 116 ana arterinde temizlik çalışmalarını aksatmadan sürdürmüş ve 302 bin 940 ton evsel atık ile bin 408 ton tıbbi atığı toplayarak bertarafını gerçekleştirmiştir(DiyarbakırBŞB.,Erişim:01.11.2018.<http://www.diyarbakir.bel.tr/haberler/7560-cevredairesi.html>).

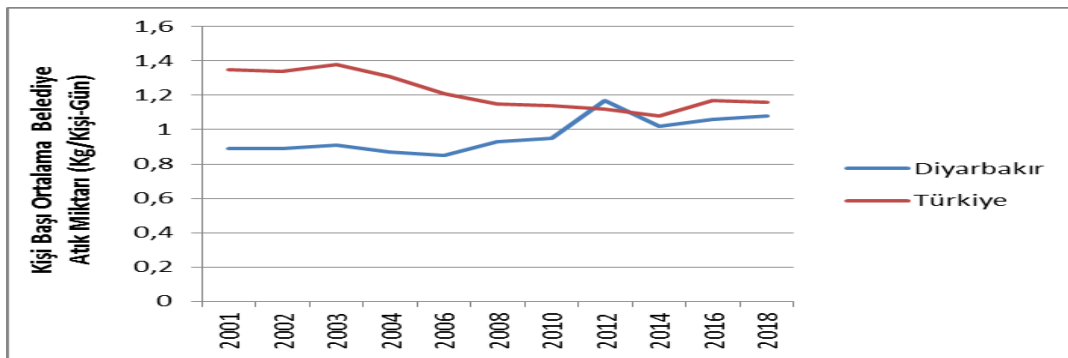
Şekil 6. 48. Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi ve Diğer Belediyeler Toplam Belediye Atığı Miktarının Bertaraf Yöntemine Göre Dağılımı (Ton/Yıl) (08.02.2020, <https://cevreselgostergeler.csb.gov.tr/illerin-cevre-gostergeleri->).

Öncelikle kavramsal düzeyde ifade etmek gerekirse, belediye atıkları,"Yerleşim birimlerindeki mesken, ticarethane, bürolar ve pazar yerleri, haller, parklar, bahçeler ve cadde ve sokaklardan kaynaklı atıklardır." Bu bağlamda Şekil 6.48.'de, toplam belediye atığı miktarının bertaraf tekniğine göre dağılımı yıl ve ton bazında verilmiştir. Buna göre, öncelikle belirtmek gerekir ki, 2018 yılı itibariyle Diyarbakır'da belediye atıkları düzensiz depolanmaktadır. Bu oran örneğin bu çalışmanın kapsamında yer alan İzmir Büyükşehir Belediyesi için sadece % 6,5'tir. İzmir Büyükşehir Belediyesi bünyesinde belediye atıklarının % 84'ü ise düzenli depolanmaktadır ve hatta atıkların bir kısmına geri dönüşüm uygulanmaktadır.

6.1.2.2.(14).DiyarbakırBüyükşehirBelediyesiKişi Başı Ortalama Belediye Atık Miktarı (Kg/Kişi-Gün)

Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi sınırlarında kişi başına düşen ortalama belediye atık miktarı, Türkiye ortalaması ile mukayeseli bir biçimde, kişi başı günlük olarak ve kilo gram bazında aşağıda gösterilmiştir.

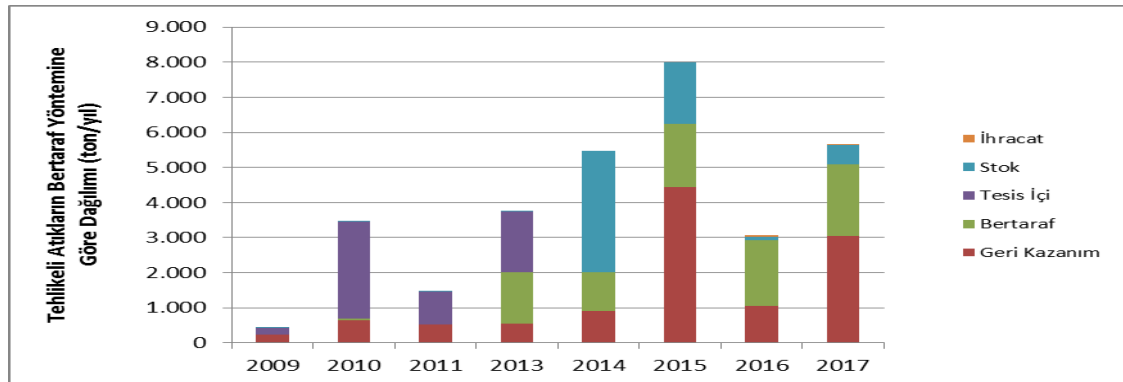
Buna göre, Diyarbakır'da kişi başına düşen ortalama belediye atık miktarı 2012 yılından itibaren 2014'e kadar alınan önlemlerin etkisi ile ciddi bir azalma göstermiş ve bu yıldan itibaren 2018'e kadar hafif bir artış eğilimi ile yükselmesine rağmen, İlde kişi başı günlük ortalama belediye atık miktarı 1,08 kg olup, Türkiye ortalaması olan 1,16 kilonun altındadır. Öte yandan Diyarbakır'da atık hizmeti verilen belediye nüfusunun toplam belediye nüfusuna oranı % 98 olup Türkiye ortalaması olan % 99 ile hemen hemen aynıdır. Bu çalışmanın kapsamında yer alan diğer iller ile karşılaştırmalı olarak bakıldığında ise, Kayseri'de 2018 itibariyle, kişi başı günlük ortalama belediye atık miktarı 0,95 kg, Kahramanmaraş'ta 2018 yılında, günlük kişi başı ortalama belediye atık miktarı 0,77 kg, İzmir'de günlük kişi başına düşen ortalama belediye atık miktarı 1,36 kg ve Adana'da ise günlük kişi başına düşen ortalama belediye atık miktarı 0,98 kg olup en fazla kişi başı atık üreten il İzmir olmuştur.İzmir'de kişi başı gayrisafi yurtiçi hasıla miktarı 12.344 dolar ile Türkiye ortalamasının üzerinde olup, 2017 yılı itibariyle Türkiye genelinde 5.sıradadır. İzmir'de kişi başı atık miktarının bu kadar yüksek olması bireylerin harcanabilir gelirlerine bağlı yüksek tüketim miktarı olarak değerlendirilebilir. Öte yandan bu iller arasında 5.003 dolarla en düşük gelir seviyesine sahip Diyarbakır'ın bu çalışma bağlamında İzmir'den sonra en fazla kişi başı atık miktarına sahip olması, kişi başı atık miktarının belirlenmesinde refah düzeyi dışında örneğin tüketim alışkanlıkları gibi başkaca parametrelerin de etkili olduğu şeklinde yorumlanabilir.

Şekil 6. 49. DiyarbakırBüyükşehirBelediyesi Kişi Başına Ortalama Belediye Atık Miktarı (Kg/Kişi-Gün)(08.00.2020, <https://cevreselgostergeler.csb.gov.tr.>).

6.1.2.2.(15). Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi Tehlikeli Atıkların Bertaraf Yöntemine Göre Dağılımı (Maden Atıkları Hariç) (Ton/Yıl)

Tehlikeli atık kavramı ile " Parlayıcı, Patlayıcı, kendi kendine yanmaya uygun, su ile temas etmesi durumunda, parlayıcı gazlar çıkaran, oksitleyici, organik peroksit içeren, zehirli, havayla ve suyla teması durumunda toksik gazlar çıkaran, toksik ve de eko-toksik özellikler içeren atıklar " kast edilmektedir.

Şekil 6. 50. Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi Tehlikeli Atıkların Bertaraf Yöntemine Göre Dağılımı (Maden Atıkları Hariç) (Ton/Yıl),),(08.02.2020, <https://cevreselegostergeler.csb.gov.tr/illerin-cevre-gostergeleri->).

Şekil 6.50.'deki veriler incelendiğinde, Diyarbakır'da 2017 yılı itibariyle maden atıkları dışındaki tehlikeli atıkların geri dönüşüm oranı %54 olup bu oran Türkiye ortalaması olan %84'ün çok altındadır. Çalışma kapsamındaki diğer iller ile karşılaştırmalı olarak değerlendirildiğinde, tamamı maden atıkları hariç ve 2017 yılına ait veriler olmak üzere, Kayseri'de tehlikeli atıkların geri kazanım oranı %79, Kahramanmaraş'ta %78, İzmir'de %82 ve Adana'da ise % 67'dir. Anlaşılabacağı üzere çalışmanın kapsamında yer alan büyükşehir belediyelerinin tamamında tehlikeli atıkların geri kazanım oranı Türkiye ortalaması olan %84'ün altındadır. Bu alanda en başarılı il İzmir iken en başarısız il ise Diyarbakır'dır.

6.1.2.2.(16). Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi Çevresel Gürültünün Değerlendirilmesi İle İlgili Çalışmalar

"Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi, gürültü kirliliğini önlemeye yönelik "Stratejik Gürültü Haritaları" oluşturma çalışmasını, "Stratejik Gürültü Haritaları Hazırlanması Projesi" kapsamında tamamlamıştır. Bu bağlamda, Diyarbakır'da demiryolları, karayolları, sanayi, eğlence merkezlerinin ve muhtelif gürültü kirliliğinin olabileceği alanlarda Stratejik Gürültü Haritaları hazırlanmış ve bununla ilgili rapor Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı'na sunulmuş ve bakanlıkça onaylanmıştır. Yapılan ölçümlerle tüm gürültü kaynaklarına ait maruziyet analizleri çıkartılarak karayolları maruziyet gürültü haritaları oluşturulmuş ve 5 yıllık gürültü eylem planı hazırlanmıştır" (R. Savaş, Görüşme, 5 Kasım 2018).

6.1.2.2.(17). Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi Diğer Çevresel Faaliyetler

Yukarıda belirtilen hususların dışında, Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi tarafından yürütülen, başkaca çevreye dair hizmetlerde vardır. Bunlar belediyenin faaliyet raporlarından alıntılanarak aşağıda kısaca özetlenmiştir: "Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi'nin 2017 yılında çevre ile ilgili faaliyetleri kapsamında, toplam 67 dönüm üzerine yapılan Kent Meydanı tamamlanmıştır. Ayrıca yine Büyükşehir Belediyesince,

34 dönümlük bir alanda temetik bir park yapılarak hizmete açılmıştır. Temiz enerji çalışmaları kapsamında Büyükşehir Belediyesi, Şehirlerarası otobüs Terminali açık otoparkında bir Güneş Enerji Santrali (GES) Projesi inşa etmiştir. Bunlara ilaveten, Büyükşehir Belediyesi'nin, en önemli projelerinden birisi olan 80 dönümlük bir alana yapılan, içerisinde bisiklet yolları, yeşil alanlar, yürüyüş yolları, meydanlar, kaykay pistleri, fitness aletleri ve dinlenme alanlarının bulunduğu yeşil kuşak projesindeyse sürmektedir." (Diyarbakır BŞB, 01.11.2018, <http://www.diyarbakir.bel.tr>).

6.1.2.2.(18). Diyarbakır İli Arazi Kullanımı

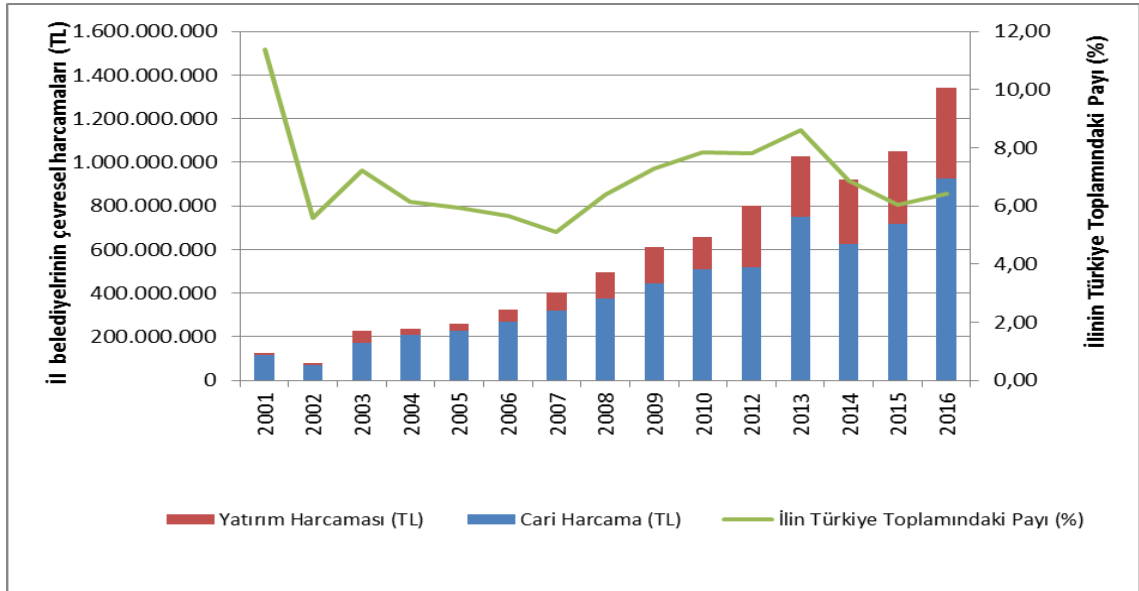
Çevresel Verilerin Koordinasyonu Projesi verilerine göre; "2018 yılı itibarıyla; Diyarbakır'ın yüzölçümünün %1,61'ini yapı alanlar, %60,97'sini tarımsal alanlar, %36,10'unu orman ve yarı doğal alanlar, %0,06'sını sulak alanlar, %1,27'sini su yapıları oluşturmaktadır." (Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 08.00.2020, <https://cevresehgostergeler.csb.gov.tr>).

6.1.2.3. İzmir Büyükşehir Belediyesi

Bu bölümde kullanılan veriler, İzmir Büyükşehir Belediyesi'nin 2015-2019 stratejik planı ve 2017-2018 faaliyet raporları ile Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığının web sayfasında yer alan bilgilerden istifade edilerek hazırlanmıştır. Bu bağlamda İzmir Büyükşehir Belediyesi'nin, çevre ile ilgili yürüttüğü faaliyetlere ilişkin bilgilere aşağıda kısaca yer verilmiştir.

6.1.2.3.(1). İzmir Büyükşehir Belediyesi ve İlçe Belediyelerinin Harcama Türüne Göre Çevresel Harcamaları

İzmir Büyükşehir Belediyesi ve kent merkezindeki ilçe belediyelerinin harcama türü ya da faaliyet alanına göre çevre ile alakalı harcamalarına ait veriler aşağıda özetlenmiştir

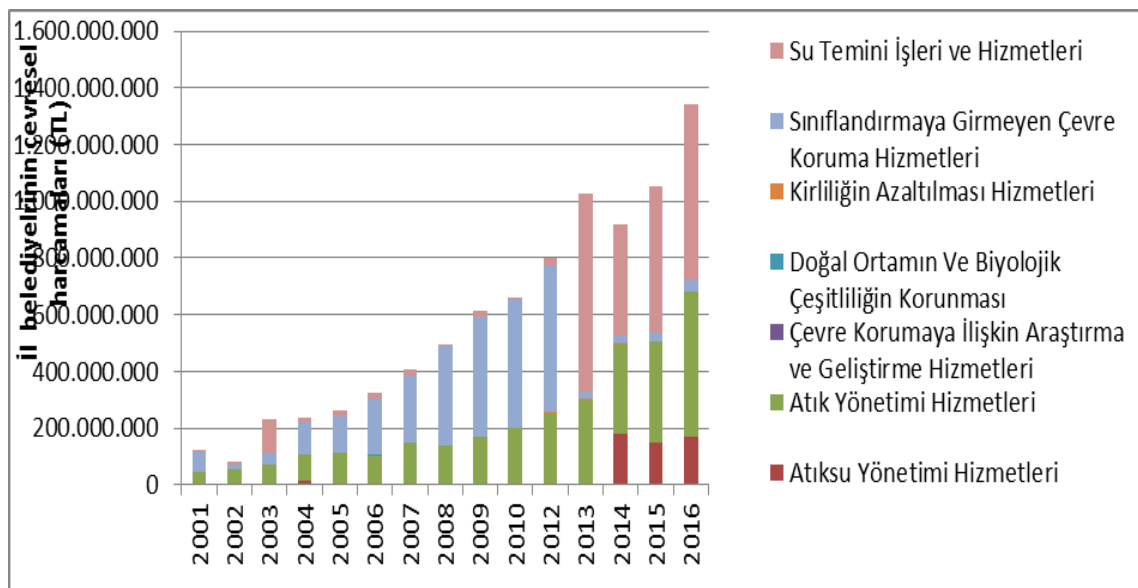
Şekil 6. 51. İzmir Büyükşehir Belediyesi ve İlçe Belediyelerinin Harcama Türüne Göre Çevresel Harcamaları,)(08.02.2020, <https://cevresehgostergeler.csb.gov.tr>).

Şekil 6.51'e göre, 2001'den 2016'ya uzanan dönemde, İzmir Büyükşehir Belediyesi ve İlçe Belediyelerinin toplam çevresel harcamaları içinde cari harcamalar ağırlıklı olmakla birlikte, 2012'den itibaren önemli oranda çevre ile ilgili yatırım

harcamaları da yapılmıştır. 2016 yılında, İzmir'de toplam çevresel harcamaların %46,2'si su temini hizmetlerine, %37,9'u atık yönetimi hizmetlerine, %12,7'si ise atık su yönetimi hizmetlerine harcanmıştır. Belediyelerin harcama türüne göre çevresel harcamaları sıralamasında, İzmir, 2016 yılı itibarıyla Türkiye'de 3. sıradadır. Bu noktada mukayeseli olarak bakıldığında, çalışma kapsamındaki illerden Kayseri %1,48' ile Türkiye'de 17., Kahramanmaraş 19., Adana 9., Diyarbakır ise %1,24'lük payla Türkiye'de 20. sıradadır.

6.1.2.3.(2). İzmir Büyükşehir Belediyesi ve İlçe Belediyelerinin Çevresel Faaliyetlere Göre Çevresel Harcamaları

İzmir Büyükşehir Belediyesi'nin ve merkez ilçe belediyelerinin çevresel faaliyet alanlarına göre yapmış oldukları harcamalar aşağıda gösterilmiştir.

Şekil 6. 52. İzmir Büyükşehir Belediyesi ve İlçe Belediyelerinin Çevresel Faaliyetlere Göre Çevresel Harcamaları,(08.00.2020, <https://cevreselgostergeler.csb.gov.tr.>).

Şekil 6.52'ye bakıldığında, harcama türü bağlamında, 2016 yılında, İzmir Büyükşehir Belediyesi ve merkez ilçe belediyelerinin toplam çevresel harcamalarının %46,2'si su temini hizmetlerine, %37,9'u atık yönetimi hizmetlerine ve %12,7'si ise atık su yönetimi hizmetlerine harcanmıştır. Çalışma kapsamındaki belediyelerle karşılaştırmalı olarak incelendiğinde, 2016 itibarıyla, Kayseri İli belediyelerinin toplam çevresel harcamalarının %53,3'ü su temini işleri ve hizmetlerine, %23,7'si atık yönetimi hizmetlerine, %22,3'ü atık su yönetimi hizmetlerine harcanmıştır. Kahramanmaraş'ta ise 2016 itibarıyla il belediyelerinin toplam çevresel harcamalarının %46,5'i su temini işleri ve hizmetlerine, %39,2'si atık yönetimi hizmetlerine, %14,3'ü atık su yönetimi hizmetlerine harcanmıştır. Adana'ya baktığımızda 2016'da Adana Büyükşehir Belediyesi ve merkez ilçe belediyelerinin toplam çevresel harcamalarının %46,8'i atık yönetimi (çöp) hizmetlerine, %30,3'ü içme suyu temini hizmetlerine ve %22,8'i ise atık su yönetimi hizmetlerine harcanmıştır. Diyarbakır'da ise toplam çevresel harcamaların %49,3'ü atık yönetimi hizmetlerine, %40,5'u su temini işleri ve hizmetlerine, %10,2'si ise atık su yönetimi hizmetlerine harcanmıştır. Adana ve Diyarbakır'da çöpler en fazla harcama yapılan alan iken, Kayseri, İzmir ve Kahramanmaraş'ta çevresel harcamaların ilk sırasında temiz içme suyu için yapılan harcamalar yer almaktadır.

6.1.2.3.(3). İzmir Büyükşehir Belediyesi Hava Kirliliği Verileri

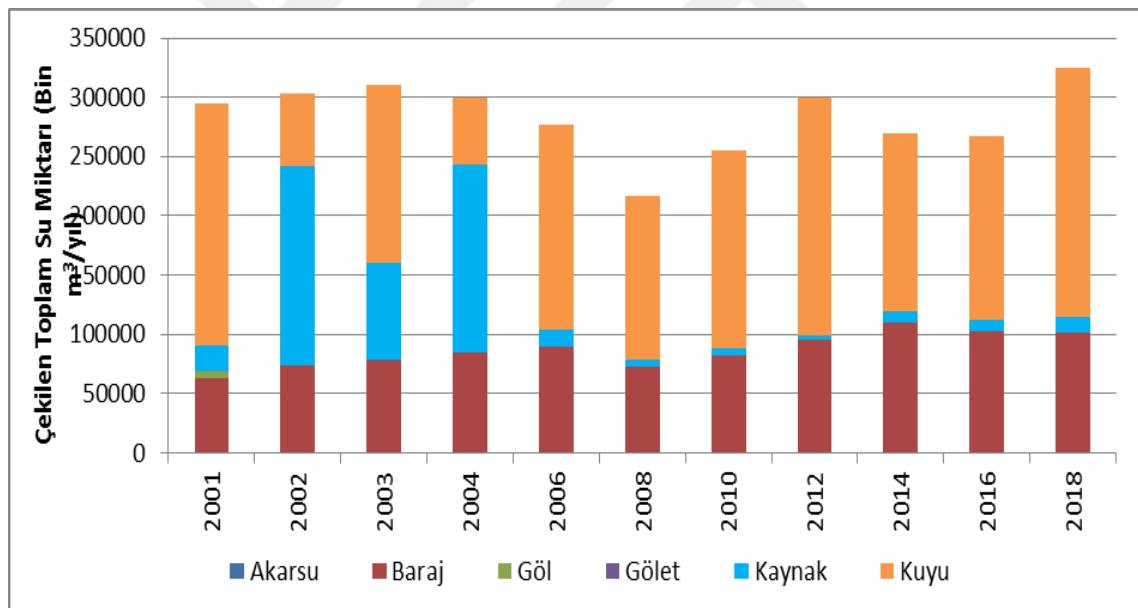
İzmir'de kurulan hava kalitesi ölçüm istasyonlarıyla 1996–1998 arasında toplamda 4 hava kalitesi ölçüm istasyonu kurularak hava kalitesini izleme çalışmalarına Türkiye’de ilk kez burada başlanmıştır. İzmir hava kalitesi ölçüm ağı genişletilerek 2008’de iki ve 2009’da bir adet daha istasyon kurularak toplamda yedi adet hava kalitesi ölçüm istasyonu faaliyete alınmıştır.

Tüm bu istasyonlardan temin edilen ölçüm neticeleri, anlık olarak merkezdeki bilgisayarlardan takip edilmektedir. Bu hizmetlere ilaveten, 2007’de alınan gezici hava kalitesi takip istasyonu ile vilayet merkezinde ve ilçelerde hava kalitesi ölçümleri yapılmaktadır" (İzmir BŞB, 26.10.2018, <https://www.izmir.bel.tr>).

Bu bağlamda, 2018 yılı itibarıyla, ülkemizde PM10 parametresi için yıllık sınır değer $40 \mu\text{g}/\text{m}^3$, SO2 parametresi için yıllık ekosistem sınır değer $20 \mu\text{g}/\text{m}^3$ ’dür. Buna göre "İzmir Bayraklı istasyonu için ölçüm yapılan PM10 parametresi sınır değerlerin üzerindedir."

6.1.2.3.(4). İlde Belediyeler Tarafından İçme Suyu ve Kullanma Suyu Şebekesi İçin Çekilen Toplam Su Miktarı (Bin m³/yıl)

İzmir Büyükşehir Belediyesi ve merkez ilçe belediyelerinin içme ve kullanma suyu olarak bir yılda kullandıkları toplam su miktarına ait veriler aşağıda paylaşılmıştır.

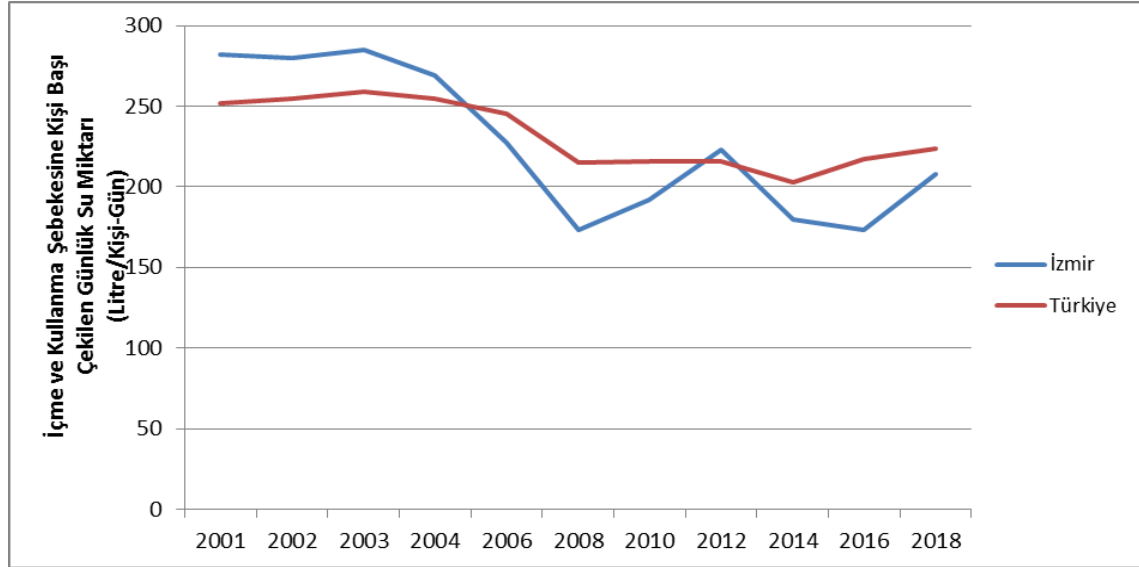

Şekil 6. 53. İzmir Büyükşehir Belediyesi ve İlçe Belediyelerinin İçme Suyu ve Kullanma Suyu Şebekesi için Çektikleri Toplam Su Miktarı (Bin m³/yıl), (08.02.2020, <https://cevresehgostergeler.csb.gov.tr>).

Buna göre Şekil 6.53’ten de anlaşılacağı üzere, 2001 yılında İzmir’de içme ve kullanma amaçlı suyun yarısından fazlası kuyu suyu iken, 2018 itibarıyla da görünüm pek değişmemiştir.

6.1.2.3.(5). Belediyeler Tarafından İçme Suyu ve Kullanma Suyu Şebekesine Kişi Başı Çekilen Günlük Suyun Miktarı (Litre/Kişi-Gün)

İzmir Büyükşehir Belediyesi ve merkez ilçe belediyeleri sınırları içinde yaşayan halkın, günlük litre bazında içme ve kullanma amaçlı tükettikleri su miktarına ait veriler aşağıda paylaşılmıştır.

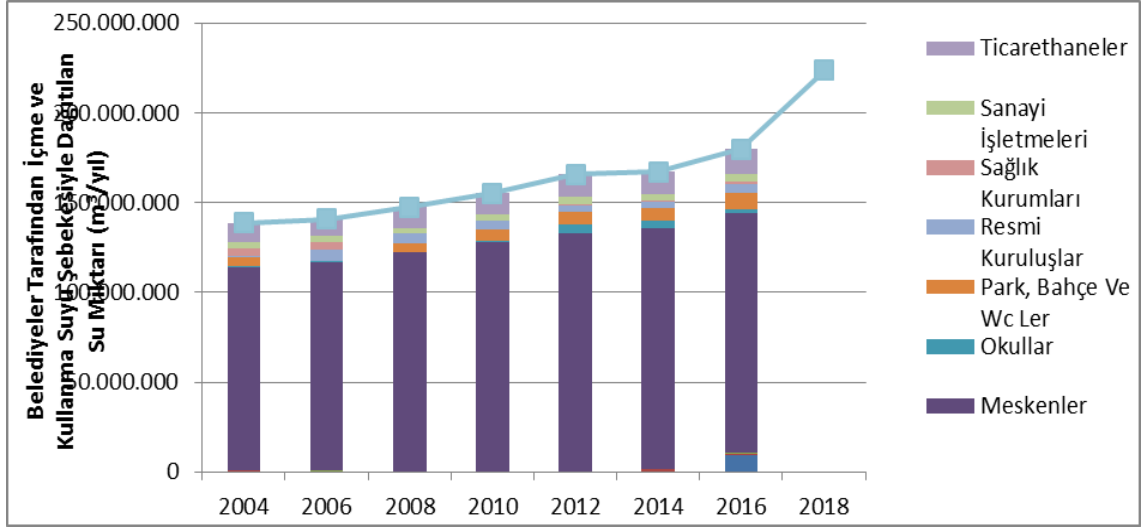

Şekil 6. 54. İzmir Büyükşehir Belediyesi Tarafından İçme Suyu ve Kullanma Suyu Şebekesine Kişi Başı Çekilen Günlük Su Miktarı (Litre/Kişi-Gün), (08.02.2020, <https://cevresehgostergeler.csb.gov.tr>).

Şekil 6.54.'e göre, İzmir Büyükşehir Belediyesi ve merkez ilçe belediyeleri tarafından içme ve kullanma suyu şebekesine kişi başı çekilen günlük su miktarı 2018 itibariyle, kişi başına Litre/Gün bazında 208 litre civarındadır ve bu Türkiye ortalaması olan 224 litrenin az bir farkla altındadır. Bu oran örneğin Diyarbakır'da 2018 itibariyle, kişi başına Litre/Gün bazında 147 litre civarındadır.

6.1.2.3.(6). İlde Belediyelerce İçme Suyu ve Kullanma Suyu Şebekesiyle Dağıtılan Su Miktarı

Bu başlıkta İzmir Büyükşehir Belediyesi ve merkez ilçe belediyelerinin içme ve kullanma suyu olarak bir yılda dağıttıkları toplam su miktarına ait veriler paylaşılmıştır.

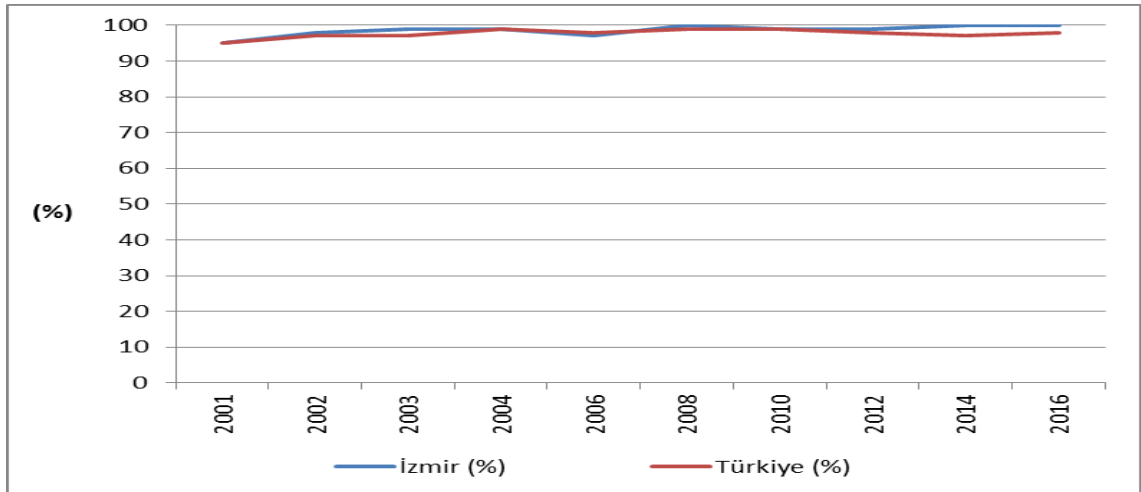

Şekil 6. 55. İzmir Büyükşehir Belediyesi Tarafından İçme Suyu ve Kullanma Suyu Şebekesiyle Dağıtılan Su Miktarı (m³/yıl), (08.02.2020, <https://cevreselgostergeler.csb.gov.tr.>).

Bu bağlamda Şekil 6.55'e bakıldığında, İzmir'de kullanılan suyun çok büyük bir kısmının konutlarda kullanıldığı ve 2004'ten 2018'e uzanan süreçte, park ve bahçelerde kullanılan suyun miktarının arttığı dikkati çekmektedir. Bu durum hayat kaynağı olan su kaynaklarının sürdürülebilirliği açısından menfi bir durumdur.

6.1.2.3.(7). İzmir Büyükşehir Belediyesi İçme Suyu ve Kullanma Suyu Şebekesiyle Hizmet Sunulan Belediye Nüfusunun Toplam Belediye Nüfusuna Oranı

İçme ve kullanma suyu şebekesi ile hizmet verilen belediye nüfusunun toplam belediye nüfusuna oranı itibarıyla İzmir'in durumu Şekil 6.56'da gösterilmiştir.

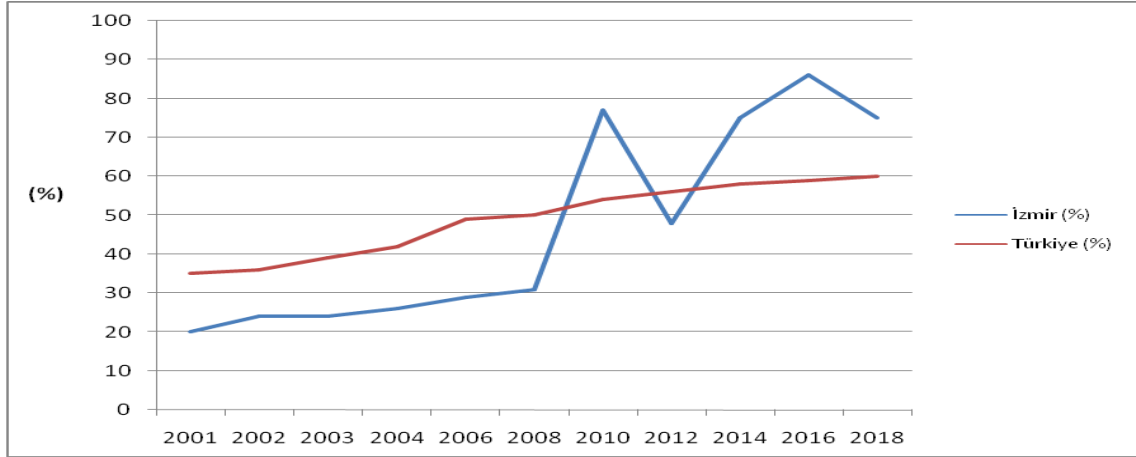

Şekil 6. 56. İzmir Büyükşehir Belediyesi İçme Suyu ve Kullanma Suyu Şebekesiyle Hizmet Sunulan Belediye Nüfusunun Toplam Belediye Nüfusuna Oranı (m³/yıl),(08.02.2020,<https://cevreselgostergeler.csb.gov.tr.>).

Buna göre 2018 yılı itibariyle İzmir'de, Türkiye ortalamasına paralel olarak, toplam belediye nüfusunun tamamına içme ve kullanma suyu şebekesi ile hizmet verilmektedir.

6.1.2.3.(8). İzmir Büyükşehir Belediyesi İçme ve Kullanma Suyu Arıtma Tesisi ile Hizmet Verilen Belediye Nüfusun Toplam Belediye Nüfusuna Oranı

İçme ve kullanma suyunun özellikle de içme suyunun doğru metotlarla arıtılması insan sağlığı açısından büyük önem arz eden bir husustur. Bu anlamda İzmir'in durumu Şekil 6.57'de gösterilmiştir.

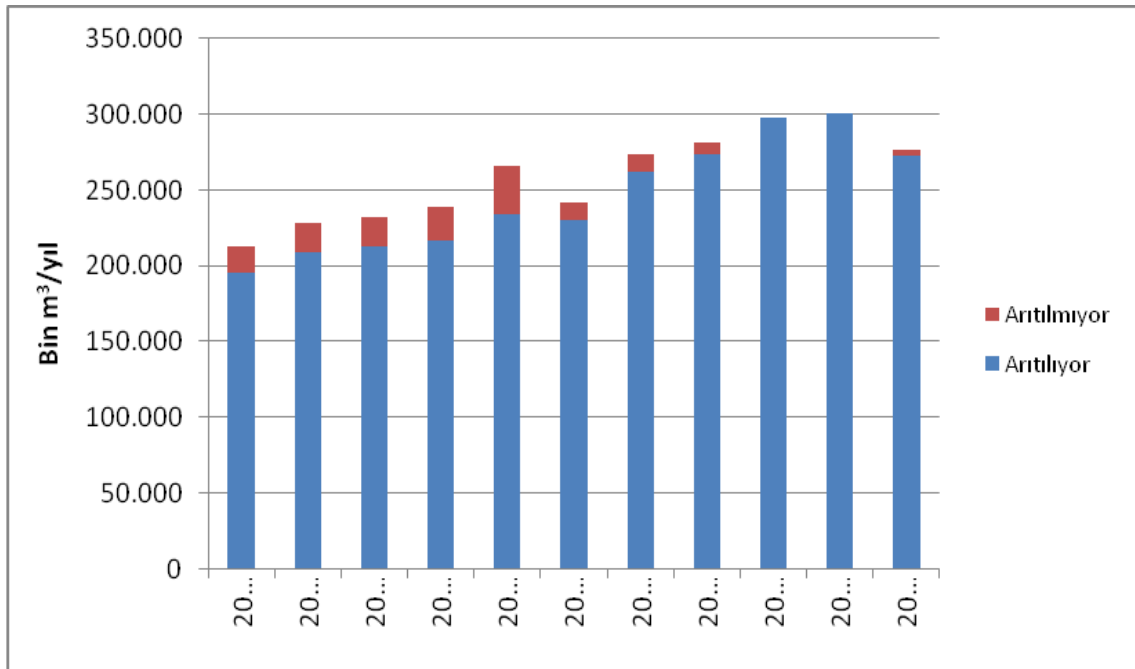
Şekil 6. 57. İzmir Büyükşehir Belediyesi İçme ve Kullanma Suyu Arıtma Tesisi ile Hizmet Verilen Belediye Nüfusun Toplam Belediye Nüfusuna Oranı (%),(08.00.2020, <https://cevreselegostergeler.csb.gov.tr.>).

Şekil 6.57'deki verilere göre, İzmir'de 2001 yılında belediye şebekesinden dağıtılan suyun % 20'si arıtılırken ve bu oran o yıl Türkiye ortalaması olan % 35'in çok altındayken yapılan yatırımlarla 2018'e gelindiğinde bu oran İzmir'de % 75'e çıkarak aynı yıl % 60 olan Türkiye ortalamasının hayli üzerine çıkmıştır. Çalışma kapsamındaki diğer belediyelerle karşılaştırmalı analize tabi tutulduğunda, Kahramanmaraş'ta 2018 itibariyle, belediye şebekesinden dağıtılan suyun ancak % 14'üne arıtma uygulanmaktadır, Diyarbakır'da bu oran % 89, Adana'da % 82, İzmir'de ise bu oran % 75'tir.

İzmir'de özellikle Nif Çayı (GDZ-15), Küçük Menderes Nehri KM-03 ve KM-04 istasyonlarında biyokimkanuni oksijen ihtiyacı (BOİ) değerleri IV. sınıf (çok kirlenmiş su) kalitesindedir. Diğer istasyonlar III.sınıf (kirlenmiş su) kalitesindedir. Genel olarak İzmir iline ait tüm istasyonlarda Nitrat Azotu bakımından fazla bir sorun bulunmazken Toplam Fosfor bakımından IV. sınıf (çok kirlenmiş su) kalitesindedir." denilmektedir. Bu ifadelerden İzmir'de içme suyuna arıtma işlemi uygulamasının çok önemli olduğu anlaşılmaktadır.

6.1.2.3.(9). İzmir Büyükşehir Belediyesi Arıtılma Durumuna Göre Şebekeden Deşarj Edilen Atık su Miktarı (Bin m3/yıl)

İzmir'de, arıtılma durumuna göre şebekeden deşarj edilen atık su miktarına ilişkin veriler Şekil 6.58'de gösterilmiştir

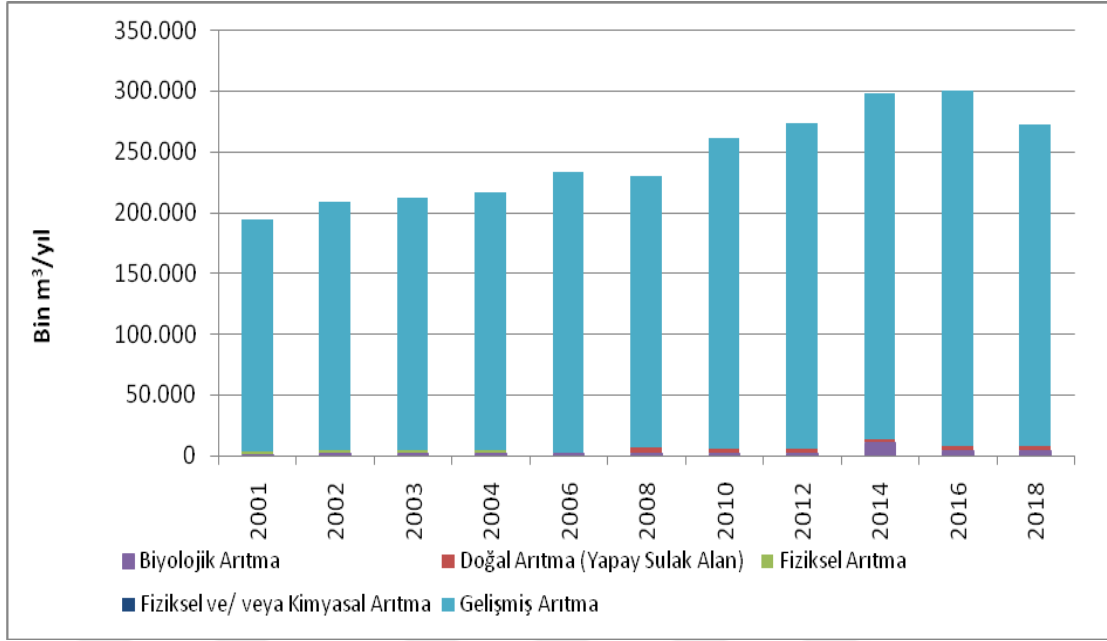

Şekil 6. 58. İzmir Büyükşehir Belediyesi Arıtılma Durumuna Göre Şebekeden Deşarj Edilen Atık su Miktarı (Bin m³/yıl), (08.00.2020,<https://cevresehgostergeler.csb.gov.tr>).

Şekil 6.58'e göre, 2018 yılı itibariyle, İzmir'de tahliye edilen kentsel atık suların %99'u arıtılarak, %1'i ise arıtılmadan doğaya bırakılmaktadır. Mukayeseli olarak değerlendirildiğinde, çalışma kapsamındaki illerden Adana'da ve Kayseri'de, 2018 itibariyle atık suların %96'sı arıtılarak, %4'ü ise arıtılmadan alıcı ortama deşarj edilmektedir. Diyarbakır'da ise atık suların tamamına arıtma uygulanmaktadır. Bu alanda en başarılı belediyeler sırasıyla, Diyarbakır, İzmir, Adana ve Kayseri iken Kahramanmaraş'ta belediye şebekesinden deşarj edilen atık suların 2018 itibariyle ancak %24'ü arıtılırken, %76'sı arıtılmadan tabiata bırakılmaktadır. Ancak Kahramanmaraş Atık su Arıtma Tesisleri 4 haziran 2018'de hizmete girmiştir bu durum kentsel çevre sorunlarının çözümü ve sürdürülebilir bir çevre adına çok pozitif bir adım olmuştur.

6.1.2.3.(10). İzmir Büyükşehir Belediyesi Arıtma Tesisleri Tipine Göre Atık Su Arıtma Tesislerinde Arıtılan Atık su Miktarı (Bin m³/yıl)

İzmir'de, İzmir Büyükşehir Belediyesi ve diğer belediyeler tarafından arıtma tesisi tipine göre atık su arıtma tesislerinde arıtılan, atık su miktarı Şekil 6.59'da gösterilmiştir

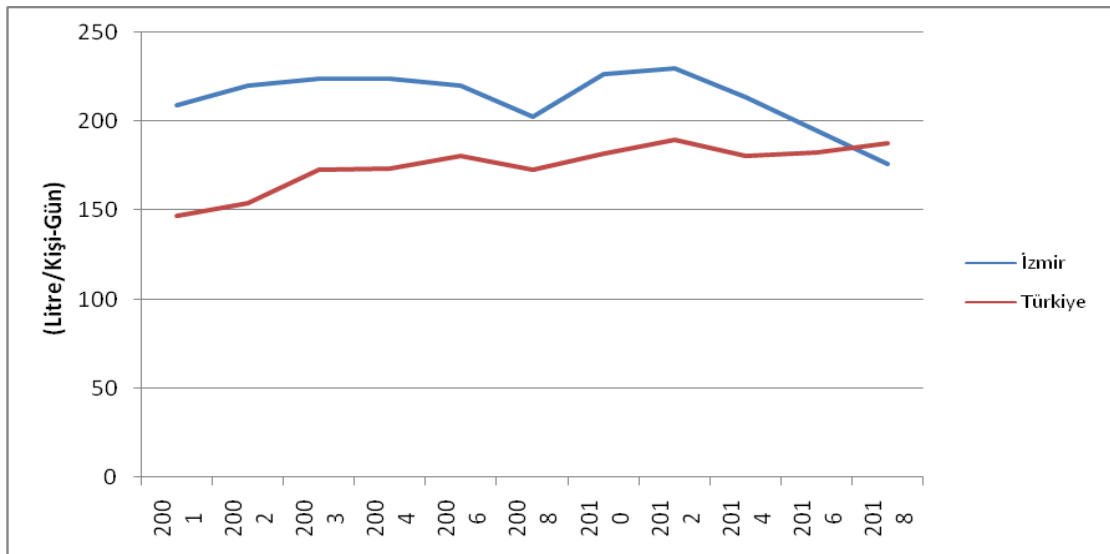
Şekil 6. 59. İzmir Büyükşehir Belediyesi Arıtma Tesisi Tipine Göre Atıksu Arıtma Tesislerinde Arıtılan Atıksu Miktarı (Bin m³/yıl), (08.02.2020, <https://cevresehgostergeler.csb.gov.tr.>).

Öncelikle teknik bir kavram olan Atık su arıtımı kavramını açıklamak gerekirse , Atık su arıtımı "Çeşitli kullanımlar neticesinde oluşan atık suların tahliye edildikleri alıcı ortamların fiziki, ekolojik , kimyevi ve bakteriyolojik niteliklerini değiştirmeyecek yani çevreyi kirletmeyecek bir duruma getirmek amacıyla uygulanan fiziki, kimyevi ve biyolojik işlemlerin bir ya da birkaçını ihtiva eden bir süreçtir." "Atık su içindeki kirleticilerin bertarafı adına, atık su vasfına göre birincil, ikincil ve ileri arıtma teknikleri kullanılır. Birincil arıtma, atık sudaki yüzen ve çökebilen katı maddelerin uzaklaştırılması işlemlerini kapsayan fiziksel arıtmadır. İkincil arıtma organik, maddeleri temizlemede kullanılan biyolojik ve veya kimkanuni arıtmayı içerir. İleri arıtma tekniğinde ise bu işlemlere ilaveten ikincil arıtmada giderilemeyen kirleticilerin uzaklaştırılması söz konusudur."

Şekil 6.59'dan da anlaşılacağı üzere İzmir'de, 2018'de arıtılan kentsel atık suların %97'sine yani neredeyse tamamına ileri arıtma tekniği olan gelişmiş arıtma teknikleri uygulanırken, en ilkel teknik olan fiziksel arıtmanın oranı, %1,6 biyolojik arıtmanın ise ,%1,3'tür. Bu durum çevre kirliliğini önleme noktasında pozitif bir gelişme olarak değerlendirilebilir. Mukayeseli olarak bakıldığında çalışma kapsamındaki illerden Adana'da, 2018 yılı itibariyle arıtılan kentsel atık suların %90'ına biyolojik arıtma, %10'una ise gelişmiş arıtma uygulanmakta, Diyarbakır 'da ise 2018 yılı itibariyle arıtılan kentsel atık suların tamamına biyolojik arıtma, teknikleri uygulanmaktadır. Kayseri'de bu alanda başarılı bir görünüm arz etmektedir zira ,2018'de Kayseri 'de arıtılan belediye atık sularının %92'si gelişmiş arıtma, %8'i ise biyolojik arıtma yöntemleri ile temizlenmiştir. Görüldüğü üzere atık su arıtımında çalışma kapsamındaki büyükşehir belediyeleri arasında en başarılı belediye İzmir Büyükşehir Belediyesi ve onu takiben Kayseri Büyükşehir Belediyesi'dir.

6.1.2.3.(11). İzmir Büyükşehir Belediyesi Deşarj Edilen Kişi Başına Günlük Atık Su Miktarı (Litre/Kişi-Gün)

İzmir Büyükşehir Belediyesi sınırlarında deşarj edilen kişi başı günlük atık su miktarı, Türkiye ortalaması ile karşılaştırmalı olarak, kişi başı günlük olarak ve litre bazında aşağıda gösterilmiştir.

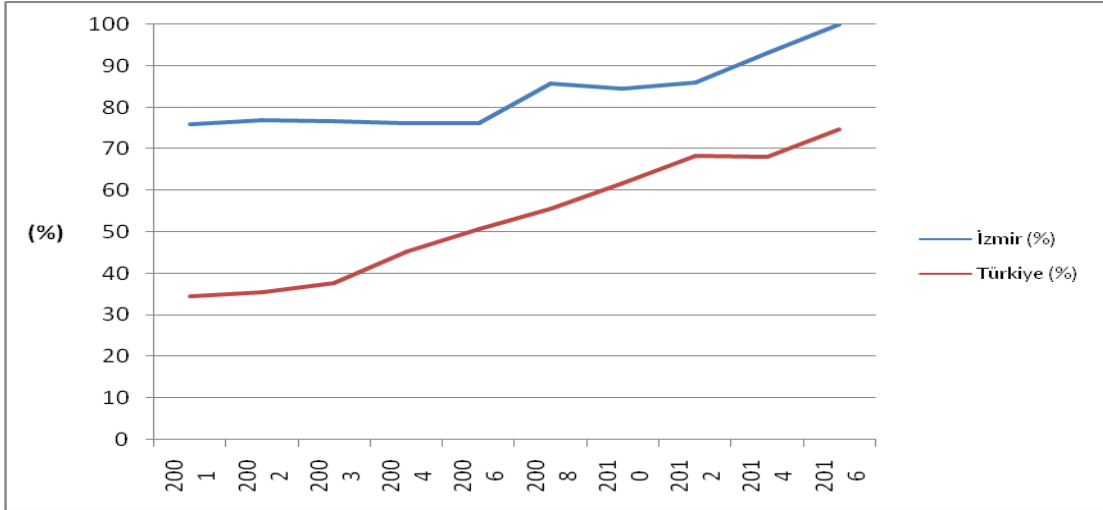

Şekil 6. 60. İzmir Büyükşehir Belediyesi Deşarj Edilen Kişi Başına Günlük Atıksu Miktarı (Litre/Kişi-Gün), (08.02.2020, <https://cevreselgostergeler.csb.gov.tr>).

Şekil 6.60'a göre İzmir Büyükşehir Belediyesi sınırlarında deşarj edilen kişi başı günlük atık su miktarı, 2018'e kadar Türkiye ortalamasının üzerindeyken 2017'den itibaren Türkiye ortalamasının altına düşmüştür. 2001'de İzmir'de kişi başı atık su miktarı 209 litreyken ülke ortalaması 147 litredir. 2018'e gelindiğinde ise İzmir'de kişi başı günlük atık su miktarı 176 litreye düşerken ülke ortalaması 188 litreye çıkmıştır. Bu durum anılan dönemde İzmir'de ya su kaynaklarının ya da su israfının azaldığı şeklinde yorumlanabilir. Mukayeseli olarak bakıldığında çalışma kapsamındaki illerden örneğin Diyarbakır'da deşarj edilen ortalama kişi başı günlük atık su miktarı 2001'de 154 litre ile ülke ortalaması olan 147 litrenin üzerindeyken, 2018'de bu miktar 62 litre olup Türkiye ortalaması olan 188 litrenin çok altındadır. Bu durum Diyarbakır'da ortalama kişi başı günlük su tüketimi miktarının 2018'de, 2001'e kıyasla oldukça azaldığının bir göstergesidir.

6.1.2.3.(12). İzmir Büyükşehir Belediyesi Atık Su Arıtma Tesisiyle Hizmet Sunulan Belediye Nüfusunun Toplam Belediye Nüfusuna Oranı (%)

İzmir Büyükşehir Belediyesi sınırlarında atık su arıtma tesisiyle hizmet sunulan belediye nüfusunun toplam belediye nüfusuna oranına ilişkin doneler aşağıda paylaşılmıştır.

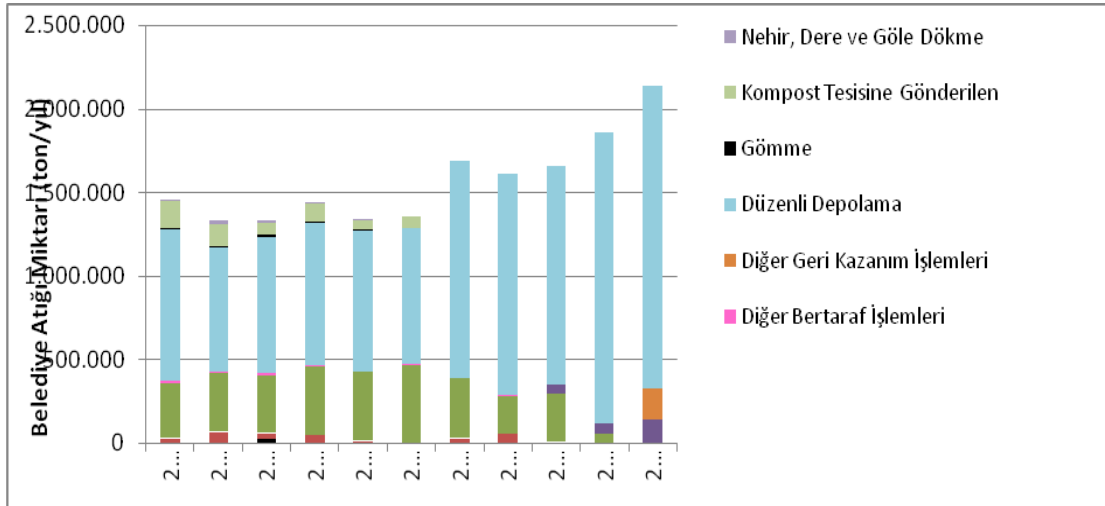

Şekil 6. 61. İzmir Büyükşehir Belediyesi Atık Su Arıtma Tesisiyle Hizmet Sunulan Belediye Nüfusunun Toplam Belediye Nüfusuna Oranı (%), (08.02.2020, <https://cevresehgostergeler.csb.gov.tr/illerin-cevre-gostergeleri->).

Şekil 6.61'den de anlaşılacağı üzere, 2001'den itibaren, atık su arıtma tesisi ile hizmet verilen belediye nüfusunun toplam belediye nüfusuna oranı ülke ortalamasının çok üzerinde seyretmiştir. 2018 yılı itibariyle bakıldığında ise İzmir'de atık su arıtma tesisi ile toplam belediye nüfusun % 98,6'sına yani neredeyse tamamına hizmet verilmektedir. Bu alanda, Türkiye ortalaması % 79'dur. Dolayısıyla İzmir'de atık su arıtma tesisi ile hizmet alan nüfusun oranı Türkiye ortalamasının çok üzerindedir. Bu oran 2018 yılı itibariyle, Diyarbakır'da % 90, Adana'da % 91,2, Kahramanmaraş'ta % 16,2 ve Kayseri'de % 95,1'dir. Görüleceği üzere çalışma kapsamında yer alan Kahramanmaraş dışındaki tüm iller bu alanda Türkiye ortalamasının çok üzerinde bir orana sahiptir. Kahramanmaraş'ta bu oranın çok düşük olmasının nedeni çalışma kapsamındaki diğer belediyelerin çok önceden büyükşehir belediyesi olmalarına karşın, Kahramanmaraş'ın ancak 2012'de çıkarılan 6360 sayılı kanun kapsamında 2014 yerel seçimleri ile büyükşehir belediyesi olması ve çok büyük kaynak gerektiren arıtma tesisinin ancak bundan sonra haziran 2018'de tamamlanabilmesidir.

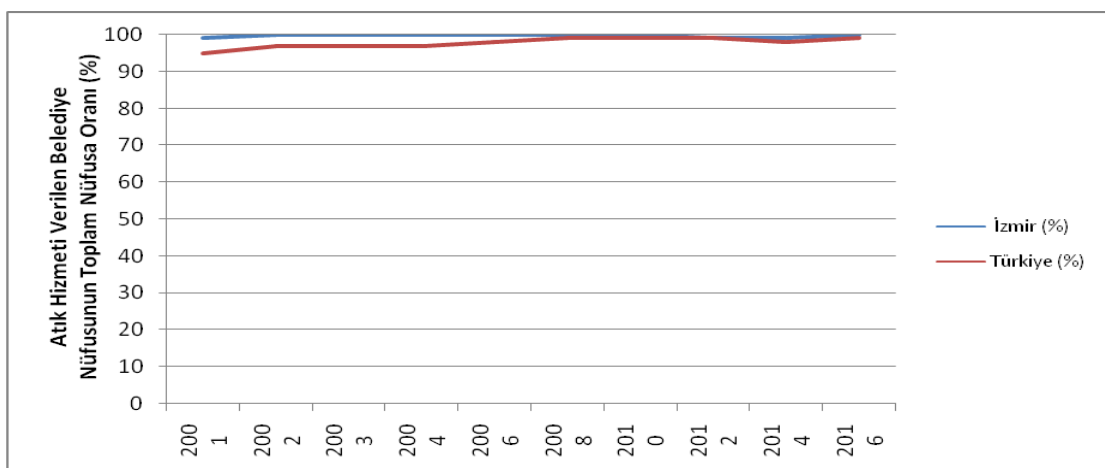
6.1.2.3.(13). İzmir Büyükşehir Belediyesi Katı Atık Yönetimi

Öncelikle Belediye atıkları kavramını açıklamak gerekirse; "Yerleşim birimlerindeki meskenlerden, ticari işletmelerden, bürolardan, özellikle pazar yerleri, haller, parklar, bahçeler ile cadde ve sokaklardan kaynaklanan atıklardır." denilebilir.

Şekil 6. 62. İzmir Büyükşehir Belediyesi Toplam Belediye Atığı Miktarının Bertaraf Yöntemine Göre Dağılımı (Ton/Yıl) (08.02.2020, <https://cevresehgostergeler.csb.gov.tr/illerin-cevre-gostergeleri->).

Bu bağlamda Şekil 6.62 'de, İzmir'de toplam belediye atığı miktarının bertaraf tekniğine göre dağılımı yıl ve ton bazında verilmiştir. Buna göre, öncelikle belirtmek gerekir ki, İzmir'de belediye atıklarının 1.805.887 ton gibi yaklaşık % 84'lük bir kısmı düzenli depolanırken, 188.910 tona tekabül eden yaklaşık % 9'luk bir kısmı geri dönüşüme tabi tutulmaktadır. Düzensiz depolanan atıkların oranı ise % 6,5 civarındadır. Çalışmanın kapsamına giren diğer illerle karşılaştırmalı ele alındığında, 2018 yılı itibariyle Adana'da toplam belediye atıklarının yaklaşık %31'i düzenli depolama yöntemiyle bertaraf edilmekte, %69'u ise geri kazanılmaktadır. Adana'da da belediye nüfusunun tamamına atık hizmeti verilmektedir. Öte yandan yine, 2018 yılı itibariyle Diyarbakır'da ise belediye atıklarının tamamı düzensiz depolanmaktadır. Çalışma kapsamındaki belediyelerde atıkların geri dönüşümü noktasındaki en başarılı belediye ise Adana Büyükşehir Belediyesi'dir. Zira 2018 yılı itibariyle, 792 bin ton atığın 547 bin tonuna geri dönüşüm işlemi uygulanmıştır. Bu hem sürdürülebilir bir çevre ve hem de sürdürülebilir bir ekonomi açısından fevkalade olumlu bir durumdur.

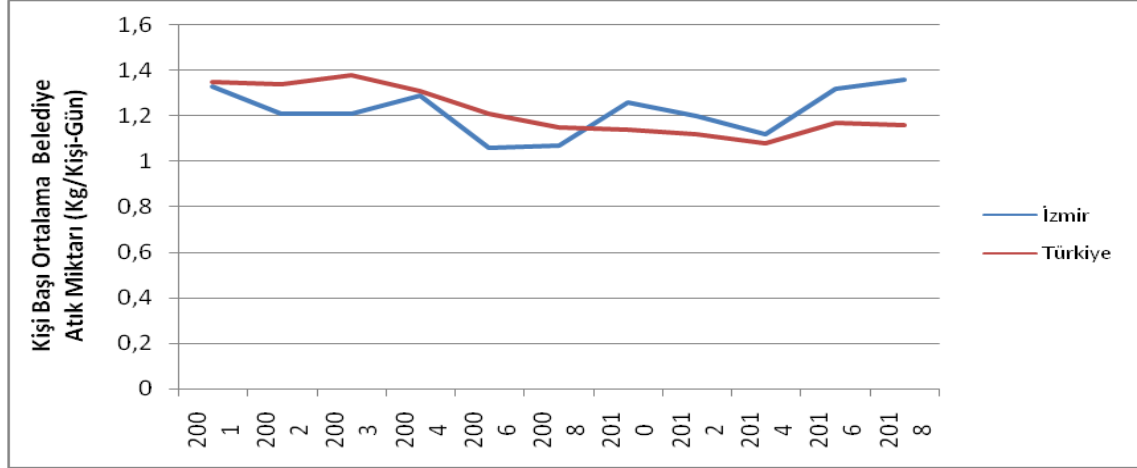

Şekil 6. 63. İzmir Büyükşehir Belediyesi Atık Hizmeti Sunulan Belediye Nüfusunun Toplam Belediye Nüfusuna Oranı (%)

Şekil 6.63'e göre İzmir'de belediye sınırlarındaki nüfusun tamamına atık hizmeti verilmektedir.

6.1.2.3.(14). İzmir Büyükşehir Belediyesi Kişi Başına Ortalama Belediye Atık Miktarı (Kg/Kişi-Gün)

İzmir Büyükşehir Belediyesi sınırlarında kişi başına düşen ortalama belediye atık miktarı, Türkiye ortalaması ile karşılaştırmalı olarak, kişi başı günlük olarak ve kilo gram bazında aşağıda gösterilmiştir.

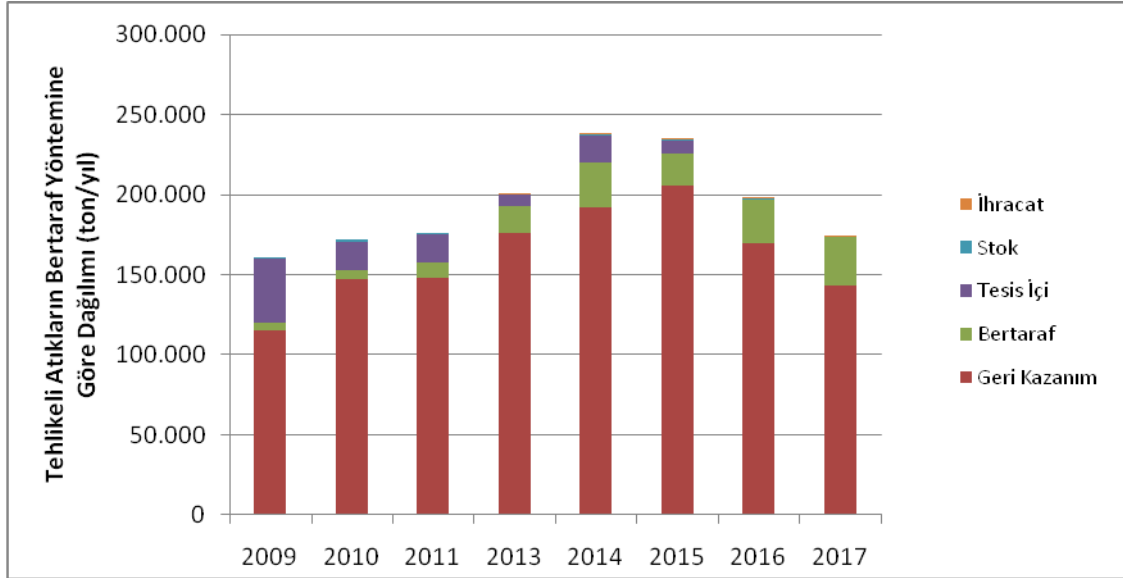

Şekil 6. 64. İzmir Büyükşehir Belediyesi Kişi Başına Ortalama Belediye Atık Miktarı (Kg/Kişi-Gün) (08.02.2020, <https://cevreselgostergeler.csb.gov.tr.>).

Buna göre, İzmir'de kişi başına düşen ortalama belediye atık miktarı 2018'de, 1,36 kg olup, bu, Türkiye ortalaması olan 1,16 kilonun üzerindedir. Öte yandan İzmir'de atık hizmeti verilen belediye nüfusunun toplam belediye nüfusuna oranı % 100 olup Türkiye ortalaması olan % 99 ile hemen hemen aynıdır. Bu çalışmanın kapsamında yer alan diğer iller ile karşılaştırmalı olarak bakıldığında ise, Kayseri'de 2018 itibariyle, kişi başı günlük ortalama belediye atık miktarı 0,95 kg, Kahramanmaraş'ta 2018 yılında, günlük kişi başı ortalama belediye atık miktarı 0,77 kg, Diyarbakır'da günlük kişi başına düşen ortalama belediye atık miktarı 1,08 kg ve Adana'da ise günlük kişi başına düşen ortalama belediye atık miktarı 0,98 kg olup en fazla kişi başı atık üreten il İzmir olmuştur. İzmir'de kişi başı gayrisafi yurtiçi hasıla miktarı 12.344 dolar ile Türkiye ortalamasının üzerinde olup, 2017 yılı itibariyle Türkiye genelinde 5. sıradadır. İzmir'de kişi başı atık miktarının bu kadar yüksek olması bireylerin harcanabilir gelirlerine bağlı yüksek tüketim miktarı olarak değerlendirilebilir. Öte yandan bu iller arasında 5.003 dolarla en düşük gelir seviyesine sahip Diyarbakır'ın bu çalışma bağlamında İzmir'den sonra en fazla kişi başı atık miktarına sahip olması, kişi başı atık miktarının belirlenmesinde refah düzeyi dışında örneğin tüketim alışkanlıkları gibi başkaca parametrelerin de etkili olduğu şeklinde yorumlanabilir.

6.1.2.3.(15). İzmir Büyükşehir Belediyesi Tehlikeli Atıkların Bertaraf Yöntemine Göre Dağılımı (Maden Atıkları Hariç) (Ton/Yıl)

Öncelikle ifade etmek gerekir ki, Tehlikeli atıklar denilince " Parlayıcı, Patlayıcı, kendi kendine yanmaya uygun, su ile temas etmesi durumunda, parlayıcı gazlar çıkaran, oksitleyici, organik peroksit içeren, zehirli, havayla ve suyla teması durumunda toksik gazlar çıkaran, toksik ve de eko-toksik özellikler içeren atıklar " kast edilmektedir

Şekil 6. 65. İzmir Büyükşehir Belediyesi İzmir Büyükşehir Belediyesi Tehlikeli Atıkların Bertaraf Yöntemine Göre Dağılımı (Maden Atıkları Hariç) (Ton/Yıl)

Şekil 6.65.'teki veriler incelendiğinde, 2017 yılı itibarıyla maden atıkları dışındaki tehlikeli atıkların geri dönüşüm oranı İzmir'de %82 olup bu oran Türkiye ortalaması olan %84 ile hemen hemen aynıdır. Çalışma kapsamındaki diğer iller ile karşılaştırmalı olarak değerlendirildiğinde, tamamı maden atıkları hariç ve 2017 yılına ait veriler olmak üzere, Kayseri'de tehlikeli atıkların geri kazanım oranı %79, Kahramanmaraş'ta %78, Diyarbakır'da %54 ve Adana'da ise %67'dir. Bu verilerden de anlaşılacağı gibi çalışmanın kapsamında yer alan büyükşehir belediyelerinin tamamında tehlikeli atıkların geri kazanım oranı Türkiye ortalaması olan %84'ün altındadır. Bu alanda en başarılı belediye İzmir büyükşehir belediye iken en başarısız belediye ise Diyarbakır büyükşehir belediyesidir.

6.1.2.3.(16). İzmir Büyükşehir Belediyesi Çevresel Gürültünün Değerlendirilmesi İle İlgili Çalışmalar

Özellikle son yıllarda artan araç sayısı, hava yolu taşımacılığındaki gelişmeler ve endüstriyel tesislere bağlı olarak ülkemizde özellikle de metropollerde gürültü kirliliği de önemli bir kentsel çevre sorunu haline gelmiştir. Bu çerçevede, gürültü kirliliği ile ilgili yürütülen faaliyetler noktasında, İzmir Büyükşehir Belediyesi web sayfasında konu ile ilgili şu bilgilere yer verilmektedir; "İzmir sınırlarında yetki devri yapılan İlçe Belediyeleri dışında yani Bornova, Aliağa, Karşıyaka, Konak, Bayraklı, Seferihisar, Çiğli, Torbalı, ve Karabağlar belediyeleri hariç olmak üzere, her tür işyeri ve konut kaynaklı gürültü (evsel faaliyetler ve komşuların oluşturduğu gürültü hariç) şikayetlere, Çevresel Gürültünün Değerlendirilmesi ve Yönetimi Yönetmeliği'ne göre yerinde denetlenerek gürültüye mani olmaya matuf önlemler aldırılmakta ve lüzumu halinde idari yaptırımlar uygulanmaktadır. Öte yandan İzmir stratejik gürültü haritası 30.12.2015 tarihinde hazırlanmıştır." (İzmir BŞB, 26.10.2018, <https://www.izmir.bel.tr>).

6.1.2.3.(17). İzmir Büyükşehir Belediyesi Diğer Çevresel Faaliyetler

Yukarıda aktarılan konuların dışında, İzmir Büyükşehir Belediyesi tarafından yürütülen, başkaca çevreye dair bir takım hizmetlerde vardır. Bunlar belediyenin faaliyet raporlarından alıntılanarak aşağıda kısaca özetlenmiştir: "Hafriyat Toprağı ve İnşaat / Yıkıntı Atıklarının Kontrolü Yönetmeliği gereğince İzmir'de birçok noktada hafriyat

toprağı, inşaat ve yıkıntı atığı depolama alanları tesis edilmiştir. Ambalaj atıklarının kaynağında ayrıştırılarak toplanması "Ambalaj Atıklarının Kontrolü Yönetmeliği" gereğince ilçe belediyelerince yürütülmektedir. Bu konuda ilçe belediyelerine destek olmak, eğitim faaliyetleri düzenlemek ise Büyükşehir Belediyesi'nin görevleri arasındadır. Anılan yönetmelik çerçevesindeki sorumluluklar bağlamında, ilçe belediyeleri yetkili geri dönüşüm şirketleriyle sözleşme yaparak, geri dönüşümü kabil, kağıt, plastik, karton, cam vb. ambalaj atıklarının kaynağında ayrıştırılarak toplanmasıyla alakalı çalışmaları yürütmektedir. Bu kapsamda konuyla alakalı talep ve şikayetler ilgili İlçe Belediyelerine yönlendirilmektedir. Öte yandan İzmir Büyükşehir Belediyesi sınırlarında ihbar sonucu ya da rutin denetimlerle deniz kirliliğine sebep olabilecek sorunları belirleyerek; ilgili kurum ve kuruluşlarla eşgüdümlü çalışarak kirliliğe sebep olabilecek sorunları ortadan kaldırmaktadır. Denizde biriken çöpler, daha önceki yıllarda yalnızca lüzumu halinde toplanırken, 2000'den itibaren çalışmalar sistemli ve düzenli hale getirilmiş, konuyla alakalı gerekli ekip ve ekipmanlar temin edilerek çalışmalar eşgüdüm içerisinde ve rutin olarak titizlikle sürdürülmeye başlanmıştır." (İzmir BŞB, 26.10.2018, <https://www.izmir.bel.tr>).

6.1.2.3.(18). İzmir İli Arazi Kullanımı

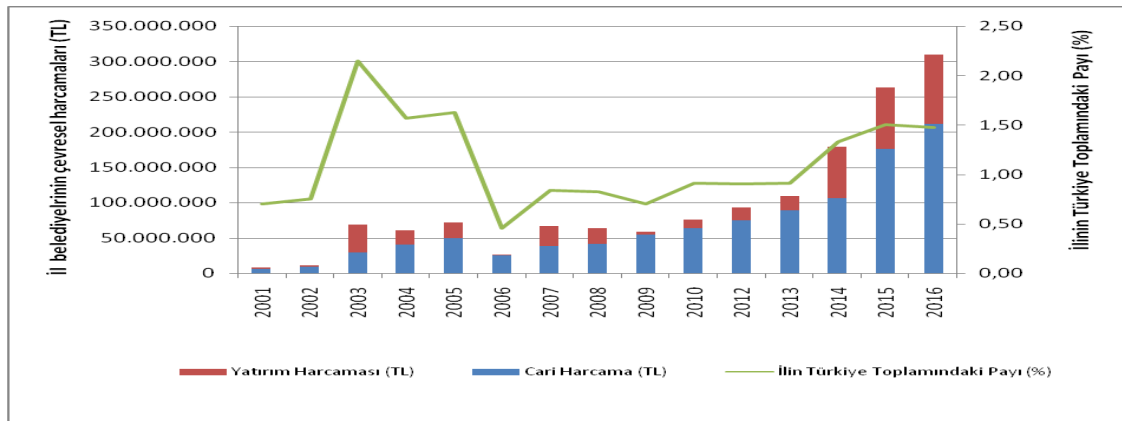
Çevresel Verilerin Koordinasyonu Projesi verilerine göre; "2018 yılı itibarıyla İzmir'in yüz ölçümünün %5,56'sını yapay alanlar, %40,01'ini tarımsal alanlar, %53,22'sini orman ve yarı doğal alanlar, %0,52'sini sulak alanlar, %0,70'ini su yapıları oluşturmaktadır." (Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 08.02.2020, <https://cevreselgostergeler.csb.gov.tr>).

6.1.2.4. Kayseri Büyükşehir Belediyesi

Bu başlıkta kullanılan veriler, Kayseri Büyükşehir Belediyesi'nin 2015-2019 stratejik planı ve 2017, 2018 faaliyet raporları ile Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığının web sayfasında yer alan bilgilerden istifade edilerek hazırlanmıştır. Bu bağlamda Kayseri Büyükşehir Belediyesi'nin, çevre ile ilgili yürüttüğü faaliyetlere ilişkin bilgilere aşağıda yer verilmiştir.

6.1.2.4.(1). Kayseri Büyükşehir Belediyesi ve İlçe Belediyelerinin Harcama Türüne Göre Çevresel Harcamaları

Kayseri Büyükşehir Belediyesi ve kent merkezindeki ilçe belediyelerinin harcama türü ya da faaliyet alanına göre çevre ile alakalı harcamalarına ait veriler aşağıda özetlenmiştir.

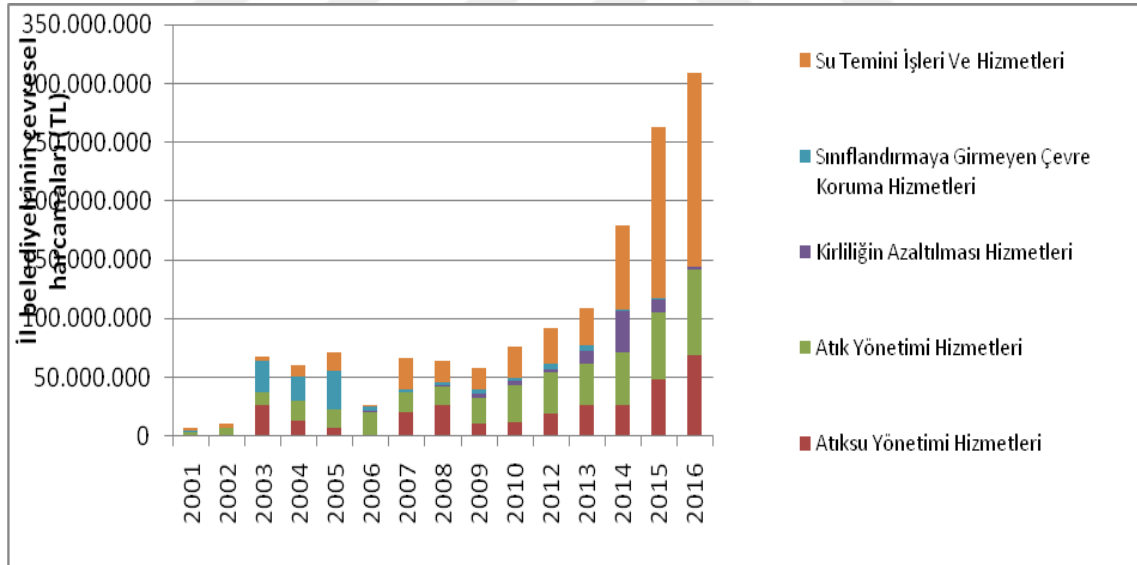

Şekil 6. 66. Kayseri Büyükşehir Belediyesi ve İlçe Belediyelerinin Harcama Türüne Göre Çevresel Harcamaları, (08.02.2020,<https://cevreselgostergeler.csb.gov.tr>).

Şekil 6.66'ya göre Kayseri'de, 2001'den 2016'ya uzanan süreçte, 2003 yılında çevre ile ilgili yapılan harcamalarda yatırım harcamaları daha fazlayken, 2003'ten günümüze uzanan süreçte cari harcamaların miktarı yatırım harcamalarından daha fazla olmuştur. Toplam olarak bakıldığında, yıllar itibariyle Kayseri Büyükşehir Belediyesi ve merkez ilçe belediyelerinin çevresel harcamaları artmış, aynı zamanda bu artış Türkiye geneli belediye çevresel harcamaları içindeki oranı itibariyle de kendini göstermiştir. Bu bağlamda 2016 yılı itibariyle Kayseri İli belediyelerinin çevresel harcamalarının Türkiye geneli belediye çevresel harcamaları içindeki payı %1,48' ve Türkiye sıralaması 17.'lidir. Bu noktada mukayeseli olarak bakıldığında, çalışma kapsamındaki illerden 2016 yılı itibariyle Diyarbakır İli belediyelerinin çevresel harcamalarının Türkiye geneli belediye çevresel harcamaları içindeki payı %1,24 ve Türkiye sıralaması 20.'lik iken, özellikle büyükşehir olduktan sonra, Kahramanmaraş İli belediyelerinin Türkiye geneli belediye çevresel harcamaları içindeki payı artarak 2016 yılı itibariyle Türkiye'de 19. sıraya gelmiştir. İzmir ise bu alanda lider konumundadır. Toplam çevresel harcama miktarı , itibariyle İzmir Türkiye'de 3. sıradadır. Adana'nın ise çevresel harcamaları artmış, ancak Türkiye geneli belediye çevresel harcamaları içindeki payı düşmüştür. Nitekim Adana'nın toplam çevresel harcama miktarı , 2016 yılı itibariyle Türkiye'de 9. sıradadır. Bu alanda İzmir ilk sırada yer almaktadır.

6.1.2.4.(2). Kayseri Büyükşehir Belediyesi ve İlçe Belediyelerinin Çevresel Faaliyetlere Göre Çevresel Harcamaları

Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi'nin ve merkez ilçe belediyelerinin çevresel faaliyet alanlarına göre yapmış oldukları harcamalar aşağıda gösterilmiştir.

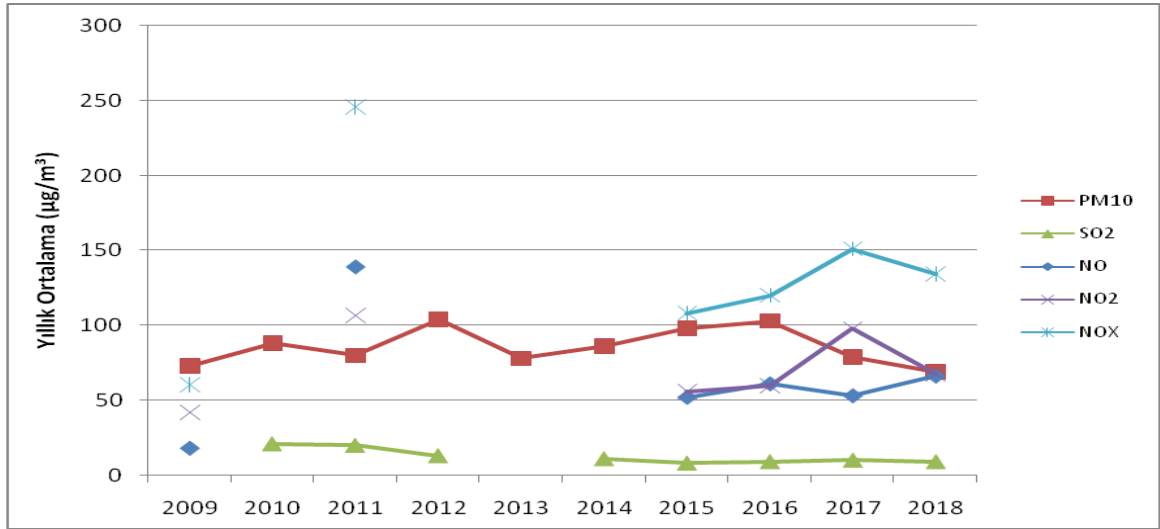
Şekil 6. 67. Kayseri Büyükşehir Belediyesi ve İlçe Belediyelerinin Çevresel Faaliyetlere Göre Çevresel Harcamaları, (08.02.2020,<https://cevreselgostergeler.csb.gov.tr.>).

Şekil 6.67. incelendiğinde, harcama türü olarak, 2016 yılında, Kayseri İli belediyelerinin toplam çevresel harcamalarının %53,3'ü su temini işleri ve hizmetlerine, %23,7'si atık yönetimi hizmetlerine, %22,3'ü atık su yönetimi hizmetlerine harcanmıştır. Çalışma kapsamındaki belediyelerle karşılaştırmalı olarak incelendiğinde, 2016 itibariyle, İzmir Büyükşehir Belediyesi ve merkez ilçe belediyelerinin toplam çevresel harcamalarının %46,2'si su temini hizmetlerine, %37,9'u atık yönetimi hizmetlerine ve %12,7'si ise atık su yönetimi hizmetlerine harcanmıştır. Kahramanmaraş'ta ise 2016 itibariyle il belediyelerinin toplam çevresel harcamalarının

%46,5'i su temini işleri ve hizmetlerine, %39,2'si atık yönetimi hizmetlerine, %14,3'ü atık su yönetimi hizmetlerine harcanmıştır. Adana'ya baktığımızda 2016'da Adana Büyükşehir Belediyesi ve merkez ilçe belediyelerinin toplam çevresel harcamalarının %46,8'i atık yönetimi (çöp) hizmetlerine, %30,3'ü içme suyu temini hizmetlerine ve %22,8'i ise atık su yönetimi hizmetlerine harcanmıştır. Diyarbakır'da ise toplam çevresel harcamaların %49,3'ü atık yönetimi hizmetlerine, %40,5'u su temini işleri ve hizmetlerine, %10,2'si ise atık su yönetimi hizmetlerine harcanmıştır. Bu verilere göre, Adana ve Diyarbakır'da atıklar en fazla harcama yapılan alan iken, Kayseri, İzmir ve Kahramanmaraş'ta çevresel harcamaların ilk sırasında temiz içme suyu için yapılan harcamalar yer almaktadır.

6.1.2.4.(3). Kayseri Büyükşehir Belediyesi Hava Kirliliği Verileri

Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi ve merkez ilçe belediyelerinin hava kirliliği verileri aşağıdaki Şekil 6.68'de gösterilmiştir.

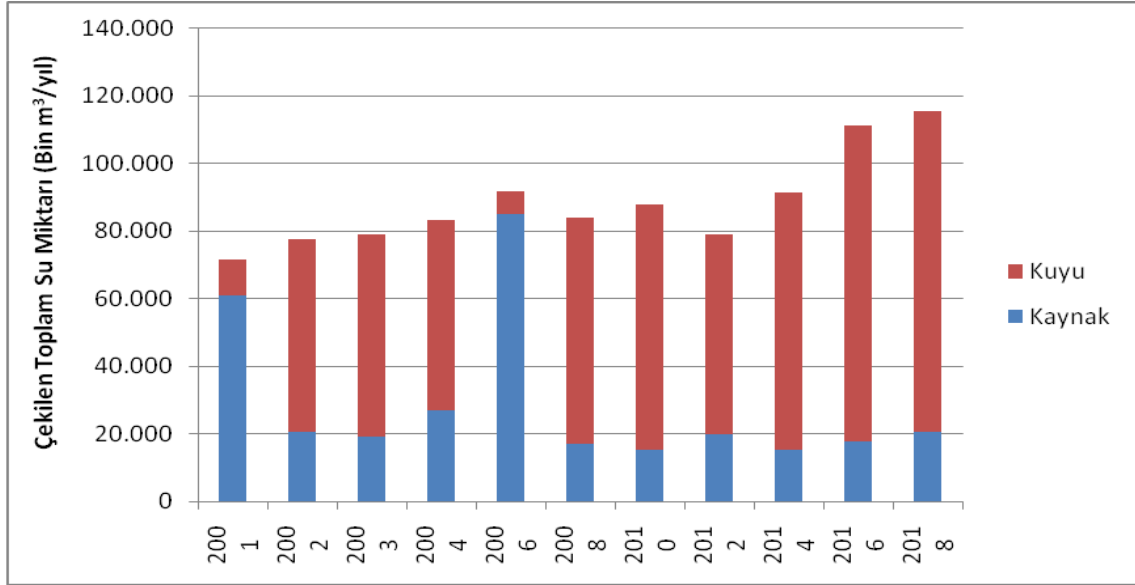

Şekil 6. 68. Kayseri (Hürriyet) İstasyonunun Hava Kalitesi Parametreleri Yıllık Ortalama Ölçüm Rakamları (µg/m³) (1 saatlik), (08.02.2020, <https://cevresehgostergeler.csb.gov.tr.>).

Buna göre, "2018 yılı için ülkemizde PM10 ve NO2 parametresi için yıllık sınır değer 40 µg/m³, SO2 parametresi için yıllık ekosistem sınır değer 20 µg/m³, NOx parametresi için yıllık ekosistem sınır değer 30 µg/m³'dür. Buna göre Kayseri Hürriyet istasyonu için ölçüm yapılan PM10, NO2 ve NOx parametreleri yıllık sınır değerlerin üzerindedir." Bu çerçevede, hava kirliliği ile ilgili yürütülen faaliyetler noktasında, Kayseri Büyükşehir Belediyesi web sayfasında konu ile ilgili şu bilgilere de yer verilmektedir; "İl Merkezinde, hava kirliliğinin önlenmesine yönelik olarak denetim ekipleri kontrol çalışmalarını yaz ve kış dönemlerinde çift vardiya şeklinde yapmaktadır. Standart dışı kömürlerin il içerisinde kullanılmaması yönünde gerekli bilgilendirme çalışmaları yapılmaktadır. İl Yerel Çevre Kurulu tarafından, Hava Kalitesinin korunmasına yönelik alınan ve beş merkez ilçede ısınma amaçlı olmak üzere merkezi sistem kazanlarında katı ve sıvı yakıt kullanımının kanunlanması ve alternatif temiz yakıt sistemlerine geçilmesi hususundaki kararın uygulanması yönündeki denetim ve kontrol faaliyetleri neticesinde; gerek işyerlerinde gerekse meskenlerde ısınma amaçlı olarak doğal gaz kullanımının seviyesi % 78'e yükseltilmiştir." (Kayseri BŞB, 27.10.2018, Stratejik Plan 2016-2020).

6.1.2.4.(4). Kayseri Büyükşehir Belediyesi ve İlçe Belediyelerinin İçme Suyu ve Kullanma Suyu Şebekesi İçin Çekilen Toplam Su Miktarı (Bin m³/yıl)

Kayseri Büyükşehir Belediyesi ve merkez ilçe belediyelerinin içme ve kullanma suyu olarak bir yılda kullandıkları toplam su miktarına ait veriler aşağıda paylaşılmıştır.

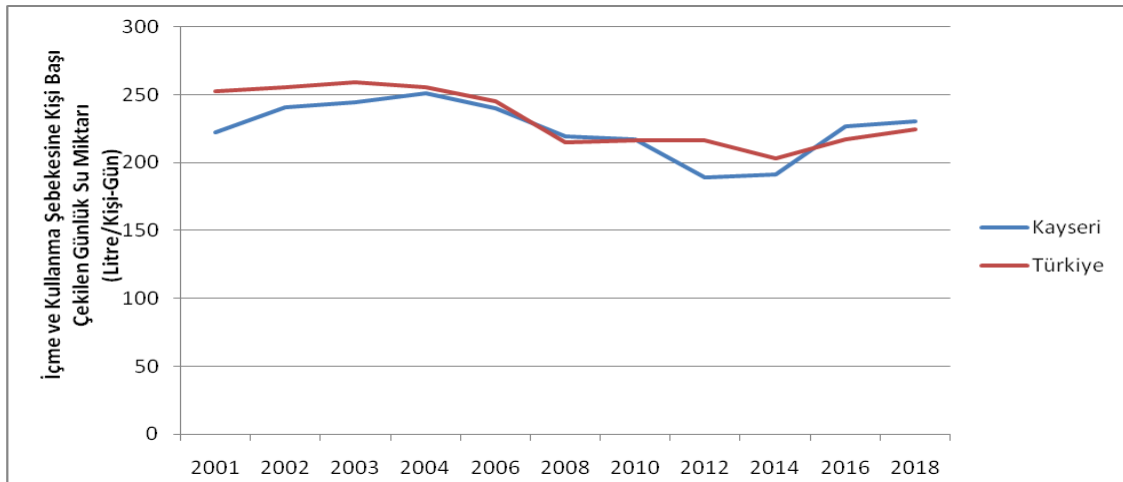

Şekil 6. 69. Kayseri Büyükşehir Belediyesi ve İlçe Belediyelerinin İçme Suyu ve Kullanma Suyu Şebekesi İçin Çekilen Toplam Su Miktarı (Bin m³/yıl)

Buna göre Şekil 6.69'dan da anlaşılabacağı üzere, 2001 yılında Kayseri'de içme ve kullanma amaçlı suyun tamamına yakını kaynak suyuyken, 2018 itibarıyla ise görünüm tam tersine dönmüştür ve içme ve kullanma amaçlı suyun tamamına yakını kuyu suyuna dönmüştür. Ancak belirtmek gerekir ki kuyu suyu insan sağlığı için riskler barındırmaktadır. Nitekim bu hususta, İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Jeoloji Mühendisliği Bölümü Öğretim Üyesi Prof. Dr. Hüseyin Öztürk şu bilgileri dile getirmektedir: "Barajlara kuyu suyu basılması beraberinde kuyu suyunun insan sağlığı açısından tehlikeli olduğunu da akıllara getirmektedir. İstanbul'da binden fazla kaçak su kuyusu bulunmaktadır ve bu kuyu suları bırakın baraj suyuna katılması evlerde kullanım için son derece tehlikelidir." (Haberler.com haber sitesi, 21.02.2020, <https://www.haberler.com/>).

6.1.2.4.(5). Kayseri Büyükşehir Belediyesi ve İlçe Belediyelerinin İçme Suyu ve Kullanma Suyu Şebekesine Kişi Başı Çekilen Günlük Su Miktarı (Litre/Kişi-Gün)

Kayseri Büyükşehir Belediyesi ve merkez ilçe belediyeleri sınırları içinde yaşayan halkın, günlük litre bazında içme ve kullanma amaçlı tükettikleri su miktarına ait veriler aşağıda paylaşılmıştır.

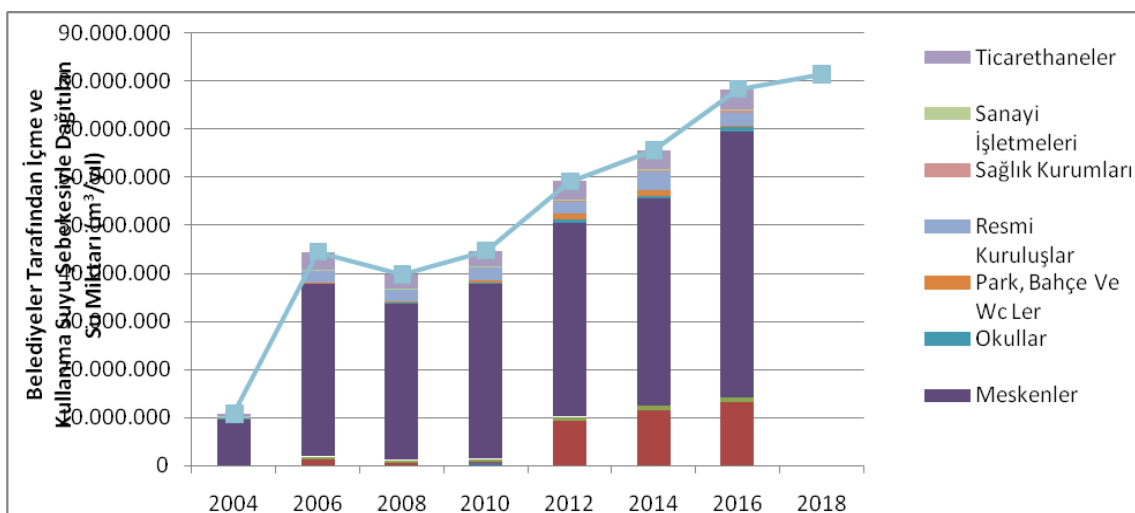

Şekil 6. 70. Kayseri Büyükşehir Belediyesi ve İlçe Belediyelerinin İçme Suyu ve Kullanma Suyu Şebekesine Kişi Başı Çekilen Günlük Su Miktarı (Litre/Kişi-Gün)

Şekil 6.70.'e göre, Kayseri Büyükşehir Belediyesi ve merkez ilçe belediyeleri tarafından içme ve kullanma suyu şebekesine kişi başı çekilen günlük su miktarı 2018 itibariyle, kişi başına Litre/Gün bazında 230 litre civarındadır ve bu Türkiye ortalaması olan 224 litrenin az bir farkla üzerindedir. Bu miktar Diyarbakır'da 2018 itibariyle, kişi başına günlük 147 litreyken, İzmir'de 208 litre, Adana'da 222 litre, Kahramanmaraş'ta ise kişi başına çekilen günlük su miktarı 2018 yılı itibariyle 357 litre olup Türkiye ortalaması olan 224 litrenin çok üzerindedir ve çalışma kapsamındaki iller arasında kişi başı su tüketim miktarı en yüksek olan ildir.

6.1.2.4.(6). Kayseri Büyükşehir Belediyesi ve İlçe Belediyeleri Tarafından İçme Suyu ve Kullanma Suyu Şebekesiyle Dağıtılan Su Miktarı

Bu başlıkta Kayseri Büyükşehir Belediyesi ve merkez ilçe belediyelerinin içme ve kullanma suyu olarak bir yılda dağıttıkları toplam su miktarına ait veriler paylaşılmıştır.

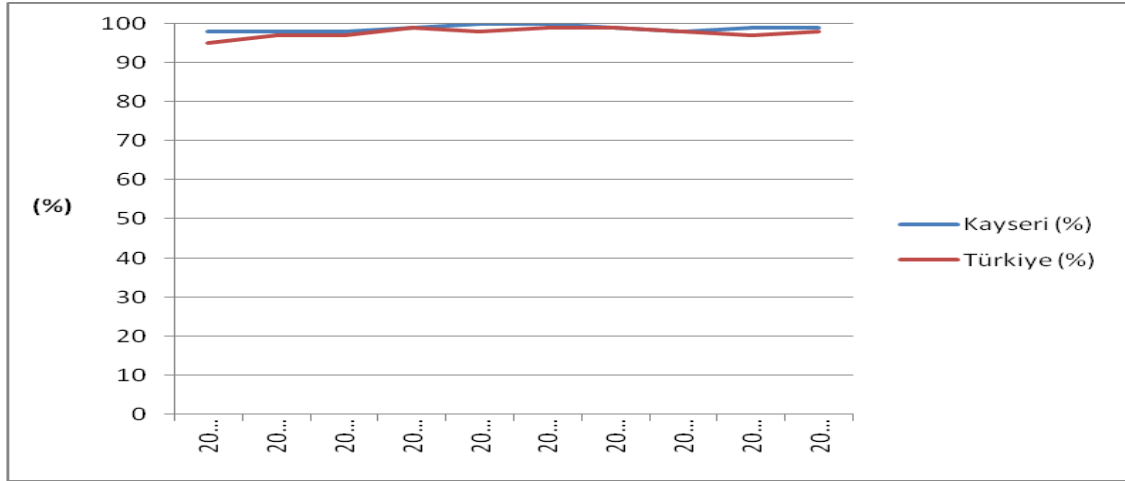

Şekil 6. 71 Kayseri Büyükşehir Belediyesi ve İlçe Belediyeleri Tarafından İçme Suyu ve Kullanma Suyu Şebekesiyle Dağıtılan Su Miktarı (m3/yıl), (08.02.2020, <https://cevresehgostergeler.csb.gov.tr.>)

Bu bağlamda Şekil 6. 71 incelendiğinde, Kayseri 'de kullanılan suyun çok büyük bir kısmının konutlarda kullanıldığı ve 2004'ten 2018'e uzanan süreçte, park ve bahçelerde kullanılan suyun miktarının azaldığı dikkati çekmektedir. Bu durum hayat kaynağı olan su kaynaklarının sürdürülebilirliği açısından olumlu bir durumdur.

6.1.2.4.(7). Kayseri Büyükşehir Belediyesi İçme Suyu ve Kullanma Suyu Şebekesi ile Hizmet Verilen Belediye Nüfusunun Toplam Belediye Nüfusuna Oranı

İçme ve kullanma suyu şebekesi ile hizmet verilen belediye nüfusunun toplam belediye nüfusuna oranı itibariyle Kayseri'nin durumu Şekil 6.72'de gösterilmiştir.

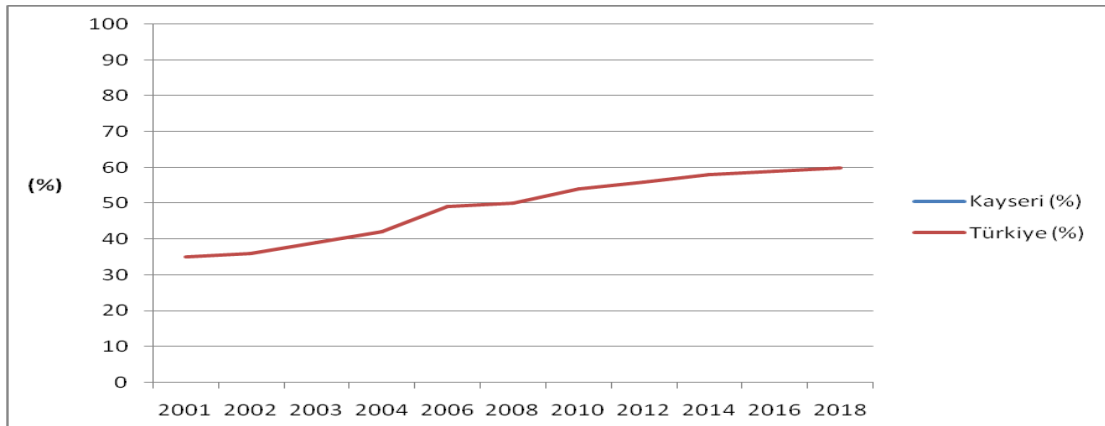

Şekil 6. 72. Kayseri Büyükşehir Belediyesi İçme Suyu ve Kullanma Suyu Şebekesi ile Hizmet Verilen Belediye Nüfusunun Toplam Belediye Nüfusuna Oranı (%), (08.02.2020,<https://cevresehgostergeler.csb.gov.tr.>).

Buna göre 2018 yılı itibariyle Kayseri'de, Türkiye ortalaması ile uyumlu olarak, toplam belediye nüfusunun % 99'una içme ve kullanma suyu şebekesi ile hizmet verilmektedir

6.1.2.4.(8). Kayseri Büyükşehir Belediyesi İçme Suyu ve Kullanma Suyu Arıtma Tesisi ile Hizmet Verilen Belediye Nüfusunun Toplam Belediye Nüfusuna Oranı (%)

İçme ve kullanma suyunun özellikle de içme suyunun doğru metotlarla arıtılması insan sağlığı açısından büyük önem arz eden bir husustur. Bu açıdan Kayseri'nin durumu Şekil 6.73'te gösterilmiştir.

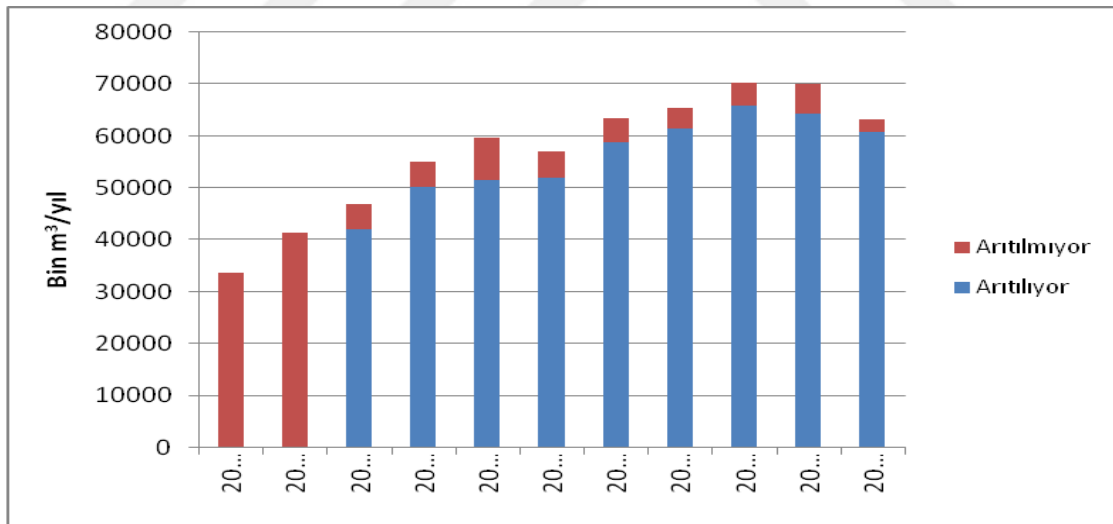

Şekil 6. 73. Kayseri Büyükşehir Belediyesi İçme Suyu ve Kullanma Suyu Arıtma Tesisi ile Hizmet Verilen Belediye Nüfusunun Toplam Belediye Nüfusuna Oranı (%), (08.02.2020,<https://cevresehgostergeler.csb.gov.tr/illerin-cevre-gostergeleri->).

Buna göre, Kayseri'de belediyeler tarafından içme ve kullanma sularına arıtma tesisi ile arıtma yapılmamaktadır. Bu insan sağlığı açısından riskli bir durumdur.

6.1.2.4.(9). Kayseri Büyükşehir Belediyesi Arıtılma Durumuna Göre Şebekeden Deşarj Edilen Atıksu Miktarı (Bin m³/yıl)

Kayseri'de, arıtılma durumuna göre şebekeden deşarj edilen atık su miktarına ilişkin veriler Şekil 6.74'te gösterilmiştir.

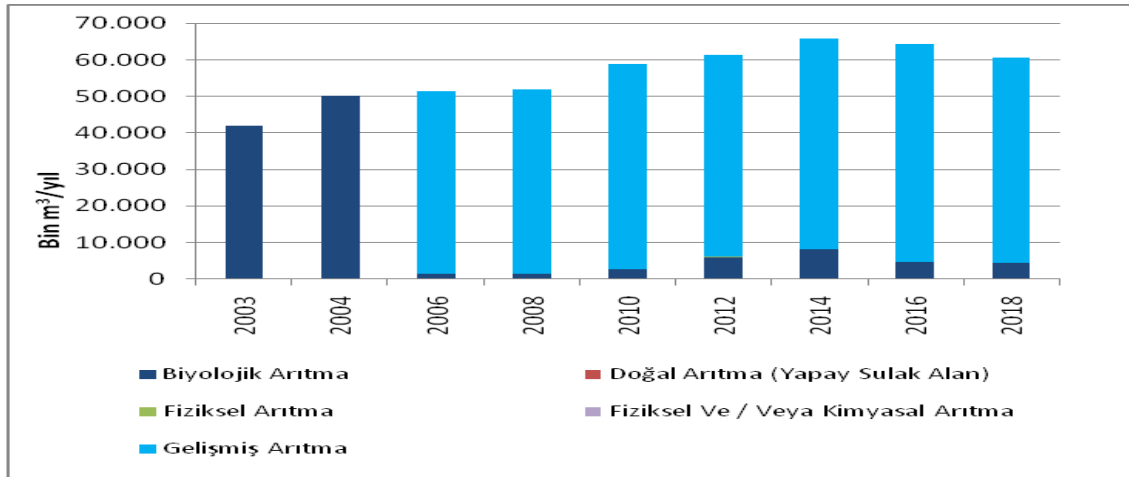
Şekil 6. 74. Kayseri Büyükşehir Belediyesi Arıtılma Durumuna Göre Şebekeden Deşarj Edilen Atıksu Miktarı (Bin m³/yıl) , (08.02.2020,<https://cevresehgostergeler.csb.gov.tr/>).

Bu verilere göre, 2001'den 2018'e uzanan süreçte atık suların arıtılmasında çok büyük mesafe kat edilmiştir. 2001 ve 2002'de atık sulara hiç arıtma uygulanmazken, 2018'e gelindiğinde yapılan arıtma tesisi yatırımlarının bir sonucu olarak yılda Kayseri'de atık suların %96'sı arıtılarak, %4'ü ise arıtılmadan alıcı ortama deşarj edilmektedir. Bu çevrenin çok daha az kirletilmesi demektir. Mukayeseli olarak bakıldığında çalışma kapsamındaki illerden örneğin Adana'da, 2018 itibarıyla atık suların %96'sı arıtılarak, %4'ü ise arıtılmadan alıcı ortama deşarj edilmektedir. İzmir'de ise deşarj edilen kentsel atık suların %99'u arıtılarak, %1'i ise arıtılmadan alıcı ortama

birakılmaktadır. Bu alanda en başarılı belediyeler sırasıyla, Diyarbakır, İzmir, Adana ve Kayseri iken Kahramanmaraş'ta ise belediye şebekesinden deşarj edilen atık suların 2018 itibariyle %24'üne arıtma uygulanırken, %76'sı arıtılmadan deşarj edilmektedir.

6.1.2.4.(10). Kayseri Büyükşehir Belediyesi Arıtma Tesisi Tipine Göre Atıksu Arıtma Tesislerinde Arıtılan Atıksu Miktarı (Bin m³/yıl)

2018 yılında Kayseri 'de arıtılan belediye atık sularının %92'sine gelişmiş arıtma, %8'ine biyolojik arıtma uygulanmaktadır.

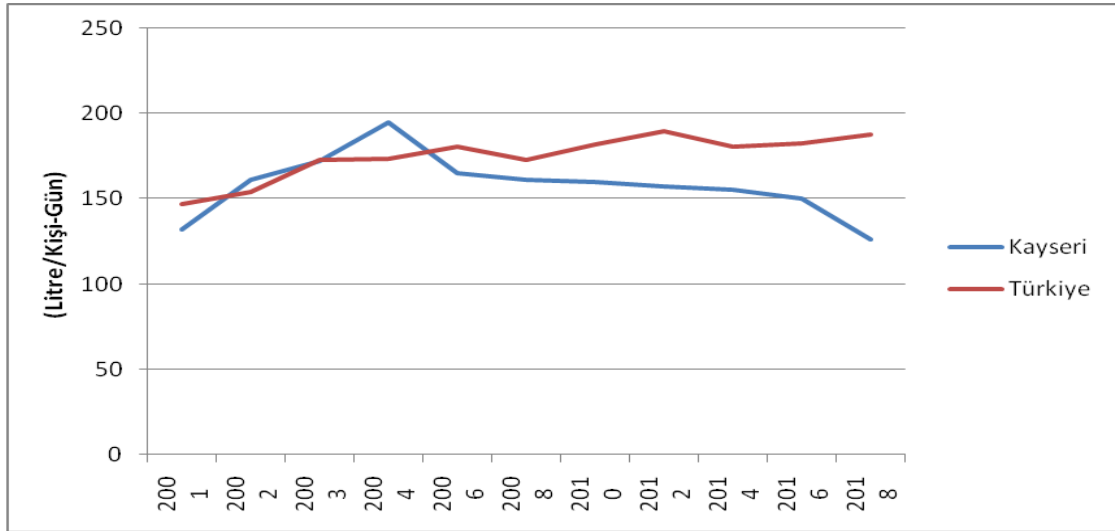

Şekil 6. 75. Kayseri Büyükşehir Belediyesi Arıtma Tesisi Tipine Göre Atıksu Arıtma Tesislerinde Arıtılan Atıksu Miktarı (Bin m³/yıl) , (08.02.2020,<https://cevresehgostergeler.csb.gov.tr.>).

Şekil 6.75'ten de anlaşılacağı üzere Kayseri'de, 2018'de arıtılan kentsel atık suların %92'sine yani neredeyse tamamına ileri arıtma tekniği olan gelişmiş arıtma teknikleri uygulanırken, %8'ine biyolojik arıtma uygulanmaktadır. Bu durum çevre kirliliğini önleme adına olumlu bir gelişme olarak değerlendirilebilir. Mukayeseli olarak bakıldığında çalışma kapsamındaki illerden Adana'da, 2018 yılı itibariyle arıtılan kentsel atık suların %90'ına biyolojik arıtma, %10'una ise gelişmiş arıtma uygulanmakta, Diyarbakır 'da ise 2018 yılı itibariyle arıtılan kentsel atık suların tamamına biyolojik arıtma, teknikleri uygulanmaktadır. İzmir'de bu alanda başarılı bir görünüm arz etmektedir zira , İzmir'de, 2018'de arıtılan kentsel atık suların %97'sine yani neredeyse tamamına ileri arıtma tekniği olan gelişmiş arıtma teknikleri uygulanırken, en ilkel teknik olan fiziksel arıtmanın oranı, %1,6 biyolojik arıtmanın ise ,%1,3'tür.Görüldüğü üzere atık su arıtımında çalışma kapsamındaki büyükşehir belediyeleri arasında en başarılı belediye İzmir Büyükşehir Belediyesi ve onu takiben Kayseri Büyükşehir Belediyesi'dir.

6.1.2.4.(11). Kayseri Büyükşehir Belediyesi Deşarj Edilen Kişi Başına Günlük Atık su Miktarı (Litre/Kişi-Gün)

Kayseri Büyükşehir Belediyesi sınırlarında deşarj edilen kişi başı günlük atık su miktarı, Türkiye ortalaması ile mukayeseli bir biçimde, kişi başı günlük olarak ve litre bazında aşağıda gösterilmiştir.

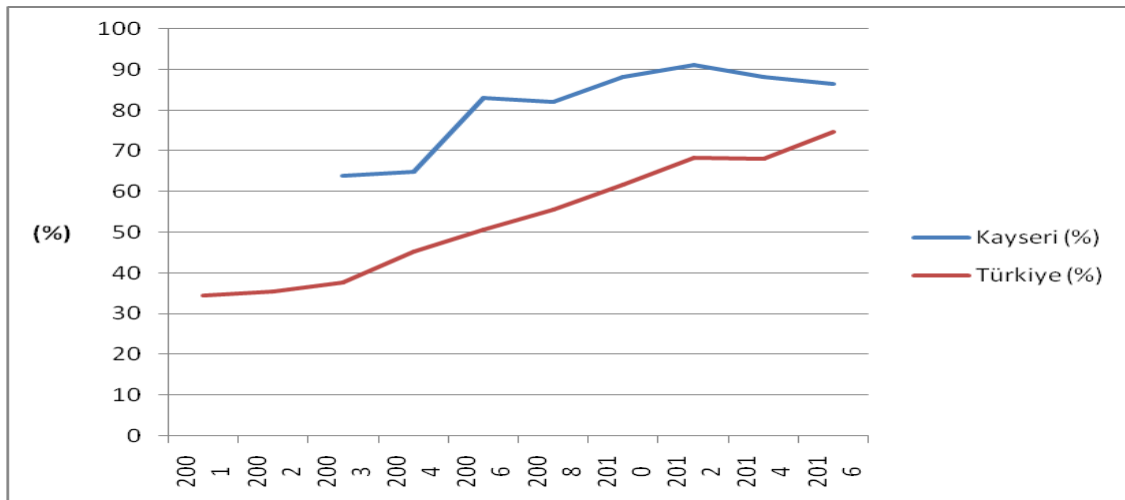

Şekil 6. 76. Kayseri Büyükşehir Belediyesi Deşarj Edilen Kişi Başına Günlük Atıksu Miktarı (Litre/Kişi-Gün).

Şekil 6.76'ya göre Kayseri Büyükşehir Belediyesi sınırlarında deşarj edilen kişi başı günlük atık su miktarı, 2018 yılı itibariyle 126 litre olup Türkiye ortalama rakamı olan 188 litrenin oldukça altındadır. Bu rakam İzmir'de 176 litre, Diyarbakır'da 62 litre, Adana'da 155 litre ve bu alanda lider olan Kahramanmaraş'ta ise 196 litre olup ülke ortalamasının üzerindedir.

6.1.2.4.(12). Kayseri Büyükşehir Belediyesi Atıksu Arıtma Tesisi ile Hizmet Verilen Belediye Nüfusunun Toplam Belediye Nüfusuna Oranı (%)

Kayseri Büyükşehir Belediyesi sınırlarında atık su arıtma tesisi ile hizmet verilen belediye nüfusunun toplam belediye nüfusuna oranına ilişkin doneler aşağıda paylaşılmıştır.

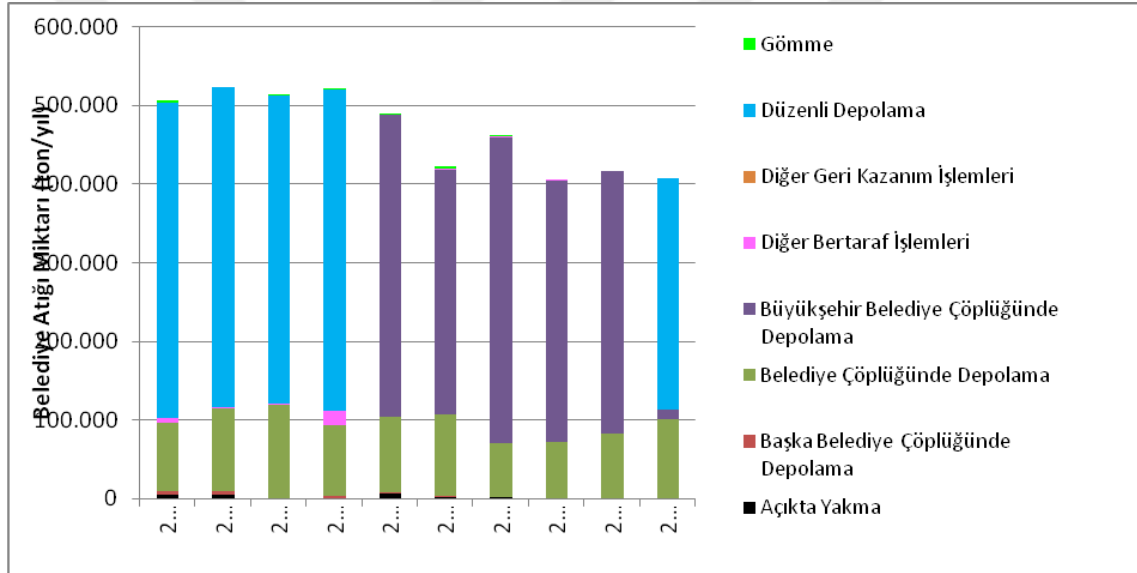

Şekil 6. 77. Kayseri Büyükşehir Belediyesi Atıksu Arıtma Tesisi ile Hizmet Verilen Belediye Nüfusunun Toplam Belediye Nüfusuna Oranı (%), (08.02.2020, <https://cevresehgostergeler.csb.gov.tr.>).

Şekil 6.77'den de anlaşılacağı üzere Kayseri'de, 2003'ten itibaren, atık su arıtma tesisi ile hizmet verilen belediye nüfusunun toplam belediye nüfusuna oranı ülke ortalamasının çok üzerinde seyretmiştir. 2018 yılı itibarıyla bakıldığında Kayseri'de atıksu arıtma tesisi ile hizmet verilen belediye nüfusunun toplam belediye nüfusuna oranı %95 olup Türkiye ortalaması olan %79'un üstündedir. İzmir'de atık su arıtma tesisi ile toplam belediye nüfusun % 98,6'sına yani neredeyse tamamına hizmet verilmektedir. Bu alanda, Türkiye ortalaması % 79'dur. Dolayısıyla İzmir'de atık su arıtma tesisi ile hizmet alan nüfusun oranı Türkiye ortalamasının çok üzerindedir. Bu oran 2018 yılı itibarıyla, Diyarbakır'da % 90, Adana'da % 91,2, Kahramanmaraş'ta % 16,2 ve Kayseri'de % 95,1'dir. Görüleceği üzere çalışma kapsamında yer alan Kahramanmaraş dışındaki tüm iller bu alanda Türkiye ortalamasının çok üzerinde bir orana sahiptir.

6.1.2.4.(13). Kayseri Büyükşehir Belediyesi Katı Atık Yönetimi

Belediye atıkları kavramı; "Yerleşim birimlerindeki meskenlerden, ticari işletmelerden, bürolardan, özellikle pazar yerleri, haller, parklar, bahçeler ile cadde ve sokaklardan kaynaklanan atıklardır." şeklinde tanımlanabilir.

Şekil 6. 78. Kayseri Büyükşehir Belediyesi Toplam Belediye Atığı Miktarının Bertaraf Yöntemine Göre Dağılımı (Ton/Yıl),(08.02.2020,<https://cevresehgostergeler.csb.gov.tr>).

Şekil 6.78'de, toplam belediye atığı miktarının bertaraf tekniğine göre dağılımı yıl ve ton bazında verilmiştir. Buna göre, 2018 yılı itibarıyla Kayseri 'de toplam belediye atıklarının yaklaşık %74'ü düzenli depolama yöntemiyle, %22'si düzensiz depolama yöntemiyle bertaraf edilmekte ve %4'ü ise geri kazanılmaktadır. 2018 itibarıyla ülke ortalamasıyla aynı olacak biçimde, Kayseri 'de belediye nüfusunun % 99'una atık hizmeti verilmektedir. Çalışma kapsamında yer alan diğer illerle karşılaştırmalı olarak bakıldığında, 2018 yılı itibarıyla Diyarbakır'da belediye atıklarının tamamı düzensiz depolanmaktadır. Bu oran örneğin bu çalışmanın kapsamında yer alan İzmir Büyükşehir Belediyesi için % 6,5'tir. İzmir Büyükşehir Belediyesi bünyesinde belediye atıklarının % 84'ü ise düzenli depolanmaktadır ve hatta atıkların bir kısmına geri dönüşüm uygulanmaktadır. Bir diğer il, Kahramanmaraş'ta 2018'de belediye atıklarının %73'ü düzenli depolamayla, %26'sı ise düzensiz depolama yöntemiyle bertaraf edilmekte ve sadece %1'i ise geri kazanılmaktadır. Çalışma kapsamındaki belediyelerde atıkların geri dönüşümü noktasındaki en başarılı belediye ise Adana Büyükşehir Belediyesi'dir. Zira 2018 yılı itibarıyla, 792 bin ton atığın 547 bin

tonuna geri dönüşüm işlemi uygulanmıştır. Bu hem sürdürülebilir bir çevre ve hem de sürdürülebilir bir ekonomi açısından örnek teşkil edecek bir durumdur.

Diğer taraftan atık yönetimi noktasında Kayseri'de; "Yeni Katı Atık Düzenli Depolama Sahasının inşaatı tamamlanmış ve işletim hakkı 10 yıllığına, -yıllık kira bedeli karşılığında- Her Enerji Çevre Tek. Firmasına ihale edilmiştir." (Kayseri BŞB, 27.10.2018, Stratejik Plan 2016-2020).

6.1.2.4.(14). Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kişi Başına Ortalama Belediye Atık Miktarı (Kg/Kişi-Gün)

Kayseri'de, Büyükşehir Belediyesi sınırlarında kişi başına düşen ortalama belediye atık miktarı, Türkiye ortalaması ile karşılaştırmalı olarak, kişi başı günlük olarak ve kilo gram cinsinden aşağıda gösterilmiştir.

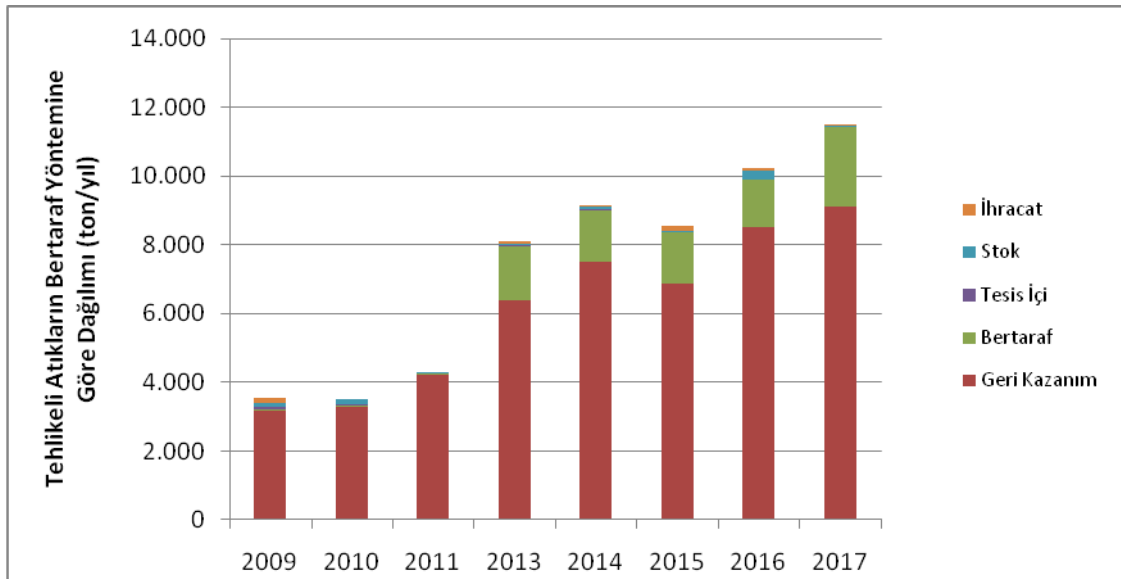
Şekil 6. 79. Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kişi Başı Ortalama Belediye Atık Miktarı (Kg/Kişi-Gün),(08.00.2020,<https://cevresehgostergeler.csb.gov.tr.>).

Buna göre Kayseri'de, 2018 yılında günlük kişi başı ortalama belediye atık miktarı 0,95 kg olup, 1,16 kiloluk Türkiye ortalamasının altındadır. Bu çalışmanın kapsamında yer alan diğer iller ile karşılaştırmalı olarak bakıldığında ise, Diyarbakır'da kişi başı günlük ortalama belediye atık miktarı 1,08 kg olup,Türkiye ortalaması 1,16 kilonun altındadır. Kayseri'de 2018 itibariyle, kişi başı günlük ortalama belediye atık miktarı 0,95 kg, Kahramanmaraş'ta 0,77 kg, İzmir'de 1,36 kg ve Adana'da ise günlük kişi başına düşen ortalama belediye atık miktarı 0,98 kg olup en fazla kişi başı atık üreten il İzmir olmuştur. İzmir'de kişi başı gelir 12.344 dolar ile Türkiye ortalamasının üzerinde olup, Türkiye genelinde 5.sıradadır. İzmir'de kişi başı atık miktarının bu kadar yüksek olması bireylerin harcanabilir gelirlerine bağlı yüksek tüketim miktarı olarak değerlendirilebilir. Öte yandan bu iller arasında 5.003 dolarla en düşük gelir seviyesine sahip Diyarbakır'ın İzmir'in ardından en fazla kişi başı atık miktarına sahip olması, kişi başı atık miktarında refah düzeyi dışında örneğin tüketim alışkanlıkları gibi başkaca parametrelerin de etkili olduğu şeklinde yorumlanabilir.

6.1.2.4.(15). Kayseri Büyükşehir Belediyesi Tehlikeli Atıkların Bertaraf Yöntemine Göre Dağılımı (Maden Atıkları Hariç) (Ton/Yıl)

Daha önce de ifade edildiği üzere tehlikeli atıklar, patlayıcı, parlayıcı, kendiliğinden yanmaya müsait, su ile temas etmesi durumunda, parlayıcı gazlar çıkaran,

oksitleyici, organik peroksit içeren, zehirli, havayla ve suyla teması halinde toksik gazlar çıkaran, toksik ve de eko-toksik özellikler içeren atıklardır.

Şekil 6. 80. Kayseri Büyükşehir Belediyesi Tehlikeli Atıkların Bertaraf Yöntemine Göre Dağılımı (Maden Atıkları Hariç) (Ton/Yıl), (08.02.2020, <https://cevresehgostergeler.csb.gov.tr.>).

Tehlikeli atıklar noktasında Şekil 6.80.'deki veriler ışığında Kayseri'nin durumu incelendiğinde, 2017 verilerine göre maden atıkları dışındaki tehlikeli atıkların geri dönüşüm oranı %79 olup bu oran Türkiye ortalaması olan %84'ün altındadır. Çalışma kapsamındaki diğer iller ile karşılaştırmalı olarak değerlendirildiğinde, tamamı maden atıkları hariç ve 2017 yılına ait veriler olmak üzere, Diyarbakır'da tehlikeli atıkların geri kazanım oranı %54, Kahramanmaraş'ta %78, İzmir'de %82 ve Adana'da ise % 67'dir. Bu verilerden de anlaşılacağı gibi çalışma kapsamında yer alan büyükşehir belediyelerinin tamamında tehlikeli atıkların geri kazanım oranı Türkiye ortalaması olan %84'ün altındadır. Bu bağlamda en başarılı il İzmirken en geride kalan ilse Diyarbakır'dır.

6.1.2.4.(16). Kayseri Büyükşehir Belediyesi Çevresel Gürültünün Değerlendirilmesi İle İlgili Çalışmalar

Kayseri Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği İl Müdürlüğü'nün hazırladığı 2018 yılı Kayseri Çevre Durum Raporunda şu hususlar ifade edilmektedir; "Gürültüyü Azaltmak amacıyla başlıca önlemler olarak, havaalanları ve sanayi bölgelerinin konut alanlarından uzak yerlerde kurulması, motorlu araçların lüzumsuz korna kullanımının önlenmesi, umuma açık alanlarda ses yükselten müzik aletlerinin dengeli şekilde kullanılması, çalışanların maruz kalacakları gürültünün minimuma indirilmesi, binaların ses yalıtımlı olarak yapılması, yüksek sesle radyo, televizyon ve müzik dinlenmemesine yönelik ilgili çalışma ve denetimler yapılmaktadır. Ayrıca gerekli görülmesi durumunda gürültü ölçümü yapılarak şikayetler sonuçlandırılmaktadır." (Kayseri Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği İl Müdürlüğü, 21.02.2020, <https://webdosya.csb.gov.tr/>).

6.1.2.4.(17). Kayseri Büyükşehir Belediyesi Diğer Çevresel Faaliyetler

Yukarıda belirtilen hususların dışında, Kayseri Büyükşehir Belediyesi tarafından yürütülen çevresel faaliyetler belediyenin faaliyet raporlarından alıntılanarak aşağıda

kısaca özetlenmiştir:" Tabii kaynakların verimli ve etkin kullanımı ve toplumda çevre bilinci düzeyinin artırılmasına yönelik projelere belediye tarafından destek verilmektedir. Bu bağlamda, Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği İl Müdürlüğü ve İl Milli Eğitim Müdürlüğü gibi Kayseri'nin diğer ilgili kurumlarıyla çevre hususunda müşterek kampanyalar düzenlenmekte ve eğitimler verilmektedir." (Kayseri BŞB, 27.10.2008, Stratejik Plan 2016-2020).

6.1.2.4.(18). Kayseri İli Arazi Kullanımı

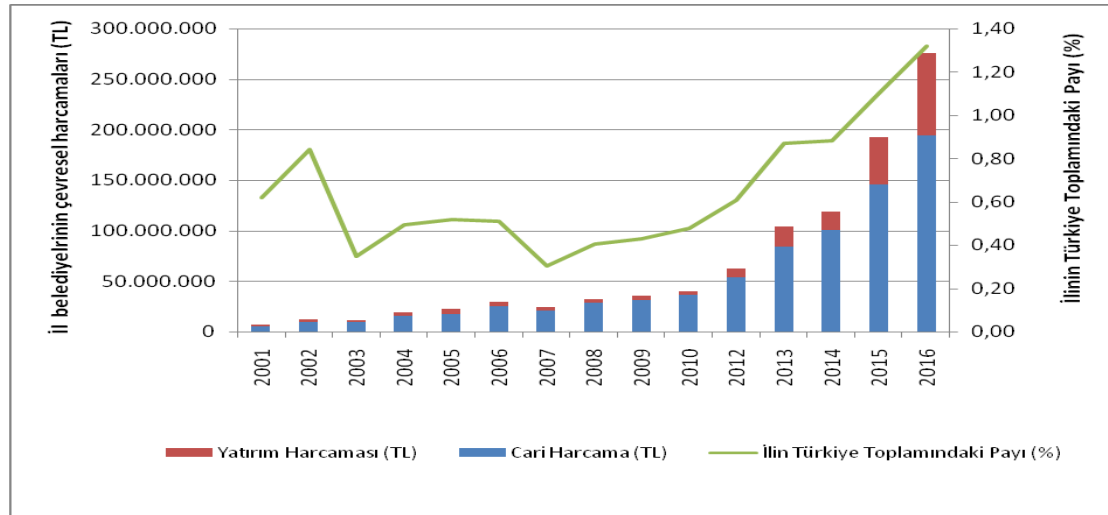
Çevresel Verilerin Koordinasyonu Projesi 2018 yılı verilerine göre; "Kayseri'nin yüz ölçümünün %1,77'sini yapay alanlar, %51,22'sini tarımsal alanlar, %44,28'ini orman ve yarı doğal alanlar, %1,55'ini sulak alanlar, %1,19'unu yapıları oluşturmaktadır." (Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 08.02.2020, <https://cevresehgostergeler.csb.gov.tr>).

6.1.2.5. Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi

Bu başlıkta kullanılan veriler, Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi'nin 2015-2019 stratejik planı ve 2017, 2018 faaliyet raporları ile Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığının web sayfasında yer alan bilgilerden istifade edilerek hazırlanmıştır. Bu bağlamda Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi'nin, çevre ile ilgili yürüttüğü faaliyetlere ilişkin bilgilere aşağıda yer verilmiştir.

6.1.2.5.(1). Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi ve İlçe Belediyelerinin Harcama Türüne Göre Çevresel Harcamaları

Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi ve kent merkezindeki ilçe belediyelerinin harcama türü ya da faaliyet alanına göre çevre ile alakalı harcamalarına ait veriler aşağıda özetlenmiştir.

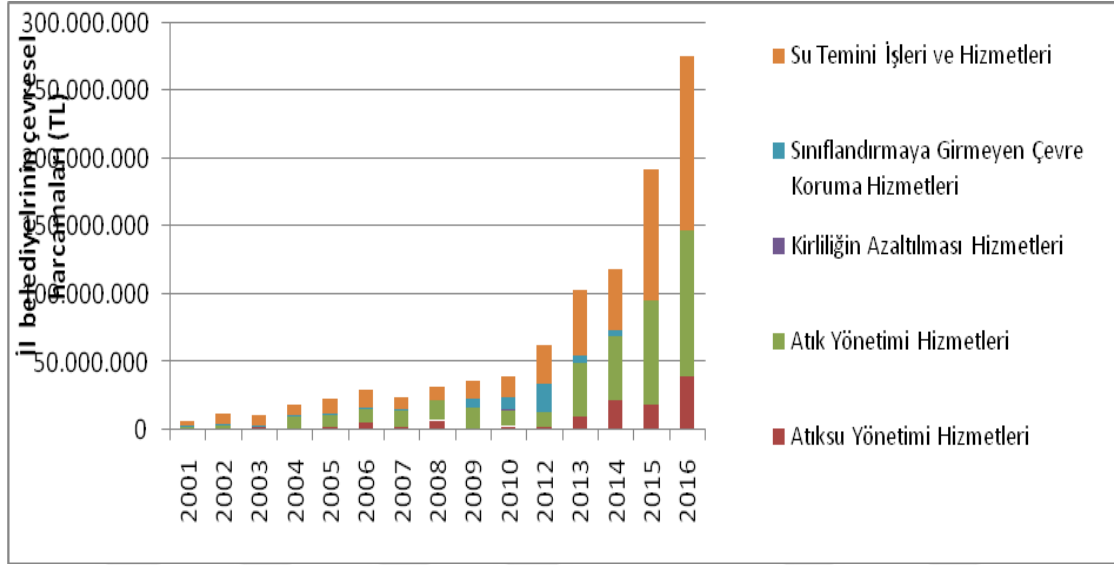
Şekil 6. 81. Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi ve İlçe Belediyelerinin Harcama Türüne Göre Çevresel Harcamaları,(08.02.2020,<https://cevresehgostergeler.csb.gov.tr>).

Şekil 6.81'e göre, 2001'den 2016'ya uzanan dönemde, Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi ve İlçe Belediyelerinin toplam çevresel harcamaları içinde cari harcamalar ağırlıklı olmakla birlikte, özellikle büyükşehir olduktan sonra, Kahramanmaraş'ta başta atık su arıtma tesisi yatırımı olmak üzere 2014'ten itibaren önemli oranda çevre ile ilgili yatırım harcamaları da gerçekleştirilmiştir. Çalışma

kapsamında mukayeseli değerlendirildiğinde, İzmir, 2016 yılı itibariyle belediyelerin çevre ile ilgili harcamalarında Türkiye'de % 6,44 ile 3., Kayseri %1,48' ile Türkiye'de 17., Kahramanmaraş 19., Adana 9., Diyarbakır ise %1,24'lük payla Türkiye'de 20. sıradadır.

6.1.2.5.(2). Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi ve İlçe Belediyelerinin Çevresel Faaliyetlere Göre Çevresel Harcamaları

Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi'nin ve merkez ilçe belediyelerinin çevresel faaliyet alanlarına göre yapmış oldukları harcamalar aşağıda gösterilmiştir.

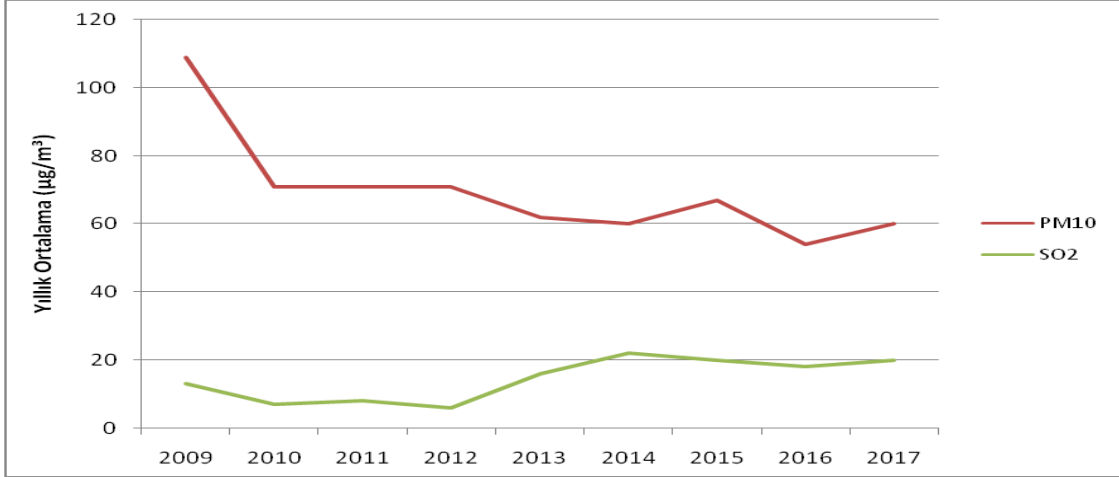
Şekil 6. 82. Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi ve İlçe Belediyelerinin Çevresel Faaliyetlere Göre Çevresel Harcamaları, (08.00.2020,<https://cevresehgostergeler.csb.gov.tr>).

Şekil 6.82'ye bakıldığında, harcama türü bağlamında, 2016 yılında Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi'nin ve merkez ilçe belediyelerinin toplam çevre ile ilgili harcamalarının %46,5'inin su temini işlerine, %39,2'sinin atık (çöp) yönetimi hizmetlerine ve %14,3'ünün ise atık su yönetimi faaliyetlerine harcadığı görülmektedir. Bu konuda çalışma kapsamındaki illerle karşılaştırıldığında, Adana ve Diyarbakır'da çöpler en fazla harcama yapılan alanken, Kayseri, İzmir ve Kahramanmaraş'ta çevresel harcamaların ilk sırasında temiz içme suyu için yapılan harcamalar bulunmaktadır.

6.1.2.5.(3). Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi Hava Kirliliği Verileri

Kahramanmaraş'ın yaşadığı hava kirliliği sorunu ile ilgili Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği İl Müdürlüğü'nün hazırladığı çevre durum raporunda konuyla ilgili şu değerlendirmelere yer verilmiştir; " İlin birinci öncelikli çevre sorunu şehir merkezindeki, özellikle kış aylarında kalitesiz fosil yakıt kullanımında kaynaklanan yoğun hava kirliliğidir. Kışın özellikle sabahleyin şehrin üzerine çöken yoğun sis tabakasıyla beraber atmosferde yoğun bir kirlilik meydana gelmektedir. Kahramanmaraş hava kirliliğinde Türkiye'de ön sıralarda yer almaktadır. Ancak, son yıllarda doğalgaza geçişle birlikte, kömür denetimlerinin de yaygınlaştırılması ve ithal kömür kullanımının artmasına koşut olarak Kahramanmaraş genelinde hava kirliliğinde ciddi oranda bir azalma meydana gelmiştir. Yaşanan hava kirliliği sorununda, İl'deki sanayi tesisleri kadar, kentin yerleşik konumunun da etkili olduğu söylenebilir. Kent merkezi Ahir Dağının eteklerinde kurulmuştur ve hava akımı bakımından da kuzey

kısının kapalı olması, şehrin rüzgara açık yerlerinde de plansız olarak binaların yapılmış olması, bu binaların arasında hava akımını sağlayacak derecede aralıkların olmaması hava kirliliğini artırıcı önemli bir faktördür. Öte yandan, İl'de hava kirliliğine neden olan bir başka faktör de nüfus artışına paralel olarak motorlu taşıt trafiğinde yaşanan yoğunlaşmadır. Bu konuda da, ciddi denetimler uygulanmakta ve egzoz gazı ölçümleri yapılmaktadır." (Kahramanmaraş Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği İl Müdürlüğü, 21.02.2020, <https://webdosya.csb.gov.tr/>).

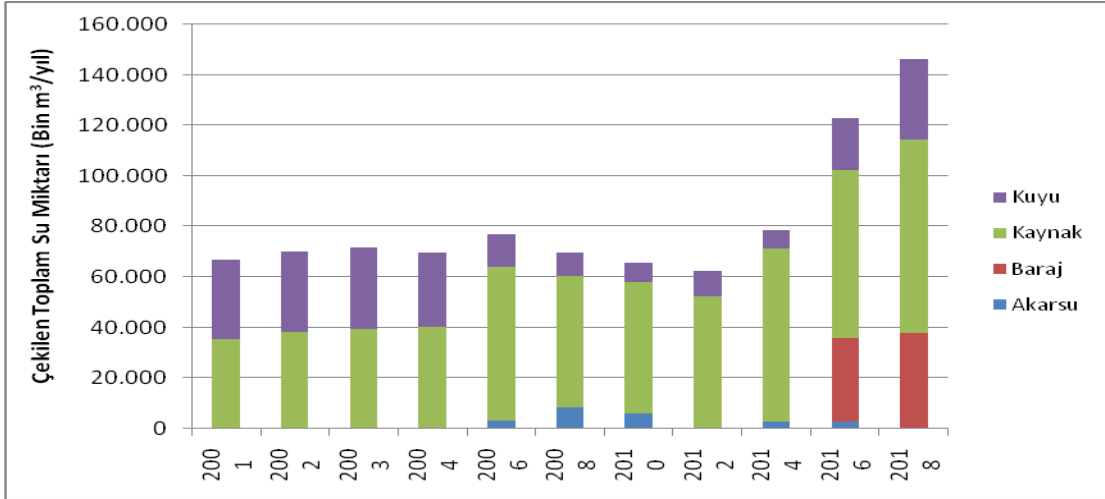

Şekil 6. 83. Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi Hava Kirliliği Verileri, (08.02.2020, <https://cevreselgostergeler.csb.gov.tr/illerin-cevre-gostergeleri>).

Öte yandan Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi'nin hava kirliliği noktasındaki faaliyetleri ile ilgili olarak belediyenin web sayfasında şu bilgiler yer almaktadır; "Çevre kirliliğine karşı katı yakıt denetimleri gerçekleştirmektedir. Yetkili birimlerce daha temiz ve daha yaşanabilir kent ihdas etme adına her yıl denetim çalışmaları devam etmektedir. Büyükşehir Belediyesi ekipleri, hava kirliliğini önleme faaliyetleri bağlamında on bir ilçede kontrol faaliyetlerini sürdürmektedir. Özellikle kışın Kahramanmaraş'a giren yakıtları kontrol edebilme adına kömür kamyonları ve satış noktalarında denetimlerde bulunulmakta; İl sınırlarında kullanılacak yakıtların, kriterlere uygunluğu ve satış izin belgeleri kontrol edilmektedir." (Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi, 05.11.2018., <https://kahramanmaras.bel.tr/>).

6.1.2.5.(4). Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi ve İlçe Belediyeleri Tarafından İçme ve Kullanma Amaçlı Çekilen Toplam Su Miktarı (Bin m3/yıl)

Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi ve merkez ilçe belediyelerinin içme ve kullanma suyu olarak bir yılda kullandıkları toplam su miktarına ait veriler aşağıda paylaşılmıştır.

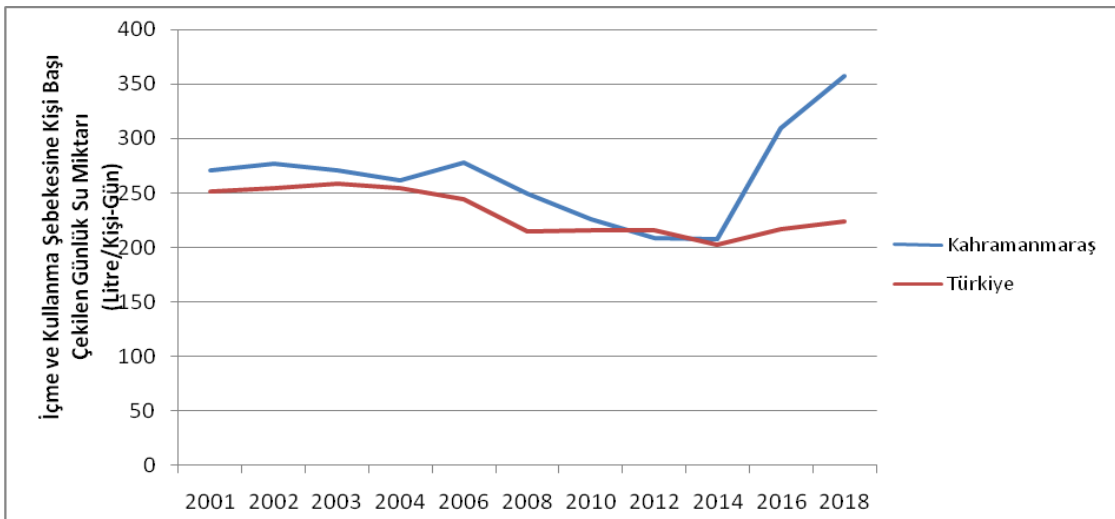

Şekil 6. 84. Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi ve İlçe Belediyeleri Tarafından İçme ve Kullanma Suyu Şebekesi için Çekilen Toplam Su Miktarı (Bin m³/yıl), (08.02.2020, <https://cevreselgostergeler.csb.gov.tr>).

Buna göre Şekil 6.84'ten de anlaşılacağı üzere, 2001 yılında Kahramanmaraş'ta içme ve kullanma amaçlı suyun yarıya yakını kuyu suyu iken yapılan yatırımlarla 2018'lerde kullanılan suyun yaklaşık %55'i en sağlıklı su olan kaynak suyu yaklaşık %25'i de baraj sularından temin edilir hale gelmiştir. Bu halk sağlığı açısından sevindirici bir durumdur.

6.1.2.5.(5). Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi ve İlçe Belediyeleri Tarafından İçme ve Kullanma Suyu Şebekesine Kişi Başı Çekilen Günlük Su Miktarı (Litre/Kişi-Gün)

Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi ve merkez ilçe belediyeleri sınırları içinde yaşayan halkın, günlük litre bazında içme ve kullanma amaçlı tükettikleri su miktarına ait veriler aşağıda paylaşılmıştır.

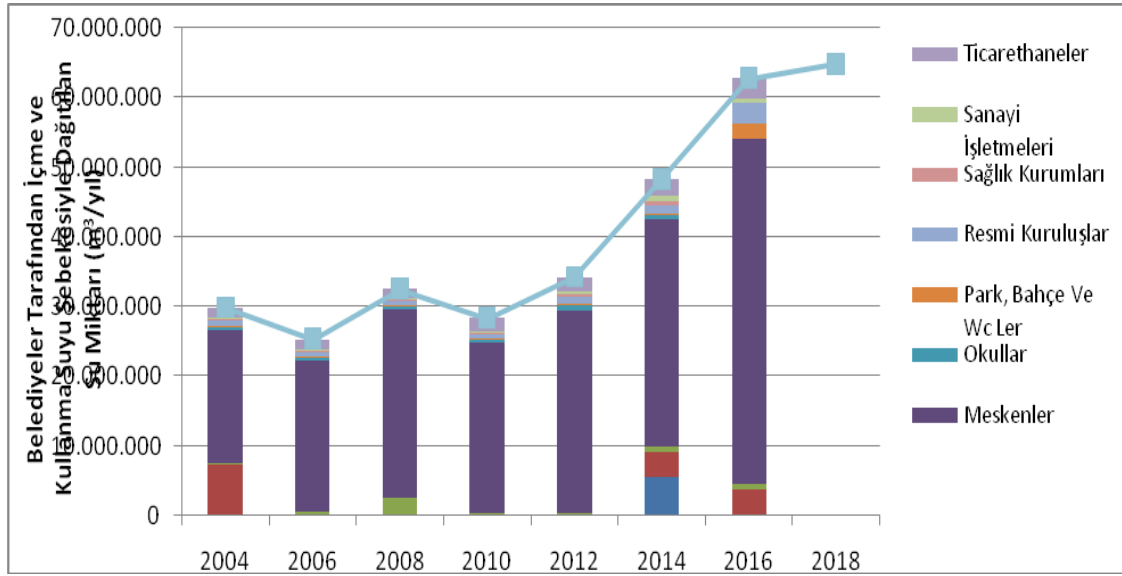

Şekil 6. 85. Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi ve İlçe Belediyeleri Tarafından İçme ve Kullanma Suyu Şebekesine Kişi Başı Çekilen Günlük Su Miktarı (Litre/Kişi-Gün)

Şekil 6.85'teki verilere göre Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi ve merkez ilçe belediyeleri sınırları içinde yaşayan halkın, günlük litre bazında içme ve kullanma amaçlı tükettikleri su miktarı 2018 yılı itibarıyla kişi başı 357 litre olup Türkiye ortalaması olan 224 litrenin oldukça üzerindedir. Bu miktar çalışma kapsamındaki illerden Kayseri'de 230 litre, Diyarbakır'da 147 litre, İzmir'de 208 litre ve Adana'da ise 222 litredir. Kahramanmaraş ve Diyarbakır dışındaki iller kişi başına içme ve kullanma suyu tüketiminde birbirine yakın değerlere sahiptir.

6.1.2.5.(6). Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi ve İlçe Belediyelerince İçme ve Kullanma Suyu Şebekesiyle Dağıtılan Su Miktarı

Bu başlıkta Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi ve merkez ilçe belediyelerinin içme ve kullanma suyu olarak bir yılda dağıttıkları toplam su miktarına ait veriler paylaşılmıştır.

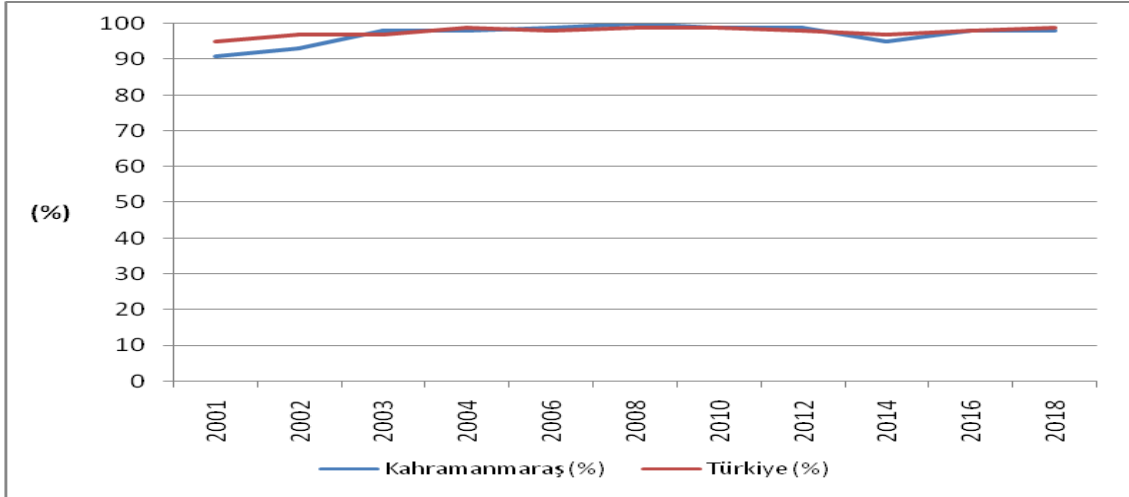

Şekil 6. 86. Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi ve İlçe Belediyelerince İçme ve Kullanma Suyu Şebekesiyle Dağıtılan Su Miktarı

Bu bağlamda Şekil 6.86 incelendiğinde, Kahramanmaraş'ta kullanılan suyun çok önemli bir kısmının konutlarda kullanıldığı ve 2004'ten 2018'e uzanan süreçte, özellikle 2014'te büyükşehir olduktan sonra kentteki yeşil alanların artışına da bağlı olarak park ve bahçelerde kullanılan suyun miktarının arttığı dikkati çekmektedir. Bu durum hayat kaynağı olan su kaynaklarının sürdürülebilirliği açısından olumsuz bir durumdur.

6.1.2.5.(7). Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi İçme Suyu ve Kullanma Suyu Şebekesiyle Hizmet Sunulan Belediye Nüfusunun Toplam Belediye Nüfusuna Oranı

İçme ve kullanma suyu şebekesi ile hizmet verilen belediye nüfusunun toplam belediye nüfusuna oranı itibarıyla Kahramanmaraş'ın durumu aşağıda paylaşılmıştır.

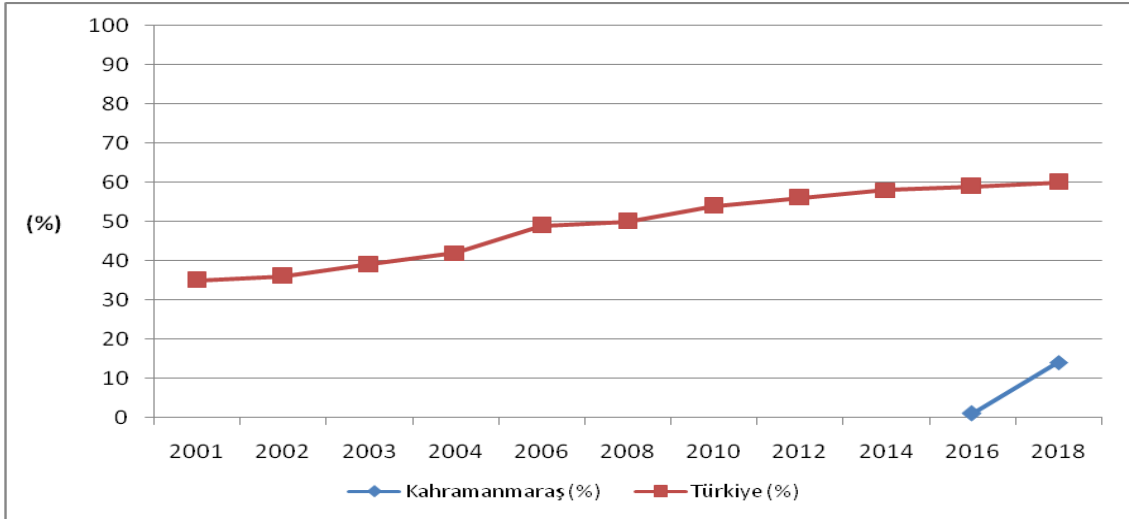

Şekil 6. 87. Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi İçme Suyu ve Kullanma Suyu Şebekesiyle Hizmet Sunulan Belediye Nüfusunun Toplam Belediye Nüfusuna Oranı

Buna göre 2018 yılı itibariyle Kahramanmaraş'ta, % 99 olan Türkiye ortalaması ile uyumlu olarak, toplam belediye nüfusunun % 98'ine içme ve kullanma suyu şebekesi ile hizmet verilmektedir.

6.1.2.5.(8). Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi İçme Suyu ve Kullanma Suyu Arıtma Tesisiyle Hizmet Verilen Belediye Nüfusunun Toplam Belediye Nüfusuna Oranı (%)

İçme ve kullanma suyunun ve özellikle de içme suyunun doğru metotlarla arıtılması insan sağlığı açısından büyük önem arz eden bir husustur. Bu anlamda Kahramanmaraş'ın durumu Şekil 6.88'de gösterilmiştir.

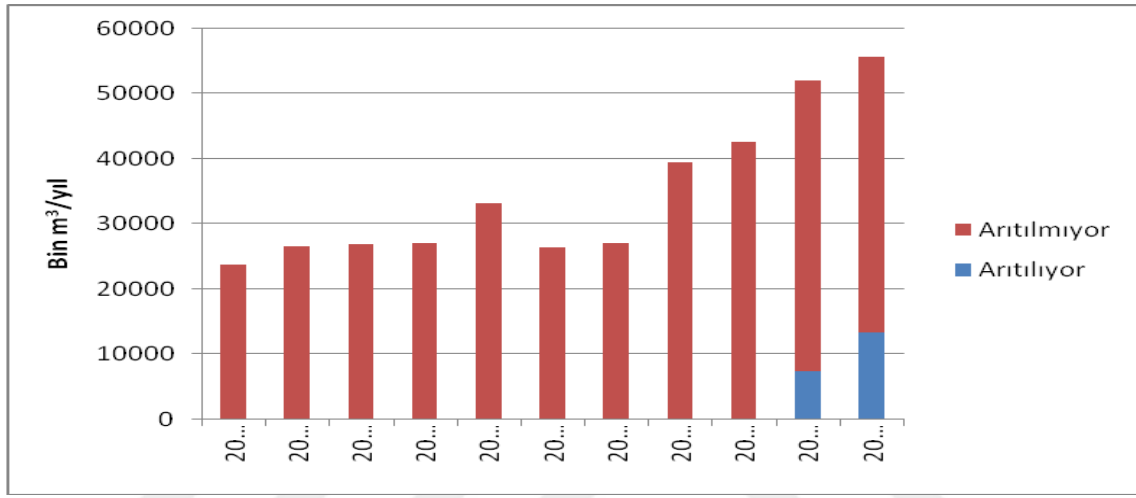
Şekil 6. 88. Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi İçme Suyu ve Kullanma Suyu Arıtma Tesisiyle Hizmet Sunulan Belediye Nüfusunun Toplam Belediye Nüfusuna Oranı,(08.02.2020,<https://cevreselgostergeler.csb.gov.tr/illerin-cevre-gostergeleri->).

Buna göre, 2018 itibariyle, içme ve kullanma suyu arıtma tesisi ile hizmet verilen belediye nüfusunun toplam nüfusa oranı Kahramanmaraş'ta % 14'tür. Bu oran %60 olan Türkiye geneli ortalamasının hayli altındadır ve Kahramanmaraş Büyükşehir

Belediyesi bu alanda çalışma kapsamındaki en kötü durumda olan belediyedir. Çalışma kapsamındaki belediyelerle mukayeseli olarak bakıldığında, Diyarbakır'da belediye şebekesinden dağıtılan suyun % 89'una arıtma uygulanırken, Adana'da 2018 itibariyle, belediye şebekesinden dağıtılan suyun % 82'lik bir kısmına arıtma uygulanmaktadır. İzmir'de ise bu oran % 75'tir.

6.1.2.5.(9). Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi Arıtılma Durumuna Göre Şebekeden Deşarj Edilen Atık su Miktarı (Bin m³/yıl)

Kahramanmaraş'ta, arıtılma durumuna göre şebekeden deşarj edilen atık su miktarına ilişkin veriler Şekil 6. 89'da gösterilmiştir.

Şekil 6. 89. Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi Arıtılma Durumuna Göre Şebekeden Deşarj Edilen Atıksu Miktarı (Bin m³/yıl).

Buna göre, 2018 yılı itibariyle Kahramanmaraş'ta belediye şebekesinden deşarj edilen atık suların % 24'üne arıtma uygulanırken, %76'sı arıtılmadan deşarj edilmektedir.

Ancak belirtmek gerekir ki, Kahramanmaraş Atık su Arıtma Tesisleri 4 haziran 2018'de hizmete girmiştir bu sürdürülebilir bir çevre adına çok olumlu bir gelişmedir (Aksu Haber, 20.02.2020, <https://www.aksutvhaber.net/>).

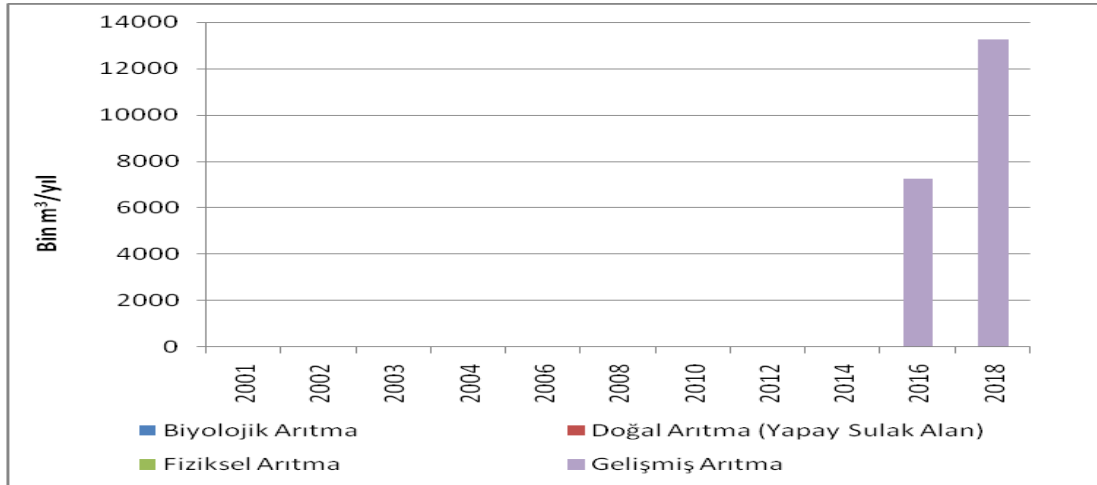

Resim 6.1. Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi Atık su Arıtma Tesisleri, (20.02.2020, <https://www.aksutvhaber.net/>).

19 milyon euroluk maliyeti ile Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi çevre koruma daire başkanı S.Ata'nın da belirttiği gibi belediyenin kendi imkanları ile gerçekleştiremeyeceği bu yatırım geçte olsa "Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı" ve "Avrupa Birliği"'nin destekleri ile ancak yapılabilmektedir. Mukayeseli olarak bakıldığında çalışma kapsamındaki illerden Adana'da ve Kayseri'de, 2018 itibariyle atık suların %96'sı arıtılarak, %4'ü ise arıtılmadan alıcı ortama deşarj edilmektedir. İzmir'de ise deşarj edilen kentsel atık suların %99'u arıtılarak, %1'i ise arıtılmadan alıcı ortama bırakılmaktadır. Bu alanda en başarılı belediyeler sırasıyla, Diyarbakır, İzmir, Adana ve Kayseriyken yapılan arıtma tesisi ile birlikte ilerleyen yıllarda Kahramanmaraş'ta da doğaya bırakılan atık suların arıtılma yüzdesinin hızla yükselmesi beklenmektedir.

6.1.2.5.(10). Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi Arıtma Tesisi Tipine Göre Atıksu Arıtma Tesislerinde Arıtılan Atıksu Miktarı (Bin m³/yıl)

Kahramanmaraş'ta, Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi tarafından arıtma tesisi tipine göre atık su arıtma tesislerinde arıtılan atık su miktarı Şekil 6.88'de gösterilmiştir

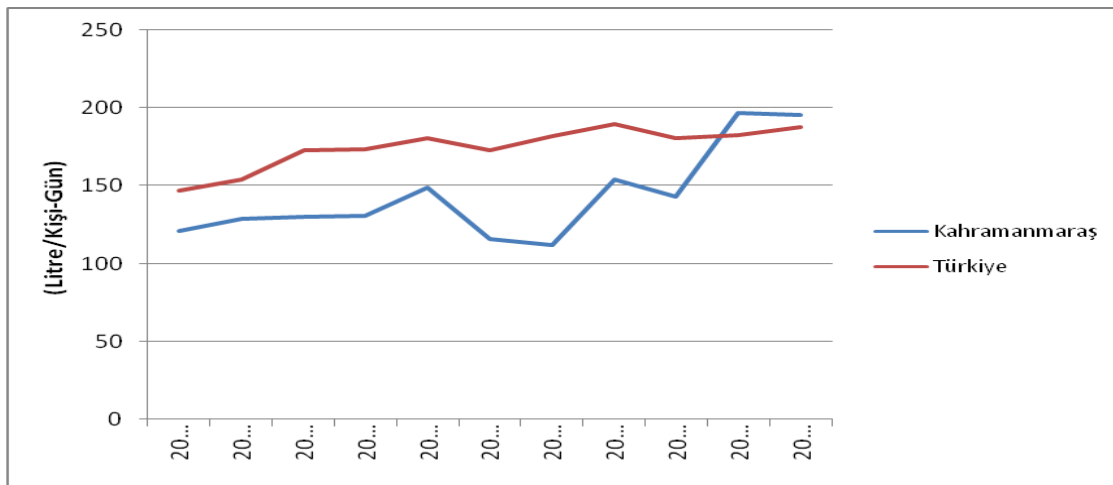

Şekil 6. 90. Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi Arıtma Tesisi Tipine Göre Atıksu Arıtma Tesislerinde Arıtılan Atık su Miktarı (Bin m³/yıl) , (08.02.2020,<https://cevresehgostergeler.csb.gov.tr>).

Yukarıdaki verilerden de anlaşılacağı üzere ilde arıtma işlemleri ancak büyükşehir olduktan sonra 2016'da başlatılabilmiş ve 2018'de atık su arıtma tesisinin açılması ile birlikte ileri arıtma teknikleri uygulanmaya başlanmıştır. Bu doğanın kirlenmemesi adına ve sürdürülebilir bir çevre için çok pozitif bir adımdır.

6.1.2.5.(11). Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi Tarafından Deşarj Edilen Kişi Başı Günlük Atıksu Miktarı (Litre/Kişi-Gün)

Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi sınırlarında deşarj edilen kişi başı günlük atık su miktarı, Türkiye ortalaması ile mukayeseli bir biçimde, kişi başı günlük olarak ve litre bazında aşağıda gösterilmiştir.

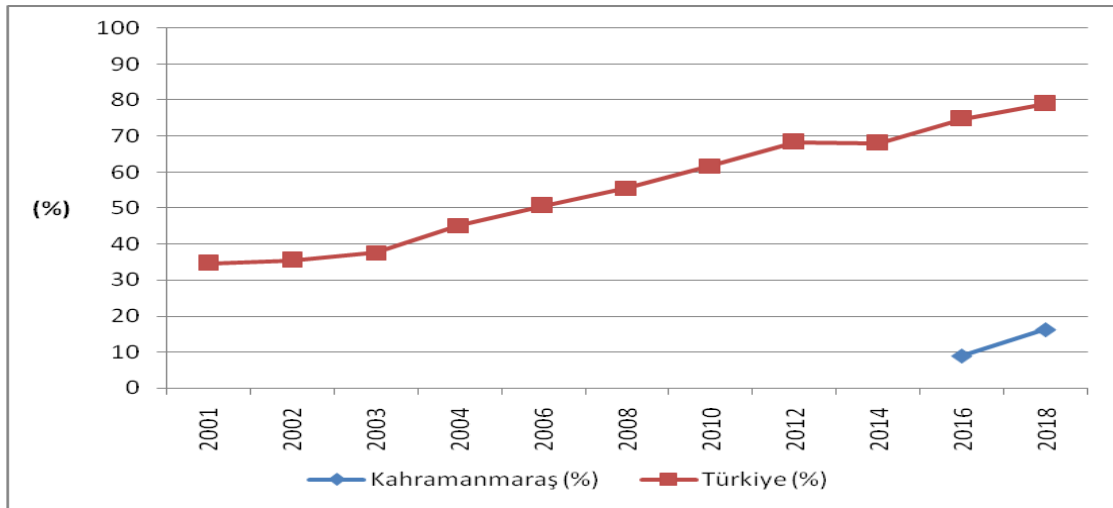
Şekil 6. 91. Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi Tarafından Deşarj Edilen Kişi Başına Günlük Atıksu Miktarı (Litre/Kişi-Gün) , (08.02.2020,<https://cevresehgostergeler.csb.gov.tr>).

Şekil 6.91'e göre Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi sınırlarında deşarj edilen kişi başı günlük atık su miktarı, 2018 yılı itibarıyla 196 litre olup Türkiye ortalama rakamı olan 188 litrenin üzerindedir. Bu rakam İzmir'de 176 litre,

Diyarbakır'da 62 litre, Adana'da 155 litre ve Kayseri 'de ise 126 litre olup Kahramanmaraş hariç bu illerin tamamında ülke ortalamasının altındadır.

6.1.2.5.(12). Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi Atıksu Arıtma Tesisiyle Hizmet Verilen Belediye Nüfusunun Toplam Belediye Nüfusuna Oranı (%)

Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi sınırlarında atık su arıtma tesisi ile hizmet verilen belediye nüfusunun toplam belediye nüfusuna oranına ilişkin doneler aşağıda paylaşılmıştır.

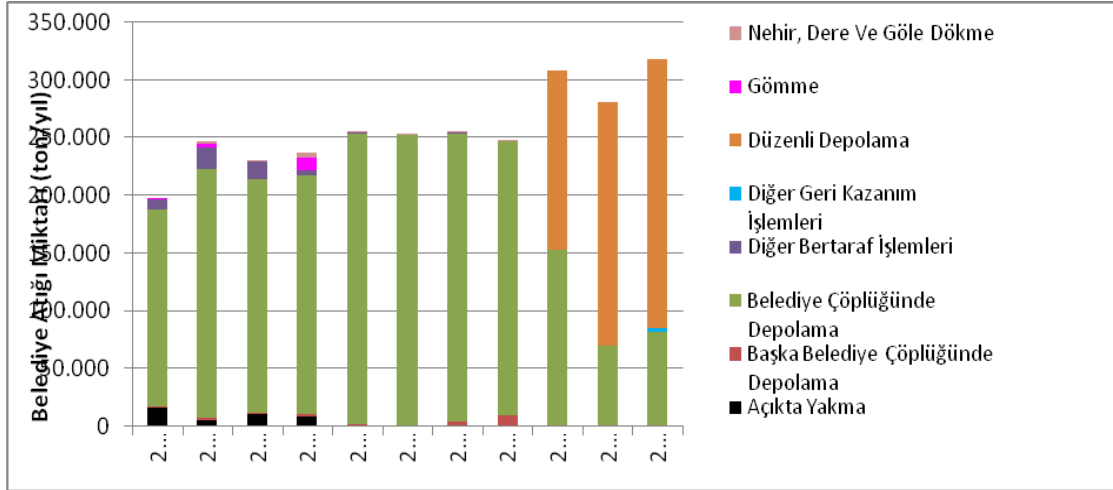

Şekil 6. 92. Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi Atıksu Arıtma Tesisiyle Hizmet Sunulan Belediye Nüfusunun Toplam Belediye Nüfusuna Oranı (%), (08.02.2020, <https://cevresehgostergeler.csb.gov.tr.>).

Şekil 6.92'den de anlaşılacağı üzere, 2018 yılı itibariyle, Kahramanmaraş'ta atık su arıtma tesisi ile hizmet verilen belediye nüfusunun toplam belediye nüfusuna oranı %16,2 olup Türkiye ortalaması olan %79'un çok altındadır. Kahramanmaraş'ta bu oranın çok düşük olmasının nedeni çalışma kapsamındaki diğer belediyelerin çok önceden büyükşehir belediyesi olmalarına karşın, Kahramanmaraş'ın ancak 2012'de çıkarılan 6360 sayılı kanun kapsamında 2014 yerel seçimleri ile büyükşehir belediyesi olması ve çok büyük kaynak gerektiren arıtma tesisinin ancak bundan sonra haziran 2018'de tamamlanabilmesidir. Karşılaştırmalı olarak bakıldığında 2018 yılı itibariyle İzmir'de atık su arıtma tesisi ile toplam belediye nüfusun % 98,6'sına yani neredeyse tamamına hizmet verilmektedir. Bu alanda, Türkiye ortalaması % 79'dur. Dolayısıyla İzmir'de atık su arıtma tesisi ile hizmet alan nüfusun oranı Türkiye ortalamasının çok üzerindedir. Bu oran 2018 yılı itibariyle, Diyarbakır'da % 90, Adana'da % 91,2, ve Kayseri'de % 95,1'dir. Görüleceği üzere çalışma kapsamında yer alan Kahramanmaraş dışındaki tüm iller bu alanda Türkiye ortalamasının çok üzerinde bir orana sahiptir.

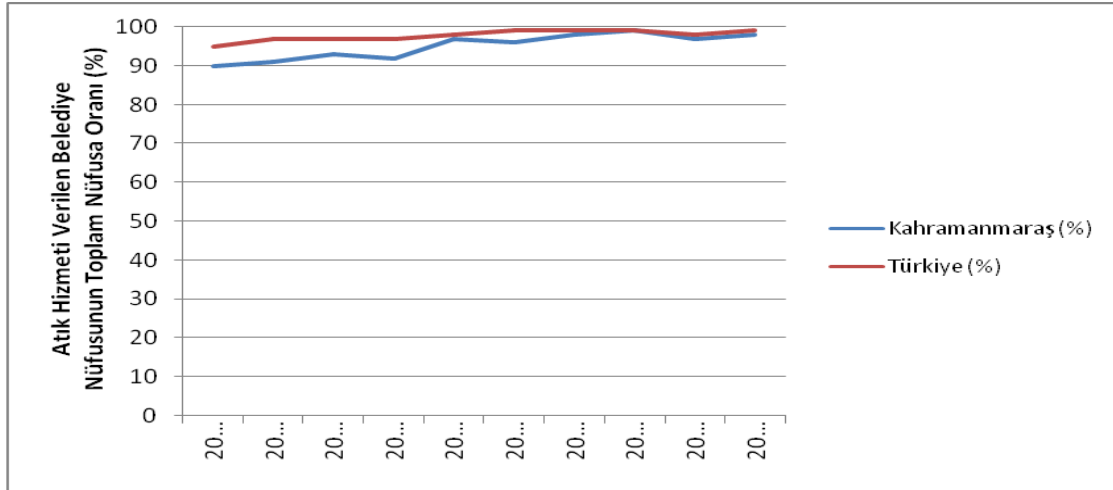
6.1.2.5.(13). Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi Katı Atık Yönetimi

Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi'nin 2015-2019 stratejik planı ve 2017,2018 faaliyet raporlarından atık yönetimi noktasında derlenen bilgiler şöyledir; "Çevre Koruma ve Kontrol Dairesi Başkanlığı Çevre Koruma ve Kontrol Şube Müdürlüğü ekiplerince yürütülen çalışmalarda 2017 yılının 11 aylık döneminde 206 bin 356 ton katı atık toplanarak bertaraf tesislerinde bertaraf edilmiştir. Büyükşehir Belediyesi'nin 2016 yılı içerisinde 11 aylık döneminde katı atık toplama miktarı 186 bin tondur." (Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi, 05.11.2018., <https://kahramanmaras.bel.tr/>)

Şekil 6. 93. Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi Toplam Belediye Atığı Miktarının Bertaraf Yöntemine Göre Dağılımı (Ton/Yıl), (08.02.2020, <https://cevresehgostergeler.csb.gov.tr>).

Öte yandan yukarıdaki verilere göre, Kahramanmaraş'ta 2018'de belediye atıklarının %73'ü düzenli depolamayla, %26'sı ise düzensiz depolama yöntemiyle bertaraf edilmekte ve sadece %1'i ise geri kazanılmaktadır. Çalışma kapsamında yer alan diğer illerle karşılaştırmalı olarak bakıldığında, 2018 yılı itibariyle Diyarbakır'da belediye atıklarının tamamı düzensiz depolanmaktadır. Kayseri 'de toplam belediye atıklarının yaklaşık %74'ü düzenli depolama yöntemiyle, %22'si düzensiz depolama yöntemiyle bertaraf edilmekte ve %4'ü ise geri kazanılmaktadır. İzmir Büyükşehir Belediyesi bünyesinde belediye atıklarının % 84'ü düzenli depolanmaktadır ve % 9'luk bir kısmına geri dönüşüm uygulanmaktadır. Adana'da ise geri kazanım oranı ise % 69 olup bu alanda en başarılı belediyedir.

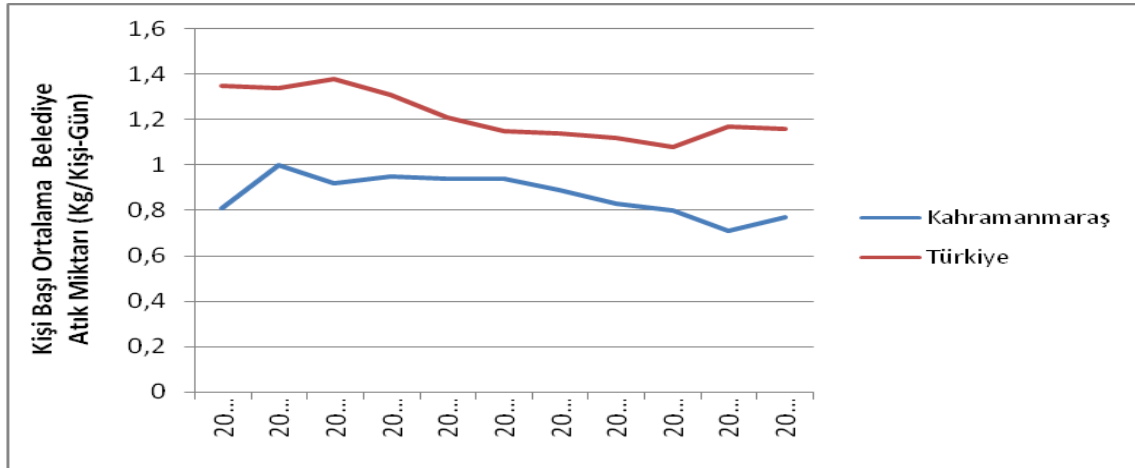

Şekil 6. 94. Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi Atık Hizmeti Verilen Belediye Nüfusunun Toplam Belediye Nüfusa Oranı (%), (08.02.2020, <https://cevresehgostergeler.csb.gov.tr/illerin-cevre-gostergeleri->).

Şekil 6.94'ten de anlaşılacağı üzere, Kahramanmaraş'ta 2018 yılı itibariyle, atık hizmeti verilen belediye nüfusunun toplam belediye nüfusa oranı (%) 99 olup, bu oran Türkiye ortalaması ile aynıdır.

6.1.2.5.(14). Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi Kişi Başına Ortalama Belediye Atık Miktarı (Kg/Kişi-Gün)

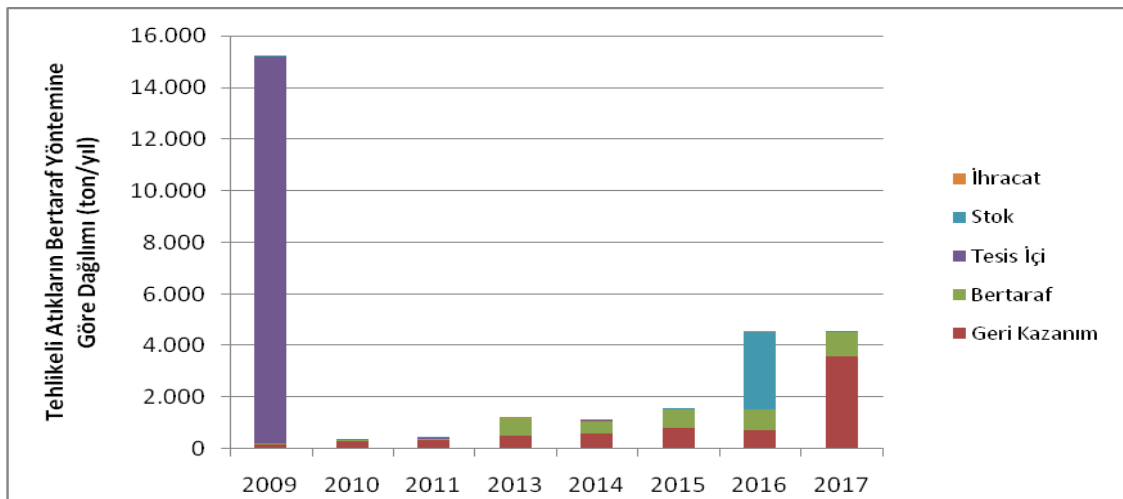
Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi sınırlarında, kişi başına düşen ortalama belediye atık miktarı, Türkiye ortalaması ile mukayeseli bir biçimde, kişi başı günlük olarak ve kilo gram bazında aşağıda Şekil 6.98'de gösterilmiştir.

Şekil 6. 95. Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi Kişi Başı Ortalama Belediye Atık Miktarı (Kg/Kişi-Gün),(08.02.2020,<https://cevreselgostergeler.csb.gov.tr.>).

Buna göre 2018'de, Kahramanmaraş'ta günlük kişi başına düşen ortalama belediye atık miktarı 0,77 kilogram olup Türkiye ortalaması olan 1,16 kilogramın oldukça altındadır.

6.1.2.5.(15). Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi Tehlikeli Atıkların Bertaraf Yöntemine Göre Dağılımı (Maden Atıkları Hariç) (Ton/Yıl)

Şekil 6. 96. Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi Tehlikeli Atıkların Bertaraf Yöntemine Göre Dağılımı (Maden Atıkları Hariç) (Ton/Yıl), (08.02.2020,<https://cevreselgostergeler.csb.gov.tr.>).

Tehlikeli atıklar noktasında Şekil 6.96.'daki veriler ışığında Kahramanmaraş'ın durumuna bakıldığında 2017'de tehlikeli atıkların geri dönüşüm oranı %78'dir ve bu

oran Türkiye ortalaması olan %84'ün altındadır. Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi tarafından 2018'de yaklaşık 844 ton tıbbi atık toplanmıştır ve bertaraf edilmiştir (Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi., 05.11.2018., <https://kahramanmaras.bel.tr/>).

6.1.2.5.(16). Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi Çevresel Gürültünün Değerlendirilmesi İle İlgili Çalışmalar

Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi'nin gürültü kirliliği ile mücadele noktasında yürüttüğü faaliyetlere ilişkin belediyenin web sayfasında verilen bilgiler özetle şu şekildedir; Kahramanmaraş'ta gürültünün azaltılması amacıyla Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi'nin TUBİTAK'la beraber gerçekleştirdiği "Kahramanmaraş İli Hassas Alanlarda Gürültü Alternatif Senaryolarının Geliştirilmesi" isimli projeye alakalı çalışmalar 2019 mayıs itibariyle sürmektedir. Bu bağlamda Kahramanmaraş Büyükşehir Belediye Çevre Koruma ve Kontrol Daire Başkanı Sayım Ata riyasetinde yapılan 3.eşgüdüm toplantısında daha önceden hazırlanan Stratejik Gürültü Haritası bağlamında başlatılan "Gürültü Azaltımı Eylem Planı" ile alakalı çalışmalar katılımcılarla beraber değerlendirilmiştir. Kahramanmaraş'ta Hassas bölgelerde gürültünün azaltılmasını amaçlayan projeye daha önce TUBİTAK'a yaptırılan "Çevresel Gürültü Haritası" dikkate alınarak mevcut koşullarla ileride yapılması tasarlanan proje ve faaliyetler de dikkate alınarak mevcut bulunan ve geleceğe dair tahmin edilen çevresel gürültünün minimuma indirilmesi ve önlem alınması için yapılması gerekli çalışmaların uygulanabilirliği hususunda Büyükşehir Belediyesinin Çevre Koruma ve Kontrol Dair Başkanlığı, İmar ve Şehircilik Daire Başkanlığı, Ulaşım Daire Başkanlığı, Fen İşleri Daire Başkanlığıyla, Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığının Gürültü ve Titreşim Yönetim Şube Müdürlüğü, Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği İl Müdürlüğü, Karayolları 55.Şube Şefliği, Elbistan Belediyesi, Havaalanı Müdürlüğü, Gar Şefliği temsilcilerinin katılımıyla projenin geldiği nokta ve sonraki aşamalarda yapılacaklar hakkında değerlendirmelerde bulunulmuştur. Kamu kurum ve kuruluşlarının tavsiyeleri alınmıştır. Proje kapsamında; Vilayette stratejik gürültü haritaları doğrultusunda tespit edilen önemli noktalarda gürültünün azaltılması ve sessiz bölgelerin gürültüye maruz kalmaması hususunda önlemler alınmasını içeren "Gürültü Eylem Planı" hazırlanacak olup, projenin yılsonuna kadar tamamlanması hedeflenmektedir." (Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi, 22.02.2018, <https://kahramanmaras.bel.tr/>).

6.1.2.5.(17). Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi Diğer Çevresel Faaliyetler

Yukarıda belirtilen hususların dışında, Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi tarafından yürütülen, öğrencilere yönelik eğitim faaliyetlerinden, kullanılmış lastiklerin bertarafına varıncaya bir dizi çevreye dair hizmetlerde vardır. Bunlar belediyenin faaliyet raporlarından alıntılanarak aşağıda kısaca özetlenmiştir: "Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi tarafından 2017 yılında, ilde yürütülen çalışmalarda çeşitli yerlere bırakılan çöpler, araç lastikleri, inşaat molozları gibi çevre kirliliğine neden olan ve görüntü kirliliği de meydana getiren materyaller toplanmak suretiyle şehrin temiz bir görüntüye kavuşması sağlanmıştır. Cadde ve kaldırımlar yıkanarak temizlenmiştir Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi olarak, çocuklara ve gençlere çevre bilincinin aşılması amacıyla eğitimler vermiştir. Bu eğitimler, Çevre Koruma ve Kontrol Şube Müdürlüğü'nde görevli mühendislerce gerçekleştirilmekte esas hedef tüm ildeki okullara ulaşmak ve çocuklarda çevre bilincini oluşturmaktır. "(Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi, 05.11.2018., <https://kahramanmaras.bel.tr/>)

6.1.2.5.(18). Kahramanmaraş İli Arazi Kullanımı

Çevresel Verilerin Koordinasyonu Projesi 2018 yılı verilerine göre; Kahramanmaraş'ın yüz ölçümünün % 1,59'unu yapay alanlar, % 35,60'ını tarımsal alanlar, % 61,68'ini orman ve yarı doğal alanlar, % 0,06'sını sulak alanlar, %1,07'sini su

yapıları oluşturmaktadır." (Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 08.02.2020,<https://cevresehgostergeler.csb.gov.tr/illerin-cevre-gostergeleri->).

6.1.3. Çevre Politikaları

Çalışmanın bubölümünde araştırma alanını oluşturan, Adana, Diyarbakır, İzmir, Kayseri, ve Kahramanmaraş büyükşehir belediyelerinin, stratejik planları, performans programları ve faaliyet raporları incelenerek çevre ile ilgili olarak belirlenen politika ve hedefler irdelenmiştir.

6.1.3.1. Adana Büyükşehir Belediyesi

"Adana Büyükşehir Belediyesi'nin" 2015- 2019 yıllarını kapsayan stratejik planında çevreye yönelik hedef ve politikalar bağlamında şu ifadelere yer verilmiştir:"- , - Atık yönetimini daha etkin bir hale getirmek, -Çevre koruma uygulamalarını yaymak,- Çevre koruma kontrollerini etkinleştirmek,- İşletmelerin çevre koruma ve insan sağlığına uygun bir biçimde çalışmalarını sağlamak,- Temiz ve yaşanılır bir şehir oluşturmak,- Veterinerlik hizmetleri ve hayvan barınağını sürdürmek,- Mezarlıklarda proje ve uygulama çalışmaları yürütmek,- Mezarlıklarda, temizlik ve defin hizmetleriyle cenaze nakil ve yardım hizmetleri yürütmek,- Deniz ve iç sularda kirliliğin önlenmesine yönelik çalışmalar yapmak,- Belediye sınırları dahilindeki yeşil alanları arttırarak yaygınlaştırmak,- Yeşil alanların bakım ve iyileştirme faaliyetlerini sürdürmek,- Yenilenebilir enerji kullanımını arttırmak."(Adana Büyükşehir Belediyesi, 05.11.2018., <https://Adana.bel.tr/>).

6.1.3.2. Diyarbakır Büyükşehir

Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi 2018 yılı performans programında temel politika ve öncelikler arasında, "Kente yapılan müdahalelerde sosyal ve çevresel etkileri göz önünde bulundurma" ve "Ekolojik yaklaşımla hizmet sunma" öncelikli politikalar arasında sayılarak " çevre politikası " noktasındaki hassasiyetini ortaya koymuştur. (Diyarbakır BŞB, 27.10.2018.,<http://www.diyarbakir.bel.tr/>).

6.1.3.3. İzmir Büyükşehir Belediyesi

İzmir Büyükşehir Belediyesi'nin 2015-2019 döneminikapsayan stratejik plan belgesi incelendiğinde, çevreye ilişkin olarak temel politika ve hedefler olarak şu hususların dile getirildiği görülmektedir; 1- Doğayla barışık ve yaşam kalitesini geliştiren sürdürülebilir bir kent meydana getirmek. 2- Çevre sağlığını koruyarak daha temiz bir kent meydana getirmek. 3- Entegre atık yönetim sistemini geliştirmek. 4- Daha yaşanılabilir bir eko-sistem oluşturabilmek için doğa bilinci ve sevgisinin geliştirilmesi. 5- Yeşil alanların sürdürülebilir kılınması ve yeni yeşil alanların oluşturulması. 6- Doğayla bütünleşik sistemlerin kurulması ve yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımının arttırılması. 7- İzmir ili gürültü haritasının oluşturulması ve gürültü eylem planlarının oluşturulması (İzmir Büyükşehir Belediyesi, 07.11.2018., <https://www.izmir.bel.tr/>).

6.1.3.4. Kayseri Büyükşehir Belediyesi

Kayseri Büyükşehir Belediyesi'nin çevre politikalarına bakış açısını yansıtan bilgiler, belediyenin web sayfasından ve özetlenerek aşağıda aktarılmıştır; "Yaşanabilir mekânlar için çevrenin korunması ve sürdürülebilir bir kalkınma ve mekânsal gelişme yaklaşımının benimsenmesi elzemdir. Ekonomik büyümenin çevreyle barışık olması ve sürdürülebilir kalkınma anlayışının benimsenmesi esastır. Sürdürülebilir kalkınma anlayışının geliştirilmesi için bu alandaki politikaların uygulanması, izlenmesi ve

değerlendirilmesinde ilgili kuruluşlar arasında koordinasyon ve işbirliğinin geliştirilerek yerel yönetimler, özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarının rollerinin artırılması belediye açısından da büyük önem kazanmaktadır. İklim değişikliğiyle mücadele ve biyo-çeşitliliğin korunması esastır. Belediyenin bütün faaliyetlerinde, gelecek kuşakların sınırlı doğal kaynaklardan faydalanmasını teminat altına alacak biçimde çevrenin muhafazası ve kalitesinin artırılması esas amaçtır. Enerji, tarım, sanayi, ulaştırma, inşaat ve kentleşme gibi konularda çevreyle barışık yaklaşımların sunduğu yeni iş olanakları, gelir kaynakları, mamül ve teknolojilerin geliştirilmesine dair fırsatlar değerlendirilerek yeşil büyümenin sağlanması amaçlanmaktadır. Belediyenin çevre yönetimi anlayışında, yetki, görev, ve sorumluluklardaki belirsizlikler giderilerek, kontrol mekanizmaları güçlendirilecek; özel sektör, yerel yönetimler ve STK'ların rolü artırılacaktır. Sürdürülebilir kentler anlayışına uygun biçimde kentlerde atık ve emisyon azaltma, enerji, su ve kaynak verimliliği, geri kazanım, gürültü ve görüntü kirliliğinin engellenmesi, çevre dostu malzemelerin kullanımı gibi uygulamalarla çevre hassasiyeti ve hayat kalitesi artırılacaktır." (Kayseri Büyükşehir Belediyesi, 06.11.2018, <https://www.kayseri.bel.tr.>).

6.1.3.5. Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi

Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi 2015-2019 stratejik plan belgesi incelendiğinde temel politika ve öncelikler kısmında, çevreye ilişkin olarak ; "İktisadi ve sosyal gelişim sağlanırken, toplumun çevre hassasiyetinin ve bilincinin artırılması, sürdürülebilir çevre ve kalkınma anlayışıyla çevrenin muhafazası ve kalitesinin artırılması , kentsel dönüşüm projelerinin değişik gelir gruplarının yaşam alanlarını kaynaştıran, işyeri ile konut mesafelerini azaltan, kentin tarihsel ve kültürel zenginliğiyle uyumlu, sosyal bütünleşmeyi destekleyen bir anlayışla gerçekleştirilmesi, katı atık yönetimi etkinleştirilerek atık azaltma, kaynağında ayrıştırma, toplama, nakliye, geri kazanım ve bertaraf safhaları teknik ve mali bakımdan bir bütün olarak geliştirilecek; bilinçlendirmenin ve kurumsal kapasitenin geliştirilmesine öncelik verilecektir. Geri dönüştürülen malzemelerin üretimde kullanılması özendirilmesi" gibi hususlar temel amaçlar olarak ortaya konmuştur (Kahramanmaraş BŞB. 01.11.2018., <https://kahramanmaras.bel.tr/stratejik-plan>).

6.1.3.6. Çevre Politikaları Çerçevesinde Faaliyetlerinin Değerlendirilmesi

Çalışmanın bubölümünde araştırma alanını oluşturan, Adana, Diyarbakır, İzmir, Kayseri, ve Kahramanmaraş büyükşehir belediyelerinin, stratejik planları, performans programları ve faaliyet raporları incelenerek çevre politikaları çerçevesindeki faaliyetleri irdelenecektir.

6.1.3.6.(1). Adana Büyükşehir Belediyesi

Adana Büyükşehir Belediyesine ait 2015 ile 2019 yılları arasını kapsayan Stratejik Planda, çevre yönetimi, atık yönetimi ve su yönetimi konuları ayrı ayrı olarak ele alınmıştır. Plan incelendiğinde ilk başta atık yönetimi konusuna ait istatistiki verilere yer verildiği görülmektedir. Bu bağlamda yukarıda da ifade edildiği üzere, çöp toplama hizmeti sunulan nüfusun toplam nüfus içindeki payı %90'lar civarındadır ve bu oranla Adana Türkiye'de yedinci sıradadır.

Adana Büyükşehir Belediyesi'nin 2017 faaliyet raporu incelendiğinde toplam ödeneklerin bir milyar altı yüz seksen milyon (1.680.000.000) TL olduğu, bu ödenğin yüz otuz beş milyon iki yüz elli yedi bin (135.257.000) TL'sinin çevre koruma hizmetlerine ayrıldığı görülmektedir. Bu verilere göre toplam ödenekler içerisinde çevre koruma faaliyetlerine ayrılan ödeneklerin payı yaklaşık % 12.44'tür (Adana BŞB, 25.10.2018, www.adana.bel.tr/faaliyet-raporlari/).

Adana'da diğer BŞB'lerde olduğu gibi katı atıkları ilçe belediyeleri toplarken bu atıkların ayrıştırılması ve imhası BŞB tarafından yapılmaktadır. 2011'den itibaren

Sofulu Katı Atık Depolama Alanında toplanan çöplerden metan gazı elde edilerek bu gazla toplamda onbir adet enerji üretim motoruyla elektrik üretimi yapılmaktadır.

- **Çevresel Gürültünün Değerlendirilmesi İle İlgili Çalışmalar-** Büyükşehir Belediyesi mücavir alanında stratejik gürültü haritalarının hazırlanması, çevresel gürültünün değerlendirilmesi ve yönetimi yönetmeliği bağlamında işyeri açma ve çalıştırma izni için gerekli gürültü kontrol izin belgesinin aranması, iptal edilmesi, düzenli veya düzensiz çevreye yayılan gürültü seviyesinin kontrol edilmesi amacıyla müsait alan ve sürelerin belirlenmesini sağlamaktır.- Anlık gürültülerin Zabıta Daire Başkanlığına aktararak neticeye bağlanması sağlanmaktadır. Sürekli gürültülerdeyse Zabıta Daire Başkanlığı ve Adana Valiliği Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği İl Müdürlüğüyle koordinasyon içerisinde gürültü düzeyleri yönetmelik bağlamında tespit edilen sınır değerlerde olması sağlanmaktadır." (Adana Büyükşehir Belediyesi, 25.10.2018, www.adana.bel.tr.).

6.1.3.6.(2). Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi

Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi 2015-2019 stratejik planına bakıldığında çevreye yönelik olarak şu hedefler ortaya konulmuştur:

- Peyzaj, park, bahçe, orman ve mesire alanları Yeşil alanların yönetimi hizmetleri
- Çevre korumaya yönelik hizmetler,
- Çevre eğitime yönelik hizmetler ve ekolojik faaliyetler
- Katı atıkların ve sıvı atıkların kontrollerine dönük hizmetler
- Tıbbi atıkların yönetimine dönük hizmetler,
- Yenilenebilir enerji ve Enerji yönetimine dönük hizmetler,
- Bitkisel üretim faaliyetleri,

Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi 2017 faaliyet raporuna bakıldığında belediyenin toplam bütçe harcamaları 678.521.133,30 TL iken bu toplam bütçe içinde Çevre Koruma ve Kontrol Daire Başkanlığının payı 33.578.753,49 TL ile yaklaşık % 5 civarındadır.

Stratejik planda belirlenen ilke ve hedeflere yönelik olarak Diyarbakır büyükşehir belediyesinin çevre ile ilgili olarak tamamladığı ve devam eden projeleri ile ilgili olarak belediyenin web sayfasında şu bilgiler yer almaktadır: "Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi'nin önemli projelerinden birisi olan Kent Meydanı projesi tamamlanmıştır.

Kent Meydanı içinde Diyarbakır Büyükşehir Belediyesince, çocuklara yönelik ahşap oyun grupları ve yetişkinler için spor alanları ve yürüyüş bantları yerleştirilmiştir (Diyarbakır BŞB., 06.11.2018, www.diyarbakir.bel.tr/tr).

6.1.3.6.(3). İzmir Büyükşehir Belediyesi

İzmir Büyükşehir Belediyesi 2017 faaliyet raporuna göre; 4.950.000.000 TL lik toplam gider bütçesinden çevre koruma hizmetlerine ayrılan pay 135.588.000 TL civarındadır. Bunun yüzde olarak karşılığı % 2.94'tür.

İzmir Büyükşehir Belediyesi web sayfası incelendiğinde stratejik plan ve programlarda belirlenen politikalar bağlamında çevre ile ilgili şu proje ve faaliyetler göze çarpmaktadır :

- Kent Ormanları ve Rekreasyon Alanları
- Yeşil Alanlarda Koruma ve Bakım
- Keyifli ve Yeni Parklar
- Moloz Döküm Sahaları Ağaçlandırılması
- Atık Su Arıtma Tesis Yatırımları: Kişi başı su arıtma miktarı itibariyle Türkiye'de lider konumda bulunan İzmir BŞB "temiz ve yaşanabilir bir çevre" hedefleri doğrultusunda yeni su arıtma yatırımlarına devam etmektedir. İlk olarak 2000'de "Çiğli Atık Su Arıtma Tesisi'nin" yapımıyla başlayan atık su arıtım yatırımları bilahere, doğal arıtma, biyolojik arıtma ve ileri biyolojik arıtma anlamında devam etmiştir.

-Katı Atık Ayrıştırma ve Bertaraf İşlemleri: Bu bağlamda, İlçe belediyelerince toplanarak Gediz, Halkapınar, Urla, Gümüldür, Kısık, Türkelli Transfer İstasyonlarıyla, Torbalı, Selçuk, Foça, Dikili ve Çeşme rampalarına iletilen günlük ortalama 3.500 ton civarında evsel atık Harmandalı Düzenli Depolama Alanı ve Bergama Düzenli Depolama Alanlarına 58 Çekici ve 63 adet dorseyle transfer edilmektedir.

- Yine BŞB tarafından,yenilenebilir Enerji Kaynaklarına dair projeler hayata geçirilmektedir." (İzmir Büyükşehir Belediyesi, 01.11.2018, <https://www.izmir.bel.tr.>).

6.1.3.6.(4). Kayseri Büyükşehir Belediyesi

Kayseri Büyükşehir Belediyesi 2016-2020 dönemi stratejik planı incelendiğinde, çevre politikalarının temellerini oluşturan stratejik amaçlar ve bu amaçlara yönelik stratejik hedefler şu şekilde belirlenmiştir: Temel olarak iyileştirici ve koruyucu önlemler olarak, yaşanabilir, temiz ve sağlıklı bir kent çevresi oluşturmak. Bu amaca yönelik olarak:

- Çevre kirliliğini önlenmek.
 - Çevre bilincini geliştirmek.
 - Çevre ve toplum sağlığını koruyarak sürdürülebilir çevre amacını gerçekleştirmek.
 - İlin mezarlık hizmetlerini en iyi şekilde sunmak.
 - Çarpık kentleşmenin önüne geçmek.
 - Çeşitli sosyal sınıflara dönük konut projeleri üretmek.
 - İdeal kentleşmeyi temin etmek..
 - İldeki refah seviyesini arttırmak.
 - Halkı stresinden uzaklaştıracak yeşil alanlar ve mekânlar oluşturmak
- gibi hedefler belirlenmiştir (Kayseri BŞB, 05.11.2018, <https://Kayseri.bel.tr.>).

Bu hedefleri gerçekleştirme noktasında bütçe rakamları incelendiğinde, Kayseri Büyükşehir Belediyesi çevre koruma ve kontrol dairesi 2018 yılı bütçesi 8.600.000 TL'dir. Belediyenin toplam bütçesi ise 1.150.000.000 TL'dir. Toplam bütçe içinde, çevre koruma ve kontrol dairesine ayrılan payın oranı % 0.75' tir. Belirlenen hedefler ile ayrılan bütçenin uyumlu olmadığı söylenebilir.

6.1.3.6.(5). Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi

Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi'nin 2015-2019 dönemini kapsayan stratejik plan belgesinde temel politika ve öncelikler belirlenmiştir. Stratejik plan belgesinin temel politika ve öncelikler ile ilgili bölümü incelendiğinde kentsel çevreyi ilgilendiren ve çevre politikaları bağlamında değerlendirilebilecek şu hususların dile getirildiği tespit edilmiştir:

"Kentsel Dönüşüm ve Konut noktasında; Tekke ve Orman dairesi gibi mahallelerde önemli kentsel dönüşüm projeleri hayata geçirilecektir.

Kentsel Altyapı alanında; Katı atık yönetimi daha etkin hale getirilerek geri dönüş-türülen malzemelerin sınai üretimde kullanımı özendirilecektir.

Çevrenin Korunması hususunda; Özellikle toplumun çevre duyarlılığının ve bilincinin artırılması adına, sürdürülebilir kalkınma anlayışına uygun şekilde çevrenin korunması ve kalitesinin yükseltilmesi temel amaçtır." (Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi, 07.11.2018, <https://kahramanmaras.bel.tr.>).

Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi'nin 2015-2019 dönemini kapsayan stratejik plan belgesinin, belediyenin stratejik amaç ve hedeflerini belirleyen bölümü incelendiğinde çevre ile ilgili amaç ve hedefler dile getirilmiştir:

Ortaya konulan politik hedefler, stratejik amaçlar ve hedefler açısından, çevre ile ilgili nelerin yapılabildiği konusunda öncelikle işin mali boyutuna bakıldığında, Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi 2017 faaliyet raporuna göre; 790.549.000 TL lik toplam gider bütçesinden çevre koruma hizmetlerine ayrılan pay50.853 .000 TL civarındadır. Bunun yüzde olarak karşılığı yaklaşık % 6.4'tür. Kahramanmaraş

Büyükşehir Belediyesinde çevre korumaya ayrılan bütçenin araştırma alanımıza giren Adana dışındaki diğer belediyelerden bir miktar yüksek olduğu söylenebilir.

6.2. Araştırmanın Amacı, Yöntemi ve Hipotezleri

Araştırmanın amaçları, hedefleri, yöntem ve hipotezleri aşağıda ana hatlarıyla ifade edilmeye çalışılmıştır.

6.2.1. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, aşağıda belirtilen temel hipotez ve alt hipotezler bağlamında Türkiye’de büyükşehir belediyelerinin kentsel çevre sorunlarının çözülmesinde neden etkin olamadıklarını bilimsel verilerle ortaya koymak ve tespit edilen sorun alanlarına ilişkin çözüm önerileri geliştirmektir. Bu bağlamda, gerek uygulanan anket ve gerekse de yüz yüze ve telefonla yapılan görüşmeler neticesinde, ilgili büyükşehir belediyelerinde büyükşehir belediye başkanı, büyükşehir belediye genel sekreteri, büyükşehir belediye genel sekreter yardımcıları, çevre koruma daire başkanı ve ilgili şube müdürleri ile belediye meclisi çevre komisyonu üyelerinin, genel olarak çevreye bakış açıları, kentsel çevre sorunlarını algılayışları ve bu sorunların kaynakları ve çözümlerine ilişkin görüşlerini tespit etmektir. Anket ve mülakat çalışmaları sonucunda elde edilen veriler analiz edilerek büyükşehirlerde yaşanan temel kentsel çevre sorunlarını belirlemek, bu sorunların nedenleri ve çözümleri noktasında çözüm önerileri geliştirmek araştırmanın temel amacını oluşturmaktadır.

6.2.2. Araştırmanın Yöntemi

Çalışmanın bu bölümünde, kentsel çevre sorunlarının çözümünde büyükşehir belediyelerinin etkinliğini belirlemeye yönelik olarak, Adana, Diyarbakır, İzmir, Kayseri, ve Kahramanmaraş büyükşehir belediyelerinde yapılan araştırma ile büyükşehir belediye başkanı, büyükşehir belediye genel sekreteri, büyükşehir belediye genel sekreter yardımcıları, çevre koruma daire başkanı ve ilgili şube müdürleri ile belediye meclisi çevre komisyonu üyelerinin, genel olarak çevreye bakış açıları, kentsel çevre sorunlarını algılayışları ve bu sorunların kaynakları ve çözümlerine ilişkin görüşlerini belirlemeye yönelik olarak elde edilen bilgi ve bulgulara yer verilmiştir. Bu iller belirlenirken, geneli yansıması açısından farklı coğrafi bölgeler esas alınarak büyükşehir belediye yönetimlerinin kentsel çevre sorunlarına bakış açılarının belirlenebilmesi amaçlanmıştır. Bu çerçevede bu bölümde çalışmanın araştırma kısmına yönelik olarak; araştırmanın evren ve örnekleme, veri toplama araçları ve verilerin analizi, araştırmanın hipotezleri ve araştırma ile ilgili bulgular gibi temel bilgilere yer verilmiştir.

Araştırmada, veri toplama yöntemleri olarak, anket ve anketlerin uygulanması esnasında açık uçlu sorularla yüz yüze görüşme yöntemleri kullanılmıştır. Bu kapsamda, Kayseri, Kahramanmaraş ve Adana büyükşehir belediyeleri genel sekreter yardımcıları ve çevre koruma daire başkanları ve ilgili şube müdürleri ile yüz yüze görüşülmüş, İzmir Büyükşehir belediyesi meclis çevre komisyonu başkanı ve belediye çevre koruma şube müdürleri ile Diyarbakır Büyükşehir belediyesi çevre koruma daire başkanları telefonla aranarak görüşülmüştür. Ayrıca adı geçen büyükşehir belediyelerinde bir anket çalışması da yapılmıştır.

Anket soruları hazırlanırken Ağacan'ın (2014) uyguladığı anket sorularından, (4. Bölüm; S.13, Özkan'ın (2016) uyguladığı anket sorularından (1. Bölüm; S.1,) Tungaç'ın uyguladığı anket sorularından (1. Bölüm; S.6,) faydalanılmıştır. Bunun dışındaki anket soruları yazar tarafından hazırlanmıştır.

Anket sorularının değerlendirilmesinde frekans, ortalama, yüzde alma gibi yöntemler kullanılmıştır. Ölçek hesaplamada Faktör analizi kullanılmış, niceliksel verilerin normal dağılıma uygunlukları Kolmogorov Smirnov testi ve grafiksel değerlendirmeler ile sinanmış, normal dağılım gösteren niceliksel verilerin üç ve üzeri

grup karşılaştırmalarında One-Way Anova testi kullanılarak parametreler arası ilişkilerin değerlendirilmesinde pearson korelasyon analizine yer verilmiştir. Veri analiz sürecinde SPSS programından faydalanılmıştır.

6.2.2.1. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırmanın Evreni, İzmir, Adana, Kayseri, Diyarbakır ve Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyelerinin, büyükşehir belediye başkanı, büyükşehir belediye genel sekreteri, büyükşehir belediye genel sekreter yardımcılarının, çevre koruma daire başkanı ve ilgili şube müdürleri ile belediye meclisi çevre komisyonu üyelerinden meydana gelmektedir.

Bu evren içerisinde, büyükşehir belediye başkanı, büyükşehir belediye genel sekreteri, büyükşehir belediye genel sekreter yardımcılarının toplam sayısı 27, çevre koruma daire başkanı ve ilgili şube müdürlerinin toplam sayısı 78 ve belediye meclisi çevre komisyonu üyelerinin toplam sayısı 45 olmak üzere, toplam olarak evren 150 kişiden meydana gelmektedir.

Örneklem grubu olarak, büyükşehir belediye başkanı, büyükşehir belediye genel sekreteri, büyükşehir belediye genel sekreter yardımcılarının toplam sayısı olan 27 kişiden 11'inden geri dönüş sağlanabilmektedir.

Tablo 6. 6. Örneklem Tablosu

	Büyükşehir Belediye Başkanı, Genel Sekreter ve Genel Sekreter Yardımcıları Toplam sayı	Büyükşehir Belediye Başkanı, Genel Sekreter ve Genel Sekreter Yardımcıları Örneklemi	Çevre Koruma Daire Başkanı ve İlgili Şube Müdürleri Toplam Sayı	Çevre Koruma Daire Başkanı ve İlgili Şube Müdürleri Örneklemi	Büyükşehir Belediye Meclis Çevre Komisyonu Başkan ve Üyeleri Topl.sayı	Büyükşehir Belediye Meclis Çevre Komisyonu Başkan ve Üyeleri Örneklemi
Adana	5	2	18	5	9	6
Diyarbakır	5	1	5	3	-	-
Kayseri	5	3	13	11	9	9
İzmir	6	3	29	11	18	16
K.Maraş	6	2	13	6	9	9
Toplam	27	11	78	36	45	40

Çevre koruma daire başkanı ve ilgili şube müdürlerinden toplam sayı olan 78 kişiden 36'sından geri dönüş sağlanırken, belediye meclisi çevre komisyonu üyelerinin toplam sayısı olan 45 kişiden ise 40'ından geri dönüş sağlanabilmektedir. Sonuç olarak toplam evren 150 kişiden meydana gelirken, toplam örneklem 87 kişiden meydana gelmekte ve bu da yaklaşık % 60'lık bir orana denk gelmektedir.

6.2.2.2. Veri Toplama Araçları ve Verilerin Analizi

Araştırmada veri toplama araçları olarak 61 sorudan oluşan bir anket formu, bunu tamamlayıcı nitelikte açık uçlu sorulardan oluşan bir mülakat formu kullanılmıştır. Anket uygulamasının yanı sıra mülakat yönteminin de kullanılmasındaki amaç muhataplarla yüz yüze görüşerek ilk ağızdan çalışmayı destekleyecek bilimsel verilerin elde edilmesi ve bu yolla çalışmanın hem özgünlüğü ve hem de bilimsel değerinin artırılmasıdır. Mülakat soruları kıymetli hocam Prof.Dr.Ahmat Hamdi Aydın'ın görüşleri doğrultusunda hazırlanmıştır. Bu kapsamda biri büyükşehir belediye başkanı, ikisi çevre koruma daire başkanı, ikisi büyükşehir belediye meclisi çevre komisyonu başkanı ve sekizi büyükşehir belediye meclisi üyesi olmak üzere toplam on üç kişi ile mülakat gerçekleştirilmiştir. Mülakat kapsamında muhataplara, "İlinin en önemli kentsel çevre sorunlarının neler olduğu, bu kentsel çevre sorunlarının nedenlerinin neler

olduğu ve bu kentsel çevre sorunlarının çözümüne yönelik düşünce ve önerilerinin neler olduğu" şeklinde üç temel soru sorulmuştur. Anket formu araştırma kapsamındaki büyükşehir belediyelerinin; büyükşehir belediye başkanı, büyükşehir belediye genel sekreteri, büyükşehir belediye genel sekreter yardımcıları, çevre koruma daire başkanı ve ilgili şube müdürleri ile belediye meclisi çevre komisyonu üyelerine uygulanmıştır. Anket formunun ilk üç bölümünü oluşturan sorularda katılımcılardan verilen alternatiflerden ilk üç tanesini seçmeleri talep edilmiştir. Anket çalışmasının sonraki bölümlerinde 4 farklı ölçek uygulanmıştır. Bu ölçekler sırasıyla, çevre sorunları tutum ölçeği, çevreye yönelik inanç ölçeği, kentsel çevre sorunları ölçeği ve büyükşehir belediyeleri kentsel çevre sorunları etkinlik ölçeği olarak isimlendirilmiştir. Bu ölçekler tez danışmanı Prof.Dr.Ahmat Hamdi Aydın'ın görüşleri ve yönlendirmeleri doğrultusunda hazırlanmıştır. Anketin en fazla belirleyiciliğe sahip ölçeğini büyükşehir belediyeleri kentsel çevre sorunları etkinlik ölçeği oluşturmaktadır. Bu dört ölçekle ilgili bölümde beşli Likert tipi sorular sorulmuştur. Verilerin analizinde kullanılacak olan beşli Likert tipi ölçeklendirme biçimi aşağıda gösterilmiştir.

Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Fikrim Yok	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum

Veri analiz sürecinde SPSS programından faydalanılmıştır. Elde edilen veriler analiz edilirken, ortalama, frekans, faktör analizi, Kolmogorov Smirnov testi, tek faktörlü Varyans analizi, Pearson Korelasyon Analizi, Kruskall Wallis Testi, yüzde alma gibi metotlardan yararlanılmış ve anlamlılık $p<0.05$ ve $p<0,01$ düzeylerinde değerlendirilmiştir. Frekans analizi özetle kayıt birimlerinin nicel olarak görünme sıklığını ortaya koymaktır. Analizi yapılan materyalde mesaj unsurlarının hangi sıklıkla görüldüğünün tespiti amaçlanmışsa, sayılabilecek nitelikte birimler frekans türünde ifade edilir. Bu belirli bir unsurun yoğunluğunu ve önemini anlamaya yarar. Frekans analizi neticesinde, öğeler arasında önem sıralaması yapılabilen ve sıklığına dayalı olarak sınıflandırma yapılabilir (Karadağ, 2010: 56). Ölçek hesaplamada faktör analizi kullanılmış, niceliksel verilerin normal dağılıma uygunlukları Kolmogorov Smirnov testi ve grafiksel değerlendirmeler ile sınanmıştır. Faktör analizi; birbirleriyle bağlantılı çok sayıdaki değişkeni az sayıda ve daha anlamlı, kolay anlaşılabilir ve birbirinden bağımsız faktörlere dönüştüren ve akademik çalışmalarda sıklıkla kullanılan çok değişkenli istatistik tekniklerinden biridir (Turanlı vd., 2012: 47). İlk olarak 20.yüzyılın başlarında Spearman tarafından geliştirilen Faktör analizinin yaygın olarak kullanılması, bilgisayar teknolojisinde yaşanan hızlı gelişmeler neticesinde mümkün olmuştur. Faktör analizi, amacına görecesedici, ve doğrulayıcı faktör analizi olmak üzere iki temel yönetime ayrılmaktadır. Keşfedici faktör analizinde, değişkenler arasındaki ilişkilerden hareketle faktör bulmaya ve teori üretmeye yönelik bir işlem yapılırken; doğrulayıcı faktör analizinde ise değişkenler arasındaki ilişkiye dair daha önce saptanan bir hipotezin test edilmesi söz konusudur (Büyüköztürk, 2002: 472). Ki-Kare uygunluk testlerinin alternatifi olarak kullanılan Kolmogorov-Smirnov testi ise ilk olarak Kolmogorov tarafından 1933'te geliştirilmiştir. Kolmogorov, tek örnek için uyum iyiliği testini önermiş, 1939'da ise bir Rus matematikçisi olan Smirnov tarafından iki bağımsız örnek için uyum iyiliği testi geliştirilmiştir. Kolmogorov ve Smirnov testi benzerlik nedeniyle, uygulamada, Kolmogorov– Smirnov uyum iyiliği testleri olarak bilinirler (Bircan vd., 2003: 73).

Normal dağılım gösteren niceliksel verilerin üç ve üzeri grup karşılaştırmalarında tek faktörlü Varyans analizi (One-WayAnova) testi kullanılmıştır. Tek faktörlü Varyans analizi 3 ya da daha çok grup arasında, belirli bir değişkene dayalı olarak farklılık olup olmadığını belirlemek amacıyla kullanılır. Parametreler arası ilişkilerin değerlendirilmesinde Pearson Korelasyon Analizinden faydalanılmıştır. Değişkenler oransal ya da aralıklı ölçek ile elde edilmiş ve normal dağılıma uygunluk gösteriyorsa bu durumda Pearson korelasyon analizinden faydalanılmaktadır. Anlamlılık $p<0.05$ ve $p<0,01$ düzeylerinde değerlendirilmiştir.

6.2.3. Araştırmanın Hipotezleri

Araştırmanın temel hipotezi "Türkiye'de Büyükşehir belediyeleri kentsel çevre sorunlarının çözülmesinde etkin değildir." şeklinde belirlenmiştir. Bu temel hipotez belirlenirken başta Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi olmak üzere, İzmir, Kayseri ve Diyarbakır Büyükşehir Belediyelerinin genel sekreter, genel sekreter yardımcıları ve çevre koruma daire başkanları ile gerek yüz yüze ve gerekse telefonla görüşülerek fikirlerine başvurulmuştur. Bu çerçevede özellikle Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi çevre koruma daire başkanı ile gerçekleştirilen yüz yüze görüşmenin araştırmanın temel ve alt hipotezlerinin belirlenmesinde önemli katkısı olmuştur. Sayın daire başkanı, kendisi ile yapılan görüşmede, araştırmanın temel hipotezinin kendisine göre de doğru olduğunu, gerçekten de özellikle atık su arıtma, katı atık depolama, temiz içme suyu ve kanalizasyon gibi büyük harcama gerektiren ve çevre sorunları ile de yakından ilgili olan yatırımların, tek başına Büyükşehir belediyeleri tarafından mevcut mali ve teknik imkanlarla yapılmasının çok güç olduğunu o dönemde yapımına yeni başlanan, Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi "biyolojik atık su arıtma tesisini" örnek göstererek şu şekilde ifade etmiştir: "Kahramanmaraş'ın, evsel atıkları yani deterjan, tuz ruhu gibi kimkanuni maddeler Sır Barajı gölüne doğrudan akmakta ve bu durum büyük bir çevre kirliliğine neden olmaktaydı. Bu kirlilik nedeniyle, gerek Sır Barajındaki canlılar yok olmakta ve gerekse aynı zamanda bir içme suyu kaynağı da olan baraj suyunun kirlenmesi insan sağlığını da tehdit etmekteydi". Ata, bu sorunun çözümüne yönelik olarak yapılan tesisin maliyetinin yaklaşık 110 milyon TL olduğunu ve bunu belediye olarak tek başlarına karşılamalarının mümkün olmadığını ancak % 9'luk bir kısmının belediye tarafından karşılanırken geri kalan kısmının Avrupa Birliği ve Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı tarafından karşılandığını dile getirmiş ve tesisin faaliyete geçmesi ile birlikte sorunların çözüleceğini ifade etmiştir (S. Ata, Görüşme, 17 Eylül 2015).

Bu bağlamda, araştırmanın temel ve alt hipotezleri aşağıda sunulmaktadır.

Hipotez 1. Türkiye'de Büyükşehir belediyeleri kentsel çevre sorunlarının çözümünde etkin değildir.

Hipotez 1a. Türkiye'de Büyükşehir belediyelerinin kentsel çevre sorunlarının çözümünde etkin olmalarının önünde idari (merkeziyetçi yapıdan kaynaklanan) engeller vardır.

Hipotez 1b. Büyükşehir belediyelerinin kentsel çevre sorunlarının çözümünde etkin olmalarının önünde hukuksal (mevzuattan kaynaklanan) engeller vardır.

Hipotez 1c. Büyükşehir belediyelerinin kentsel çevre sorunlarının çözümünde etkin olmalarının önünde katılıma ilişkin engeller vardır.

Hipotez 1ç. Büyükşehir belediyelerinin kentsel çevre sorunlarının çözümünde etkin olmalarının önünde mali engeller vardır.

Hipotez 1d. Katılımcıların demografik özelliklere göre çevre sorunları tutum ölçeği puanları, anlamlı farklılık göstermektedir.

Hipotez 1e. Katılımcıların demografik özelliklere göre çevreye yönelik inanç ölçeği puanları, anlamlı farklılık göstermektedir.

Hipotez 1f. Katılımcıların demografik özelliklere göre kentsel çevre sorunları ölçeği puanları, anlamlı farklılık göstermektedir.

Hipotez 1g. Katılımcıların demografik özelliklere göre büyükşehir belediyeleri kentsel çevre sorunları etkinlik ölçeği puanları, anlamlı farklılık göstermektedir.

Hipotez 1h. Belediyelere göre, büyükşehir belediyeleri kentsel çevre sorunları etkinlik ölçeği alt boyut puanları arasında anlamlı ilişki vardır.

6.3. Araştırmanın Bulguları

Elde edilen veriler analiz edilirken frekans, ortalama, yüzde alma gibi yöntemler kullanılmıştır. Ölçek hesaplamada Faktör analizi kullanılmış, niceliksel verilerin normal dağılıma uygunlukları Kolmogorov Smirnov testi ve grafiksel değerlendirmeler ile

sınanmıştır. Normal dağılım gösteren niceliksel verilerin üç ve üzeri grup karşılaştırmalarında One-Way Anova Testi kullanılarak, parametreler arası ilişkilerin değerlendirilmesinde Pearson Korelasyon Analizinden faydalanılmıştır. Anlamlılık $p < 0.05$ ve $p < 0,01$ düzeylerinde değerlendirilmiştir.

6.3.1. Ölçekler İle İlgili Alt Boyutlarına İlişkin Bazı Bulgular

Genel olarak ölçeklerle ilgili bazı temel tanıtıcı istatistikler aşağıda verilmiştir.

Tablo 6. 7. Ölçekler İle İlgili Alt Boyutlarına İlişkin Bazı Tanıtıcı İstatistikler

Ölçekler/Alt Ölçekler	İfade Sayısı	zdeğerler	Varyansı Açıklama Oranı (%)	Kümülatif Varyans (%)	Cronbach's Alpha	$\bar{X}$	SS
Çevre Sorunları Tutum	10	4,038	40,381	40,381	0,831	2,95	0,69
Kentsel Çevre Sorunları	10	4,924	49,237	49,237	0,867	3,82	0,73
Çevreye Yönelik İnanç	13	5,452	41,941	41,941	0,862	3,88	0,53
Yönetim (Merkeziyetçi Yapı)	9	6,320	33,262	33,262	0,809	3,35	0,84
Hukuk(Mevzuat)	5	2,439	12,839	46,101	0,838	3,46	0,67
Mali(Bütçe Yetersizliği)	5	1,607	8,458	54,559	0,824	3,45	0,79
Katılım	2	1,439	7,574	62,133	0,879	3,25	0,57

Çevre sorunları tutum ölçeği detaylıca incelendiğinde, bu ölçeğin tek boyutta toplandığı ve toplam varyansın %40,38'ini açıkladığı görülmüştür. Bu ölçekte yer verilen ifade sayısı 10'dur ve katılımcıların tamamına yakınının aynı yönde görüş belirttikleri ifade, "Hava, su ve toprak tükenmeyen kaynaklardır" ifadesi olmuştur. Bu önermeye 87 katılımcıdan 49'u "Kesinlikle Katılmıyorum", 33'ü "Katılmıyorum" şeklinde cevap verirken sadece 3 katılımcı bu önermeye "Katılıyorum" şeklinde cevap vermiş, 2 katılımcıda "Kesinlikle Katılıyorum" seçeneğini işaretlemiştir. Bu sonuçlara bakıldığında katılımcıların tamamına yakınının hava, toprak ve su gibi çevresel zenginlik kaynaklarının tükenen kaynaklar olduklarını düşündükleri ve bu konuda bir hassasiyet ortaya koydukları görülmektedir. Çevre sorunları tutum ölçeği incelendiğinde göze çarpan bir diğer ifade, "Gecekondulaşma bir çevre sorunu değildir" ifadesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu önermeye 87 katılımcıdan 47'si "Kesinlikle Katılmıyorum", 28'i "Katılmıyorum" şeklinde cevap verirken sadece 3 katılımcı bu önerme hakkında fikirlerinin olmadığını belirtmiş, 6 katılımcı "Katılıyorum" şeklinde cevap verirken, 3 katılımcıda "Kesinlikle Katılıyorum" seçeneğini işaretlemiştir. Bu sonuçlar katılımcıların tamamına yakınının gecekondulaşmayı kentsel çevre sorunlarının önemli bir kaynağı olarak gördükleri şeklinde değerlendirilebilir. Diğer taraftan "Çevre sorunlarına duyarlı olunması, bir ülkenin kalkınmasını engellemez." şeklindeki ifade ile ilgili olarak 87 katılımcıdan 42'si "Kesinlikle Katılıyorum", 31'i "Katılıyorum" şeklinde cevap verirken, 8 katılımcı bu önermeye "Kesinlikle Katılıyorum" şeklinde cevap vermiş, 4 katılımcıda "Katılmıyorum" seçeneğini işaretlemiştir. Bu sonuçlara bakıldığında 87 katılımcıdan toplam 73'ünün ekonomik kalkınmanın öncelenerek çevrenin ikinci planda bırakılması gibi bir düşünceye sahip olmadıkları söylenebilir. Katılımcıların bu yönde bir inanç taşımaları büyükşehir belediyesi düzeyinde söz sahibi olan, karar alan ve uygulayanların ekonomik kalkınmayı "sürdürülebilir kalkınma" şeklinde algıladıklarını düşündürmektedir.

Kentsel çevre sorunları ölçeğinin tek boyutta toplandığı ve toplam varyansın %49,23'ünü açıkladığı görülmüştür. Bu ölçekte katılımcıların neredeyse tamamına yakınının aynı yönde görüş belirttikleri önerme "Katı atıklar ve bunların bertaraf edilmesi önemli bir kentsel çevre sorunudur" önermesi olmuştur. Bu önermeye toplam

87 katılımcıdan 82'si "kesinlikle katılıyorum" ya da "katılıyorum" şeklinde cevap vermişlerdir. Bu yaklaşık % 94'lük bir orana denk gelmektedir. Diğer taraftan "Kentlerde yenilenebilir enerji kaynaklarının (güneş, rüzgar vs.) kullanımı özendirilmelidir" önermesi de katılımcıların en yüksek oranda aynı yönde fikir beyan ettikleri bir başka önerme olmuştur. Bu önermeye sadece 1 katılımcı olumsuz yanıt vermiş geri kalan tüm katılımcılar "kesinlikle katılıyorum" ya da "katılıyorum" şeklinde cevap vermişlerdir. Bu durum siyasi parti ve statü farkı gözetmeksizin tüm katılımcıların yenilenebilir enerji kaynaklarının daha fazla kullanımını destekledikleri şeklinde yorumlanabilir.

Çevreye yönelik inanç ölçeğinin tek boyutta toplandığı ve toplam varyansın %41,94'ünü açıkladığı görülmüştür. Kentsel Çevre Sorunları Etkinliği incelendiğinde ise bu ölçeğe ait ilk faktör olan "Yönetim" boyutu toplam varyansın %33,26'sını, "Hukuk" boyutu toplam varyansın %12,83'ünü, "Mali" boyutu toplam varyansın %8,45'ini, "Katılım" boyutu toplam varyansın %7,57'sini açıkladığı görülmüştür.

Bu doğrultuda hesaplanan Cronbach's Alpha değerlerinin ölçekler kapsamında genel düzeyleri; "çevre sorunları tutum ölçeği 0,83", "kentsel çevre sorunları 0,86", "çevreye yönelik inanç 0,86" yüksek düzeyde iç tutarlılık gösterdiği ortaya konmuştur. Kentsel çevre sorunları etkinliği ölçeğinde Cronbach's Alpha değerleri ise "yönetim 0,80", "mali 0,83", "hukuk 0,82" ve "katılım 0,87" yüksek düzeyde iç tutarlılık gösterdiği ortaya konmuştur.

6.3.2. Araştırma Kapsamındaki Büyükşehir Belediye Görevlilerine Ait Temel Karakteristik ve Demografik Bulgular

Araştırmanın bu kısmında çalışma kapsamındaki büyükşehir belediyelerindeki katılımcıların demografik özelliklerine yer verilmiştir.

6.3.2.1. Katılımcıların Cinsiyetlere Göre Dağılımı

Katılımcıların cinsiyetlere göre dağılımı Tablo 6. 8'de gösterilmiştir.

Tablo 6. 8. Cinsiyetlere Göre Dağılım

Cinsiyet	Sayı (f)	Yüzde (%)
Erkek	67	77,0
Kadın	20	23,0
Toplam	87	100,0

Tablo 6.8.'e göre; ankete katılan 87 büyükşehir belediye görevlisinden katılımcıların %77,0'si (n=67) erkek, %23,0'u (n=20) kadındır. Kadın katılımcıların önemli bir kısmının (toplam 14 katılımcı) İzmir büyükşehir belediyesinden olması CHP'nin bu yöndeki parti politikası ve Ege bölgesinde kadınların sosyal ve politik hayata daha aktif olarak katıldıkları şeklinde değerlendirilebilir.

6.3.2.2. Katılımcıların Yaşlara Göre Dağılımı

Katılımcıların yaşlara göre dağılımı Tablo 6. 9'da gösterilmiştir.

Tablo 6. 9. Yaşlara Göre Dağılım

Yaş	Sayı (f)	Yüzde (%)
26-35 Yaş	7	8,0
36-45 Yaş	21	24,1
46-55 Yaş	41	47,1
56 Yaş ve üzeri	18	20,7
Toplam	87	100,0

Buna göre, katılımcıların, %8,0'i (n=7) 26-35 yaş arasında, %24,1'i (n=21) 36-45 yaş arasında, %47,1'i (n=41) 46-55 yaş arasında, %20,7'si (n=18) ise 55 yaş ve üzerindedir. Buna göre özellikle 46-55 yaş grubunda bir yoğunlaşma olduğu, gençlerin (26-35) oranının (% 8') de kaldığı ve bu oranının arttırılması gerektiği söylenebilir.

6.3.2.3. Katılımcıların Eğitim Durumlarına Göre Dağılımı

Katılımcıların eğitim durumlarına göre dağılımı, Tablo 6.10.' da gösterilmiştir.

Tablo 6. 10. Katılımcıların Eğitim Durumlarına Göre Dağılım

Eğitim Durumu	Sayı (f)	Yüzde (%)
İlkokul ve Ortaokul	6	6,9
Lise	15	17,2
Lisans	52	59,8
Yüksek lisans	14	16,1
Toplam	87	100,0

Buna göre katılımcıların eğitim durumları bağlamında, %6,9'unun (n=) ortaöğretim ve altı, %17,2'inin (n=15) lise, %59,82'inin (n=52) lisans, %16,1'inin (n=14) ise yüksek lisanslıdır. Eğitim durumunu lise ve altı olarak ifade eden toplam 21 katılımcının 14'ünün belediye meclisi çevre komisyonu üyesi olmaları ve bunlarının 6'sının ilk ve ortaokul mezunu olmaları alt eğitim gruplarına da yerel siyasete aktif olarak katılım imkânı verildiğinin bir göstergesi olarak yorumlanabilir.

6.3.2.4. Katılımcıların Mesleklerine Göre Dağılımı

Katılımcıların mesleklerine göre dağılımı, Tablo 6.11.' de gösterilmiştir.

Tablo 6. 11. Mesleklere Göre Dağılım

Meslek	Sayı (f)	Yüzde (%)
Kamu çalışanı	49	56,3
Serbest Meslek	32	36,8
Diğer	6	6,9
Toplam	87	100,0

Buna göre, katılımcıların, %56,3'ünün (n=49) kamu çalışanı, %36,8'inin (n=32) Serbest meslek sahibi (Eczacı, Mühendis, Veteriner vs.), %6,9'unun (n=6) diğer kategorisinde yer aldığı görülmektedir.

6.3.2.5. Katılımcıların Büyükşehir Belediyelerine Göre Dağılımı

Araştırmanın evreni yüz elli kişiden meydana gelmektedir ve bu evren içerisinde örnekleme teşkil eden katılımcıların Büyükşehir Belediyelerine Göre Dağılımı, Tablo 6.12.' de gösterilmiştir

Tablo 6. 12. Büyükşehir Belediyelerine Göre Dağılım

Belediye	Sayı (f)	Yüzde (%)
Adana	12	13,8
Diyarbakır	5	5,7
İzmir	30	34,5
Kayseri	23	26,4
Kahramanmaraş	17	19,5
Toplam	87	100,0

Buna göre katılımcıların, %13,8'i (n=12) Adana büyükşehir belediyesinden, %5,7'si (n=5) Diyarbakır, %34,5'i (n=30) İzmir, %26,4'ü (n=23) Kayseri, %19,5'i (n=17) Kahramanmaraş belediyesindendir. Diyarbakır büyükşehir belediyesinden katılımın düşük olmasının nedeni 1 Kasım 2016 tarihinde belediye başkanlığına kayyum atanması ve buna bağlı olarak belediye meclisinin ve bağlı komisyonların fiilen işlevsiz bir hale gelmesidir.

6.3.2.6. Katılımcıların Görev Durumlarına Göre Dağılımı

Katılımcıların görev durumlarına göre dağılımları, Tablo 6.13.'te gösterilmiştir

Tablo 6.13. Katılımcıların Görev Durumlarına Göre Dağılım

Görev Durumu	Sayı (f)	Yüzde (%)
Şube Müdür	23	26.4
Daire Başkanı	15	17.2
Meclis Üyesi	39	44.8
Genel Sekreter ve Genel Sekreter Yardımcısı	10	11.5
Toplam	87	100,0

Tablo 6.13.'teki verilere göre, katılımcıların, %26,4'ü (n=23) şube müdürü, %17,2'si (n=15) daire başkanı, %44,8'i (n=39) meclis üyesi, %11,5'i (n=10) genel sekreter ve genel sekreter yardımcısıdır.

6.3.3. Katılımcıların Dünyadaki, Türkiye'deki ve Kentlerindeki Çevre Sorunlarına İlişkin Bakış Açıları ve Öncelik Sıralamaları

Anket formunun giriş bölümünde Dünya, Türkiye ve Kent ölçeğinde çevre sorunları seçenekler halinde sunularak katılımcılardan önem sırasına göre ilk üç seçeneği işaretlemeleri istenmiştir. Sıralamada 1. Çok önemli, 2. Orta önemli, 3. Az önemli şeklinde bir derecelendirme kullanılmıştır. Buna ilişkin betimsel istatistikler aşağıda sunulmuştur.

6.3.3.1. Katılımcıların Dünyadaki En Önemli Çevre Sorunlarına Bakış Açılarını Belirleyen Betimsel İstatistikler

Katılımcıların, dünyadaki en önemli çevre sorunlarına ilişkin betimsel istatistiksel tablo 6.14'te gösterilmiştir.

Tablo 6. 14. Dünyadaki En Önemli Çevre Sorunlarına İlişkin Betimsel İstatistikler

Maddeler		Çok Önemli	Orta Önemli	Az Önemli
Doğal kaynakların bilinçsiz kullanımı	f	26	17	16
	%	44.1	28.8	27.1
Hava kirliliği	f	7	15	7
	%	24.1	51.7	24.1
Çarpık ve hızlı kentleşme	f	12	17	12
	%	29.3	41.5	29.3
Radyoaktif kirlilik	f	-	4	5
	%	-	44.4	55.6
Enerji sorunu	f	5	10	14
	%	17.2	34.5	48.3
Küresel ısınma ve İklim değişikliği	f	29	16	15

	%	48.3	26.7	25.0
Nüfus artışı	f	7	5	9
	%	33.3	23.8	42.9
Su kirliliği	f	1	3	9
	%	7.7	23.1	69.2

Tablo 6.14'teki verilere göre, katılımcılar Dünya'daki en önemli çevre sorunu olarak %48,3 ile “Küresel ısınma ve İklim değişikliği” ne işaret ederken, sırasıyla %44,1 ile “Doğal kaynakların bilinçsiz kullanımı” ve %33,3 ile “Nüfus artışı” katılımcılara göre Dünya’da diğer önemli sorunlar olarak sıralanmıştır.

Gerçekten de küresel ısınma ve iklim değişikliği başta Birleşmiş Milletler olmak üzere birçok uluslararası kuruluş tarafından da Dünyanın geleceğini tehdit eden en önemli sorun olarak görülmektedir ve katılımcıların eğilimleri bu genel yaklaşımla da örtüşmektedir. Nitekim iklim değişikliğinin önemine vurgu yapma adına, ülkemizde de Çevre ve Şehircilik Bakanlığının adı, Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı olarak değiştirilmiştir.

6.3.3.2. Katılımcıların Türkiye’deki En Önemli Çevre Sorunlarına Bakış Açılarını Belirleyen Betimsel İstatistikler

Katılımcıların, Türkiye’deki en önemli çevre sorunlarına ilişkin betimsel istatistiksel tablo 6.15’te gösterilmiştir.

Tablo 6. 15. Türkiye’deki En Önemli Çevre Sorunlarına İlişkin Betimsel İstatistikler

Maddeler		Çok Önemli	Orta Önemli	Az Önemli
Kentleşme ve buna bağlı ortaya çıkan çevresel sorunlar	f	40	12	8
	%	66.7	20.0	13.3
Enerji sorunu	f	4	6	10
	%	20.0	30.0	50.0
Su kirliliği	f	4	6	7
	%	23.5	35.3	41.2
Ormanların azalması	f	4	7	12
	%	17.4	30.4	52.2
Doğal kaynakların bilinçsiz kullanımı	f	20	32	12
	%	31.3	50.0	18.8
Hava kirliliği	f	9	11	14
	%	26.5	32.4	41.2
İklim değişikliği	f	6	10	21
	%	16.2	27.0	56.8
Radyoaktif kirlilik	f	0	3	3
	%	.0	50.0	50.0

Tablo 6. 15'teki verilere göre, katılımcılar açısından Türkiye'deki en önemli çevresel sorun olarak %66,7 ile “Kentleşme ve buna bağlı ortaya çıkan çevresel sorunlar” ön plana çıkarken, sırasıyla %31,3 ile “Doğal kaynakların bilinçsiz kullanımı” ve %26,5 ile “Hava kirliliği” bu seçeneği izlemiştir. Katılımcıların çok büyük bir kısmının “Sizce Türkiye’deki en önemli çevre sorunları aşağıdakilerden hangileridir?” sorusuna, “Kentleşme ve buna bağlı ortaya çıkan çevresel sorunlar” şeklinde cevap vermeleri, “kentsel çevre sorunları ve önemi” hakkında bir farkındalık ve bilinç düzeyine sahip oldukları ve bu çalışmanın temel ve alt hipotezlerini destekleyici bir temel bakış açısı taşıdıkları şeklinde değerlendirilebilir.

6.3.3.3. Katılımcıların Kentlerin’deki En Önemli Çevre Sorunlarına Bakış Açılarını Belirleyen Betimsel İstatistikler

Katılımcıların, kentlerin’deki en önemli çevre sorunlarına ilişkin betimsel istatistiksel tablo 6.16’da gösterilmiştir.

Tablo 6. 16. Kentin En Önemli Çevre Sorunlarına İlişkin Betimsel İstatistikler

Maddeler		Çok Önemli	Orta Önemli	Az Önemli
Kentleşme ve buna bağlı ortaya çıkan çevresel sorunlar	f	46	13	9
	%	67.6	19.1	13.2
Gürültü kirliliği	f	1	7	7
	%	6.7	46.7	46.7
Toprak kirliliği	f	1	2	4
	%	14.3	28.6	57.1
Elektronik atıklar ve bunların depolanması sorunu	f	0	1	2
	%	.0	33.3	66.7
Su kirliliği	f	2	9	8
	%	10.5	47.4	42.1
Ormanların ve yeşil alanların azalması	f	3	6	10
	%	15.8	31.6	52.6
Doğal kaynakların bilinçsiz kullanım	f	7	17	8
	%	21.9	53.1	25.0
Çöp (atık) sorunu	f	9	10	11
	%	30.0	33.3	36.7
Enerji Sorunu	f	1	3	3
	%	14.3	42.9	42.9
Hava kirliliği	f	14	9	14
	%	37.8	24.3	37.8
İklim değişikliği	f	4	9	7
	%	20.0	45.0	35.0
Radyoaktif kirlilik	f	0	2	2
	%	.0	50.0	50.0

Katılımcıların, “Sizce kentinizin en önemli çevre sorunları aşağıdakilerden hangileridir?” sorusuna verdikleri cevaplar incelendiğinde, en önemli sorun olarak %67,6 ile “Kentleşme ve buna bağlı ortaya çıkan çevresel sorunlar” görülürken, sırasıyla %37,8 ile “Hava kirliliği” ve %30,0 ile “Çöp (atık) sorunu” gelmiştir. Buna göre “Türkiye” ölçeğinde olduğu gibi “Kent” bazında da en önemli sorun olarak “Kentleşme ve buna bağlı ortaya çıkan çevresel sorunlar” ön plana çıkmaktadır. Hava kirliliği ve çöp sorunu da katılımcılar tarafından kentlerindeki en önemli üç çevre sorunu arasında değerlendirilmektedir.

6.3.4. Katılımcıların, Çevre Sorunları Tutum Ölçeğine İlişkin Bulgular

Katılımcıların, çevre sorunları tutum ölçeğine ilişkin betimsel istatistikler Tablo 6.17’ de gösterilmiştir. Burada, ölçeğin içerdiği her maddenin yanıtları dereceli olmak üzere beş seçeneğe bir ölçek kullanılmıştır. Önergeler; Beşli Likert ölçeği doğrultusunda 1=Kesinlikle Katılmıyorum, 2= Katılmıyorum, 3=Kararsızım, 4=Katılıyorum, 5=Kesinlikle Katılıyorum şeklinde değerlendirilmiştir.

Tablo 6.17. Katılımcıların, Çevre Sorunları Tutum Ölçeğine İlişkin Betimsel İstatistikler

		Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
Maddeler (Önermeler)						
Hava, su ve toprak tükenmeyen kaynaklardır.	f	49	33	0	3	2
	%	56,3	37,9	,0	3,4	2,3
İnsanların temiz hava amacıyla, kentlerin yakın çevrelerindeki ormanlara küçük konutlar yapmaları teşvik edilmelidir.	f	28	35	4	18	2
	%	32,2	40,2	4,6	20,7	2,3
Çevrenin korunmasına yönelik kurulan dernek ve vakıflara maddi katkı sağlanmalıdır.	f	10	3	26	37	11
	%	11,5	3,4	29,9	42,5	12,6
Büyük kentlerdeki şehir şebeke suyu, su filtresi kullanmayı gerektirecek derecede kirlenmiştir.	f	9	20	13	30	15
	%	10,3	23,0	14,9	34,5	17,2
Yerlere tükürenlere ya da çöp atanlara müdahale edilmelidir.	f	8	7	10	14	48
	%	9,2	8,0	11,5	16,1	55,2
Çevre koruma fikri, gelişmekte olan ülkelerin kalkınmasını önlemeye yönelik batılilarca ortaya atılmıştır.	f	27	26	6	24	4
	%	31,0	29,9	6,9	27,6	4,6
Gecekondulaşma bir çevre sorunu değildir	f	34	28	7	15	3
	%	39,1	32,2	8,0	17,2	3,4
Çevre sorunları konusundaki hassasiyet, bir ülkenin ekonomik gelişimine mani olmaz.	f	9	13	4	31	30
	%	10,3	14,9	4,6	35,6	34,5
Hızlı nüfus büyümesi, önemli bir çevre sorunudur	f	12	16	7	38	14
	%	13,8	18,4	8,0	43,7	16,1
Ülkelerin, doğal kaynaklarını özgürce kullanmalarına Birleşmiş Milletler dâhil, hiçbir müessese karışmamalıdır.	f	14	30	7	21	15
	%	16,1	34,5	8,0	24,1	17,2

Buna göre, çevre sorunları tutum ölçeğinde herkesin kesinlikle katıldığı önerme, %55,2 ile “Yerlere çöp atan ya da tükürenlere müdahale edilmelidir.” önermesiyken sırasıyla %34,5 ile “Çevre sorunlarına duyarlı olunması, bir ülkenin kalkınmasını engellemez.” ve %17,2 ile “Ülkelerin, kendi doğal kaynaklarını istedikleri gibi kullanmalarına Birleşmiş Milletler dâhil, hiçbir kurum ya da kuruluş karışmamalıdır.” herkesin kesinlikle katıldıkları önermeler olmuştur. Bu sonuçlar, katılımcıların çevre temizliği ve hijyeni konusunda hassas oldukları, çevreyi koruyarak ta ekonomik kalkınmanın mümkün olabileceği düşüncesine sahip oldukları şeklinde yorumlanabilir.

Herkesin kesinlikle katılmadığı durum ise %56,3 ile “Hava, su ve toprak tükenmeyen kaynaklardır.” önermesidir. Bu önermeye "katılmıyorum" cevabını verenlerle birlikte katılımcıların toplam yaklaşık % 94'ü bu önermeye katılmadıklarını beyan etmişlerdir. Bu durum katılımcıların bu önemli doğal kaynakların tükenen ve yenilenmesi ve rehabilitasyonu uzun zaman alan değerler oldukları konusunda bir farkındalığa sahip oldukları şeklinde değerlendirilebilir. Diğer taraftan katılımcıların %39,1'i "Gecekondulaşma bir çevre sorunu değildir" önermesine kesinlikle katılmadıklarını belirtmişlerdir "katılmıyorum" cevabını verenlerle birlikte bu oran % 71,3'e ulaşmıştır. Buradan çıkan sonuç katılımcıların çok büyük bir kısmının "gecekondulaşma ve çarpık yapılaşmayı" kentsel çevre sorunlarının önemli bir kaynağı olarak gördükleridir. Son olarak katılımcıların %32,2'si “İnsanların temiz hava için, kentlerin yakınlarında bulunan ormanlık alanlara küçük konutlar yapmaları özendirilmelidir.” önermesine kesinlikle katılmadıklarını ifade etmiş, bu önermeye "katılmıyorum" cevabını verenlerle birlikte toplam yaklaşık % 74'lük bir kesim kentlerin adeta "akciğeri" konumunda bulunan ormanlık alanların korunması gerektiği

yönünde bir irade ortaya koymuşlardır. Yerel düzeyde kararlar alan ve uygulayan kamu otoritelerinin bu yönde bir irade ortaya koymaları gelecek adına ümit veren bir durumdur.

6.3.5. Katılımcıların, Çevreye Yönelik İnanç Ölçeğine İlişkin Bulgular

Katılımcıların, çevreye yönelik inanç ölçeğine ilişkin betimsel istatistikler tablo 18’de gösterilmiştir. Ölçeğin içerdiği her maddenin yanıtları dereceli olmak üzere beş seçenekli bir ölçek kullanılmıştır. Önergeler; Beşli Likert ölçeği doğrultusunda 1=Kesinlikle Katılmıyorum, 2= Katılmıyorum, 3=Kararsızım, 4=Katılıyorum, 5=Kesinlikle Katılıyorum şeklinde değerlendirilmiştir.

Tablo 6.18. Katılımcıların, Çevreye Yönelik İnanç Ölçeğine İlişkin Betimsel İstatistikler

Maddeler(Önergeler)		Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
Tabiat hızla bozulabilecek hassas bir dengeye sahiptir.	f	2	7	5	46	27
	%	2,3	8,0	5,7	52,9	31,0
Bugünkü tüketim kalıpları değiştirilmezse gelecekte çok önemli çevre sorunları ile karşılaşılacaktır.	f	3	1	10	34	39
	%	3,4	1,1	11,5	39,1	44,8
İnsanlar kendi istekleri doğrultusunda tabiatı değiştirme hakkına sahiptirler.	f	6	29	17	20	15
	%	6,9	33,3	19,5	23,0	17,2
Tabiatın endüstrileşmenin bütün zararlarını rehabilite edecek güçlü bir dengesi vardır.	f	6	35	6	23	17
	%	6,9	40,2	6,9	26,4	19,5
İnsanlar tabii kaynakları aşırı şekilde kullanmakta ve tüketmektedirler.	f	3	3	7	50	24
	%	3,4	3,4	8,0	57,5	27,6
Nüfus artış hızı dünyanın taşıma kapasitesinin üstündedir.	f	3	10	11	41	22
	%	3,4	11,5	12,6	47,1	25,3
İnsanoğlunun tabiata müdahale etmesi umumiyetle felaketlerle sonuçlanır.	f	3	5	6	51	22
	%	3,4	5,7	6,9	58,6	25,3
Bitki ve hayvanlarda en az insanlar kadar yaşama hakkına sahiptir.	f	5	1	0	30	51
	%	5,7	1,1	,0	34,5	58,6
Doğru kullanıldığında ve geliştirildiğinde dünyadaki doğal kaynaklar sınırsızdır	f	3	33	3	29	19
	%	3,4	37,9	3,4	33,3	21,8
Ozon tabakasının delinmesi insanlığın geleceğini tehdit eden önemli bir sorundur	f	1	2	6	42	36
	%	1,1	2,3	6,9	48,3	41,4
Çevre tahribatının artması ciddi bir problemdir.	f	-	3	1	32	51
	%	-	3,4	1,1	36,8	58,6
Türkiye’de çevre ile ilgili en önemli problem; toplumun çevre bilinci ve hassasiyetinin yeterince gelişmemiş olmasıdır.	f	-	12	7	30	38
	%	-	13,8	8,0	34,5	43,7
Vatandaşlar ve sivil toplum örgütleri kentsel çevre sorunları ile ilgili büyükşehir belediyelerinin yaptığı proje ve etkinliklere yeterince destek ve katkı sağlamaktadır.	f	4	34	14	24	11
	%	4,6	39,1	16,1	27,6	12,6

Buna göre, çevreye yönelik inançları ölçeğinde ön plana çıkan önerme, % 58,6 ile “Çevre tahribatının artması ciddi bir problemdir.” önermesiyken, sırasıyla % 58,6 ile

“Hayvanlar ve bitkiler de en az insanlar kadar yaşama hakkına sahiptirler” ve % 44,8 ile “Bugünkü tüketim alışkanlıkları değiştirilmezse ileride çok büyük çevre sorunları ile karşı karşıya gelinecektir” önermeleri, ön plana çıkan diğer önermeler olmuştur. Bu verilere göre "katılıyorum" cevabı verenlerle birlikte katılımcıların yaklaşık % 94'lük bir kısmı "çevre tahribatının artmasını ciddi bir sorun" olarak görmektedirler. Aynı şekilde yine katılımcıların yaklaşık % 93'lük bir kesimi “Hayvanlar ve bitkilerin de en az insanlar kadar yaşama hakkına sahip oldukları” yönünde bir inanç taşıdıkları biçiminde yorumlanabilir. "Katılıyorum" cevabı verenlerle birlikte katılımcıların yaklaşık % 83'lük bir kısmı ise "günümüz tüketim alışkanlıklarının" değiştirilmesi gerektiğini yoksa bunun ileride önemli çevre sorunlarına yol açacağını düşünmektedirler.

“Doğanın sanayileşmenin tüm negatif etkilerini bertaraf edecek kadar güçlü bir dengesi vardır.” önermesine, katılımcıların % 40,2'si "katılmıyorum" şeklinde cevap vermiş, "kesinlikle katılmıyorum" şeklinde cevap verenlerle birlikte bu oran yaklaşık % 48 olmuştur. Bu durum katılımcıların yarıya yakın bir kısmının doğanın çabuk bozulabilecek, hassas bir dengeye sahip olduğunu düşündükleri şeklinde yorumlanabilir. Diğer taraftan, katılımcıların, sırasıyla %39,1 ile “Vatandaşlar ve sivil toplum örgütleri kentsel çevre sorunları ile ilgili büyükşehir belediyelerinin yaptığı proje ve etkinliklere yeterince destek ve katkı sağlamaktadır.” ve %37,9 ile “Aslında doğru kullanmayı ve geliştirmeyi bildiğimiz takdirde dünyadaki doğal kaynaklar sınırsızdır” önermeleri katılımcıların önemli bir kısmının katılmadıkları önermeler olmuştur. Bu durum katılımcıların önemli bir bölümünün, Vatandaşlar ve sivil toplum örgütlerinin kentsel çevre sorunları ile ilgili büyükşehir belediyelerinin yaptığı proje ve etkinliklere yeterince destek ve katkı sağlamadıklarını düşündükleri ve Dünyadaki doğal kaynakların sınırlı olmadığını düşündüklerini göstermektedir.

6.3.6. Katılımcıların, Kentsel Çevre Sorunları Ölçeğine İlişkin Bulgular

Katılımcıların, kentsel çevre sorunlarına bakış açılarına ilişkin bulgular tablo 6.19'da gösterilmiştir. Ölçeğin içerdiği her maddenin yanıtları dereceli olmak üzere beş seçeneğe bir ölçek kullanılmıştır. Önermeler; Beşli Likert ölçeği doğrultusunda 1=Kesinlikle Katılmıyorum, 2= Katılmıyorum, 3=Kararsızım, 4=Katılıyorum, 5=Kesinlikle Katılıyorum şeklinde değerlendirilmiştir.

Tablo 6. 19. Katılımcıların, Kentsel Çevre Sorunları Ölçeğine İlişkin Betimsel İstatistikler

Maddeler(Önermeler)		Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
İlimizdeki çevre kirliliği tehlikeli boyuttadır.	f	7	43	-	35	2
	%	8,0	49,4	-	40,2	2,3
İçme sularının kirlenmesi, önemli bir çevre problemidir	f	9	7	-	47	24
	%	10,3	8,0	-	54,0	27,6
Yeşil alanlarda inşaat yapılması, geleceğimizi olumsuz etkileyecektir.	f	6	-	-	47	34
	%	6,9	-	-	54,0	39,1
Elektrik santrallerinden kaynaklanan hava kirliliği, çevreye zarar vermektedir.	f	7	4	6	42	28
	%	8,0	4,6	6,9	48,3	32,2
Motorlu taşıtlardan kaynaklanan hava kirliliği, çevreye zarar vermektedir.	f	4	-	1	34	48
	%	4,6	-	1,1	39,1	55,2
Kent yaşamından kaynaklanan zehirli gazların havayı kirletmesinden oluşan asit yağmurları, toprağı ve suyu kirletmektedir	f	4	1	7	44	31
	%	4,6	1,1	8,0	50,6	35,6
Ormanlık alanların yok olması, geleceğimizi olumsuz etkileyecek bir durum değildir	f	37	29	-	17	4
	%	42,5	33,3	-	19,5	4,6

Motorlu taşıtlar ve trafikten kaynaklanan gürültü kirliliği önemli bir çevre problemidir	f	4	1	1	42	39
	%	4,6	1,1	1,1	48,3	44,8
Katı atıklar ve bunların bertaraf edilmesi önemli bir kentsel çevre sorunudur	f	6	4	2	34	41
	%	6,9	4,6	2,3	39,1	47,1
Kentlerde yenilenebilir enerji kaynaklarının (güneş, rüzgar vs.) kullanımı özendirilmelidir	f	7	-	-	23	57
	%	8,0	-	-	26,4	65,5

Tablo 6. 19'deki, kentsel çevre sorunları ölçeğine ilişkin betimsel istatistikler irdelendiğinde, katılımcıların %65,5'i "Kentlerde yenilenebilir enerji kaynaklarının (güneş, rüzgar vs.) kullanımı özendirilmelidir" önermesine "kesinlikle katılıyorum" cevabını verirken, "katılıyorum" cevabını verenlerle birlikte katılımcıların yaklaşık % 92'si bu önermeye olumlu yanıt vererek "Kentlerde yenilenebilir enerji kaynaklarının (güneş, rüzgar vs.) kullanımını" desteklediklerini ortaya koymuşlardır. Öte yandan, katılımcıların %55,22'si "Motorlu taşıtlardan kaynaklanan hava kirliliği, çevreye zarar vermektedir." önermesine kesinlikle katıldıklarını belirtmiş, "katılıyorum" cevabı verenlerle birlikte bu oran yaklaşık % 93 olmuştur. Bu durum katılımcıların tamamına yakın bir kısmının motorlu taşıtları ve bu bağlamda fosil yakıtları önemli bir çevresel sorun kaynağı olarak gördükleri şeklinde değerlendirilebilir. Diğer taraftan, %47,1 ile "Katı atıklar ve bunların bertaraf edilmesi önemli bir kentsel çevre sorunudur" önermesi de neredeyse herkesin katıldığı bir önerme olmuştur. Katılımcıların %49,4'ü "İlimizdeki çevre kirliliği tehlikeli boyuttadır." önermesine kesinlikle katılmazken, sırasıyla %33,3'lük katılımcı "Ormanlık alanların yok olması, geleceğimizi olumsuz etkileyecek bir durum değildir" önermesine kesinlikle katılmadıklarını bildirmiş, "katılmıyorum" cevabı verenlerle bu oran yaklaşık % 79'a ulaşmıştır. Bu durum katılımcıların, ormanların yok olmasını insanlığın geleceğini tehdit eden bir sorun olarak gördükleri şeklinde yorumlanabilir. Özetle tablodan çıkan sonuçlar, 1972 Stockholm Konferansı, 1992 Rio Konferansı ve 2002 Johannesburg Konferanslarında şekillenen sürdürülebilir bir kalkınma ve kentleşme hedefleri ile de uyumlu olarak katılımcıların, havayı kirleterek küresel ısınmaya neden olan fosil yakıtların kullanımına karşı olduklarını ortaya koymaktadır. Bunun yerine alternatif çevreci yakıtların kullanılması arzu edilmektedir. Öte yandan flora ve fauna zenginliğinin devamı için ormanların mutlaka korunması gerektiği katılımcıların vurgu yaptıkları bir başka önemli husustur.

6.3.7. Katılımcıların, Kentsel Çevre Sorunları Etkinlik Ölçeğine İlişkin Bulgular

Katılımcıların, kentsel çevre sorunları ile mücadelede büyükşehir belediyelerinin etkinliği konusundaki düşünceleri ilişkin bulgular tablo 6.20'de gösterilmiştir. Ölçeğin içerdiği her maddenin (önermenin) cevapları alınırken, dereceli olmak üzere beş seçenekli bir ölçek kullanılmıştır. Önermeler; Beşli Likert ölçeği doğrultusunda 1=Kesinlikle Katılmıyorum, 2= Katılmıyorum, 3=Kararsızım, 4=Katılıyorum, 5=Kesinlikle Katılıyorum şeklinde değerlendirilmiştir.

Tablo 6.20. Katılımcıların, Kentsel Çevre Sorunları Etkinlik Ölçeğine İlişkin Betimsel İstatistikler

Maddeler(Önermeler)		Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
Türkiye'de Büyükşehir Belediyeleri kentsel çevre sorunlarının çözülmesinde yeterince etkin değildir.	f	0	13	5	52	17
	%	,0	14,9	5,7	59,8	19,5
Türkiye'de Büyükşehir belediyelerinin kentsel çevre sorunlarının çözümünde yeterince etkin olmalarının önünde yönetsel (merkeziyetçi yapıdan kaynaklanan) engeller vardır.	f	8	25	7	35	12
	%	9,2	28,7	8,0	40,2	13,8

KENTSEL ÇEVRE SORUNLARININ ÇÖZÜLMESİNDE... Hüseyin ÇİFTÇİOĞLU

Türkiye’de Büyükşehir belediyelerinin kentsel çevre sorunlarının çözümünde yeterince etkin olmalarının önünde mali engeller(bütçe ve kaynak yetersizliği) vardır.	f	6	7	5	56	13
	%	6,9	8,0	5,7	64,4	14,9
Türkiye’de Büyükşehir belediyelerinin kentsel çevre sorunlarının çözümünde yeterince etkin olmalarının önünde ilçe belediyeleri ile yaşanan sorunlardan kaynaklanan engeller vardır.	f	6	18	7	46	10
	%	6,9	20,7	8,0	52,9	11,5
Türkiye’de Büyükşehir belediyelerinin kentsel çevre sorunlarının çözümünde yeterince etkin olmalarının önünde hukuksal (mevzuattan kaynaklanan) engeller vardır.	f	3	9	10	56	9
	%	3,4	10,3	11,5	64,4	10,3
Büyükşehir belediyelerinin kentsel çevre sorunlarının çözümünde yeterince etkin olmalarının önünde katılıma ilişkin engeller vardır.	f	3	13	8	51	12
	%	3,4	14,9	9,2	58,6	13,8
Belediyelerin topladığı çevre temizlik vergileri çevre kirliliğini önlemede yetersizdir.	f	4	10	11	44	18
	%	4,6	11,5	12,6	50,6	20,7
Kamu yöneticileri (yerel yönetimler) çevrenin korunmasından çok ekonomik gelişmenin sağlanmasına öncelik vermektedirler.	f	4	34	8	30	11
	%	4,6	39,1	9,2	34,5	12,6
Büyükşehir belediyeleri çevre hususunda kendilerine tanınan görev ve yetkileri yeterince etkili uygulayamamaktadır.	f	3	23	7	47	7
	%	3,4	26,4	8,0	54,0	8,0
Çevre vergileri oranlarının kentsel çevre sorunlarının önlenmesinde yeterli olduğunu düşünüyorum.	f	10	43	12	18	4
	%	11,5	49,4	13,8	20,7	4,6
Büyükşehir belediyelerine kentsel çevre sorunlarının çözümünde daha fazla yetki verilmelidir.	f	1	3	3	54	26
	%	1,1	3,4	3,4	62,1	29,9
Büyükşehir belediyeleri kent yaşamının beraberinde getirdiği çevre sorunlarını çözecek yeterli parasal kaynaklara sahiptir.	f	9	48	9	15	6
	%	10,3	55,2	10,3	17,2	6,9
Su faturası bağlamında alınan çevre temizlik vergisi çevrenin korunmasına yeterince hizmet etmemektedir.	f	0	15	9	43	20
	%	,0	17,2	10,3	49,4	23,0
Hava kirliliğine neden olan fabrikalar kentsel alanların dışında ve uygun arazilerde konumlandırılmalıdır	f	2	1	2	42	40
	%	2,3	1,1	2,3	48,3	46,0
Büyükşehir belediyeleri kentsel çevre sorunlarının çözümünde Avrupa Birliği fonlarından yeterince yararlanmaktadır	f	12	38	17	20	-
	%	13,8	43,7	19,5	23,0	-
Türkiye’de çevre ile ilgili mevzuat çevre sorunlarının çözümünde yeterli değildir.	f	3	7	7	59	11
	%	3,4	8,0	8,0	67,8	12,6
Yöneticilerin tüm karar ve eylemleri çevrenin korunmasını ve iyileştirilmesini amaçlamalıdır.	f	1	3	1	47	35
	%	1,1	3,4	1,1	54,0	40,2
Büyükşehir belediyelerine gerekli Anayasal düzenleme yapılarak çevre korumaya yönelik yeni vergiler koyma ve kaynak oluşturma yetkisi verilmelidir.	f	9	22	8	39	9
	%	10,3	25,3	9,2	44,8	10,3
Büyükşehir belediyelerine kentsel çevre sorunlarının çözümüne yönelik tanınan yetkiler yeterlidir.	f	14	43	5	22	3
	%	16,1	49,4	5,7	25,3	3,4

Katılımcıların, kentsel çevre sorunları etkinlik ölçeğine ilişkin betimsel istatistikler Tablo 6.20.’de gösterilmiştir. Veriler incelendiğinde, "Türkiye’de Büyükşehir Belediyeleri kentsel çevre sorunlarının çözülmesinde yeterince etkin değildir." önermesine katılımcıların %79.4’ü katıldıklarını ifade etmek suretiyle

araştırmanın ana hipotezini destekler bir tablo ortaya koymuşlardır. Bu temel hipotezi destekleyecek mahiyette "Türkiye’de Büyükşehir belediyelerinin kentsel çevre sorunlarının çözümünde yeterince etkin olmalarının önünde yönetsel (merkeziyetçi yapıdan kaynaklanan) engeller vardır." önermesine katılımcıların %54.8'i katıldıklarını beyan etmişler ancak bu oran diğer önermelere oranla düşük kalmıştır. " Türkiye’de Büyükşehir belediyelerinin kentsel çevre sorunlarının çözümünde yeterince etkin olmalarının önünde mali engeller (bütçe ve kaynak yetersizliği) vardır önermesine katılımcıların % 79.3 katıldıklarını belirterek, kentsel çevre sorunlarının çözümünde karşılaşılan mali engellere kuvvetli bir vurgu yapmışlardır. Nitekim, "Büyükşehir belediyeleri kentsel çevre sorunlarının çözümünde Avrupa Birliği fonlarından yeterince yararlanmaktadır" önermesine görece verilen zayıf destek (% 54.5), "Büyükşehir belediyelerine gerekli Anayasal düzenleme yapılarak çevre korumaya yönelik yeni vergiler koyma ve kaynak oluşturma yetkisi verilmelidir." önermesine verilen % 55.1'lik destek , "Çevre vergileri oranlarının kentsel çevre sorunlarının önlenmesinde yeterli olduğunu düşünüyorum" önermesine verilen % 60.9'luk katılmıyorum cevabı ve "Belediyelerin topladığı çevre temizlik vergileri çevre kirliliğini önlemede yetersizdir." önermesine verilen % 71.3'lük "katılıyorum" yanıtı, çevre sorunlarının çözümünde büyükşehir belediyelerinin yaşadıkları mali sorunları vurgular niteliktedir. Nitekim çalışma kapsamındaki illerden Kahramanmaraş'ta belediye şebekesinden deşarj edilen atık suların 2018 itibarıyla %24'üne arıtma uygulanırken, %76'sı arıtılmadan deşarj edilmektedir. Ancak belirtmek gerekir ki "Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi'nin" "Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı" ve "Avrupa Birliği" desteğiyle yaparak hizmete sunduğu Kahramanmaraş Atıksu Arıtma Tesisleri, 19 milyon euroluk bir yatırımla, 4 haziran 2018'de hizmete girmiştir (Aksu Haber, 20.02.2020, <https://www.aksutvhaber.net/>). Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi çevre koruma daire başkanı kendisi ile yapılan mülakatta bu yatırımın mali yetersizlikler nedeniyle tek başına belediye tarafından yapılmasının mümkün olmadığı hususunu ifade etmiştir.

"Türkiye’de Büyükşehir belediyelerinin kentsel çevre sorunlarının çözümünde yeterince etkin olmalarının önünde hukuksal (mevzuattan kaynaklanan) engeller vardır." önermesine katılımcıların 74.7'si katıldıklarını beyan etmişlerdir. Nitekim, "Türkiye’de çevre mevzuatı çevre sorunlarının çözümünde yetersizdir." önermesine verilen % 81.3'lük destek ve "Büyükşehir belediyelerine kentsel çevre sorunlarının çözümünde daha fazla yetki verilmelidir." önermesine verilen % 92'lik desteklerde bu önermeye katkı sağlar niteliktedir.

Kentsel çevre sorunları etkinlik ölçeğinde herkesin katıldığı önerme % 94.3 ile "Hava kirliliğine neden olan fabrikalar kentsel alanların dışında ve uygun arazilerde konumlandırılmalıdır" önermesi olmuştur. Bu durum sanayi tesislerinin hava kirliliğinin en önemli nedenlerinden biri olarak görüldüğüne kuvvetli bir vurgu niteliğindedir. "Su faturası içerisinde hesaplanan çevre temizlik vergisi çevre koruma amacına hizmet etmemektedir." önermesine katılımcıların % 72.4'ü katıldıklarını beyan etmişlerdir. Herkesin katılmadığı durum ise %55 ile "Büyükşehir belediyeleri kent yaşamının beraberinde getirdiği çevre sorunlarını çözecek yeterli parasal kaynaklara sahiptir." önermesine ise katılımcıların % 65.5'i katılmadıklarını beyan etmek suretiyle yine bu konuda yaşanan mali sorunlara güçlü bir vurgu yapmışlardır.

6.3.8. Belediyelere Göre Kentsel Çevre Sorunları Etkinlik Ölçeğine İlişkin Önermelere Ait Bulgular

Ölçeğin içerdiği her maddenin yanıtları dereceli olmak üzere beş seçenekli bir ölçek kullanılmıştır. Önermeler; Beşli Likert ölçeği doğrultusunda 1=Kesinlikle Katılmıyorum, 2= Katılmıyorum, 3=Kararsızım, 4=Katılıyorum, 5=Kesinlikle Katılıyorum şeklinde değerlendirilmiştir.

6.3.8.1. Büyükşehir Belediyelerine Göre Kentsel Çevre Sorunlarının Çözülmesinde Yaşanan Mali Sorunlarla İlgili Önermelere Ait Bulgular

Büyükşehir belediyelerine göre kentsel çevre sorunlarının çözülmesinde yaşanan mali sorunlarla ilgili önermelere katılımcıların verdikleri cevaplar çalışmamızın kapsamına giren belediyeler bazında değerlendirilmiştir.

Tablo 6. 21. Büyükşehir Belediyelerine Göre Kentsel Çevre Sorunlarının Çözülmesinde Yaşanan Mali Sorunlarla İlgili Önermelere İlişkin Betimsel İstatistikler

İl	Maddeler		Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
Adana	Türkiye’de Büyükşehir belediyelerinin kentsel çevre sorunlarının çözümünde yeterince etkin olmalarının önünde mali engeller(bütçe ve kaynak yetersizliği) vardır.	f	0	0	0	12	0
		%	,0	,0	,0	100	,0
	Belediyelerin topladığı çevre temizlik vergileri çevre kirliliğini önlemede yetersizdir.	f	0	0	3	6	3
		%	,0	,0	25	50	25
	Çevre vergileri oranlarının kentsel çevre sorunlarının önlenmesinde yeterli olduğunu düşünüyorum.	f	0	7	4	1	0
		%	,0	58,3	33,3	8,3	,0
	Büyükşehir belediyeleri kent yaşamının beraberinde getirdiği çevre sorunlarını çözecek yeterli parasal kaynaklara sahiptir.	f	1	7	0	4	0
		%	8,3	58,3	,0	33,3	,0
	Su faturası kapsamında tahsil edilen çevre temizlik vergisi çevrenin korunmasına hizmet etmemektedir.	f	0	1	1	6	4
		%	,0	8,3	8,3	50	33,3
	Büyükşehir belediyeleri kentsel çevre sorunlarının çözümünde Avrupa Birliği fonlarından yeterince yararlanmaktadır	f	2	3	2	5	0
		%	16,7	25	16,7	41,7	,0
Diyarbakır	Türkiye’de Büyükşehir belediyelerinin kentsel çevre sorunlarının çözümünde yeterince etkin olmalarının önünde mali engeller(bütçe ve kaynak yetersizliği) vardır.	f	0	0	2	3	0
		%	,0	,0	40	60	,0
	Belediyelerin topladığı çevre temizlik vergileri çevre kirliliğini önlemede yetersizdir.	f	0	0	2	2	1
		%	,0	,0	40	40	20
	Çevre vergileri oranlarının kentsel çevre sorunlarının önlenmesinde yeterli olduğunu	f	0	4	0	1	0
		%	,0	80	,0	20	,0

	düşünüyorum.						
	Büyükşehir belediyeleri kent yaşamının beraberinde getirdiği çevre sorunlarını çözecek yeterli parasal kaynaklara sahiptir.	f	0	4	0	1	0
		%	,0	80	,0	20	,0
	Su faturası kapsamında tahsil edilen çevre temizlik vergisi çevrenin korunmasına amacına hizmet etmemektedir.	f	0	0	0	5	0
		%	,0	,0	,0	100	,0
	Büyükşehir belediyeleri kentsel çevre sorunlarının çözümünde Avrupa Birliği fonlarından yeterince yararlanmaktadır	f	0	3	0	2	0
		%	,0	60	,0	40	,0
İzmir	Türkiye’de Büyükşehir belediyelerinin kentsel çevre sorunlarının çözümünde yeterince etkin olmalarının önünde mali engeller(bütçe ve kaynak yetersizliği) vardır.	f	3	2	6	13	6
		%	10	6,7	20	43,3	20
	Belediyelerin topladığı çevre temizlik vergileri çevre kirliliğini önlemede yetersizdir.	f	2	4	8	12	4
		%	6,7	13,3	26,7	40	13,3
	Çevre vergileri oranlarının kentsel çevre sorunlarının önlenmesinde yeterli olduğunu düşünüyorum.	f	1	14	6	8	1
		%	3,3	46,7	20	26,7	3,3
	Büyükşehir belediyeleri kent yaşamının beraberinde getirdiği çevre sorunlarını çözecek yeterli parasal kaynaklara sahiptir.	f	2	12	3	12	1
		%	6,7	40	10	40	3,3
	Su faturası kapsamında tahsil edilen çevre temizlik vergisi çevrenin korunmasına amacına hizmet etmemektedir.	f	2	5	6	13	4
		%	6,7	16,7	20	43,3	13,3
	Büyükşehir belediyeleri kentsel çevre sorunlarının çözümünde Avrupa Birliği fonlarından yeterince yararlanmaktadır	f	2	10	7	9	2
		%	6,7	33,3	23,3	30	6,7
Kayseri	Türkiye’de Büyükşehir belediyelerinin kentsel çevre sorunlarının çözümünde yeterince etkin olmalarının önünde mali engeller(bütçe ve kaynak yetersizliği) vardır.	f	1	2	0	12	8
		%	4,3	8,7	,0	52,2	34,8
	Belediyelerin topladığı çevre temizlik vergileri çevre kirliliğini önlemede yetersizdir.	f	1	4	2	7	9
		%	4,3	17,4	8,7	30,4	39,1
	Çevre vergileri oranlarının kentsel çevre sorunlarının önlenmesinde yeterli olduğunu düşünüyorum.	f	3	10	2	4	4
		%	13	43,5	8,7	17,4	17,4
	Büyükşehir belediyeleri kent yaşamının beraberinde getirdiği çevre sorunlarını çözecek yeterli parasal	f	2	4	4	8	5
		%	8,7	17,4	17,4	34,8	21,7

	kaynaklara sahiptir.						
	Su faturası kapsamında tahsil edilen çevre temizlik vergisi çevrenin korunmasına amacına hizmet etmemektedir.	f	1	2	4	9	7
	Büyükşehir belediyeleri kentsel çevre sorunlarının çözümünde Avrupa Birliği fonlarından yeterince yararlanmaktadır	%	4,3	8,7	17,4	39,1	30,4
	Türkiye’de Büyükşehir belediyelerinin kentsel çevre sorunlarının çözümünde yeterince etkin olmalarının önünde mali engeller(bütçe ve kaynak yetersizliği) vardır.	f	1	4	5	10	3
	Belediyelerin topladığı çevre temizlik vergileri çevre kirliliğini önlemede yetersizdir.	%	4,3	17,4	21,7	43,5	13
Kahramanmaraş	Çevre vergileri oranlarının kentsel çevre sorunlarının önlenmesinde yeterli olduğunu düşünüyorum.	f	1	0	2	15	5
	Büyükşehir belediyeleri kent yaşamının beraberinde getirdiği çevre sorunlarını çözecek yeterli parasal kaynaklara sahiptir.	%	4,3	,0	8,7	65,2	21,7
	Su faturası kapsamında tahsil edilen çevre temizlik vergisi çevrenin korunmasına amacına hizmet etmemektedir.	f	1	5	1	14	2
	Büyükşehir belediyeleri kentsel çevre sorunlarının çözümünde Avrupa Birliği fonlarından yeterince yararlanmaktadır	%	4,3	21,7	4,3	60,9	8,7
	Çevre vergileri oranlarının kentsel çevre sorunlarının önlenmesinde yeterli olduğunu düşünüyorum.	f	2	8	1	6	0
	Büyükşehir belediyeleri kent yaşamının beraberinde getirdiği çevre sorunlarını çözecek yeterli parasal kaynaklara sahiptir.	%	11,8	47,1	5,9	35,3	,0
	Su faturası kapsamında tahsil edilen çevre temizlik vergisi çevrenin korunmasına amacına hizmet etmemektedir.	f	2	4	3	12	2
	Büyükşehir belediyeleri kentsel çevre sorunlarının çözümünde Avrupa Birliği fonlarından yeterince yararlanmaktadır	%	8,7	17,4	13	52,2	8,7
	Su faturası kapsamında tahsil edilen çevre temizlik vergisi çevrenin korunmasına amacına hizmet etmemektedir.	f	1	2	2	15	3
	Büyükşehir belediyeleri kentsel çevre sorunlarının çözümünde Avrupa Birliği fonlarından yeterince yararlanmaktadır	%	4,3	8,7	8,7	65,2	13
	Çevre vergileri oranlarının kentsel çevre sorunlarının önlenmesinde yeterli olduğunu düşünüyorum.	f	2	9	2	8	2
	Büyükşehir belediyeleri kentsel çevre sorunlarının çözümünde Avrupa Birliği fonlarından yeterince yararlanmaktadır	%	8,7	39,1	8,7	34,8	8,7

Buna göre, Adana Büyükşehir Belediyesinde, katılımcıların tamamı (%100'ü) “Türkiye’de Büyükşehir belediyelerinin kentsel çevre sorunlarının çözümünde yeterince etkin olmalarının önünde mali engeller (bütçe ve kaynak yetersizliği) vardır.” önermesine " katılıyorum" cevabı vermişlerdir. Bu önermeye olumlu cevap verenlerin oranı Kahramanmaraş ve Kayseri Büyükşehir Belediyelerinde yaklaşık % 87’di, İzmir Büyükşehir Belediyesinde ise yaklaşık % 63 olmuştur. Bu durum neredeyse tüm büyükşehir belediyelerinde bütçe yetersizliğinin, kentsel çevre sorunları ile mücadelede en önemli sorun kaynağı olarak görüldüğüne işaret etmektedir.

Diğer taraftan, " Belediyelerin topladığı çevre temizlik vergileri çevre kirliliğini önlemede yetersizdir." önermesine, Adana Büyükşehir Belediyesinde, katılımcıların toplam % 75’i katıldıklarını beyan etmiş, bu önermeye olumlu cevap verenlerin oranı Kahramanmaraş ve Kayseri Büyükşehir Belediyelerinde yaklaşık % 70’, İzmir Büyükşehir Belediyesinde ise yaklaşık % 63 olmuştur. Bu durum neredeyse tüm katılımcıların " Belediyelerin topladığı çevre temizlik vergilerinin çok yetersiz ve sembolik olduğunu düşündükleri" şeklinde yorumlanabilir.

Diyarbakır Büyükşehir Belediyesinde, herkesin katıldığı önerme %100,0 ile “Su faturası içerisinde hesaplanan çevre temizlik vergisi çevre koruma amacına hizmet etmemektedir.” önermesi olmuşken ardından %80,0 ile “Büyükşehir belediyeleri kent yaşamının beraberinde getirdiği çevre sorunlarını çözecek yeterli parasal kaynaklara sahiptir.” maddeleri herkesin katıldığı bir diğer önerme olmuştur.

İzmir Büyükşehir Belediyesinde, herkesin katıldığı önerme %43,3 ile “Türkiye’de Büyükşehir belediyelerinin kentsel çevre sorunlarının çözümünde yeterince etkin olmalarının önünde mali engeller(bütçe ve kaynak yetersizliği) vardır.” ve “Su faturası içerisinde hesaplanan çevre temizlik vergisi çevre koruma amacına hizmet etmemektedir.” önermeleri herkesin katıldığı önermeler olmuştur.

Kayseri Büyükşehir Belediyesinde, herkesin katıldığı önerme, %52,2 ile “Türkiye’de Büyükşehir belediyelerinin kentsel çevre sorunlarının çözümünde yeterince etkin olmalarının önünde mali engeller(bütçe ve kaynak yetersizliği) vardır.” önermesi olup ardından %43,5 ile “Büyükşehir belediyeleri kentsel çevre sorunlarının çözümünde Avrupa Birliği fonlarından yeterince yararlanmaktadır” önermesi herkesin katıldığı önerme olmuştur. Burada (Kayseri BŞB) katılımcıların yaklaşık % 58'i belediyenin AB fonlarından yeterince yararlandığını düşünmektedirler.

Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesinde, herkesin katıldığı önerme %65,2 ile “Türkiye’de Büyükşehir belediyelerinin kentsel çevre sorunlarının çözümünde yeterince etkin olmalarının önünde mali engeller(bütçe ve kaynak yetersizliği) vardır.” önermesi ve “Su faturası içerisinde hesaplanan çevre temizlik vergisi çevre koruma amacına hizmet etmemektedir.” önermeleri olmuştur. Gerçektende, bu sonuçları destekleyici bir durum olarak, Kahramanmaraş büyükşehir belediyesi , çevre koruma ve kontrol dairesi başkanı kendisi ile yaptığımız mülakatta şu görüş ve bilgilerini paylaşmıştır: “ Öncelikle belirtmek isterim ki özellikle 6360 sayılı kanunla birlikte köylerin mahalleye dönüşmesi ve hizmet alanının il sınırı olarak belirlenmesi, bizim büyükşehir belediyesi olarak sorumluluk alanımızı genişlettiğinden mali kaynak yetersizliği daha da önemli bir sorun haline gelmiştir. Özellikle çevre ile ilgili büyük proje ve yatırımların finansmanı tek başımıza bizim belediye olarak mali açıdan kaldıracabileceğimiz bir durum değildir. Bu konuda örnek olarak Kahramanmaraş Atık su Arıtma Tesisleri Projesi gösterilebilir. Bu proje belediye olarak bizim tek başımıza mali olarak altından kalkamayacağımız kadar büyük bir projedir. Proje, Avrupa Birliği, Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı (Instrument for Pre-accession Assistance - IPA) kapsamında yapılmış bir projedir. Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti arasında imzalanan Karşılıklı Proje Anlaşması çerçevesince finansmanının %85’si Avrupa Birliği tarafından, %15’i de milli kaynaklarımızdan karşılanmış olan Kahramanmaraş Atıksu Arıtma Tesislerinin toplam maliyeti yaklaşık 50 milyon Avro’dur. Böyle bir maliyeti bizim belediye olarak tek başımıza karşılamamız takdir edersiniz ki çok zordur. Proje büyük oranda Avrupa Birliğinden sağlanan finansman ve Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığımızın destekleri ile gerçekleştirilmiştir” (S. Ata, Görüşme, 11 Eylül 2018).

Büyükşehir Belediyelerinin yerel kamu hizmetlerini ve bu bağlamda çevre ile ilgili olan hizmetleri, il sınırları içindeki tüm birimlere, özellikle eskiden köy olan ancak 6360’tan sonra mahalle olan yerleşmelere ve vatandaşlara götürmesi gerekmektedir. Bu tablo karşısında , Örneğin, nüfusu 2017 yılına verilerine göre 2.180.149 olan Konya Büyükşehir Belediyesinin hizmet alanı 41.001 km² iken, 17 milyon nüfuslu Hollanda’nın hizmet alanı 41.500 km²dir. Konya Büyükşehir Belediyesinin Hollanda devletine kıyasla çok kısıtlı bir bütçe ile bu hizmetleri sunmak durumunda olduğunu belirtmeye sanırım gerek yoktur. Bu durumda il mülki sınırları uygulaması sonucunda bir yandan hizmete ulaşmayı zorlaştırırken, diğer yandan alınan hizmetlerin (su, kanalizasyon vb.) maliyetini arttırmakta, büyükşehir belediyelerinin kent merkezinden çok uzak ancak il mülki sınırları içinde kalan uzak yerleşim birimlerine hizmet götürmek durumunda olmaları mali açıdan güç bir duruma neden olmaktadır. Nitekim Kahramanmaraş Büyükşehir Belediye Başkanı kendisine bu konuyla ilgili sorduğumuz soruya bu durumu ortaya koyacak yönde cevap vermiştir (Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi Başkanı, Görüşme, 21 Temmuz 2018).

Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi Başkanı yüksek maliyetli ve çok önemli bir proje olan "Kahramanmaraş Atık su Arıtma Projesi" ile ilgili olarak şunları dile getirmiştir: "Çevre sağlığımız için çok önemlidir. Kahramanmaraş'ımızın en önemli problemlerinden biri de atık su sorunuydu. Özellikle şehrin evsel atıkları Aksu Nehri'ne, Sır Barajı'na dökülmekteydi. Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi olarak kolları sıvadık ve atıksu arıtma tesisimizi bitirdik. En son teknoloji ile Türkiye'nin en büyük

arıtma tesislerinden birini yaptık. Buranın yüzde 91'i hibe ve belediyemizin katkısı yüzde 9 oldu. Evlerimizdeki özellikle kimkanuni evsel atıkların Sır Barajına dökülmesi oradaki canlıların ölümüne sebep olmaktaydı. Bu tesisle beraber artık burada toplanan sular çok şeffaf bir şekilde temizlenerek doğaya zarar vermeyecek bir hale gelmektedir. Afşin, Türkoğlu ve Pazarcık ilçelerimize de atıksu arıtma tesisleri yaptık. Elbistan başta olmak üzere diğer ilçelerimizde de bu arıtma tesislerini bitireceğiz ve tertemiz bir çevre olacak Kahramanmaraş'ta." (Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi Başkanı, Görüşme, 21 Temmuz 2018). Çevre koruma ve kontrol dairesi başkanının proje maliyeti olarak ifade ettiği 50 milyon avro ekim 2018 itibarıyla yaklaşık 330 milyon TL'dir. Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi bütçesinin 2018 yılı ve izleyen iki yıl için 880 milyon TL olarak belirlendiği ve belediyenin 2017 faaliyet raporuna göre Çevre koruma ve kontrol dairesinin gerçekleşen toplam harcama bütçesinin yaklaşık 51 milyon TL olduğu dikkate alınırsa böyle bir projenin maliyetinin tek başına belediye tarafından karşılanmasının güçlüğü daha net olarak anlaşılabacaktır.

6.3.8.2. Çevre Sorunlarının Çözülmesinde Yaşanan İdari Yapı ve İlçe Belediyeleri İle İlişkilerden Kaynaklanan Sorunlarla İlgili Önermelere Ait Bulgular

Büyükşehir belediyelerine göre kentsel çevre sorunlarının çözülmesinde yaşanan, idari yapı ve ilçe belediyeleri ile ilişkilerden kaynaklanan sorunlarla ilgili önermelere katılımcıların verdikleri cevaplar çalışmamızın kapsamına giren belediyeler bazında değerlendirilmiştir.

Tablo 6. 22. Kentsel Çevre Sorunlarının Çözülmesinde Yaşanan İdari Yapı ve İlçe Belediyeleri ile İlişkilerden Kaynaklanan Sorunlarla İlgili Önermelere Ait Betimsel İstatistikler

İl	Maddeler	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
Adana	Türkiye’de Büyükşehir Belediyeleri kentsel çevre sorunlarının çözülmesinde yeterince etkin değildir.	f 0	3	0	6	3
		% ,0	25	,0	50	25
	Türkiye’de Büyükşehir belediyelerinin kentsel çevre sorunlarının çözümünde yeterince etkin olmalarının önünde ilçe belediyeleri ile yaşanan sorunlardan kaynaklanan engeller vardır.	f 1	2	0	7	2
		% 8,3	16,7	,0	58,3	16,7
	Kamu yöneticileri (yerel yönetimler) çevreden çok ekonomik kalkınmanın sağlanmasına öncelik vermektedirler.	f 0	8	0	4	0
		% ,0	66,7	,0	33,3	,0
	Büyükşehir belediyeleri çevreye dair kendilerine tanınan yetki ve görevleri yeterince etkili uygulayamamaktadır.	f 0	3	0	8	1
		% ,0	25	,0	66,7	8,3
	Hava kirliliğine neden olan fabrikalar kentsel alanların dışında ve uygun arazilerde konumlandırılmalıdır	f 0	0	2	5	5
		% ,0	,0	16,7	41,7	41,7

KENTSEL ÇEVRE SORUNLARININ ÇÖZÜLMESİNDE... Hüseyin ÇİFTÇİOĞLU

Diyarbakır	Türkiye’de Büyükşehir Belediyeleri kentsel çevre sorunlarının çözülmesinde yeterince etkin değildir.	f	0	0	0	4	1
		%	,0	,0	,0	80	20
	Türkiye’de Büyükşehir belediyelerinin kentsel çevre sorunlarının çözümünde yeterince etkin olmalarının önünde ilçe belediyeleri ile yaşanan sorunlardan kaynaklanan engeller vardır.	f	0	1	0	4	0
		%	,0	20	,0	80	,0
	Kamu yöneticileri (yerel yönetimler) çevreden çok ekonomik kalkınmanın sağlanmasına öncelik vermektedirler.	f	0	2	0	2	1
		%	,0	40	,0	40	20
	Büyükşehir belediyeleri çevreye dair kendilerine tanınan yetki ve görevleri yeterince etkili uygulayamamaktadır.	f	0	0	0	5	0
		%	,0	,0	,0	100	,0
	Hava kirliliğine neden olan fabrikalar kentsel alanların dışında ve uygun arazilerde konumlandırılmalıdır	f	0	0	0	3	2
		%	,0	,0	,0	60	40
İzmir	Türkiye’de Büyükşehir Belediyeleri kentsel çevre sorunlarının çözülmesinde yeterince etkin değildir.	f	0	6	4	14	6
		%	,0	20	13,3	46,7	20
	Türkiye’de Büyükşehir belediyelerinin kentsel çevre sorunlarının çözümünde yeterince etkin olmalarının önünde ilçe belediyeleri ile yaşanan sorunlardan kaynaklanan engeller vardır.	f	3	7	2	15	3
		%	10	23,3	6,7	50	10
	Kamu yöneticileri (yerel yönetimler) çevreden çok ekonomik kalkınmanın sağlanmasına öncelik vermektedirler.	f	2	11	5	9	3
		%	6,7	36,7	16,7	30	10
	Büyükşehir belediyeleri çevreye dair kendilerine tanınan yetki ve görevleri yeterince etkili uygulayamamaktadır.	f	1	10	4	13	2
		%	3,3	33,3	13,3	43,3	6,7
	Hava kirliliğine neden olan fabrikalar kentsel alanların dışında ve uygun arazilerde konumlandırılmalıdır	f	1	1	3	15	10
		%	3,3	3,3	10	50	33,3
Kayseri	Türkiye’de Büyükşehir Belediyeleri kentsel çevre sorunlarının çözülmesinde yeterince etkin değildir.	f	1	0	2	15	5
		%	4,3	,0	8,7	65,2	21,7
	Türkiye’de Büyükşehir belediyelerinin kentsel çevre sorunlarının çözümünde yeterince etkin olmalarının önünde ilçe belediyeleri ile yaşanan sorunlardan	f	2	4	3	12	2
		%	8,7	17,4	13	52,2	8,7

	kaynaklanan engeller vardır.						
	Kamu yöneticileri (yerel yönetimler) çevreden çok ekonomik kalkınmanın sağlanmasına öncelik vermektedirler.	f	2	9	2	8	2
		%	8,7	39,1	8,7	34,8	8,7
	Büyükşehir belediyeleri çevreye dair kendilerine tanınan yetki ve görevleri yeterince etkili uygulayamamaktadır.	f	2	5	2	11	3
		%	8,7	21,7	8,7	47,8	13
	Hava kirliliğine neden olan fabrikalar kentsel alanların dışında ve uygun arazilerde konumlandırılmalıdır	f	1	0	0	11	11
		%	4,3	,0	,0	47,8	47,8
Kahramanmaraş	Türkiye’de Büyükşehir Belediyeleri kentsel çevre sorunlarının çözülmesinde yeterince etkin değildir.	f	0	4	0	12	1
		%	,0	23,5	,0	70,6	5,9
	Türkiye’de Büyükşehir belediyelerinin kentsel çevre sorunlarının çözümünde yeterince etkin olmalarının önünde ilçe belediyeleri ile yaşanan sorunlardan kaynaklanan engeller vardır.	f	0	5	3	7	2
		%	,0	29,4	17,6	41,2	11,8
	Kamu yöneticileri (yerel yönetimler) çevreden çok ekonomik kalkınmanın sağlanmasına öncelik vermektedirler.	f	0	7	2	5	3
		%	,0	41,2	11,8	29,4	17,6
	Büyükşehir belediyeleri çevreye dair kendilerine tanınan yetki ve görevleri yeterince etkili uygulayamamaktadır.	f	0	7	2	7	1
		%	,0	41,2	11,8	41,2	5,9
	Hava kirliliğine neden olan fabrikalar kentsel alanların dışında ve uygun arazilerde konumlandırılmalıdır	f	1	1	1	6	8
		%	5,9	5,9	5,9	35,3	47,1

Tablo 6. 22'deki veriler irdelendiğinde, Adana Büyükşehir Belediyesinde, katılımcıların % 75'i Türkiye’de Büyükşehir belediyelerinin kentsel çevre sorunlarının çözümünde yeterince etkin olmalarının önünde ilçe belediyeleri ile yaşanan sorunlardan kaynaklanan engellerin olduğunu düşünmektedir. Bu oran İzmir için % 60, Kayseri için % 60.9 ve Kahramanmaraş için % 53' tür. Özellikle ilçe belediyelerinin farklı siyasi partilerde olması durumunda büyükşehir belediyesi ile ihtilaflar yaşanabilmektedir. Adana Büyükşehir Belediyesinde, katılımcıların % 33'3 ü “Kamu yöneticileri (yerel yönetimler) çevrenin korunması ve geliştirilmesinden daha çok ekonomik kalkınmanın sağlanmasına öncelik vermektedirler.” önermesini doğru bulurken, Bu oran İzmir için % 40, Kayseri için % 43.5 ve Kahramanmaraş için % 47' dir. Bu durum Adana'nın, kamu yöneticilerinin çevreyi ekonomiye en fazla öncelikledikleri il olduğu şeklinde yorumlanabilir. “Büyükşehir belediyeleri çevre konusunda kendilerine verilen yetki ve görevleri yeterince etkili uygulayamamaktadır.” önermesine en güçlü destek % 75.1 ile Adana da iken, bu konudaki en düşük "katılıyorum" oranı % 47.1 ile Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesindedir. Bu sonuçlar, Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesindeki katılımcıların belediyeyi çevre ile ilgili görevlerini yerine getirmede başarılı buldukları biçiminde yorumlanabilir.

Diyarbakır Büyükşehir Belediyesinde, herkesin katıldığı durum %100,0 ile “Büyükşehir belediyeleri çevre konusunda kendilerine verilen yetki ve görevleri

yeterince etkili uygulayamamaktadır.” önermesi iken ardından %80,0 ile “Türkiye’de Büyükşehir Belediyeleri kentsel çevre sorunlarının çözülmesinde yeterince etkin değildir.” ve “Türkiye’de Büyükşehir belediyelerinin kentsel çevre sorunlarının çözümünde yeterince etkin olmalarının önünde yönetsel (merkeziyetçi yapıdan kaynaklanan) engeller vardır.” herkesin katıldığı önermeler olmuştur.

İzmir Büyükşehir Belediyesinde, herkesin katıldığı önerme %63,3 ile “Büyükşehir belediyelerinin kentsel çevre sorunlarının çözümünde yeterince etkin olmalarının önünde katılıma ilişkin engeller vardır.” önermesi iken ardından %46,7 ile “Türkiye’de Büyükşehir Belediyeleri kentsel çevre sorunlarının çözülmesinde yeterince etkin değildir.” ve “Çevre vergileri oranlarının kentsel çevre sorunlarının önlenmesinde yeterli olduğunu düşünüyorum.” maddeleri herkesin katıldığı durum olmuştur.

Özetle ifade etmek gerekirse katılımcılar genel olarak Büyükşehir Belediyelerinin kentsel çevre sorunlarının çözümünde yeterince etkin olamadıklarını ve bunda iktisadi kalkınmanın çevreye göre ön planda tutulması ile merkeziyetçi yönetim anlayışının etkili olduğunu düşünmektedirler.

6.3.8.3. Büyükşehir Belediyelerine Göre Kentsel Çevre Sorunlarının Çözülmesinde Yaşanan Hukuksal Sorunlarla İlgili Önermelere Ait Bulgular

Çalışmanın bu kısmında, Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi, İzmir Büyükşehir Belediyesi, Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi, Kayseri Büyükşehir Belediyesi ve Adana Büyükşehir Belediyelerinde, kentsel çevre sorunlarının çözülmesinde karşı karşıya kalınan hukuksal sorunlarla ilgili önermelere katılımcıların verdikleri cevaplar irdelenmiştir.

Buna göre katılımcıların görüşleri doğrultusunda oluşturulan istatistiki veriler Tablo 6.23’te ki gibidir.

Tablo 6. 23. Kentsel Çevre Sorunlarının Çözülmesinde Yaşanan Hukuksal Sorunlara İlişkin Önermelere Ait Betimsel İstatistikler

İl	Maddeler	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
Adana	Türkiye’de Büyükşehir belediyelerinin kentsel çevre sorunlarının çözümünde yeterince etkin olmalarının önünde hukuksal (mevzuattan kaynaklanan) engeller vardır.	f 0	1	1	9	1
		% ,0	8,3	8,3	75	8,3
	Büyükşehir belediyelerine kentsel çevre sorunlarının çözümünde daha fazla yetki verilmelidir.	f 0	1	1	10	0
		% ,0	8,3	8,3	83,3	,0
	Türkiye’de çevre ile ilgili mevzuat çevresel sorunların çözümünde yetersizdir.	f 0	1	0	9	2
		% ,0	8,3	,0	75	16,7
	Yöneticiler bütün karar ve faaliyetlerinde kendilerine çevrenin korunmasını ve iyileştirilmesini amaç edinmelidir.	f 0	1	0	9	2
		% ,0	8,3	,0	75	16,7
	Büyükşehir belediyelerine gerekli Anayasal düzenleme yapılarak çevre korumaya yönelik yeni vergiler koyma ve kaynak oluşturma yetkisi verilmelidir.	f 1	4	1	4	2
		% 8,3	33,3	8,3	33,3	16,7
	Büyükşehir belediyelerine gerekli Anayasal düzenleme yapılarak çevre korumaya yönelik yeni vergiler	f 1	3	1	5	2
		% 8,3	25	8,3	41,7	16,7

KENTSEL ÇEVRE SORUNLARININ ÇÖZÜLMESİNDE... Hüseyin ÇİFTÇİOĞLU

	koyma ve kaynak oluşturma yetkisi verilmelidir.						
Diyarbakır	Türkiye’de Büyükşehir belediyelerinin kentsel çevre sorunlarının çözümünde yeterince etkin olmalarının önünde hukuksal (mevzuattan kaynaklanan) engeller vardır.	f	0	0	0	4	1
		%	,0	,0	,0	80	20
	Büyükşehir belediyelerine kentsel çevre sorunlarının çözümünde daha fazla yetki verilmelidir.	f	0	1	0	4	0
		%	,0	20	,0	80	,0
	Türkiye’de çevre ile ilgili mevzuat çevresel sorunların çözümünde yetersizdir.	f	0	0	0	4	1
		%	,0	,0	,0	80	20
	Yöneticiler bütün karar ve faaliyetlerinde kendilerine çevrenin korunmasını ve iyileştirilmesini amaç edinmelidir.	f	0	0	0	3	2
		%	,0	,0	,0	60	40
	Büyükşehir belediyelerine gerekli Anayasal düzenleme yapılarak çevre korumaya yönelik yeni vergiler koyma ve kaynak oluşturma yetkisi verilmelidir.	f	1	3	1	0	0
		%	20	60	20	,0	,0
İzmir	Büyükşehir belediyelerine gerekli Anayasal düzenleme yapılarak çevre korumaya yönelik yeni vergiler koyma ve kaynak oluşturma yetkisi verilmelidir.	f	0	1	0	4	0
		%	,0	20	,0	80	,0
	Türkiye’de Büyükşehir belediyelerinin kentsel çevre sorunlarının çözümünde yeterince etkin olmalarının önünde hukuksal (mevzuattan kaynaklanan) engeller vardır.	f	2	3	3	19	3
		%	6,7	10	10	63,3	10
	Büyükşehir belediyelerine kentsel çevre sorunlarının çözümünde daha fazla yetki verilmelidir.	f	1	1	4	21	3
		%	3,3	3,3	13,3	70	10
	Türkiye’de çevre ile ilgili mevzuat çevresel sorunların çözümünde yetersizdir.	f	1	1	1	15	12
		%	3,3	3,3	3,3	50	40
	Yöneticiler bütün karar ve faaliyetlerinde kendilerine çevrenin korunmasını ve iyileştirilmesini amaç edinmelidir.	f	1	4	4	14	7
		%	3,3	13,3	13,3	46,7	23,3
Kayseri	Büyükşehir belediyelerine gerekli Anayasal düzenleme yapılarak çevre korumaya yönelik yeni vergiler koyma ve kaynak oluşturma yetkisi verilmelidir.	f	2	12	5	8	3
		%	6,7	40	16,7	26,7	10
	Büyükşehir belediyelerine gerekli Anayasal düzenleme yapılarak çevre korumaya yönelik yeni vergiler koyma ve kaynak oluşturma yetkisi verilmelidir.	f	4	2	6	9	2
		%	17,4	8,7	26,1	39,1	8,7
	Türkiye’de Büyükşehir belediyelerinin kentsel çevre sorunlarının çözümünde yeterince etkin olmalarının önünde hukuksal (mevzuattan kaynaklanan) engeller vardır.	f	1	0	1	13	8
		%	4,3	,0	4,3	56,5	34,8
	Büyükşehir belediyelerine kentsel çevre sorunlarının çözümünde daha fazla yetki verilmelidir.	f	2	7	4	8	2
		%	8,7	30,4	17,4	34,8	8,7
	Türkiye’de çevre ile ilgili mevzuat çevresel sorunların çözümünde	f	2	3	3	7	8
		%	8,7	13	13	30,4	34,8

	yetersizdir.						
	Yöneticiler bütün karar ve faaliyetlerinde kendilerine çevrenin korunmasını ve iyileştirilmesini amaç edinmelidir.	f	2	4	6	9	2
		%	8,7	17,4	26,1	39,1	8,7
	Büyükşehir belediyelerine gerekli Anayasal düzenleme yapılarak çevre korumaya yönelik yeni vergiler koyma ve kaynak oluşturma yetkisi verilmelidir.	f	4	11	5	2	1
		%	17,4	47,8	21,7	8,7	4,3
Kahramanmaraş	Büyükşehir belediyelerine gerekli Anayasal düzenleme yapılarak çevre korumaya yönelik yeni vergiler koyma ve kaynak oluşturma yetkisi verilmelidir.	f	0	5	3	8	1
		%	,0	29,4	17,6	47,1	5,9
	Türkiye’de Büyükşehir belediyelerinin kentsel çevre sorunlarının çözümünde yeterince etkin olmalarının önünde hukuksal (mevzuattan kaynaklanan) engeller vardır.	f	1	1	2	10	3
		%	5,9	5,9	11,8	58,8	17,6
	Büyükşehir belediyelerine kentsel çevre sorunlarının çözümünde daha fazla yetki verilmelidir.	f	1	3	2	11	0
		%	5,9	17,6	11,8	64,7	,0
	Türkiye’de çevre ile ilgili mevzuat çevresel sorunların çözümünde yetersizdir.	f	0	1	2	10	4
		%	,0	5,9	11,8	58,8	23,5
	Yöneticiler bütün karar ve faaliyetlerinde kendilerine çevrenin korunmasını ve iyileştirilmesini amaç edinmelidir.	f	0	5	3	8	1
		%	,0	29,4	17,6	47,1	5,9
	Büyükşehir belediyelerine gerekli Anayasal düzenleme yapılarak çevre korumaya yönelik yeni vergiler koyma ve kaynak oluşturma yetkisi verilmelidir.	f	3	10	1	2	1
		%	17,6	58,8	5,9	11,8	5,9

Tablo 6.23'teki verilere göre, Adana Büyükşehir Belediyesinde, herkesin katıldığı önerme %83,3 ile “Türkiye’de Büyükşehir belediyelerinin kentsel çevre sorunlarının çözümünde yeterince etkin olmalarının önünde hukuksal (mevzuattan kaynaklanan) engeller vardır.” önermesi olurken, “Türkiye’de çevre mevzuatı çevre sorunlarının çözümünde yetersizdir.” ve “Yöneticiler bütün karar ve eylemlerinde çevreyi korumayı ve iyileştirmeyi amaç edinmelidir.” önermeleri % 81,7’lik destek oranları ile sıralanmıştır. Bu durum Adana da katılımcıların bu konuda mevzuatın yetersiz olduğunu düşündükleri ve yöneticilerin bütün projelerde çevreyi gözetmeleri gerektiğini düşündükleri şeklinde yorumlanabilir.

Diyarbakır Büyükşehir Belediyesinde, herkesin katıldığı önermeler %80,0 ile “Türkiye’de Büyükşehir belediyelerinin kentsel çevre sorunlarının çözümünde yeterince etkin olmalarının önünde hukuksal (mevzuattan kaynaklanan) engeller vardır.”, “Türkiye’de çevre mevzuatı çevre sorunlarının çözümünde yetersizdir.” ve “Büyükşehir belediyelerine gerekli Anayasal düzenleme yapılarak çevre korumaya yönelik yeni vergiler koyma ve kaynak oluşturma yetkisi verilmelidir.” önermeleri olmuştur.

İzmir Büyükşehir Belediyesinde, herkesin katıldığı önerme %70,0 ile “Türkiye’de çevre mevzuatı çevre sorunlarının çözümünde yetersizdir.” iken ardından %63,3 ile “Türkiye’de Büyükşehir belediyelerinin kentsel çevre sorunlarının çözümünde yeterince etkin olmalarının önünde hukuksal (mevzuattan kaynaklanan) engeller vardır.” maddeleri herkesin katıldığı önerme olmuştur. Burada da katılımcılar mevzuat yetersizliğine vurgu yapmışlardır.

Kayseri Büyükşehir Belediyesinde, herkesin katıldığı önerme %47,8 ile “Büyükşehir belediyelerine gerekli Anayasal düzenleme yapılarak çevre korumaya yönelik yeni vergiler koyma ve kaynak oluşturma yetkisi verilmelidir” önermesi iken

ardından %39,1 ile “Türkiye’de Büyükşehir belediyelerinin kentsel çevre sorunlarının çözümünde yeterince etkin olmalarının önünde hukuksal (mevzuattan kaynaklanan) engeller vardır.” ve “Büyükşehir belediyelerine gerekli Anayasal düzenleme yapılarak çevre korumaya yönelik yeni vergiler koyma ve kaynak oluşturma yetkisi verilmelidir.” maddeleri herkesin katıldığı önermeler olmuştur.

Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesinde, herkesin katıldığı önerme %64,7 ile “Türkiye’de çevre mevzuatı çevre sorunlarının çözümünde yetersizdir.” maddesi iken ardından %58,8 ile “Yöneticiler bütün karar ve eylemlerinde çevreyi korumayı ve iyileştirmeyi amaç edinmelidir.” maddeleri herkesin katıldığı önerme olmuştur.

Çalışma kapsamına giren iller mukayeseli olarak incelendiğinde, Adana Büyükşehir Belediyesinde, katılımcıları %83,3’ü, Diyarbakır Büyükşehir Belediyesinde, katılımcıların %80’i, Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesinde katılımcıların % 76,4’ü İzmir Büyükşehir Belediyesinde katılımcıların %63,3, ve Kayseri Büyükşehir Belediyesinde ise katılımcıların %39,1’i , Türkiye’de Büyükşehir belediyelerinin kentsel çevre sorunlarının çözümünde yeterince etkin olmalarının önünde hukuksal (mevzuattan kaynaklanan) engeller olduğunu düşünmektedirler. Bu önermeye yapılan vurgu özellikle Adana ve Diyarbakır’da daha güçlü olmuştur.

6.3.8.4. Büyükşehir Belediyelerine Göre Kentsel Çevre Sorunlarının Çözülmesinde Yaşanan Katılıma İlişkin Sorunlarla İlgili Önermelere Ait Bulgular

Büyükşehir belediyelerine göre kentsel çevre sorunlarının çözülmesinde yaşanan katılıma ilişkin sorunlarla ilgili önermelere katılımcıların verdikleri cevaplar çalışmamızın kapsamına giren belediyeler bazında Tablo 6. 24’te değerlendirilmiştir.

Tablo 6. 24. Kentsel Çevre Sorunlarının Çözülmesinde Yaşanan Katılıma İlişkin Sorunlara İlişkin Betimsel İstatistikler

İl	Maddeler		Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
Adana	Türkiye’de Büyükşehir belediyelerinin kentsel çevre sorunlarının çözümünde yeterince etkin olmalarının önünde yönetsel (merkeziyetçi yapıdan kaynaklanan) engeller vardır.	f	1	5	0	5	1
		%	8,3	41,7	,0	41,7	8,3
	Büyükşehir belediyelerinin kentsel çevre sorunlarının çözümünde yeterince etkin olmalarının önünde katılıma ilişkin engeller vardır.	f	0	2	0	7	3
		%	,0	16,7	,0	58,3	25
Diyarbakır	Türkiye’de Büyükşehir belediyelerinin kentsel çevre sorunlarının çözümünde yeterince etkin olmalarının önünde yönetsel (merkeziyetçi yapıdan kaynaklanan) engeller vardır.	f	0	4	0	1	0
		%	,0	80	,0	20	,0
	Büyükşehir belediyelerinin kentsel çevre sorunlarının çözümünde yeterince etkin olmalarının önünde katılıma ilişkin engeller vardır.	f	0	0	0	3	2
		%	,0	,0	,0	60	40
İzmir	Türkiye’de Büyükşehir belediyelerinin kentsel çevre sorunlarının çözümünde yeterince etkin olmalarının önünde yönetsel (merkeziyetçi yapıdan kaynaklanan)	f	3	3	5	10	9
		%	10	10	16,7	33,3	30

	engeller vardır.						
	Büyükşehir belediyelerinin kentsel çevre sorunlarının çözümünde yeterince etkin olmalarının önünde katılıma ilişkin engeller vardır.	f	3	2	3	19	3
		%	10	6,7	10	63,3	10
Kayseri	Türkiye’de Büyükşehir belediyelerinin kentsel çevre sorunlarının çözümünde yeterince etkin olmalarının önünde yönetsel (merkeziyetçi yapıdan kaynaklanan) engeller vardır.	f	1	5	1	14	2
		%	4,3	21,7	4,3	60,9	8,7
	Büyükşehir belediyelerinin kentsel çevre sorunlarının çözümünde yeterince etkin olmalarının önünde katılıma ilişkin engeller vardır.	f	1	2	2	15	3
		%	4,3	8,7	8,7	65,2	13
Kahramanmaraş	Türkiye’de Büyükşehir belediyelerinin kentsel çevre sorunlarının çözümünde yeterince etkin olmalarının önünde yönetsel (merkeziyetçi yapıdan kaynaklanan) engeller vardır.	f	1	8	5	2	1
		%	5,9	47,1	29,4	11,8	5,9
	Büyükşehir belediyelerinin kentsel çevre sorunlarının çözümünde yeterince etkin olmalarının önünde katılıma ilişkin engeller vardır.	f	0	7	4	5	1
		%	,0	41,2	23,5	29,4	5,9

Buna göre, Adana Büyükşehir Belediyesinde, katılımcıların % 83,3’ü “Büyükşehir belediyelerinin kentsel çevre sorunlarının çözümünde yeterince etkin olmalarının önünde katılıma ilişkin engeller vardır.” şeklinde görüş beyan ederken, bu oran, Diyarbakır Büyükşehir Belediyesinde % 60,0, İzmir Büyükşehir Belediyesinde %63,3, Kayseri Büyükşehir Belediyesinde %78,2 ve Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesinde % 35,3’ tür. Bu sonuçlar çevre sorunlarının çözümüne halkın en fazla katılım gösterdiği illerin, Kahramanmaraş, Diyarbakır ve İzmir olduğu ve bu bağlamda gerek Ak Parti, gerek HDP ve gerekse de CHP’nin bu noktada halk katılımını önemsedikleri şeklinde yorumlanabilir.

6.3.9. Katılımcıların Çevre Sorunları Tutum Ölçeğinin Demografik Özelliklerine Göre Karşılaştırılmasına İlişkin Bulgular

Katılımcıların çevre sorunları tutum ölçeğinin demografik özelliklerine göre karşılaştırılmasına ilişkin bulgular aşağıda paylaşılmıştır.

6.3.9.1. Katılımcıların Çevre Sorunları Tutum Ölçeği İle Cinsiyet Değişkeninin Karşılaştırılması

Katılımcıların cinsiyetleri ile kentsel çevre sorunlarına bakış açıları arasındaki ilişkiye, Tablo 6.25’te yer verilmiştir.

Tablo 6. 25. Katılımcıların Çevre Sorunları Tutum Ölçeği İle Cinsiyet Değişkeninin Karşılaştırılmasına Yönelik T Testi

Ölçekler	Cinsiyet	n	$\bar{X}$	SS	t	p
Çevre Sorunları Tutum Ölçek Puanı	Kadın	67	3,04	0,65	2,494	0,015*
	Erkek	20	2,62	0,71		
Independent Samples test		*p<0,5				

Buna göre, cinsiyete göre çevre sorunları tutum ölçek puanı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmıştır ($p=0,015$; $p<0,05$). Kadınların çevre sorunları tutum ölçek puanı ortalaması, erkeklerden daha yüksek bulunmuştur. Bu durum ($p=0,015$) kadınların çevre sorunlarına karşı erkeklerden daha duyarlı oldukları şeklinde yorumlanabilir.

6.3.9.2. Katılımcıların Çevre Sorunları Tutum Ölçeği İle Yaş Değişkeninin Karşılaştırılması

Katılımcıların yaş durumları ile kentsel çevre sorunlarına bakış açıları arasındaki ilişkiye, Tablo 6.26'da yer verilmiştir.

Tablo 6. 26. Katılımcıların Çevre Sorunları Tutum Ölçeği İle Yaş Değişkeninin Karşılaştırılmasına İlişkin Kruskal Wallis Testi

Ölçekler	Yaş	n	$\bar{X}$	SS	F	p
Çevre Sorunları Tutum Ölçek Puanı	26 - 35 Yaş	7	3,43	0,40	7,964	0,047*
	36 - 45 Yaş	21	2,89	0,75		
	46 - 55 Yaş	41	2,77	0,73		
	56 ve Üzeri	18	3,26	0,36		

Tablo 6. 26'ya göre, yaşa göre çevre sorunları tutum ölçek puanı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmıştır ($p=0,047$; $p<0,05$). Yaşı 26-35 yaş olanların çevre sorunları tutum ölçek puanı 46-55 yaşında olanlardan yüksek olması istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($p=0,039$; $p<0,05$). Bu durum kültür düzeyi görece daha yüksek olan gençlerin çevre sorunlarına karşı daha duyarlı oldukları biçiminde yorumlanabilir. Diğer gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık saptanmamıştır ($p>0,05$). Gençlerin Çevre Sorunları Tutumları diğer yaş gruplarına göre yüksek bulunmuştur.

6.3.9.3. Katılımcıların Çevre Sorunları Tutum Ölçeği İle Meslek Değişkeninin Karşılaştırılması

Katılımcıların meslek durumları ile kentsel çevre sorunlarına bakış açıları arasındaki ilişkiye, Tablo 6.27'de yer verilmiştir.

Tablo 6. 27. Katılımcıların Çevre Sorunları Tutum Ölçeği İle Meslek Değişkeninin Karşılaştırılmasına İlişkin Kruskal Wallis Testi

Ölçekler	Meslek	n	$\bar{X}$	SS	F	p
Çevre Sorunları Tutum Ölçek Puanı	Kamu çalışanı	49	2,97	0,72	0,234	0,890
	Özel sektör	32	2,94	0,62		
	Diğer	6	2,85	0,81		

Mesleklere göre çevre sorunları tutum ölçek puanı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmamıştır ($p > 0,05$). Bu durum katılımcıların mesleklerinin, kentsel çevre sorunlarına bakış açılarını etkilemediğini ortaya koymaktadır.

6.3.9.4. Katılımcıların Çevre Sorunları Tutum Ölçeği İle Eğitim Durumu Değişkeninin Karşılaştırılması

Katılımcıların eğitim durumları ile kentsel çevre sorunlarına bakış açıları arasındaki ilişkiye, Tablo 6.28'de yer verilmiştir.

Tablo 6. 28. Katılımcıların Çevre Sorunları Tutum Ölçeği İle Eğitim Durumu Değişkeninin Karşılaştırılmasına İlişkin Kruskal Wallis Testi

Ölçekler	Eğitim Durumu	n	$\bar{X}$	SS	F	p
Çevre Sorunları Tutum Ölçek Puanı	Ortaöğretim ve altı	6	3,58	0,25	9,399	0,025*
	Lise	15	3,07	0,58		
	Lisans	52	2,93	0,69		
	Yüksek lisans	14	2,64	0,75		

*p<0,05

Eğitim durumuna göre çevre sorunları tutum ölçek puanı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmıştır ($p=0,025$; $p<0,05$). Eğitim durumu ortaöğretim olanların çevre sorunları tutum ölçek puanının, lise, lisans ve yüksek lisans olanlardan fazla olması istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($p=0,031$; $p<0,05$). Bu durum eğitim düzeyi arttıkça çevre sorunlarına karşı geliştirilen tutum ve hassasiyetin de arttığı şeklinde yorumlanabilir. Yani eğitim seviyesi arttıkça çevre konusundaki bilinç seviyesi ve buna bağlı olarak geliştirilen tutum düzeyi de yükselmektedir. Örneğin eğitim düzeyi yüksek olanlar " Hızlı nüfus artışı ciddi bir çevre sorunu kaynağıdır" önermesine büyük oranda katılırken, eğitim seviyesi düştükçe nüfus artışını bir sorun kaynağı olarak görme eğilimi azalmaktadır.

6.3.9.5. Katılımcıların Çevre Sorunları Tutum Ölçeği İle Belediye Durumu Değişkeninin Karşılaştırılması

Katılımcıların mensup oldukları büyükşehir belediyeleri ile kentsel çevre sorunlarına bakış açıları arasındaki ilişkiye, Tablo 6.29'da yer verilmiştir.

Tablo 6. 29. Katılımcıların Çevre Sorunları Tutum Ölçeği İle Belediye Durumu Değişkeninin Karşılaştırılmasına İlişkin Kruskal Wallis Testi

Ölçekler	Belediye	n	$\bar{X}$	SS	F	p
Çevre Sorunları Tutum Ölçek Puanı	Adana	12	3,20	0,57	9,399	0,006*
	Diyarbakır	5	2,94	0,60		
	İzmir	30	2,55	0,73		
	Kayseri	23	3,09	0,60		
	Kahramanmaraş	17	3,29	0,52		

**p<0,01

Belediyelere göre çevre sorunları tutum ölçek puanı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmıştır ($p=0,025$; $p<0,05$). İzmir belediyesinin çevre sorunları tutum ölçek puanı Kahramanmaraş ($p=0,005$) ve Adana ($p=0,001$) belediyelerinden düşük olması istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($p=0,031$; $p<0,05$). Diğer belediyeler arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık saptanmamıştır ($p>0,05$). İzmir'in Çevre Sorunları Tutumu düşük bulunmuştur en yüksek ise Kahramanmaraş bulunmuştur. Bu durum İzmir büyükşehir belediyesinden çalışmaya katılanların çevre sorunları konusunda daha duyarlı olduklarını, hassasiyetin en düşük olduğu ilin ise Kahramanmaraş olduğunu ortaya koymaktadır.

6.3.9.6. Katılımcıların Çevre Sorunları Tutum Ölçeği İle Görev Değişkeninin Karşılaştırılması

Katılımcıların mensup oldukları büyükşehir belediyelerinde ifa ettikleri görevler ile kentsel çevre sorunlarına bakış açıları arasındaki ilişkiye, Tablo 6.30'da yer verilmiştir.

Tablo 6. 30 Katılımcıların Çevre Sorunları Tutum Ölçeği İle Görev Değişkeninin Karşılaştırılmasına İlişkin Kruskal Wallis Testi

Ölçekler	Görev	n	$\bar{X}$	SS	F	p
Çevre Sorunları Tutum Ölçek Puanı	Şube müdür	23	3,08	0,58	4,013	0,260
	Daire başkanı	15	2,61	0,72		
	Meclis üyesi	39	2,96	0,71		
	Genel sekreter yardımcısı	10	3,14	0,66		

Görevlere göre çevre sorunları tutum ölçek puanı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmamıştır ($p>0,05$). Bu durum ifa edilen görevlerin çevre sorunlarına bakış açısını etkilemediğini ortaya koymaktadır.

6.3.9.7. Katılımcıların Çevre Sorunları Tutum Ölçeği İle Bölgelere Karşılaştırılması

Katılımcıların mensup oldukları büyükşehir belediyelerinin bulunduğu coğrafi bölgeler ile kentsel çevre sorunlarına bakış açıları arasındaki ilişkiye, Tablo 6.31'de yer verilmiştir.

Tablo 6. 31. Katılımcıların Çevre Sorunları Tutum Ölçeği İle Bölgelere Karşılaştırılmasına İlişkin Kruskal Wallis Testi

Ölçekler	Bölge	n	$\bar{X}$	SS	F	p
Çevre Sorunları Tutum Ölçek Puanı	Akdeniz	29	3,27	0,53	14,351	0,002* *
	Güneydoğu	5	2,94	0,59		
	Ege	30	2,55	0,72		
	İç Anadolu	23	3,09	0,68		

Bölgelere göre çevre sorunları tutum ölçek puanı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmıştır ($p=0,003$; $p<0,05$). Ege bölgesinde çevre sorunları tutum ölçek puanı Akdeniz ($p=0,000$) ve İç Anadolu ($p=0,011$) bölgelerinden düşük olması istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($p<0,05$). Diğer bölgeler arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık saptanmamıştır ($p>0,05$). Ege bölgesinin Çevre Sorunları Tutumu düşük bulunmuştur en yüksek ise Akdeniz Bölgesi bulunmuştur.

6.3.9.8. Katılımcıların Çevre Sorunları Tutum Ölçeği İle Dünyadaki En Önemli Çevre Sorunlarını Doğal Kaynakların Bilinçsiz Kullanımı Görenlerin Karşılaştırılması

Bu karşılaştırma, Tablo 6.32'deki gibi yapılabilir.

Tablo 6. 32. Katılımcıların Çevre Sorunları Tutum Ölçeği İle Dünyadaki En Önemli Çevre Sorunlarını Doğal Kaynakların Bilinçsiz Kullanımı Görenlerin Karşılaştırılmasına İlişkin Kruskall Wallis Testi

Ölçekler	Önem düzeyi	n	$\bar{X}$	SS	F	p
Çevre Sorunları Tutum Ölçek Puanı	Çok önemli	26	2,76	0,77	0,409	0,815
	Orta önemli	17	2,89	0,61		
	Az önemli	17	2,88	0,70		

Dünyadaki en önemli çevre sorunlarını doğal kaynakların bilinçsiz kullanımı görenlere göre çevre sorunları tutum ölçek puanı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmıştır ($p>0,05$). Bu durum çevre sorunları konusunda hassas olanların, Dünyadaki en önemli çevre sorununu doğal kaynakların bilinçsiz kullanımı olarak gördükleri şeklinde yorumlanabilir.

6.3.9.9. Katılımcıların Çevre Sorunları Tutum Ölçeği İle Dünyadaki En Önemli Çevre Sorunlarını Küresel Isınma Görenlerin Karşılaştırılması

Bu karşılaştırma, Tablo 6.33'teki gibi yapılabilir.

Tablo 6. 33. Katılımcıların Çevre Sorunları Tutum Ölçeği İle Dünyadaki En Önemli Çevre Sorunlarını Küresel Isınma Görenlerin Karşılaştırılması İlişkin Kruskall Wallis Testi

Ölçekler	Önem düzeyi	n	$\bar{X}$	SS	F	p
Çevre Sorunları Tutum Ölçek Puanı	Çok önemli	29	2,91	0,61	0,099	0,952
	Orta önemli	16	2,80	0,77		
	Az önemli	15	2,91	0,69		

Dünyadaki en önemli çevre sorunlarını küresel ısınma görenlere göre çevre sorunları tutum ölçek puanı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmıştır ($p>0,05$). Bu durum Küresel Isınma konusunda hassas olanların, çevre sorunlarına karşı genel bir hassasiyet taşıdıkları şeklinde yorumlanabilir.

6.3.9.10. Katılımcıların Çevre Sorunları Tutum Ölçeği İle Türkiye En Önemli Çevre Sorunlarını Kentleşmeye Bağlı Çevresel Sorunlar Görenlerin Karşılaştırılması

Bu karşılaştırma, Tablo 6.34'deki gibi yapılabilir. Buna göre, Türkiye en önemli çevre sorunlarını kentleşmeye bağlı çevresel sorunlar görenlere göre çevre sorunları tutum ölçek puanı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmıştır ($p>0,05$).

Tablo 6. 34. Katılımcıların Çevre Sorunları Tutum Ölçeği İle Türkiye En Önemli Çevre Sorunlarını Kentleşmeye Bağlı Çevresel Sorunlar Görenlerin Karşılaştırılması İlişkin Kruskall Wallis Testi

Ölçekler	Önem düzeyi	n	$\bar{X}$	SS	F	p
Çevre Sorunları Tutum Ölçek Puanı	Çok önemli	40	2,83	0,71	0,761	0,684
	Orta önemli	12	2,70	0,78		
	Az önemli	8	3,00	0,48		

Bu durum çevre sorunları konusunda hassas olanların, Türkiye ki en önemli çevre sorununu kentleşmeye bağlı çevresel sorunlar olarak gördükleri şeklinde yorumlanabilir.

6.3.9.11. Katılımcıların Çevre Sorunları Tutum Ölçeği İle Türkiye En Önemli Çevre Sorunlarını Doğal Kaynakların Bilinçsiz Kullanımını Görenlerin Karşılaştırılması

Bu karşılaştırma, Tablo 6.35'teki gibi yapılabilir.

Tablo 6. 35. Katılımcıların Çevre Sorunları Tutum Ölçeği İle Türkiye En Önemli Çevre Sorunlarını Doğal Kaynakların Bilinçsiz Kullanımını Görenlerin Karşılaştırılmasına İlişkin Kruskal Wallis Testi

Ölçekler	Önem düzeyi	n	$\bar{X}$	SS	F	p
Çevre Sorunları Tutum Ölçek Puanı	Çok önemli	40	2,77	0,72	3,058	0,217
	Orta önemli	12	3,00	0,64		
	Az önemli	8	2,65	0,72		

Türkiye en önemli çevre sorunlarını doğal kaynakların bilinçsiz kullanımını görenlere göre çevre sorunları tutum ölçek puanı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmıştır ($p>0,05$). Bu durum çevre sorunları konusunda hassas olanların, Türkiye ki diğer bir önemli çevre sorunu olarak Doğal Kaynakların Bilinçsiz Kullanımını gördükleri biçiminde yorumlanabilir.

6.3.9.12. Katılımcıların Çevre Sorunları Tutum Ölçeği İle Kentinin En Önemli Çevre Sorunlarını Kentleşmeye Bağlı Çevresel Sorunlar Görenlerin Karşılaştırılması

Bu karşılaştırma, Tablo 6.36'daki gibi yapılabilir.

Tablo 6. 36. Katılımcıların Çevre Sorunları Tutum Ölçeği İle Kentinin En Önemli Çevre Sorunlarını Kentleşmeye Bağlı Çevresel Sorunlar Görenlerin Karşılaştırılmasına İlişkin Kruskal Wallis Testi

Ölçekler	Önem düzeyi	n	$\bar{X}$	SS	F	p
Çevre Sorunları Tutum Ölçek Puanı	Çok önemli	40	2,78	0,71	6,339	0,062
	Orta önemli	12	3,30	0,51		
	Az önemli	8	2,76	0,60		

Kentinin en önemli çevre sorunlarını doğal kaynakların bilinçsiz kullanımını görenlere göre çevre sorunları tutum ölçek puanı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmıştır ($p>0,05$). Bu durum çevre sorunları konusunda hassas olanların, yaşadığı kentteki en önemli çevre sorununu kentleşmeye bağlı çevresel sorunlar olarak gördükleri şeklinde yorumlanabilir.

6.3.9.13. Katılımcıların Çevre Sorunları Tutum Ölçeği İle Kentinin En Önemli Çevre Sorunlarını Hava Kirliliği Görenlerin Karşılaştırılması

Bu karşılaştırma, Tablo 6.37deki gibi yapılabilir.

Tablo 6. 37. Katılımcıların Çevre Sorunları Tutum Ölçeği İle Kentinin En Önemli Çevre Sorunlarını Hava Kirliliği Görenlerin Karşılaştırılmasına İlişkin Kruskal Wallis Testi

Ölçekler	Önem düzeyi	n	$\bar{X}$	SS	F	p
Çevre Sorunları Tutum Ölçek Puanı	Çok önemli	40	3,04	0,59	1,995	0,369
	Orta önemli	12	3,30	0,45		
	Az önemli	8	2,89	0,73		

Kentinin en önemli çevre sorunlarını hava kirliliği görenlere göre çevre sorunları tutum ölçek puanı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmıştır ($p>0,05$). Bu durum çevre sorunları konusunda hassas olanların, yaşadığı kentteki diğer bir önemli çevre sorunu olarak Hava Kirliliğini gördükleri biçiminde yorumlanabilir.

6.3.10. Katılımcıların Çevreye Yönelik İnanç Ölçeğinin Demografik Özelliklerine Göre Karşılaştırılmasına İlişkin Bulgular

Katılımcıların çevreye yönelik inanç ölçeğinin, demografik özelliklerine göre karşılaştırılmasına ilişkin bulgulara aşağıda yer verilmiştir.

6.3.10.1. Katılımcıların Çevreye Yönelik İnanç Ölçeği İle Cinsiyet Değişkeninin Karşılaştırılması

Bu karşılaştırma, Tablo 6.38'deki gibi yapılabilir.

Tablo 6. 38. Katılımcıların Çevreye Yönelik İnanç Ölçeği İle Cinsiyet Değişkeninin Karşılaştırılmasına İlişkin Yönelik T Testi

Ölçekler	Cinsiyet	n	$\bar{X}$	SS	t	p
Çevreye Yönelik İnanç Ölçek Puanı	Kadın	67	3,92	0,49	1,419	0,160
	Erkek	20	3,73	0,59		

Cinsiyete göre çevreye yönelik inanç ölçek puanı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunamamıştır ($p>0,05$). Bu durum cinsiyetin çevreye yönelik inanç ölçeğini etkilemediği şeklinde yorumlanabilir.

6.3.10.2. Katılımcıların Çevreye Yönelik İnanç Ölçeği İle Yaş Değişkeninin Karşılaştırılması

Bu karşılaştırma, Tablo 6.39'daki gibi yapılabilir.

Tablo 6. 2 Katılımcıların Çevreye Yönelik İnanç Ölçeği İle Yaş Değişkeninin Karşılaştırılmasına İlişkin Kruskal Wallis Testi

Ölçekler	Yaş	n	$\bar{X}$	SS	F	p
Çevreye Yönelik İnanç Ölçek Puanı	26 - 35 Yaş	7	3,76	0,15	7,027	0,071
	36 - 45 Yaş	21	3,65	0,60		
	46 - 55 Yaş	41	4,04	0,49		
	56 ve Üzeri	18	3,79	0,50		
*p<0,05						

Yaşa göre çevreye yönelik inanç ölçek puanı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmıştır ($p>0,05$). Bu durum gençlerin çevreye yönelik inanç hassasiyetlerinin daha yüksek olduğu şeklinde yorumlanabilir.

6.3.10.3. Katılımcıların Çevreye Yönelik İnanç Ölçeği İle Meslek Değişkeninin Karşılaştırılması

Bu karşılaştırma, Tablo 6.40'daki gibi yapılabilir.

Tablo 6. 40. Katılımcıların Çevreye Yönelik İnanç Ölçeği İle Meslek Değişkeninin Karşılaştırılmasına İlişkin Kruskal Wallis Testi

Ölçekler	Meslek	n	$\bar{X}$	SS	F	p
Çevreye Yönelik İnanç Ölçek Puanı	Kamu çalışanı	49	3,87	0,45	0,489	0,783
	Özel sektör	32	3,89	0,62		
	Diğer	6	3,85	0,61		

Mesleklere göre çevreye yönelik inanç ölçek puanı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunamamıştır ($p > 0,05$). Mesleklerin çevreye yönelik inanç ölçeği üzerinde anlamlı bir etkisi saptanamamıştır.

6.3.10.4. Katılımcıların Çevreye Yönelik İnanç Ölçeği İle Eğitim Değişkeninin Karşılaştırılması

Bu karşılaştırma, Tablo 6.41'deki gibi yapılabilir.

Tablo 6. 41. Katılımcıların Çevreye Yönelik İnanç Ölçeği İle Eğitim Durumu Değişkeninin Karşılaştırılmasına İlişkin Kruskal Wallis Testi

Ölçekler	Eğitim Durumu	n	$\bar{X}$	SS	F	p
Çevreye Yönelik İnanç Ölçek Puanı	Ortaöğretim ve altı	6	3,78	0,43	0,648	0,885
	Lise	15	3,98	0,64		
	Lisans	52	3,83	0,48		
	Yüksek lisans	14	3,95	0,60		

* $p < 0,05$

Eğitim durumuna göre çevreye yönelik inanç ölçek puanı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanamamıştır ($p > 0,05$). Bu durum, eğitimin çevresel değerlere yönelik inancı etkileyen parametreler arasında ilk sırada yer almadığını göstermektedir.

6.3.10.5. Katılımcıların Çevreye Yönelik İnanç Ölçeği İle Görev Değişkeninin Karşılaştırılması

Bu karşılaştırma, Tablo 6.42'deki gibi yapılabilir.

Tablo 6. 3 Katılımcıların Çevreye Yönelik İnanç Ölçeği İle Görev Değişkeninin Karşılaştırılmasına İlişkin Kruskal Wallis Testi

Ölçekler	Görev	n	$\bar{X}$	SS	F	p
Çevreye Yönelik İnanç Ölçek Puanı	Şube müdür	23	3,71	0,41	7,946	0,047*
	Daire başkanı	15	4,05	0,51		
	Meclis üyesi	39	3,97	0,53		
	Genel sekreter yardımcısı	10	3,66	0,66		

* $p < 0,05$

Katılımcıların görev durumlarına göre çevreye yönelik inanç puanı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmıştır ($p=0,023$; $p<0,05$). Genel sekreter yardımcılarının çevreye yönelik inanç puanının, daire başkanlarından düşük çıkması istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($p=0,045$; $p<0,05$). Bu durum özellikle çevre koruma daire başkanları ve şube müdürlerinin çevre sorunları konusunda daha hassas oldukları biçiminde yorumlanabilir. Diğer gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmamıştır ($p>0,05$). En yüksek daire başkanları, en düşük inanç ölçeği puanı ise genel sekreterlerin bulunmuştur.

6.3.10.6. Katılımcıların Çevreye Yönelik İnanç Ölçeği İle Belediye Değişkeninin Karşılaştırılması

Bu karşılaştırma, Tablo 6.43'teki gibi yapılabilir.

Tablo 6. 43. Katılımcıların Çevreye Yönelik İnanç Ölçeği İle Belediye Durumu Değişkeninin Karşılaştırılmasına İlişkin Kruskal Wallis Testi

Ölçekler	Belediye	n	$\bar{X}$	SS	F	p
Çevreye Yönelik İnanç Ölçek Puanı	Adana	12	3,76	0,34	4,711	0,318
	Diyarbakır	5	3,78	0,18		
	İzmir	30	3,81	0,53		
	Kayseri	23	4,11	0,58		
	Kahramanmaraş	17	3,75	0,53		

Belediyelere göre çevreye yönelik inanç ölçek puanı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmamıştır ($p>0,05$).

6.3.10.7. Katılımcıların Çevreye Yönelik İnanç Ölçeği İle Bölge Değişkeninin Karşılaştırılması

Bu karşılaştırma, Tablo 6.44'teki gibi yapılabilir.

Tablo 6. 44. Katılımcıların Çevreye Yönelik İnanç Ölçeği İle Bölgelere Karşılaştırılmasına İlişkin Kruskal Wallis Testi

Ölçekler	Bölge	n	$\bar{X}$	SS	F	p
Çevreye Yönelik İnanç Ölçek Puanı	Akdeniz	29	3,83	0,56	0,562	0,905
	Güneydoğu	5	3,78	0,22		
	Ege	30	3,91	0,44		
	İç Anadolu	23	3,90	0,63		

Bölgelere göre çevreye yönelik inanç ölçek puanı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmamıştır ($p>0,05$). Bu durum coğrafi bölge farklılığının çevresel değerlere bakış açısını etkilemediği şeklinde yorumlanabilir.

6.3.10.8. Katılımcıların Çevreye Yönelik İnanç Ölçeği İle Dünyadaki En Önemli Çevre Sorunlarını Doğal Kaynakların Bilinçsiz Kullanımı Görenlerin Karşılaştırılması

Bu karşılaştırma, Tablo 6.45'teki gibi yapılabilir.

Tablo 6. 45. Katılımcıların Çevreye Yönelik İnanç Ölçeği İle Dünyadaki En Önemli Çevre Sorunlarını Doğal Kaynakların Bilinçsiz Kullanımı Görenlerin Karşılaştırılmasına İlişkin Kruskall Wallis Testi

Ölçekler	Önem düzeyi	n	$\bar{X}$	SS	F	p
Çevreye Yönelik İnanç Ölçek Puanı	Çok önemli	26	3,86	0,57	1,556	0,459
	Orta önemli	17	3,97	0,56		
	Az önemli	17	3,76	0,40		

Dünyadaki en önemli çevre sorunlarını doğal kaynakların bilinçsiz kullanımı görenlere göre çevreye yönelik inanç ölçek puanı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmıştır ($p>0,05$). Dünyadaki en önemli çevre sorunlarını doğal kaynakların bilinçsiz kullanımı görenler çevre ye karşı duyarlıdırlar denilebilir.

6.3.10.9. Katılımcıların Çevreye Yönelik İnanç Ölçeği İle Dünyadaki En Önemli Çevre Sorunlarını Küresel Isınma Görenlerin Karşılaştırılması

Bu karşılaştırma, Tablo 6.46'daki gibi yapılabilir.

Tablo 6. 46. Katılımcıların Çevreye Yönelik İnanç Ölçeği İle Dünyadaki En Önemli Çevre Sorunlarını Küresel Isınma Görenlerin Karşılaştırılmasına İlişkin Kruskall Wallis Testi

Ölçekler	Önem düzeyi	n	$\bar{X}$	SS	F	p
Çevreye Yönelik İnanç Ölçek Puanı	Çok önemli	29	2,91	0,61	4,207	0,122
	Orta önemli	16	2,80	0,77		
	Az önemli	15	2,91	0,69		

Dünyadaki en önemli çevre sorunlarını küresel ısınma görenlere göre çevreye yönelik inanç ölçek puanı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmıştır ($p>0,05$). Dünyadaki en önemli çevre sorunlarını küresel ısınma görenler çevre ye karşı duyarlıdırlar denilebilir.

6.3.10.10. Katılımcıların Çevreye Yönelik İnanç Ölçeği İle Türkiye En Önemli Çevre Sorunlarını Kentleşmeye Bağlı Çevresel Sorunlar Görenlerin Karşılaştırılması

Bu karşılaştırma, Tablo 6.47'deki gibi yapılabilir.

Tablo 6. 47. Katılımcıların Çevreye Yönelik İnanç Ölçeği İle Türkiye En Önemli Çevre Sorunlarını Kentleşmeye Bağlı Çevresel Sorunlar Görenlerin Karşılaştırılmasına İlişkin Kruskall Wallis Testi

Ölçekler	Önem düzeyi	n	$\bar{X}$	SS	F	p
Çevreye Yönelik İnanç Ölçek Puanı	Çok önemli	40	3,88	0,58	0,352	0,839
	Orta önemli	12	3,80	0,24		
	Az önemli	8	3,88	0,47		

Türkiye en önemli çevre sorunlarını kentleşmeye bağlı çevresel sorunlar görenlere göre çevreye yönelik inanç ölçek puanı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmıştır ($p>0,05$). Bu durum, Türkiye'deki en önemli çevre sorunlarını kentleşmeye bağlı çevresel sorunlar olarak görenlerin çevreye yönelik duyarlılıklarının daha yüksek olduğu şeklinde yorumlanabilir.

6.3.10.11. Katılımcıların Çevreye Yönelik İnanç Ölçeği İle Türkiye En Önemli Çevre Sorunlarını Doğal Kaynakların Bilinçsiz Kullanımını Görenlerin Karşılaştırılması

Bu karşılaştırma, Tablo 6.48'deki gibi yapılabilir.

Tablo 6.48. Katılımcıların Çevreye Yönelik İnanç Ölçeği İle Türkiye En Önemli Çevre Sorunlarını Doğal Kaynakların Bilinçsiz Kullanımını Görenlerin Karşılaştırılmasına İlişkin Kruskal Wallis Testi

Ölçekler	Önem düzeyi	n	$\bar{X}$	SS	F	p
Çevreye Yönelik İnanç Ölçek Puanı	Çok önemli	40	3,90	0,27	1,126	0,570
	Orta önemli	12	3,80	0,48		
	Az önemli	8	3,99	0,71		

Türkiye en önemli çevre sorunlarını doğal kaynakların bilinçsiz kullanımını görenlere göre çevreye yönelik inanç ölçek puanı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmıştır ($p>0,05$). Bu durum, Türkiye'deki en önemli çevre sorunlarını doğal kaynakların bilinçsiz kullanımını olarak görenlerin çevreye yönelik duyarlılık seviyelerinin daha yüksek olduğu şeklinde yorumlanabilir.

6.3.10.12. Katılımcıların Çevreye Yönelik İnanç Ölçeği İle Kentinin En Önemli Çevre Sorunlarını Kentleşmeye Bağlı Çevresel Sorunlar Görenlerin Karşılaştırılması

Bu karşılaştırma, Tablo 6.49'daki gibi yapılabilir. Buna göre, kentinin en önemli çevre sorunlarını doğal kaynakların bilinçsiz kullanımını görenlere göre çevreye yönelik inanç ölçek puanı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmıştır ($p>0,05$).

Tablo 6. 4 Katılımcıların Çevreye Yönelik İnanç Ölçeği İle Kentinin En Önemli Çevre Sorunlarını Kentleşmeye Bağlı Çevresel Sorunlar Görenlerin Karşılaştırılmasına İlişkin Kruskal Wallis Testi

Ölçekler	Önem düzeyi	n	$\bar{X}$	SS	F	p
Çevreye Yönelik İnanç Ölçek Puanı	Çok önemli	40	3,77	0,53	2,802	0,246
	Orta önemli	12	3,89	0,46		
	Az önemli	8	4,07	0,47		

Bu durum, Kentinin en önemli çevre sorunlarını doğal kaynakların bilinçsiz kullanımını olarak görenlerin çevreye yönelik duyarlılık katsayılarının daha yüksek olduğu şeklinde yorumlanabilir.

6.3.10.13. Katılımcıların Çevreye Yönelik İnanç Ölçeği İle Kentinin En Önemli Çevre Sorunlarını Hava Kirliliği Görenlerin Karşılaştırılması

Bu karşılaştırma, Tablo 6.50'deki gibi yapılabilir.

Tablo 6. 50. Katılımcıların Çevreye Yönelik İnanç Ölçeği İle Kentinin En Önemli Çevre Sorunlarını Hava Kirliliği Görenlerin Karşılaştırılmasına İlişkin Kruskal Wallis Testi

Ölçekler	Önem düzeyi	n	$\bar{X}$	SS	F	p
Çevreye Yönelik İnanç Ölçek Puanı	Çok önemli	40	3,95	0,48	0,874	0,646
	Orta önemli	12	3,97	0,60		
	Az önemli	8	3,69	0,50		

Kentinin en önemli çevre sorunlarını hava kirliliği görenlere göre çevreye yönelik inanç ölçek puanı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmıştır ($p>0,05$). Bu durum, Kentinin en önemli çevre sorunlarını hava kirliliği olarak görenlerin çevreye yönelik duyarlılıklarının daha yüksek olduğu şeklinde yorumlanabilir.

6.3.11. Katılımcıların Kentsel Çevre Sorunları Ölçeğinin Demografik Özelliklerine Göre Karşılaştırılmasına İlişkin Bulgular

Katılımcıların, kentsel çevre sorunları ölçeği bulgularının, demografik özelliklerine göre karşılaştırılmasına ilişkin verilere aşağıda yer verilmiştir.

6.3.11.1. Katılımcıların Kentsel Çevre Sorunları Ölçeği İle Cinsiyet Değişkeninin Karşılaştırılması

Bu karşılaştırma, Tablo 6.51'deki gibi yapılabilir.

Tablo 6. 51. Katılımcıların Kentsel Çevre Sorunları Ölçeği İle Cinsiyet Değişkeninin Karşılaştırılmasına Yönelik T Testi

Ölçekler	Cinsiyet	n	$\bar{X}$	SS	t	p
Kentsel Çevre Sorunları Ölçek Puanı	Kadın	67	3,79	0,70	-0,581	0,563
	Erkek	20	3,90	0,82		

Cinsiyete, göre kentsel çevre sorunları ölçek puanı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmamıştır ($p>0,05$). Bu durum cinsiyetin kentsel çevre sorunlarına bakış açısını etkilemediğini ortaya koymaktadır.

6.3.11.2. Katılımcıların Kentsel Çevre Sorunları Ölçeği İle Yaş Değişkeninin Karşılaştırılması

Bu karşılaştırma, Tablo 6.52'deki gibi yapılabilir.

Tablo 6. 52. Katılımcıların Kentsel Çevre Sorunları Ölçeği İle Yaş Değişkeninin Karşılaştırılmasına İlişkin Kruskal Wallis Testi

Ölçekler	Yaş	n	$\bar{X}$	SS	F	p
Kentsel Çevre Sorunları Ölçek Puanı	26 - 35 Yaş	7	4,04	0,42	3,420	0,331
	36 - 45 Yaş	21	3,82	0,38		
	46 - 55 Yaş	41	3,76	0,99		
	56 ve Üzeri	18	3,82	0,37		

* $p<0,05$

Yaşa göre kentsel çevre sorunları ölçek puanı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmamıştır ($p>0,05$). Bu durum yaşı, kentsel çevre sorunlarına bakış açısını etkilemediğini ortaya koymaktadır.

6.3.11.3. Katılımcıların Kentsel Çevre Sorunları Ölçeği İle Meslek Değişkeninin Karşılaştırılması

Bu karşılaştırma, Tablo 6.53'teki gibi yapılabilir.

Tablo 6. 53. Katılımcıların Kentsel Çevre Sorunları Ölçeği İle Meslek Değişkeninin Karşılaştırılmasına İlişkin Kruskal Wallis Testi

Ölçekler	Meslek	n	$\bar{X}$	SS	F	p
Kentsel Çevre Sorunları Ölçek Puanı	Kamu çalışanı	49	3,65	0,88	4,820	0,090
	Serbest Meslek	32	4,00	0,39		
	Diğer	6	4,16	0,25		

Mesleklere göre kentsel çevre sorunları ölçek puanı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmamıştır ($p > 0,05$). Bu durum meslek faktörünün, kentsel çevre sorunlarına bakış açısını etkilemediğini ortaya koymaktadır.

6.3.11.4. Katılımcıların Kentsel Çevre Sorunları Ölçeği İle Eğitim Durumu Değişkeninin Karşılaştırılması

Bu karşılaştırma, Tablo 6.54'teki gibi yapılabilir.

Tablo 6. 54. Katılımcıların Kentsel Çevre Sorunları Ölçeği İle Eğitim Durumu Değişkeninin Karşılaştırılmasına İlişkin Kruskal Wallis Testi

Ölçekler	Eğitim Durumu	n	$\bar{X}$	SS	F	p
Kentsel Çevre Sorunları Ölçek Puanı	Ortaöğretim ve altı	6	3,80	0,34	0,838	0,400
	Lise	15	3,94	0,38		
	Lisans	52	3,73	0,87		
	Yüksek lisans	14	3,97	0,51		

Eğitim durumuna göre kentsel çevre sorunları ölçek puanı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmamıştır ($p > 0,05$). Bu durum, eğitimin kentsel çevre sorunlarına bakış açısını etkileyen parametreler arasında ilk sırada olmadığını ortaya koymaktadır.

6.3.11.5. Katılımcıların Kentsel Çevre Sorunları Ölçeği İle Görev Değişkeninin Karşılaştırılması

Bu karşılaştırma, Tablo 6.55'teki gibi yapılabilir.

Tablo 6. 55. Katılımcıların Kentsel Çevre Sorunları Ölçeği İle Görev Değişkeninin Karşılaştırılmasına İlişkin Kruskal Wallis Testi

Ölçekler	Görev	n	$\bar{X}$	SS	F	p
Kentsel Çevre Sorunları Ölçek Puanı	Şube müdür	23	3,71	0,41	2,386	0,496
	Daire başkanı	15	4,05	0,51		
	Meclis üyesi	39	3,97	0,53		
	Genel sekreter yardımcısı	10	3,66	0,66		

Görevlere göre kentsel çevre sorunları ölçek puanı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmamıştır ($p > 0,05$). Bu durum yapılan görevin, kentsel çevre sorunlarına bakış açısını etkileyen parametreler arasında ilk sırada olmadığını ortaya koymaktadır.

6.3.11.6. Katılımcıların Kentsel Çevre Sorunları Ölçeği İle Belediye Durumu Değişkeninin Karşılaştırılması

Bu karşılaştırma, Tablo 6.56'daki gibi yapılabilir.

Tablo 6. 56. Katılımcıların Kentsel Çevre Sorunları Ölçeği İle Belediye Durumu Değişkeninin Karşılaştırılmasına İlişkin Kruskal Wallis Testi

Ölçekler	Belediye	n	$\bar{X}$	SS	F	p
Kentsel Çevre Sorunları Ölçek Puanı	Adana	12	3,85	0,34	1,596	0,810
	Diyarbakır	5	3,32	1,26		
	İzmir	30	3,84	0,74		
	Kayseri	23	3,76	0,94		
	Kahramanmaraş	17	3,95	0,25		

**p<0,01

Belediyelere göre kentsel çevre sorunları ölçek puanı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmamıştır (p>0,05).

6.3.11.7. Katılımcıların Kentsel Çevre Sorunları Ölçeği İle Bölgelere Göre Karşılaştırılması

Bu karşılaştırma, Tablo 6.57'deki gibi yapılabilir.

Tablo 6. 57. Katılımcıların Kentsel Çevre Sorunları Ölçeği Bölgelere Göre Karşılaştırılmasına İlişkin Kruskal Wallis Testi

Ölçekler	Bölge	n	$\bar{X}$	SS	F	p
Kentsel Çevre Sorunları Ölçek Puanı	Akdeniz	29	3,56	0,82	5,760	0,066
	Güneydoğu	5	3,48	1,33		
	Ege	30	3,89	0,67		
	İç Anadolu	23	4,10	0,34		

Bölgelere göre kentsel çevre sorunları ölçek puanı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmamıştır (p>0,05). Bu durum coğrafi bölge faktörünün, kentsel çevre sorunlarına bakış açısını etkilemediğini ortaya koymaktadır.

6.3.11.8. Kentsel Çevre Sorunları Ölçeği İle Dünyadaki En Önemli Çevre Sorunlarını Doğal Kaynakların Bilinçsiz Kullanımı Görenlerin Karşılaştırılması

Bu karşılaştırma, Tablo 6.58'deki gibi yapılabilir.

Tablo 6. 58. Katılımcıların Kentsel Çevre Sorunları Ölçeği İle Dünyadaki En Önemli Çevre Sorunlarını Doğal Kaynakların Bilinçsiz Kullanımı Görenlerin Karşılaştırılmasına İlişkin Kruskal Wallis Testi

Ölçekler	Önem düzeyi	n	$\bar{X}$	SS	F	p
Kentsel Çevre Sorunları Ölçek Puanı	Çok önemli	26	3,55	1,00	2,936	0,230
	Orta önemli	17	3,79	0,75		
	Az önemli	17	3,94	0,56		

Dünyadaki en önemli çevre sorunlarını doğal kaynakların bilinçsiz kullanımı görenlere göre kentsel çevre sorunları ölçeği puanı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmıştır (p>0,05). Bu durum Dünyadaki en önemli çevre sorununu,

doğal kaynakların bilinçsiz kullanımı olarak görenlerin kentsel çevre sorunları konusunda da daha duyarlı oldukları şeklinde yorumlanabilir.

6.3.11.9. Katılımcıların Kentsel Çevre Sorunları Ölçeği İle Dünyadaki En Önemli Çevre Sorunlarını Küresel Isınma Görenlerin Karşılaştırılması

Bu karşılaştırma, Tablo 6.59'daki gibi yapılabilir.

Tablo 6. 59. Katılımcıların Kentsel Çevre Sorunları Ölçeği İle Dünyadaki En Önemli Çevre Sorunlarını Küresel Isınma Görenlerin Karşılaştırılmasına İlişkin Kruskal Wallis Testi

Ölçekler	Önem düzeyi	n	$\bar{X}$	SS	F	p
Kentsel Çevre Sorunları Ölçek Puanı	Çok önemli	29	3,98	0,33	0,340	0,844
	Orta önemli	16	3,85	0,88		
	Az önemli	15	3,60	1,07		

Dünyadaki en önemli çevre sorunlarını küresel ısınma görenlere göre kentsel çevre sorunları ölçek puanı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmıştır ($p>0,05$). Bu durum Dünyadaki en önemli çevre sorununu, küresel ısınma olarak görenlerin kentsel çevre sorunları konusunda da daha duyarlı oldukları şeklinde yorumlanabilir.

6.3.11.10. Türkiye'deki En Önemli Çevre Sorunlarını Kentleşmeye Bağlı Çevresel Sorunlar Olarak Görenlerin Karşılaştırılması

Bu karşılaştırma, Tablo 6.60'taki gibi yapılabilir.

Tablo 6. 60. Katılımcıların Kentsel Çevre Sorunları Ölçeği İle Türkiye'deki En Önemli Çevre Sorunlarını Kentleşmeye Bağlı Çevresel Sorunlar Görenlerin Karşılaştırılmasına İlişkin Kruskal Wallis Testi

Ölçekler	Önem düzeyi	n	$\bar{X}$	SS	F	p
Kentsel Çevre Sorunları Ölçek Puanı	Çok önemli	40	3,77	0,78	0,289	0,865
	Orta önemli	12	3,93	0,37		
	Az önemli	8	3,92	0,31		

Türkiye en önemli çevre sorunlarını kentleşmeye bağlı çevresel sorunlar görenlere göre kentsel çevre sorunları ölçek puanı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmıştır ($p>0,05$). Bu durum genel olarak kentsel çevre sorunları konusunda hassas olanların, Türkiye'deki kentsel çevre sorunlarına karşı da hassas oldukları biçiminde yorumlanabilir.

6.3.11.11. Katılımcıların Kentsel Çevre Sorunları Ölçeği İle Türkiye En Önemli Çevre Sorunlarını Doğal Kaynakların Bilinçsiz Kullanımını Görenlerin Karşılaştırılması

Bu karşılaştırma, Tablo 6.61'deki gibi yapılabilir

Tablo 6. 61. Katılımcıların Kentsel Çevre Sorunları Ölçeği İle Türkiye En Önemli Çevre Sorunlarını Doğal Kaynakların Bilinçsiz Kullanımını Görenlerin Karşılaştırılmasına İlişkin Kruskal Wallis Testi

Ölçekler	Önem düzeyi	n	$\bar{X}$	SS	F	p
Kentsel Çevre Sorunları	Çok önemli	40	3,97	0,38	1,589	0,452
Ölçek	Orta önemli	12	3,66	0,93		
Puanı	Az önemli	8	3,60	0,96		

Türkiye en önemli çevre sorunlarını doğal kaynakların bilinçsiz kullanımını görenlere göre kentsel çevre sorunları ölçek puanı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmıştır ($p>0,05$). Bu durum Türkiye'deki en önemli çevre sorununu doğal kaynakların bilinçsiz kullanımı olarak görenlerin kendi illerinin kentsel çevre sorunlarına karşı da hassas oldukları biçiminde yorumlanabilir.

6.3.11.12. Kentsel Çevre Sorunları Ölçeği İle Kentinin En Önemli Çevre Sorunlarını Kentleşmeye Bağlı Çevresel Sorunlar Görenlerin Karşılaştırılması

Bu karşılaştırma, Tablo 6.62'deki gibi yapılabilir. Kentinin en önemli çevre sorununu, doğal kaynakların bilinçsiz kullanımı olarak görenlere göre kentsel çevre sorunları ölçek puanı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmıştır ($p>0,05$).

Tablo 6. 62. Katılımcıların Kentsel Çevre Sorunları Ölçeği İle Kentinin En Önemli Çevre Sorunlarını Kentleşmeye Bağlı Çevresel Sorunlar Görenlerin Karşılaştırılmasına İlişkin Kruskal Wallis Testi

Ölçekler	Önem düzeyi	n	$\bar{X}$	SS	F	p
Kentsel Çevre Sorunları	Çok önemli	40	3,80	0,74	0,274	0,872
Ölçek	Orta önemli	12	3,86	0,40		
Puanı	Az önemli	8	3,95	0,18		

Bu durum Türkiye'deki en önemli çevre sorununu doğal kaynakların bilinçsiz kullanımı olarak görenlerin kendi illerinin kentsel çevre sorunlarına karşı da hassas oldukları biçiminde yorumlanabilir.

6.3.11.13. Katılımcıların Kentsel Çevre Sorunları Ölçeği İle Kentinin En Önemli Çevre Sorunlarını Hava Kirliliği Görenlerin Karşılaştırılması

Bu karşılaştırma, Tablo 6.63'teki gibi yapılabilir.

Tablo 6. 63. Katılımcıların Kentsel Çevre Sorunları Ölçeği İle Kentinin En Önemli Çevre Sorunlarını Hava Kirliliği Görenlerin Karşılaştırılmasına İlişkin Kruskal Wallis Testi

Ölçekler	Önem düzeyi	n	$\bar{X}$	SS	F	p
Kentsel Çevre Sorunları	Çok önemli	40	3,81	0,88	4,875	0,087
Ölçek	Orta önemli	12	4,24	0,25		
Puanı	Az önemli	8	3,92	0,41		

Kentinin en önemli çevre sorunlarını hava kirliliği görenlere göre kentsel çevre sorunları ölçek puanı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmıştır ($p>0,05$). Bu durum genel olarak hava kirliliği konusunda hassas olanların, illerindeki hava kirliliğine karşı da hassas oldukları biçiminde yorumlanabilir.

6.3.12. Katılımcıların Kentsel Çevre Sorunları Etkinlik Ölçeğinin Demografik Özelliklerine Göre Karşılaştırılmasına İlişkin Bulgular

Katılımcıların kentsel çevre sorunları etkinlik ölçeğinin demografik özelliklerine göre karşılaştırılmasına ilişkin bulgulara aşağıda yer verilmiştir.

6.3.12.1. Katılımcıların Kentsel Çevre Sorunları Etkinlik Ölçeği İle Cinsiyet Durumu Değişkeninin Karşılaştırılması

Bu karşılaştırma, Tablo 6.64'teki gibi yapılabilir. Buna göre, Cinsiyet durumu ile, büyükşehir belediyelerinin kentsel çevre sorunlarının çözümünde etkin olmalarının önünde mali sorunlar vardır önermesi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmamıştır ($p>0,05$).

Tablo 6. 64. Katılımcıların Kentsel Çevre Sorunları Etkinlik Ölçeği İle Cinsiyet Durumu Değişkeninin Karşılaştırılmasına Yönelik T Testi

Ölçekler	Cinsiyet	n	$\bar{X}$	SS	t	p
Mali Sorunu(Bütçe Darlığı)	Kadın	67	3,40	0,83	0,982	0,329
	Erkek	20	3,19	0,86		
Yönetim Sorunu(Merk. yön. ve ilçe bel.ile yaşanan sorunlar)	Kadın	67	3,47	0,68	0,11	0,912
	Erkek	20	3,45	0,65		
Hukuk Sorunu(Mevzuat sorunları)	Kadın	67	3,39	0,83	-1,400	0,165
	Erkek	20	3,67	0,58		
Katılım Sorunu	Kadın	67	3,15	0,58	0,042	0,115
	Erkek	20	3,34	0,54		

Cinsiyet durumu ile, büyükşehir belediyelerinin kentsel çevre sorunlarının çözümünde etkin olmalarının önünde merkezîyetçi yönetim anlayışından kaynaklanan sorunlar vardır önermesi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmamıştır ($p>0,05$).

Cinsiyet durumu ile, büyükşehir belediyelerinin kentsel çevre sorunlarının çözümünde etkin olmalarının önünde hukuki engeller vardır önermesi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmamıştır ($p>0,05$).

Cinsiyet durumu ile, büyükşehir belediyelerinin kentsel çevre sorunlarının çözümünde etkin olmalarının önünde katılıma ilişkin sorunlar vardır önermesi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmamıştır ($p>0,05$).

6.3.12.2. Katılımcıların Kentsel Çevre Sorunları Etkinlik Ölçeği İle Yaş Durumu Değişkeninin Karşılaştırılması

Bu karşılaştırma, Tablo 6.65'teki gibi yapılabilir.

Buna göre, Yaş gruplarına göre, büyükşehir belediyelerinin kentsel çevre sorunlarının çözümünde etkin olmalarının önünde mali sorunlar vardır önermesi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmamıştır ($p>0,05$).

Yaş gruplarına göre, büyükşehir belediyelerinin kentsel çevre sorunlarının çözümünde etkin olmalarının önünde merkezîyetçi yönetim anlayışından kaynaklanan sorunlar vardır önermesi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmamıştır ($p>0,05$).

Yaş gruplarına göre, büyükşehir belediyelerinin kentsel çevre sorunlarının çözümünde etkin olmalarının önünde hukuki engeller vardır önermesi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmamıştır ($p>0,05$).

Tablo 6. 65. Katılımcıların Kentsel Çevre Sorunları Etkinlik Ölçeği İle Yaş Durumu Değişkeninin Karşılaştırılmasına Yönelik Kruskal Wallis Testi

Ölçekler	Yaş	n	$\bar{X}$	SS	F	p
Mali Sorunlar(Bütçe Darlığı)	26 - 35 Yaş	7	2,86	0,88	4,051	0,256
	36 - 45 Yaş	21	3,50	0,59		
	46 - 55 Yaş	41	3,40	0,98		
	56 ve Üzeri	18	3,26	0,71		
Yönetim Sorunu(Merkeziyetçi yapı)	26 - 35 Yaş	7	3,44	0,61	1,903	0,593
	36 - 45 Yaş	21	3,59	0,57		
	46 - 55 Yaş	41	3,44	0,75		
	56 ve Üzeri	18	3,38	0,61		
Hukuk Sorunu(Mevzuat sorunları)	26 - 35 Yaş	7	3,29	1,03	3,039	0,386
	36 - 45 Yaş	21	3,69	0,60		
	46 - 55 Yaş	41	3,41	0,87		
	56 ve Üzeri	18	3,33	0,70		
Katılım Sorun	26 - 35 Yaş	7	3,02	0,59	3,407	0,213
	36 - 45 Yaş	21	3,33	0,44		
	46 - 55 Yaş	41	3,04	0,68		
	56 ve Üzeri	18	3,11	0,41		

Yaş gruplarına göre, büyükşehir belediyelerinin kentsel çevre sorunlarının çözümünde etkin olmalarının önünde katılıma ilişkin sorunlar vardır önermesi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmamıştır ($p>0,05$).

6.3.12.3. Katılımcıların Kentsel Çevre Sorunları Etkinlik Ölçeği İle Meslek Durumu Değişkeninin Karşılaştırılması

Bu karşılaştırma, Tablo 6.66'daki gibi yapılabilir.

Tablo 6. 66. Katılımcıların Kentsel Çevre Sorunları Etkinlik Ölçeği İle Meslek Durumu Değişkeninin Karşılaştırılmasına Yönelik Kruskal Wallis Testi

Ölçekler	Meslek	n	$\bar{X}$	SS	F	p
Mali Sorunlar(Bütçe Darlığı)	Kamu çalışanı	49	3,44	0,82	2,362	0,307
	Serbest Meslek	32	3,29	0,90		
	diğer	6	2,97	0,56		
Yönetim Sorunu(Merk. yön. ve ilçe bel.ile yaşanan sorunlar)	Kamu çalışanı	49	3,50	0,51	1,337	0,512
	Serbest Meslek	32	3,45	0,87		
	Diğer	6	3,22	0,60		
Hukuk Sorunu(Mevzuat sorunları)	Kamu çalışanı	49	3,47	0,82	0,997	0,308
	Serbest Meslek	32	3,47	0,80		
	Diğer	6	3,27	0,59		
Katılım Sorunu	Kamu çalışanı	49	3,11	0,48	1,386	0,412
	Serbest Meslek	32	3,24	0,53		
	Diğer	6	3,01	0,23		

Meslek durumu ile, büyükşehir belediyelerinin kentsel çevre sorunlarının çözümünde etkin olmalarının önünde mali sorunlar vardır önermesi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmamıştır ($p>0,05$).

Meslek durumu ile, büyükşehir belediyelerinin kentsel çevre sorunlarının çözümünde etkin olmalarının önünde merkeziyetçi yönetim anlayışından kaynaklanan

sorunlar vardır önermesi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmamıştır ($p>0,05$).

Meslek durumu ile, büyükşehir belediyelerinin kentsel çevre sorunlarının çözümünde etkin olmalarının önünde hukuki engeller vardır önermesi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmamıştır ($p>0,05$).

Meslek durumu ile, büyükşehir belediyelerinin kentsel çevre sorunlarının çözümünde etkin olmalarının önünde katılıma ilişkin sorunlar vardır önermesi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmamıştır ($p>0,05$).

6.3.12.4. Katılımcıların Kentsel Çevre Sorunları Etkinlik Ölçeği İle Eğitim Durumu Değişkeninin Karşılaştırılması

Bu karşılaştırma, Tablo 6.67'deki gibi yapılabilir.

Tablo 6. 67. Katılımcıların Kentsel Çevre Sorunları Etkinlik Ölçeği İle Eğitim Durumu Değişkeninin Karşılaştırılmasına Yönelik Kruskal Wallis Testi

Ölçekler	Eğitim Durumu	n	$\bar{X}$	SS	F	p
Mali Sorunlar(Bütçe Darlığı)	Ortaöğretim ve altı	6	2,93	0,74	2,172	0,538
	Lise	15	3,25	0,72		
	Lisans	52	3,38	0,86		
	Yüksek lisans	14	3,51	0,94		
Yönetim Sorunu(Merk. yön. ve ilçe bel.ile yaşanan sorunlar)	Ortaöğretim ve altı	6	3,72	0,35	2,865	0,413
	Lise	15	3,32	0,75		
	Lisans	52	3,41	0,70		
	Yüksek lisans	14	3,71	0,49		
Hukuk Sorunu(Mevzuat sorunları)	Ortaöğretim ve altı	6	3,00	1,15	4,635	0,201
	Lise	15	3,27	0,87		
	Lisans	52	3,46	0,75		
	Yüksek lisans	14	3,81	0,57		
Katılım Sorunu	Ortaöğretim ve altı	6	3,07	0,45	3,127	0,308
	Lise	15	3,08	0,61		
	Lisans	52	3,17	0,42		
	Yüksek lisans	14	3,23	0,74		

Eğitim durumuna göre, büyükşehir belediyelerinin kentsel çevre sorunlarının çözümünde etkin olmalarının önünde mali sorunlar vardır önermesi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmamıştır ($p>0,05$). Bu durum, eğitim düzeyinin büyükşehir belediyelerinin yaşadığı mali sorunlara bakış açısını etkilemediği şeklinde yorumlanabilir.

Eğitim durumuna göre, büyükşehir belediyelerinin kentsel çevre sorunlarının çözümünde etkin olmalarının önünde merkeziyetçi yönetim anlayışından kaynaklanan sorunlar vardır önermesi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmamıştır ($p>0,05$). Bu durum, eğitim düzeyinin büyükşehir belediyelerinin yaşadığı yönetsel sorunlara bakış açısını etkilemediği şeklinde yorumlanabilir.

Eğitim durumuna göre, büyükşehir belediyelerinin kentsel çevre sorunlarının çözümünde etkin olmalarının önünde hukuki engeller vardır önermesi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmamıştır ($p>0,05$). Bu durum, eğitim düzeyinin büyükşehir belediyelerinin yaşadığı mevzuat kaynaklı sorunlara bakış açısını etkilemediği şeklinde yorumlanabilir.

Eğitim durumuna göre, büyükşehir belediyelerinin kentsel çevre sorunlarının çözümünde etkin olmalarının önünde katılıma ilişkin sorunlar vardır önermesi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmamıştır ($p>0,05$). Bu durum, eğitim düzeyinin büyükşehir belediyelerinin yaşadığı katılıma ilişkin sorunlara bakış açısını etkilemediği şeklinde yorumlanabilir.

6.3.13. Katılımcıların Kentsel Çevre Sorunları Etkinlik Ölçeği İle Belediye Değişkeninin Karşılaştırılması

Bu karşılaştırma, Tablo 6.68'deki gibi yapılabilir.

Tablo 6. 68. Katılımcıların Kentsel Çevre Sorunları Etkinlik Ölçeği İle Belediye Değişkeninin Karşılaştırılmasına Yönelik Kruskal Wallis Testi

Ölçekler	Yaş	n	$\bar{X}$	SS	F	p
Mali Sorunlar(Bütçe Darlığı)	Adana	12	3,50	0,59	11,418	0,022*
	Diyarbakır	5	3,32	0,59		
	İzmir	30	3,25	0,91		
	Kayseri	23	3,71	0,94		
	Kahramanmaraş	17	2,94	0,60		
Yönetim Sorunu(Merk. yön. ve ilçe bel.ile yaşanan sorunlar)	Adana	12	3,43	0,58	3,283	0,512
	Diyarbakır	5	3,60	0,32		
	İzmir	30	3,47	0,74		
	Kayseri	23	3,58	0,65		
	Kahramanmaraş	17	3,27	0,69		
Hukuk Sorunu(Mevzuat sorunları)	Adana	12	3,67	0,72	10,020	0,040*
	Diyarbakır	5	3,68	0,23		
	İzmir	30	3,73	0,59		
	Kayseri	23	3,09	1,00		
	Kahramanmaraş	17	3,25	0,73		
Katılım Sorunu	Adana	12	3,35	0,36	5,966	0,202
	Diyarbakır	5	3,44	0,29		
	İzmir	30	3,27	0,66		
	Kayseri	23	3,32	0,55		
	Kahramanmaraş	17	3,01	0,57		

*p<0,05

Büyükşehir belediyelerine göre, kentsel çevre sorunlarının çözümünde engel teşkil eden mali engeller (sorunlar), idari yapıdan kaynaklanan engeller, mevzuattan kaynaklanan (hukuki) engeller ve katılıma ilişkin sorunlar bağlamında elde edilen bulgular yukarıdaki tabloda gösterilmiştir. Buna göre,bütçe imkânlarının yetersizliği gibi mali sorunlarla, büyükşehir belediyelerinin çevre sorunlarının çözümündeki etkin olabilmeleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki saptanmıştır (p=0,022; p<0,05). Kahramanmaraş belediyesinin kentsel çevre sorunları etkinlik ölçeği mali sorununun, Kayseri belediyesi (p=0,012) ve Adana belediyesine (p=0,029) göre düşük olması istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur (p<0,05). Diğer belediyeler arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık saptanmamıştır (p>0,05). Mali sorunlar beş belediyede de çevre sorunlarının çözülmesinde en önemli sorun kaynağını teşkil etmektedir. Gerçekten de sadece uygulanan anket sonuçları değil aynı zamanda ilgili belediyelerde gerçekleştirdiğimiz yüz yüze görüşmeler ve telefon görüşmeleri de bu gerçeğe işaret eder niteliktedir.

Çevre sorunlarının çözümü noktasında, mali sorunların en yüksek olduğu il Kayseri iken, mali sorunun en düşük olduğu il Kahramanmaraş olarak tespit edilmiştir.

Belediyelere göre, merkezi yönetim ile yaşanan sorunlar noktasında, iller arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmamıştır (p>0,05).

Belediyelere göre mevzuattan kaynaklanan sorunlar bakımından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmıştır (p=0,040; p<0,05). Burada, Kayseri belediyesinin kentsel çevre sorunları etkinlik ölçeği hukuk sorununun, izmir belediyesine göre düşük olması istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur (p=0,039; p<0,05). Bu durum İzmir Büyükşehir belediyesinde mevzuattan kaynaklanan engellerin

daha önemli görüldüğünü ortaya koymaktadır. Diğer belediyeler arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmamıştır ($p>0,05$).

Belediyelere göre genel etkinlik sorunu arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmamıştır ($p>0,05$).

6.3.14. Katılımcıların Kentsel Çevre Sorunları Etkinlik Ölçeği İle Görev Değişkeninin Karşılaştırılması

Bu karşılaştırma, Tablo 6.69'daki gibi yapılabilir.

Tablo 6. 69. Katılımcıların Kentsel Çevre Sorunları Etkinlik Ölçeği İle Görev Değişkeninin Karşılaştırılmasına İlişkin Kruskal Wallis Testi

Ölçekler	Görevi	n	$\bar{X}$	SS	t	p
Mali Sorunlar(Bütçe Darlığı)	Şube müdür	23	3,43	0,78	0,443	0,931
	Daire başkanı	15	3,24	0,90		
	Meclis üyesi	39	3,36	0,87		
	Genel sekreter yardımcısı	10	3,30	0,85		
Yönetim Sorunu(Merkeziyetçi Yapı)	Şube müdür	23	3,57	0,28	0,817	0,845
	Daire başkanı	15	3,61	0,35		
	Meclis üyesi	39	3,36	0,88		
	Genel sekreter yardımcısı	10	3,40	0,71		
Hukuk Sorunu(Mevzuat sorunları)	Şube müdür	23	3,83	0,42	9,502	0,023*
	Daire başkanı	15	2,93	1,02		
	Meclis üyesi	39	3,38	0,81		
	Genel sekreter yardımcısı	10	3,66	0,46		
Katılım Sorunu	Şube müdür	23	3,23	0,39	3,151	0,159
	Daire başkanı	15	3,11	0,56		
	Meclis üyesi	39	3,02	0,43		
	Genel sekreter yardımcısı	10	3,37	0,29		

* $p<0,05$

Yapılan göreve göre, çevre sorunlarının çözümünde karşılaşılan mali sorunlara bakış açısı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmamıştır ($p>0,05$).

Yapılan göreve göre, çevre sorunlarının çözümünde karşılaşılan merkezi yönetme yaşanan sorunlara bakış açısı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmamıştır ($p>0,05$).

Yapılan göreve göre, çevre sorunlarının çözümünde karşılaşılan hukuki sorunlar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmıştır ($p=0,023$; $p<0,05$). Daire başkanlarının kentsel çevre sorunları etkinlik ölçeği hukuk sorununun, şube müdürlerinden düşük çıkması istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($p=0,017$; $p<0,05$). Bu durum bu konuda şube müdürlerinin, daire başkanlarından daha hassas olduklarını ortaya koymaktadır. Diğer gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmamıştır ($p>0,05$).

Yapılan göreve göre, çevre sorunlarının çözümünde karşılaşılan katılıma ilişkin sorunlar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmamıştır ($p>0,05$).

6.3.15. Katılımcıların Kentsel Çevre Sorunları Etkinlik Ölçeği Bölgelere Göre Karşılaştırılması

Bu karşılaştırma, Tablo 6.70'deki gibi yapılabilir.

Tablo 6. 70. Katılımcıların Kentsel Çevre Sorunları Etkinlik Ölçeği İle Bölgelere Göre Karşılaştırılmasına İlişkin Kruskal Wallis Testi

Ölçekler	Bölge	n	$\bar{X}$	SS	t	p
Mali Sorunu(Bütçe Darlığı)	Akdeniz	29	3,36	0,79	2,279	0,435
	Güneydoğu	5	3,92	0,86		
	Ege	30	3,28	0,88		
	İç Anadolu	23	3,28	0,83		
Yönetim Sorunu(Merkeziyetçi Yapı)	Akdeniz	29	3,47	0,68	0,853	0,837
	Güneydoğu	5	3,57	0,18		
	Ege	30	3,41	0,59		
	İç Anadolu	23	3,49	0,80		
Hukuk Sorunu(Mevzuat sorunları)	Akdeniz	29	3,45	0,76	0,059	0,996
	Güneydoğu	5	3,36	1,40		
	Ege	30	3,52	0,79		
	İç Anadolu	23	3,45	0,71		
Katılım Sorunu	Akdeniz	29	3,25	0,60	1,224	0,747
	Güneydoğu	5	3,46	0,43		
	Ege	30	3,20	0,52		
	İç Anadolu	23	3,26	0,61		

Coğrafi bölgelere göre, büyükşehir belediyelerinin kentsel çevre sorunlarının çözümünde etkin olmalarının önünde mali sorunlar vardır önermesi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmamıştır ($p>0,05$).

Coğrafi bölgelere göre, büyükşehir belediyelerinin kentsel çevre sorunlarının çözümünde etkin olmalarının önünde merkeziyetçi yönetim anlayışından kaynaklanan sorunlar vardır önermesi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmamıştır ($p>0,05$).

Coğrafi bölgelere göre, büyükşehir belediyelerinin kentsel çevre sorunlarının çözümünde etkin olmalarının önünde hukuki engeller vardır önermesi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmamıştır ($p>0,05$).

Coğrafi bölgelere göre, büyükşehir belediyelerinin kentsel çevre sorunlarının çözümünde etkin olmalarının önünde katılıma ilişkin sorunlar vardır önermesi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmamıştır ($p>0,05$).

6.3.16. Katılımcıların Kentsel Çevre Sorunları Etkinlik Ölçeği İle Dünyadaki En Önemli Çevre Sorunlarını Doğal Kaynakların Bilinçsiz Kullanımı Görenlerin Karşılaştırılması

Dünyadaki en önemli çevre sorununu Doğal Kaynakların Bilinçsiz Kullanımı olarak görenlerin, kentsel çevre sorunları etkinlik ölçeği bağlamında bakış açıları istatistiksel olarak aşağıdaki gibi tespit edilmiştir:

Tablo 6. 71. Katılımcıların Kentsel Çevre Sorunları Etkinlik Ölçeği İle Dünyadaki En Önemli Çevre Sorunlarını Doğal Kaynakların Bilinçsiz Kullanımı Görenlerin Karşılaştırılmasına İlişkin Kruskal Wallis Testi

Ölçekler	Önem Derecesi	n	$\bar{X}$	SS	t	p
Mali Sorunu(Bütçe Darlığı)	Çok önemli	26	3,11	0,79	2,279	0,008* *
	Orta önemli	17	3,00	0,91		
	Az önemli	16	3,80	0,82		
Yönetim Sorunu(Merkeziyetçi Yapı)	Çok önemli	26	3,31	0,75	0,853	0,059
	Orta önemli	17	3,28	0,69		
	Az önemli	16	3,79	0,50		
Hukuk Sorunu(Mevzuat sorunları)	Çok önemli	26	3,32	0,95	0,059	0,228
	Orta önemli	17	3,48	0,87		
	Az önemli	16	3,73	0,64		
Katılım Sorunu	Çok önemli	26	3,10	0,58	1,224	0,009* *
	Orta önemli	17	3,05	0,68		
	Az önemli	16	3,60	0,45		

*p<0,01

Dünyadaki en önemli çevre sorununu doğal kaynakların bilinçsiz kullanımı olarak görenlerin kentsel çevre sorunlarının çözümünde mali sorunları önemli bir sorun kaynağı olarak gördükleri istatistiksel olarak tespit edilmiştir ($p=0,008$; $p<0,01$). Doğal kaynakların bilinçsiz kullanımını önemli bir çevre sorunu olarak görmeyenler kentsel çevre sorunlarının çözülmesinde mali kaynak kıtlığını da önemli bir sorun olarak görmemektedirler ($p=0,001$; $p<0,01$). Bu durum genel olarak, Dünyadaki çevre sorunlarına duyarsız kalan katılımcıların kentlerindeki çevre sorunlarına karşı ilgi ve duyarlılık düzeylerinin de düşük kaldığı şeklinde yorumlanabilir. Diğer gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmamıştır ($p>0,05$).

Dünyadaki en önemli çevre sorunlarını doğal kaynakların bilinçsiz kullanımı görenlere göre yönetim sorunu arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmamıştır ($p>0,05$).

Dünyadaki en önemli çevre sorunlarını doğal kaynakların bilinçsiz kullanımı görenlere göre hukuk sorunu arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmamıştır ($p>0,05$).

Dünyadaki en önemli çevre sorununu doğal kaynakların bilinçsiz kullanımı olarak görenlerin kentsel çevre sorunlarının çözümünde halkın katılımını önemli bir sorun kaynağı olarak gördükleri istatistiksel olarak tespit edilmiştir ($p=0,009$; $p<0,01$). Doğal kaynakların bilinçsiz kullanımını önemli bir çevre sorunu olarak görmeyenler kentsel çevre sorunlarının çözülmesinde halkın katılımını da önemli bir sorun olarak görmemektedirler ($p=0,001$; $p<0,01$). Bu durum genel olarak, Dünyadaki çevre sorunlarına duyarsız kalan katılımcıların kentlerindeki çevre sorunlarına karşı ilgi ve duyarlılık düzeylerinin de düşük kaldığı ve halkın çevre sorunlarına karşı olan bilinç ve katılım düzeyini çok fazla önemsemedikleri şeklinde yorumlanabilir. Diğer gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmamıştır ($p>0,05$).

6.3.17. Katılımcıların Kentsel Çevre Sorunları Etkinlik Ölçeği Dünyadaki En Önemli Çevre Sorunlarını Küresel Isınma Görenlerin Karşılaştırılması

Bu karşılaştırma, Tablo 6.72'deki gibi yapılabilir.

Tablo 6. 72. Katılımcıların Kentsel Çevre Sorunları Etkinlik Ölçeği İle Dünyadaki En Önemli Çevre Sorunlarını Küresel Isınma Görenlerin Karşılaştırılmasına İlişkin Kruskal Wallis Testi (*p<0,01)

Ölçekler	Önem Derecesi	n	$\bar{X}$	SS	t	p
Mali Sorunu(Bütçe Darlığı)	Çok önemli	29	3,53	0,71	2,279	0,006**
	Orta önemli	16	3,48	0,78		
	Az önemli	15	3,18	0,63		
Yönetim Sorunu(Merkeziyetçi Yapı)	Çok önemli	29	3,59	0,53	0,853	0,386
	Orta önemli	16	3,61	0,55		
	Az önemli	15	3,24	0,80		
Hukuk Sorunu(Mevzuat sorunları)	Çok önemli	29	3,69	0,70	0,059	0,076
	Orta önemli	16	3,18	0,76		
	Az önemli	15	3,69	0,59		
Katılım Sorunu	Çok önemli	29	3,41	0,43	1,224	0,363
	Orta önemli	16	3,28	0,52		
	Az önemli	15	3,15	0,54		

Dünyadaki en önemli çevre sorununu "Küresel ısınma" olarak görenlerin kentsel çevre sorunlarının çözümünde mali sorunları önemli bir sorun kaynağı olarak gördükleri istatistiksel olarak tespit edilmiştir (p=0,006; p<0,01). Bu durum genel olarak,"Küresel ısınmayı Dünyadaki en önemli çevre sorunu olarak gören katılımcıların, küresel ısınmanın en önemli nedenlerinden biri olan ve aynı zamanda önemli bir kentsel çevre sorunu olan "hava kirliliği" sorununun yerel yönetimler tarafından çözülebilmesinin ancak mali açıdan güçlü olmaları durumunda mümkün olabileceğini düşündükleri şeklinde yorumlanabilir.

Diğer parametreler açısından anlamlı bir istatistiki bulgu tespit edilememiştir (p>0,05).

6.3.18. Katılımcıların Kentsel Çevre Sorunları Etkinlik Ölçeği ile Türkiye'deki En Önemli Çevre Sorunlarını Kentleşmeye Bağlı Çevresel Sorunlar Görenlerin Karşılaştırılması

Türkiye'deki En Önemli Çevresorununu Kentleşmeye Bağlı Çevresel Sorunlarolarak görenlerin, kentsel çevre sorunları etkinlik ölçeği bağlamında bakış açıları istatistiksel olarak aşağıdaki gibi tespit edilmiştir:

Tablo 6. 73. Katılımcıların Kentsel Çevre Sorunları Etkinlik Ölçeği İle Türkiye En Önemli Çevre Sorunlarını Kentleşmeye Bağlı Çevresel Sorunlar Görenlerin Karşılaştırılmasına İlişkin Kruskal Wallis Testi

Ölçekler	Önem Derecesi	n	$\bar{X}$	SS	t	p
Mali Sorunu (Bütçe Darlığı)	Çok önemli	40	3,32	0,88	1,780	0,004**
	Orta önemli	12	3,18	0,64		
	Az önemli	8	3,57	0,77		
Yönetim Sorunu (Merkeziyetçi Yapı)	Çok önemli	40	3,41	0,65	0,226	0,893
	Orta önemli	12	3,45	0,63		
	Az önemli	8	3,27	0,77		
Hukuk Sorunu	Çok önemli	40	3,40	0,79	2,068	0,356

(Mevzuat sorunları)	Orta önemli	12	3,45	0,75	0,426	0,808
	Az önemli	8	3,62	0,76		
Katılım Sorunu	Çok önemli	40	3,21	0,59	0,426	0,808
	Orta önemli	12	3,21	0,48		
	Az önemli	8	3,24	0,70		

*p<0,01

Türkiye'deki en önemli çevre sorununu " kentleşmeye bağlı çevresel sorunlar" olarak görenlerin , "kentsel çevre sorunlarının çözümünde" en önemli engellerden birini "mali sorunlar- bütçe yetersizliği" olarak gördükleri istatistiksel olarak tespit edilmiştir. (p=0,004; p<0,01). Bu durum katılımcıların Türkiye'deki en önemli çevre sorununun " kentleşmeye bağlı çevresel sorunlar" olduğunu düşündükleri ve bu sorunların çözümünde büyükşehir belediyelerinin özellikle bütçe imkanlarının darlığı nedeniyle yetersiz kaldıklarını düşündükleri şeklinde yorumlanabilir. Gerçekten de araştırmamızın kapsamına giren büyükşehir belediyelerinin çevre koruma bütçelerinin toplam bütçeleri içindeki paylarına bakıldığında bu durum açıkça müşahade edilmektedir. Örneğin İzmir büyükşehir belediyesinin 2017 yılı faaliyet raporuna göre çevre koruma bütçesinin toplam bütçe içindeki payı sadece % 2.4'tür.

Türkiye en önemli çevre sorunlarını kentleşmeye bağlı çevresel sorunlar görenlere göre yönetim sorunu arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmamıştır (p>0,05).

Türkiye en önemli çevre sorunlarını kentleşmeye bağlı çevresel sorunlar görenlere göre hukuk sorunu arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmamıştır (p>0,05).

Türkiye en önemli çevre sorunlarını kentleşmeye bağlı çevresel sorunlar görenlere göre katılım sorunu arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmamıştır (p>0,05).

6.3.19. Katılımcıların Kentsel Çevre Sorunları Etkinlik Ölçeği ile Türkiye En Önemli Çevre Sorunlarını Doğal Kaynakların Bilinçsiz Kullanımını Görenlerin Karşılaştırılması

Bu karşılaştırma, Tablo 6.74'teki gibi yapılabilir.

Tablo 6. 74. Katılımcıların Kentsel Çevre Sorunları Etkinlik Ölçeği İle Türkiye En Önemli Çevre Sorunlarını Doğal Kaynakların Bilinçsiz Kullanımını Görenlerin Karşılaştırılmasına İlişkin Kruskal Wallis Testi

Ölçekler	Önem Derecesi	n	$\bar{X}$	SS	t	p
Mali Sorunu(Bütçe Darlığı)	Çok önemli	20	3,28	0,72	2,095	0,351
	Orta önemli	32	3,39	0,90		
	Az önemli	12	2,95	1,00		
Yönetim Sorunu(Merkeziyetçi Yapı)	Çok önemli	20	3,42	0,73	0,433	0,805
	Orta önemli	32	3,45	0,63		
	Az önemli	12	3,30	0,79		
Hukuk Sorunu(Mevzuat sorunları)	Çok önemli	20	3,56	0,73	0,888	0,641
	Orta önemli	32	3,44	0,90		
	Az önemli	12	3,48	0,61		
Katılım Sorunu	Çok önemli	20	3,23	0,52	0,674	0,714
	Orta önemli	32	3,26	0,57		
	Az önemli	12	3,06	0,77		

*p<0,01

Türkiye'deki en önemli çevre sorununu, doğal kaynakların bilinçsiz kullanımını görenlere göre, büyükşehir belediyelerinin kentsel çevre sorunlarının çözümünde etkin olmalarının önünde mali sorunlar vardır önermesi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmamıştır ($p>0,05$).

Türkiye'deki en önemli çevre sorununu, doğal kaynakların bilinçsiz kullanımını görenlere göre,, büyükşehir belediyelerinin kentsel çevre sorunlarının çözümünde etkin olmalarının önünde merkeziyetçi yönetim anlayışından kaynaklanan sorunlar vardır önermesi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmamıştır ($p>0,05$).

Türkiye'deki en önemli çevre sorununu, doğal kaynakların bilinçsiz kullanımını görenlere göre,, büyükşehir belediyelerinin kentsel çevre sorunlarının çözümünde etkin olmalarının önünde hukuki engeller vardır önermesi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmamıştır ($p>0,05$).

Türkiye'deki en önemli çevre sorununu, doğal kaynakların bilinçsiz kullanımını görenlere göre,, büyükşehir belediyelerinin kentsel çevre sorunlarının çözümünde etkin olmalarının önünde katılıma ilişkin sorunlar vardır önermesi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmamıştır ($p>0,05$).

6.3.20. Katılımcıların Kentsel Çevre Sorunları Etkinlik Ölçeği ile Kentinin En Önemli Çevre Sorunlarını Kentleşmeye Bağlı Çevresel Sorunlar Görenlerin Karşılaştırılması

Bu karşılaştırma, Tablo 6.75'teki gibi yapılabilir.

Tablo 6. 75. Katılımcıların Kentsel Çevre Sorunları Etkinlik Ölçeği İle Kentinin En Önemli Çevre Sorunlarını Kentleşmeye Bağlı Çevresel Sorunlar Görenlerin Karşılaştırılmasına İlişkin Kruskal Wallis Testi

Ölçekler	Önem Derecesi	N	$\bar{X}$	SS	t	p
Mali Sorunu(Bütçe Darlığı)	Çok önemli	46	3,34	0,81	3,137	0,208
	Orta önemli	13	2,87	0,86		
	Az önemli	9	3,26	0,80		
Yönetim Sorunu(Merkeziyetçi Yapı)	Çok önemli	46	3,38	0,68	0,008	0,996
	Orta önemli	13	3,42	0,64		
	Az önemli	9	3,48	0,30		
Hukuk Sorunu(Mevzuat sorunları)	Çok önemli	46	3,58	0,71	4,180	0,124
	Orta önemli	13	3,06	0,87		
	Az önemli	9	3,31	0,80		
Katılım Sorunu	Çok önemli	46	3,24	0,59	1,472	0,479
	Orta önemli	13	3,02	0,64		
	Az önemli	9	3,21	0,36		

* $p<0,01$

Kentinin en önemli çevre sorununu, kentleşmeye bağlı çevresel sorunlar görenlere göre, büyükşehir belediyelerinin kentsel çevre sorunlarının çözümünde etkin olmalarının önünde mali sorunlar vardır önermesi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmamıştır ($p>0,05$).

Kentinin en önemli çevre sorununu, kentleşmeye bağlı çevresel sorunlar görenlere göre, büyükşehir belediyelerinin kentsel çevre sorunlarının çözümünde etkin olmalarının önünde merkeziyetçi yönetim anlayışından kaynaklanan sorunlar vardır önermesi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmamıştır ($p>0,05$).

Kentinin en önemli çevre sorununu, kentleşmeye bağlı çevresel sorunlar görenlere göre, büyükşehir belediyelerinin kentsel çevre sorunlarının çözümünde etkin olmalarının önünde hukuki engeller vardır önermesi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmamıştır ($p>0,05$).

Kentinin en önemli çevre sorununu, kentleşmeye bağlı çevresel sorunlar görenlere göre, büyükşehir belediyelerinin kentsel çevre sorunlarının çözümünde etkin

olmalarının önünde katılıma ilişkin sorunlar vardır önermesi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmamıştır ($p>0,05$).

6.3.21. Katılımcıların Kentsel Çevre Sorunları Etkinlik Ölçeği ile Kentinin En Önemli Çevre Sorunlarını Hava Kirliliği Görenlerin Karşılaştırılması

Bu karşılaştırma, Tablo 6.76'daki gibi yapılabilir.

Tablo 6. 76. Katılımcıların Kentsel Çevre Sorunları Etkinlik Ölçeği İle Kentinin En Önemli Çevre Sorunlarını Hava Kirliliği Görenlerin Karşılaştırılmasına İlişkin Kruskal Wallis Testi

Ölçekler	Önem Derecesi	N	$\bar{X}$	SS	t	p
Mali Sorunu(Bütçe Darlığı)	Çok önemli	46	3,62	0,88	1,621	0,445
	Orta önemli	13	3,33	0,81		
	Az önemli	9	3,30	0,96		
Yönetim Sorunu(Merkeziyetçi Yapı)	Çok önemli	46	3,59	0,78	0,585	0,746
	Orta önemli	13	3,55	0,58		
	Az önemli	9	3,52	0,69		
Hukuk Sorunu(Mevzuat sorunları)	Çok önemli	46	3,25	0,91	0,726	0,696
	Orta önemli	13	3,28	0,76		
	Az önemli	9	3,46	0,84		
Katılım Sorunu	Çok önemli	46	3,33	0,54	0,357	0,837
	Orta önemli	13	3,25	0,49		
	Az önemli	9	3,27	0,57		

Kentinin en önemli çevre sorununu, hava kirliliği görenlere göre, büyükşehir belediyelerinin kentsel çevre sorunlarının çözümünde etkin olmalarının önünde mali sorunlar vardır önermesi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmamıştır ($p>0,05$).

Kentinin en önemli çevre sorununu, hava kirliliği görenlere göre, büyükşehir belediyelerinin kentsel çevre sorunlarının çözümünde etkin olmalarının önünde merkeziyetçi yönetim anlayışından kaynaklanan sorunlar vardır önermesi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmamıştır ($p>0,05$).

Kentinin en önemli çevre sorununu, hava kirliliği görenlere göre, büyükşehir belediyelerinin kentsel çevre sorunlarının çözümünde etkin olmalarının önünde hukuki engeller vardır önermesi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmamıştır ($p>0,05$).

Kentinin en önemli çevre sorununu, hava kirliliği görenlere göre, büyükşehir belediyelerinin kentsel çevre sorunlarının çözümünde etkin olmalarının önünde katılıma ilişkin sorunlar vardır önermesi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmamıştır ($p>0,05$).

6.3.22. Kentsel Çevre Sorunları Etkinlik Ölçeğinin Alt Boyutları Arasındaki İlişki

Kentsel çevre sorunları etkinlik ölçeğinin alt boyutları arasındaki ilişki Tablo 6.77'de gösterilmiştir.

Tablo 6. 77. Kentsel Çevre Sorunları Etkinlik Ölçeğinin Alt Boyutları Arasındaki İlişki

		Mali Sorunu	Yönetim Sorunu	Hukuk Sorunu	Katılım Sorunu
Mali Sorunu(Bütçe Darlığı)	r	1	-	-	
	p				
Yönetim Sorunu(Merkeziyetçi Yapı)	r	0,563	1	-	
	p	0,001**			
Hukuk Sorunu(Mevzuat)	r	0,328	0,309	1	

sorunları)	P	0,002**	0,004**		
Katılım Sorunu	r	0,317	0,321	0,209	1
	p	0,009**	0,003**	0,023*	

r= Pearson Correlation

**p<0,01

Mali sorunu ile yönetim sorunu arasında pozitif yönlü ilişki vardır, yani mali sorunlar arttıkça büyükşehir belediyelerinin merkezi yönetimle ve özellikle farklı siyasi partilerin yönetimindeki ilçe belediyeleri ile yaşadıkları sorunlar artmaktadır. Bu iki parametre arasında %56,3 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı ilişki görülmektedir (r=0,563; p=0,001; p<0,01).

Mali sorunu ile hukuk sorunu arasında pozitif yönlü bir ilişki saptanmıştır. Bu durum mevzuattan kaynaklanan sorunlar ve bu bağlamda 1982 Anayasasının 73.maddesi ve üniter devlet ilkesi gereğince yerel yönetimlere vergi koyma yetkisinin tanınmaması ve belediyelerin gelirlerinin çok büyük bir kısmının hala merkezi yönetimden gelmesinin mali açıdan belediyeleri zayıflattığı şeklinde yorumlanabilir. Bu iki parametre arasında %32,8 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı ilişki görülmektedir (r=0,328; p=0,002; p<0,01).

Yönetim sorunu ile hukuk sorunu arasında pozitif yönlü bir ilişki vardır. Bu durum büyükşehir belediyelerinin merkezi yönetimle ve özellikle farklı siyasi partilerin yönetimindeki ilçe belediyeleri ile yaşadıkları sorunların önemli bir kısmının yürürlükteki mevzuattan kaynaklandığı şeklinde yorumlanabilir. Bu iki parametre arasında %30,9 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı ilişki görülmektedir (r=0,309; p=0,004; p<0,01).

6.3.23. Belediyelere Göre Kentsel Çevre Sorunları Etkinlik Ölçeğinin Alt Boyutları Arasındaki İlişki

Belediyelere göre, kentsel çevre sorunları etkinlik ölçeğinin alt boyutları arasındaki ilişki Tablo 6.78'de gösterilmiştir

Tablo 6. 78. Belediyelere Göre Kentsel Çevre Sorunları Etkinlik Ölçeğinin Alt Boyutları Arasındaki İlişki

		Mali		Yönetim	
		r	p	r	p
Adana belediyesi	Mali	-	-	-	-
	Yönetim	0,228	0,476	-	-
	Hukuk	0,094	0,770	0,074	0,819
	Katılım	0,128	0,640	0,143	0,732
Diyarbakır belediyesi	Mali	-	-	-	-
	Yönetim	0,521	0,368	-	-
	Hukuk	0,429	0,471	0,852	0,067
	Katılım	0,329	0,356	0,601	0,097
İzmir belediyesi	Mali	-	-	-	-
	Yönetim	0,712	0,001**	-	-
	Hukuk	0,545	0,002**	0,470	0,009**
	Katılım	0,441	0,009**	0,520	0,011*
Kayseri belediyesi	Mali	-	-	-	-
	Yönetim	0,391	0,065	-	-
	Hukuk	0,340	0,112	0,134	0,543
	Katılım	0,279	0,094	0,203	0,459
Kahramanmaraş belediyesi	Mali	-	-	-	-
	Yönetim	0,674	0,003**	-	-
	Hukuk	0,834	0,001**	0,696	0,001**
	Katılım	0,431	0,009**	0,536	0,002**

r=Pearson Korelesyon

**p<0,01

6.3.23.1. Adana Büyükşehir Belediyesi

Büyükşehir belediyelerinin kentsel çevre sorunlarının çözümünde etkin olmalarının önünde mali sorunlar vardır önermesi ile merkezîyetçi yönetim sorunu arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki görülmemektedir ($p>0,05$).

Büyükşehir belediyelerinin kentsel çevre sorunlarının çözümünde etkin olmalarının önünde mali sorunlar vardır önermesi ile hukuk sorunu arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki görülmemektedir ($p>0,05$).

Büyükşehir belediyelerinin kentsel çevre sorunlarının çözümünde etkin olmalarının önünde mali sorunlar vardır önermesi ile katılım sorunu arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki görülmemektedir ($p>0,05$).

Yönetim sorunu ile hukuk sorunu arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki görülmemektedir ($p>0,05$).

Yönetim sorunu ile katılım sorunu arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki görülmemektedir ($p>0,05$).

6.3.23.2. Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi

Büyükşehir belediyelerinin kentsel çevre sorunlarının çözümünde etkin olmalarının önünde mali sorunlar vardır önermesi ile merkezîyetçi yönetim sorunu arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki görülmemektedir ($p>0,05$).

Büyükşehir belediyelerinin kentsel çevre sorunlarının çözümünde etkin olmalarının önünde mali sorunlar vardır önermesi ile hukuk sorunu arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki görülmemektedir ($p>0,05$).

Büyükşehir belediyelerinin kentsel çevre sorunlarının çözümünde etkin olmalarının önünde mali sorunlar vardır önermesi ile katılım sorunu arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki görülmemektedir ($p>0,05$).

Yönetim sorunu ile hukuk sorunu arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki görülmemektedir ($p>0,01$).

Yönetim sorunu ile katılım sorunu arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki görülmemektedir ($p>0,01$).

6.3.23.3. İzmir Büyükşehir Belediyesi

Çevre sorunlarının çözümünde karşılaşılan mali sorunlar ile merkezi yönetimle yaşanan sorunlar arasında pozitif yönlü bir ilişki vardır. Bunun anlamı bütçesel sorunların önemli bir nedeninin merkezi yönetimle yaşanan sorunlar olduğudur. Bu iki durum arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki görülmektedir ($r=0,712$; $p=0,001$; $p<0,01$). Bu durum, İzmir Büyükşehir Belediyesinin ana muhalafet partisi tarafından yönetilirken merkezi yönetimin AK Parti tarafından şekillendirilmesinin bir sonucudur.

Çevre sorunlarının çözümünde karşılaşılan mali sorunlar ile mevzuattan kaynaklı hukuki sorunlar arasında da pozitif yönlü bir ilişki vardır. Bunun anlamı hukuki sorunların mali yapıya da tesir ettiğidir. İstatistiksel olarak bu iki parametre arasında anlamlı bir ilişki görülmektedir ($r=0,545$; $p=0,002$; $p<0,01$).

İzmir'de, çevre sorunlarının çözümünde karşılaşılan mali sorunlar ile katılım sorunu arasında da pozitif yönlü bir ilişki vardır. Bütçe imkanlarının artması belediye tarafından halkın bilinçlendirilmesi ve katılımına dönük daha fazla kaynak aktarımında vesile olacak ve bu sorunun çözümüne katkıda bulunacaktır. Bu iki parametre arasında %44,1 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı ilişki görülmektedir ($r=0,441$; $p=0,009$; $p<0,01$).

Çevre sorunlarının çözümünde karşılaşılan hukuki sorunlar ile merkezi yönetimle yaşanan sorunlar arasında pozitif yönlü bir ilişki vardır. Bunun anlamı merkezi yönetimle yaşanan sorunlar arttıkça karşılaşılan hukuki sorunlarında arttığıdır. Bu iki parametre arasında %47,0 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı ilişki görülmektedir ($r=0,470$; $p=0,009$; $p<0,01$).

Çevre sorunlarının çözümünde karşılaşılan katılıma ilişkin sorunlar ile merkezi yönetimle yaşanan sorunlar arasında pozitif yönlü bir ilişki vardır. Merkezi yönetim ile olan sorunlar artarken, katılım sorunu da artmaktadır. Bu iki parametre arasında %52,0 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı ilişki görülmektedir ($r=0,520$; $p=0,011$; $p<0,05$).

6.3.23.4. Kayseri Büyükşehir Belediyesi

Büyükşehir belediyelerinin kentsel çevre sorunlarının çözümünde etkin olmalarının önünde mali sorunlar vardır önermesi ile merkeziyetçi yönetim sorunu arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki görülmemektedir ($p>0,05$).

Büyükşehir belediyelerinin kentsel çevre sorunlarının çözümünde etkin olmalarının önünde mali sorunlar vardır önermesi ile hukuk sorunu arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki görülmemektedir ($p>0,05$).

Büyükşehir belediyelerinin kentsel çevre sorunlarının çözümünde etkin olmalarının önünde mali sorunlar vardır önermesi ile katılım sorunu arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki görülmemektedir ($p>0,05$).

Yönetim sorunu ile hukuk sorunu arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki görülmemektedir ($p>0,01$).

Yönetim sorunu ile katılım sorunu arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki görülmemektedir ($p>0,01$).

6.3.23.5. Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi

Çevre sorunlarının çözümünde karşılaşılan mali sorunlar ile merkezi yönetimle yaşanan sorunlar arasında pozitif yönlü bir ilişki vardır. Bunun anlamı bütçesel sorunların önemli bir nedeninin merkezi yönetimle yaşanan sorunlar olduğudur. Bu iki durum arasında %67,4 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı ilişki görülmektedir ($r=0,674$; $p=0,003$; $p<0,01$).

Çevre sorunlarının çözümünde karşılaşılan mali sorunlar ile mevzuattan kaynaklı hukuki sorunlar arasında da pozitif yönlü bir ilişki vardır. Bunun anlamı hukuki sorunların mali yapıya da tesir ettiğidir. Bu iki parametre arasında %83,4 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı ilişki görülmektedir ($r=0,834$; $p=0,001$; $p<0,01$).

Çevre sorunlarının çözümünde karşılaşılan mali sorunlar ile katılım sorunu arasında da pozitif yönlü bir ilişki vardır. Bütçe imkanlarının artması belediye tarafından halkın bilinçlendirilmesi ve katılımına dönük daha fazla kaynak aktarımında vesile olacak ve bu sorunun çözümüne katkıda bulunacaktır. Bu iki parametre arasında %43,1 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı ilişki görülmektedir ($r=0,431$; $p=0,009$; $p<0,01$).

Çevre sorunlarının çözümünde karşılaşılan hukuki sorunlar ile merkezi yönetimle yaşanan sorunlar arasında pozitif yönlü bir ilişki vardır. Bunun anlamı merkezi yönetimle yaşanan sorunlar arttıkça karşılaşılan hukuki sorunlarında arttığıdır. Bu iki parametre arasında %69,6 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı ilişki görülmektedir ($r=0,696$; $p=0,001$; $p<0,01$).

Çevre sorunlarının çözümünde karşılaşılan katılıma ilişkin sorunlar ile merkezi yönetimle yaşanan sorunlar arasında pozitif yönlü bir ilişki vardır. Merkezi yönetim ile olan sorunlar artarken, katılım sorunu da artmaktadır. Bu iki parametre arasında %53,6 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı ilişki görülmektedir ($r=0,536$; $p=0,002$; $p<0,01$).

6.3.24. Hipotezlere İlişkin Bulgular

Araştırma kapsamında ana hipotez H1, ve alt hipotezlerden H1a, H1b , H1c, H1ç, H1d, H1e, H1g ve H 1h p değerleri $<0,05$ olduğu için kabul edilmiş, H1f hipotezi ise p değeri $>0,05$ olduğu için ret edilmiştir.

Tablo 6. 79. Hipotezlere İlişkin Bulgular

Hipotez	Tablo	Test Değeri	P Değeri
H 1 KABUL	6.20-6.21	3,244	0,020
H 1a KABUL	6.21-6.22	4,332	0,027
H 1b KABUL	6.21-6.22	2,475	0,030
H 1c KABUL	6.21-6.22	3,422	0,021
H 1ç KABUL	6.21-6.22	5,233	0,033
H 1d KABUL	19	2,494	0,015
H 1e KABUL	36	7,946	0,047
H 1f RET	57	4,875	0,087
H 1g KABUL	62	9,502	0,023
H 1h KABUL	63	11,418	0,022

Araştırmanın temel hipotezi "Türkiye'de Büyükşehir belediyeleri kentsel çevre sorunlarının çözümünde etkin değildir." şeklinde belirlenmiştir. Analiz sonuçlarına göre H1 temel hipotez için p değeri 0,020 olarak belirlenmiştir yani $p < 0,05$ 'tir. Bu sonuçlara göre araştırmanın temel hipotezi kabul edilmiştir. Bu sonuç Türkiye'de kentsel çevre sorunlarının çözümünde büyükşehir belediyelerinin etkin olmadıklarını ortaya koymaktadır.

H1a alt hipotezi, "Türkiye'de Büyükşehir belediyelerinin kentsel çevre sorunlarının çözümünde etkin olmalarının önünde idari (merkeziyetçi yapıdan kaynaklanan) engeller vardır." şeklindedir. H1a alt hipotezi için p değeri 0,27'dir. Burada $p < 0,05$ olduğu için H1a hipotezi kabul edilmiştir. Bu sonuç Türkiye'deki merkeziyetçi yönetim anlayışının yerel yönetimlerin manevra alanlarını daralttığını ve diğer birçok konuda olduğu gibi kentsel çevre sorunlarının çözümünde de Büyükşehir belediyelerinin etkinliğini zayıflatmış olduğunu göstermektedir.

H1b alt hipotezi "Büyükşehir belediyelerinin kentsel çevre sorunlarının çözümünde etkin olmalarının önünde hukuksal (mevzuattan kaynaklanan) engeller vardır." biçimindedir. Burada p değeri 0,030 dur yani $p < 0,05$ tir ve bu itibarla H1b alt hipotezi kabul edilmiştir.

H1c alt hipotezi "Büyükşehir belediyelerinin kentsel çevre sorunlarının çözümünde etkin olmalarının önünde katılıma ilişkin engeller vardır" yönündedir ve p değeri burada 0,21 olarak belirlenmiştir. Bunun anlamı $p < 0,05$ olduğu için bu alt hipotezinde kabul edildiğidir.

H1ç alt hipotezi "Büyükşehir belediyelerinin kentsel çevre sorunlarının çözümünde etkin olmalarının önünde mali engeller vardır." şeklindedir. Bu alt hipotez bağlamında p değeri 0,033 olarak saptanmıştır. Burada da $p < 0,05$ olduğu için bu alt hipotez de kabul edilmiştir yani Türkiye'de Büyükşehir belediyelerinin kentsel çevre sorunlarının çözümünde etkin olmalarının önündeki en önemli engellerden biri de mali engellerdir.

H1d alt hipotezi "Demografik özelliklere göre çevre sorunları tutum ölçeği puanları, anlamlı farklılık göstermektedir." şeklindedir ve p değeri 0,015'tir. P değeri 0,05'ten küçük olduğu için H1d alt hipotezi kabul edilmiştir yani demografik özellikler katılımcıların çevreye yönelik tutumlarını ve hassasiyetlerini etkilemektedir.

H1e alt hipotezi "Demografik özelliklere göre çevreye yönelik inanç ölçeği puanları, anlamlı farklılık göstermektedir." biçimindedir ve p değeri 0,047'dir. P değeri 0,05'ten küçük olduğu için bu alt hipotez kabul edilmiştir yani demografik özellikler katılımcıların çevreye yönelik inançları üzerinde belirleyici bir role sahiptir.

H1f alt hipotezi "Demografik özelliklere göre kentsel çevre sorunları ölçeği puanları, anlamlı farklılık göstermektedir." şeklindedir. Bu alt hipotez için p değeri 0,087 olarak saptanmıştır. P değeri 0,05'ten büyük olduğu için bu alt hipotez kabul edilmemiştir. Bu durum, katılımcıların demografik özelliklerinin kentsel çevre sorunlarına bakış açılarını etkilemediğini göstermektedir.

H1g alt hipotezi "Demografik özelliklere göre büyükşehir belediyeleri kentsel çevre sorunları etkinlik ölçeği puanları, anlamlı farklılık göstermektedir." şeklindedir ve p değeri 0,023 olarak saptanmıştır. Burada da $p < 0,05$ olduğu için alt hipotez kabul edilmiştir. Bu durum, katılımcıların demografik özelliklerinin kentsel çevre sorunları

etkinlik ölçeğindeki parametrelere bakış açıları üzerinde belirleyici olduğunu göstermektedir.

H1h alt hipotezi "Belediyelere göre büyükşehir belediyeleri kentsel çevre sorunları etkinlik ölçeği alt boyut puanları arasında anlamlı ilişki vardır." biçimindedir ve p değeri burada 0,022 olarak saptanmıştır. $P < 0,05$ olduğu için alt hipotez kabul edilmiştir.

6.4. Anketlerin Uygulanması Esnasında Katılımcılara Yöneltilen Sorulara Verilen Cevaplar Neticesinde Elde Edilen Veriler

Bu çalışma kapsamında, Adana, Kayseri, Kahramanmaraş, Diyarbakır ve İzmir büyükşehir belediyelerinde, araştırma konusunun örneklemini teşkil eden yetkililerden on üçü ile anketlerin uygulanması esnasında, tez konusuna ilişkin olarak yüz yüze görüşmeler de yapılmıştır. Görüşmelerde katılımcılara üç temel soru ve bu soruları destekleyen, görüşmenin akışına göre şekillenen tali nitelikli sorular yöneltilmiştir. Katılımcılara yöneltilen sorular şunlardır: 1- Sayın katılımcı, size göre İlinizin en önemli kentsel çevre sorunları nelerdir? 2- Bu kentsel çevre sorunlarının nedenleri nelerdir? 3-İlinizin kentsel çevre sorunlarının çözümüne yönelik düşünce ve önerileriniz nelerdir?

Yapılan görüşmeler neticesinde elde edilen veriler aşağıda aktarılmıştır.

6.4.1. Adana Büyükşehir Belediyesi

Adana Büyükşehir Belediyesi genel sekreter yardımcısı Sayın R. Pekar ile randevu alınarak 08.02.2018 tarihinde bir görüşme gerçekleştirilmiş daha sonra Çevre Koruma ve Kalite Kontrol Şube Müdürü O. İ. Davutluoğlu ile de bu çerçevede görüşülmüştür. Yapılan görüşmeler neticesinde Adana'nın en önemli çevre sorunları olarak, gürültü kirliliği, hava kirliliği, su kirliliği ve atık sorunları tespit edilmiştir (R. Pekar, Görüşme, 08 Şubat 2018). Nitekim Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığının 2019 yılı, "Türkiye İllere Göre Çevre Sorunları ve Öncelikleri Değerlendirme Raporunda'da" Adana iline ilişkin çevre sorunları arasında gürültü kirliliği birinci öncelikli sorun olarak belirtilmiştir.

Görüşmede Adana Büyükşehir Belediyesi başkanı Sayın Hüseyin Sözlü ile de görüşme talebi dile getirilmiş ancak başkanın iş yoğunluğu ve Hatay'da bir programının olması nedeni ile bu görüşme gerçekleştirilememiştir.

6.4.2. Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi

Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi, Çevre Koruma ve Kontrol Daire başkanı Sayın Ramazan Savaş ile 05.11.2018 tarihinde tez konumuz ile ilgili bir görüşme yapılmıştır. Görüşmede R. Savaş şu hususları dile getirmiştir: "Diyarbakır'ın en önemli kentsel çevre sorunu katı atıkların bertarafı sorunudur. Halihazırda ilimizde bir katı atık yönetim tesisi yoktur. Bu konuda daha önce ihalesi yapılan ve Sevindik Mahallesi'nde inşaatı planlanan, Büyükşehir, Bağlar, Yenişehir, Kayapınar, Sur, Dicle, Eğil, Ergani, Bismil, Hani ve Çınar Belediyeleri'nin katı atık sorununu çözecek tesis projesi yarım kalmıştır. Bu proje IPARD (Avrupa Birliği (AB) tarafından aday ve potansiyel aday ülkeleri desteklemek için oluşturulan bir projeydi fakat yarım kaldı. Biz mevcut yönetim olarak katı atık yönetimini çok önemsiyoruz. Mevcut şartlarda evsel ve endüstriyel katı atıkların ayrıştırmasını kaynağında yapamıyoruz. Çöp toplama araçları kağıt, cam, plastik vs hepsini birlikte topluyor, bu ekonomik açıdan da kayıplara neden oluyor. Büyükşehir Belediyesi'ne ait düzenli depolama alanı bulunmaması nedeniyle atıklar vahşi depolama yöntemiyle bertaraf ediliyor. Kentin modern bir katı atık depolama alanına sahip olmaması nedeniyle kentteki evsel nitelikli atıklar iptidai yöntemlerle bertaraf edilmektedir. Bunun bir sonucu olarak, çöp sorunu ve buna bağlı hava ve görüntü kirliliği oluşmaktadır. Daha önce yapımına başlanan katı atık yönetimi projesi yarım kaldığı için yaklaşık 140 milyon TL maliyetle yeniden bir katı atık

yönetim tesisinin inşaatına başladık. Bu proje devam etmektedir. Avrupa Birliği daha önce IPARD kapsamında desteklediği proje yarım kaldığı için desteğini çekmiştir. Bizim daire başkanlığı olarak yaklaşık bütçemiz 50 milyon TL civarındadır. Dolayısıyla böyle bir projeyi belediye olarak tek başımıza yapmamız çok zordur. Proje Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığımızın katkıları ile yapılmaktadır. Merkezi idarenin desteği olmadan yerel yönetimlerin bu tarz büyük projeleri tek başlarına yapmalarının maddi açıdan mümkün olmadığını düşünüyorum. IPARD projeleri ile ilgili bir dip not olarak şu hususu da dile getirmek isterim. Avrupa Birliği'nin desteklediği projelerin pek rantabl olmadığını düşünüyorum. Bunun iki nedeni var. Ben daha önce Ankara'da Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığında'da çalıştım. Orada da aynı şeyi gördüm. Birinci olarak AB destekli projelerin maliyetinin çok yüksek çıktığını düşünüyorum. Örneğin bizim kendi imkân ve iş adamlarımızla 100 milyon TL'ye mal edebileceğimiz bir proje IPARD kapsamında 200 milyona mal olmaktadır. Yani maliyeti çok yüksek çıkartıyorlar. İkinci olarak ta AB destekli (IPARD) projelerinde ihaleyi alacak konsorsiyumda bir AB firmasının olmasını şart koşuyorlar, kendi firmalarını kolladıklarını ve samimi olmadıklarını düşünüyorum.

Kentimizin bir diğer çevre sorunu gürültü kirliliğidir. Bu konuda yönetim olarak ilk defa biz kentin gürültü haritalarını çıkardık ve bu haritalara dayalı olarak 5 yıllık gürültü kirliliği eylem planı oluşturduk.

Hava kirliliği noktasında ilimiz çok kötü durumda değildir. Bunun en önemli nedeni ilde yaklaşık % 80 oranında doğal gazla geçilmiş olmasıdır. Fosil yakıt kullanım oranı % 20'ler civarındadır ve bu oranı daha da azaltmaya yönelik çalışmalarımız devam etmektedir. Yalnız ülkemizin birçok yerinde olduğu gibi ilimizde de anız yakılması sureti ile toprak kirliliğine ve hava kirliliğine neden olmaktadır bu sorununda özellikle eğitim yoluyla çözüleceğini düşünüyorum.

Su kirliliği ile ilgili olarak baktığımızda DSİ ile birlikte Dicle nehri yataklarını rehabilite ettik ve temizledik. İlimizde içme suyu kalitesi iyi durumdadır. Bu konuda çok fazla bir sorun yaşamadığımızı söyleyebilirim (R. Savaş, Görüşme , 05 Kasım 2018).

6.4.3. İzmir Büyükşehir Belediyesi

İzmir Büyükşehir Belediyesi Meclisi Çevre Komisyonu Başkanı araştırma kapsamında şu hususları dile getirmiştir: Kentsel çevre sorunlarının daha etkili bir biçimde çözümüne yönelik olarak;

1- Yerel yönetimler kanunu ile diğer kanunlar arasındaki uyumsuzluk giderilmelidir.

2- Hakimler ve savcılar çevreyi koruyan kanunların uygulanmasında, çevre ile ilgili davalarda farklı kararlar vermemelidir.

3- Büyükşehir Belediyelerinin aldığı her kararı, mimarlar odası gibi mesleki örgütler yargıya taşımamalı, aradaki koordinasyon sağlanmalıdır.

4- Hükümetler, farklı partilerden olan belediyelerin, ÇED raporu gibi çevre ile ilgili kararlarını zorluk çıkarmadan ve objektif olarak onaylamalıdır.

5- Çevre ile ilgili belediyelerin olumlu kararları iptal edilmemelidir.

Bir diğer İzmir Büyükşehir Belediyesi Meclisi Çevre Komisyonu üyesi de şu hususları ifade etmiştir: 1- Kentsel Çevre sorunlarının daha etkili bir biçimde çözümüne yönelik olarak; Sanayi tesislerinin, mutlaka yerleşim yerlerinin uzağında olması gerekir.

2- Elektrik enerji santralleri özellikle termik santraller çevreye zarar vermektedir bu nedenle enerji temininde yenilenebilir, rüzgar, güneş vb kaynakların kullanım oranı arttırılmalıdır.

3- Ozon tabakasını korumaya yönelik tedbirler arttırılmalıdır.

Bir başka İzmir Büyükşehir Belediyesi Meclisi Çevre Komisyonu üyesi, Kentsel Çevre sorunlarının daha etkili bir biçimde çözümüne yönelik olarak; Merkezi yönetimin, siyasi parti ayrımı gözetmeksizin, Büyükşehir Belediyelerine daha fazla destek vermesi gerektiği hususunu dile getirmiştir.

6.4.4. Kayseri Büyükşehir Belediyesi

Kayseri Büyükşehir Belediyesi, Çevre koruma ve kontrol daire başkanlığı, Çevre hizmetleri şube müdürü Sayın K.Kök ile 07 Mart 2018 tarihinde araştırma konumuz bağlamında Kayseri BSB' deki makamında bir görüşme gerçekleştirilmiştir. Görüşme neticesinde elde edilen veriler aşağıdaki gibidir:

"1- Sayın katılımcı, size göre Kayseri İlinin en önemli kentsel çevre sorunları nelerdir?

Cevap 1: Kayserinin en önemli çevre sorunlarının, trafik, gürültü kirliliği, hava kirliliği ve iklim değişikliği olduğunu düşünüyorum.

2- Bu kentsel çevre sorunlarının nedenleri nelerdir?

Cevap 2: İklim değişikliği esasen global bir sorundur, küresel düzeyde fosil yakıt kullanımının fazla olmasının ve hava kirliliğinin Dünya'da sera etkisi meydana getirdiğini ve bununla küresel ısınmaya neden olduğunu düşünüyorum. Bu süreç tabii olarak bizi de etkilemektedir.

3- Kayseri ilinin kentsel çevre sorunlarının çözümüne yönelik düşünce ve önerileriniz nelerdir?

Cevap 3: Toplu taşıma araçlarının kullanımının özendirilmesi gerekir, elektrikli Tramvay hatlarının genişletilerek yaygın hale getirilmesi gerekir, vatandaşların eğitilerek çevre konusunda, trafik konusunda bilgilendirilmeleri ve caydırıcı yaptırımların konulması gerekir.

Bunların dışında, genel olarak büyükşehir belediyelerine bağlı olarak, su ve kanalizasyon idareleri veya genel müdürlüklerine benzer şekilde, atık yönetimi genel müdürlükleri ya da idarelerinin kurulması gerekir. Etkin bir atık yönetimi kentsel çevre sorunlarının çözümü açısından çok önemlidir diye düşünüyorum.

Çevre bilinci konusunda Milli Eğitim Bakanlığı ile paydaşlık yapılarak, ilk ve orta eğitim birimlerinde zorunlu sürdürülebilir çevre eğitimi dersi müfredatı oluşturulması gerekir.

Yöneticilerin özellikle çevre ile ilgili görev alacakların bu konuda liyakat sahibi olmaları, çevre ve çevre mevzuatı konularında yeterli donanıma sahip olmaları gerekir."

Kayseri Büyükşehir Belediyesi Meclisi çevre komisyonunun, isminin verilmesini istemeyen bir üyesi ise konumuzla ilgili şu hususları dile getirmiştir: Kentsel çevre sorunlarının çözümüne yönelik genel olarak düşünce ve önerileriniz nelerdir?

"Cevap: Büyükşehir ve ilçe belediyeleri, özellikle çocuk ve gençlere yönelik olarak çevre eğitimi faaliyetlerini arttırmalıdır. Bu konuda sivil toplum örgütleri ile de işbirliği yapılarak genel olarak halka yönelikte çevre eğitimi faaliyetleri yapılmalıdır.

Doğal kaynakların sınırlı ve tükenen kaynaklar olduğu topluma iyi anlatılmalı ve tüketim kalıpları çevre ile barışık olacak şekilde yönlendirilmelidir.

Özellikle evlerde çöplerin ayrıştırılması, zararlı kimkanunilar yerine doğal ürünlerin kullanımının özendirilmesi, bu konuda özellikle ev hanımlarını bilinçlendirici faaliyetlerin yapılması gerekir.

Yerel yönetimlerin çevre kirliliği konusunda denetimlerinin arttırılması, cezai yaptırımların caydırıcı olması ve etkin bir biçimde uygulanması gerekir. Politik olarak çevre konusunda daha ileri adımlar atılarak bu konuda gereken kanuni düzenlemelerin yapılması gerekir, örneğin plastik poşet kullanımına kesinlikle kanunlarla engel olunması, geri dönüşüme destek veren kurumların ödülle teşvik edilmesi ve hatta bunun vatandaş bazında da uygulanması gerekir."

6.4.5. Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi

Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi, Çevre koruma ve kontrol daire başkanı Sayın S. Ata ile 11 Eylül 2018 tarihinde araştırma konumuz bağlamında Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesindeki makamında bir görüşme gerçekleştirilmiştir. Görüşme neticesinde elde edilen veriler aşağıdaki gibidir: "Öncelikle belirtmek isterim ki özellikle 6360 sayılı kanunla birlikte köylerin mahalleye

dönüşmesi ve hizmet alanının il sınırı olarak belirlenmesi, bizim büyükşehir belediyesi olarak sorumluluk alanımızı genişlettiğinden mali kaynak yetersizliği daha da önemli bir sorun haline gelmiştir. Özellikle çevre ile ilgili büyük proje ve yatırımların finansmanı tek başımıza bizim belediye olarak mali açıdan kaldıracabileceğimiz bir durum değildir. Bu konuda örnek olarak Kahramanmaraş Atıksu Arıtma Tesisleri Projesi gösterilebilir. Bu proje belediye olarak bizim tek başımıza mali olarak altından kalkamayacağımız kadar büyük bir projedir. Proje, Avrupa Birliği, Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı kapsamında yapılmış bir projedir ve maliyeti yaklaşık 19 milyon Avro'dur. Böyle bir maliyeti bizim belediye olarak tek başımıza karşılamamız takdir edersiniz ki çok zordur. Proje büyük oranda Avrupa Birliğinden sağlanan finansman ve Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığımızın destekleri ile gerçekleştirilmiştir" (Çevre Koruma Daire Başkanı, Görüşme, 11 Eylül 2018).

Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi Başkanı yüksek maliyetli ve çok önemli bir proje olan "Kahramanmaraş Atıksu Arıtma Projesi" ile ilgili olarak şunları dile getirmiştir: " Çevre sağlığımız için çok önemlidir. Kahramanmaraş'ımızın en önemli problemlerinden biri de atık su sorunuydu. Özellikle şehrin evsel atıkları Aksu Nehri'ne, Sır Barajı'na dökülmekteydi. Evlerimizdeki özellikle kimkanuni evsel atıkların Sır Barajına dökülmesi oradaki canlıların ölümüne sebep olmaktaydı. Bu itibarla bu tesisleri yaptık ve kentimizdeki atık su sorununu çözdük" (Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi Başkanı, Görüşme, 21 Temmuz 2018).

Kahramanmaraş Büyükşehir Belediye Meclisi Çevre Komisyonu üyesi olan bir katılımcı, Kentsel Çevre sorunlarının daha etkili bir biçimde çözümüne yönelik olarak şu hususları ifade etmiştir: 1- Çevre ile ilgili yaptırımlar caydırıcı olmalı, büyük cezalar içermelidir. Cezalardan elde edilen gelirler, çevre sorunlarının çözümüne harcanmalı başka yerde kullanılmamalıdır. 2- Fabrikaların filtreleme sistemleri daha sıkı denetlenmeli ve denetçiler sistematik olarak belirli periyotlarla değiştirilmelidir. 3- Su kaynaklarının analizleri sık sık yapılmalıdır.

4- Yeşil alanlar daha iyi korunmalı ve gerekirse sayım yapılarak bir sonraki yıl yeni dikilecek fidanlara telef olanlar da eklenerek uygulama devam ettirilmelidir.

5- En önemlisi çevre sorunlarının çözümünde insan unsuru çok önemli olduğu için, gerekirse ilk okuldan başlayarak çocuklarımıza temelden çevre bilinci aşılanmalıdır.

Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi Çevre Komisyonu üyesi olan bir başka katılımcı, Kentsel Çevre sorunlarının daha etkili bir biçimde çözümüne yönelik olarak şu hususları ifade etmiştir: 1- Hava kirliliği bağlamında toplu ulaşımın kullanılmasının artırılmasına yönelik düzenlemeler, teşvikler yapılmalıdır.

2- İmar planları güncellenirken, doğal yaşamı asgari etkileyecek şekilde bu yapılamalı, kayırmacılığa yer verilmemelidir.

3- Eğitim kurumlarında, özellikle ilk öğretim döneminde bilinçlendirme çalışmaları uygulamalı olarak ta (fidan dikimi vb.) yoğunlaştırılmalıdır.

Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi Çevre Komisyonu üyesi olan bir başka katılımcı da konu ile ilgili olarak şunları dile getirmiştir: " Öncelikle ülkemiz ve şehrimiz için önemli bir anket çalışması olmuş. Kentsel çevre sorunlarının çözümü noktasında, hepimizin yaşadığı bu çevrede, sadece Büyükşehir Belediyesi değil, ilin en yetkili mülki amirliği olan valilikte, Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı da daha aktif olmalıdır. Sivil toplum örgütleri de bu hususta taşın altına elini koymalı ve gerekirse bu konuda Üniversitemizin de desteği ile Kahramanmaraş'ta bir çalıştay düzenlenmelidir. Böyle önemli bir konuda okullarda öğrencileri bilgilendirici faaliyetler artırılmalıdır.

Mülakat sonuçlarına göre, bu çalışmanın kapsamına giren illerden, İzmir ve Diyarbakır'da birinci öncelikli çevre sorunu, atıklar (çöp sorunu) olarak belirtilirken, Kahramanmaraş ve Kayseri'de, hava kirliliği 1. öncelikli çevre sorunu olarak ifade edilmiştir. Diğer yandan Adana'da 1. öncelikli çevre sorunu ise gürültü kirliliğidir. Kahramanmaraş'ta doğal gaz kente gelmiş olmasına rağmen hava kirliliğine neden olan bir başka faktörün, konutların ısıtılmasında ve motorlu araçlarda kullanılan fosil yakıtlar olduğu ifade edilmiştir. Çalışmanın kapsamına giren bir diğer il Kayseri'de ise, hava kirliliğinin 1. öncelikli çevre sorunu olmasının sebepleri olarak; kenar yerleşim

bölgelerinde yoksulluğa bağlı olarak daha çok fosil yakıt kullanılması, ve kentin topoğrafik yapısına vurgu yapılmıştır.

7. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Türk kamu yönetimi örgütlenmesinde yerel yönetimlerin kuvvetlendirilmesini, özellikle mali ve idari açıdan geliştirilmesini, yerel kamu hizmetlerinde ve çevreye ilişkin faaliyetlerde etkinlik ve verimliliğin artırılmasını öngören yaklaşım son yıllarda daha belirgin bir hale gelmiş ve bu durum mevzuata da yansımıştır. 2004 tarih ve 5216 sayılı “Büyükşehir Belediyesi Kanunu”, 2005 tarih ve 5302 sayılı “İl Özel İdaresi Kanunu”, 2005 tarih ve 5355 sayılı “Belediye Birlikleri Kanunu” ile 2005 tarih ve 5393 sayılı “Belediye Kanunu” ve 2012 yılında çıkarılan 6360 sayılı kanun, söz konusu kanuni düzenlemelerin en başta gelenleridir. Dünyadaki gelişim trendlerine uygun olarak 2003 ten itibaren yapılan reformlar çerçevesinde Türkiye’de yerel yönetimlerin ve bu bağlamda büyükşehir belediyelerinin yetki, görev ve sorumlulukları artmıştır. Büyükşehir belediyelerinin hukukî statüsünü düzenlemek, hizmetlerin plânlı, programlı, etkin, verimli ve uyum içinde yürütülmesini sağlamak amacıyla 2004 yılında yürürlüğe giren 5216 sayılı kanunun 7.maddesi büyükşehir belediyelerine çevre ile ilgili geniş görev, yetki ve sorumluluklar getirmiştir. 6360 sayılı kanun ile benimsenen il mülki sınırı esası, teorik olarak büyükşehir belediyelerine verilen bu yetki ve sorumlulukların coğrafik olarak ta genişlemesi durumunu beraberinde getirmiştir.

İtici, iletili ve çekici nedenlere bağlı olarak şekillenen Türkiye’deki kentleşme sürecinin en önemli özelliklerinden biri, beraberinde önemli kentsel çevre sorunlarını da getirmiş olmasıdır. Ulaşım ve altyapı ve sorunlarından, hava ve su kirliliğine, toprak ve gürültü kirliliğinden, nitelikli konut sorununa varıncaya kadar geniş bir yelpazede ortaya çıkan kentsel çevre sorunları büyük ölçüde plansız kentleşme ve sanayileşmeden kaynaklanmaktadır.

Türkiye’de, özellikle büyük şehirlerde, hava, su, toprak kirliliği gibi temel çevre sorunlarının yanı sıra, özellikle birçok şehirde hala kara yolu ağırlıklı şehir içi trafik ağı ve şehir içindeki sanayi işletmelerinden kaynaklanan hava kirliliği, gürültü kirliliği, çöp sorunu gibi kentsel çevre sorunları yoğun olarak yaşanmaktadır.

Türkiye’de, 2020 yılı itibariyle 81 ilin 12’sinde kent içi raylı ulaşım sistemi bulunmaktadır. Büyükşehir belediyesi bulunan Toplam 30 ilden 12’sinde raylı sistem kullanılırken, 18 büyük şehirde henüz raylı sistem bulunmamaktadır. Bu durum ulaşımın fosil yakıtı dayalı kara yolu araçlarıyla yapılması sonucunu doğurmakta, hava kirliliği, gürültü kirliliği ve hatta su kirliliği gibi kentsel çevre sorunlarına zemin hazırlamaktadır. Metro ya da tramvay gibi raylı sistemlerin yapılması çok büyük maliyet getiren yatırımlardır. Bu tarz yatırımların mevcut mali koşullarda tek başına büyükşehir belediyeleri tarafından yapılabilmesi mümkün değildir. Nitekim araştırma (anket) sonuçlarına göre, katılımcıların % 80’i, Türkiye’de Büyükşehir Belediyelerinin kentsel çevre sorunlarının çözümünde yeteri kadar etkin olamamalarının nedeni olarak, bütçe yetersizliğini ileri sürmüşlerdir. Bu durum, araştırma kapsamında yapılan mülakatlarda da ilgililer tarafından sıklıkla dile getirilmiştir.

Bir başka sorun alanı, 6360 sayılı kanunla getirilen sistemdir. Kanunun genel gerekçesine bakıldığında, yerel yönetimlerde etkinlik ve verimliliği arttırmaya yönelik olarak daha geniş kapsamlı bir yaklaşımın getirilmeye çalışıldığı ifade edilebilir. Kanun, bir ilin sınırlarına giren çok fazla sayıda yerel yönetim biriminin ve özellikle verimsiz ve halkı politize olmuş belde belediyelerinin varlığının planlama ve koordinasyon sorunlarına yol açacağı ve hizmet kalitesinin düşeceği gerekçesinden hareketle çıkarılmıştır. Özellikle küçük ölçekli belediyelerin yeterli bütçeye sahip olmamaları nedeniyle, kentsel sorunlara çözüm üretmede yetersiz kaldıkları, verilen hizmetlerin kalitesinde de sorunların yaşandığı Kanunun çıkarılış gerekçeleri arasındadır. Ancak başlangıçta yalnızca İstanbul ve Kocaeli illerinde uygulanan, 6360 sayılı kanun ile birlikte 2014 yerel seçimlerinden itibaren, 30 büyükşehir belediyesinde uygulanmaya başlanan il mülki sınırları esası mevcut durumda özellikle Kayseri, Kahramanmaraş, Konya gibi toprakları geniş ve yerleşim yerleri şehir merkezine uzak mahalleler (köyler) bakımından büyükşehir belediyelerine mali açıdan yük getirdiği gibi zaman ve kaynak israfına da neden olmaktadır. Bu itibarla mahalleye dönüştürülen köylerin il merkezine çok uzak olduğu illerde kaynak israfını önleyecek çözümler geliştirilmelidir.

İfade etmek gerekir ki, bu çalışmanın konusu belirlenirken ilgili büyükşehir belediyelerinin, çevre koruma daire başkanları, şube müdürleri ve diğer ilgililerle yapılan görüşmeler, büyükşehir belediyelerinin çevre ile ilgili sorunların çözümünde yeterince etkin olamadıkları yönündeki ana hipotezin ortaya konmasında etkili olmuştur. Çalışma kapsamında büyükşehir belediyelerinin çevre ile ilgili konularda niçin yetersiz kaldıkları irdelenerek, hukuki (mevzuattan kaynaklanan), idari, katılıma ilişkin ve mali engeller baz alınarak büyükşehir belediyelerinin 5216 ve 6360 sayılı kanun sonrası çevre korumaya yönelik öngörülen amaçları yerine getirip getirmediğinin tespit edilmesi ve bu amaçlarının önündeki engellerin neler olduğunun belirlenerek beş büyükşehir belediyesi bağlamında bir analiz yapılmaya çalışılmıştır.

Yaşanılan kentsel çevre sorunları bağlamında, çalışma kapsamında ulaşılan bulgulara göre, İzmir ilinin birinci öncelikli çevre sorunu atık (çöp) sorunuken, ikinci sırada su kirliliği ve üçüncü sırada hava kirliliğinin yer aldığı görülmektedir. Adana ilinin öncelikli çevre sorunları sıralamasında hava ve su kirliliği ilk iki sırayı alırken atık (çöp) sorunu ise üçüncü sırada yer almaktadır. Kayseri'de ise en önemli çevre sorunu hava kirliliğidir. Çöp sorunu ikinci sırada yer alırken su kirliliği ise üçüncü sırada yer almaktadır. Diyarbakırda en önemli çevre sorunu ilde vahşi depolama yöntemi kullanıldığı için atık (çöp) sorunuken ikinci sırada çöplerin vahşi depolama yöntemi ile bertaraf edilmesinin de bir sonucu olarak çöp sularının yer altı ve yer üstü su havzalarına karışmasının da etkisiyle su kirliliği gelirken üçüncü sırada yine aynı etmenlere bağlı olarak toprak kirliliği yer almaktadır. Diyarbakırda hava kirliliği sorunu, doğal gaz kullanımının %80'e çıkarılarak, fosil yakıt kullanımının %20'lere düşürülmesinin bir sonucu olarak büyük oranda azaltılmıştır. Kahramanmaraş'ta da en önemli çevre sorunu özellikle kış aylarında yoğun fosil yakıt kullanımı ve şehrin topoğrafik yapısı ve coğrafi konumuna bağlı olarak hava kirliliğidir. Bu durum üzerinde motorlu taşıt sayısının fazla olmasının da etkisi vardır. Gerek motorlu taşıt sayısının fazla olması ver gerekse de sanayi tesislerinden kaynaklı olarak il de gürültü kirliliğinde önemli bir sorundur.

Çalışma kapsamına giren illerde yaşanan bu çevre sorunlarının çözümü noktasında, "Kentsel Çevre Sorunları Etkinlik Ölçeğine" ilişkin veriler incelendiğinde, "Türkiye'de Büyükşehir Belediyeleri kentsel çevre sorunlarının çözülmesinde yeterince etkin değildir." temel hipotezine katılımcıların çok büyük bir bölümü katıldıklarını ifade etmek suretiyle araştırmanın ana hipotezini destekler bir tablo ortaya koymuşlardır. Bu temel hipotezi destekleyecek şekilde "Türkiye'de Büyükşehir belediyelerinin kentsel çevre sorunlarının çözümünde yeterince etkin olmalarının önünde merkeziyetçi yapıdan kaynaklanan engeller vardır." önermesi de katılımcılardan destek görmüş, "Türkiye'de Büyükşehir belediyelerinin kentsel çevre sorunlarının çözümünde yeterince etkin olmalarının önünde mali engeller (bütçe ve kaynak yetersizliği) vardır önermesine ise katılımcıların tamamına yakın bir bölümü katıldıklarını belirterek, kentsel çevre sorunlarının çözümünde karşılaşılan mali engellere kuvvetli bir vurgu yapmışlardır. Gerçekten de gerek anket ve gerekse de mülakat çalışmaları sonucunda elde edilen verilere göre, özellikle su arıtma tesisi, katı atık tesisi gibi çok büyük mali kaynak gerektiren yatırımların sadece büyükşehir belediyeleri tarafından gerçekleştirmeleri çok güçtür. Bu tarz projeler için Büyükşehir belediyeleri merkezi yönetime ve Avrupa Birliği gibi oluşumlara muhtaç durumdadır. Büyükşehir belediyelerine daha fazla mali kaynak imkanı ve kendi gelirlerini temin imkanı sunularak bu bağımlılık ilişkisinin kırılması gerekir. Nitekim, "Büyükşehir belediyelerine gerekli anayasal düzenleme yapılarak çevre korumaya yönelik yeni vergiler koyma ve kaynak oluşturma yetkisi verilmelidir." önermesine verilen yoğun destek, "Çevre vergileri oranlarının kentsel çevre sorunlarının önlenmesinde yeterli olduğunu düşünüyorum" önermesine yapılan zayıf vurgu ve "Belediyelerin topladığı çevre temizlik vergileri çevre kirliliğini önlemede yetersizdir." önermesine verilen yine güçlü destek, çevre sorunlarının çözümünde büyükşehir belediyelerinin yaşadıkları mali sorunları vurgular niteliktedir. Katılımcıların önemli bir bölümü "Büyükşehir belediyeleri kent yaşamının beraberinde getirdiği çevre sorunlarını çözecek yeterli parasal kaynaklara sahiptir." önermesine katılmadıklarını beyan etmek suretiyle yine bu konuda yaşanan mali sorunlara güçlü bir vurgu yapmışlardır. Öte yandan, "Su faturası kapsamında alınan çevre ve temizlik

vergisi çevrenin korunması hedefine hizmet etmemektedir.” önermesine yapılan güçlü vurgu da yaşanan kaynak sorununu ortaya koymaktadır. Yani denilebilir ki belediye vergilerinin BŞB bütçeleri içinde belki yeni vergi türleri de konularak daha ağırlıklı bir hale getirilmesi gerekir. Üniter yapıyı zedelemeyecek şekilde belediyelere kendi mali kaynaklarını temin etme yetkisinin genişletilmesi de sorunun çözümüne yardımcı olacaktır.

Mevzuat noktasında bakıldığında, "Türkiye’de Büyükşehir belediyelerinin kentsel çevre sorunlarının çözümünde yeterince etkin olmalarının önünde hukuksal (mevzuattan kaynaklanan) engeller vardır." önermesine katılımcıların büyük oranda destek vermek suretiyle anayasal ve yasal olarak uygulanan başta idari vesayet denetimi olmak üzere yoğun denetimsel ve bürokratik engellerin büyükşehir belediyelerinin etkinliğini sınırladığına vurgu yapmışlardır. Nitekim, "Türkiye’deki çevre koruma mevzuatı çevrese sorunların çözümünde yetersizdir." önermesine ve "Büyükşehir belediyelerine kentsel çevre sorunlarının çözümünde daha fazla yetki verilmelidir." önermesine verilen yoğun desteklerde bu görüşe katkı sağlar niteliktedir. Buradan çıkarılabilecek sonuç, Büyükşehir belediyelerinde görev yapan kişilerin ağırlıklı olarak, kentsel çevre sorunlarının belediyeler tarafından daha etkin bir biçimde çözülebilmesi için, mevzuattan kaynaklı bürokratik engeller ve zaman kaybının azaltılabilmesine yönelik daha pratik kanuni düzenlemeler yapılması, belediyelerin çevre konusundaki yetkilerinin şu anki merkeziyetçi yapı kırılarak arttırılması yönünde bir fikre sahip olduklarıdır.

Çalışma kapsamına giren Büyükşehir belediyeleri bazında kentsel çevre sorunlarının çözülmesinde yaşanan mali sorunlarla ilgili bir durum tespiti de yapılmaya çalışılmıştır. Buna göre, Adana Büyükşehir Belediyesinde, katılımcıların tamamı "Türkiye’de Büyükşehir belediyelerinin kentsel çevre sorunlarının çözümünde yeterince etkin olmalarının önünde mali engeller (bütçe ve kaynak yetersizliği) vardır." önermesine " katılıyorum" cevabı vermişlerdir. Bu önermeye olumlu cevap verenlerin oranı Kahramanmaraş ve Kayseri Büyükşehir Belediyelerinde de oldukça yüksek iken, İzmir Büyükşehir Belediyesinde ise görece düşük kalmıştır. Bu durum neredeyse tüm büyükşehir belediyelerinde bütçe yetersizliğinin yani "parasızlığın", kentsel çevre sorunları ile mücadelede en önemli sorun kaynağı olarak görüldüğüne işaret etmektedir. Buradan çıkarılabilecek netice, Büyükşehir Belediyelerine sağlanan mali imkanların hem yaşanan kentsel çevre sorunlarının daha etkin bir biçimde çözülebilmesi ve hem de daha iyi kamu hizmeti sunulabilmesi adına arttırılması gerektiğidir.

Çalışma kapsamında ulaşılan önemli bir netice de 6360 sayılı kanunun uygulamaya geçmesiyle yaşanan sorunlara ilişkindir. Bu konuda, Kahramanmaraş büyükşehir belediyesi , çevre koruma ve kontrol dairesi başkanı, kendisi ile yapılan görüşmede 6360 sayılı kanunla birlikte köylerin mahalleye dönüşmesi ve hizmet alanının il sınırı olarak belirlenmesinin, büyükşehir belediyelerinin sorumluluk alanlarını genişlettiğinden mali kaynak yetersizliğini daha da derinleştirdiğini ifade ederek özellikle çevre ile ilgili büyük proje ve yatırımların finansmanının tek başına belediye tarafından yapılamayacağı hususunu Kahramanmaraş Atıksu Arıtma Tesisleri Projesini örnek göstererek ifade etmiştir. Büyükşehir Belediyelerinin mali açıdan güçlenecek bir biçimde kendi mali kaynaklarını oluşturabilmelerinin ve bu bağlamda belediye vergilerinin arttırılarak daha önemli bir kaynak haline getirilmeleri ve 6360 sayılı kanun ile getirilen il mülki sınırları esasının gözden geçirilerek kanunun "kaynak israfını önleme ve etkinlik ve verimliliği artırma" amaçlarına çok ta ulaşamadığı belediyelerin sevk ve idaresinde bulunan sorumluluk mevkiindeki kişilerin ifadelerinden ve pratikte yaşanan sorunlardan anlaşılmaktadır. Sorunun çözümü adına 6360 kapsamına giren illerde tüzel kişilikleri kaldırılarak tasfiye edilen il özel idareleri yeniden ihdas ve aktive edilerek özellikle il merkezine uzak ve mahalleye dönüştürülen köylere hizmetler bu kurumlar vasıtasıyla götürülebilir. 6360 sayılı kanun, il mülki sınırları içinde bulunan tüm yerleşmeleri büyükşehir belediyesinin ilçe ve mahalleleri olarak kabul ederek, bunların tamamını dolaylı olarak kentsel nitelikli yerleşimler olarak ta kabul etmiş olmaktadır. Oysa kanun kapsamındaki Sivas, Ordu, Kahramanmaraş gibi çok sayıdaki büyükşehir belediyesinin sınırları içindeki yerleşim birimlerinin büyük kısmı, sosyo-ekonomik göstergeler bakımından bugün hala kırsal

(köy) niteliklidir. Yani bu illerin durumu il mülki sınırları esasının 1985'te ilk olarak uygulandığı İstanbul ve İzmit illeri ile aynı değildir.

Özetle belirtmek gerekirse, il ölçeğinde uzmanlık ve geniş bütçe imkânları gerektiren, katı atık toplama ve dönüştürme, atık su arıtma, temiz içme suyu sağlama ve kanalizasyon gibi hizmetlerin ancak büyükşehir belediyeleri tarafından sunulabileceği düşünülebilir. Ancak belirtmek gerekir ki bu tarz hizmetler ilgili köy ya da belde belediyelerinin tüzel kişilikleri ve örgütleri kaldırılmadan da büyükşehir belediyeleri tarafından sunulabilir. Türkiye'de kentsel çevre sorunları esas olarak iki temel nedene dayalı bir biçimde ortaya çıkmaktadır. Bunlar sanayileşme ve bunun beraberinde getireceği istihdam imkânları ve buna bağlı olarak gelişen eğitim, sağlık gibi soso-kültürel olanaklar ve ikinci olarak bilinçsiz/çarpık kentleşmedir. 6360 sayılı kanun uygulamada hem, mahalleye dönüşen uzak yerlerdeki kırsal yerleşmelere hizmet götürme noktasında zaman, personel ve kaynak israfına neden olabilecek ve hem de bu alanlarda ortaya çıkabilecek muhtemel kentsel yapılaşmalar flora ve fauna yapısına zarar vererek bir çevresel tahribatı da beraberinde getirebilecektir.

Araştırma da ulaşılan başka bir sonuç ta, sanayi tesislerinin yerleşim yerleri dışına çıkarılmasının gerekliliği olmuştur. Bu konuda, katılımcıların tamamına yakını, "Hava kirliliğine neden olan fabrikaların kentsel alanların dışında ve uygun arazilerde konumlandırılması" düşüncesindedir. Nitekim bu durum, çalışma kapsamına giren illerden Kahramanmaraş'ta Kipaş Kağıt örneğinde olduğu gibi çevreyi ve insan sağlığını tehdit eden önemli bir sorun kaynağıdır. Sanayi tesisleri, en önemli kentsel çevre sorunlarından, hava kirliliğinin başlıca nedenlerinden birisidir.

Çalışmada ulaşılan bir başka bulugu da, çevre-ekonomi ikileminde çevrenin ikinci planda değerlendirildiğidir. Bu durum, gelecek nesillerin yaşayabilecekleri bir evlerinin (Dünya) olmaması gerçeğini de beraberinde getirmektedir. Nitekim son dönemlerde gerek ülkemizde ve gerekse de dünya genelinde küresel ısınmaya bağlı yaşanan anormal iklim olayları, seller, kuraklık, kıtlık, kutuplardaki buzullarda ortaya çıkan anormal erime vb. sorunlar konunun aciliyetini ve önemini ortaya koymaktadır.

Büyükşehir belediyelerine göre kentsel çevre sorunlarının çözülmesinde yaşanan hukuksal sorunlarla ilgili önermelere katılımcıların verdikleri cevaplar da çalışmamızın kapsamına giren belediyeler bazında değerlendirilmiştir. Bu noktada, Adana Büyükşehir Belediyesinde, katılımcıların çok büyük bir bölümü, "Türkiye'de Büyükşehir belediyelerinin kentsel çevre sorunlarının çözümünde yeterince etkin olmalarının önünde hukuksal (mevzuattan kaynaklanan) engeller." olduğunu düşünmektedirler. Adana'da katılımcıların yine çok büyük bir bölümü, "Türkiye'de çevre ile ilgili mevzuatın çevre ile alakalı sorunların çözümünde yetersiz." olduğunu düşünmektedirler. Diyarbakır Büyükşehir Belediyesinde, İzmir Büyükşehir Belediyesinde ve Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesinde'de yaklaşık olarak oranlar benzer seviyelerde tespit edilmiştir.

Ulaşılan bir diğer sonuç, kentsel çevre sorunlarının çözülmesinde katılıma ilişkin sorunların yaşandığıdır. Buna göre, Adana ve Kayseri Büyükşehir Belediyelerinde, katılımcıların büyük bir kısmı "Büyükşehir belediyelerinin kentsel çevre sorunlarının çözümünde yeterince etkin olmalarının önünde katılıma ilişkin engeller vardır." şeklinde görüş beyan ederken, bu oran, bir miktar daha düşük olmak şartıyla Diyarbakır ve İzmir Büyükşehir Belediyelerinde birbirine yakındır ve Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesinde ise yaklaşık üçte bir düzeyindedir. Bu sonuçlar çevre sorunlarının çözümüne halkın yeterince katkı sunmadıklarını ortaya koymaktadır. Özellikle gençlere yönelik eğitim faaliyetleriyle halkın çevre sorunları konusundaki bilinç ve hassasiyetinin artırılması çevre sorunlarının nihai olarak çözümü hususunda en önemli konulardan birini teşkil etmektedir.

Türkiye'de yaşanan kentsel çevre sorunlarının temelinde hane halklarının genel olarak çevre konusunda ve katı atıkların ayrıştırılarak atılması konusunda yeterli bilinç düzeyine sahip olmamaları gelmektedir. Bunun en önemli nedeni eğitim ve kültür eksikliğine bağlı olarak, bir bilinç ve hassasiyetin oluşturulamamış olmasıdır. Nitekim, araştırmaya katılanların kahir ekseriyeti, "Türkiye'de çevre yönünden en önemli problem; toplumda çevre bilincinin ve hassasiyetinin yeterince gelişmemiş olmasıdır." önermesine katıldıklarını beyan etmişlerdir. Bu nedenle etkin bir çevre ve atık

yönetiminin ilk adımı, mevcut çevre politikalarına yönelik olarak bir atık yönetim bilincinin oluşturulması ve bu bağlamda ilkokullardan itibaren konuya ilişkin eğitimlerin verilmesidir. Bu konuda öncelikli görev yerel yönetimlere ve doğal olarak nüfus yoğunluğunun yüksek olduğu büyükşehir belediyelerine düşmektedir. Büyükşehir belediyeleri bu konu da bir taraftan başta okullar olmak üzere vatandaşları bilinçlendirici çalışmalarını arttırmalı diğer taraftan gerek konutlara ve gerekse de şehrin ihtiyaç duyulan yerlerine yeterli sayıda, kağıt, cam, plastik ve elektronik atıklar için standartlara uygun atık konteynırları yerleştirmelidir.

Araştırma sonuçlarına göre, Türkiye’de yerel yönetimlerin ve özellikle Büyükşehir belediyelerinin çevre sorunlarının çözümüne yönelik olarak karşılaştıkları sorunlar ana hatlarıyla, yönetsel/örgütsel sorunlar, mali/ekonomik sorunlar (mali kaynakların yetersizliği) , hukuksal sorunlar ve katılıma ilişkin sorunlar olmak üzere dört temel grupta toplanabilir. Bu sorunların çözümüne yönelik olarak idari açıdan daha çok merkezi idarede bulunan çevre sorunlarının çözülmesi görevi yerel yönetimlere devredilmelidir. Özellikle büyük yerleşim birimlerinde ortaya çıkan çevre sorunlarının çözülebilmesi için AB fonları ve merkezi idare yardımlarına ek olarak yerel yönetimlere bu sorunlarla başa çıkabilecekleri yeni ekonomik kaynaklar sağlanmalıdır.

Türkiye’de yerel yönetim gelirleri, genel bütçe vergi gelirlerinden alınan paylara ve kendi elde ettikleri gelirlere dayanmaktadır. Merkezi yönetimin, yerel yönetimlere yardım yapmasında esas aldığı kriterlere bakıldığında; yerel yönetimlerin nüfus yoğunluğu, bulunduğu alanın coğrafi özellikleri, iklim koşulları, hizmet alanının genişliği ve gelişmişlik farklılıkları gibi birçok faktör dikkate alınmaktadır. Bu bağlamda, merkezi yönetim, yerel gelir oluşturma kapasitesi düşük, birim hizmet maliyetleri yüksek olan yerel yönetimleri korumak ve dengeli bir kalkınma anlayışı benimsemek için merkezi bütçeden kaynak aktararak duruma müdahil olmakta ve bu durum yerel yönetimleri mali açıdan merkeze bağımlı ve muhtaç kılmaktadır. Yerel yönetimlerin ve bu bağlamda büyükşehir belediyelerinin ağırlıklı olarak merkezi yönetim yardımlarına dayanan mali yapılarının gözden geçirilerek, yerel kaynaklara daha çok ağırlık verilen bir sisteme geçilmesi ve hatta belediyelere Anayasanın başta 73. Maddesi ve ilgili diğer maddeleri değiştirilerek kendi gelirlerini temin edebilmeleri adına var olan vergi toplama yetkilerine ilaveten vergi koyma yetkisi de tanınmalıdır. Bu durum, yerel sorunların ve bu çerçevede kentsel çevre sorunlarının çözümünde büyükşehir belediyelerini daha etkin ve verimli bir hale getirecektir. Nitekim araştırma bulguları da bu durumu destekler niteliktedir. Araştırmaya katılanların, yaklaşık % 80’lik bir kısmı, Türkiye’de Büyükşehir Belediyelerinin kentsel çevre sorunlarının çözümünde yeteri kadar etkin olamamalarının nedeni olarak, mali kaynak yetersizliğini ileri sürmüşlerdir. Sorun iki şekilde çözülebilir, ya merkezi yönetimin topladığı vergilerden belediyelere ayırdığı payı arttırması gerekir ki; 6360 sayılı kanun ile bu zaten yapılmıştır, ancak yerelde bu yeterli görülmemektedir; ya da merkezi idarenin gerekli kanuni ve Anayasal düzenlemeleri yaparak yerelde vergi koyma yetkisini kısmen veya tamamen belediyelere devretmesi gerekir.

Öte yandan özel sektör kuruluşları ve bu bağlamda şirketlerle sivil toplum örgütleri gibi diğer sosyal sektör organizasyonlarının da çevresel sorunların çözümüne daha etkin bir biçimde katılmaları da teşvik edilmelidir.

Büyükşehir belediyelerinin Avrupa Birliği fonlarından daha fazla ve etkin bir biçimde faydalanmalarını sağlayacak projeler geliştirilmeli ve belediyelerde bu konuyu bilen nitelikli personel istihdam edilmelidir.

Türkiye’de yerel yönetimlerle ilgili mevzuat, yerel yönetimlere, çevre ile ilgili önemli yetki ve sorumluluklar yüklemektedir. Ancak, günümüzde çevre sorunlarının geldiği seviye bu konuda daha köklü ve etkin çözümler üretilmesini gerektirmektedir. Bu bağlamda, yerel yönetim birimlerinin ve özellikle büyükşehir belediyelerinin çevre sorunlarının çözümü için etkili politikalar üreten, çevrenin bilinçli kullanımı, korunması ve geliştirilmesi gibi konularda hedefler belirleyen ve kararlar alan öncelikli kurumlar haline gelmeleri gerekmektedir. Yerel yönetimlerin çevre sorunları konusundahalkla ve sivil toplum örgütleri ile işbirliği yapmaları gerekmektedir. Yerel yönetim birimlerinin hizmet üretiminde kaynaklarını israf etmemeleri ve etkin kullanmalarına halkı da bu konuda bilinçlendirmeleri çevrenin korunması bakımından

faydalı sonuçlar olacaktır. Yerel yönetimlerin gelir kaynakları ile karar alma ve uygulamadaki serbestliklerinin artırılması da çevre alanındaki kabiliyetlerini artırıcı bir unsur teşkil edecektir. Bu bağlamda diğer birçok sorunun çözümünde olduğu gibi çevre sorunlarının da nihai çözümü de insanlarımızın eğitim ve kültür seviyelerinin artırılması suretiyle çevresel hassasiyetlerinin geliştirilmesinden geçmektedir. Unutulmamalıdır ki, zamanı ve mekânı kaliteli ve yaşanılabilir kılan temel unsur insandır.

KAYNAKLAR

- ABDULHAKİMOĞULLARI, E., SEZER, Ö. ve AKPINAR, M., 2011. "Küresel Ulusal ve Yerel Düzeyde Bir İnsan Hakkı Olarak Çevre Hakkının Gelişimi", Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı: 14, ss. 61-88.
- ACAR, A. (2019). Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı ve Türkiye'ye Yansımaları. BEÜ SBE Dergisi, 8(1), 277-293.
- ADIGÜZEL, Ş., (2019)., "Avrupa Konseyi Yerel Yönetimler Özerklik Şartı Çerçevesinde Büyükşehir-Bütünşehir Düzenlemeleri", Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi, Cilt 27, Sayı 4, s. 1-28
- AĞACAN, İ., (2014), Çevre Kirliliği Sorunları İle Mücadelelerde Türkiye'de Uygulanan Çevre Vergileri ve Çevre Vergisi Bilinci, Sakarya Üniversitesi SBE, Maliye ABD, Yüksek Lisans Tezi.
- AKAY, A. Ve KALDIRIM AKGÜN, F., 2014. "Türkiye'de Planlamada Dönüşüm Süreci: Çevre ve Koruma mı? Kentleşme ve Yapılaşma mı?", Amme İdaresi Dergisi, Cilt 47, Sayı 4, ss. 93-115
- AKGÜL, U., (2010). "Sürdürülebilir Kalkınma: Uygulamalı Antropolojinin Eylem Alanı", Antropoloji Dergisi, Sayı 24, ss. 133-164.
- AKMAN, Ç., (2019a). "Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde Yerel Yönetimler Yapbozu: Gelişmeler ve Öneriler", Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi-International Journal of Society Researches, Yıl Year : 9 Cilt Volume: 13 Sayı Issue : 19, ss. 2499-2532.
- AKMAN, Ç., (2019b). "Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde Politika Kurulları: Sosyal Politikalar Kurulu Üzerinden Bir Değerlendirme", Route Educational and Social Science Journal, 6(3), ss. 659-676.
- AKIN, M. ve AKIN, G., 2007. "Suyun Önemi, Türkiye'de Su Potansiyeli, Su Havzaları ve Su Kirliliği", Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi Sayı 47, ss. 105-118.
- AKIN, G., 2007. "Küresel Çevre Sorunları", Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 31, No 1, ss. 43-54.
- AKSU, G., 2014. "Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planında Çevreye İlişkin Düzenlemelerin Politik Kaynakları" Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2014, 5(2), ss. 2-13.
- ALICA, S. S., (2008), "Türkiye'de Çevre Yönetimi", Ankara Barosu Dergisi, Yıl: 66, Sayı: 1, Kış, Ankara. s. 241-251.
- ARIKAN, Y. Ve ÖZSOY G., 2008. A'dan Z'ye İklim Değişikliği Başucu Rehberi. Tuna Matbaacılık San. ve Tic. AŞ., Ankara, 127s.
- ARIKBOĞA, E., 2013. " Geçmişten Geleceğe Büyükşehir Belediye Modeli", yerel politikalar, ocak –haziran 2013, ss. 48-96.
- ARIKBOĞA, E., 2014. "Büyükşehir Belediye Meclislerindeki Temsil Adaletsizliğinin Coğrafi ve Siyasi Görünümleri", Marmara Üniversitesi Siyasi Bilimler Dergisi, Cilt 2, Sayı 2, ISSN 2147-6934, ss. 35-61.
- ARIKBOĞA, E., 2018. "Yerinden Yönetim ve Merkezileşmiş Büyükşehir Sisteminde Yetkilerin Dağıtılması", Marmara Üniversitesi Siyasi Bilimler Dergisi, Cilt 6, Sayı 1, ss. 1-34.
- ARSOVSKİ, S., KWİATKOWSKİ, M., LEWANDOWSKA, A., JORDANOVA PESHEVSKA, D., SOFESKA, E. and DYMİTROW, M. (2018)., "Can urban environmental problems be overcome? The case of Skopje—worlds most polluted city", Bulletin of Geography Socio-economic Series, 40(40), pp. 17–39.
- ASLANOĞLU, R.A., 2000. Kent, Kimlik ve Küreselleşme. Ezgi Kitabevi, Bursa 254s.
- AYDEMİR, İ., 2017. "Türkiye'de Çevre Bilinci Kapsamında Tıbbi Atık Üretim Süreçleri ve Yönetimi", Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yıl: 7 • Cilt: 7 • Sayı: 13, ss. 295-311.
- AYDIN A. H., 2011. Yönetim Bilimi, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 295s.
- AYDIN A. H., 2012. Kamu Yönetimine Giriş, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 424s.
- AYDOĞDU, M. ve GEZER, K., 2007. Çevre Bilimi, Anı Yayınları, Ankara, 236s.

- AYDOĞDU, İ.B., 2014. "Yerel ve Bölgesel Düzeyde Çevre Kirliliği Sorunları: Elazığ İli Örneği", Fırat Üniversitesi Harput Araştırmaları Dergisi Cilt: I, Sayı:1, ss.133-148.
- AYGEN, M., (2017). "Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı Üzerine Bir İnceleme: Türkiye Örneği", Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi, Cilt:5 •Sayı:10,ss.256-276.
- BBC, 13.11.2021, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-59096126>
- BAGDİDEN M. ve DEMİR E. (2010), "Küresel Isınmayla Mücadelede Türk Vergi Mevzuatı", ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 6, Sayı 12., ss.153-177.
- BAŞARAN, İ., (2007)., "Sağlıklı Kentler Kavramının Gelişiminde Sağlıklı Kentler Projesi", Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Cilt 9, Sayı: 3,ss.207-229.
- BAŞARAN İ., 2008. Kent ve Yerel Yönetim, Okutan Yayıncılık, İstanbul, 95s.
- BATAL, S., (2016). "Türkiye'de Yerel Yönetimlerin Görev Tanımında Yeni Bir Misyon: Kent Kültürü Kazandırma ve Kentlileşme", PARADOKS Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergisi, Cilt/Vol: 11, Özel Sayı/Special Issue, Page: 24-40.
- BATAL S., TUĞLU K. (2018). "Türkiye'de Yerel Yönetimlerin Çok Düzlemli Yönetişim ve Kent Diplomasisi Bakımından Değerlendirilmesi", Tesam Akademi Dergisi, Yerel Yönetimler Özel Sayısı, ss.189 - 214.
- BAYAZIT HAYTA, A., 2006. "Çevre Kirliliğinin Önlenmesinde Ailenin Yeri ve Önemi", Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD) Cilt 7, Sayı 2, ss . 359-376.
- BAYKAL, H.,veBAYKAL, T., 2008. "Küreselleşen Dünya'da Çevre Sorunları" Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt/Volume: 5 Sayı/Issue: 9, ss.1-17.
- BAYKAL, T., 2010. "Türkiye'de Çevre Yönetim Sisteminin Yerel Örgütlenmesi" Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Cilt/Volume: 7 Sayı/Issue: 13, ss. 476 - 492.
- BAYRAM H., DÖRTBUDAK Z., FİŞEKÇİ EVYAPAN F., KARGIN M. ve BÜLBÜL B., 2006. "Hava Kirliliğinin İnsan Sağlığına Etkileri, Dünyada, Ülkemizde ve Bölgemizde Hava Kirliliği Sorunu" Paneli Ardından. Dicle Tıp Dergisi, Cilt:33, Sayı:2, ss.105-112.
- BAYRAMOĞLU, E.,ÖZDEMİR İŞİK, B., DEMİREL, Ö., 2014. "Gürültü Kirliliğinin Kent Parklarına Etkisi ve Çözüm Önerileri: Trabzon Kenti Örneği" İnönü Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi, Cilt/Vol. 4 Sayı/No.9, ss. 35-42.
- BEKDEMİR, Ü , KOCAMAN, S , POLAT, S . 2014., "Yeni Büyükşehir Kanunu SonrasındaTürkiye'de Şehir Nüfusu veŞehir Yerleşmeleri". Doğu Coğrafya Dergisi, 19 (32), ss.277-297.
- BEKELE, H., 2005. Urbanization and Urban Sprawl, Department of Infrastructure Section of Building and Real Estate Economics Kungliga Tekniska Högskolan, Master of Science Thesis No. 294, 59p.
- BELLİ, A., (2016)., "Büyükşehirlerde Kent Konseyi Sorunsalı Üzerine Bir Alan Araştırması", Küresel İktisat ve İşletme Çalışmaları Dergisi, Cilt: 5, Sayı: 10, ss.01-23.
- BELLİ, A ve AYDIN A., (2016). "6360 Sayılı Kanun ile Kapatılan Belde Belediyelerinin Hizmette Etkinlik, Verimlilik ve Temsil Sorunsalı Üzerine Bir Alan Araştırması: Önsen Belediyesi Örneği", Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt:9, Sayı:43, ss.1698-1712.
- BELLİ, A. ve AYDIN, A., (2017a)., "Kent Kültürü Ve Kentlilik Bilincinin Oluşumunda Üniversitelerin Rolü: Mustafa Kemal Üniversitesi Örneği", Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 5, Sayı: 39, Ocak 2017, s. 422-434.
- BELLİ, A. ve AYDIN, A., (2017b)., "6360 Sayılı Kanun ve Yerelde Merkezileşme", International Journal of Social Science, 55, ss.401-413.

- BELLİ, A., (2017a). "Yerel Yönetimlerde Kadın Temsili ve Yerel Demokrasi", Yasama Dergisi, Sayı 31, ss.65-88.
- BELLİ, A., (2017b)., "Türk Yerel Yönetim Sisteminin Yerellik İlkesi Açısından Değerlendirilmesi", International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume, ss.75-92.
- BELLİ, A., (2019)., "Türkiye’de Sağlıklı Kentler ve Büyükşehir Belediyeleri Üzerine Karşılaştırmalı Bir Analiz", Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, Yıl: 9, Cilt:10, Sayı :17, ss.1930-1962.
- BENTLEY, M., (2013). " An ecological public health approach to understanding the relationships between sustainable urban environments, public health and social equity" Health Promotion International, Vol. 29 No. 3 pp 528-537.
- BİRCAN H., KARAGÖZ Y. ve KASAPOĞLU Y., 2003. "Ki-Kare ve Kolmogorov-Smirnov Uygunluk Testlerinin Simulasyon ile Elde Edilen Veriler Üzerinde Karşılaştırılması", C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 4, Sayı 1, ss.69-80.
- BİRİCİKOĞLU, H., ve DEMİROL DUYAR, D., 2015. "6360 Sayılı Kanun’nın Genişleyen Büyükşehir Belediyesi Hizmet Sınırının Etkinlik ve Verimliliğe Etkisi Bağlamında Değerlendirilmesi: Sakarya Büyükşehir Belediyesi Örneği", Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi , C.20, S.4, ss.369-393.
- BOUBEL R. W., FOX D. L., TURNER D. B. ve STERN A. C., 1994. Fundamentals of Air Pollution, Academic Pres, San Diego, California, 574 s.
- BOZKURT, Y., 2012.Çevre Sorunları ve Politikaları "Avrupa Birliği’ne Uyum Sürecinde Türkiye’de Çevre Politikalarının Dönüşümü", 2.Baskı, Ekin Yayınevi, Bursa, 258 s.
- BOZKURT, Ö., ERGUN, T. ve SEZEN, S.,1998.Kamu Yönetimi Sözlüğü, TODAİE Yayınları, No. 283, Ankara, 315 s.
- BUDAK, S., 2000. Avrupa Birliği ve Türk Çevre Politikası "Avrupa Topluluğu’nun Çevre Politikası ve Türkiye’nin Uyum Sorunu, Buke Yayınları, İstanbul, 487 s.
- BÜYÜKÖZTÜRK, Ş., 2002. " Faktör Analizi: Temel Kavramlar ve Ölçek Geliştirmede Kullanımı", Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi, Sayı: 32, ss.470-48.
- BROERE, W., (2016). "Urban undergroundspace: Solvingtheproblems of today’scities", Tunnelling and Underground Space Technology, 55, pp245–248.
- CARVALHO, O. G., 2001. "Sustainable Development: İs ItAchievableWithinTheExistingInternationalPoliticalEconomyContekxt?", Sustainable Development, Sust. Dev. 9 pp.61-73.
- CANDAN, H. ve KAZAK, G., (2019). "Mahalle Kültürü Kavramının Kentlilik Bilinci Üzerine Etkisi: Karaman Örneği", Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt: 12, Sayı: 66, ss.1049-1064
- CENGİZ GÖKÇE G. ve , BARIŞ M. E., 2015. "Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED)-Stratejik Çevresel Değerlendirme (SÇD) İlişkisi ve Peyzaj Planlama Sürecinde Stratejik Çevresel Değerlendirmenin Önemi" International Journal of Science Culture and Sport (IntJSCS) July 2015 :Special Issue 3, ISSN : 2148-1148, ss.782-792.
- CORTİNOVİS, C. and GENELETTİ, D., (2018). "Ecosystemservices in urban plans: What is there, and what is still needed for better decisions", Land Use Policy 70 , pp298–312.
- COŞKUN, O. ve ZAMAN, S. (2012). "Kentlere göç eden kırsal nüfusun kentsel uyumu ve kentleşme düzeyleri üzerine uygulamalı bir araştırma: Erzurum kenti örneği", Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, Cilt: 9 Sayı: 1, ss.1049-1062.
- ÇELEBİ ZENGİN, E., (2018). " Kent ve Kentleşme Sarmalında Türkiye", Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 20/1, ss.84-103.
- ÇELİK, M., 2018. "Türkiye’ de Yatırım Teşvikleri ve Yatırım Teşvik Sisteminin Etkinliği: Diyarbakır İli Örneği", Yüksek Lisans Tezi, Hasan Kalyoncu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.

- ÇELİKİYAY, H. ve TURGUT, S.R., (2011). “Avrupa Birliği Perspektifinde İstanbul Büyükşehir Belediyesi’nin Yönetişim Dinamikleri”, Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, C. 13, S. 3, s. 25-56.
- ÇEPEL, N., 1984. “Ekosistem Kavramı ve Ekosistem Amenajmanı”, İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi, Seri B, Cilt 34, Sayı 2, ss.21-31.
- ÇETİN, S., 2009. “Yerel Yönetim Birimi Olarak Türkiye’de İl Özel İdareleri”, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı 25, ss.249-258.
- ÇINAR, Ö. (Ed.), 2008. Çevre Kirliliği ve Kontrolü, Nobel Yayın Dağıtım, Ostim-Ankara, 201s.
- ÇINAR, T., ÇİNER, C.U. ve ZENGİN, O., 2009. Büyükşehir Yönetimi Bütünleştirme Süreci, Todaie Yayın No:352, Ankara 335s.
- ÇOBAN, A. Ve KILIÇ, S., 2009. “Türkiye’de Yerel Yönetimlerin Çevreye Yönelik Politikaları: Konya Selçuklu Belediyesi Selkap Örneği”, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, sayı22, ss.117-130.
- ÇOBAN A. ve YÜCEL, M., 2018. "Kent Planlamasında Ekosistem Hizmetlerinin Rolü", Düzce Üniversitesi Bilim ve Teknoloji Dergisi, 6, ss. 444-454.
- ÇOKGEZEN, J., 2007. “Avrupa Birliği Çevre Politikası ve Türkiye”, Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, Cilt XXIII Sayı:2,ss.91-115.
- ÇONDUR F. ve CÖMERTLER N., 2010. “Çevre Kirliliği ve Yoksulluk İlişkisi: Büyük Menderes Havzası Örneği” Ekonomi Bilimleri Dergisi Cilt 2, Sayı 2, ss.65-72.
- ÇOPUROĞLU, M.A., 2017. "Büyükşehir Belediye Sınırları İçinde Yer Alan Kırsal Yerleşmelerin Sorunları Üzerine Bir Değerlendirme", Süleyman Demirel Üniversitesi Mimarlık Bilimleri ve Uygulamaları Dergisi, Cilt 2, Sayı 2, ss. 18-32.
- DEMİR, K. ve ÇABUK, S., 2010. “Türkiye’de Metropoliten Kentlerin Nüfus Gelişimi”, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Sayı: 28, ss.193-215.
- DEMİR, K. A., 2019. “Kent Yönetiminde Değişim Algısı: Yerel Yönetişim Kapsamında Bir Değerlendirme ve Yerleşen Yönetişim Uygulaması”, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Cilt 74, ss. 193 – 218.
- DEMİRAL, B., 2000. “Türkiye Belediyelerinin Çevre Politikaları”, Trakya Üniversitesi Dergisi Sosyal Bilimler C Serisi. 1 (1), ss.19-25.
- DEMİRCİ, M., (2015). "Kentsel İklim Değişikliği Yönetimi", Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı: 46, ss. 75-100.
- DEMİRER, M.A., 1992. Ekopolitika, Anahtar Kitaplar Yayınevi, Çemberlitaş-İstanbul, 215s.
- DENİZ, M.H., 2009. “Sanayileşme Perspektifinden kentleşme ve Çevre”, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü Coğrafya Dergisi, Sayı 19, ss. 95-105.
- DENİZ, T., 2013. “Kentleşme, Yerel Gündem 21 ve Kent Konseyleri” Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 8/12, pp. 391-402.
- DERVİŞOĞLU, S., MENZEL, S., SORAN, H., ve BÖGEHOLZ, S., (2009). “Değerler, İnançlar ve Problem Algısının Biyolojik Çeşitliliği Korumaya Yönelik Kişisel Normlara Etkisi” Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi (H. U. Journal of Education), Sayı 37, ss. 50-59.
- DOCIU, M. and DUNARINTU, A., (2012)., " The Socio-Economic Impact of Urbanization", International Journal of Academic Research in Accounting, Finance and Management Sciences Volume 2, Special Issue 1, pp. 47-52.
- DODMAN, D., (2009). "Blaming cities for climate change? An analysis of urban greenhouse gas emissions inventories", Environment & Urbanization, International Institute for Environment and Development (IIED). 185 Vol 21(1), pp185–201.
- DOĞAN, B. B. ve ÇELİK, M.Y., 2012. “Diyarbakır’daki Kentsel Yoksulluğun Ana Bileşen Analizi Dâhilinde Değerlendirilmesi”, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt17, Sayı 3, ss.129-162.

- DUNLAP R. E. and ANDREW K. JORGENSON 2012. "Environmental problems" TheWiley-Blackwell Encyclopedia of Globalization, First Edition. Editedby George Ritzer. © Blackwell Publishing Ltd. Published
- DURGUTER, H., 2012. "Kent Modelleri Ve Sürdürülebilir Kent Yönetimi", Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, 7 (3), ss. 1053-1065.
- DURŞUN, H., 2007. "Belediye Dizgesine Getirilen Yeniliklere Genel Bir Bakış", TBB Dergisi, Sayı 70, ss.359-426.
- ELLIOTT J., 2006. An Introduction to Sustainable Development, Routledge, USA, s. 283,
- EMİNİ, F.T., (2009), " Türkiye’de Yerel Yönetimler Reformunun İç ve Dış Dinamikleri", YÖNETİM VE EKONOMİ, Cilt:16 Sayı:2, ss.31-48.
- ENGELS F., 2010. Doğanın Diyalektiği, Sol Yayınları, Kızılay-Ankara 9.Baskı Çeviren: Arif Gelen, 415s.
- ENGİN, E. ve EKER Akgöz, B., 2013. "Sürdürülebilir Kalkınma ve Kurumsal Sürdürülebilirlik Çerçevesinde Kurumsal Sosyal Sorumluluk Kavramının Değerlendirilmesi" Selçuk İletişim Dergisi, Cilt 8, Sayı 1, ss.85-94.
- ERAT, V., (2016), "Yerel İdare Birimi Olarak Köyler ve 6360 Sayılı Kanunun Etkileri", BEU AKADEMİK İZDÜŞÜM/Academic Projection, Cilt 1., Sayı 1.,ss. 87-98.
- ERDEM, R., MEŞHUR, M.Ç. ve SAĞ, M.A., 2008. "Planlama ve Yetki Sınırı İkileminde Bir Plan; Denizli Kenti Çevre Düzeni Planı", S.Ü. Müh.-Mim. Fak. Dergisi, c.23, s.3, ss.1-14.
- ERDEM, N., 2015. "Çevre Sorunlarının Yerel Yönetimler Kapsamında incelenmesi" Sosyal ve Beşeri Bilimleri Dergisi", Cilt 7, Sayı 1, ss.16-32.
- ERDEM, M.S. ve YENİLMEZ F., 2017. " Türkiye’nin Avrupa Birliği Çevre Politikalarına Uyum Sürecinin Değerlendirilmesi", Optimum Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi, Cilt 4, Sayı 2, ss.91-119.
- ERDOĞDU, M.(2006), "Küresel Kolektif Varlıklar, Finansman Problemleri ve Düzeltici Vergileme Temelli Çözüm Yolları", Marmara Üniversitesi İİBF Dergisi, Cilt: XXI, Sayı 1., ss. 269-295.
- ERGÜN, T., 2014. "Türkiye’de Çevre Denetimi ve Çevre Etiği Bağlamında Yeniden Yapılandırılması" Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Çevre Bilimleri Anabilim Dalı, Doktora Tezi, 423s.
- ERGÜN, T. ve ÇOBANOĞLU, N., 2012. " Sürdürülebilir Kalkınma ve Çevre Etiği", Ankyra: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 3(1), ss.97-123.
- ERGÜLEN, A. ve BÜYÜKKEKLİK, A., 2008. "Sürdürülebilir Kalkınmanın Ekonomik ve Çevre Boyutları Açısından Atık Yönetimi ve e-tıklar" Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt: 1, Sayı: 2, ss.19-30.
- ERKAN, R., 2004. Kentleşme ve Sosyal Değişme, Bilim adamı Yayınları, Ankara, 287s.
- ERSOY M., 2013. "6360 Sayılı Kanun ve Mekânsal Planlama Sorunları", GAP Belediyeler Birliği Dergisi, ss.1-15.
- ERTÜRK, H., 2009. Çevre Bilimlerine Giriş, Ekin Yayınevi, Bursa, 524s.
- ERYILMAZ, B., 2001. Kamu Yönetimi, Erkam Matbaası, İstanbul, 335s.
- ERYILMAZ, B., 2012. Kamu Yönetimi, Umuttepe Yayınları, Kocaeli, 427s.
- ES, M , ATEŞ, H ..2004. "Kent Yönetimi, Kentleşme ve Göç: Sorunlar ve Çözüm Önerileri" Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, Sayı 48, ss.205-248.
- ESAN, AL and BABATOLA, EB., (2015), "Urbanization and its Environmental impacts in Nigeria: Implications for Sustainable Development", (A case study of Ado-Ekiti)", Pyrex Journal of Research in Environmental Studies, Vol 2(3) pp. 027-034.
- FOSTER J.B., 2012. Marksist Ekoloji, Kalkedon Yayınları:228, Fatih-İstanbul. Türkçesi: Barış Baysal, 180s.
- FRANTZESKAKİA, N., ve KABİSCHB, N., (2016) "Designing a knowledge co-production operating space for urban environmental governance—Lessons from

- Rotterdam, Netherlands and Berlin, Germany”, Environmental Science & Policy, 62, pp90-98.
- GARİPAĞAOĞLU, N., 2003. “Türkiye’de Hava Kirliliği Sorununun Coğrafi Bölgelere Göre Dağılımı, Doğu Coğrafya Dergisi, 8 (9), ss.55-77.
- GENÇ, F. N., 2014. “6360 Sayılı Kanun ve Aydın’a Etkileri”, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 1, Özel Sayı, ss. 1-29.
- GERAY, C., 1998. “Yerel Yönetimler ve Çevre”, Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi, Cilt: 7 Sayı: 3, ss.57-64.
- GILDING, P., 2011. Büyük Bozulma, Editör: PanthaNirvano, Çeviren: Merve Duygun, Butik Yayıncılık ve Kişisel Gelişim Hizmetleri Tic.Ltd.Şti. Topkapı-İstanbul, 367s.
- GİRİTLİ, İ., 1993. Türkiye'nin İdari Yapısı, 9. Baskı, Der Yayın evi, Çağaloğlu-İstanbul, 142s.
- GLADWIN, T.N., KENNELLY, J.J. ve KRAUSE, T.S., 1995. “Shgifting Paradigms For Sustainable Development: Implications For Management Theory And Research”, Academy of management Review, Vol:20, No:4, pp:874-907.
- GÖKALP ALICA S.S., 2018. "Yerel Yönetimler ve Çevre", Emek Araştırma Dergisi (GEAD), Cilt 9, Sayı 14, ss. 9-22.
- GÖKMEN, S.(Ed.), 2007. Genel Ekoloji, Nobel Yayın, Ankara, 475s.
- GÖKULU, G., 2010. “Kent Güvenliği Kentleşme ve Suç İlişkisi”, Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt: 24, Sayı: 1, ss.209-226.
- GÖKÜŞ, M. ve ALPTÜRKER, H., (2016)., " 6360 Sayılı Kanun ile Köy Yönetiminden Mahalle Yönetimine Geçiş Sonrası Etkin Hizmet Sunumuna İlişkin Muhtarların Görüşü: Silifke Köyleri Örneği", Selçuk Üniversitesi Sosyal ve Teknik Araştırmalar Dergisi, Sayı: 11, ss. 67-86
- GÖRMEZ, K., 1997. Çevre Sorunları ve Türkiye, Gazi Kitapevi, Ankara, 168s.
- GÖRMEZ, K., 2003. Çevre Sorunları ve Türkiye, Gazi Kitapevi, Ankara, Genişletilmiş 3.Baskı, 190s.
- GÖRMEZ, K., 2010. Çevre Sorunları, Nobel Yayın, Ankara, 197s.
- GÖRMEZ, K., 2013. “6360 Sayılı Kanun Hakkında Eleştiriler: Yirmi Dokuz İlde İl Özel İdareleri ve Köylerin Kaldırılması ve İlçe Belediyelerinin Büyükşehir İlçe Belediyesi Hâline Dönüştürülmesi Anayasamıza Uygun mudur?”, Legal Hukuk Dergisi, Cilt 11, Sayı 122, ss.37-82.
- GRIMMOND, S., (2007). Urbanization and global environmental change: local effects of urban warming, Cities and global environmental change, The Authors. Journal compilation The Royal Geographical Society, pp.83-88.
- GUPTA, A., 1993. Üçüncü Dünya Ülkelerinde Çevre ve Kalkınma. Çeviren: Şükrü Alpagut, Kabalcı Yayınları:35, İnceleme Dizisi:8, İstanbul, 115s.
- GUPTA, J. and VEGELİN, C., (2016)., "Sustainable development goals and inclusive development", Int Environ Agreements, 16: pp433-448.
- GÜLEÇ SOLAK, S. ve PEKKÜÇÜKŞEN, Ş., (2018). "Türkiye'de Kentsel Katı Atık Yönetimi: Karşılaştırmalı Bir Analiz", MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt: 7 Sayı: 3, ss.653-683.
- GÜLER, T., (2018)., "Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ve Kamu Yönetimine Etkileri", Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt: 21 - Sayı: 39, ss.299-322.
- GÜLERSOY, A.E., ÇELİK, M.A. ve SÖNMEZ, M.E., 2014. “Tarsus Şehrinin Alansal Gelişimine (1985-2011) Ekolojik Bakış” International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkishor Turkic Volume 9/2,Turkish Studies, ss.741-759.
- GÜNDAY, M., 2002. İdare Hukuku, Ankara, İmaj Yayınevi, 566s.
- GÜRPINAR, E., 1994. Bir Çevresel Analiz Örneği: Trakya, İstanbul, Der Yayınları, 232s.
- GÜRPINAR, E., 1995. Çevre Sorunları, İstanbul, Der Yayınları, 381s.
- GÜRPINAR, E., 1996. Kent ve Çevre Sorunlarına Bir Bakış, 2. Baskı, İstanbul, Der Yayınları, 184s.

- GÜRSELER, İ.G., 2008. "İnsan Hakları, Çevre, Anayasa". TBB Dergisi, Sayı 75, ss.199-208.
- GÜVEN, A. ve ALAN, Ç., 2018, " Kentsel ve Çevresel Sorunların Çözümünde Yerel Yönetimlerin Rolü" Uluslararası Su ve Çevre Kongresi, ss. 1882-1890, SUÇEV (22-24 Mart 2018) Bursa/Türkiye.
- HÁK, T., JANOUSKOVÁ, S. ve MOLDAN B., 2016. " Sustainable Development Goals: A need for relevant indicators, " [Ecological Indicators](#) " [Volume 60](#), Pages 565-573.
- HENS, L., (2010), "The challenge of the sustainable city" -Environ Dev Sustain-, Received: 29 June 2010 / Accepted: 1 July 2010 / Published online: 18 September 2010 Springer Science+Business Media B.V.,12: P.875–876.
- HOBİKOĞLU, E.H., 2007. "Türkiye’de Çevre Politikaları ve Sürdürülebilir Kalkınma İlişkisi" Sosyal Bilimler Dergisi , (2), ss.71-91.
- İNAM, Ş., ÇAYI, T. ve İŞCAN, F., (2015). " Planlama ve İmar Kanunu Tasarısının Uygulanabilirliğinin Araştırılması", Selçuk Üniversitesi Teknik Bilimler Meslek Yüksekokulu Teknik-Online Dergi, Cilt 14, Sayı:1, ss.1-20.
- İZCİ, F. ve TURAN, M., 2013. "Türkiye’de Büyükşehir Belediye Sistemi ve 6360 Sayılı Kanun İle Büyükşehir Belediyesi Sisteminde Meydana Gelen Değişimler: Van Örneği", Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, C.18, S.1, ss.117-152.
- JÜTTNER, K. , GALLA, U. ve SCHMIEDER H., 2000. " Electro chemical approaches to environmental problems in the process industry" Electro chimicaActa 45,ss. 2575-2594.
- KAHRAMAN, H.B., KEYMAN, E.F. ve SARIBAY, A.Y., 1999. Katılımcı Demokrasi, Kamusal Alan ve Yerel Yönetim, Demokrasi Kitaplığı (WALD) Yayınları, 1. Baskı, Sultanahmet- İstanbul, 62s.
- KAPLAN, A., 1999. Küresel Çevre Sorunları ve Politikaları, Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları: 19, Ankara, 230s.
- KARA, M. ve PALABIYIK, H., 2006. "Yerel İdare Birlikleri Kanunu-Toplum Kalkınması ve Çanakkale Köy Birlikleri", Türk İdare Dergisi, Yıl 78, S.450, ss.95-115.
- KARABIÇAK M. ve ARMAĞAN R., 2004. "Çevre Sorunlarının Ortaya Çıkış Süreci,Çevre Yönetiminin Temelleri ve Ekonomik Etkileri", Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, C.9,S.2 S/204
- KARACAN, A.R., 2007. Çevre Ekonomisi ve Politikası, Ege Üniversitesi Yayınları-İİBF Yayın No:6, İzmir,763s.
- KARADAĞ, A., 2009. "Kentsel Ekoloji: Kentsel Çevre Analizlerinde Coğrafi Yaklaşım" Ege Coğrafya Dergisi, 18/(1-2) , ss.31-47
- KARADAĞ, E., 2010. "Eğitim Bilimleri Doktora Tezlerinde Kullanılan Araştırma Modelleri: Nitelik Düzeyleri ve Analitik Hata Tipleri", Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi , Cilt 16, Sayı 1, ss:49-71.
- KARADUMAN A.A., 2009. "Kayseri İlinde Mobilya Sanayisinde Faaliyet Gösteren İşletmelerin Sosyo-Ekonomik Açından İncelenmesi" Yüksek Lisans Tezi, Bartın Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Bartın.
- KARAKURT TOSUN, E., (2013)., " Sürdürülebilir Kentsel Gelişim sürecinde Kompakt Kent Modelinin Analizi", Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt: 15, Sayı: 1, ss. 103-120.
- KARATAŞ, A., 2014. "Çevre Sorunlarına Alternatif Bir Çözüm Aracı Olarak Yükseköğretimde Çevre Eğitimi" II. Uluslararası Çevre ve Ahlak Sempozyumu (ISEM 2014 - Adıyaman
- KAYPAK, Ş. (2010), "Ekolojik Turizmin Sürdürülebilirliği", Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi, 2 (2), ss. 93-114.
- KAYPAK, Ş., 2013. "Küreselleşme Sürecinde Kentlerin Markalaşması ve "Marka Kentler", C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 14, Sayı 1.

- KAYPAK, Ş., 2011. “Küreselleşme Sürecinde Sürdürülebilir Bir Kalkınma İçin Sürdürülebilir Bir Çevre”. KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, Cilt 13, Sayı 20, ss.19-33.
- KAYPAK, Ş., 2013. “Çevre Sorunlarının Çözümünde Küresel Çevre Politikalarının Önemi” Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı 31, ss.17-34.
- KAYPAK, Ş., BİMAY M. ve YILMAZ V., (2018)., " Belediyelerin Sürdürülebilir Kentleşme Sürecinde Çevrenin Korunmasına Yönelik Faaliyetleri: Batman Belediyesi Örneği ", 12. Uluslararası Kamu Yönetimi Sempozyumu (Kaysem 12) Bildiri e-Kitabı, Ed. H. Yaylı, Kırıkkale Üniversitesi, Kırıkkale, ss. 180-191.
- KELEŞ, R. 1997. İnsan Çevre Ve Toplum. 2. basım. İmge Kitapevi, Ankara, 205s.
- KELEŞ, R., 2000. Yerinden Yönetim ve Siyaset. 4. Basım, İmge Kitabevi, Ankara, 481s.
- KELEŞ, R., 2010. Kentleşme Politikası, 11. Baskı, İmge Kitabevi Yayını, Ankara, 679s.
- KELEŞ, R. Ve HAMAMCI, C., 1997. Çevrebilim, İmge Kitabevi Yayını, Ankara, 312s.
- KELEŞ, R. ve ERTAN, B., 2002. Çevre Hukukuna Giriş, İmge Kitabevi, Ankara, 319s.
- KELEŞ, R. Ve HAMAMCI, C., 2005. Çevre Politikası, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 427 s.
- KELEŞ, R., 2013. 100 Soruda Türkiye’de Kentleşme Konut ve Gecekondu, Cem Yayınevi, İzmir, 320 s.
- KELEŞ, R., 2014. 100 Soruda Çevre “Çevre Sorunları ve Çevre Politikası, Yakın Kitabevi, İstanbul, 448 s.
- KELEŞ, R., 2015. Kentleşme Politikası, 14. Baskı, İmge Kitabevi Yayını, Ankara, 719s.
- KESKİN GÜREL, Ş., 2008. Çevre Sorunlarına Duyarlılık ve Çevre Bilinci : Afyonkarahisar İli Örneği, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi
- KESKİN, E., KELEŞ, R. ve ALİEFENDİOĞLU, Y., (2019). "Planlamada Karşılaşılan Sorunlar Açısından Türkiye ve İngiltere Örneğinin Karşılaştırılması", Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 60, ss.100-112.
- KESTELLİOĞLU, G., 2011. “Yerel Demokrasi ve Kent Konseyleri: Kahramanmaraş Örneği.” Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi 1.1 ss.121-140.
- KETE, H., AYDIN, S. ve KAYA, H. (2017)., " Journal of Life Economics", Volume 4 , Issue 2, Pages 167 - 190.
- KILIÇ, S., 2001. “Uluslararası Çevre Hukukunun Gelişimi Üzerine Bir İnceleme” C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 2, Sayı 2, ss.131-149.
- KILINÇ, G., 2010. “Çeyrek Asırlık Bir Tecrübe: Türkiye’de Büyükşehir Belediyelerinin Yapılanması ve Kayseri Büyükşehir Belediyesi Örneği”, Çağdaş Yerel Yönetimler, Cilt 19 Sayı 1, ss.67-89.
- KILINÇ ÜRKMEZ, G. ve ZENGİN ÇELİK, H., 2016. “6360 Sayılı Kanunla Mekansal İlişki Sisteminin Kır-Kent İkileminde Yeniden Yapılanışı ve Yerel Yönetimler: Kayseri İli Örneği”, Çağdaş Yerel Yönetimler, Cilt 25 Sayı , ss.69-94.
- KILINÇ, S., 2005. “Narlı (Erdek/Balıkesir) Köyünde Balıkçılar - Kültür ve Çevre İlişkisi Açısından Etnografik Bir Analiz” Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- KIRLIOĞLU, H. ve ZEYTİN, M., 2015. “Belediyelerde Çevre Muhasebesi ve Raporlama: Marmara Bölgesinde Bulunan Belediyeler Üzerine Bir Durum Analizi”, Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 3, Sayı: 10, ss. 753-777.
- KIŞLALIOĞLU, M. Ve BERKES, F., 2007. Çevre ve Ekoloji, Remzi Kitabevi, İstanbul, 270s.
- KIZILBOĞA, R. ve BATAL, S., 2012. “Türkiye’de Çevre Sorunlarının Çözümünde Yerel Yönetimlerin Rolü”. Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Mustafa Kemal University Journal of Social Sciences Institute. Cilt/Volume: 9. Sayı/Issue: 20, ss. 191-212.
- KOÇAK, S.Y., ve KAVSARA, V. 2012. “5302 Sayılı Kanun Sonrasında İl Özel İdarelerinde Yaşanan Sorunlar ve Çözüm Önerileri”, Yönetim Bilimleri Dergisi Cilt: 10, Sayı: 20, ss. 61-92.

- KORAY, Ö., 2016. "Kent Planlamada Sürdürülebilirlik Gündemi: Bir Kavramsallaştırma Denemesi, *Avrasya Terim Dergisi*, 4 (2), ss.7 -17.
- KUT GÖRGÜN, E. ve YÖRÜR, N., 2017., "6360 Sayılı Büyükşehir Kanunu Sonrası Kırsal Alanları Yeniden Düşünmek: İzmir Örneği", *Aydın İktisat Fakültesi Dergisi*, Cilt 2, Sayı1, ss.11-27.
- MAHMUTOĞLU, A., 2011. "Türkiye’de Merkezi Yönetim - Yerel Yönetimler", *Türk İdare Dergisi*, Sayı: 471-472, ss.143-168.
- MASLIN, M. 2004. *Küresel Isınma*, Dost Kitabevi Yayınları, Kavaklıdere-Ankara, Çeviren: Sinem Gül, 198s.
- MAZOYER,M. ve ROUDART, L., 2009. *Dünya Tarım Tarihi: Neolitik Çağdan Günümüze*, Çeviren: Şule Ünsaldı, Epos Yayınları, Ankara, 585s.
- MERRİFIELD, A., (2013). "The Urban Question under Planetary Urbanization International", *Journal of Urban and Regional Research Publications Limited*, Volume 37.3, pp. 909–922.
- MORELLİ, J., (2011) "Environmental Sustainability: A Definition for Environmental Professionals," *Journal of Environmental Sustainability*: Vol. 1: Iss. 1, Article 2, pp.1-9.
- MOORE, M., GOULD, P. and , KEARY, B.S., (2003)., " Global Urbanization and Impact On health", *Int. J. Hyg. Environ. Health* 206, pp.269 -278.
- MUGGAH, R., 2012. "Researching the Urban Dilemma: Urbanization, Poverty and Violence" Copyright © IDRC, International Development Research Centre, Ottawa, Canada , Cover artwork designed by Scott Sigurdson, 91p.
- MUTLU, A., 2006. "Küresel Kamusal Mallar Bağlamında Sağlık Hizmetleri ve Çevre Kirlenmesi: Üretim, Finansman ve Yönetim Sorunları" *Maliye Dergisi* Sayı 150, ss.53-78.
- MUTLU, A., 2009. "Türkiye’de Çevre Sorunları Literatürünün Baskın Niteliği ve Sosyal Bilimler Yaklaşımının Gerekliliği", *Ankara Üniversitesi Çevre bilimleri Dergisi*, Cilt 1, Sayı 1, ss.71-82.
- MYERSON, G., 2004. *Ekoloji ve Post modernliğin Sonu*, Çeviri: Ebru Kılıç, Everest Yayınları, İstanbul, 95s.
- NADAROĞLU, H., 2001. *Yerel İdareler, Teorisi, Ekonomisi, Uygulaması*, Beta Yayınları, 7. Baskı, İstanbul, 275s.
- NERB,J. ve SPADA, H., 2001. "Evaluation of environmental problems: A coherence model of cognitionandemotion" *Cognition and Emotion*, 15 (4), pp.521-551.
- ODUM, E.P. ve BARRET, G.W., 2008. *Ekolojinin Temel İlkeleri*, Çeviri Editörü: Prof. Dr. Kani Işık, Palme Yayıncılık, Ankara, 598s.
- OLHAN, E. Ve ATASEVEN Y., 2009. "Türkiye’de İçme Suyu Havza Alanlarında Tarımsal Faaliyetlerden Kaynaklanabilecek Kirliliği Önleme ile İlgili Kanuni Düzenlemeler", *Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi*, Cilt 6, Sayı 2, ss.191-198.
- ÖKMEN, M. Ve GÖRMEZ, K., 2009. "Türkiye’de Yerel Gündem 21 ve Yerel Yönetişim Uygulamaları", *Yerel Yönetimlerin Güncel Sorunları* (Edit. K.Görmez, M.Ökmen), Beta Yayını, İstanbul,16s.
- ÖKTEM, M., 2003. *Kent, Çevre ve Globalleşme*, 1.Basım,Alfa Basım Yayım Dağıtım Ltd.Şti., Cağaloğlu-İstanbul, 220s.
- ÖRNEK , A., 1994. *Kamu Yönetimi*, Meram Yayıncılık, İstanbul, 304s.
- ORHAN, G., (2013). "Türkiye’de Çevre Politikaları: Değişen Söylemler, Değişmeyen Öncelikler", *MEMLEKET Siyaset Yönetim*, 2013/19-20, ss. 1-25.
- ÖZBUDUN, S., SARI, C. ve DEMİRER, T., 2006. *Kıyamete Çeyrek Kala*, Ekoloji Yazıları, Ütopya Yayınevi, Ankara, 500s.
- ÖZCÜRE, G., 2014. "Rio+20 Sonuç Bildirgesi’nin Okyanuslar ve Denizler Bölümü; “İstedığımız Gelecek”mi?", *Kent Akademisi | Kent Kültürü ve Yönetimi Hakemli Elektronik Dergi* | Cilt: 7 Sayı: 2, ss.49-60.
- ÖZDEMİR, Z. ve ÖZEKÇİOĞLU,H., 2006. "Kentleşme ve Çevre Sorunları" , *Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, y.2006, C.11,S.1,ss.17-30.
- ÖZEY, R., 2009. *Çevre Sorunları*, Aktif Yayınevi, Genişletilmiş 3. Baskı, İstanbul, 363s.

- ÖZKAN, O., (2016). Çevre Muhasebesi Dersinin Öğrencilerde Çevre Bilinci Oluşturmasına Etkisi Üzerine Bir Araştırma, Gaziosmanpaşa Üniversitesi SBE, İşletme Anabilim Dalı Muhasebe – Finansman Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi
- ÖZMEHMET, E. 2008., “Dünyada ve Türkiye’de Sürdürülebilir Kalkınma Yaklaşımları”, "Journal of Yaşar University", Cilt 3, Sayı 12, ss.1853-1876.
- ÖZTÜRK, K., 2002. “Küresel İklim Değişikliği ve Türkiye’ye Olası Etkileri”, Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi Cilt 22, Sayı 1, ss47-65.
- ÖZTÜRK, M. ve ÇELİK, R., (2008)., "Diyarbakır Ovasının Yeraltı Su Seviye Haritalarının Coğrafi Bilgi Sistemi (Cbs) İle Tespiti", Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği (TMMOB) 2. Su Politikaları Kongresi Bildiriler Kitabı, Cilt: 1, Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği (TMMOB) İnşaat Mühendisleri Odası Yayınları, Ankara, ss. 125–135.
- ÖZTÜRK, S. ve ÇALIŞKAN, H. 2019., “Kentleşme Gelişiminin Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi: Türkiye Örneği”, Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Sayı: 17,ss. 673-690.
- PARLAK, B., 2014. “Avrupa Birliği Perspektifinden Merkezi Yönetim - Yerel Yönetim İlişkileri”, Tesam Akademi Dergisi, Cilt 1, Sayı 1, ss.8-40.
- PEKTAŞ, E. K. ve AKIN, F., (2010). “Avrupa Kentsel Şartları Perspektifinde Bir Kentli Hakkı Olarak ‘Katılım Hakkı’ ve Türkiye”, Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, C. 12, S. 2, s.23-49.
- PIRENNE, H., 1994. Ortaçağ Kentleri, İletişim Yayınları, 4.baskı, İstanbul, 181s.
- SATTERTHWAITE, D., 1997. “Sustainable Cities or Cities That Contribute To Sustainable Development?”, Urban Studies, c. 34(10), pp. 1667–1691.
- SEZER, Ö., 2007. “Küresel Konferanslar ve Çevre Sorunları: Çevre Kalkınma ve Etik Açısından Eleştirel Bir Değerlendirme”, Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi, (ICANAS 38) 10-15 Eylül 2007 Ankara/TÜRKİYE.
- SEZER, Ö. ve VURAL, T., 2010. “Kamu Hizmetlerinin Sunumunda Devletin Değişen Rolü ve Merkezi Yönetim ile Yerel Yönetimler Arasında Yetki ve Görev Paylaşımı”, Maliye Dergisi, Sayı 159, ss.203-219.
- SEZER, Ö. ve DÖKMEN, G., 2018. " Kirlenen Öder İlkesi Çerçevesinde Türkiye’de Çevre Vergileri ve Negatif Dışsallıklar Sorunu", Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı 57, ss.163-181.
- SHAHBAZ, M., SBİA, R. ve OZTURK, İ., (2014). “Economic growth, electricity consumption, urbanization and environmental degradation relationship in United Arab Emirates”, Ecological Indicators, 45, pp.622–631.
- SHMELEV, S.E. and SMELEVA, I.A., (2009)., " Sustainable cities: problems of integrated interdisciplinary research", Int. J. Sustainable Development, Vol. 12, No. 1, pp. 4-23.
- SIMONNET, D., 1990. Çevrecilik, İletişim Yayınları, Çeviren: Mehmet Selami Şakiroğlu, İstanbul, 124s.
- SOLMAZ, S.A., (2019). " Sürdürülebilir Turizm ve Türkiye’de Çevre Politikaları", Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt: 12 Sayı: 66, ss.1175-1186.
- SONNENFELD, D.A. ve MOL, A. P. J., 2002. “Globalization and the Transformation of Environmental Governance An Introduction”, American Behavioral Scientist, Vol. 45 No. 9, pp.1318-1339.
- SÖNMEZ, M.E., 2012. “Adana Şehrinin Gelişimi ve Yakın Çevresinin Arazi Kullanımında Meydana Gelen Değişimler”, Türk Coğrafya Dergisi, Sayı 57, ss.55-69.
- STRATİ F., R., HANSEN L. G., Dİ PAOLO A. M., ROSEMBRAND A. ve OJEDA S., 2004. “Sustainable District Logistics: a Theoretical frame work for understanding a new paradigm” Discussion paper June 2004 European Commission under the Fifth Framework Programme.
- ŞENGÜL, M., 1999. “Yerel Düzeyde Çevre Yönetimi ve Belediyeler”, Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi, Cilt: 8 Sayı: 3, s. 91-102.
- ŞENGÜN, H., 2015. “Türkiye’de Çevre Yönetimi ve Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığının Uygulamaları”, Strategic Public Management Journal (SPMJ), Issue No: 1, October 2015 - ISSN 2149-9543, pp. 109-130

- TALU, F.N., 2007. Avrupa Birliği Kentsel Çevre Tematik Stratejisinin Türkiye’de Yerel Çevre Politikalarıyla Uyumu, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 327 s.
- TAŞ, İ.E., ÇİÇEK, Y. Ve KAYIRAL, M., (2017). “Değişen ve Dönüşen Dünyada Politika Transferi ve İdari Reform: Türkiye ve Yeni Zelanda Karşılaştırması”, KSÜ Sosyal Bilimler Dergisi Cilt: 14 Sayı: 2, ss.429-460).
- TAŞ, İ.E. ve DURGUN, S., (2017). “Avrupa İdari Alanı İlkeleri Kapsamında Türkiye’de Yapılan Mevzuat Değişiklikleri: 5176 Ve 4982 Sayılı Kanun Örnekleri”, KSÜ Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:14 Sayı:1, ss.154-170.
- TAŞTEKİN, A. ve AKCA, H., (2020). " Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı’na Türkiye’nin Koyduğu Çekincelerin Yeniden Değerlendirilmesi", Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi, Cilt: 3, Sayı: 3, ss.594-609.
- TBB (Türkiye Belediyeler Birliği), 2014. 6360 sayılı On Dört İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanuna İlişkin Rehber, Ankara, 28s.
- TIRAŞ, H.H. 2012. “Sürdürülebilir Kalkınma ve Çevre: Teorik Bir İnceleme”, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İİBF Dergisi, Sayı: 2, ss.57-73.
- TOPAL A.K., 2004. “Kavramsal Olarak Kent Nedir ve Türkiye’de Kent Neresidir?”, Dokuz Eylül Üniversitesi SBE Dergisi, Cilt: 6, Sayı: 1, s. 276-294.
- TOPRAK, D., 2006. “Sürdürülebilir Kalkınma Çerçevesinde Çevre Politikaları ve Mali Araçlar” Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Yıl/Volume:2 Sayı/Issue 4, Güz, ss.146-169.
- TOPRAK, D.,(2017). "Türkiye’nin Çevre Politikasında Yerel Yönetimlerin Rolü: Yerel Yönetim Bütçesinin İncelenmesi", Maliye Araştırmaları Dergisi, Cilt: 3, Sayı: 2, ss:173-193.
- TUNÇ, A., BELLİ, A., AYDIN A., (2019). "Yerelde Yönetişim Algısı Üzerine Bir Alan Araştırması: Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi Örneği", Gaziantep University Journal of Social Sciences, 18 (1), ss.256-270.
- TUNGAÇ, A.S., (2015). Fen Bilgisi Öğretmenlerinin Okul Dışı (Doğa Deneyimine Bağlı) Çevre Eğitime Yönelik Özyeterlik Algıları, Çevre Bilgileri Ve Çevresel Tutumlarının İncelenmesi: Mersin İli Örneği, Mersin Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü İlköğretim Anabilim Dalı Fen Bilgisi Eğitimi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi
- TURAN, A. M., 2018. " Türkiye’nin Yeni Yönetim Düzeni: Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi", Social Sciences Research Journal, Volume 7, Issue 3, ss. 42-91.
- TURANLI M., TAŞPINAR CENGİZ D. ve BOZKIR Ö., 2012. " Faktör Analizi ile Üniversite Giriş Sınavlarındaki Başarı Durumuna Göre İllerin Sınıflaması", İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Ekonometri ve İstatistik Dergisi, Sayı:17, ss. 45-68.
- TUNCER, P., 2015. “Türkiye’de Kentleşme Politikaları”, TheJournal of Academic Social Science Studies International Journal of SocialScienceDoinumber:http://dx.doi.org/10.9761/JASSS3024 Number: 37 ,ss. 275-290.
- TURGUT, N. 1996., "İhtiyat İlkesi", "Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi", ss.67-102.
- TURGUT YILMAZ, N., 2012. Çevre Politikası ve Hukuku, Ankara, İmaj Kitabevi, 399s.
- TUTULMAZ, O., “2011. Ekonomi-Çevre İlişkisi ve Sürdürülebilir Kalkınma Ampirik Bir Değerlendirme”, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi
- TUTULMAZ, O., 2012. “Sürdürülebilir Kalkınma: Sürdürülebilirlik İçin Bir Çözüm Vizyonu”, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,11(3), ss. 601 -626 .
- TÜRK, M., 2013. Çevre Bilinci “Kanuni Zorunluluktan Sosyal Sorumluluğa”, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 250 s.
- TÜRK DİL KURUMU, www.tdk.gov.tr, Erişim Tarihi: 08.12.2016.

- TÜRKOĞLU, Y. 2009., " Yerel Yönetimlerde Mali Reform Arayışları: Türkiye’de Belediyelerde Mali Özerklik ve Belediye Başkanlarının Mali Özerklik Algılaması", T.C. MALİYE BAKANLIĞI Strateji Geliştirme Başkanlığı, Yayın No:2009/389., Ankara
- TÜRKEŞ, M., 2012 “Türkiye’de Gözlenen ve Öngörülen İklim Değişikliği, Kuraklık ve Çölleşme”, Ankara Üniversitesi Çevre Bilimleri Dergisi 4(2), ss.1-32.
- ÜÇİŞİK H.G. ve ÜÇİŞİK H.F., 2013. Çevre Hukuku, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 319s.
- ULUSOY, A. ve VURAL,T., 2001. “ Kentleşmenin Sosyo- Ekonomik Etkileri” Belediye Dergisi, Cilt:7, Sayı:12, ss.8-14.
- ÜNAL, V., 2010., " Çevre Sorunları ve Dindarlık İlişkisi: Kayseri Örneği", Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- ÜNAL, F., 2011. “Tanzimat’tan Cumhuriyete Türkiye’de Yerel Yönetimlerin Kanuni ve Yapısal Dönüşümü”, Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı 30, ss.241- 248.
- URHAN, V.F., 2008. “Türkiye’de Yerel Yönetimlerin Yeniden Yapılandırılması”, Sayıştay Dergisi, Sayı 70, ss.85-102.
- ÜREY, M.ŞAHİN, B. ve , ŞAHİN,N.F., 2011. “Öğretmen Adaylarının Temel Ekoloji Kavramları ve Çevre Sorunları Konusundaki Yanılgıları” Ege Eğitim Dergisi, (12) 1, ss.22-51.
- UTTARA, S., BHUVANDAS, N. and AGGARWAL, V., (2012)., " Impacts of Urbanization on environment", IJREAS Volume 2 *Urbanization*, Issue 2, pp. 1636-1645.
- WHO, 2016. Global report on urban health: equitable, healthier cities for sustainable development, WHO Press, World Health Organization, 20 Avenue Appia, 1211 Geneva 27, Switzerland, 240p.
- WILLIAMS, K., (2010)., "Sustainable cities: research and practice challenges", International Journal of Urban Sustainable Development, 1:1-2, p.128-132.
- VITOUSEK, P. M., 1994. “Beyond Global Warming: Ecology and Global Change” Ecology, 75(7), pp. 1861-1876 © by the Ecological Society of America
- World Population Data Sheet (2016). With a Special Focus on Human Needs and Sustainable Resources
- YALÇIN, A.Z., 2009. “Küresel Çevre Politikalarının Küresel Kamusal Mallar Perspektifinden Değerlendirilmesi”, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 12 ,Sayı 21, ss.288-309.
- YALÇIN, C., (2010). "Türkiye’de Kentleşme Sorunları Üzerine Bir Tartışma", H.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt 28, Sayı 1, ss. 225-245.
- YAMAN, M. ve ÖZÇELİK, Ö., 2011. “Çevre Sorunlarının Çözümü İçin Çevre Yönetiminde En Uygun Ölçeğin Yerel, Bölgesel, Ulusal Ve Küresel Ölçeklerde Değerlendirilmesi”, Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:2, Sayı: 4, ss.1-8.
- YAŞ, H., 2018. “Türkiye’de Çevresel Etki Değerlendirmesi ve Stratejik Çevresel Değerlendirme Uygulamasının Genel Bir Değerlendirmesi”, Kent Akademisi - Kent Kültürü ve Yönetimi Hakemli Elektronik Dergi, Cilt: 11 Sayı: 1, ss. 29-43.
- YAVAS H., 2001. “Doğal Afet Yönetimi ve Yerel Gündem 21 Çalışmaları Kapsamında İzmir’de Deprem Riski”, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 3, Sayı:3, ss.118-138.
- YEDİYILDIZ, A., 2008. “Osmanlı Toplumu ve Çevre”, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, C:17, S: 2, ss.147-158.
- YERLİ Ö., DEMİR Z., 2015. “Otoban Gürültüsünün Dinlenme Tesislerine Etkisi: İstanbul-Ankara Otoyolu Örneği”, BAÜ Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi, Cilt 17(1),ss.1-15.
- YILDIZ, K. ve KARALAR, H.İ. (2019)., "Türkiye’de Kentleşme ve Kentleşmenin Getirdiği Sorunlar",Seventh International Mediterranean Social Sciences Congress, ss. 219-233.
- YIKMAZ, R.F., 2011. “Sürdürülebilir Kalkınmanın Ölçülmesi ve Türkiye için Yöntem Geliştirilmesi” Planlama Uzmanlığı Tezi. DPT yayınları yayın no:2820 . Ankara.

- YILMAZ, A. Ve BOZKURT, Y., 2010. "Türkiye'de Kentsel Katı Atık Yönetimi Uygulamaları ve Kütahya Katı Atık Birliği (KÜKAB) Örneği", Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi , C.15, S.1, ss.11-28.
- YILMAZ, A. MORGİL,İ. , AKTUG,P. ve GÖBEKLİ,İ., 2002. "Ortaöğretim ve Üniversite Öğrencilerinin Çevre, Çevre Kavramları VE Sorunları Konusundaki Bilgileri ve Öneriler", Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi 22 ,ss. 156-162
- YILMAZ, A. , BOZKURT, Y., TAŞKIN, E., 2005. "Doğal Kaynakların Korunmasında Çevre Yönetiminin Etkinliği", Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı 13, ss.1-16.
- YONTAR ve ÖZER, (2018)., " Yerel Demokrasinin Kalite Göstergesi Olarak İdari ve Mali Özerklik", HUKUK VE İKTİSAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ, Cilt 10, Sayı 2,ss.99-110.
- YÖRÜK, D., (2016). "Osmanlıdan Günümüze Türk Toplumunda Çevre Anlayışının Gelişmesinde Vakıflar ve Dernekler", SUTAD, Güz, (40), ss. 361-372.
- YÜCEL,F., 2003. "Sürdürülebilir kalkınmanın sağlanmasında çevre korumanın ve ekonomik kalkınmanın karşılığı ve birlikteliği." Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 11.11, ss.100-121.
- ZENGİN,E., 2009. "Yerel Yönetimler ve Çevre" Journal of Qafqaz University Number 26,
- ZEYTİN, M. ve KIRLIOĞLU, H., 2014. "Çevre Yönetim Sistemi ve Yerel Yönetimler", Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 2, Sayı: 5, ss. 238-254.

KANUNİ DÜZENLEMELER

- 1961 ANAYASASI, RG., 31.01.1961/10816.
- 1982 ANAYASASI, RG., 20.10.1982/ 17844.
- 2872 SAYILI ÇEVRE KANUNU, R.G.,11.8.1983/18132.
- 442 SAYILI KÖY KANUNU, R.G. 7.4.1924/ 68.
- 5302 SAYILI İL ÖZEL İDARESİ KANUNU, RG. 4.3.2005/25745.
- 1580 SAYILI BELEDİYE KANUNU, R. G. 14.4.1930/1471.
- 5393 SAYILI BELEDİYE KANUNU, RG., 13.7.2005/25874.
- 5216 SAYILI BÜYÜKŞEHİR BELEDİYE KANUNU, RG. 23.07.2004/25531.
- 6360 sayılı ON DÖRT İLDE BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ VE YİRMİ YEDİ İLÇE KURULMASI İLE BAZI KANUN VE KANUN HÜKMÜNDE KARARNAMELERDE DEĞİŞİKLİK YAPILMASINA DAİR KANUN, RG. 06.12.2012/ 28489.
- 3194 SAYILI İMAR KANUNU, RG. 9.5.1985/ 18749

YÖNETMELİKLER

- 26809 Sayılı R.G. Çevresel Gürültünün Değerlendirilmesi Ve Yönetimi Yönetmeliği.
- 19269 Sayılı R.G. Hava Kalitesinin Korunması Yönetmeliği
- 25883 Sayılı R.G. Tıbbi Atıkların Kontrolü Yönetmeliği.
- 25755 Sayılı R.G. Tehlikeli Atıkların Kontrolü Yönetmeliği. Resmi Gazete Tarihi: 14.03.2005 Resmi Gazete Sayısı: 25755
- 20814 Sayılı R.G. Katı Atıkların Kontrolü Yönetmeliği. 14.3.1991
- 28035 Sayılı R.G. Ambalaj Atıklarının Kontrolü Yönetmeliği.
- 18757 Sayılı R.G Çevre Kirliliğini Önleme Fonu Yönetmeliği.
- 27061 Sayılı R.G. Çevre Denetimi Yönetmeliği.
- 26939 Sayılı R.G. Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED) Yönetmeliği).
- 25687 Sayılı R.G. Su Kirliliği Kontrol Yönetmeliği. Resmi Gazete Tarihi: 31.12.2004

İNTERNET KAYNAKLARI

- <http://mevzuat.basbakanlik.gov.tr/Metin1.Asp?Mevzuaterisim.03.05.2017>
- <http://cevreonline.com/gurultu/> erişim.14.04.2017

<http://enerjimasasi.org/reportUpload/201608021208206137.pdf> erişim.08.05.2017
www.resmigazete.gov.tr., erişim, 10.03.2017,
www.tdk.gov.tr., erişim, 07.05.2017
<https://www.haberler.com/osmanli-daki-cevre-bilinci-gunumuzde-de-3982362-haberi/>
erişim.08.05.2017
[http://www.tbb.gov.tr/storage/userfiles/rehber ve bilgi notlari/6360 torba personel rehber.pdf](http://www.tbb.gov.tr/storage/userfiles/rehber_ve_bilgi_notlari/6360_torba_personel_rehber.pdf)., erişim, 08.06.2017
www.cografyaharita.com, erişim, 27.10.2018
<https://kahramanmaras.bel.tr>, erişim, 27.10.2018
<http://www.kahramanmaraskulturturizm.gov.tr>, erişim, 02.11.2018
<https://www.nufusu.com>, erişim, 29.10.2018
<http://www.kayserikultur.gov.tr>, erişim, 27.10.2018
<https://www.kayseri.bel.tr>, erişim, 03.11.2018
<https://tr.wikipedia.org>, erişim, 29.10.2018
www.kayseri.gov.tr, erişim, 25.10.2018
<http://webdosya.csb.gov.tr>, erişim, 27.10.2018
<http://www.izmir.gov.tr>., erişim, 01.11.2018
<http://www.diyarbakirkulturturizm.gov.tr>., erişim, 29.10.2018
www.adana.bel.tr/, erişim, 25.10.2018
www.adana.gov.tr/, erişim, 28.10.2018
<http://www.wikiwand.com/tr>, Erişim: 03.11.2018)
<http://www.mfa.gov.tr>/, Erişim: 21.01.2020

EKLER

Ek. 1. Kentsel Çevre Sorunlarının Çözümünde Büyükşehir Belediyelerinin Etkinliği Soru Kağıdı

Sayın Katılımcı,

Bu anket, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Doktora Programında yapılan “Kentsel Çevre Sorunlarının Çözümünde Büyükşehir Belediyelerinin Etkinliği: İzmir, Adana, Kayseri, Diyarbakır ve Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyelerinin Etkinliği İle İlgili Bir Araştırma” başlıklı doktora tezi çalışması kapsamında hazırlanmıştır. Anketin amacı, ilgili Büyükşehir Belediye Başkanı, Büyükşehir Belediye Genel Sekreteri, Büyükşehir Belediye Genel Sekreter Yardımcıları, Çevre Koruma Daire Başkanı ve İlgili Şube Müdürleri ile Belediye Meclisi Çevre Komisyonu üyelerinin, genel olarak çevreye bakış açıları, kentsel çevre sorunlarını algılayışları ve bu sorunların kaynakları ve çözümlerine ilişkin görüşlerini belirlemektir. Araştırma sonucunda elde edilecek veriler, yalnızca bilimsel amaçla kullanılacak, üçüncü kişi, kurum ve kuruluşlara verilmeyecektir.

Anket için ayıracağınız zaman ve vereceğiniz değerli bilgiler için şimdiden teşekkür ederiz.

Tez Danışmanı

Prof. Dr. İbrahim Ethem TAŞ

Doktora Öğrencisi

Hüseyin ÇİFTÇİOĞLU

KSÜ İİBF Kamu Yönetimi ABD

KSÜ İİBF Kamu Yönetimi ABD

KİŞİSEL BİLGİLER:

Katılımcının,

1.Cinsiyeti: () Kadın () Erkek

2. Yaşı : () 25-35 () 36-45 () 46-55 () 56-65
() 65 ve üzeri

3. Doğum Yeri (İl olarak belirtiniz):

4. Mesleği:

5. Eğitim Düzeyi: () İlkokul () Ortaokul (İlköğretim) () Lise () Ön lisans () Lisans () Lisansüstü

6. Görev yaptığınız Büyükşehir Belediyesi ve bu belediyedeki göreviniz

(.....) Büyükşehir Belediyesi
(.....)

Aşağıdaki sorularda bulunan seçeneklerden size en uygun olanları işaretleyiniz?

1-Sizce dünyadaki en önemli çevre sorunları aşağıdakilerden hangileridir? (ilk üç – 1-2-3 şeklinde parantez içine yazınız)

- () Doğal kaynakların bilinçsiz kullanımı () Enerji sorunu
() Hava kirliliği () Küresel ısınma ve İklim değişikliği
() Çarpık ve hızlı kentleşme () Nüfus artışı
() Radyoaktif kirlilik () Su kirliliği
Diğer(Belirtiniz.....)

2- Sizce Türkiye’deki en önemli çevre sorunları aşağıdakilerden hangileridir? (İlk üç – 1-2-3 şeklinde parantez içine yazınız)

- () Kentleşme ve buna bağlı ortaya çıkan çevresel sorunlar () Doğal kaynakların bilinçsiz kullanımı
() Enerji sorunu () Hava kirliliği
() Su kirliliği () İklim değişikliği
() Ormanların azalması () Radyoaktif kirlilik
Diğer (Belirtiniz.....)

3- Sizceentinizin en önemli çevre sorunları aşağıdakilerden hangileridir? (İlk üç– 1-2-3 şeklinde parantez içine yazınız)

- () Kentleşme ve buna bağlı ortaya çıkan çevresel sorunlar () Doğal kaynakların bilinçsiz kullanımı
() Gürültü kirliliği () Çöp (atık) sorunu
() Toprak kirliliği () Enerji sorunu
() Elektronik atıklar ve bunların depolanması sorunu () Hava kirliliği
() Su kirliliği () İklim değişikliği
() Ormanların ve yeşil alanların azalması () Radyoaktif kirlilik
Diğer (Belirtiniz.....)

ÇEVRE SORUNLARI TUTUM ÖLÇEĞİ:

1.Aşağıda verilen ifadelere katılım derecenizi ilgili kutucuğa çarpı koyarak işaretleyiniz.(5=Kesinlikle Katılıyorum, 4=Katılıyorum, 3= Fikrim Yok, 2=Katılmıyorum, 1=Kesinlikle Katılmıyorum)

	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Fikrim Yok	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
1. Hava, su ve toprak tükenmeyen kaynaklardır.					
2. İnsanların temiz hava için, kentlerin yakınlığında bulunan ormanlık alanlara küçük konutlar yapmaları özendirilmelidir.					
3. Çevrenin korunmasına yönelik kurulan dernek ve vakıflara maddi katkı sağlanmalıdır.					
4. Büyük kentlerdeki içme suları, evlerde su filtreleri kullanmayı gerektirecek kadar kirlenmiştir.					
5. Yerlere çöp atan ya da tüküenlere müdahale edilmelidir.					
6. Çevre koruma fikri, gelişmekte olan ülkelerin kalkınmasını önlemek için batılılar tarafından ortaya atılmıştır.					
7. Gecekondulaşma bir çevre sorunu değildir					
8. Çevre sorunlarına duyarlı olunması, bir ülkenin kalkınmasını engellemez.					
9. Hızlı nüfus artışı, ciddi bir çevre sorunudur					
10. Ülkelerin, kendi doğal kaynaklarını istedikleri gibi kullanmalarına Birleşmiş Milletler dâhil, hiçbir kurum ya da kuruluş karışmamalıdır.					

ÇEVREYE YÖNELİK İNANÇ ÖLÇEĞİ:

1.Aşağıda verilen ifadelere katılım derecenizi ilgili kutucuğa çarpı koyarak işaretleyiniz.(5=Kesinlikle Katılıyorum, 4=Katılıyorum, 3= Fikrim Yok, 2=Katılmıyorum, 1=Kesinlikle Katılmıyorum)

	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Fikrim Yok	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
1. Doğanın çok çabuk bozulabilecek hassas bir dengesi vardır.					
2. Bugünkü tüketim alışkanlıkları değiştirilmezse ileride çok büyük çevre sorunları ile karşı karşıya gelinecektir.					
3. İnsanlar kendi istekleri doğrultusunda tabiatı değiştirme hakkına sahiptirler.					
4. Tabiatın endüstrileşmenin bütün zararlarını rehabilite edecek güçlü bir dengesi vardır.					
5. İnsanlar doğayı ve doğal kaynakları aşırı kullanmakta ve tüketmektedirler.					
6. Nüfus dünyanın taşıma kapasitesinin üstünde bir hızla artmaktadır.					
7. İnsanoğlunun doğaya müdahalesi genellikle felaketlerle sonuçlanır.					
8. Hayvanlar ve bitkiler de en az insanlar kadar yaşama hakkına sahiptirler.					
9. Aslında doğru kullanmayı ve geliştirmeyi bildiğimiz takdirde dünyadaki doğal kaynaklar sınırsızdır					
10. Ozon tabakasının delinmesi insanlığın geleceğini tehdit eden önemli bir sorundur					
11. Çevre tahribatının artması ciddi bir problemdir.					
12. Türkiye’de çevre ile ilgili en önemli problem; toplumun çevre bilinci ve hassasiyetinin yeterince gelişmemiş olmasıdır.					
13. Vatandaşlar ve sivil toplum örgütleri kentsel çevre sorunları ile ilgili büyükşehir belediyelerinin yaptığı proje ve etkinliklere yeterince destek ve katkı sağlamaktadır.					

KENTSEL ÇEVRE SORUNLARI ÖLÇEĞİ

1.Aşağıda verilen ifadelere katılım derecenizi ilgili kutucuğa çarpı koyarak işaretleyiniz.(5=Kesinlikle Katılıyorum, 4=Katılıyorum, 3= Fikrim Yok, 2=Katılmıyorum, 1=Kesinlikle Katılmıyorum)

	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Fikrim Yok	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
1. İlimizdeki çevre kirliliği tehlikeli boyuttadır.					
2. İçme sularının kirlenmesi, önemli bir çevre problemidir					
3.Yeşil alanlarda inşaat yapılması, geleceğimizi olumsuz etkileyecektir.					
4. Elektrik santrallerinden kaynaklanan hava kirliliği, çevreye zarar vermektedir.					
5. Motorlu taşıtlardan kaynaklanan hava kirliliği, çevreye zarar vermektedir.					
6. Kent yaşamından kaynaklanan zehirli gazların havayı kirletmesinden oluşan asit yağmurları, toprağı ve suyu kirletmektedir					
7. Ormanlık alanların yok olması, geleceğimizi olumsuz etkileyecek bir durum değildir					
8. Motorlu taşıtlar ve trafikten kaynaklanan gürültü kirliliği önemli bir çevre problemidir					
9. Katı atıklar ve bunların bertaraf edilmesi önemli bir kentsel çevre sorunudur					
10.Kentlerde yenilenebilir enerji kaynaklarının (güneş, rüzgar vs.) kullanımı özendirilmelidir					

BÜYÜKŞEHİR BELEDİYELERİ KENTSEL ÇEVRE SORUNLARI ETKİNLİK ÖLÇEĞİ

	Kes nlikl e Katıl mıy oru m	Katıl mıy oru m	Fikri m Yok	Katıl ıyor um	Kesi nlikl e Katıl ıyor um
1.Türkiye’de Büyükşehir Belediyeleri kentsel çevre sorunlarının çözülmesinde yeterince etkin değildir.					
2. Türkiye’de Büyükşehir belediyelerinin kentsel çevre sorunlarının çözümünde yeterince etkin olmalarının önünde yönetsel (merkeziyetçi yapıdan kaynaklanan) engeller vardır.					
3.Türkiye’de Büyükşehir belediyelerinin kentsel çevre sorunlarının çözümünde yeterince etkin olmalarının önünde mali engeller(bütçe ve kaynak yetersizliği) vardır.					
4.Türkiye’de Büyükşehir belediyelerinin kentsel çevre sorunlarının çözümünde yeterince etkin olmalarının önünde ilçe belediyeleri ile yaşanan sorunlardan kaynaklanan engeller vardır.					
5.Türkiye’de Büyükşehir belediyelerinin kentsel çevre sorunlarının çözümünde yeterince etkin olmalarının önünde hukuksal (mevzuattan kaynaklanan) engeller vardır.					
6. Büyükşehir belediyelerinin kentsel çevre sorunlarının çözümünde yeterince etkin olmalarının önünde katılıma ilişkin engeller vardır.					
7. Belediyelerin topladığı çevre temizlik vergileri çevre kirliliğini önlemede yetersizdir.					
8. Kamu yöneticileri (yerel yönetimler) çevreden çok ekonomik kalkınmanın sağlanmasına öncelik vermektedirler.					
9. Büyükşehir belediyeleri çevreye dair kendilerine tanınan yetki ve görevleri yeterince etkili uygulayamamaktadır.					
10.Çevre vergileri oranlarının kentsel çevre sorunlarının önlenmesinde yeterli olduğunu düşünüyorum.					
11. Büyükşehir belediyelerine kentsel çevre sorunlarının çözümünde daha fazla yetki verilmelidir.					
12. Büyükşehir belediyeleri kent yaşamının beraberinde getirdiği çevre sorunlarını çözecek yeterli parasal kaynaklara sahiptir.					
13. Su faturası bağlamında alınan çevre temizlik vergisi çevrenin korunmasına yeterince hizmet etmemektedir.					
14. Hava kirliliğine neden olan fabrikalar kentsel alanların dışında ve uygun arazilerde konumlandırılmalıdır					
15. Büyükşehir belediyeleri kentsel çevre sorunlarının çözümünde Avrupa Birliği fonlarından yeterince yararlanmaktadır					
16. Türkiye’de çevre ile ilgili mevzuat çevresel sorunların çözümünde yetersizdir.					

17. Yöneticiler bütün karar ve faaliyetlerinde kendilerine çevrenin korunmasını ve iyileştirilmesini amaç edinmelidir.					
18. Büyükşehir belediyelerine gerekli Anayasal düzenleme yapılarak çevre korumaya yönelik yeni vergiler koyma ve kaynak oluşturma yetkisi verilmelidir.					
19. Büyükşehir belediyelerine kentsel çevre sorunlarının çözümüne yönelik tanınan yetkiler yeterlidir.					

1.Aşağıda verilen ifadelere katılım derecenizi ilgili kutucuğa çarpı koyarak işaretleyiniz.(5=Kesinlikle Katılıyorum, 4=Katılıyorum, 3= Fikrim Yok, 2=Katılmıyorum, 1=Kesinlikle Katılmıyorum)

Lütfen “Kentsel çevre sorunlarının daha etkili bir biçimde çözülmesine yönelik” ve Genel olarak Anket Hakkında Belirtmek İstedığınız Hususları Yazınız:

